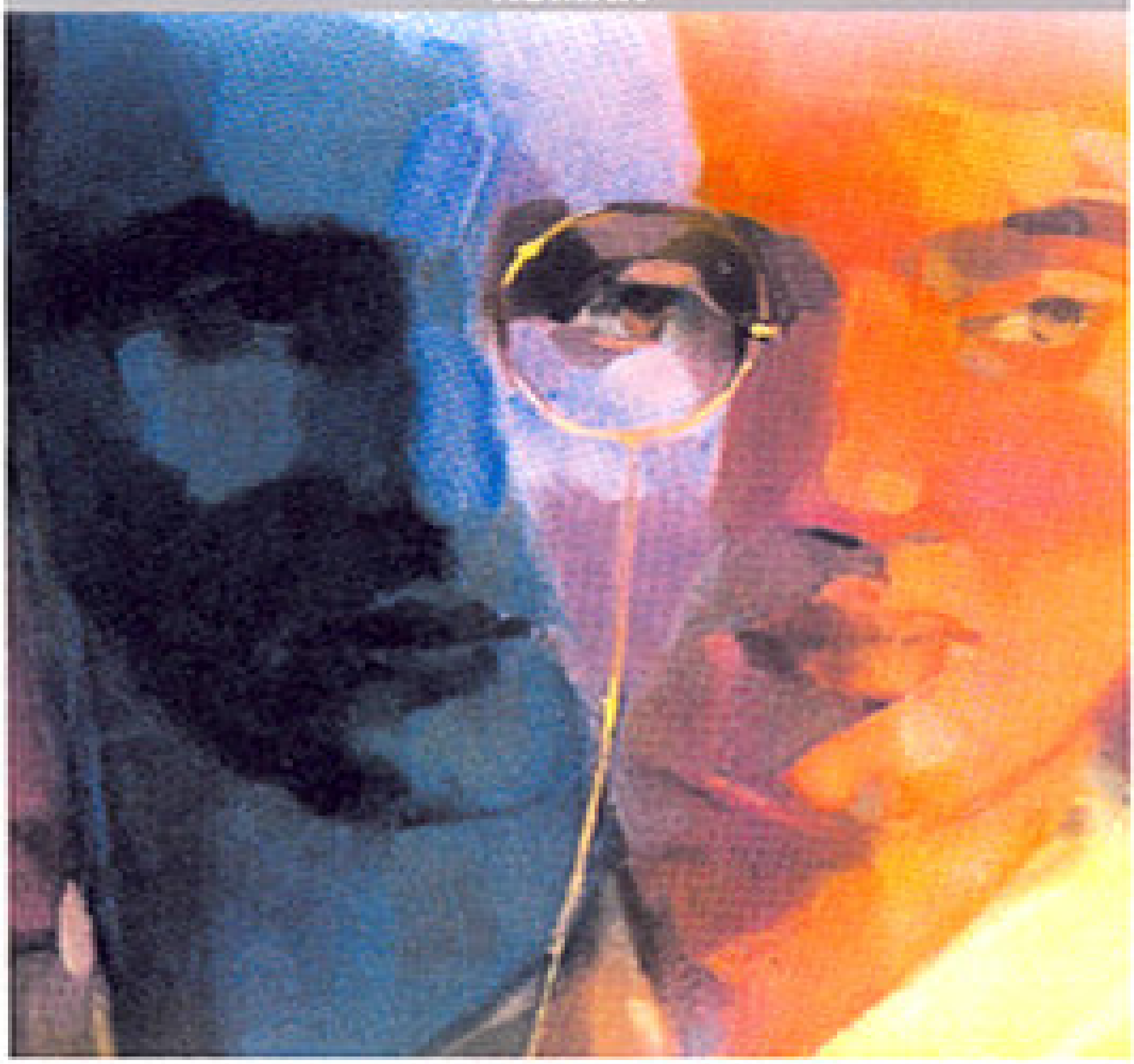
2003 ÖMER ASIM AKSOY ROMAN ÖDÜLÜ
2003 YUNUS NADİ ROMAN ÖDÜLÜ

TAHSİN YÜCEL

YALAN

CAN

ROMAN

TAHSİN YÜCEL

YALAN

2003 ÖMER ASIM AKSOY ROMAN ÖDÜLÜ

2003 YUNUS NADİ ROMAN ÖDÜLÜ

Can Yayınları 1270

1. basım: 2002
11. basım: Nisan 2011
Bu kitabın 11. baskısı 1000 adet yapılmıştır.
Yayına hazırlayan: Faruk Duman
Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

TAHSİN YÜCEL, 1933 yılında Elbistan’da doğdu. Galatasaray Lisesi’ni ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Aynı bölümde uzun yıllar öğretim üyeliği yaptıktan sonra, 2000 yılında emekli oldu. Yazın araştırmalarına 1969’da yayımladığı *L’Imaginaire de Bernanos* ile başladı. Bunu 1973 yılında yayımlanan *Figures et Messages dans la Comédie Humaine* izledi. 1979’da *Anlatı Yerlemleri*’ni, 1982’de *Dil Devrimi ve Sonuçları* ve *Yapısalcılık*’ı yayımladı. 1976’da *Yazın ve Yaşam*, 1982’de *Yazının Sınırları*, 1991’de *Eleştirinin Abecesi*, 1993’te *Tartışmalar*, 1995’te *Yazın, Gene Yazın*, 1997’de *Alıntılar*, 1998’de *Söylemlerin İçinden* (1999 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü) 2000’de *Salaklık Üstüne Deneme*, 2003’te *Yüz ve Söz*, 2006’da *Göstergeler* ve 2010’da *Gün Ne Günü?* ile deneme ve eleştirilerini okurla buluşturan Yücel, ilk romanı *Mutfak Çıkmazı*’nı 1960 yılında yayımladı. Bunu 1975’te *Vatandaş*, 1992’de *Peygamberin Son Beş Günü* (Orhan Kemal Roman Ödülü), 1995’te *Bıyık Söylencesi*, 2002’de *Yalan* (2003 Yunus Nadi Roman Ödülü ve 2003 Ömer Asım Aksoy Roman Ödülü), 2005’te *Kumru ile Kumru*, 2006’da *Gökdelen* (2007 Balkanika Ödülü) ve 2010’da *Sonuncu* izledi. Öykü kitaplarından, Sait Faik Hikâye Armağanı’nı kazanan *Haney Yaşamalı* 1955 yılında, *Düşlerin Ölümü* 1958’de (1959 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü), *Ben ve Öteki* 1983’te, *Aykırı Öyküler* 1989’da, *Komşular* 1999’da (Dünya Kitap 1999 Yılın Kitabı Ödülü) ve *Golyan Devrimi* 2008’de yayımlandı. Pek çok çeviriye imza atan Tahsin Yücel’e 1984’te Azra Erhat Çeviri Yazını Üstün Hizmet Ödülü verildi.

Önöykü

I

Yusuf Aksu'nun bir açıdan olağandışı, bir açıdan fazlasıyla durağan serüvenini yakından izlemiş olanlar arasında, ününü hak ettiğini söyleyenler çoğunluktadır, hiç hak etmediğini söyleyenler üç beş kişiyi geçmez. Ancak, küçümsenmeyecek bir bölümü bu ünü her şeyden önce rastlantıya borçlu olduğunu savunur. Bunlar arasında da yorumlar kişiden kişiye değişir: kimi, açık gerçekleri görmekte her zaman ağır kalmış bir toplumda gerçek değerler olsa olsa rastlantıyla saygınlığa erişebileceğine göre, Yusuf Aksu gibi bir düşünce adamının ününün rastlantıdan başka bir açıklaması olamayacağı görüşündedir; kimi gerçeklerin en kalın kafalara bile ulaşabildiği ayrıcalıklı anlardan söz eder; kimi Tanrı babanın zaman zaman çaktırmadan yeryüzüne inip birtakım görünmez derelerin yatağını değiştirdiğini öne sürer; kimi daha da aykırı varsayımlar sıralar. Kısacası, kişisel yorumlar ne olursa olsun, rastlantının yerlemlerinde ve belirleyiciliğinde herkes birleşir: "Yusuf Aksu o gün, o toplantıda, o görkemli çıkışı yapmamış olsaydı, yaşam boyu bizler gibi sıradan bir insan olarak kalacaktı!" Bu ortak görüşe karşı çıkmak zor: bilindiği gibi, Yusuf Aksu adını geniş kitleye ilk kez Uluslararası Dilbilim Günleri'ndeki umulmadık çıkışıyla duyurdu; oysa, gene bilindiği gibi, o çok ünlü Uluslararası Dilbilim Günleri'nde birkaç saniyeliğine boy gösterdiği kürsü kendisini toplumsal konumunun getirdiği bir kürsü değildi. Gene de, iş ille de rastlantıya bağlanacaksa, Yusuf Aksu'nun[1] yaşamındaki rastlantıların en büyüğünün annesiyle babasının karşılaşması, en belirleyicisininse, orta üçte sınıfa ilk kez giren Yunus Aksu'nun, yüzünde anlatılmaz bir gülümseme, herkesi şöyle bir süzdükten sonra, kararlı adımlarla ona doğru ilerlemesi olduğunu söylemek gerekir.

Ancak, her bağlamda olduğu gibi bu bağlamda da, konuya biraz daha sorgulayıcı bir bakışla yaklaşmayagörelim, her rastlantının altından yeni rastlantılar fışkırır, en sıradan olgular bile birer rastlantı yumağına dönüşür. İç içe girmiş rastlantılar arasında bir önem basamaklandırması yapmak da kolay değildir. Örneğin Yusuf Aksu' nun babası Ahmet Nusret Elbasan'la annesi Refika hanımın karşılaşmaları temel rastlantıdır da Ahmet Nusret Elbasan'ın Refika hanımla karşılaşmasından birkaç gün önce ya da birkaç gün sonra Yunus Aksu'nun babası olacak kişinin iş yerlerinden birinin saymanlığından emekliye ayrılmış yaşlı ve sessiz bir adam olması ve,

oğlunun dünyaya gelmesine üç ay kala, bir akşam rakı almaya çıkıp bir daha geri dönmemesi, annesi Refika hanımın henüz üç yıllık bir ilkokul öğretmeni, hem de bayağı güzel bir kadınken, üstelik, Ahmet Nusret beyin böyle birdenbire yok oluvermesine pek de üzülmüş gibi görünmezken, tüm yaşamını oğluna ve kendisini karnında altı aylık bir çocukla yüzüstü bırakıp gitmiş yaşlı kocanın anısına adamış gibi yaşaması aynı ölçüde belirleyici rastlantılar değil midir? Bir ara bayağı kafa yormasına karşın, Yusuf Aksu'nun kendisi bile doyurucu bir sonuca varamamıştır bu konuda. Ama bizim *belirleyici* rastlantı dediğimiz şey kendisini izleyen olguyu zorunluluğa, yani kendi karşıtına dönüştüren olguysa, o zaman, ya aşılmaz bir çelişki karşısındayız demektir, ya da rastlantı kavramının açıklamakta güçlük çektiğimiz her olgunun üstüne geçirdiğimiz bir kılıftan başka bir şey olmadığını kesinlememiz gerekir. Ne olursa olsun, Yusuf Aksu'nun çevresinde olanların bilincine varmaya başladığı günlerden annesini yitirdiği güne dek, aralarındaki ilişkinin en azından derin bir uyumun ürünü gibi görünmesi bizim alçakgönüllü gözlemimizi doğrular gibi.

Bununla birlikte, belki yıllardır tekdüze bir yaşam sürmesinin etkisiyle, belki bu tekdüze yaşam biçimini çevresinde koruyucu bir kabuğa dönüştürmek istediğinden, Refika hanımın rastlantı payını en aza indirerek yaşamını dümdüz bir çizgi üzerinde geliştirmeyi seçtiğini kendisini biraz yakından tanımış olanlar özellikle vurgulamışlardır. Şöyle böyle üç dönem boyunca, birden alıp beşin sonuna dek götürdüğü öğrencileri gibi Yusuf Aksu da Yunus'un kimilerine göre bir, kimilerine göre iki dizesiyle birlikte düşünmüştür onu:

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir.

Söz konusu dizelerin Refika öğretmen için taşıdığı anlama gelince, bu konuda tüm öğrencilerinin gözlemi aynıydı: hem kafayı, hem bedeni geliştirmek. Ancak, Yusuf Aksu için durum biraz daha değişikti: sokakta koşarken düşüp dizini kanatmak, terliyken su içip hastalanmak ya da kalemin ucunu sürekli çiğneyerek hem mala, hem cana zarar vermek de, gereğinden fazla konuşmak da bu tek ya da çift dizede dile getirilen ilkeye ters düşmek anlamına gelirdi; ilkeye uygun davranmaksa, soğuktan, sıcaktan, gürültü, gevezelik ve devinimden uzak durup yaşamı daha ilk ikiden başlayarak ansiklopediler arasında geçirip ansiklopedilere göre yönlendirmekti. Bu ayrım da, büyük bir olasılıkla, Yusuf'un, büyümüş de

küçülmüş gibi, çok düzgün tümceler ve çok yerinde sözcüklerle, durmadan konuşmasından, daha da can sıkıcısı, durmamacasına sorular sormasından kaynaklanmaktaydı. Refika hanım ne çok konuşmaktan hoşlanırdı, ne çok konuşanlardan. Bu nedenle, oğlunun okuyup yazmayı iyice sökmesinden sonra, nerdeyse her soru soruşunda ona ansiklopediyi gösteriyor, izlenebilecek en doğru tutumun her konuda ansiklopediye bakmak ve ansiklopedide yazılana uymak olduğunu söylüyordu. Oğlunun tam beş yıl süresince kendi sınıfında okuması da onu ilkelerine kolaylıkla uydurmasını sağladı: en azından ekim başından mayıs sonuna dek, sırtına çifte fanila, çifte kazak, uzun yün pantolonunun altına uzun yün don giydirerek bedenini doğadan olabildiğince yalıtlayıp devinilerini en aza indirgemesi yetmezmiş gibi, derslerde de çabasını sınırladı: tüm öğrencileri gibi onu da güçlüklerini ansiklopediler aracılığıyla çözmeye alıştırdı, ders aralarında öğretmenler odasına getirip yanına oturtarak *İlkokul Ansiklopedisi*'ni eline verdi hep; evdeyse, derslere, nesnelere ya da insanlara ilişkin bir soru sorduğu zaman, çenesiyle kırmızı ciltli *Hayat Ansiklopedisi*'ni gösterdi.

Çocuk doğru dürüst konuşmayı beceremese, bu tutumu açıklamak daha kolay olurdu, ama bülbül gibi konuşuyordu işte. Sınıfta, ansiklopedilerden nasıl yararlanmak gerektiğini ya da bir matematik probleminin nasıl çözüleceğini çoğu öğretmenlerden daha güzel açıklıyordu. Gene de, en azından oğluyla baş başa olduğu zamanlarda, belki gereksiz gevezeliklerin işleri karıştırmaktan başka bir işlevi bulunmadığına inandığından, belki yokluğun ya da yalnızlığın etkisiyle, Refika hanım gereksiz devinimlerden de, gereksiz söylemlerden de hiç mi hiç hoşlanmadığını hemen belli ediyordu. Her şey şu ya da bu ansiklopedide yazılıyken, yazılmışı yinelemeyi bir savurganlık olarak görmekteydi. Başvurulacak kitapları tek bir türe: ansiklopedilere indirgemiş olması da savurganlığa karşı bir tutumun sonucu olarak nitelenebilirdi. "Dünyadaki kitapları okumakla bitiremezsin, hiç kimse bitiremez! Ama dünyanın en iyi ansiklopedilerini elinin altında bulundurabilirsin; üstelik, dünyanın tüm bilgilerini ansiklopedilerde bulabilirsin!" deyip durması da bunu gösterirdi. Böylece, Yusuf Aksu daha kitabın ne olduğunu bilmezken, içinde bulundukları ortamı ve dakikayı azıcık aşan bir soru soracak oldu mu Refika hanım ya bu soruyu ileride, daha uygun bir zamanda yanıtlayacağını söylüyor, ya da soruyu ve yanıtı somut durumlardan, özellikle de kendi kendilerinden: Refika ve Yusuf'tan yalıtlamak, nesnelleştirip uzaklaştırmak ister gibi, oğlunu yanına, ansiklopediyi kucağına alarak tekdüze bir sesle okumaya

başlıyordu. Bu da sonucunu veriyordu doğrusu: Yusuf Aksu'nun olağanüstü bir belleği vardı, okuduğu ya da dinlediği her şey dakikasında varlığının bir parçası oluyor, sorular tükenmese bile, yinelemeye düşülmüyordu. Ne var ki, ansiklopedi her soruyu yanıtlamıyor, ansiklopediden ya da anneden alınan yanıtlar da, en azından kimi konularda, soruları tüketmek şöyle dursun, durmamacasına yenilerini doğuruyordu. Örneğin babaların ölümü hastalıkla, yüreğin durmasıyla, kefenle, tabutla, mezarla açıklanıp betimlenebiliyordu, ama belli bir babanın rakı almak üzere evden çıkıp da bir daha dönmeyişini ne *İlkokul Ansiklopedisi* açıklayabiliyordu, ne *Hayat Ansiklopedisi.* Yusuf Aksu'nun soruları da yıllar yılı bu konuda yoğunlaştı. Kör çocuğun nesneleri elleriyle yoklaya yoklaya kendine göre belirlemek istemesi gibi, o da hiç görmediği babasını annesinden aldığı yanıtlarla imgeleminde canlandırmaya çalışıyor, saçları, gözleri, burnu, yanağı, boyu, terliği, gömleği, kravatı, huyu suyu ve neler yaptığı konusunda kimsenin usuna gelmeyecek sorular soruyor, annesiyse, işkenceyi bir an önce bitirmek için, ayakkaplarından giysilerine, dolmakaleminden şemsiyesine, nesi var, nesi yoksa, her şeyini yoksullara verdiğini yineliyor, Yusuf Aksu soruları sürdürünce de çabuk çabuk, sözcüklerini pek tartmadan yanıtlıyordu.

"Her akşam iki duble rakı içerdi," diyordu örneğin.

"Rakı içerken ne yapardı?"

"Bir şey yapmazdı, şarkı söylerdi."

"Hangi şarkıyı?"

"Hep aynı şarkıyı," diye yanıtlıyordu Refika hanım, sonra, zaman zaman kendisinin de mırıldandığı eski bir şarkının bir iki dizesini içli bir sesle söylemeye başlıyordu:

> "Mecliste çalındı yine tambur ile neyler
> Aşık-ı bîçarelerin gönlünü eğler
> Daire semaî tutarak ney neye söyler ne der
> Dümderelâdir nâtenedir nâtenedir ney."

Ama, şarkı biter bitmez, alışılmış sorulardan biri daha geliyordu:

"Babam nasıl bir adamdı?"

Refika hanım derin derin içini çekiyordu.

“Herkes gibi bir adamdı işte,” diye geçiştiriyordu çoğu kez, ya da, eline küçük bir ansiklopedi verir gibi, bir daha dönmemek üzere gitmiş babadan kalan tek görüntüyü, yani nikâh masasında defteri imzalayan genç ve güzel geline hayran hayran bakan geçkin adamın bulanık mı bulanık fotoğrafını koyuyordu önüne. Bir süre dinlenebiliyordu böylece. Ancak, özellikle bu fotoğrafı inceledikten sonra, Yusuf gene Ahmet Nusret beyin gidişine ilişkin sorulara başlıyordu. Refika hanımın en sevmediği sorular da bu sorulardı. Konuya her dönüşünde, “Gene mi?” diye söylenerek suratını asıyor, sonra, olayın ürkütücülüğünü artırmak, dolayısıyla yeni soruları önlemek umuduyla, “Bilmiyorum, görmedim, belki de casuslar kaçırdı,” diyordu.

“Hangi casuslar?”

“Düşman casuslar.”

“Nasıl düşman casuslar?”

“Ne bileyim, Türk gibi görünen ecnebi casuslar herhalde.”

“Bıyıkları var mıydı?”

“Bilmiyorum, gözlerimle görmedim. Ama vardı herhalde.”

“Babam hiç bıyık bıraktı mı?”

“Sanmıyorum. Tanıştığımızda bıyıksızdı.”

Yusuf Aksu, hep o büyümüş de küçülmüş havasıyla, kollarını göğsünde kavuşturup bir süre düşünüyor, sonra, derin derin göğüs geçirerek düşüncesinin sonucunu bildiriyordu: “Hepsi de bıyıklıydı.”

Refika hanımsa, aşırı söz savurganlığı sona erdiği için rahat bir soluk alıyordu.

Alay etmek gibi olmasa, yaşlı bir adamla altı aylık bir evlilikle tek bir çocuk, değişmeyen bir iş ve tekdüze bir yaşam da yüzde yüz savurganlık karşıtı bir tutumun sonucu olarak gösterilebilirdi. Bununla birlikte, yaşamlarında savurganlığa hiç mi hiç yer vermediklerini söylemek de olanaksızdı. Örneğin, dinsel bayram günlerinde, havanın güzel olması koşuluyla, Refika hanım sırtına ak yakalı kara tayyörünü, başına okumuşluk ve kentlilik simgesi kara şapkasını, Yusuf Aksu en kalın ve en yeni

giysilerini giyer, erkenden Merkez Efendi mezarlığının yolunu tutarlardı; burada, Refika hanım, şapkasının tülünü yüzüne iyice indirerek annesiyle küçük kızkardeşinin birlikte yattıkları mezarın başına çömelip dua ederken, Yusuf Aksu, bir süre onun başında dikildikten sonra, gittikçe yüreklenerek yanından uzaklaşır, mezar taşlarının yazılarını okuyarak ya da bitkileri okşayıp koklayarak ağır ağır dolaşır, dua ve dolaşma bittikten sonra da şaşmaz bir biçimde Fatih'te Huzur Muhallebicisi'ne gidip tavuklu pilav ve kazandibi yerlerdi. Ne olursa olsun, Yusuf Aksu, biraz büyüdükten sonra, Merkez Efendi gezilerine özel bir anlam vermeye başlamıştı: sanki dünyanın tüm ölüleri burada gömülüymüş, babası da artık onlardan biriymiş gibi mezarlığı kesimlere ayırarak babasının mezarını arıyordu. Dolaştıkça, kapıldığı bulanık umudun etkisiyle olacak, anlatılmaz bir mutluluk, nereden geldiğini bilemediği bir egemenlik duygusuyla doluyordu içi. Yazık ki hem gezileri oldukça kısa sürüyor, hem de Refika hanım gezi sonunda daha bir sessizleşiyor, tavuklu pilavını ve kazandibini tek sözcük söylemeden bitirdiği oluyordu.

Bu ender mezarlık gezileriyle haftada altı kez yinelenen okul seferleri bir yana bırakılacak olursa, her şey tam bir durgunluk içinde geçmekteydi. Bu yüzden olacak, hangi nedenle olursa olsun, evden dışarıya çıkmak her zaman tehlikeli bir serüven gibi görünürdü Yusuf Aksu'ya. Sokakta, insanlardan korkarak annesinin elini sımsıkı tutar, kalabalıkta, boyları hep kendisininkini geçen yetişkin insanların arasında yürürken, yüreğinin daha hızlı çarptığını duyar, hele birden pos bıyıklı, uzun boylu ve esmer bir adamla burun buruna geldi mi içgüdüyle titreyerek annesinin bacaklarının arasına girmek, başını eteğinin altına sokmak isterdi. Casus açıklaması bir yana bırakılacak olursa, Refika hanımın pek de payı yoktu oğlunun korkularında: kendisinin, hele böyle gün ışığında, sokaktaki insanlardan korkmak gibi bir huyu bulunmaması bir yana, oğlunu birilerinden ya da bir şeylerden korkutmak gereksinimini hiçbir zaman duymamıştı. Ama o korkardı işte, uzun boylu, esmer ve bıyıklı kişilerin ortada hiçbir şey yokken üzerine çullanarak kendisini ayakları altında çiğnemelerinden, daha kötüsü, demir gibi elleriyle ensesine yapışarak annesinin ulaşamayacağı bir yerlere götürmelerinden korkardı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın, çok ünlü bir ruh hekimiyle birlikte, eski tanıklıklardan çıkardıkları bir sonuca göre, bu korku büyük olasılıkla hiç tanımadığı babasından kaynaklanmaktaydı: babası, kendisinden kalan tek fotoğrafta, bıyıksız ve sarışındı; öyleyse kendisini götüren haydutlar ancak bıyıklı ve esmer olabilirlerdi; kentin

polisleri kendisini kurtarmadıklarına göre, haydutlarla işbirliği etmişler demekti, öyleyse polislerden de haydutlardan korkar gibi korkmak gerekirdi. Böyle diyorlardı. Yusuf Aksu’nun belirli bir dönemden sonra annesine babası konusunda hiç mi hiç soru sormaması da bundandı belki: korkuyu yeniden yaşamamak içindi. Ama, bir gün, yanında oturan kızın kitabında, İsa Peygamber’imizin babası, Meryem anamızın da kocası bulunmadığını okuyunca, aldatılmış gibi bir duyguya kapıldı: belki kendisinin de hiç babası olmadığını düşündü, bundan sonra, tüm sarışınlığına karşın, babasını yavaş yavaş düşlerinden ve düşüncelerinden sildi.

Ne olursa olsun, Yusuf Aksu ilkokulu başarıyla bitirdiği zaman, bir kez bile sokağa tek başına çıkmamış, bir kez bile herhangi bir satıcıdan kendi eliyle herhangi bir şey almamıştı. Buna karşılık, okuldaki genç öğretmenlerden birinin deyimiyle, her türlü ansiklopediyi “bir virtüoz gibi” kullanıyordu. Hiç kuşkusuz, birtakım sakıncaları yok değildi bu işin: evde, nesnelerden ve insanlardan uzakta, ansiklopedi karıştırırken, hep orada olmayan, elle tutulmadığı gibi, resimler ve fotoğraflar sayılmazsa, gözle de görülmeyen şeyler üzerinde oyalandığını usuna getirmiyor, dünyanın ancak eliyle dokunabildiklerinden oluştuğunu sanan bir kör gibi, fazlasıyla sınırlı ve fazlasıyla tekdüze bir günlük yaşamın sıradan nesneleri ve oluntuları dışında, tüm yaşamı ansiklopedide *gördükleriyle* sınırlı sanıyordu. Ne var ki, rastlantısalı, bilinmeyeni değil, bilineni, denetlenip sınıflandırılmışı sunması, bilinemezi bile yalın tanımlara indirgemesi nedeniyle, ansiklopedi insanı daha bir rahat ettirtmekteydi. Üstelik, yararlıydı da: Yusuf Aksu, hem benzersiz belleğinin, hem ansiklopedi kullanma ustalığının desteğiyle, Amerikan Koleji’nin giriş sınavını kolaylıkla başararak annesinin iki yıldır arada bir sözünü ettiği büyük ödüle hak kazandı: otuz ciltlik *Encyclopædia Britannica*. Hazırlık sınıfını başarıyla bitirip orta bire geçince de kitaplığında kimi ciltleri nerdeyse yıpranmaya başlayan *Encyclopædia Britannica*’nın bir altındaki rafa *The Encyclopedia Americana*’nın pırıl pırıl otuz cildi dizildi.

Hiç kuşkusuz, nerdeyse her gün karıştırmasına karşın, ilk yıllarda bu yapıtlardan gereğince yararlanabildiğini söylemek zordu. Bununla birlikte, aynı türden, ama daha dar kapsamlı yapıtlar aracılığıyla, “ilim ilim bilmektir”i de, “ilim kendin bilmektir”i de “ilim köke inmektir” önermesine dönüştürüp hep en başından girmek üzere, her konuya el atıyor, bu da,

çelişkin bir biçimde, onu nerdeyse her şeyden yalıtlıyordu. Sonra, bir gün, *Encyclopædia Britannica*'yı karıştırırken, Diderot'nun *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des arts et des métiers* serüvenini okuyunca, alışılmadık bir coşkuyla titredi, ansiklopedi sözcüğü bile içinde hayranlık uyandırmaya başladı, annesinin kendisine en doğru yolu göstermiş olduğuna inandı ve yaşamına yeni ansiklopediler katabilmek amacıyla, evet, yalnızca bu amaçla, fransızca ve almanca öğrenmeye girişti. Bu amaçla, okulda kimi almanca ve fransızca derslerine girdi, bu derslerde izlenen kitapları aldı, bundan sonra, boş zamanlarında, kendi başına almanca ya da fransızca çalıştı. Gözleri bir almanca ya da fransızca kitabının açık bir sayfasına dikili, donmuş gibi oturduğunu görenler onun gerçekten dil öğrenmekte olduğundan kuşku duyabilirler, en azından bu işi hiçbir zaman olumlu bir biçimde sonuçlandıramayacağını söyleyebilirlerdi. Sonuçlandıramıyordu da: kendi dilini ve ingilizceyi çok düzgün konuşmasına, hele şimdi, on üçünü geçtikten sonra, türkçe yapılan derslerde olduğu gibi ingilizce yapılan derslerde de, o çok derinlerden gelen, yumuşak, ama güçlü ve ezgili sesiyle, örneğin tahtada bir ders anlatırken, yüksek sesle şiir okuyormuş gibi bir izlenim uyandırmasına karşın, almanca ve fransızca sözcüklerin nasıl okunup nasıl vurgulanacağını bilemiyordu. Bununla birlikte, kendi başına sürdürdüğü yabancı dil çalışmaları yeni bir yetenek doğurdu Yusuf Aksu'da: ingilizce bir ansiklopedinin ardından almanca ya da fransızca bir ansiklopedi açarak az önce okuduğu maddeyi bir de buradan okuduğu zaman, bayağı anladığını saptadı. Annesine de gösterdi bunu. Refika hanım, tutumluluğun yeni bir utkusu gibi görünen bu ilginç başarı karşısında hem şaşırdı, hem gurur duydu; birkaç hafta sonra, ne yaptıysa yaptı, her türlü tutumluluğu bir yana bırakarak, oğlunun bir öğrenci odasından çok, bir avukat ya da müdür odasını andırmaya başlayan odasında, nicedir elinin altında bulunan *Encyclopædia Britannica* ile *The Encyclopedia Americana*'nın yanına on ciltlik *Grand Larousse encyclopédique*'le yirmi iki ciltlik *Der Grosse Brockhaus*'u da ekledi.

Yusuf Aksu'nun sevincine diyecek yoktu: bundan böyle tüm dünya elinin altındaydı sanki; üstelik, pek de gereksinimi bulunmamakla birlikte, bilgilerini dört kez pişirmek ya da dört ayrı kaynaktan doğrulamak gibi herkesin erişemeyeceği bir ayrıcalığa kavuşmuştu. Onlara başvurmak için kafasında tanımlanacak bir kavram, çözümlenecek bir sorun bulunması gerekmiyordu: önünde bir ansiklopedi bulunması, onun herhangi bir sayfasını açması ve gözünün burada herhangi bir sözcüğe, bir fotoğrafa ya

da bir çizime takılması yetiyordu. Gerisi kendiliğinden geliyordu artık, ip üstünde usta cambazlar gibi, tarihten tarihe, kavramdan kavrama, tanımdan tanıma, betimden betime, çizimden çizime zıplayıp duruyordu. Böylece, o güne dek hiç tanımadığı bir genişlik ve esenlik duygusu içinde yaşamaya başladı: küçük bir odada, her an üzerine yıkılacakmış gibi bir izlenim uyandıran, koca ciltler arasında değil de alabildiğine aydınlık, geniş ve devingen bir görünüm içinde dolaşıyormuş gibi hafif ve mutluydu. Yatağına uzanıp ışığı söndürmesinden sonra bile çevresini gene ansiklopediler sarıyordu: Yusuf Aksu, düşlerinde bile, ansiklopediler arasında buluyordu kendini.

Ansiklopedilerden uzak kalınca da ister istemez bu geniş ve esenlikli ortamı arıyordu. Örneğin, kimi aydınlık pazartesi sabahlarında, Eminönü-Bebek otobüsünde, annesi, öğretmenliği tutup da kendisine parmağıyla birtakım semtleri, yapıları ve bahçeleri göstererek açıklamalara giriştiği zaman, Yusuf Aksu bu uzam parçalarına, başlığı konulmamış, satırları yerli yerine yerleştirilmemiş sayfalar gibi bakıyor, kolejin kapısından içeri girer girmez, hemen kitaplığa koşuyor, ansiklopedide yerlerini bulup okuyarak onlara *gerçeklik* ve *geçerlilik* kazandırıyordu. Şu var ki, kendisi ve annesi bu durumu hiç de öyle kaygı verici bulmamakla birlikte, dışarıdan bakan biri, tıpkı devinimlerini ağırlaştıran kalın ve kat kat çamaşırlar gibi ansiklopedilerin de onu yaşamdan ve insanlardan gittikçe daha çok yalıtladığını düşünebilirdi. Düşünenler de yok değildi. Ancak, o yıllarda kendisini yakından tanımış olanlar ansiklopedilerle yaşamanın Yusuf Aksu'nun nerdeyse doğal koşulu olduğunu, onun bu noktaya yaşamının ilk yıllarında, daha Diderot'nun adını bile duymadan gelmiş olduğunu kesinliyorlardı.

Sınıf arkadaşları, her pazartesi sabahı okula annesiyle gelen, her çarşamba görüşme saatinde bir ağaç altında ya da bir duvar dibinde annesinin elinden kuş gibi pasta yiyen, her cumartesi eve dönmek için sınıfta ya da bahçede oturup annesini bekleyen, geri kalan zamanını da dalgın profesör yürüyüşüyle sınıfla kitaplık arasında gidip gelmekle geçiren ve nerdeyse donunu bile çift giyen bu ilginç çocuğun bulunmaz bir eğlence kaynağına dönüştürülebileceğini düşündüler; bunu denediler de; arkasından sessizce yaklaşıp çelme takmadan kitabını havuza atmaya kadar yapmadıklarını bırakmadılar; ama Yusuf Aksu, biraz annesinin öğretmen olduğu okulda böyle durumlarla hiç karşılaşmadığı, dolayısıyla şakanın

şaka olduğunu anlamadığı, biraz da okulu her şeye karşın sokaktan daha güvenli bir yer olarak değerlendirdiği için, fazla tepki göstermedi; onlar da en ağır ağız şakalarını bile kendisini hiç mi hiç ilgilendirmeyen birer açıklama gibi dinlediğini, en tehlikeli ve en yakışıksız el ve ayak şakalarını bile birer doğal terslik gibi karşıladığını, kısacası, hiçbir ataklarına bekledikleri karşılığı vermediğini görünce, açıklanması zor bir yenilmişlik duygusu içinde uzaklaştılar yanından. İçlerinden biri, derslerdeki başarılarını ve öğretmenlerin sorularına verdiği oldukça kısa, ama yaşlı adam konuşmaları gibi bilinmeyen sözcüklerle dolu, düzgün yanıtlarını da göz önüne alarak, daha üçüncü ayda Hoca adını taktı ona, ötekiler de bu adı dakikasında benimseyiverdiler; ama, açıkça görülüyordu ki, kendisine seslenmek için değil, arkasından konuşmak, daha da iyisi, kendileriyle onun arasındaki uzaklığı belirlemek için bulunmuş bir addı bu: artık çoktan aralarından ayrılmış bir insanın adı gibi, en çok da bir benzetme öğesi olarak kullandılar, benzetme yerini buldukça da güldüler. Buna karşılık, benzetmenin kaynağının yanına yaklaşmak ya da kendisiyle bir şey konuşmak zorunda kalmak zamanla hemen hepsinde buz gibi bir ürküntü uyandırdı, elden geldiğince uzak durdular ondan. İlk yıllarda, özellikle ezbere dayalı derslerde çok başarılı bir öğrenci olması nedeniyle, sınavlarda bilgisinden yararlanmak umuduyla kendisiyle dostluk kurmak, en azından yanında oturmak isteyen birkaç dalgacı çıkmadı değil, ama hem kâğıdının üstüne yüzü değecek kadar eğildiğinden, hem tüm sorularını yanıtsız bıraktığından, onlar da çabucak uzaklaştılar yanından. Böylece, kaç yıldır, hiç kimse yanında oturmak istemediğinden, arka sıralardan birinde tek başına oturuyor, bundan da fazlasıyla hoşnut görünüyordu.

Seçme olanağı bulunsaydı, hiç kuşkusuz daha derin bir sessizliği ve daha köklü bir devinimsizliği yeğlerdi, ama, bahçede küçük bir topa bir an ayaklarını dokundurabilmek için deliler gibi birbirlerini kovaladıklarını, hatta, önlerinde dokunacak top bile olmadan don gömlek koştuklarını, sınıfta olur olmaz şeylere gülüp olur olmaz şeyler söylediklerini gördükçe, kendisininkinden başka türden bir yaratık sürüsünün ortasına düşmüş gibi bir duyguya kapılmasına yol açan bu azgın çocuklar yanına yaklaşmadıkları için mutluydu. Her fırsatta tekmeleyip durdukları toplardan biri üzerine gelecek gibi oldu mu tiksintiyle çekiliyor, kendisi için hiçbir anlam taşımayan devinimlerine küçümseyerek bakıyor, gürültülerini işitmemek için bahçenin en uzak noktalarına gidiyor, burada, kuşları, böcekleri, yaprakları, çiçekleri görmeden, koca ağaçların gölgesinde bir ağaç gibi

dikilerek kitabını açıp okumaya başlıyordu. Bazı bazı, uzaktan zilin sesi gelince, ağaçlar arasında bir ağaçken insana dönüşüyormuş gibi irkiliyor, hiç de böyle bir alışkanlığı bulunmamasına karşın, eski bedeninden kaçar gibi sınıfa koşuyordu. Ama, kimi geceler, yatakhanede, arkadaşlarının gürültüsünden uykusunun kaçtığı zamanlarda, o kadar da aykırı bulmuyordu bu yanılsamayı; tam tersine, bir tür meydan okumayla, kendini kocaman ve yapayalnız bir ağaç biçiminde düşleyerek uyumaya çalıştığı oluyordu. Nereden bakılırsa bakılsın, yaşamı da düşünü doğrulayacak gibi görünüyordu. Ama karanlık mı karanlık bir kasım günü, öğle yemeğinden önceki son derste, Mr. Grey dilek kipini açıklayıp öğrencilerden uygun örnekler isterken, her şey değişiverdi: Yusuf Aksu'nun yalnızlık yaşamı birdenbire benzersiz bir birlikteliğe bıraktı yerini, yani nerdeyse bir tansık gerçekleşti.

Evet, böyle, o yağmurlu kasım günü, usulca kapı açılıp da yeni bir öğrenci, Yunus Aksu, sisler arasından çıkmış, yarı saydam bir hayalet, kımıldamadan dururken bile sürekli devinirmiş gibi bir izlenim uyandıran, her an her biçime, her renge girebilecek ve her an, nasıl belirdiyse öylece, birdenbire silinip gidebilecek bir düş yaratığı gibi, Mr. Grey'i selamlayıp elindeki kâğıdı kürsüye bıraktıktan ve bir an herkesi şöyle bir süzdükten sonra, yüzünde anlatılmaz bir gülümseme, kendisine doğru gelerek kırk yıllık bir dost gibi elini uzattığı, elini avcuna aldıktan sonra, onu kendine doğru çekerek yanaklarını öptüğü zaman, tüm öğrenciler kahkahalarla güldüler, içlerinden birince hazırlanmış iyi bir oyun karşısında bulunduklarını düşündüler; oysa, daha önce de söylediğimiz gibi, o anda Yusuf Aksu'nun yaşamının en belirleyici rastlantısı ya da, hepsi aynı kapıya çıkar, en kesin zorunluluğu gerçekleşmekteydi. Ancak, ister rastlantı denilsin, ister zorunluluk, tansık yanı daha ağır basar gibiydi. Bu nedenle, tüm sınıf, yeni gelen öğrencinin Yusuf'un ellerini avuçlarına alarak, sanki gırtlağından değil de tininin ve bedeninin derinliklerinden sökülüp gelen bir sesle, "Be... be... ben..." diye başlayıp "Ben Yu... Ben Yu... Ben Yu..." diye yerinde sayarken, birdenbire, tam da gerisini getirmesinden herkesin umudu kestiği anda, bundan böyle tüm kolejin yüz metre öteden tanıyacağı ünlü kahkahanın sınıfta ilk kez patlayışını, belki de "Ben Yu..."ların gerisini beklerken, harcar göründüğü korkunç çabaya kapılarak tüm varlığını onun varlığının yönelimine uydurduğundan, Yusuf'un da nerdeyse aynı anda, nerdeyse aynı kahkahayı koparışını, arkasından, bu kahkaha sözün önündeki engeli az da olsa açmış gibi, Yunus'un "Be... be... ben Yu... Yu...

Yunus, Londra’dan geldim,” deyişini, Yusuf’unsa, sesin güzelliği ya da anlamın derinliği karşısında büyülenmiş gibi, “Ben de Yu... Yusuf!” diye yanıtlayışını koca bir yaşamda ancak bir kez görülebilecek bir tansık gibi izledi. Dersten sonra, Yusuf’un Yunus’u yemekhaneye götürüp yanına oturtmasını, Yunus’un da, bahçede, herkesten uzakta, onunla epey bir süre dolaştıktan sonra, yöneticilere giderek yatakhanede Yusuf’un yatağının yanındaki boş yatakta yatmak istediğini bildirmesini, neden o yatağı istediği sorulunca da “Sı... sı... sıra arkadaşımın yatağının yanı da ondan!” diye yanıtlamasını bile bir tür tansık gibi algıladılar: her şey gözler önünde olup bitmekteydi, gene de alabildiğine karmaşık görünüyordu.

II

Yusuf Aksu, yıllar yılı, sık sık düşünmekle birlikte, hiçbir zaman doğru dürüst açıklayamadı bu olanları, hiçbir zaman tam olarak anlayamadı, yeniden yaşamakla kaldı. Böylece, çok kısa sürmüş bir iki kuşku dönemi bir yana bırakılacak olursa, o ilk karşılaşmayı ve bunu izleyen büyük dostluğu tüm yaşamı boyunca bir tansık olarak düşündü. Üstelik, birkaç tansık birden giriyordu işin içine: Yunus'un koca sınıfta başka birine değil de, en arkada, yalnız başına oturmasına karşın, kendisine yönelmesi, kendisinin de, genel olarak herkese surat asarken, birdenbire başka bir insan oluvermiş gibi, ona gülümsemeye başlaması, daha da önemlisi, sınıfta hiçbir öğrencinin bu dostluğu bozma yolunda en küçük bir girişimde bulunmaması. Bir de, nasıl söylemeliydi, Yunus'un kendisi tansıktı.

Alabildiğine ak, nerdeyse dokununca yok olacakmış gibi saydam yüzü ve elleri mi, çevresini aydınlatır gibi görünen saçları mı yaratıyordu bu izlenimi, insanlara hep aşağıdan bakması gibi tatsız bir durum yaratan kısa boyu mu, yaşıtlarının tersine, daha sakalı çıkmamış olmasına, çıkacağa da benzememesine karşın, en kendini beğenmiş kızların bile göz göze gelince bir akıma kapılmış gibi titremesine yol açan çekici ve güleç yüzü mü, her an düğüne gidecekmiş gibi, tiril tiril, kusursuz giyimi mi, ne zaman bir başka gözle karşılaşsa, karanlıkta üzerine ışık vurmuş bir su gibi ışıldayan gözleri mi, her şeyden bir kahkaha nedeni çıkarması mı, kendisini dışlamış olanları alaya alması mı, canlı bir ansiklopedi gibi her şeyi bilmesi, ansiklopediyi de aşarak olguları, nesneleri ve sözleri birbirine kendince yeniden bağlayıp yeniden anlamlandırması mı? Başkaları gibi Yusuf Aksu da herhangi bir yanıt getiremiyordu.

Anlamaya çalışmadığından değil; tam tersine, çok kafa yordu bu konuya, uzun yıllar süresince, nice deviniyi, nice sözü, nice kahkahayı, nice bakışı, belki ilk doğdukları andakinden de kapsamlı bir biçimde, belleğinde yeniden canlandırdı, ama iş anlamlarını, en azından nedenlerini çıkarmaya gelince, varlığını ancak sezmekle kaldığı bir nesneye ulaşmak üzere, çok derin bir suya dalmak gibi bir şeydi: soluğu tükeniyor, çevresi karanlığa kesiyor, yarı yola bile varmadan geri dönmek zorunda kalıyordu. Bir kez daha, yaşanmışı yeniden yaşamaktı tüm yapabildiği. Örneğin Yunus elleriyle göğsünü döverek gülmeye başladığı zaman, kendisi de hemen o saniyede, aynı biçimde, elleriyle göğsünü döverek, gözlerini onun gözlerine

ya da baktığı noktaya dikerek gülmeye başlıyordu. Onun gülünç bulduğunun gülünçlüğünü de apaçık görüyordu. Ama burada duruyordu her şey, nesnenin kendisi mi gülünçtü, yoksa Yunus'un bakışı ya da kahkahası mı gülünçleştiriyordu, o zaman olduğu gibi yaşını başını aldıktan sonra da çıkaramadı, çünkü her şeye gülebiliyor, ama ne zaman neye güleceği kolay kolay kestirilemiyordu. Örneğin yazın öğretmeni bir tatlıdan söz edecekmiş gibi dudaklarını şaklatarak, "Bakın, bugün ne okuyacağız," deyip de "*Birçok gidenin her biri...*" diye şiir okumaya giriştiği zaman kopardığı kahkahaya da bir açıklama bulamamıştı. Tüm bildiği, nerdeyse saniyesinde, aynı kahkahayı kendisinin de kopardığıydı.

Hiç kuşkusuz, Yunus benzerine kolay kolay rastlanmayacak bir çocuktu, nerdeyse her şeyi bildiği gibi, her konuda hep en kestirme çözümü buluyor, tahtada bir matematik ya da fizik problemi çözerken, tebeşir tutan elini izlemek bile zor oluyordu, ama, hele biraz coşunca, öyle bir kekeliyor, en kısa ve en sıradan sözleri söylemesi bile öylesine uzun bir süre gerektiriyordu ki kolejdeki ilk günlerinde bunu oyun olsun diye, yani "milletle dalga geçmek için" yaptığını ileri sürenler olmuştu. Daha sonra, varsayımın yanlışlığı anlaşılmış olmakla birlikte, Yunus'un kekemeliği çevresindekileri hep rahatsız etmişti: her konuda arkadaşlarınınkini kat kat aşan bilgisine, inci gibi yazısına ve sınav kâğıtlarında sergilediği kusursuz türkçeye, aynı ölçüde kusursuz ingilizceye karşın, en deneyimli hocalar bile bu özelliğini bir sakatlık olarak gördüklerini belli etmekten kendilerini alamıyor, Yunus'un belki çok doğru, çok anlamlı, ama kesintili konuşması uzadıkça, yerlerinde kıvranmaya, esnemeye, gözlerini ovuşturmaya başlıyorlardı; öte yandan, Yunus, sözcükleri dosdoğru yüreğinden fışkırtmak istermiş gibi, sol eli hep sol göğsünün üstünde, belki bir tür meydan okumayla, belki gerçekten başka türlü yapamadığından, hep yüksek sesle, nerdeyse bağıra bağıra kekelediğinden, onu dinlerken ister istemez dişlerini sıkıyor, parmaklarını kulaklarına bastırmamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Onlar bunu yapmasa da kendisi görüyor, tahtaya çağrıldığı zaman, bir süre hecelerle boğuştuktan sonra, hiçbir biçimde, hiçbir gerekçe göstermeden, tümcesini birdenbire yarıda keserek gidip yerine oturduğu, şaşkınlık içinde kendisini izleyen hocaya buradan dostça gülümsediği oluyordu. Ayrıca, yüzlerine hep alabildiğine içten bir gülümsemeyle bakmasına karşın, belki de böyle alabildiğine içten bir gülümsemeyle baktığı için, içlerinden geçenleri olduğu gibi görüyormuş

gibi bir duyguya kapılarak ürküyorlardı ondan, gözlerini gözlerinden kaçırmaya çalışıyorlardı.

Böylece, onun karşısında kendilerini daha yüzeysel, daha yetersiz, daha içinden pazarlıklı bulduklarından, gene de bunun suçunu ona yüklediklerinden olacak, nerdeyse tüm öğretmenler kendisiyle ilişkilerini en aza indirgemişlerdi. Öğrencilerin tutumu da çok farklı değildi bu konuda; ama onlar daha açıktı hiç değilse: heceler arasında geçirdiği süre çok uzun olduğundan, tümcenin başında işittiklerini ortasında unuttuklarını söyleyerek kahkahalarla gülmekte hiçbir sakınca görmüyorlardı. Yunus'a gelince, topu topu iki hecelik adını dünyanın en uzun adı olarak nitelemelerine, adının başına bir hece daha ekleyerek Yuyunus'a çevirmelerine, bununla da yetinmeyerek "Yuyunus ne olabilir? Kekeme bir yunus!" türünden soğuk mu soğuk söz oyunları çıkarmalarına kızmadığı gibi buna da kızmıyordu, ünlü kahkahasını bir kez daha koparıyordu yalnızca. Öyle de içten görünüyordu ki böyle zamanlarda yaşamı kesintisiz bir şenlik olarak algıladığı söylenebilirdi. Tersi de söylenebilirdi kuşkusuz. Örneğin bir gün, elleri pantolonunun ceplerinde, başı önünde, ağır ağır bahçede yürürken, ilgisiz biri, hiçbir şeyden anlamaz görünen genç jimnastik öğretmeni, yanındaki arkadaşına onu göstermiş, "Şu çocuğu görüyor musun, hiçbir zaman mutlu olamayacak!" demişti. En azından o sırada, pek de haksız sayılmazdı: arada bir, birden dalıp gittiği anlarda, Yunus'un yarı yumulmuş gözlerini görenler bu genellikle gülen gözlerin ardında derin bir kederin, daha da kötüsü, aşılmaz bir umutsuzluğun yattığını düşünebilirlerdi. Ne var ki böyle birden dalıverdiği zamanlar hem çok azdı, hem de çok kısa sürüyordu: çabucak topluyordu kendini.

Öyle görünüyordu ki her zaman söyleyecek bir şeyleri vardı, hem de, heceleri yinelerken yitirdiğini daha çok konuşarak kurtarmak mı istiyordu, neydi, yalnızca sıra arkadaşı Yusuf'la değil, öteki arkadaşlarıyla da konuşmak için hiçbir olanağı kaçırmıyordu. Onlarsa, özellikle anlamakta güçlük çektikleri fizik ya da matematik konularını soluklarını kesintili hecelerin akışına uydurarak sonuna dek dinleseler bile, belki çok daha ilginç, ama çıkarları dinlemelerini gerektirmeyen konulara geçtiği zaman, solukları hemen düzlem değiştiriyor, yüzlerinde yavaş yavaş alaycı gülümsemeler beliriyordu. Kim bilir, belki de ağzını açmasına bile gerek kalmadan tüm varlığından yayılan o başkalık ve üstünlük havası neden oluyordu buna. Kendisi de bunu bilir ve vurgular gibi davranıyordu.

Örneğin, zaman zaman, özellikle de sınıfta çalışkan diye bilinen arkadaşlardan biri yanına gelip içinden çıkamadığı bir fizik ya da matematik problemini çözmesini isteyince, her işi bırakıp istenileni yapıyor, ama konuyu bir kez de sormuş olana açıklattırdıktan sonra, “Çok güzel! Ama sen de herkes gibisin: üstesinden geliyorsun da altından kalkamıyorsun, tıpkı benim gibi,” diyordu. Belki yaşamında gerçekten altından kalkamadığı bir şeyler bulunduğundan, belki şaka olsun diye, belki de, bu sözden sonra hemen herkes “Eşşoğlu eşşek!” diye söylenerek uzaklaştığına göre, onları minnet borcundan kurtarmak ya da yardımı bir söz alışverişine dönüştürmek için böyle konuşuyordu. Ancak, üstün bilgisi ve çekici görünüşü de işin içine girince, bu türden davranışların sınıfla arasındaki uzaklığı daha da büyüttüğü kesindi. Okula gelişinin daha üçüncü ayında, ilk günden dosdoğru Yusuf’a yanaşmasını da bir gösterge gibi değerlendirerek, bir tür deli olarak niteliyorlardı onu. Bir tür deli olarak niteledikleri için de ne bilgisini kıskanıyor, ne ona gereğinden fazla kızıyorlardı.

“Yetti, be! Fazla uzattın!” deyip uzaklaşıyorlardı yanından.

Ama Yunus’un bu tür davranışlara öteden beri alışkın olduğu belliydi: hiç alınmadığı gibi, onları tutmaya da çalışmıyordu, “Hıyarlar, insan ne kadar çok kekelerse, o kadar doğru konuşur, çünkü aralarda düşünür. Bunu anlayamamanız çok acı, benim için değil, sizin için!” diyerek meydan okuyordu onlara. Şu var ki tek kaygısının doğruyu dile getirmek olmadığı da belliydi: çoğu zaman, sözü uzattıkça uzatıyor, onlar için katlandığı özverinin karşılığını almak istercesine, sol elini sol göğsüne bastırıp her konuda uzun mu uzun ayrıntılara dalıyor, her mevsimi meyveleri ve renkleri, her insanı boyu posu, kenti, evi, dostları ve düşmanları, her evi eşyaları ve insanlarıyla anlatmaya girişiyor, sanki sözcüklere ne denli çok başvurulursa, iletişimin o denli olanaksızlaştığını kanıtlamaya çalışıyordu. Amacı buysa, kanıtlıyordu da: çocuklar, anlayamadıkları bir konuyu sormak için gelmişlerse, ona gene işleri düşeceğini düşünerek dayanmaya çalışıyorlardı; ama, amaçsız bir biçimde bir araya gelmiş olmaları durumunda, söyleşi fazla uzamıyor, kimi, “Yeter! Bundan fazlasını kaldıramam!” diye açıkça sözünü kesiyor, kimi de, sanki gerçek sakatlığı tek elle konuşmakmış ya da el yerinden oynayınca konuşma bitecekmiş gibi, ikide bir sol kolunu çekerek elini yüreğinin üstünden uzaklaştırmaya çalışıyordu; en sonunda, içlerinden biri, uzun bir tümcenin orta yerinde,

“Yuyunus, sen adamı öldürürsün: gene çok uzattın!” deyip kalkıyor, yanındakileri de ardına takarak uzaklaşıyordu. Yunus, anlatılmaz gülümsemesinin içinde incecik bir gölge, kısa bir kahkahanın ardından, “Orospu çocukları!” diye haykırıyordu. “Du... du... durun! Bi... bi... bitiyor şimdi!” Çocukların arkasından seğirtir gibi yapıyor, sonra, gene aynı topluluğa seslenir gibi, gene yüksek sesle, ama yalnızca Yusuf’a anlatıyordu öyküsünü. Yusuf’sa, kim bilir kaçıncı kez, güçlü bir akıntıya kapıldığını duyuyordu. Ona öyle geliyordu ki Yunus’un değil sözleri, kahkahası bile her anlama açık bir sözce gibiydi, kimi zaman bir olayı başlatıyor, kimi zaman noktalıyor, kimi zaman olgunun kendisi olarak belirip haksızlık karşısında başkaldırı biçiminde yükseliyor, kimi zaman da tüm anlamları ve tüm tutumları birden üstleniyordu. Açıklıkla dile getiremese bile, kesinlikle seziyordu bunu. Bu nedenle, ötekilerin tersine, dudaklarının her devinimini hayranlıkla izliyordu. Kendisi, eskisi gibi şimdi de fazla konuşmamakla birlikte, her sözcüğü beş tümcenin süresini de alsa, dostunu dinlemekten bıkmıyor, üstelik, o ne söylerse söylesin, doğru ve anlamlı buluyordu. Bir iki deneyimden sonra, çocukların dostunun düşüncelerini alaya almaları karşısında, “Yunus’un söylediği yanlışsa, ne doğru olabilir ki?” diye düşünüyor, onun söylediğiyle, hatta söyleme biçimiyle alay edilmesini gerçeğin alçaltılması olarak değerlendiriyor, biraz da bu yüzden, Yunus’un başkalarıyla iletişim kurmaya çalışması hiç hoşuna gitmiyordu. Başlangıçta, kekelemesinden rahatsız olmasa bile, kekeme olması canını sıkmıştı: söyledikleri incir çekirdeğini doldurmayan bunca insan saçmalıklarını rahat rahat sıralarken, hep doğru, anlamlı ve güzel şeyler söyleyen dostunun üç sözcüklük bir tümceyi karşısındakine iletebilmek için uzun süre elini yüreğine bastırıp gırtlağını paralamasını boyun eğilmesi olanaksız bir haksızlık olarak değerlendirmekteydi. Bununla birlikte, çocukları dostundan biraz da kekemeliğin uzaklaştırdığının ayrımına varınca, daha bir hoşgörüyle değerlendirdi bu sakatlığı. Sonra, iyice alıştı, hatta, bir adım daha atarak, kekemeliği düşünen insanın doğal koşulu olarak değerlendirmeye başladı. En sonunda, gerçekte en rahat olmasa bile, en güzel konuşanın Yunus Aksu olduğunda karar kıldı.

Şimdi, açıkça dile getirememekle bile, öyle sezinliyordu ki, gerek anadilinde, gerekse ingilizcede bildiği sözcük sayısının herkesin bildiğinin birkaç katını bulması bir yana, kekemeliği, ruhsal ya da bedensel bir aksaklıktan çok, kendine özgü bir konuşma biçimiydi, başka hiç kimseninkinde bulunmayan bir uyumu vardı, bu uyum da, şimdi, soluğunu

onun kekelemesine gereğince uydurmayı başardıkça sezinlediği gibi, olsa olsa düşlemin ya da düşüncenin uyumu olabilirdi. Örneğin “Orospu çocukları!” ya da “Hey millet!” gibi kimi sözleri oldukça kolay söylerken, tahtaya kaldırıldığı her seferde, soruyu dinledikten sonra, hiç mi hiç kekelemeden “Çok güzel bir soru!” diyebilirken, çok daha kolay ve sıradan gibi görünen kimi sözcüklerin gırtlağından bir türlü tek parça çıkmaması bundandı belki, başkalarının sözcükleri gibi söylenmek yerine, yeryüzüne doğdukları, ilk kez yaratıldıkları, bir kez yaratıldıktan sonra da bir daha yinelenmedikleri, hep tekil ve özgün kaldıkları içindi. En güzeliyse, onu her dinleyişinde, soluğunu soluğuna uydurup her hecesini onunla nerdeyse aynı zamanda, içinden hecelerken, düşlemi ya da düşünceyi birlikte doğurduklarını, bir başka deyişle, birlikte kekelediklerini sanmasıydı. Bu paylaşım tutkusunun kaçınılmaz sonucu olarak, derslerde olduğu gibi ders aralarında da hep Yunus’un yanındaydı; çalışma saatlerinde, gözleri hep onun dudaklarında, her hecede kafa sallayarak yutarcasına onu dinliyordu. Yunus sesini alçaltmayı başaramadığı için de ötekiler bundan rahatsız olmaya başlıyor, bir süre dişlerini sıktıktan sonra, “Yetti be! Gidin, başka yerde konuşun!” diye bağırıyorlardı. Onlar da, Yunus önde, Yusuf arkada, bahçeye ya da koridora çıkıyor, coşkulu konuşmalarını burada sürdürüyorlardı.

İki arkadaşın konuşmasından, daha doğrusu, birinin kekeleyip ötekinin dinlemesinden en çok rahatsız olanlardan biri de üç dersinden ikisinde öğrencilere serbest ve sessiz çalışma yaptırtıp birinde yaşamın zorluklarından yakınan coğrafya öğretmeni Naim beydi, ikide bir “Hey ikizler, kesin sesinizi!” diyor, biraz sonra yeniden başladıklarını görünce de “Hey, ikizler, ya susun, ya dışarıya buyurun!” diye bağırıyordu. Kendisinin kumral, Yunus’un nerdeyse sarışın olmasına, üstelik kendisinin yanında onun boyunun bayağı kısa görünmesine karşın, Yusuf Aksu Naim beyin bu nitelemesinden çok hoşlanıyor, hemen her işitmesinde, kısa bir süre için de olsa, Yunus’un kardeşi olduğunu düşlüyordu.

Ne olursa olsun, Yusuf Aksu yaşamında en çok düşü o günlerde gördü, nerdeyse tüm düşlerinde de Yunus’la birlikte ya da tek başına kekeler gördü kendini, zaman zaman, insanlarla konuşurken, örneğin annesine okulda geçmiş bir olayı ya da ansiklopedide okuduğu bir açıklamayı anlatırken, kekeliyormuş gibi bir duyguya kapıldı; hatta, bir kez, tarihten sözlüye kalktığında, tahtada ders anlatırken, Yunus gibi kekelemeye başladı;

çocuklar kahkahalarla gülerek duruma uygun atasözleri sıraladıkları zaman, kızacak yerde, bundan gurur duydu; üç dört gün sonra, annesi, birkaç kez üst üste, “Oğlum, senin konuşman değişti! Hasta mısın, nesin?” deyince de bayağı sevindi: kekeme değildi kuşkusuz, ama, olgunun adını koyamamakla birlikte, kekemeliği bir iççağrıya dönüştürmeye başlıyordu. Sonuçta dinlediklerinden belleğinde çok güzel bir düşün tadı dışında çok az şey kalsa bile, onun için konuşmaların en güzelinin Yunus’un kekelemesine katılmak olduğu kesindi: bir gün, annesine anlatmaya çalıştığı gibi, insan düşünüyordu onu dinlerken, uslamlamasının çevrimine girip onunla birlikte ilerliyor, Yunus en yaygın sözcükleri bile içinde bir yerlerden söke söke çıkarırken, onu dinlemiyormuş da söylediklerini onunla birlikte söylüyormuş gibi bir duygu içinde yaşıyordu.

Bunca zamandır böylesine düzgün konuşmuşken, birdenbire başlayan bu kekemelik tutkusu bir neden mi, yoksa bir sonuç muydu? Öğretmeninden öğrencisine, herkes ondan uzak durmaya çalışırken, şu okulda dört yıl süresince herkesten uzak durmuş olan Yusuf’u yalnızca kekemelik mi çekiyordu bu Yunus’ta? Daha ilk karşılaşmalarında, ilk ve en yakın arkadaş olarak kendisini seçmesi mi, kekelemesi mi, hepsinin bir araya gelmesi mi, yoksa bambaşka bir şey mi? Daha önce de belirtildiği gibi, Yusuf Aksu hiçbir zaman doyurucu bir yanıt bulamadı bu soruya. Yalnız, özünü pek de iyi kavramamakla birlikte, ocak ortalarında bir perşembe akşamı, Yunus’un ağzından, yakınlıklarının bir nedeni daha bulunduğunu öğrendi.

Belki de tanışmalarından bu yana ilk kez, Yunus’un keyfi pek yerinde değildi, hiç yoktan bir hocayla takışmıştı, “Ömrümde böyle salak görmedim, bu herif millete zırva şeyler öğretmekten haz duyuyor!” deyip duruyordu. Hava da bahçede dolaşılacak gibi değildi. Yusuf okulun kitaplığına gitmeyi önerdi. Ancak, kitaplığın kapısından içeriye girdikten sonra, iyileşmez bir ansiklopedi tutkunu olduğunu gizlemesine olanak yoktu: başdöndürücü bir hızla, bilinmedik bir dansın devinimlerini gerçekleştirir gibi, bir ansiklopediden bir başka ansiklopediye, bir ciltten bir başka cilde gidip gelmeye, daha doğrusu uçmaya başladı. Kitaplığa girmelerinin üzerinden on dakika bile geçmeden, Yunus ünlü kahkahalarından birini daha kopardı. Sonra, çevredeki masalarda çalışanlara aldırmadan, yüksek sesle, “Bu... bu... buraya gel!” dedi. “Sana beni neden sevdiğini söyleyeceğim.”

Yusuf ansiklopedilerini bırakarak karşısına dikildi.

“Ne... ne... neden?” diye kekeledi.

Yunus elinden tutup karşısına oturttu onu.

“Çü... çü... çünkü ansiklopedileri çok seviyorsun,” dedi: “Ansiklopediler de kekemedir, onlar da her şeyi bölüp dağıtır, tıpkı benim gibi...”

Yusuf’un gözlerinden bir kuşku gölgesi geçti.

“Sen benimle dalga geçiyorsun,” dedi.

“Hayır, dalga geçmiyorum, en iyisi dağıtmaktır.”

Yusuf bu sözden pek bir şey anlamadı, gene de başıyla onayladı.

“Sağ ol,” dedi.

“Çok da güzel bakıyorsun, *Britannica*’nın eli ayağı olmuşsun sanki.”

Yusuf mutlulukla gülümsedi; sonra, iyice yüreklenerek, elinden tutup *Brockhaus* ciltlerinin önüne götürdü onu, birini alıp açtı, fazla bir açıklamaya gerek duymadan, derinlerden gelen, yumuşak ve uyumlu sesiyle, olağandışı yeteneğini bir kez daha gösterdi. Yunus, dostunun hem az da olsa bir yabancı dil daha bilmesine sevindi, hem bilgisinin yetersizliğine karşın gösterdiği büyük beceriye hayran kaldı, hem de, Refika hanımdan fazla olarak, becerisinin özellikle ansiklopedi tutkusundan kaynaklandığını anladı. Bir kahkaha daha kopardı.

“Bu pazar öğle yemeğine bize gel, bizim evde ansiklopediye doyarsın!” dedi, kendisini arabayla aldırtmak için, evinin adresini istedi, arkadaşı yalnız başına sokağa çıkmaya alışkın olmadığından, annesiyle birlikte geleceğini söyleyince, biraz şaşırır gibi oldu, ama fazla duralamadı, “İyi ya, annenle gelirsin,” dedi. “O zaman, ikinizi de yemeğe bekleyeceğiz.”

O pazar, öğleye doğru, Yunus’ların kocaman arabasından inip kapılarından içeri girdikten sonra, görkemli dairenin sahanlığında, Enis beyin gülümseyen yüzüne bakarken, onu öteden beri tanıyormuş gibi bir duyguya kapıldı Yusuf, bir tuhaf oldu. Aynı anda, Enis beyle annesinin bir an kaçamak biçimde birbirlerine gülümsediklerini ve kızardıklarını ayrımsadı. Sonra, birkaç adım ilerleyip de çevresine bakınca, evin eşyalarının olağanüstü büyüklüğü başını döndürdü. Kocaman masalar, geniş mi geniş koltuklar ve iskemleler devler ülkesinde bir eve düşmüş gibi bir ürperti uyandırdı içinde, sonra salonun tavanının yüksekliği, pencerelerinin

biçimi ve boyutları şaşırttı onu, şaşkınlığını belli etmemek için başını önüne eğdi. Hiç böyle bir yer görmemişti, kolejin salonları ve eşyaları bile bu denli büyük değildi. Yunus hemen ayrımsadı şaşkınlığını, ağzını kulağına yaklaştırdı, “Bizimkiler hep kısa boyludur, ama evlerini ve eşyalarını büyük tutmuşlar,” diye fısıldadı. Yusuf yanıt verebilecek durumda değildi, gülümsemekle yetindi. Bir düşte ilerler gibi, kocaman salonun bir ucundan öbür ucuna yürüdüler. Önlerinde nerdeyse kendiliğinden açılan kocaman bir kapıdan geçip ikinci bir salona girdiler. Burada da tüm eşyalar aynı biçimde kocamandı, sanki bir kez bu koltuklardan birine oturma çılgınlığına kapılanlar hemen görünmez olacak ve bir daha dönmemesiye yaşamdan yalıtlanacaklarmış gibi bir ürperti uyandırıyorlardı insanda.

Ama tam karşıdaki duvarda, bir boydan bir boya, tavandan döşemeye, oymalı dolaplar içinde, sıra sıra dizilmiş ansiklopedileri gördü, rahatlayıverdi; ona öyle geldi ki, ansiklopediler sıradan kitaplara göre neyse, bu ev de başka evlere göre oydu; Yunus’a doğru eğildi, “Burada her şey ansiklopedilere göre,” diye fısıldadı. Gözlemini dostu da doğrulayınca, sevindi. Yunus dolapları açtı, Yusuf değişik ansiklopedi ciltlerini elleriyle uzun uzun okşadı, hayran, hiç konuşmadan. Sonra, birdenbire, okşamakta olduğu eski meşin ciltlerin *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*’nin ciltleri olduğunu ayrımsadı, tepeden tırnağa titredi. “Olamaz, olamaz!” diye söylendi. Gözlerinin yaşardığını duydu. Ama çabuk topladı kendini, Diderot’nun büyük yapıtına, dünyanın tüm ansiklopedilerinin en şanlısına dokunmuş bir insan olarak, hiçbir şeyden fazla etkilenmedi artık: dostunun kendi evinden belki on kat daha büyük evi de, başka türden yaratıklar için yapılmış gibi büyük ve görkemli eşyaları da, dört kişilik bir sofra kurmak dünyanın en büyük olayıymış gibi durmadan oraya buraya koşuşturan özel kılıklı uşak ve hizmetçiler de fazla etkilemedi artık onu. Yunus, koluna girmiş, “İlk kez babamın dedesinin babası başlamış bunları toplamaya; söylendiğine göre, kaçığın biriymiş, ama sonunda herkes beğenmiş yaptığını, babam da içinde olmak üzere, herkes bir şeyler eklemiş, gene de bunca ansiklopediyi nasıl bir araya getirdiklerini hep merak ederim. Öteki kitapları sorarsan, onlar da hep ansiklopedilerde adı geçen kitaplardır,” diyordu, ama o dinlemiyordu bile, büyülenmiş gibi ansiklopediler ansiklopedisine dikiyordu gözlerini.

Daha sonra, yemekte, çok uzun ve kocaman masanın bir yanına oturtulunca, hafiften ürperdiyse de, bayağı uzaktan bile olsa, dostunun

kendisine gülümsediğini gördü, biraz olsun rahatladı. Bu yüzden olacak, tüm yemek süresince ona bakmayı yeğledi. Gene de, arada bir, belki yalnızca denetlenip denetlenmediğini anlamak için, gözleri Yunus'un babasından yana kayınca, üzülmüş ya da utanmış gibi, ama, hep derin bir hüzünle, annesine baktığını görüyor, içgüdüyle ürpererek başını önüne eğiyordu. Çevrelerinde dönen uşaklar da bayağı rahatını kaçırıyordu: sanki hep lokmalarını sayarmış gibi, tabakları boşalır boşalmaz hemen önlerinden alıyor, yerlerine yenilerini koyuyorlardı. Kimse karşı çıkamıyordu onlara, Enis bey bile. Yemeklere gelince, bu kadar lezzetlisini hiçbir yerde, hiçbir zaman yemediğini söyleyebilirdi, ama bunları tanıyabilecek, aralarındaki ayrımı saptayabilecek durumda değildi.

Ne olursa olsun, iki arkadaş, bu arada büyükleri, bundan sonra tüm pazarlarını Maçka'daki dairede, birlikte geçirmeye başladılar.

Bir süre büyüklerle oturduktan sonra, sanki kendi aralarındaki dostluk Refika hanımla Enis bey arasında da geçerliymiş gibi, onları baş başa bırakarak kitaplığa geçtiler hep. Burada, en sevdiği insanla baş başa olmanın mutluluğuna nerdeyse dünyanın tüm ansiklopedilerinin varlığının verdiği sevinç de eklenince, Yusuf kendinden geçti her seferinde, *The New International Encyclopædia*'nın, *Grand Larousse Encyclopédique*'in, *Der Grosse Brockhaus*'un, *Universal Jewish Encyclopædia*'nın, *Enciclopedia populare*'nin, *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*'nin, İngilizler'in, Amerikalılar'ın, Fransızlar'ın, İspanyollar'ın, özellikle de İtalyanlar'ın daha birçok ansiklopedilerinin bez ya da meşin kapaklarını saygılı bir ürkeklikle okşadılar, boylarını ve kalınlıklarını karşılaştırdılar, zaman zaman da bir cildi usulca yerinden çekip sayfalarını ağır ağır çevirerek kâğıdın ve baskının niteliğini, düzenini ve kimilerinde gözün zor seçebildiği çizgilerden, kimilerinde doğayı bile kıskandıracak renklerden oluşmuş resimlerini incelediler, içeriği konusunda bir görüş edinmek için de uzunca bir madde seçip okumaya giriştiler. Sonra, daha Maçka'da buluştukları ikinci pazarda, Yunus her ikisi için de doyumsuz bir tür oyun çıkardı: biri bir ansiklopedi aldı, öbürü başka bir ansiklopedi: kentler, savaşlar, ünlü kişiler, büyük buluşlar konusundaki maddeleri karşılaştırdılar, sonra sıra birtakım kavramlara geldi. Gene bu ikinci buluşmada, *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*'nin serüvenini bir kez daha anımsayarak şu yeryüzünde her sorunun ansiklopediler aracılığıyla çözülebileceğine bir kez daha inandıktan sonra,

Yusuf tüm bu ansiklopedilerin en az onda sekizinin dilini bilmemesine çok üzüldüğünü söyledi, her birini kendi dilinden okuyabilecekleri günlerin düşüne daldılar. Ama Yunus bu konuda da umulmadık çevrenler açtı onun önünde: görünüşünü çok beğendiği bir ansiklopedinin dilini bilmemenin üzüntüsünü belirttiği zaman, o, hemen, masallardaki derviş gibi, elinden tutarak "benim evim" dediği yere, girişteki küçük bir kapının ardındaki daracık döner merdivenden yalnız kendisinin oturduğu arakata götürdü onu. Yusuf salonlarda uğradığı şaşkınlıkla bir kez daha titredi: birincisinin tam tersi bir görünüm egemendi burada: masa, iskemle, dolap, yatak, kitaplık sıradan eşyalardan da küçüktü; öyle görünüyordu ki, bu eşyalar daha Yunus çok küçükken, altı yedi yaşındayken, onun boyutlarına göre yapılmıştı, ama duvarlardan birinde, saçları ortadan ayrılıp omuzları düzeyinde kesilmiş, uçları yana doğru açılan, açık renk gözlerinden anlatılmaz bir hüzün yayılan, genç, zayıf ve çok güzel bir kadını, iki yıl önce ölmüş olan annesini gösteren büyük boy bir fotoğraf, çekmecelerde, sıkı sıkı bağlanmış mektup ve fotoğraf desteleri, bir zamanlar annesinin kullandığı anlaşılan firketelerle, taraklarla, yüzüklerle, bileziklerle dolu kutular, komodinlerin üstünde gene annesinin fotoğrafları ve ufak tefek eşyaları aynı zamanda bir küçük kadının odasına dönüştürüyordu her şeyi, annenin odasında mıydı, çocuğun odasında mı, yoksa çocuk ölmüş annesinden kalan kimi eşyaları buraya mı taşımıştı, insan anlamakta zorlanıyordu.

Yusuf karşılarındaki duvarda, iki büyük fotoğraf arasında asılı gitarı gösterdi.

"Bu da annenin miydi?" diye sordu.

"Hayır, benim gitarım," dedi Yunus.

"Gitar çalmasını da mı biliyorsun?"

Yunus dostunun sorusuna yanıt vermedi. Kalktı, duvardan gitarı alıp karşısına oturdu, çalmaya başladı. Yusuf birden büyülenmiş gibi oldu: bir çocuk ezgisine benziyordu çaldığı, ama öyle güzeldi ki, arkadaşı da öylesine güzel çalıyordu ki dinleyenin gözleri yaşlarla doluyor, zaman ve uzam duygusu silinip gidiyordu. Bitirdiği zaman, Yusuf ne geçen sürenin ayrımındaydı, ne de bulunduğu yerin.

"Biraz daha çalamaz mısın?" dedi yalnızca.

Yunus gene aynı ezgiyi çalmaya girişti. Sonra, bitirince, kalktı, gitarı yerine astı. Arkadaşının kendini toplayıp herhangi bir soru sormasına zaman bırakmadan, “Bunun adı *Kuşlar,*” dedi. “Benim tek bestem. Yalnız anneme çalmıştım, şimdi bir de sana çaldım.”

Yusuf, öyle donakalmış, şaşkın şaşkın kendisine bakıyordu.

“Şimdi başka şeylere dönelim,” dedi Yunus.

Bir başka odaya geçtiler, burada, saatler boyunca, sayısız dil kitapları, dil plakları arasında, bilinmeyen dilin gizlerini zorladılar ya da çalışma odasındaki kocaman radyoda, cızırtılar içinde, bilmedikleri dili konuşan insanları dinlediler. Kimi zaman, bununla da yetinmediler, arkasını okulda getirmek üzere, kafa kafaya verip ispanyolca ya da japonca öğrenmeye giriştiler, Yusuf, bu işe her girişmelerinde, her şeyi kendisiyle karşılaştırılmayacak ölçüde çabuk öğrenen, hatta, kim bilir, belki dünyanın tüm dillerini anadili gibi bilip de yeni öğreniyormuş gibi davranan, insanüstü bir yaratık karşısında bulunduğunu düşünmekten kendini alamadı.

O dönemde iki dostun sınıf arkadaşlarının hemen hepsi “Yunus’la Yusuf birbirine hiç benzemez: biri kekeler, biri kekelemez!” deyip gülerlerdi. Ama aralarındaki gerçek ayrımı çok iyi bilirlerdi. Ne de olsa, Yusuf’u hep ağzı açık, yüzünde silinmez bir gülümseme, gözlerini Yunus’un ağzına ya da gözlerine dikmiş görüyorlardı, son günlerde ona eskisinden de büyük bir hayranlıkla bağlandığı açıkça belli oluyordu: sınıfta, bahçede, yemekhanede, yatakhanede, her yerde, yürürken, ayakta dikilirken, otururken, her zaman, her durumda. Hepsi de, Yunus’un bu sınıfa adımını attığı andan sonra, sessiz sınıf arkadaşlarının tümden değiştiğini, başsız sonsuz bir şaşkınlık, bir hayranlık, bir mutluluk içinde yaşadığını biliyor, gözlerinin önünde doğup gelişmiş olan bu dostluğa çoktan alışmış olmaları gerekirken, zaman zaman, Yusuf’un Yunus’u dikkatle dinlediğini gördükçe, kendinden daha küçük bir gezegen çevresinde dönen koca bir uydu görmüş gibi şaşırıyorlardı. Ancak, bir kez daha, bunu çok da aykırı buldukları söylenemezdi. Şimdi, her konuda söylenecek bir sözü bulunduğunu, her konudan kahkahalarla gülünecek bir şeyler çıkardığını iyice anladıktan sonra, arada bir, özellikle de karşılıklı kahkahalarının ardından, birer ikişer yanlarına yaklaşıp “Gene neyin dalgasını geçiyorsunuz?” diye soruyor, böyle durumlarda daha çok kekelemesine karşın, Yunus’un cömertçe baştan aldığı öyküyü soluklarını kekelemenin dalgasına uydurarak dinlemeye

başlıyorlardı. Yunus, onlarla konuşurken, elleriyle, bakışlarıyla öyküsünü bütünlemeye çalışsa bile, söylemini kısa tutma yolunda en ufak bir çaba harcamadığından, ilk günlerde olduğu gibi o sıralarda da sonuna dek dayanabildikleri enderdi: öykü fazla uzadığı ya da kendi düzeylerini aştığı zaman, karnına yalandan bir yumruk atıyor, “Ulan, Yuyunus, sen ölüyü bile güldürürsün! Şu kekemeliğin olmasa, bayağı kıyak bir herif olacaktın!” diyerek yanlarından uzaklaşıyorlardı. Yunus, gözlerinde belli belirsiz bir hüzün, bir süre arkalarından bakıyor, “Orospu çocukları!” diye söylenerek ünlü kahkahasını koyveriyor, arkasından da, şaşmaz bir yankı gibi, Yusuf’un kahkahası patlıyordu. Çocuklardan biri, şimdi iki arkadaşın ikide bir hiç kimsenin üzerinde durmadığı, yalnız adını bildiği birtakım diller üzerinde çalıştıklarını görünce, böyle bir sürü dil öğrenmeye kekemeliğin verdiği aşağılık duygusuyla giriştiğini düşündü, bunu yüzüne karşı söylemekten de çekinmedi. Yusuf oğlanın üstüne atlamamak için kendini zor tuttu. Yunus’sa, güldü yalnızca, “Be... be... belki,” demekle yetindi. Bir başkası, “Ne diye öğreniyorsun bu dilleri, anlamıyorum, konuşamadıktan sonra!” diye araya girince, Yusuf artık dayanamadı, yaşamında ilk kez, kavga etmek üzere, bir insanın üzerine yürüdü, ama Yunus ona da güldü.

Görünüşe bakılırsa, insanların bu türlü tepkilerine çoktan alışmış, buna herkesten önce kendisi gülmeyi daha bu okula gelmeden öğrenmişti. Gene de, öyle anlaşılıyordu ki, kekemeliğinin bir eksiklik, daha da kötüsü bir sakatlık gibi görülmesini içine sindiremiyor, zaman zaman, bunun tam tersine bir üstünlük, bir özgünlük olduğunu düşlüyor, belki her şeyi ötekilerden daha iyi bilişine, bu arada Yusuf’un hayranlığına bakarak doğanın kekemelikle açtığı boşluğu başka şeylerle, örneğin sezgi ve usla kapattığını, bunun sonucu olarak da kendi koşulunun başka birçoklarınınkinden daha iyi olması gerektiğini düşünmeye yöneliyor, uykusuz gecelerinde, uykuyla uyanıklık arasında gidip gelirken, yavaş yavaş bir saplantıya dönüşmeye başlayan değişmez düşünü doğrulayacak kanıtlar arıyor, sonunda bu kanıtları bulacağını da umuyordu. Nasıl bulacağına gelince, kesinlikle bilmiyordu. Yusuf’a da söz etti bundan, o da hiç duralamadan benimsedi varsayımı, ne olursa olsun, düzgün konuşmanın bir üstünlük olmadığını söyledi. Sık sık döndüler bu konuya. Bu konuşmaların etkisiyle olacak, Yunus’un kolejdeki ikinci yılının ilk tarih dersinde, her sözünü özgün ve tartışılmaz bir gerçek gibi söyleyen, bilgiç tarih öğretmeni, binyıllar arasında konudan konuya atlarken, birden dilin ve yazının kökenleri konusuna gelip de insanların çağımızdan en az yüz bin yıl

önce konuşmaya başladıklarını, çağımızdan elli bin yıl önce, yani konuşmaya başlamalarından elli bin yıl sonra da yazıyı bulduklarını söyledikten sonra, insanlığın dilsizlikten dile, yazısızlıktan yazıya geçmeleri kendi kişisel başarısı ya da üç kıtada at oynatmış atalarımızın sayısız utkularından biriymiş gibi, ballandıra ballandıra anlatmaya, yazının resim kökenli olduğunu kanıtlamaya yönelen örnekler sıralamaya girişince, Yunus'un tüm bedeninde bir tuhaf titremedir başladı, sonra birden yerinden fırladı, bayağı sinirli bir sesle, "Ha... ha... hayır, ya... ya... yanlış! Ben buna inanmıyorum!" dedi, ama nicedir bir uyurgezer gibi aradığı kapının önüne geldiğinin ayrımında değildi.

Öğretmen böyle bir tepkiyle ilk kez karşılaşıyordu, horgörüyle yüzünü buruşturdu.

"Saçmalama! Bunda inanılmayacak ne var?" dedi. "Kitaplar yazıyor! Önce *piktogram*'lar çıktı, sonra onlardan *ideogram*'lar, sonra da *fonogram*'lar, böylece bildiğimiz yazılar doğdu. Şimdi anladın mı?"

Yunus Aksu sol elini yüzüne götürüp bir süre düşündü, sonra göğsüne bastırdı.

"Be... be... benim sorunum anlayamamak değil, ama bu... bu... bunlar varsayım!" diye kekeledi. "Bence dile o saydıklarınızdan gelindi, yani dilden önce yazı vardı."

Öğretmen azıcık gözünü açıp da baksaydı, Yunus Aksu'nun yüreğinin göğsünü parçalamak istercesine çarptığını yüzünden anlayabilirdi, ancak kekeme öykünüsü yaparak ve söylediklerinin tersini savunarak kendisiyle dalga geçmeye kalkışan bir şakacı karşısında mı, yoksa kafası hiç çalışmayan bir öğrenci karşısında mı bulunduğu konusunda bir karara varamadı, anlattıklarında dayatmayı yeğledi.

"Bırak saçmalamayı! Herkes bilir ki dilin doğuşu yazının bulunuşundan elli bin yıl öncedir!" dedi güvenle. "Mağaralarda bunca yazı var."

Yunus ünlü kahkahalarından birini daha attı o zaman.

"Mağaralardaki yazılar neyi kanıtlar? Kulaklarımızı kayalara dayasak, sesleri de duyar mıyız diyorsunuz?" dedi. "Herhalde ilkel toplulukların tarih öncesinden beri hep aynı ilkel topluluklar olarak kaldıklarını da düşünmüyorsunuz. Hayır. Yazı var, dil yok! Kimse de çetele tutmadı. Bence

dil yazıdan çıktı, yazı dilden değil! Birinin doğduğunu, ötekinin bulunduğunu söylemeniz de bunu gösteriyor.” Bir an durup düşündü, sonra anlatılmaz bir biçimde gülümsedi. “Her şey işte o zaman bozuldu!” diye ekledi.

“Oğlum, hiç duymadın mı sen, önce söz vardı,” dedi öğretmen. “Hristiyanların kutsal kitapları bunu böyle söyler.”

Yunus Aksu tarih öğretmeninin yüzüne acır gibi baktı, ama acımadı.

“Be... be... bence yalan,” dedi. “Öyle olsa, başlangıçta insanın da olması ve bülbül gibi konuşması gerekirdi. Başlangıçta, yani bundan yüz bin yıl önce değil, çok daha önce.”

Tarih öğretmeni kürsüye bir yumruk indirdi o zaman.

“Tüm tarih ve dilbilim kitapları böyle yazar!” dedi.

Yunus gene gülümsedi.

“Hepsini okudunuz mu?” diye sordu.

Tarih öğretmeni bir yumruk daha indirdi kürsüye.

“Çık dışarı!” diye bağırdı. “Hemen çık dışarı!”

“Ama kutsal kitap doğruysa, tarih ve dilbilim kitapları yanlış; tarih ve dilbilim kitapları doğruysa, kutsal kitap... Benim bunda hiçbir suçum yok, efendim.”

“Çık dışarı dedim sana!”

Yunus, hocanın sesinin kinle titremesine karşın, derin bir mutluluk içinde, gülümseyerek kapıya doğru yürüdü, tam çıkacağı sırada, geriye döndü.

“Sö... sö... sözlerimi anlayamamanız çok acı, hocam; benim için değil, sizin için!” dedi.

“Çık dedim sana!” diye haykırdı öğretmen, önündeki kitabı var gücüyle Yunus’a doğru fırlattı.

Yunus kitabı havada yakaladı, özenle kapatıp en yakın sıranın üzerine bıraktı; yüzünde mutlu bir gülümseme, öğretmeni ve sınıfı selamlayıp çıktı

kapıdan. Birkaç dakika sonra, okul müdürüyle burun buruna gelince de silinmedi gülümsemesi.

Müdür ders saatinde neden sınıfta olmadığını sordu. O da, hep gülümseyerek, bu soruyu tarih öğretmenine yöneltmenin daha doğru olacağını, çünkü onun hiç kekelemeden, yani ezbere konuşmayı iyi becerdiğini söyledi. Müdür gülümsedi, elini Yunus'un omzuna koydu, "Şimdi de bu mu çıktı?" dedi. "Benden sana baba öğüdü: hocalarla zıt gitme!"

Yunus mutluluktan uçuyordu.

"Haklısınız, efendim: bir nasihatte bin musibet vardır," deyip bahçeye doğru yürüdü.

Buluşunun tadını çıkarmak istiyor, bahçede, ağaçlar altında, hiçbir şeye bakmadan yürürken, "Daha önce bunu nasıl düşünmedim?" deyip duruyordu. Yusuf'a da yineledi bunu. Ama kekelemeden konuşanlar kalabalığının gurur duyduğu anlaşılan dilin ortaya çıkışını bir bozulmanın başlangıcı olarak göstermesi, bir de, yazıdan sonra geldiğini söyleyerek, insanlığın uzun tarihinde dilin görece yeni bir kurum olduğunu, dolayısıyla doğal bir veri sayılamayacağını, bunun sonucu olarak da kekemeliğin bir sakatlık olmadığını anıştırmış olmak hoşuna gidiyordu. Ancak, tüm bunlarla nicedir kafasını karıştıran arayış arasında doğrudan bir bağ kurmayı usundan bile geçirmemişti. Dersten atıldığı sırada, çok yakında böyle bir etkinliğe gireceğini söyleseler, kahkahalarla gülerdi.

Ama, o günden sonra, Yunus'la Yusuf'un, bir ölçüde de tüm okulun yaşamında, yepyeni bir dönem başladı: kimilerine göre bir uydurmaca, kimilerine göre bir kurmaca, iki arkadaşa göre de bir araştırma ve bulgulama dönemi: iki arkadaş, özellikle pazar günleri, ansiklopedilerde ve kitaplarda hep ilginç kuramı doğrulayacak bilgiler aradılar. En sonunda, bir gün, akşamüzeri, kuramlarını kanıtlamaktan umutlarını kesmeye başladıkları bir sırada, Yunus, gözleri çakmak çakmak, "Buldum! Buldum! Buldum!" diye haykırdı, sonra, elindeki kitabı dostuna uzatmak varken, kekeleye kekeleye okumaya başladı: değişik dönemlerde, değişik düşünürler yazının dilden önce bulunduğunu öne sürmüşlerdi. Örneğin Fransa'da, daha on yedinci yüzyıl başlarında, Vigenère ile Duret coşkuyla savunmuştu bu kuramı, örneğin yirminci yüzyılda Jacques van Ginneken'in aynı kuramı aynı coşkuyla, hem de daha güçlü kanıtlarla savunduğu

görülmüştü. Ona göre, ilk *piktogram*'lar elin devinimlerini yansıtmaktaydı, yazı da, çok daha sonra eklemlenimli diller de bu devinimlerden kaynaklanmıştı. Kanıtı da en eski Çin harflerinin büyük bölümünün bu devinimleri göstermesiydi. Leibniz'in, bilerek ya da bilmeden, Çin yazısını uluslararası dil olarak önermesinin nedeni de bu olmalıydı: Çin yazısı ilk ve doğal yazıydı. Savın yanlışlığını kanıtlamaya kalkanlar da vardı kuşkusuz, ama onlar umursamıyordu: bu kadarı yeterdi. Yusuf kalktı, hiçbir şey söylemeden kucaklayıp havaya kaldırdı dostunu. Gözlerinde sevinç gözyaşları, yanaklarını öpüp usulca yere bıraktı.

Ertesi gün, okulda, önlerine gelene allayıp pullayıp anlatıyorlardı büyük buluşlarını. Daha doğrusu, bu iş için belirledikleri yöntem uyarınca, Yunus kuramı açıklıyor, Yusuf da, onun belleği çok sağlam ve konuşması çok düzgün destekçisi olarak, kuramın kanıtlarını sıralıyordu. Sınıf arkadaşları, başka sınıflardan meraklı öğrenciler, kafaları iyice karışmış bir durumda, anlatılanları dinliyor, bir türlü kesin bir kanıya varamıyor, ama içlerinden biri nicedir kesin olarak benimsenmiş görünen bir saptamayı böylesine sarsabildiği, İngiliz ve Amerikalı öğretmenler arasında bile hiç kimse karşısına çıkamadığı için gurur duyuyorlardı. Bir öğrenci topladığı kanıtları kendisini sınıftan atan tarihçiye göstermesini salık verdi. Yunus "Boş ver, değmez!" demekle yetindi. Ama genç bir ingilizce öğretmeni, "Senin van Ginneken kesinlikle yanılıyor," deyince, kuşkusuz hep kekeleyerek, ama güven içinde, "Bence hiç de yanılmıyor, ama benim kuramım onunkinden farklı, efendim," diye yanıtladı. "Ben önce söz yoktu demedim hiçbir zaman; bana göre, başlangıçta, söz yalnız insan için değil, tüm yaratıklar için vardı."

Yunus daha önce hiç usuna getirmemişti böyle bir şeyi, nerdeyse hiç düşünmeden, birdenbire, bir savunma güdüsüyle söyleyivermişti, ama, hemen o gün, dostunun da desteğiyle, kuramını geliştirmeye başladı: evet, söz her zaman vardı, ancak, başlangıçta, hayvanlar için olduğu gibi insanlar için de eklemlenimsiz bir söz, yani bir tür ötüş söz konusuydu, kimi insanlar, dilin yetersiz kaldığı kimi durumlarda, kimi hayvanların da yaptığı gibi, el ve yüz devinimlerini kullanmaya başlamış, devinimlerin yaygınlaşıp ortak özellikler kazanması üzerine, işin içine somut nesneleri de katarak *piktogram* denilen yazıya geçmiş, yazıdan da zaman içinde eklemlenimli dili çıkarmışlardı.

Amerikalı genç öğretmen bayağı etkilendi bu sözlerden, sevgiyle saçlarını okşadı Yunus'un, "Ama devinimlerden yazıyı çıkarmanın gereğini açıklamak hiç de kolay görünmüyor, dostum," dedi.

Yunus bir süre düşündü.

"İnsanlar karşı karşıyayken, şimdi bizim konuştuğumuz gibi konuşmaya da, yazmaya da gereksinimleri yoktu, ama, karşı karşıya gelememeleri durumunda, anlamlı devinimleri taşa, toprağa çizmelerinden daha doğal bir şey olamazdı," dedi.

"Olabilir, ama, biliyorsun, bugün bile dünyanın kimi yerlerinde yazısız toplumlar görüyoruz," dedi Amerikalı.

Yunus bir an duraladı, sonra, kararlı bir biçimde, ama hecelerini her zamankinden çok daha fazla yineleyip aralarını çok daha fazla açarak "Bunlar hep tarihsiz toplumlar, efendim," diye yanıtladı, "yazıyı söze geçtikten sonra bırakmadıklarını kim ileri sürebilir?"

Amerikalı gülümsedi.

"Tam inandım diyemem, ama sen başka türlü bir çocuksun, burası kesin," dedi.

Yunus'un utkusunun kesinlenmesi için bu kadarı yetti de arttı bile: bundan sonra, daha bir güvenle girişti araştırmasına. Hiç kuşkusuz, bu konuda ansiklopedilerin ve kitapların istenen kanıtları sağladığı söylenemezdi, ama o, genel bir kandırmaca karşısında bulunduklarını kesinledi, ansiklopedilerde ve kitaplarda bulamadığını gene ansiklopedilere ve kitaplara dayanarak kendisi üretti. Sınıf arkadaşları tarih öğretmeniyle tartışmasını sürekli bir şaka konusuna dönüştürüp de dostuyla koyu söyleşilere daldığı her seferde, "Gene neler kesiyorsun, kuramcıbaşı?" dedikleri ya da ondan bu tartışmada ortaya attığı görüşün gerekçelerini istedikleri zaman, bir tür meydan okumayla, yüzlerden giysilere, yollardan evlere ve baltalara varıncaya kadar, ortamın tüm ayrıntılarına da girerek, daha konuşma evresine ulaşmamış insanların bildirişim için çizdikleri resimlerin ister istemez belirli bir yalınlaşmanın ardından tek biçimliliği, tek biçimliliğin de yinelemeyi getirdiğini, bunun sonucu olarak, tarihöncesinde benzerleri çok bulunan bir öykünmeyle, artık gösterdiklerine hiç benzemeyen resim birimlerinden belirttiklerine hiçbir zaman benzemeyecek olan söz birimlerine, yazının gittikçe daralmış kalıplarından

bu daralmışlığı her zaman sürdürecek olan dilsel kalıplara gelindiğini anlattı, arkasından, sanki dil yaratılırken kendisi de oradaymış gibi, uzun ve karmaşık betimleme ve açıklamalara daldı, sonra, belleği ya da imgelemi çenesine direnmeye başlayınca, ünlü kahkahasını koyverdi. Hemen her seferinde de sözlerini, “Benim bunda bir suçum yok!” diye bitirdi. Hiç kuşkusuz, sık sık yinelenen kahkahalarının sezdirdiği gibi, Yunus’un her şey gibi kendi varsayımını da fazla önemsemediği düşünülebilirdi, ama, biraz da çevresindekilerin kışkırtmasıyla, gittikçe daha coşkulu, gittikçe daha güvenli konuştu.

Konuşmakla da kalmadı: bir gün, yaşlı türkçe öğretmeninin verdiği serbest yazı ödevinde, yeryüzünde en gelişmiş dilin kuşların dili olduğunu, insanların konuştuğu dile gerçek bir dil bile denilemeyeceğini, çünkü gerçek dillerini çoktan yitirdiklerini, bu açıdan bakılınca, hayvanlar arasında en geri türü oluşturduklarını anlattı. Beklediği etkiyi de fazlasıyla sağladı: bir hafta sonra, kâğıdını verirken, yaşlı öğretmenin elleri titriyordu. “Okurken başım döndü, uydurmacılığın da bir sınırı olmalı!” dedi. Ama, hemen arkasından, ileride iyi bir ozan olabileceğini söyleyince, Yunus sinirlendi. Tartışma uzadıkça uzadı. Sonra Yunus, gerekçesini kimsenin anımsayamadığı bir sıçramayla, kekemeliğin bir geçiş dönemi olduğunu ve insandan çok kuşlara yakınlığı belirttiğini kesinlemeye dek götürdü işi. Sınıfta bir kahkaha koptu. Hoca da bu kahkahayı yengisinin göstergesi olarak değerlendirdi. “Tamam, Kuşların Oğlu, böyle saçmalıklarla uğraşma artık!” diyerek tartışmayı kesti.

Yusuf Aksu, o günün akşamı, kolejin bahçesinde, yaşlı bir çamın dibinde, Yunus’un kendisine kekemelik konusunda kekelemesini büsbütün abartarak anlattıklarını hem apaçık, tartışılmaz bir gerçeğin anlatımı, hem benzersiz bir ezgi gibi dinledi, her zaman da öyle anımsadı. Öyle ki, yıllardan sonra bile, biraz kendini zorlasa, sözcüğü sözcüğüne yineleyebilirdi hepsini. “İnan bana, kekeme kesik kesik konuşur, sözcükleri parçalar durur, ama konuşması insanların ilk dilinden, insanların tıpkı kuşların dili gibi kesintisiz dilinden bir şeyler saklar, en azından onun özlemini taşır,” demişti. Ona göre, hecelerin ve sözcüklerin arasındaki sessizlikler hiçbir zaman boş değildi, belki bir ölçüde sözcüklere koşut olan, ama onlarla örtüşmeyen, onları aşan anlamlarla doluydu, yani sözcüklerin arasına dolan sessizlikler sözcüklerin söylediğinin çok daha fazlasını söylerdi, yani, dinlemesini bilenler için, kekemelik çok seslilik ya da çok boyutluluktu,

dilin yoksullaştırıcılığını aşma çabasıydı. “Anlam hep aralıklardadır,” diye bitirmişti.

Bu noktaya geldikten sonra, durması söz konusu olamazdı artık. Durmadı da; tam tersine, kaptırdıkça kaptırdı bu işe kendini, bir görünge oyunuyla, varsayımlar arasına bir varsayım daha sokuşturmakla kalmıyor da tarihi baştan düzenliyormuş, daha da iyisi, dünyayı yeni baştan kuruyormuş gibi coşkuluydu. İşin ilginç yanı, bu konudan söz ederken daha az kekeliyormuş, hatta, kendini iyice kaptırdığı anlarda, bayağı akıcı konuşuyormuş gibi geldi ona. Biraz da bu nedenle, hem sesini büsbütün yükseltti, hem de varsayımını evrenin tüm canlılarını kapsayacak biçimde genişletti. Yusuf bir gün kuramından hiç kuşku duyup duymadığını sorunca da “Üzerinde durmuyorum,” diye yanıtladı. “Doğruyu söylemesek de sırf herkesin söylediğinin dışında kalan bir şey söylemekle bile boyun eğmediğimizi göstermiş oluyoruz: seninle ben boyun eğenlerden en az bir parmak daha yukarıdayız.”

Böylece, bahçenin kocaman ağaçlarının gölgesinde ya da kitaplığın rahat bir köşesinde, hemen her zaman Yusuf’a, arada bir de çevresinde toplanmış dört beş okul arkadaşına, evrenin tüm canlılarının, bu arada insanların, daha ilk ortaya çıktıkları günden başlamak üzere, kendilerine özgü bir sesleri, kendilerine özgü bir söyleme, bir kendini anlatma biçimleri, en kestirme deyimiyle, bir ötüşleri bulunduğunu anlattığı görülüyordu.

“Nasıl herkesin kendi sesi varsa, tıpkı öyle,” diyordu. “Her hayvanın, her böceğin kendi ötüşü, yani, sizin anlayacağınız, kendi dili var. Tüm hayvanlar da birbirlerinin, en azından türdeşlerinin dilini anlar. Ama insanlar böyle mi? Örneğin Türkiye’den çıkıp Yunanistan’a ya da Bulgaristan’a geçtiler mi birer dilsiz oluverirler, Andersen’in kuşları bile bilir bunu. İnsan dili evrensel değil, çünkü yapay. Oysa hayvanların her türünün kendi dili var, her yerde anlaşıyorlar, çünkü dilleri doğal.”

“İyi de hayvanların dili olduğunu nerden biliyorsun?” diye soruyorlardı.

“Bilmiyorum, seziyorum; ama, öyle seziyorum ki hiçbir bilgi böylesine inandırıcı olamaz,” diye yanıtlıyordu. “Bunca yaratık, at, eşek, inek, domuz, kaz, tavuk, kanarya, yılan, börtü böcek içinde, yalnız insan yitirmiş dilini, hem de bu dünyanın konuşan tek yaratığı olacağım diye yitirmiş. İşin korkunçluğunu düşünebiliyor musunuz?”

“Ama diller değişiyor, gelişiyor, kimi zaman da ölüyor!”

“Bu da onların zayıflığını ve yapaylığını gösterir. Bülbülün ötüşü değişiyor mu?”

“Ama ben inanmıyorum, buna ne diyorsun?” diyordu biri.

Yunus ünlü kahkahalarından birini daha koparıyordu.

“Ne diyeyim? Sen salağın tekisin! Benim bunda bir suçum yok!” diye yanıtlıyordu.

Çocuklar, belki elli kez, Yusuf’a dönüp onun düşüncesini sordular. O Yunus’un kuramının doğruluğundan bir an bile kuşku duymamıştı.

“Yunus yüzde yüz doğruyu söylüyor,” diye kesip attı her seferinde.

“Bu hıyar hep Kuşların Oğlu’na hak verir,” dedi biri.

Bu sözle herkesin düşüncesini dile getirdiği söylenebilirdi: Yunus’a bir Yusuf gerçekten inanmaktaydı onlara göre; buna karşılık, tıpkı kendileri gibi, arada bir bu ilginç kuramların çekimine kapılarak inanır gibi olsa bile, Yunus gibi akıllı bir çocuğun kendi uydurduğu bu aykırı masallara inanması olanaksızdı. Yusuf çok kızıyordu bu tür gözlemlere, dostunun, ansiklopedilerden söz ederken, “En iyisi dağıtmaktır!” demesine bir anlam veremediği gibi, sürekli olarak gerçeği değiştirmeye, her şeyi oyuna dönüştürmeye yöneldiğini, yaşamı bir ansiklopedi gibi “dağıtmaya” çalıştığını düşünemiyor, onun her söylediğini tartışılmaz bir gerçeğin anlatımı olarak algılıyordu. Biraz yakından bakanlar rahatlıkla sezebilirlerdi bunu. Bir gün, derste, bilgiç tarih öğretmenine kuramını özetleyip görüşünü sordukları zaman da gösterdi bunu. Tarihçi, anlatılanları horgörüyle dinledikten sonra, tiksinmiş gibi, “Salaklık bunlar!” deyip de öğrenciler Yunus’a dönerek “Peki, buna ne diyorsun?” diye sordukları zaman, umursamazlıkla gülümsedi, “Bi... bi... bir şey demiyorum, gerçeği söylüyor! Benim bunda bir suçum yok!” diye yanıtlaması, dersten sonra, başına toplanarak “Gördün mü, sen de gerçeğe boyun eğdin işte!” diye alaya başladıkları zaman da horgörüyle yüzünü buruşturup “Gerçek böyle hıyarların yalanlarının son dönüşümüdür!” diyerek önündeki japonca dilbilgisine dalması da bunu gösterirdi.

Böylece, bu kendine özgü dağıtma taşkınlığı içinde, her sözün altından kalktığı gibi, her zaman yeni açıklamalar, yeni örnekler, yeni

karşılaştırmalar buldu, kendisine karşı çıkanlara gözlerini ve kulaklarını açmalarını salık verdi örneğin: sıcak yaz günleri, iyice kulak verilirse, her cırcırböceğinin ayrı öttüğü, akşamları, kumruların her birinin eşini bir başka sesle çağırdığı duyulurdu; hiç kuşkusuz, insanlar da böyleydi bir zamanlar, birbirlerini anlarlardı, üstelik, hem daha çabuk, hem daha kolay anlarlardı; sonra, başka yaratıklar bu gereği duymazken, kendilerinin de buna hiç gereksinimi yokken, şu hep en kolayı arama hastalıkları yüzünden, tekilin yerini çoğula, bireyin yerini topluma, özgünün yerini genele, derinin yerini yüzeysele verdikçe, yazıyı bulmuşlar, bununla da yetinmeyerek bildirişimin yerine bildirişimin öykünüsünü egemen kılmak pahasına, dili uydurmuş, doğadan ve doğallıktan kopmuşlardı. Dil tarihöncesi insanının ötüşünü hiçbir zaman veremezdi, değil vermek, onu tasarlayabilmemiz için bir ipucu sağlaması bile çok zordu.

Yunus Aksu, varsayımının burasında, kuşlarla kekemeler arasındaki koşutluğu daha da geliştirdi: kekemelik bir sakatlık değildi, bir kusur bile değildi, tam tersine, insanların yazıya öykünülerek oluşturulmuş yapay dili karşısında içgüdüsel bir direnmenin iziydi, kaynağından kopmuş bir iz de değildi, bilinçsiz bir biçimde bile olsa, kaynağa dönme çabasının sürdürülmesiydi, dolayısıyla, ne kadar çelişkin görünürse görünsün, insan ötüşüne en yakın konuşma biçimiydi. İnsanlar gerçek dilin kökenlerine ulaşmak istiyorlarsa, işe kekemeliği incelemekle başlamaları gerekirdi. Bu varsayımı ortaya atmasından birkaç gün sonra, arkadaşlarından biri, hem de kuramlarıyla en çok dalga geçeni, dilbilimcilerin daha az çaba ilkesi diye bir ilkeden söz ettiklerini, kekemeliğinse, konuşma çabasını birkaç katına çıkardığını söyleyerek kendisini alaya almaya kalktı. Ama o ünlü kahkahalarından birini daha kopardı.

“Biliyorum, biliyorum,” dedi. “Dilbilimciler olayı açıklarlar da nedeninden hiç söz etmezler: daha az çaba ilkesi insanların içinden hâlâ silinmemiş olan kökene, yani doğala dönme özleminin belirtisidir.”

“Ya kekemelik?”

“Kekemelik özlemin daha ileri bir aşamasıdır.”

“Yani, sana göre, kekemeler bir üstün tür mü oluşturuyor?”

“Evet, bir bakıma. Beğenemedin mi?”

Dinleyenler kahkahalarla güldüler.

Ama Yusuf, gözleri gözlerinde, tartışılmaz bir gerçeği öğrendiğinden bir an bile kuşku duymadan kendisini dinlerken, dostunun kuramına bir ayrım da kendisi kattı, “O... o... o... ozanlarınki gibi,” dedi.

“Çok güzel! Tam üstüne bastın!” diye atıldı Yunus: ozanlar da, hecelerle, uyaklarla uğraşırken, bilerek ya da bilmeden, benliklerinin derinlerinden gelen bir yönelimle, her bireyin kendine özgü türküsünün yerini almış olan yapay dile başkaldırır, insanın ilk sesini ararlardı; bir bakıma, onlar da birer kekemeydi. “Müzik de böyledir,” dedi. “Şöyle can kulağıyla bir Mozart ya da Ravel ezgisi dinlerseniz, sezersiniz: ezgiler de hep aynı özlemi dile getirir, ilk dile dönme özlemini.”

Yunus önermesinin tersinin de doğru olup olmadığını araştırmadı; ama, tıpkı ozanlar gibi, o da zoru denemeye karar verdi: kekelemenin yazıdan sonra doğmuş yapay dilin payını indirgemek, hiç değilse insanın doğal dilinin başlangıçta nasıl eklemlendiğini kavrama yolunda bir çaba olduğunu gösterebilmek için her şeyin altında onun izlerini aramaya başladı. Hiç kuşkusuz, amacını gerçekleştirmek için fazla olanak yoktu elinde; ama elinde fazla olanak yok diye kollarını kavuşturup oturacak değildi. Önceleri, dostuyla birlikte, daha çok ansiklopedi okuyabilmek için giriştiği işi: yeni yeni diller öğrenmeyi yaşamın temel gizlerinden ya da, kendi deyimiyle, “insanlığın dönüm noktalarından” birini kavramak amacıyla, büsbütün hızlandırarak sürdürdü artık: yeni bir dil öğrenmenin, yeni bir dilin sözcüklerini kekelemenin, ilk bakışta zorlama ve yapay görünmesine karşın, bizi yapay dillerin bu denli dizgeleşmediği, insanın kendi doğal türküsüyle yeni yeni taşlaşmaya başlayan yapay dil arasında bocaladığı dönemlere götürmesi gerektiğini düşündü. Sonra, işi ilerlettikçe, düşündüğüne inanmaya başladı. Öte yandan, ona göre, kekemeler, özel yaradılışları gereği, yapay dile ayak uydurmakta zorluk çektiklerinden, kendisinin değişimi başkalarından daha iyi kavrayacağına inandı. Böylece, Yusuf’la birlikte, insan ötüşüne daha yakın gibi gördüğü dilleri, örneğin italyancayı, çinceyi, japoncayı kitaplardan ve plaklardan öğrenmeye girişti; gene Yusuf’la birlikte, dilimizin ilk seslere yakın gibi görünen sözcüklerinin değişik dillerdeki karşılıklarını aradı; anlasın anlamasın, olanak buldukça yabancı radyoları dinledi, yapay, doğadışı, kulak tırmalayıcı, asalak sesler arasında, insanın ilk sesini yakalamaya çalıştı; arada bir yakalar gibi de oldu; ama, belki de dilin taşlaşmışlığı yüzünden, yakalar gibi olduğunu sözcüklere dökemedi. O zaman, bir yandan dilbilgisi

ve dilbilim kitapları okuyarak, bir yandan imgelemini kullanarak, yapay dil konusunda söylenmiş her şeyi tersine çevirecek gerekçeler aradı, bulur gibi oldukça da sınıfta, bahçede, yemekhanede, yatakhanede, her yerde, yüksek sesle söyledi. Örneğin, ayrı ayrı dillerin doğması toplumları düzelmez bir biçimde bölmüştü, şimdi de her biri, kendi içinde, bireyleri bölüyordu, çünkü, nesneleri kendilerine doğal bir bağla bağlanmayan seslerle adlandırdığından, seslerin nesnelerden bağımsız olarak, en saymaca biçimlerde düzenlenmesini önleyebilecek herhangi bir düzeneği de bulunmadığından, yalanı olanaklı, olanaklı da söz mü, egemen kılıyor, gerçek bildirişimi önlüyordu. Öyleyse tüm bu yapay dillerin gerçek bildirişimi önlemeye yönelik birer tuzak olduğu söylenebilirdi. Dilcilerse, dilin tüm bu açmazları konusunda bizi uyarmaları, daha yalansız bir bildirişime ulaşmanın yollarını araştırmaları gerekirken, her şeyi çorbaya çeviriyorlardı: örneğin, durup dinlenmeden yineledikleri gibi, dilin bir dizge olduğu doğruysa, ister istemez kapalı olması gerekirdi, kapalılığıysa, sayıca sınır tanımayan adlar değil, hem sayıca çok sınırlı kalan, hem de aralarında bir ölçüde mantıksal bağlar bulunan adıllar ve adıllar gibi öğelerin sağlaması beklenirdi; ama onlar, ağız birliği etmiş gibi, adların adılların değil de adılların adların yerini tuttuğunu söyleyerek gerçeği yüz seksen derece tersine çeviriyorlardı.

İlk çıkışında, dilin yazıdan doğduğunu söylediği zaman, tarih öğretmeni Yunus'u sınıftan dışarı atmıştı; bu son çıkışında, yaşlı türkçe öğretmeni Rıza bey anlayış gösterdi: aykırı önermesini iki kez üst üste baştan anlattırttı, sonra, “Yani sen adıllar adların yerini değil de adlar mı adılların yerini tutuyor diyorsun?” diye sorup “Evet, öyle diyorum, hocam, adlar adılların yerini tutuyor, yani geçici olarak onların yerine kullanılıyor: o dedik mi sizden ve benden başka herkes girer işin içine, ama Veli dedik mi bu Veli sayısız o'lardan yalnızca biridir, onun sayısız durumlarından biridir, yani onun yerini tutar!” yanıtını alınca da gene anlayışla güldü, bildiği kadarıyla, kitapların bunu böyle yazmadığını söyledi. Yunus'sa, usulca Yusuf'un kolunu dürttükten sonra, “Hocam, bunu yalnız ben söylemiyorum, koskoca Ferdinand de Lesseps de böyle söylüyor,” dedi.

“O da kimmiş?” diye sordu Rıza bey.

“Süveyş kanalını açan adam.”

“O kendi kanalıyla uğraşsa, daha iyi olmaz mıydı?”

“Ferdinand de Lesseps aynı zamanda büyük bir dilciydi, hocam; gerçek ve özgün bir dilciydi.”

“Ben duymadım.”

“Dilciydi, hocam.”

“Ben de değildir demedim, ama bizim dilbilgisi kitapları bize bu adamdan hiç söz etmiyor,” dedi Rıza bey.

Yunus Aksu kendi savını da yaralamak pahasına, ünlü kahkahalarından birini daha kopardı o zaman. Sınıf da onu izledi. Rıza bey kızdı, daha dersin bitmesine en az on dakika bulunmasına karşın, çıkıp gitti. Zorlu bir alkış koptu; çocuklar, bir ağızdan, “Yaşa, Kuşların Oğlu!” diye haykırdılar. Yunus kalktı, alışılmış oyunculuğuyla, gol atmış futbolcular gibi, yumruğuyla aşağıdan yukarıya doğru bir eğri çizerek arkadaşlarını selamladı. Hiç kuşkusuz, sınıfta ve bahçede sık sık yinelenen bu alkışların birer alay belirtisinden başka bir şey olmadığını biliyordu; ama artık iyiden iyiye kaptırmıştı bu oyuna kendini, arkadaşlarının alayı da, öğretmenlerinin eleştirileri de hoşuna gidiyor, en azından tutumunu daha da kesinleştirmesine yardımcı oluyordu. Aykırı önermelerini çoğalttıkça çoğalttı böylece, varsayımlar birbirini bütünlemeye, kopuk kopuk karşı önermeler, çok bulanık bir biçimde, dizgeye benzer bir şeyler oluşturmaya yöneldi. İyice güvene geldi o zaman, öğretmenler dil konusunda ne söyledilerse, hepsinde karşı çıkılacak bir şeyler buldu. Yusuf da, genellikle pek konuşmamakla birlikte, her söylediğine katıldı. Sınıf arkadaşlarına gelince, karşı çıktığı öğretmene besledikleri duyguya ya da o günkü havalarına göre, kendisini desteklediler ya da yerdiler. İngilizce öğretmeniyle giriştiği uzun bir tartışmadan sonra, basketboldan başka hiçbir şeye kafa yormayan, çok uzun boylu bir arkadaşı gülümseyerek yaklaşıp elini başının üstüne koydu, “Yaşa be, Kuşların Oğlu, sen bu işin kitabını yazacak adamsın!” dedi. “Doğru dürüst konuşamadığına, üstelik, yazının dilden önce geldiğini savunduğuna göre, otur da yaz bari!” Yunus kahkahalarla gülerek göğsünü kabarttı, “Evet, bir gün, çok yakın bir gelecekte, boyum bir doksan olunca, ben de bir kitap yazacağım: *Evrensel dilbilim*,” diye yanıtladı. “Bu kitapta, insanlardan kuşlara, balıklara, böceklere, hatta otlara değin, tüm canlı varlıkların dilini anlatacağım!” Dinleyenler güldüler, hep bir ağızdan, üç kez üst üste, “En büyük dilci bizim dilci!” diye bağırdılar. “Türkiye seninle gurur duyuyor!”

Bir sessizlik çöktü ortalığa. O zaman, çocuklardan biri, Sarı Selim, gözünün içine baka baka, “Hepsi çok güzel, çok hoş da en büyük dilcimiz bir kekeme! Gel de bu ülkede kalkınma bekle!” dedi. Şakanın da bir sınırı olmalıydı: Yunus, okula gelişinden bu yana, ilk kez sinirlendi.

“Bu... bu... bu sınıf bir tımarhane,” diye homurdandı.

“Ağzını topla!” dedi Sarı Selim.

Yunus bu kez gülümsedi.

“Deliyi tımarhaneye koymuşlar da dünya varmış demiş, tıpkı senin gibi,” dedi, arkasını döndü, Yusuf’u da alıp ağır ağır uzaklaştı, bir daha da bu Sarı Selim’in yüzüne bakmadı.

Ne var ki her ilişki böyle kolaylıkla kesilemiyordu. Yunus, o yılın ortalarına doğru, kolejin kızlar bölümünden, kendi yaşında, ama kendisinden en az yirmi santim daha uzun bir kıza tutulduktan sonra anladı bunu. Yusuf, arkadaşının durmamacasına bu kızdan söz etmesine, odasında gitarının yukarısına, yani annesinin fotoğrafının tam karşısına, onun küçücük bir vesikalıktan büyütülmüş, kocaman bir fotoğrafını asmasına bakarak, dostluklarının artık eskisi gibi sürmeyeceğini, gittikçe daha az görüşeceklerini düşündü: Yunus’a öylesine hayrandı ki onun ilgi duyduğu bir kızın sevgisine hemen karşılık vereceğinden, onu başkalarından koparıp zamanını kendisiyle geçirmesini sağlamak için elinden geleni yapacağından kuşkusu yoktu. Ayrıca, Yunus’un kendisini de sürüklediği kimi arkadaş toplantılarında, boyunun kısalığına, konuşmalarının yoruculuğuna karşın, nerdeyse tüm kızların hep onun çevresinde döndüğüne sık sık tanık olmuştu. Onun kızlar üstündeki karşı konulmaz etkisini arkadaşları hep kıskanmışlar, ama kendisinin onlar karşısında genellikle ilgisiz kalmasına bir anlam verememişlerdi. Bu yüzden olacak, bu “yıldırım aşkı” herkesi şaşırtmıştı: Kuşların Oğlu nasıl olurdu da bunca kız arasında Canan gibi bir köylüyü seçerdi ki? Sınıf arkadaşlarından biri kendisine de sormuştu bunu. O zaman, hiçbir şeye kolay kolay kızmayan Yunus, boyuna bakmadan, arkadaşının üstüne yürümüş, ama, ne o gün, ne başka bir zaman, herhangi bir yanıt vermemişti.

Ne olursa olsun, başlangıçta her şey çok iyi gitti. Hatta Yunus’la görüşmeye başladıktan sonra, tüm arkadaşları kızcağızın ortalıkta sarhoş gibi dolaşmaya başladığını söylüyor, “Köylülüğünün üstüne bir de Kuşların

Oğlu binince, bizimki feleğini şaşırdı,” diyorlardı. Her fırsatta birlikte olmaya can attıkları da ortadaydı: iki arkadaş kimi hafta sonları görüşemez oldular. Yusuf tam üç hafta süresince bir kez bile *Kuşlar*’ı dinleyemedi. Maçka’da, arakatta buluştukları ender zamanlarda da Yunus ozanlığın ve kekemeliğin kaynağını bir yana bırakarak hep bu kızdan söz etmeyi yeğledi. Anlaşılan, kötü tutulmuştu: bu kızdan uzakta kalmaya dayanamıyor, hep ondan söz ederek yokluğunun yarattığı sıkıntıyı biraz olsun bastırmaya çalışıyordu. Bulduğu bir başka çözüm de yanından her ayrılışında ondan bir şeyler almaktı: bir fotoğraf, bir mendil, kala kala ucu kalmış bir kurşunkalem, çayını karıştırdığı kaşık, yarım bıraktığı ekmek dilimi. Vesikalık fotoğrafını büyüttürtüp annesinin fotoğrafının karşısına astığı gibi, bu ufak tefek nesnelerin kimileriyle masasını ya da kitaplığının raflarını süsledi, kimilerini de masasının alt çekmecesinde ya da ceplerinde sakladı, derslerde canı sıkıldıkça çıkarıp baktı, çevrelerinde dönerek tutkusunu alaya almaya kalkanlara kulak bile asmadan, sesini alçaltmaya da gerek görmeden, dostuna bu küçük nesnelerin ilginç öykülerini anlattı durdu.

Bir pazartesi sabahı, çok daha gözüpek bir adım attı: sırtında sevgilisinin kırmızı kazağıyla geldi okula. O günlerde, bir erkek öğrencinin kırmızı kazakla dolaşması görülmüş şey değildi; üstelik, bu kazak hem kendisine bayağı büyük geliyor, hem de ne zamandır biçimini aldığı genç kız göğsünün çıkıntılarını belli ediyordu. Çocuklar çığlıklar kopararak çevresinde toplandılar. Orasından burasından, özellikle de göğsündeki şimdi içi boş çıkıntılardan tutup çekiştirmeye kalkanlar oldu, yumruklarla, tekmelerle dağıtmaya çalıştı onları. Ne olursa olsun, arkadaşlarının bitmez tükenmez alaylarına, öğretmenlerin şaşkın ya da kızgın bakışlarına aldırmadan, tüm hafta boyunca, göğsünü gere gere giydi kırmızı kazağı.

Ama, olay öyle büyüdü, öyle dallanıp budaklandı ki, o haftadan sonra, Yunus sevgilisinden hemen hiçbir şey koparamadı, onunla haftada iki gün buluşmak da erişilmez bir düş oldu. İkide bir telefona sarılıp aradı onu, buluşmak için sıkıştırıp durdu, ama bu ayrıcalığa çok seyrek ulaşabildi. İşin şaşırtıcı yanı, kız sanki istemediği için değil de önüne çıkan korkunç bir engeli aşamadığı için geri çeviriyordu kendisini. Çok seyrek bir biçimde, ıssız ve uzak yerlerde, çok kısa süren buluşmalarında, Canan, iki gözü iki çeşme, bu ilişkinin geleceği olmadığını, sanki bir aradalarmış gibi, ayrılmanın daha uygun olacağını söyledi, bir delilik nöbetine

tutulmuşçasına, dakikalar süresince, şaşırtıcı bir hızla, iki eliyle birden, yanaklarını, saçlarını, ellerini okşadıktan sonra, hıçkıra hıçkıra, arkasından gelmemesini söyleyerek hızla uzaklaştı.

Eski aşk söylencelerinin kahramanlarını ayıran engeller gibi aşılmaz bir engel vardı sanki aralarında. Oysa ne aileler arası düşmanlık, ne zenginlik ve yoksulluk, ne yerlilik ve yabancılık, ne müslümanlık ve hristiyanlık türünden bir karşıtlık söz konusuydu; kötü sonucun boylar ve konuşma genlikleri arasındaki uzlaşmazlıktan kaynaklandığını düşündürtebilecek bir belirti de yoktu ortada. Yunus, kuramının adamı olarak, yazıdan doğan dilin kurbanı olduğunu, çünkü bu dilin yalnızca yapay bir dil olarak kalmadığını, zaman içinde bir yığın asalak tutku, yalancı gerçek yarattığını, Canan'ın da bu asalak tutkuların, bu yalancı gerçeklerin etkisiyle kendisinden uzaklaştığını söylemişti dostuna. O yıllarda kendilerini oldukça yakından izlemiş, ozan yaradılışlı bir arkadaşın: Kara Özdemir'in yorumuna göre de, söylencelerdekinden daha korkunç bir güç dikilmişti iki sevgilinin karşısına: insan dili kendisini aşağılamaya kalkan ölümlüden öcünü alıyordu: kırmızı kazağın öyküsünün kızlar bölümünde dilden dile dolaşmaya başlamış olması bir yana, Yunus'un sevgilisini okuldan almaya gittiği gün, sınıftaki kızlardan biri, pencereden onu göstererek, yüksek sesle, "Canan'ın cep sevgilisi geldi!" demişti; bir başka kız, gene yüksek sesle ve sanki "cep" sözcüğü cinsellikten başka bir şey çağrıştırmazmış gibi, "Boyunun küçük olması her şeyinin küçük olduğunu göstermez, hatta bir ters orantıdan söz edenler bile vardır!" diye yanıtlamıştı. "Cep sevgilisi" sözünü kullanan kız "O zaman, o işi de konuşmaları gibi uzatırsa, Canan yandı, ya da yaşadı!" diye bağlamıştı. Bir başka zaman, iki sınıf arasındaki bir toplantı sırasında, Yunus'un kekemeliğiyle boyunun kısalığını dillerine dolayan kızların önünde, onun kekelemesinden çok, kendisinin bu kekeme çocuğu dinlemesinin izlenmesinden rahatsız olan Canan "Ne olur, buralarda bu kadar konuşma, fazla uzatma, çabuk bitir sözünü!" diye fısıldayınca, Yunus'un, başına gelecekleri usuna bile getirmeden, çınıltılı bir kahkahanın ardından, "Bu... bu... bundan kolay ne var ki?" diyerek ağızdan söyleyeceklerini hemen cebinden çıkardığı küçük defterin yapraklarına yazarak sayfalar doldukça yırtıp eline vermesi her şeyi bitiriverdi; kızlar "Bunlar gibisi Birleşik Devletler'de bile görülmemiştir: bu kumrular burun buruna mektuplaşıyor!" demeye başladılar: Canan Mersinli'ydi, en çok korktuğu iki şeyden biri dile düşmek, öbürü göze gelmekti, bu işi burada kesinlikle noktalamaya karar verdi. Sevmesine seviyordu, annesi, babası,

kardeşleri de işin içinde olmak üzere, bir daha hiç kimseyi böylesine sevemeyeceğini biliyordu; gene de, değil onunla görüşmek, telefona bile çıkmaz oldu. Yunus gene yazıya başvurdu, sayfalarca mektup yazdı her gün. Ama Mersinli kız her sözcükten fışkıran bu taşkın sevinin bir korkunç yıkım getirmesinden korktuğundan, biraz da zamanla kendini gerçekten mektupların koyduğu yerde, yani çok yukarılarda görmeye başladığından, aldığı her mektup kararını biraz daha pekiştirdi. En azından, ondan uzak durmasını kolaylaştırdı. Yunus'sa, her gün biraz daha güçlenen bir tutkuyla bağlanıyordu ona. Daha sonra, kimi arkadaşlarının açıkladığı gibi, sanki sıradan bir kız değil de karşı konulmaz bir güçtü onu çeken, ne olduğu bilinmeyen bir ateşe doğru atıldığını sanıyor, ama, her seferinde, soğuk küllere bulanmış olarak doğruluyordu. Ne var ki bu düş kırıklıklarını bile gittikçe daha seyrek yaşamaktaydı.

Yunus onu ancak üç hafta sonra, kendisinin çağrılı olmadığı bir toplantıda görebildi.

Herkes eğlenirken, o bir köşeye çekilmiş, tek başına, açık pencereden dışarıya bakıyordu. Zayıflamış, hatta nerdeyse boyu Yunus'un boyuna denk gelecek ölçüde küçülmüştü. Yunus kararlı adımlarla yanına yaklaştı, elini tutmak istedi, ateş değmiş gibi geri çektiğini gördü, irkildi. Dayatmadı, "Be... be... ben..." diye kekelemeye başladı; "Sus, konuşma, hiçbir şey söyleme!" diye uyarıldı; güç de olsa gülümsemeye çalışarak cebinden defterini, kalemini çıkardı o zaman; ama, söylemek istediklerini yazıyla dile getirmeye girişince, bir kez daha uyarıldı: "Defterini alıp hemen gitmezsen, kendimi pencereden aşağıya atarım!" Yunus zorlu bir yumruk yemiş gibi sarsıldı o zaman, durduğu yerde sallanır gibi oldu. Gene de bir kez daha zorladı durumu; ancak, daha ilk sözcüğü bile yazamadan, Canan'ın gerçekten kendini pencereden atmaya yeltendiğini gördü, belki de yaşamında ilk kez, sımsıkı beline sarıldı; onu alabildiğine yumuşak bir devinimle kendine doğru çekerek kulağına eğildi, "Ta... ta... ta... tamam: anladım!" diye fısıldadı; ama fısıldaması bile bir bağırmaydı, herkes duydu. Kendisi de anladı bunu, gülümsemeye, olup bitenlere bir şaka görüntüsü vermeye çalıştı. Sonra, tıpkı geldiği gibi, kararlı adımlarla kapıya doğru yürüdü.

Tam çıkacağı sırada, kendisini aramaya gelmiş olan Yusuf'la karşılaştı, durdu, elini omzuna koydu, gözlerini gözlerine dikerek gülümsedi bir süre, sonra, birdenbire, içeride bir şey unutmuş gibi, "Ha! Gel bir dakika!"

diyerek, kendisi önde, Yusuf arkasında, toplantı yerine geri döndü. Tüm arkadaşları, oldukları yerde durmuşlar, tek sözcük söylemeden ona bakıyorlardı. Ünlü kahkahalarından birini daha kopardı, konuşurken hep sol göğsüne bastırdığı elini bu kez Yusuf'un omzuna attı, "Aa... aaa... anladım," dedi: "Sonunu bekliyorsunuz, anlatayım." Sonra, hep gülümseyerek, ağır ağır, nerdeyse hiç kekelemeden, anlatmaya başladı: "Çocuklarım, eğer insanoğlunun *homo sapiens*'e doğru gelişmesinde *homo erectus*'un önemli bir aşama oluşturduğu doğruysa, kendisine en yakın yaratıklar dört ayaklı maymunlar değil, iki ayaklı kuşlar olmak gerekir," dedi. Topluluğa ilk kez katılmış bir kız gülecek gibi oldu, arkadaşı kolunu sıkarak durdurdu. Yunus gözlerini bu kıza dikti. "Sonrasını hiç düşündünüz mü?" diye sordu, sonra kimi kuşların da, tıpkı insanlar gibi ve insanlarla birlikte, evcilleştikçe dillerini yitirdiklerini, dillerini yitirdikçe de birbirlerine yaklaştıklarını anlattı, önümüzdeki binyılda insanoğlundan sonra konuşacak ilk yaratıkların tavuklar olacağını muştuladı, arkasından kısa bir kahkaha daha attı. "Ben kümesten bıktım artık, uçan kuşların, yani atalarımın arasına geri dönüyorum. Hadi, eyvallah!" dedi.

"Yaşa! Kuşların Oğlu! Helal sana!" diye bağırdı biri.

Birkaç kişi de alkışladı.

Yunus yanıt vermedi. Tam kapıdan çıktıkları sırada, Yusuf'un koluna girdi.

"Senin de dikkatini çekti mi: nerdeyse hiç kekelemedim," dedi.

"Evet, gerçekten!" dedi Yusuf.

Yunus ayaklarının ucunda yükselerek dudaklarını dostunun kulağına yaklaştırdı, ağır ağır, ama çok da kekelemeden, "Ama dağ dağa kavuşmuş da tavşanın haberi bile olmamış!" diye ekledi, tüm gücüyle sarıldı ona. Bununla birlikte, Yusuf da aynı şeyi yapmak isteyince, durdurdu onu, eliyle yalnız gitmek istediğini belirterek adımlarını hızlandırdı. Yusuf hiçbir zaman onun isteğine karşı çıkmamıştı, bu kez de çıkmadı; öyle durdu kapının önünde, köşede gözden silininceye dek arkasından baktı. Derin bir sıkıntı duyuyordu içinde: gerçeği değiştirme oyununun sonuna geldiğini, daha kötüsü, oyunu en korkunç gerçeğe dönüştürmek üzere olduğunu usuna bile getirmiyordu.

Ertesi gün, küçücük evinde, yatağına uzandıktan sonra, sanki sözcüklerin yolunu hep bu damarlar kapatıyormuş gibi, sol bileğinin damarlarını jiletle açtığını öğrendi.

III

Yusuf Aksu, cenazede, annesinin kolunda, her şey yüzde yüz tersine dönmüş gibi, kendisine gülmeyi öğreten kişinin tabutunun başında, sessiz sessiz, ama nerdeyse soluk bile almadan, sürekli ağladı. İkinci, üçüncü, dördüncü günlerde de gözlerinin yaşı durmadı, okulda da, sınıf, bahçe, yemekhane, yatakhane demeden, her yerde ağladı durdu. Geceleri, çocuklar üzerine eğilseler, yüzünde, gözyaşlarının açtığı iki parlak ve devingen yolu hep görürlerdi. Öylesine doğal ve kesintisizdi ağlaması. Bu nedenle, hiç kimse kendisini susturmaya çalışmadı, annesi bile gözlerini kurulamaya kalkmadı. Altıncı gün, bir cumartesi, sanki cenaze onların evinden çıkmış gibi, Yusuf'la Refika hanımı görmeye geldiğinde, Enis bey de bu konuda herhangi bir gözlem ya da girişimde bulunmadı: acısını çok iyi anlıyordu, çünkü kendi acısı da onunkinden az değildi. Biraz da bu yüzden, yani aynı acıyı paylaşmaları nedeniyle, onlara bir tür birliktelik önermeye gelmişti, Firuzağa'daki küçük daireyi bırakıp kendi evine yerleşmelerini istiyor, bu arada, Yunus'u yitirdiğine göre, eğer onlar için bir sakıncası yoksa, onun en yakın dostunu yasal oğul olarak kendi nüfusuna geçirtmek ve tüm varlığını ona bırakmak kararında olduğunu söylüyordu. Yusuf gene tek sözcük söylemeden sürdürdü ağlamasını: ilk günden içine doğan bir inancın etkisiyle, Yunus'tan sonra fazla yaşamayacağını düşündüğünden, bu başdöndürücü öneri pek de ilgilendirmiyordu onu. Hemen ertesi gün, annesi ortalığı şaşırtıcı bir çabuklukla toplarken de, Maçka'daki kocaman daireye yerleşirken de olup bitenlerle hiç mi hiç ilgilenmeden, sessiz sessiz ağladı gene. Koca evde, görüp de acısı depreşmesin diye, resim, kitap, eşya, Yunus'u anımsatabilecek her şey özenle toplanıp ortadan kaldırılmış, "evim" dediği arakatın kapısının önüne de iki koca dolap yerleştirilmişti. Ne var ki, dostunun acısını benliğinde duymak için, Yusuf Aksu'nun onun odasını ya da eşyalarını görmesi gerekmiyordu: yokluğu da, varlığı da hep içinde, bedeninin tüm gözeneklerindeydi. Sürekli ağlaması bundandı.

Ama, pazartesi günü, Cadillac'tan Yunus yerine dostunun indiğini görünce oldukları yerde donup kalan arkadaşlarının yuvalarından fırlamış gözleri önünde, ağır ağır okulun ana kapısına doğru ilerlerken, birdenbire gözyaşlarının kaynağının kurumuş olduğunu ayrımsadı. Bir daha hiç ağlamadı, dostunun yokluğunu nerdeyse kanında, iliklerinde duyup başını duvarlara vuracak ölçüde acı çektiği dakikalarda bile. Gene eski sessizliğini

sürdürdü. Derslerde, hocalardan da gelse, kendisine yöneltilen soruları ya baş sallamalarla geçiştirdi, ya da, kaçınılmaz olunca, tek sözcüklük yanıtlar verdi, çünkü, sözlerini azıcık uzatacak olursa, o yaşarken hep onu dinlediği, dinlerken de yüreğinin vuruşundan beyninin algılama gücüne varıncaya kadar, tüm varlığını onun kekelemesine ayarlamış olduğu için, tıpkı Yunus gibi kekelemeye başlamaktan korkuyordu. Kekelemek kötü bir şey değildi kuşkusuz; tam tersine, Yunus'un ayırıcı niteliklerinden biri olduğuna göre, konuşma biçimlerinin en güzeliydi; ancak, kekeleyecek olursa, bu hiç sevmediği insanlar kendisine güler diye korkuyordu. Kendisinin gülmesine gelince, söz konusu bile değildi: Yunus'un ölümü beslendiği tüm kaynakları kurutmuş gibi, onunla gelmiş olan gülme yeteneği de yokolup gitmişti sanki. En azından, o böyle görüyordu durumu, tüm kazandıklarını yitirdiğini, Yunus'un gelişinden önceki donuk öğrenciye dönüşmekte olduğunu sezinliyordu.

Böylece, kendini fazlasıyla beceriksiz, fazlasıyla bilgisiz, fazlasıyla gereksiz bulduğundan, üstelik, Yunus'un öldüğünü duyduğu anda gelen bir esinle, kendisinin de çok yakın bir gelecekte bu dünyadan ayrılacağına inandığından, her şeye uzaktan bakıyor, hiç kimseyle hiçbir şeyi konuşmak istemiyordu. İlk günlerde, arkadaşları da pek istekli görünmüyordu buna. Yunus'un ölümü karşısında öylesine sarsılmışlardı ki onu anımsatacak bir şey yapmaktan kaçınıyor, sevgisini alaya aldıkları, böylece Canan'ın uzaklaşmasına neden oldukları için, belki de her biri bu ölümden kişisel olarak kendini sorumlu tutuyor, suçu unutmak ve unutturmak düşüncesiyle ondan söz etmemeye özen gösteriyorlardı. Gene de, yavaş yavaş, özellikle adı çalışkana çıkmış öğrenciler, bu arada kimi öğretmenler, Yunus bu dünyadan göçtükten sonra üzerlerinden bir ağırlık kalkmış gibi bir duygu içinde yaşıyor, bundan böyle yanlışlarını, saçmalıklarını ortaya çıkaramayacağını, şakalarının bayağılığını saniyesinde gözle görülür kılarak kimsenin yüzüne bakamaz duruma getiremeyeceğini düşünerek daha rahat soluk alıyor, Yusuf'a da o dönemin kötü bir anısı olarak bakıyorlardı. Bu sönük ve sessiz çocuğun günün birinde Yunus'un yerini alma olasılığına gelince, böylesine aykırı bir şeyi uslarından bile geçirmiyorlardı.

Gene de, ilk haftalardan sonra, ortaya Yunus'un karşı çıkacağı türden bir görüş atıldı mı, çoktan yerleşmiş bir özdeşleştirme sonucu, ama daha çok bir tür öç alma isteğiyle, kimi sınıf arkadaşları gözlerini hemen onun üzerine dikmeye başladılar. Daha sonra, gizliden gizliye Yunus'a yönelen

bir meydan okumayla, ikide bir çetrefil sorular sordular ona. Yusuf Aksu, oldukça uzun bir süre, ya hiç yanıt vermedi, ya da “Bilmiyorum,” deyip başını çevirdi. Ama, en inatçılarından biri, babasının ne iş yaptığı sorulunca, şaşmaz bir biçimde, önce “Şoför!” yanıtını verip arkasından “Ama elli kamyonu, on beş taksisi var!” diye ekleyen Kıvırcık Besim, bir gün, Yunus’la çoktan sonuca bağladıkları bir konuda, meydan okumayı alaya dek götürünce, Yusuf birden patlayıverdi. Hem de ne biçim! Bir yandan o çok derinlerden gelen, yumuşacık ve uyumlu sesiyle, sözcüklerini duru bir su gibi art arda sıraladığını, bir yandan her sözcüğü on parçaya bölerek kekelediğini duyuyor, bir yandan da sanki Yunus ölmemiş de şu ya da bu biçimde gelip içine yerleşmiş, bu sözleri söyleyen de oymuş gibi bir yanılsamaya kapılıyordu. Uzun mu, kısa mı konuştu, hiçbir zaman bilemedi; ama, konuşması bittiği zaman, çocukların büyük çoğunluğunun gözlerinde bir hayranlık parıltısıyla kendisini dinlediğini gördü; ne zamandır ilk kez mutluluğa benzer bir şeyler kıpırdadı içinde; Yunus’un güleç yüzü gözlerinin önüne geldi; yanlış bir iş yapmış gibi kızararak başını önüne eğdi. Sonra, anladı ki benzersiz belleği bir kez daha yardımına koşmuştu: Tchang Tcheng Ming’in, Vigenère, Duret ve van Ginneken’in düşünceleri konusunda Yunus’tan dinlediklerini anlatarak çevresinde kendisine gülmek için toplanan bunca insanı büyüleyivermişti.

Tuhaf bir rastlantıyla, aynı günün gecesi, düşünde de üç aşağı beş yukarı aynı şeyi yineledi: yer aynı, yüzler aynı, soru aynı, yanıt aynıydı; ancak, bu kez her sözcüğü bedeninin derinliklerinden, belki de bilek damarlarından sökerek çıkardığını, bu nedenle, uzun uzun kekelediğini iyice ayrımsıyordu; ayrımsayamadığı tek şey kekelediği sözcüklerdi. Gene de o günün ve o gecenin anısını yalnızca bir kez yaşanan bir mutluluğun anısı olarak sakladı.

O günden sonra da kışkırtmaların altında kalmadı; zorla tartışmaya çekilince, Yunus’un benimsemeyeceğini düşündüğü görüşlere gene tüm gücüyle karşı çıktı. Böylece, gülme ve sevinme yeteneğini tümüyle yitirmiş olduğundan kuşku duymamakla birlikte, benliğine Yunus’un kattıklarının onun ölümüyle silinmediğini, daha da iyisi, şimdi Enis beyin kendisini nüfusuna geçirmesinden, bir başka deyişle, Yunus’un yasal kardeşi durumuna getirmesinden sonra, her şeyi eskisinden daha iyi kavradığını, bu arada, dostunu dinlerken belleğine yerleştirdiği ilginç bilgiler ve parlak düşünceler bir yana, ansiklopedilerden eskisinden daha çok ve daha iyi yararlandığını, öğrendiklerini de yeri geldikçe nerdeyse gerektiği gibi

kullanabildiğini gördü. Hatta, zaman zaman, Yunus’tan bunca kısa bir sürede bunca çok şey öğrenebilmiş olmasına herkesten çok kendisi şaştı: çok şey biliyordu, bildiğini oldukça düzgün anlattığı da açıktı.

Hiç kuşkusuz, şimdi, Yunus öldükten sonra, hem konuşacak kimsesi bulunmadığı, hem acısını unutmak umuduyla sürekli bir şeylerle uğraşmak istediği, hem de artık aradığı her bilgiyi bulabilecek durumda olduğu için, ansiklopedilere daha çok zaman ayırıyor, her şeye hazır olmak amacıyla, sürekli olarak onlara sığınıyordu. Bu ikili destekte, Yunus’un payının çok daha büyük olduğundan kuşkusu yoktu. Zaman zaman, özellikle de bir tanımın ya da bir düşüncenin usuna birdenbire doğuverdiği anlarda, bir göz kamaşması içinde, öylece susup kaldı, bu tanımı ya da bu düşünceyi daha önce Yunus’tan dinleyip dinlemediği konusunda kuşkuya düştü; ama, hemen her seferinde, hele kişisel düşünceler söz konusu olunca, içinde kendi yerine Yunus’un düşündüğünü, Yunus’un konuştuğunu duydu hep. Bu yüzden olacak, ondan öğrendiklerini yinelerken, hep kekeliyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Kısacası, yaşamına Yunus’un getirdiği ışığın bir parçası hep kalmıştı, sürükleyip götürüyordu onu, geri yanı zifir gibi bir karanlık bile olsa.

Ne olursa olsun, sınıf arkadaşları kendisine yıllar önce taktıkları “Hoca” adını o yıl daha sık kullanır oldular. Kendisi de, özellikle Yunus’un ölümünden bu yana, daha çok orta yaşlı bir adamı çağrıştıran seyrelmiş saçları, sararmış yüzü, zayıf bedeni, ağır devinimleriyle bu adlandırmayı haklı çıkardı. Bu arada, alışılmış sessizliğini hiçbir zaman tam olarak üzerinden atmasa bile, dillere ve dilbilime gittikçe daha çok verdi kendini. Yunus’un yapay bir buluş, bir yalan aracı diye küçümsediği dil olgusu bir bakıma onunla özdeşleşmenin başlıca yolu olarak en çok uğraştığı konu durumuna geldi. Biraz da bu yüzden, koleji bitirdiğinde, bir fakülte seçmesi gerekince, hiç duralamadan, “İngiliz dili,” dedi. Annesiyle Enis beye gelince, biricik yaşama nedeni olarak gördükleri Yusuf Aksu’ nun isteğine karşı çıkmaları söz konusu olamazdı. Tam tersine, ikisi de tüm yaşamlarını ona adamış görünüyordu: Enis Aksu, durumlarında hiçbir pürüz kalmaması için, Yusuf’u kendi nüfusuna geçirmekle de yetinmeyip Refika hanımla sessizce evlenmeye karar vermiş, kararı coşkuyla olmasa bile saygıyla benimsenmişti. Şimdi eskisinden de rahat görünüyorlardı, bazı bazı Refika hanım, köşesinde bir şeylerle uğraşırken, eskiden de olduğu gibi, *“Gül yüzlülerin şevkine gel nuş edelim mey,”* diye mırıldanmaya başladı mı Enis

bey de, yüzde doksan, *“İşret edelim yâr ile şimdi demidir hey,”* diye tamamlamaktaydı, öyle ki Yusuf Aksu bir akşam rakı almak üzere evden çıkıp da bir daha geri dönmeyen adamın Enis bey ya da onu çok yakından tanıyan biri olup olmadığını düşünüyor, ama, hemen sonra, böyle saçma şeyler düşündüğü için, yüzünün kızardığını duyuyordu: en iyisi olayı şarkının çekiciliğine ya da annesinin yeni kocası üzerindeki etkisine bağlamaktı.

Böylece, Refika hanım, geleneksel tüllü şapkasını, geleneksel kara tayyörünü ve dantel yakalı ak bluzunu bir kez daha giydi, Yusuf Aksu, bu önemli gün için özel olarak yaptırtılan lacivert giysisini, tıpkı ilk kez kolejin yolunu tuttukları günkü gibi, anne önde, oğul arkada, Enis beyin kocaman Cadillac’ından inip Edebiyat Fakültesi’nin kapısına yöneldiler. Ne var ki, Refika hanım yıllar öncesinin giysisiyle belirli bir değişmemişlik yanılsaması yaratabilse bile, Yusuf Aksu, yeni ve çok sevdiği bir soyadıyla, ama burada da kalçalarına sonradan, iğreti bir biçimde takılmış gibi görünen, incecik bacaklarının üstünde, şimdiden kamburlaşmış bir sırtla, çiçeği burnunda bir üniversiteliden çok, oradan oraya koşan, gürültücü öğrenciler arasında yaşamaktan bıkmış, geçkin bir hocayı andırıyordu. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde, sınıfa ilk girişinde, kürsüye kurulmak yerine, sıralara yönelmesi yeni sınıf arkadaşlarını şaşırttı. Sonraki günlerde, sabahları, fakülteye benzerlerini ancak filmlerde gördükleri kocaman arabayla gelmesi, öğleleri, büyük bir olasılıkla karnını doyurmak için, en az yarım saat süresince, camlarından içi görünmeyen bu arabada kalması çevresinde yoğun bir gizlem havası yaratarak başka bir gezegenden gelmiş bir yaratık gibi görülmesine yol açtı. Sınıf arkadaşlarıyla konuşmaktan kaçınması, hatta onları görmezmiş gibi davranması da bu izlenimi artırdı. Daha çok uzaktan izlediler onu.

Kısa bir alışma döneminin ardından, usul usul yanına yaklaşarak kendisiyle konuşmayı deneyenler olduysa da tek sözcüklük yanıtlarından ölümlülerle dostluk kurmaya istekli olmadığı sonucunu çıkararak geri çekildiler; ama, fazla yorgun ve fazla yaşlı görünmesi, dolayısıyla içlerinden biri olmaması nedeniyle, tutumunu pek de aykırı bulmadılar; tam tersine, zaman zaman, kendisine yöneltilen sorulara, o herkesi derinden etkileyen sesiyle, soruldukları dile göre, yanlışsız ve vurgusuz bir ingilizce ya da türkçeyle verdiği kısa ve kesin yanıtlarla hocaları şaşkına çevirmesinden olağandışı bir öğrenci karşısında bulundukları, bugün sınıfta

sözü edilen bir kitabı ertesi gün çantasından çıkararak bir yandan okuyup bir yandan satırların altını çizmesine bakarak bulduğu yanlışları düzelttiği, dolayısıyla, İngiliz dilini ve edebiyatını, İngiliz uyruklular da içinde olmak üzere, tüm hocalardan daha iyi bildiği sonucunu çıkardılar; böylece, Yusuf Aksu'ya Amerikan Koleji'nde verilen adı bu kez de onlar koydular. Eski sınıf arkadaşlarından biriyle karşılaşan bir öğrenci kolejde de aynı takma adı taşıdığını ve dil konusundaki özgün görüşleriyle tanındığını öğrendi. Bu arada, ister istemez Yunus'tan da söz edildiğinden, ya anlatan iyi anlatmadığı, ya dinleyen iyi dinlemediği için, Yusuf Aksu' nun kimliği büyük ölçüde unutulmaz arkadaşının kimliğiyle karıştırıldı. Sonuçta, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünün birinci sınıf öğrencileri "yaşlı" arkadaşlarına kolejlilerinkinden çok farklı bir gözle bakmaya başladılar: bir yandan dil konusunda ürettiği sanılan kuram kırıntılarını yalan yanlış demeden tüm fakülteye yayarken, bir yandan da, kolejdeki sınıf arkadaşlarınınkinin tersine bir yönelişle, olağandışı öğrenci etkinliklerini gurur ve hayranlıkla izlediler. O da kendilerini hiçbir zaman düş kırıklığına uğratmadı doğrusu.

Bununla birlikte, Yusuf Aksu yeni durumundan hiç de hoşnut değildi: fakültede birkaç tutarsız ders dinlemek için, haftanın beş günü "tatsız" bir kalabalık ortasında sürüklenmek zorunda olmanın sıkıntısı bir yana, her konu en iyi ansiklopedilerde işlendiğine göre, yapılabilecek en iyi öğrenimin ingilizcesini kusursuzlaştırmasını sağlayacak bir öğrenim olduğu düşüncesiyle girdiği bu bölümde, çelişkin bir biçimde, bir yandan verilen yabancı dil bilgisinin geldiği kurumda öğrendiklerinin çok gerisine düştüğünü, öbür yandan hocaların okunmasını istediği kitapların en büyük ansiklopedilerin en çetrefil maddelerinden bile daha karışık olduğunu, bu da yetmiyormuş gibi, zaman zaman mantığına da, o güne dek Yunus'tan öğrendiklerine de ters düşen şeyler anlattıklarını, bu konuda hocaların da kitaplardan geri kalmadığını görerek kendi kendini yiyordu. Konuşmayı öteden beri sevmediğinden, başlatabileceği bir tartışmanın nereye varacağını da bilmediğinden, tüm dersleri hiç sesini çıkarmadan dinliyor, benimsemese de belleğine yerleştirmeye çalışıyordu. Ama, bölümdeki ikinci yılının ilk günlerinde, herkesin yerine yerleşip hocayı beklediği bir sırada, sınıfa kucağında bir sürü kitapla gencecik bir hanım girip kürsüye yönelince, Yusuf Aksu neye uğradığını bilemedi: bu kadın şaşırtıcı bir biçimde Canan'a, dostunun ölümüne neden olan uğursuz kıza benziyordu. O gün bugün, nerdeyse tüm genç kadınlara içgüdüsel bir kin duymaktaydı, işin içine Canan'a benzerlik de girince, genç öğretim üyesini büyük bir

horgörüyle dinledi. Ele aldığı konuyu kavramakta kendisi de zorluk çeker gibi görünüyor, "yapı", "dizge", "eşsüremlilik", "artsüremlilik" gibi birtakım bulanık kavramlar çevresinde dönüp duruyordu. Sonra, "sanki bilim köke inmek değilmiş gibi" dilleri tarihe başvurarak açıklamanın neden yanıltıcı olduğunu örneklerle açıklamaya kalkınca, Yusuf Aksu kendini tutamadı artık: soru sorulmadıkça konuşmama alışkanlığını bozdu; parmak bile kaldırmadan, "Siz bu söylediklerinize gerçekten inanıyor musunuz?" diye sordu.

Genç öğretim üyesi şaşırdıysa da sarsılmadı, bu işin inanıp inanmamakla bir ilgisi bulunmadığını, çünkü açıklamaya çalıştığı kavramların büyük dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün kuramının yöntemsel temellerini oluşturduğunu söyleyerek konuyu kapatacağını sandı. Ama Ferdinand de Saussure Yusuf Aksu için ansiklopedinin on binlerce maddesi arasında birkaç satırlık bir maddeydi yalnızca; buna karşılık, Yunus'tan dinledikleri hava ve su gibi doğal bulduğu şeylerdi, Yunus da her şeyi kökene, ilk kaynağa giderek açıklardı. Genç öğretim üyesi yeniden konusuna dönmeye hazırlanırken, o, kararlı bir biçimde, bu yollardan hiçbir yere varılamayacağını, bize gereken şeyin örneğin kuş dillerinin çözümlenmesiyle başlayacak bir "evrensel dilbilim" olduğunu, bir Türk dilbiliminin de ancak bu yola baş konulduktan sonra doğabileceğini kesinledi. Genç öğretim üyesi şaşırıp kalmıştı, büyük olasılıkla bir deliyle karşı karşıya bulunduğunu düşündü.

"Siz dili nasıl tanımlıyorsunuz?" diye sordu.

Yusuf Aksu sol elini yüreğinin üstüne bastırarak Yunus'un hocalar ve öğrenciler karşısında kim bilir kaç kez yaptığı tanımı bir de kendisi yineledi.

"İnsanları yetersiz bir sözcük dağarcığının içine kapatarak aralarında gerçek bir iletişim kurmalarını önleyen yapay bir dizge."

Canan'a benzeyen öğretim üyesi, dudağında tuhaf bir gülümseme, hiçbir şey söyleyemeden, şaşkın şaşkın dikilirken, o büyük dostunun ölümünden birkaç gün önce Nietzsche'de bulduğu bir gözlemi anımsadı.

"Öyle görünüyor ki dil yalnızca bayağı, sıradan, iletilebilir şeyler için yaratılmıştır. Kişi sırf konuşmakla bile bayağılaştırır kendini," dedi. Canan'a benzeyen öğretim üyesi Nietzsche'nin düşüncesini saçma

bulduğunu söyleyince de Yunus'un bir başka sözü geldi usuna, "Bunu böyle anlamanız çok acı, benim için değil, sizin için!" diye ekledi.

Sınıf arkadaşlarının gözleri parlıyordu, gerçek bir dilbilim kuramının doğumunda bulunmuş gibi bir duygu vardı içlerinde. Ama bu konuda pek de donanımlı olmadığı aynı şeyleri yineleyip durmasından anlaşılan genç öğretim üyesi çabuk pes etmedi, dilin bir "bildirişimsizlik" aracı olarak sunulmasına karşı çıktı, savını doğrulayacak örnekler aradı, fazla bir şey bulamadı, sonra elindeki tebeşiri yere attı, "Ne yaptım? Tebeşiri yere attım," dedi, arkasından, "Söylediğimi anlamayan var mı?" diyerek gözlerini öğrencilere dikti. Öğrenciler konuşup konuşmamak konusunda duralarken, Yusuf Aksu "Tebeşiri yere attığınızı söylemenize gerek yoktu, çünkü bunu hepimiz gördük!" diye yanıtladı. Sınıfta zorlu bir kahkaha koptu. Dersin de sonu gelmişti, öğrenciler Yusuf Aksu'dan çok daha genç görünen bu deneyimsiz hanımın gerekçelerini dinlemek bile istemediler. Buna karşılık, biraz da hocalara duydukları öfkenin etkisiyle, sınıfta, koridorlarda, kantinlerde, kahvelerde, sürekli Yusuf Aksu'yu konuştular, çok özgün görüşleri bulunan, gerçek bir düşünür, yerini ve zamanını şaşırmış bir araştırmacı olarak değerlendirmeye başladılar onu.

Yusuf Aksu'nun özgün bir düşünür ve dilbilim kuramcısı olarak ünlenmesi ille de bir rastlantıya bağlanacaksa, Yunus'la karşılaşmasını hiçbir zaman unutmamak koşuluyla, ilk rastlantının o rastlantı değil, bu rastlantı olduğu söylenebilir. Rastlantı gibi yüzeysel açıklamalar bir yana bırakılır da kendi anlayışına uygun olarak olayların kökenine inilmek istenirse, onun dilbilim kuramcılığının bu küçük oluntuyla başladığını söylemek gerekir. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, Yusuf Aksu o günlerde ne ünlenme tutkusuna kapılmıştı, ne de özgün bir dil kuramına öncülük etmeyi düşünüyordu. Bununla birlikte, bir yandan arkadaşlarının, hatta kimi hocalarının soru ya da kışkırtmalarıyla kendisini nerdeyse sürekli biçimde bu alana çekmek istemeleri, öbür yandan, dili bir bildirişimsizlik ya da bildirişimi önleme aracı olarak tanımlamasının daha çok bir meydan okuma içgüdüsünden kaynaklanmasına karşın, şimdi, hocalarını ve arkadaşlarını dinlerken, derslerde salık verilen karışık mı karışık kitapları okumaya çalışırken, unutulmaz dostunun yadsınması olanaksız bir gerçeğe parmak basmış olduğu sonucuna varması, bir başka yandan, şu Saussure denilen adama tanrı gibi tapar görünen kimi hocaların annesinin kafasına daha ilkokulda yerleştirdiği şeyi: bilimin köke inmek olduğu ilkesini yadsır

görünmeleri, Yunus'un düşüncesini, bir başka deyişle, kekemeliğin hakkını savunma nedenine yeni bir neden daha ekledi. Elinin altındaki değişik ansiklopedilerde, Yunus'un bile hiç el sürmediği birtakım konuları da araştırmaya girişti. Bu arada, Paris Dilbilim Kurumu'nun daha 1866 yılında dilin kökenine ilişkin araştırmaları göz önüne almamayı tüzüğüne koyduğunu okuyunca, "Bu adamlar toptan pusulayı şaşırmış!" diye söylendi; ünlü kararı adamların altından kalkamayacakları işlere girişme korkularına yasallık kazandırma yolunda bir çaba olarak yorumladı; son günlerde hep çevresinde dolaşan birkaç öğrenciye de aktardı gözlemini.

Bununla birlikte, işi bir kavgaya dönüştürmeyi usundan bile geçirmiyordu. Derslerde de pek öyle sesini yükseltmedi. Yalnız, en fazla üç kez, İngiliz dilbilgisi okutan genç hanım Yunus Aksu'nun görüşlerine ters düşer gibi görünen şeyler söyleyince, kaşlarını çatıp başını sallamaktan kendini alamadı. Daha sonra, nicedir birlikte bir şeyler yiyelim diye dayatan kızlı erkekli bir arkadaş topluluğuna, bir öğle yemeğinde, çok kısa olarak, dilin nasıl yazıdan geldiğini, böylece insanlar arasındaki gerçek ve doğal bildirişimi nasıl önlediğini anlattı. Birkaç kez de, ingilizcesi zayıf olan sınıf arkadaşlarına tüm kitaplarda bulunan kuralları, kimi sözcüklerin yazılışlarını gösterdi, kimilerini uygun tümceler içinde kullandı, kimilerinin yalnızca türkçe karşılıklarını söyledi. Bu arada, dünyanın tüm dillerinde, gerçekte adılların adların yerini değil, adların adılların yerini tuttuğunu vurgulamayı da unutmadı. Böylece, çok kısa bir sürede, tüm fakültede, ingilizceyi üniversite hocalarından, hatta İngilizler'den de iyi bilen öğrenci olarak tanındı; sonra, yavaş yavaş, nerdeyse kendiliğinden, dünya dilbiliminde Türkiye'nin sesini duyurmaya hazırlanan olağanüstü bir genç dilbilimci olarak ünlenmeye başladı.

Ancak, Yusuf Aksu ün karşısında da, ünün sağlayabileceği yararlar karşısında da ilgisizdi. Biraz olağanüstü dilci ününün, biraz da kendisini fakülteye getirip götüren kocaman, parıl parıl arabanın etkisiyle, birtakım kızlar çevresinde dört dönüyordu, bu tür girişimler karşısında da soğuk davrandı. Yunus Aksu'nun ölümünden beri, Mersinli Canan'ın günahını tüm türdeşlerine yükleyerek onlardan olabildiğince uzak durmaya çalışmaktaydı. Hem de dostunun ölümünün üzerinden epey bir süre geçmiş olmasına karşın, çok yakında ona kavuşacağı duygusu hep canlıydı içinde: ölümün çok yakınlarda olduğunu, her an yakasına yapışmaya hazır durumda, çevresinde dönendiğini duyuyor, hatta, arada bir, derste, yemekte

ya da yatakta, ortada hiçbir neden yokken, iyice yaklaştığını, artık ölmek üzere olduğunu sezinler gibi oluyor, “Tamam, Yunus beni yanına çağırıyor!” diyerek bir an, hiç korkmadan, ama soluk da almadan, kekelerken iki hece arasında donup kalmış gibi, kanının bilek damarlarından boşalmasını bekliyordu; kısacası, Yusuf Aksu dünyada daha çok bir konuk gibi görüyordu kendini, yaşamdan bir beklediği yoktu.

Bu nedenle, öğrenimini bitirmesine bilemedin bir buçuk yıl kalmışken, ölüm, kendisi yerine, önce Refika hanımın, onun hemen arkasından da Enis beyin yakasına yapışınca, bir daha fakülteye dönmedi: artık kendisinden diploma bekleyen bir kimse kalmadığına göre, öğrenimini sürdürmenin bir anlamı kalmadığını düşünmekteydi. Buna neden olarak Enis beyin kendisine bıraktığı bir yığın taşınmaz, değişik ortaklık payları ve işyerleriyle ilgilenmek zorunda kalmasını gösterenler de olmadı değil. Doğrusu ilgilendi de. Babasının yaşlı avukatı Münür beyin yardımıyla, tüm ortaklık paylarını paraya dönüştürdü, yalnız Enis beye bağlı olan birkaç işyerini, avukatının uyarılarını dinlemeden, gülünç paralar karşılığında elden çıkardı. Buna karşılık, satılmaları durumunda, Yunus’tan ve Enis beyden bir şeyler gidecekmiş gibi, taşınmazlara dokunulmasına izin vermedi. Aynı biçimde, Maçka’daki evde de hiçbir değişiklik yapmadı, tek koltuğun, tek sehpanın, hatta tek sigara tablasının yerini değiştirmediği gibi, bir şeyler değişir korkusuyla, evde hep ayaklarının ucuna basarak gidip geldi. Sessiz ve kımıltısız kaldığı oranda yitirdiklerine yaklaştığını, buna karşılık, konuşup devindiği, yani kendi ağırlığını duyurduğu oranda onlardan uzaklaştığını sezinlediğinden olacak, izlerini silmemeye özen gösterdi. Buna bir değişiklik denilebilirse, evde yaptığı tek değişiklik annesiyle Enis beyin odasını erişilmez kılmak oldu: Enis bey “Yunus’un evi”ni nasıl kapattıysa, o da öylece kapattı onların odasını, hiçbir şeye dokunulmasına, hatta yatağın yapılmasına bile izin vermeden, kapısını dikkatle kilitleyip anahtarını masasının gözündeki küçük kasaya sakladı.

Kendisi de onların zamanındaki gibi yaşadı. Dışarıya çok az çıkmasına karşın, her sabah sakalını özenle kazıdı, her akşam ve her sabah dişlerini fırçaladı, yemeklerini, Enis beyin ve Refika hanımın yaşadığı günlerdeki gibi, gene büyük masada, kendi yerinde yedi, salonun uzantısı durumunda olan kitaplıkta, gene her zamanki yerine yerleşip ansiklopedilerini karıştırdı, yabancı radyoları dinledi, değişik dillerin dilbilgilerine daldı, kendi yatak odasında yatmayı hep sürdürdü; ancak, hem Enis beye

saygısından, hem de onu orada bulamamanın acısına katlanamamaktan korktuğundan, Yunus'un evine hiç çıkmadı; çıkmak şöyle dursun, kapısının önünü kapatan dolaplara bile dokunmadı. Evde öteden beri çalışan uşaklardan, hizmetçilerden, aşçı kadından, kapıcı Vartan efendiden hiç yakınmadı. Uşakların ve hizmetçilerin çoğu yaşlıydı, kimileri öldü. Ölüm çok acı olduğu ve başka bir ölümü anımsattığı için, Yusuf Aksu zorunlu olmadıkça yeni uşak almadı. Bu arada, Cadillac'tan artık çok az yararlanmakla birlikte, şoför Ahmet efendinin aylığını hep ödedi. Yaşlı adam, tıpkı eskisi gibi, bir başka çağı düşündüren özel kılığı içinde, hep bekledi aşağıda. Ama Yusuf Aksu'nun şaşmaz bir biçimde kendisine gereksinim duyduğu günler yalnızca bayram günleriydi. Yunus'un, Enis beyin ve Refika hanımın yan yana sıralanmış mezarlarının başına dikilip uzun süre, ama bir fatiha bile okumadan, öylece duruyordu; neden sonra, bacakları bedenini taşıyamayacak kadar yorulunca, arabaya dönerek Ahmet efendiye Edirnekapı'ya çekmesini söylüyor, bu kez de Merkez Efendi'de, anneannesiyle teyzesinin mezarlarının başında dikiliyor, en sonunda, bayağı uzun bir süre, babasının mezarını arayan bir çocuk gibi, mezarlar arasında dolaşarak taşlarının yazılarını okuyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, yalnızlığının ilk zamanlarında, arada bir koca Cadillac'la dolaşmaya çıktığı da oldu, ama, nereye giderse gitsin, insanların sürekli üzerine dikilen şaşkın ve düşman bakışları onu hem ürküttü, hem yaşamdan uzaklığını kesinledi. Gittikçe kalınlaştırdı kabuğunu.

Oysa, yaşamını biraz olsun renklendirme konusunda çözüm önerenler yok değildi. Örneğin babasının emektar avukatı Münür bey bunlardan biriydi: işlerinin yönetimini kendi yorgun omuzlarından alması için sürekli dil dökmekteydi. Ancak, en kararlı ve en coşkulu görüneni annesinin çalıştığı okuldaki en yakın arkadaşı Sulhiye hanımdı. Sulhiye hanım Refika hanımın Enis beyle evlenmesinden sonra da birkaç kez gelmişti Maçka'ya, ama, ölümünden sonra, nerdeyse her hafta gelmeye başladı. Her gelişinde Yusuf Aksu'yu karşısına alıp oturuyor, onun için bir ikinci anne sayılabileceğini vurguladıktan sonra, yaşamının yönetimi konusunda öğütlere girişiyordu. Başlıca öğüdüyse, kolaylıkla kestirilebileceği gibi, bir an önce doğru dürüst bir kız bulup evlenmesiydi; böylece, hem yalnızlıktan kurtulur, hem babasının adını yaşatır, hem de adamcağızın bıraktığı büyük servetin ileride devlete kalmasını önlerdi. Söylediğine göre, bilgili, görgülü, namuslu, eli yüzü düzgün birkaç aday tanıyordu; isterse, kendisini onlarla görüştürebilir, bir tanışma dönemi geçirmelerini sağlayabilirdi. Ne var ki,

önerisini her yineleyişinde, Yusuf Aksu, saygılı ve kararlı bir biçimde, şimdilik evlenmeyi düşünmediğini söyledi. Sulhiye hanım da fazla üstelemedi. Bir süre, gelip gitmelerini seyrekleştirdi, evlenme konusuna da hiç dokunmadı. Sonra bir gün yepyeni bir öneriyle geldi: tanıdıklarından okumuş bir kız, tıpkı kendisi gibi, anasını ve babasını birbiri ardından yitirdikten sonra, sözcüğün tam anlamıyla ortada kalmıştı, ne bir gelir kaynağı vardı, ne oturacak bir odası. Ufak bir ücretle yanına alacak olursa, kızcağız her işine bakar, evini düzene sokar, uşak ve hizmetçileri denetim altında tutardı. Yusuf Aksu kızcağızı böyle bir işte çalıştırmaktansa, kendisine yardımda bulunmayı önerdi. Ancak, Sulhiye hanım “Burada olursa, gözüm arkada kalmaz,” diye dayattı, bu arada, sanki bir ayrıcalık söz konusuymuş gibi, ikide bir, “Adı Necla’dır,” diye yineleyip durdu. Öyle çok yineledi ki Yusuf Aksu boyun eğmek zorunda kaldı.

Ne var ki, sıradan ve üstü başı dökülen bir hizmetçi kız beklerken, güzel giyimli, alımlı çalımlı, ekonomiden politikaya, neden söz açılsa, kendi yorumunu getiren, bu arada, solculara atıp tutmak konusunda hiçbir fırsatı kaçırmayan, güvenli havasıyla insanı ezen bir hanım buldu karşısında. Elden geldiğince uzak durdu ondan, yanına gelip söyleşime girişmek istediği zamanlarda da işi başından aşkınmış gibi davrandı. Buna karşın, aradan iki hafta geçmeden, bir gece, uykunun en tatlı yerinde, çırılçıplak yatağında buldu onu: pijamasının altını çıkarmış, üstünü de çıkarmaya çalışıyordu. Tepeden tırnağa titredi. “Ne oluyor? Siz kimsiniz? Nerden geldiniz?” diye sordu yüksek sesle. Kız parmağını dudaklarına bastırdı, “Yavaş! Bütün evi uyandırmak mı istiyorsun?” dedi. Yusuf Aksu kiminle karşı karşıya olduğunu o zaman anladı, hemen çıkıp gitmesini söyledi ona, istediği de buydu. Ama Necla oralı bile olmadı, kulağını dudaklarının arasına almaya çalıştı, “Sen sus, hiçbir şeye karışma,” diye fısıldadı, “Sen öyle dur, bana bırak her şeyi.” O da boyun eğdi sonunda, çırılçıplak kaldı, kendisinden istendiği gibi, hiçbir şeye karışmadan, öylece durdu, beklenmedik konuğunun bir yandan elleri, bir yandan dili ve dudaklarıyla, bedeninin her yanını öpüp okşayışını dinledi. Karşılık vermedi, dudaklarını dudaklarına yapıştırmaya kalkmadıkça, fazla bir tepki de göstermedi. İçinde tuhaf bir korku vardı, yüreği de kötü çarpıyordu, bu yüzden fazla bir haz duymuyordu; ancak bu gittikçe hızlanan dokunuşlar çok da kötü gelmiyordu. En iyisi kızın kendisini karşılık vermeye zorlamaması ve artık hiç konuşmaması, kendini nerdeyse tüm varlığıyla devinimsiz bedenini okşamaya vermesiydi. “Tanrım, çok geç uyanıyorsun!” diye söylendiğini

duydu bir ara, bir süre sonra da “Ama hiç uyanmıyor da değilsin, işte uyanıverdin!” dediğini, hemen arkasından da, kendisi bacaklarını karnına doğru çekerken, en sonunda kollarını gevşeterek, “Olamaz! Boşalıverdi!” diye inlediğini işitti, yüzünü duvardan yana döndü. Ama kız yılmadı, eğilip yanağını öptü, “Sen sıkma canını, bunun yarını da var!” diye fısıldadı kulağına.

Ertesi gece de, sonraki gecelerde de geldi. Üç aşağı beş yukarı aynı şeyleri yaptı, üç aşağı beş yukarı aynı sonuçları aldı, aynı sözcükleri yineledi: “Geç uyanıp erken boşalıyorsun, ama sıkma canını, bunun yarını da var!” Gündüz, evin adamları arasında gidip gelirken, kendisine, genellikle kendi uygun bulduğu saatlerde, çay ya da kahve getirdiğinde ya da yakınında bir koltuğa ilişip solcuları çekiştirirken, gece karşılaştığı başarısızlık hiç keyfini kaçırmamış gibi görünüyordu; tam tersine, anlatılmaz bir şenlik havası yayıyordu çevresine; bu yüzden olacak, kadın, erkek, herkes kendisine hayrandı evde, elini sıcaktan soğuğa vurdurtmamak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Yusuf Aksu’ya gelince, yatağına geldiği ilk geceden beri, onu her görüşünde başını önüne eğmesi bir yana, avukatından kapıcısına, bir insanla karşı karşıya geldiği her seferde, o gece yatağında olanlar gözlerinden ellerine her yanında açık açık okunuyormuş gibi, yüzünün kızardığını duyuyor, en sıradan soruları yanıtlarken bile Yunus gibi kekeliyor, yatak odasının kapısını kilitlemeye karar veriyordu. Annesi onu cinsel konulardan hep uzak tutmuş, mutlu olmak istiyorsa, kadın ardından koşmamasını, özellikle de erkek düşkünü kadınlardan uzak durmasını yinelemişti hep, o da öğütlere uymuştu. Üstelik, Yunus’un kendini öldürdüğü günden beri kadınlara gücül düşmanlar olarak bakmaktaydı. Gelişlerinden çok hoşlandığını söylemek de zordu. Uykunun en derin yerinde çırılçıplak yatağına dalması, bedeninin her yanında dilini ve dudaklarını gezdirmesi tüylerini diken diken etmişti her zaman, gelmekten vazgeçse, sevinirdi, rahat rahat uykusunu uyurdu. En azından, o yatağındayken hep böyle düşünüyordu. Buna karşılık, gündüzleri, çalışma odasında kitap karıştırırken, salonda otururken, geceleri, yatağında, uykuya dalmadan önce, ikide bir onu düşlemeye başlıyor, kolay kolay da bu düşten sıyrılamıyordu: kimsesiz kız, dili, dudakları, göğüsleri, elleri, kalçaları ve bacaklarıyla kolay kolay veremediği, verince de nerdeyse başlamadan biten hazzı bu yarı uyanık düşlerde veriyordu ona: beden kısa sürede uyanıp geriliyor, gerginliği de bayağı sürüyordu. Öyle ki Yusuf Aksu aynı şeyin o yatağa gelince de süreceğine inanmaya başlıyor, bir kez daha, kapısını açık

bırakıyordu. Ama bir kez bile gerçekleşmedi umduğu. “Bu iş ancak bu kadar olur,” diye düşündü. Ondan aldığı, daha doğrusu onun zorla verdiği hazzın başka kadınlardan alabilecekleri konusunda iyi bir ölçüt olduğunu düşünmekten de kendini alamadı, her geçen gün biraz daha soğuk davrandı ona, hiç böyle bir alışkanlığı bulunmamasına karşın, arada bir terslediği bile oldu. Böylece, kısa sürede tüm evin gözdesi olan Necla hanım bir sabah erkenden sokağa çıktı, akşamüzeri Sulhiye hanımla birlikte döndü, evde nesi var, nesi yoksa hepsini topladılar, hiçbir açıklamada bulunmadan alıp gittiler. Bir daha da ortalarda görünmediler. Yusuf Aksu bir süre bekledi, gergin düşleri birkaç ay eskisinden de güçlü bir biçimde sürdü, sonra, yavaş yavaş, hem zayıfladı, hem seyrekleşti, sonra her iki kadın da çıkıp gitti düşüncesinden: böyle şeyler hiçbir zaman fazla çekmemişti onu.

Alışılmış düzenine geri döndü böylece, her şey değiştikten sonra, o pek bir şey değişmemiş ya da değişmeyen yalnızca nesneler ve alışkılarmış gibi davrandı, ölüm düşüncesi de yavaş yavaş yakasını bıraktı. Dışarıdan bakılınca, bundan hoşnutmuş, evin eski düzeninin ve eski görüntüsünün sürmesi kendisini mutlu etmeye yetiyormuş gibi görünüyordu: günlerce, pencereden denize ve karşı kıyılara bile bakmadan, sanki ivedi yetiştirilmesi gereken bir çalışma hazırlarcasına ansiklopedilerle oyalanması, dünyayı sarsacak bir olay bekliyormuş gibi yabancı radyo istasyonlarını dinlemesi de bunu kanıtlar gibiydi. Üzerine birdenbire koyu bir sis gibi çöken yalnızlığın yaşamında açtığı boşluğu bunlarla dolduruyordu. Ayrıca, denilebilirdi ki, ansiklopedi de, yeni diller de, yabancı radyolarda onda biri anlaşılıp onda dokuzu anlaşılmayan konuşmalar da birer kekelemelik edimiydi, dolayısıyla, çok yetersiz bir düzeyde bile olsa, Yunus’la özdeşleşmenin değişik biçimleri olarak değerlendirilebilirdi. Bununla birlikte, Yunus’la özdeşleşmenin kekelemeden sonra en anlamlı ve en ilginç biçimi kendi deyimiyle “kuşların konuşmalarını dinlemek”ti belki.

Bir mayıs günü, akşamüstü, uzaktan denize ve karşı kıyılara, yukarıdan apartmanın kocaman bahçesine bakan bir pencerenin önünde, dalgın dalgın otururken, nerdeyse kendiliğinden başlamıştı bu alışkanlık. Yunus’un kuşların dili çevresinde söyledikleri hep usundaydı, onun her sözü gibi bu sözlerine de hâlâ inanıyordu, ama Yunus gibi o da inandığının doğruluğunu denemeyi hiçbir zaman düşünmemiş, o da çevresindeki canlı kuşlara hiç mi hiç ilgi duymamıştı. Ancak, o akşamüstü, pencerelerde, bahçede, damların

ve denizin üstünde, özellikle denizin üstünde, öyle çok kuş vardı ki, öyle çok gidip geliyor, öyle çok ve öyle canlı, öyle sevinçle ötüyor, birbirlerine sesleniyor, birbirlerini yanıtlıyorlardı ki ilgisiz kalmaya olanak yoktu, o da etkilendi ister istemez, her şeyi unutarak onları izlemeye başladı. "İstanbul'da bu kadar çok, bu kadar değişik kuş bulunduğunu bilmezdim," dedi kendi kendine. "Ne bu böyle? Kuşların bayramı mı bugün?" Kalktı, pencereyi açtı, uzakta, denizin üstünde dönenen martıları, kimi zaman uzaktan, kimi zaman çok yakından uçan, ok gibi içeriye dalacakmış gibi yapıp son anda yön değiştiren kırlangıçları, bahçede, yerde, dallarda, oraya buraya atlayan serçeleri, sakaları, çalıkuşlarını, sığırcıkları, kumruları, güvercinleri, kargaları hayranlıkla izledi. Nereden geldiğini bilmediği, belki de insanlığın dil öncesindeki arılık dönemlerine bağlanan bir özlemle başı döndü. Aynı anda, uçsuz bucaksız ve göz kamaştırıcı bir aydınlıkta, kuş seslerinin aydınlığında buldu kendini, gözlerini yumdu, öyle durup kuşların sesini dinledi bir süre, "Evet, Yunus haklı, Yunus yerden göğe haklı: kuşlar konuşuyor işte, ama bu konuşmadan da fazla bir şey," diye söylendi. "Fazlasıyla fazla bir şey!" Fazla olan neydi? Tüm kuşların ortak ezgisi mi, doğanın mayıs dinginliğinin etkisiyle kuş konuşmalarının ezgiye dönüşmüş biçimi mi? Fazla oyalanmadı bunun üzerinde. Doğa hiçbir zaman fazla ilgilendirmemişti onu. Kuşların konuştuğuna inandığına göre, doğada doğal olmayanı daha ilginç bulduğu da söylenebilirdi. Gerçek olan bir şey varsa, o da bu şenlik karşısında büyülendiği, kendini her şeyden soyutlanmış, Yunus'un yokluğunun acısından bile uzaklaşmış olarak bu seslerin odağında bulduğu ve burada kalmaktan başka hiçbir şey istemediğiydi. Kaldı da, uzun süre kaldı. Mutfak yanında bir ayak sesi işitip de gözlerini açtığı zaman, güneş batmış, ortalık kararmaya yüz tutmuştu, dışarıdan değil de kendi içinden geliyormuş ya da yalnızca gözkapaklarının açılıp kapanmasına bağlı bir oyunmuş gibi ezgi de yok oluverdi. İçini çekti. Aynı anda, önündeki pencerenin pervazından daha önce hiç görmediği iki ak kuş havalandı, bir çift ışık çizgisi gibi, yan yana, birbirine değecek kadar yakın, ok gibi uzaklaşıp göğün mavisinde siliniverdiler. Yusuf Aksu gözlerini gökyüzünde dolaştırdı, pencereden eğilip bahçenin ağaçlarına baktı. Nerdeyse tüm kuşlar ortadan çekilmişti. "Olur şey değil!" diye mırıldandı, şurada en az iki saattir yaşadıklarının yalnızca bir düş olup olmadığını düşündü.

Gene de, o günden sonra, kuşlar hep çekti ilgisini, radyo dinlerken, ansiklopedi karıştırırken, koltuğunda uyuklarken, güvercin kuğurdaması

bile olsa, şöyle biraz canlı, biraz farklı bir kuş sesi işitti mi nereden geldiğini ve kuşun bu sesi çıkarırken ne yaptığını anlamaya çalıştı. Bu arada, örneğin güvercinlerin ya da kumruların karşılıklı ötüşlerine eşlik eden devinimlerin anlamını çözmekte hiç zorlanmadı, konumlarını kendisininkinin tam tersi olarak nitelediği de çok oldu. Ama, belki de yalnızca konuşmanın varlığını saptadığı, hiçbir zaman tümce ya da sözcük düzlemine inmediği için, hiçbir biçimde bir üzüntü nedeni çıkarmadı bu karşılaştırmadan. Buna karşılık, kimi geceler, ama ayda yılda bir kez, çok yakınlarda bir yerlerde, birbirine saniyesinde yanıt veren iki görünmez kuşun ince, yumuşak, anlaşılmaz söyleşisi karşısında gözleri yaşardı her zaman, görünmediklerinden olacak, tüm ilişkileri bu seslerdeymiş, bu seslerle yalnızca konuşmakla kalmıyor, aynı zamanda oynaşıyor, sevişiyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyor, onların sesini işitti mi her şeyi bırakıyor, sabaha kadar da konuşsalar dinliyordu. Nerdeyse bir dostluk gereğiydi bu, çünkü, ona öyle geliyordu ki, bu iki kuş olsa olsa kuş bayramı diye nitelediği gün pencereden bir ok gibi fırlayarak göğü delip geçen ak kuşlar olabilirdi. “Yunus’un kuşları,” diye söyleniyordu.

Yusuf Aksu o günden sonra hep dinledi ve izledi kuşları. Ancak, onlar da dünyaya bağlayamadı kendisini: hâlâ arada bir ölümün geldiğini duyarak soluğunu tutup elleri göğsünde, öylece beklemesi, beklediği gerçekleşmeyince, derin derin göğüs geçirerek ıslak gözlerini silmesi göz önüne alınınca, bu koca evde kendini yalnızca bir konuk olarak gördüğü, hiçbir şeyi bozmamaya özen göstermesinin de bundan kaynaklandığı düşünülebilirdi. Enis beyin emektar avukatı Münür bey, iş görüşmelerine geldiğinde, babasının, şimdi de kendisinin bir dostu olarak, onu biraz silkelemeye çalıştı, biraz açılmaya zorladı, kimi işlerin çözümü için birlikte çıkmayı önerdi, tasarılarını öğrenmeye, yaşamına birtakım amaçlar sokmaya çalıştı, ama çabaları sonuç vermedi. Bu arada, gerek kolejden, gerek Edebiyat Fakültesi’nden birtakım eski sınıf arkadaşları arasında, kapısını çalanlar da oldu. Bunlara arkadaş denilebilirse, kolejdeki arkadaşlarının, kimileri sonradan konduğu büyük servetin başında ne yaptığını öğrenmek, kimileri ortak iş önermek, kimileri kendisini bir yakınıyla başgöz edip yalnızlıkta boğulmasını önlemek, çok azı da, hiç değilse görünüşte, büyük dostunun unutulmaz anılarını canlandırmak istedi; Edebiyat Fakültesi’nden gelen arkadaşlarıysa, konuşmayı daha çok bilimsel konulara doğru çekiyorlardı. Hepsine de iyi davrandı. Ama hiçbiri ilgisini çekmiyor, hiçbiri içinde bir sevinç kıpırtısı uyandırmıyordu; tam tersine,

hepsi de Yunus'un yokluğunu her zamankinden de acı bir biçimde duyurmaktaydı. Yavaş yavaş, özellikle lise arkadaşlarından başlamak üzere, kapısını herkese kapatmaya başladı. Edebiyat Fakültesi'nden ayrılmasından şöyle böyle üç yıl sonra, evde çalışanlar ve işlerini yürüten avukat dışında, hiç kimseyle görüşmez oldu.

Ne olursa olsun, Amerikan Koleji'ndeki arkadaşları adını daha çok Yunus Aksu'dan söz ettikleri zamanlarda ya da sözü Yunus Aksu'ya getirmek için anarken, Edebiyat Fakültesi'ndeki arkadaşları bambaşka bir yol izlediler: hem yalnızca kendisi olarak, hem de gittikçe artan bir saygıyla, nerdeyse önlerini ilikleyerek andılar onu, ne zaman bir hoca dersi biraz karışık anlatsa ya da ingilizce bir sözcüğü yanlış söylese, ne zaman arkadaşlarından biri olmayacak bir saçmalık yapsa, ne zaman dilin doğasından ya da yapısından söz açılsa, İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencileri hemen onun benzersiz bilgisine ya da konuya mantığın damgasını vurduğunu düşündükleri kuramına ilişkin öykülere giriştiler. Hem de bunu öyle sık ve öyle bir coşkuyla yaptılar ki gelenek kendisini doğrudan tanımış öğrencilerin bölümü bitirmelerinden, kendisine ders vermiş olan kimi hocaların emekliye ayrılmasından sonra da sürdü; üstelik, ünü hem fakülte sınırlarını aşarak çok değişik öbeklere yayıldı, hem de, örneğin fazla bilgili ve fazla yaratıcı bir öğrenci olması nedeniyle ileride karşılarına bir profesör olarak çıkmasından çekinen kıskanç ve yeteneksiz hocalarca bölümden ayrılmak zorunda bırakıldığı gibi temelsiz söylentilerle zenginleşerek yeni boyutlar kazandı. Bu arada, kolaylıkla kestirilebileceği gibi, ünü yaygınlaştıkça görüşleri konusundaki yetersiz bilgiler her geçen gün biraz daha bulanıklaştı. Ne var ki, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bırakmasından yirmi yıl sonra bile, fakülte içinde ve dışında, gerek üniversitenin *gerçek üniversite* olduğu günleri özlemle anımsayanlar, gerek Türk bilim adamlarının Batılı bilim adamları yanında ezilmeyeceği parlak bir *bilimsel gelecek* düşleyenler için, Yusuf Aksu aynı zamanda hem göğüs kabartan, hem iç sızlatan bir söylendi.

Ama o her geçen yıl biraz daha içine kapalı, biraz daha yalnız, biraz daha yaşlı bir adam olmakta, bulanık ününden tümüyle bağımsız bir yaşam sürmekteydi. Yalnızlıktan haz duyuyordu sanki. Maçka'daki daireler boşaldıkça, sırf yeni insanlarla karşılaşmak korkusuyla, kapıyı kapatıp anahtarını masasının dolabına atıyor, bunları bir daha kiraya vermediği gibi arada bir şöyle bir dolaşıp bakmayı bile düşünmüyordu. Bu arada, yıllar yılı

insanların dilini küçümsedikten sonra, yazgının bir çelişkisiyle, koltuğunda otururken, kitaplıktan bir ansiklopedi cildi alırken, radyo dinlerken, hatta yatağında yatarken, kendi kendine konuşmakta olduğunu ayrımsayarak irkiliyor, ama, irkilme nedeni önemini saniyesinde yitirmiş gibi, gene yüksek sesle, “Ne oluyor? Yoksa deliriyor muyum?” diye soruyordu. Delirmiyordu kuşkusuz, alışılmış yaşamını sürdürüyordu. Bununla birlikte, kimi zorunlu durumlarda, on beş yirmi yıl öncesinin giysileriyle büyük kapıdan çıkıp da emektar Cadillac’a yöneldiği zaman, insanlar bir hortlak görmüş gibi irkiliyor, çocuklar en çekici oyunlarını bile bırakıp birbirlerine, “Adam sokağa çıktı!” diye seslenerek içlerinde incecikten bir ürpertiyle arabaya yaklaşıyorlardı. Bereket, Yusuf Aksu’yu dilbilimci ünüyle tanıyanlar kendisini bir üniversite öğrencisi olduğu zamanlardaki gibi, önünde çok parlak bir gelecek bulunan, genç bir bilim adamı, yani ünüyle uyumlu bir kişi olarak düşünmeyi sürdürüyorlardı.

Uluslararası Dilbilim Günleri’nin gerçekleşmesi kesinleştikten sonra, ne pahasına olursa olsun, onun bu günlere katılmasını sağlamaya karar veren genç doçent Tamer Altınsoy da Yusuf Aksu’yu yalnızca bir söylen olarak tanıyanlardandı. Bu nedenle, uzun araştırmaların ardından, Maçka’daki apartmanı bulduktan sonra, kapıcıya ve hizmetçiye dökülen diller, avuçlarına sıkıştırılan okkalı bahşişler yardımıyla, pek öyle herkese açılmayan kapısından girerken, bin yıldır kapalı kalmış bir tapınağa giriyormuş gibi bacakları titredi; pencereleri yüzyıl başlarından kalma koyu kırmızı kadife perdeler arasından Kızkulesi’ni aşarak Salacak’a ve Sarayburnu’na bakan görkemli salonda, kocaman bir koltuğun ucuna iliştikten sonra da uzun süre yenemedi titremesini. İlk dakikalarda, gerek kendisini karşılayan kır saçlı, uzun bacaklı adamın kötü onarılmış robot yürüyüşüne, diz verip kısalmış pantolonuna ve koltuk altları sökülmüş, lekeli, kalın balıkçı kazağına, gerek anlamsız yanıtlarına ve çocuksu tepkilerine bakarak doğru yerde, ama yanlış adam karşısındaymış gibi bir izlenime kapılarak ürperdi. Sonra, yavaş yavaş, nicedir yabancılardan uzak duran Yusuf Aksu ürkek ve şaşkın davranışlarının, özellikle de bakımsız giyiminin yaptığı çağrışımın etkisiyle güvene gelerek daha candan davranmaya başladıkça, o da ilk bakışta yoksulluk, sakatlık ve alıklık izlenimi uyandıran bu belirtilerin gerçekte birer alçakgönüllülük ve bilgelik göstergesi olduğunu düşündü, sol yanda büyük boy kitaplarla dolu, kocaman kitaplıkta, görkemli bir masanın ve antika sehpaların üzerinde kimi açık, kimi kapalı, üst üste, yan yana duran, kocaman ciltli kitapların

varlığından da kendi özgün kuramını geliştirme yolundaki araştırmalarını sürdürdüğü sonucunu çıkardı. Önerisini yapmanın tam zamanı olduğunu düşündü.

Yusuf Aksu, öğrenciliğinde, çok sevdiği bir arkadaşıyla birlikte, dil konularına büyük bir ilgi gösterdiğini, ama hiçbir zaman kendi başına bir kuram oluşturmaya yeltenmediğini söyledi; dilin kökeni ve yazıyla ilişkileri üzerine “ufak tefek birtakım kişisel gözlemleri” bulunmakla birlikte, “alaylı” niteliğiyle büyük bilim adamları arasında “sırıtacağını” belirtti, Uluslararası Dilbilim Günleri’ne katılma önerisini kesin bir dille geri çevirdi. Ancak, bu saygılı, güler yüzlü, iki dirhem bir çekirdek adamın evin değişmez ortamında serin bir hava estirdiğini, ona pek benzemese bile, gençliği, aklığı ve ufak tefekliğiyle uzaktan uzağa Yunus’u çağrıştırdığını düşünüyor, sözü üniversiteye ve burada yarattığı büyük etkiye getirmesi hoşuna gidiyordu. Kendisi de şaştı buna: bunca yıldır çevresinde evde çalışanlar ve baba dostu yaşlı avukat Münür bey dışında, kimsecikleri görmüyordu; yalnız birkaç yıl önce, Vartan efendinin ölümü üzerine, Münür beyin Müslüm adında orta yaşlı, ama tıpkı Vartan efendi gibi çocuksuz bir kapıcı bulmasından, onun ardından artık çok yaşlanmış olan aşçının da değişmesinden sonra, tüm yaşamı altüst olmuş gibi bir duyguya kapılmış, bu iki sıradan yardımcıya alışmakta bile güçlük çekmişti. İlk kez gördüğü bir yabancıdan hoşlanacağını hiç sanmazdı, ama durum ortadaydı işte: belki yalnızlık çok uzun sürdüğünden, belki yaşlanmaktan, belki Yunus’la dolup taşan gençlik anılarının büyüsünden, belki de gelen konuk canayakın ve içten göründüğünden, yavaş yavaş gevşedi, hem, karşısındakinin de ikide bir kesinlediği gibi, bilgisinin ötekilerinkine göre daha sağlam ve daha yeterli olabileceğini düşündü, hem de aracı böylesine kibar ve dürüst bir bilim adamı olunca, topluluk karşısına çıkmayı pek de aykırı görmemeye başladı. Doç.Dr. Tamer Altınsoy’un, “Sizin yazı ile dilin ilişkisi konusundaki özgün düşünceleriniz kimi belleklerde yer etmiş, ama yalnızca kimi belleklerde ve bulanık bir biçimde; bunu somutlaştırmak bir yurttaşlık, hatta insanlık görevidir,” demesi üzerine, hem koltukları kabardı, hem de bir zamanlar Yunus’un kendi görüşlerini benimsetmek için nasıl çırpındığını anımsayarak genç adamın istediği bildiriyi sunmanın gerçekten bir görev sayılabileceğini düşündü, “Evet, ben ve arkadaşım van Ginneken’in kuramını temellendirmeye ve geliştirmeye çalışmıştık,” dedi.

Doç.Dr. Altınsoy bu adı hiç duymamıştı, hemen defterine yazdı, sonra övgünün oranını yükselttikçe yükseltti. Yusuf Aksu duygulandı, kendini Yunus'un yaşadığı günlerde bulur gibi oldu; daha da önemlisi, bu görev kendisinden değil de Yunus'tan isteniyormuş gibi bir duyguya kapıldı; bayağı yumuşadı. Sonunda, direnci tümden kırıldı, konuyu düşüneceğini söyledi. Genç öğretim üyesinin üçüncü gelişinde, daha önünde dört buçuk ay gibi uzun bir süre bulunduğunu, dolayısıyla kararını her an değiştirebileceğini düşünerek "Peki, sizin dediğiniz olsun," dedi. O gittikten sonra, oturup görüşlerini kâğıda dökmeyi denedi, bu amaçla bir sürü ansiklopedi karıştırdı, ama, tarih dersindeki tartışmanın olduğu gibi gözlerinin önüne gelmesine, Yunus'un varsayımlarını ve karşı-tanımlarını çok iyi anımsamasına karşın, alışkanlığını yitirdiğinden olacak, tek satır yazamadı. "Günümde değilim bugün," diye düşündü; birkaç gün sonra bir kez daha denedi, gene olmadı. "Olsun, nasıl olsa hepsi belleğimde, hatta dilimin ucunda," diye düşündü, sonra tümden unuttu konuyu.

Görüldüğü gibi, Yusuf Aksu'nun Southampton Üniversitesi'nden gelmiş bir yaşlı profesörle İngiliz uyruklu bir hanım okutman ve Amerika Birleşik Devletleri basın ataşesinin de katılımı sağlandığı için uluslararası olarak nitelenen bu dilbilim toplantılarına rastlantıyla katıldığını ya da, gene rastlantıyla, birdenbire ünlendiğini söylemeye olanak yoktu. Hiç kuşkusuz, ünü o güne dek hem çok sınırlı, hem yalnızca sözel bir ündü: bilindiği kadarıyla, ne gazetelerde adı geçerdi, ne dergilerde; ancak, biraz da Doç.Dr. Altınsoy'un girişimleri sonucu, toplantının ikinci günü, yani bildirisini sunacağı gün, iki büyük gazete kendisinden "efsanevi dilbilimci" diye söz etti, bir başkası "büyük Türk dilbilimcisi emekli profesör Yusuf Aksu" diye andı; ayrıca, gazetecilerin, açılışlar ve şölenler dışında, bu türlü toplantılara pek uğramamalarına ve geceden beri ortalığı sele veren zorlu bir kasım yağmurunun ulaşımı altüst etmiş olmasına karşın, uzmanlara ve izleyicilere ayrılan sıralar gibi basına ayrılan sıraların da tümden dolmuş olması sözel ününün bayağı etkili olduğunu ya da, Doç.Dr. Altınsoy ve dostlarının katkısıyla, birden büyüyüverdiğini kanıtlıyordu; çünkü, ikinci sırada, sırtında modası geçmiş, üstelik oldukça yıpranmış bir kahverengi ceket, boynunda sıkıca bağlanmış bir incecik kravat, gözleri ürkek ve şaşkın, kendisini bu toplantıya nerdeyse zorla getirmiş olan genç doçentin yanında büzülüp otururken, kimileri gelip saygıyla elini sıkıyor, kimileri yanındakilere onu göstererek adını fısıldıyordu. Ama o, tıpkı sokakta bıyıklı adamlardan korktuğu günlerdeki gibi, tüm bu insanlardan çekiniyor, kendi

evinde güleç bir insanla görüşmekle yabancı bir ortamda kalabalık içine çıkmanın aynı şey olmadığını düşünüyor, genç adamın güzel sözlerine kandığı için kendi kendine kızıyordu. Oturumun başkanlığını yapan keçi sakallı profesör “Şimdi tarih içinde yazı ve dil arasındaki ilişkiler konulu bildirisini sunmak üzere büyük hocamız sayın Yusuf Aksu’yu kürsüye çağırıyorum; hocamızın Türk dilbilimindeki önemli yerini herkes bilir; bu nedenle, kendisini ayrıca tanıtmayı gereksiz buluyorum,” dediği zaman, tüm salon güçlü bir akımla dalgalandı, sonra, uzun ve coşkulu alkışların ardından, derin bir sessizliğe gömüldü.

Yusuf Aksu, genç doçentin dürtmesi üzerine, korka korka doğruldu, sonra, kulaklarında yalnızca kendi ayak sesleri, bozuk robot yürüyüşüyle kürsüye doğru ilerledi. Kürsüde, tüm bedeninin zangır zangır titremekte olduğunu ayrımsadı, en az bir dakika süresince, yerine dönmekle bildirisine başlamak arasında duraladı; sonra, birdenbire, Yunus gibi kekelemeye başlayacakmış, hatta, daha şimdiden, için için kekeliyormuş gibi bir duygu uyandı içinde; aynı anda, ak kâğıt üstüne kara kalemle yazılmış gibi, belleğinde, daha da iyisi, gözlerinin önünde, Yunus’un tümceleri belirdi, birden rahatladı. Kalmaya karar verdi. Sağ elindeki kâğıt tomarını açıp önüne koyarak kaçmasını önlemek istercesine parmaklarını uçlarına bastırdı, bu tomara doğru eğildi, en ufak bir saygı girişi yapmadan, “İnsanoğlu uygarlık yolunda dev adımlarını atmaya başladığı zaman, henüz konuşmasını bilmiyordu, ama yazmayı ve okumayı biliyordu,” dedi. Durdu, başını kaldırdı, sanki az önce elleri titreyen adam kendisi değilmiş gibi, meydan okumak istercesine, ön sırada oturanlara baktı, “Dilciler genellikle tersini söylerler, ama yazının resimden çıktığını benimsiyorsak, eklemlenimli dilden önce yaratıldığını da benimsememiz gerekir,” diye sürdürdü. Yunus’un sözlerinin gerisi de sözcük sözcük belleğindeydi, gene de duraladı, az önce söylediklerini pekiştirmek için, coşkulu bir kekeleme içinde, Yunus’un bir tümcesi daha geldi diline: “Okumayı ve yazmayı demiyorum, yazmayı ve okumayı diyorum,” diye ekledi.

Tam bu anda, ön sıralardan arka sıralara doğru bir başka dalgalanma başladı. Toplantının başlıca düzenleyicilerinden olan seksen sayfalık *Sistematik ingiliz idyomları sözlüğü* yazarı yaşlı profesör kızgın bir at gibi ayağını yere vurdu, “Korktuğum başıma geldi: bilimi bırakıp soytarılığa başladık!” diye homurdandı; yaptığı açıklama üzerine, yanındaki Southampton’lı profesör de şaşkınlık ve kızgınlıkla ellerini havaya

kaldırarak kendi dilinde bir şeyler geveledi; *Sistematik ingiliz idyomları sözlüğü* yazarı ayağa kalktı.

“Peki, yazısız toplumlara ne diyorsunuz?” diye bağırdı. “Yazının y’sini bilmeden bülbül gibi konuşan ilkel toplumlar ne oluyor?”

Yusuf Aksu gözlerini yaşlı profesöre dikti, bir süre korkunç bir hüzünle, acır gibi süzdü adamı, gözlerini gene kâğıtlarına çevirdi, hiç sesini yükseltmeden, Yunus’un yıllar önce türkçe öğretmenine verdiği yanıtı yineledi.

“Sayın hocam, yo... yo... yoksa siz ilkel toplumların tarih öncesinden beri, Tanrı’nın bıraktığı yerde, hep aynı ilkel topluluklar olarak durduğunu mu düşünüyorsunuz?”

Yaşlı profesör yanıtın mantığını da, amacını da anlamadı, ama, altta kalmak istemediğinden, sesini daha da yükseltti.

“Hayır, ama bu toplantı resmi bir toplantıdır, burada yazının dilden önce bulunduğunu söyleyemezsiniz,” dedi.

Yusuf Aksu, hep aynı kekelemeyi sürdürme duygusu içinde, bilgece gülümsedi.

“Doğru, ben resmi dilbilim yapmıyorum; sizin gibi ‘Önce söz vardı,’ diyecek değilim, ama, yazı da tıpkı dil gibi bir bildirişimsizlik aracı olabilir,” diye yanıtladı, öfkeli adam, gırtlağının tüm gücüyle, saçmalığın bu kadarının fazla olduğunu söyleyince de Yunus’un böyle durumlarda başvurduğu en etkili yanıtı anımsadı, “Bunu anlayamamanız gerçekten acı, benim için değil, sizin için. Benim bunda bir suçum yok!” dedi.

Başta kendisi olmak üzere, Yusuf Aksu’nun ne demek istediğini hiç kimse tam olarak anlamış değildi, ama, ön sıralarda oturan bilim adamları onun Amerikan Koleji’ndeki arkadaşlarına pek benzemiyorlardı, öğrendiklerinin tartışma konusu edilmesini somut, hatta bedensel bir tehlike gibi algıladılar, salon çökmek ya da sular altında kalmak üzereymiş gibi, hep birden ayağa fırladılar, birbiri ardından patlayan flaşların parıltısı altında, gırtlaklarının tüm gücüyle yuh çekerek yumruklarını sallamaya başladılar. İçlerinden birkaç kişi de, yumrukları havada, “İn aşağı, in aşağı!” diye bağırarak kürsüye doğru yürüdü. Yusuf Aksu, tepeden tırnağa titredi, Yunus’u sınıftan atan tarih öğretmenini görür gibi oldu, hocaların, nerede

olursa olsun, saldırganlık alanında öğrencileri fazlasıyla aştıklarını düşündü, bu düşünce bir ölçüde içini rahatlattı: kendisi de Yunus gibi tepki gördüğüne göre, doğru yolda olduğu kesindi. Ne var ki, tüm engellemelere karşın, adamlar üzerine geliyorlardı; bir an, yuvalarından fırlamış gözleri, yardımına koşacak birini arar gibi, tüm topluluğu taradı; çocukluğunda, top oynayan çocukların arasına düştüğü zamanlardaki gibi, belki de umutsuzluğun getirdiği esenlikle, gülümsedi. Bu sırada, kızgın bilim adamları kürsünün çevresini sarıvermişti. En irisi, Yusuf Aksu'yu kravatından yakalayıp aşağıya doğru çekerken, bir başkası cebine koymak üzere topladığı kâğıtlarını almak amacıyla koluna yapıştı; Yusuf Aksu, bilgece gülümsemesi bir an bile gölgelenmeden, "Bir dakika, bir dakika, kolumu koparacaksınız! Kâğıtlarımı istiyorsanız, buyurun!" dedi; sonra, kızgın bilim adamlarının, hangi içgüdüyle, bilinmez, bıraktığı kâğıtların üstüne üşüşmelerinden yararlanarak aralarından sıyrıldı, kimi resmini çekmeye çalışan, kimi ilk tümcesinin yarattığı tepkiler konusunda sorular yağdıran gazetecilerin varlığının ayrımında bile değilmiş gibi, başı yukarıda, gözleri uzak bir noktada, ağır ağır kapıya doğru ilerledi, çıktıktan sonra, usuna bir şey gelmiş gibi birden koşmaya başladı, kara Cadillac'a zor attı kendini.

"Hadi, Ahmet efendi, hemen gidelim buradan!" dedi.

Daha sonra, tam kapıdan çıktığı sırada, tüm duvarı kaplayan kocaman "Uluslararası Dilbilim Günleri" yazısı altında fotoğrafını çekmeye çalışan bir gazeteci, "Üniversitenin ikinci bitişi" ya da "Üniversiteyi ikinci bitirişim" gibi bir şey mırıldandığını ileri sürecekti. Ancak, o anda oldukça uzun bir söyleve girişmiş bile olsa, pek işiten olmayacaktı, çünkü, çoğu gazetecilerin gözünden kaçmış olması bir yana, tam o anda, kâğıtlarını elinden almış olan dilbilimci (ileri sürdüğüne göre, amacı bildiriyi yok etmek değil, içindeki savları inceleyerek tek tek çürütmekti), kürsüde, öfke ve şaşkınlık içinde, çok daha önemli bir gerçeği dile getiriyordu: "Ama bu kâğıtlar bomboş! İşte görüyorsunuz! Bu adam tek satır yazmamış!"

Yusuf Aksu'nun kendisi de bir ölçüde doğruladı bu saptamayı: birkaç gazeteci, kızgın bilim adamlarına inat, gazetelerinde olduğu gibi yayımlamak üzere, bildirisini istedikleri zaman, "Bende bildiri yok," demekle yetindi. "Benim hiçbir bildirim yok!" Onlar da, yanıtın bulanıklığından yararlanarak, bildirinin göz göre göre çalındığını, günün birinde, dünyanın herhangi bir yerinde, başka bir bilim adamının, büyük

olasılıkla bir Amerikalı’nın imzası altında “insanlığa ulaşacağını”, bundan da, her zaman olduğu gibi, Türkiye’nin zararlı çıkacağını yazdılar. Kendi uzmanlık alanının dışında kalan her konuya yakın ilgi gösteren, ama, yaşam ilkesi gereği, herhangi bir konuda açıkça yan tutar görünmekten özenle kaçındığı için patırtıyı oturduğu yerden izlemiş olan ünlü bir toplumbilim profesörüyse, ser verip sır vermeyen dar arkadaş çevrelerinde, basının bu olaya ve Yusuf Aksu’nun kişiliğine gösterdiği büyük ilgiyi “halkımızın ümmilik tutkusuyla” açıkladı; bildirisini yazılı olarak sunan bir Yusuf Aksu’ nun yaratabileceği ilginin boş kâğıtlarla yarattığı ilginin gölgesi bile olamayacağını, kısacası, her şeyi bu boş kâğıtların belirlediğini anlattı. Boş kâğıtlara ayrılan satırların oranı da kendisini haklı çıkarır gibiydi: kimi konularına fazlasıyla egemen olduğu, kimi gözlemlerini kâğıda dökmeyi kendini beğenmişlik sayacak ölçüde alçakgönüllü davranmak istediği, kimi bizim bilim adamlarımızın henüz onun düşüncelerini anlayacak düzeye gelmediklerini önceden bildiği için, bildirisini yazma yoluna gitmeyip “bir Fransız atasözünün dediği gibi *yürekten* okuduğunu” yazıyor, ama konunun bu yönüne hepsi de özel bir önem veriyordu.

Hangi açıklama benimsenmiş olursa olsun, konuya büyük ilgi gösterildiği kesindi: Uluslararası Dilbilim Günleri’nin açılış törenine tek sözcükle yer vermemiş olan gazeteler bile Yusuf Aksu olayına birinci sayfalarında yer verdiler. Böylece, yayımladığı çıplak kadın fotoğraflarının çarpıcılığıyla ünlü bir gazete Yusuf Aksu’nun elinden alınan boş kâğıtların fotoğrafını renkli göğüs ve kalçalar arasında, “Soymadığımız bir bilim adamları kalmıştı!” başlığıyla sunuyor, “bildiri söğüşçülüğü”nün öyküsünü oyuncu ve şarkıcıların aşk öykülerinden daha uzun bir yazıyla veriyordu; ilerici diye adlandırılan ünlü bir gazete aynı ayrıntıları “Üniversitede sansür” başlığı altında sıralıyor ve Yusuf Aksu’nun alçakgönüllü kılığı üzerinde özenle durduktan sonra, bizi bu büyük dilcinin kim bilir hangi gerekçelerle bilim kurumlarımızın dışında bırakıldığını düşünmeye çağırıyordu; kendine özgü yorumlarıyla ün salmış sağcı bir gazete “Devlet dilbilimine karşı çıkan Yusuf Aksu susturuldu” başlıklı haberinde, olayı oldukça yansız bir biçimde özetledikten sonra, Yusuf Aksu gibi “dünyaca ünlü” bir bilim adamının siyonistlerin oyununa gelmesinin üzücü olduğunu yazıyordu. İşin ilginç yanı, hepsinin de Yusuf Aksu’yu kamuoyunun yakından tanıdığı “dünya çapında dilbilimcimiz” olarak sunmasıydı. Öfkeli profesörlerin resimlerini “İncil’in paralı askerleri” yazısıyla sunduktan sonra, Yusuf Aksu’yu Kuran’ın savunucusu olarak niteleyen dinci gazete bir yana, hiçbirinin

üzerinde durmadığı bir konu varsa, o da insanlığın konuşmaya mı, yoksa yazmaya mı daha önce başladığıydı.

Ancak, olayı izleyen günlerde, konuya geri dönenler hiç de az değildi, özellikle Uluslararası Dilbilim Günleri'nde toplantı salonunu yuhalarla çınlatmış olan dilciler, davranışlarını aklamak amacıyla tüm gazetelere yollanan ortak bir yazıda, Yusuf Aksu'nun görüşüne şiddetle karşı çıktıktan sonra, yazının bulunuşunun dilin oluşumundan binlerce yıl sonra geldiğini kanıtlamak için birçok bilim adamına göndermede bulunup birçok tarih ve olgu sıraladılar. Ne var ki gazeteciler arasında bu yazıya değer veren olmadı: kimi, “Adam saçmalamış olsa, bu kadar patırtı kopar mıydı?” diyerek gülüp geçti, kimi, kanıtları geçerli bulduğu zaman bile, “Bu hocalar gerçekten kelek: Yusuf Aksu'nun kendileriyle ince ince alay ettiğini hâlâ anlayamamışlar!” dedi; kimi, “Adamı konuşturmadılar bile, gerçekten böyle dediğini kanıtlayacak bir belge yok ki ellerinde! İki çift lafını da kıçından anladılar herhalde!” diye gülüp geçti; kimi de, yayımlansın diye yollanmış uzun yanıtı buruşturup çöp sepetine atarken, “Sen herifin sözünü daha ilk tümcesinde ağzına tıka, sonra da söyletmediğin sözlere sayfa sayfa yanıt ver! Onun da bir bildiği vardı herhalde, önce onu dinlemek gerekir!” diye homurdandı.

Bu olanağı kendileri yaratmak için ellerinden geleni yaptılar doğrusu: hem “bilimsel olduğu söylenen bir toplantıda” bilim adamlarınca engellenen söz hakkını gazetede kendisine fazlasıyla sağlamak, hem de yaşamı ve görüşleri konusunda ayrıntılı bilgi edinmek için, nice gazeteci günler boyunca Maçka'daki tarihsel apartmanın kapısını aşındırdı. Şimdi bunu yapmak daha bir doğal, daha bir gerekli görünüyordu: başlangıçta fısıltıdan doğmuş ünü ve alçakgönüllü görünüşü, kendini tüm varlığıyla bilime adamış adam imgesi çekmişti onları, şimdi, uzaktan bile olsa, kendisini somut olarak görüp izlemelerinden sonraysa, oturduğu bu görkemli apartman, bu apartmanın tümünün kendi malı olması, bindiği eski model, ama pırıl pırıl Cadillac ve özel kılığıyla bir önceki yüzyıldan kalmış izlenimi uyandıran ak saçlı şoförü büyülüyordu. Onu yüceltmek için elinden geleni yapmaya hazırdı hepsi. Ama Yusuf Aksu kalabalığı, gürültüyü ve gevezeliği oldum olası sevmemişti; umulmadık bir gözükaralıkla, patırtının odağına dek gittikten sonra, bu tatsız deneyimi unutmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Gene de, bir akşamüstü, tam on gündür sabahın sekizinden akşamın dokuzuna kadar apartmanın önünde

nöbet tutan bu genç insanlara acıyarak dairesinin kapısının önünde görüştü onlarla, ama Uluslararası Dilbilim Günleri'nde kendisine yapılanlar konusundaki bitmez tükenmez soruları karşısında, ya sustu, ya da bilim adamlarına her zaman saygı duyduğu, bu olayın da saygısını azaltmadığı gibi pek de inandırıcı görünmeyen sözler söyledi; geliştirdiği özgün dilbilim kuramına ilişkin sorular sorulunca da Yunus'un alaycı bakışlarının üzerine dikildiğini görür gibi oldu, ermişlere yaraşır bir alçakgönüllülükle boynunu büktü, "Kuram mı? Hangi kuram? Ben kimseye bir kuram geliştirdiğimi söylemedim," demekle yetindi.

Bir bayan gazeteci birden ileriye fırladı o zaman.

"Peki, efendim, Sezen Aksu'yla bir akrabalığınız var mı?" diye sordu.

Yusuf Aksu şaşırdı.

"Sezen Aksu mu? Hangi Sezen Aksu?" dedi.

"Hangi Sezen Aksu olacak, hocam? Sanatçı Sezen Aksu, yani Minik Serçe. Yoksa siz bir Sezen Aksu daha mı tanıyorsunuz?" dedi bayan gazeteci.

Yusuf Aksu şaşkın şaşkın başını salladı.

"Hiçbir Sezen Aksu tanımıyorum, hiç kimseyle de akrabalığım yok," dedi, "Sözcükler her şeyi çorbaya çeviriyor," diye söylenerek evine girdi.

Genç gazeteciler, Yusuf Aksu'dan bundan fazlasını koparamayacaklarını anlayınca, yaşadığı ortamdan bir şeyler çıkarabilmek umuduyla, kendilerine evini gezdirmesini rica ettiler, o da isteklerini geri çevirmedi. Bu insanlar, fazlasıyla sıkıntılı bir akşamüstü, loş bir sahanlıkta, kapalı bir kapı önünde uzun süre ayakta dikildikten sonra, kendilerini, birdenbire, batmaya yüz tutmuş bir kasım güneşinin karşısında buluverince, nerdeyse hep birlikte, derin bir oh çektiler, amaçları Yusuf Aksu'nun evini gezmekken, bu yoğun ışığın kaynağına ulaşmak istercesine, gene hep birlikte pencerelere doğru yürüdüler, gözlerinin önüne serilen görünümün enginliği, derinliği ve yakınlığı karşısında başları döndü, bedenleri de bakışları gibi, başdöndürücü bir hafiflikle, Dolmabahçe Camisi'nin ve Kızkulesi'nin üstünden aşıp Salacak'ın damlarında, Topkapı Sarayı'nın ağaçları üzerinde dolaşırcasına, yürekleri denizin yüzeyinde parçalanan ışıklar gibi kıpır kıpır ve bu ışıklarla özdeşleşmiş durumda, hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey

söylemeden, öylece dikilip kaldılar. Yusuf Aksu’nun oturup biraz dinlenmelerini önermesi üzerine, nesnelerin insanlardan daha önemli olduğunu vurgular gibi görünen bu evde, her birinde ikişer buçuk adamın rahatlıkla oturabileceği, aslan ayaklı koltuklara yerleşip kollarını kocaman dirsekliklere dayadıkları zaman, bu gizemli özdeşlik duygusuna bir de şaşkınlık ve hayranlık eklendi; ayrıca, gözleri bilinmedik bir altın çağdan kalmış ve nerdeyse başka tür yaratıklar için yapılmış izlenimini veren, dev sehpaların, vazoların, halıların, tabloların bulunduğu çok geniş salona açılan ikinci bir salonun duvarlarında, Yusuf Aksu’nun görkemli çalışma masasının arkasında ve yanlarında, gül ağacı raflarda dizili pırıl pırıl ansiklopedi ve sözlüklerin görüntülerine alıştıkça, özdeşliğin odağı burasıymış, Dolmabahçe, Üsküdar, Salacak, Topkapı Sarayı, hepsi bu benzersiz dairenin birer uzantısı, ayrılmaz parçalarıymış gibi geldi onlara. Bu izlenimin etkisiyle olacak, karşılarında açılmaya başlamış alnı, ensesini aşmış kır saçları, tuhaf bir biçimde solgun yüzü, yakalarının uçları yukarı doğru kıvrılmış, damalı gömleği, fermuarı tam kapanmayan, ütüsüz pantolonu, hafiften uç vermiş göbeğiyle, kendilerine çocuksu bir utangaçlıkla gülümseyen Yusuf Aksu’ya da büyülü bir perdenin ardından bakar gibi baktılar, bu görkemli ortamla çelişen, sıradan ve nerdeyse yoksul görünüşüne karşın, bilinmeyen bir dinin peygamberi karşısındaymış gibi titrediler ve içlerini dolduran özdeşlik tansığını onun yarattığını düşündüler. Sonra, çevresine dalga dalga ağır bir ter kokusu yayan iriyarı kapıcının dağıttığı çaylarını yudumlarken, nesneleri ve insanları gerçek boyutlarına daha yakın bir düzlemde görmeye başlamakla birlikte, yarı bilinçli, yarı bilinçsiz bir biçimde, bu görkemli evi Yusuf Aksu’nun uzun bilimsel çalışmalarının bir ürünü olarak değerlendirmekten kendilerini alamadılar. Bir ara, içlerinden biri, belki de en gerçekçileri, arkadaşının kulağına, “İnsan bu evde bilim adamı da olur, ozan da!” diye fısıldayarak sanının tersinin de doğru olabileceğini vurguladı. Bir başkası “Derviş de!” diye ekledi. “Ya da her üçü birden: bilim adamı, ozan ve derviş.” Aynı kişi, birkaç gün sonra, gazetesinde, bu yarım saatlik konukluk üzerine yarım sayfalık bir içli yazı yayımlayarak savının pek de temelsiz olmadığını kanıtlamaya çalıştı. Ama, yazısının sonlarında, “Hangi profesörün evinde bu kadar çok ansiklopedi var?” diye sorarken, ağırlığı evden çok, içinde oturana veriyor, dolayısıyla öteki düşünceyi de yabana atmadığını gösteriyordu.

O dönemde, Uluslararası Dilbilim Günleri ve Yusuf Aksu'ya ilişkin haber ya da söyleşi nitelikli son yazı bu oldu. Ancak Yusuf Aksu adı köşe yazılarında uzun süre boy gösterdi.

Söylemek bile fazla, yazarlarımızın elinin altında daha yazıya bile dökülmemiş bir tümceyle yıllar öncesinden gelen bir söylen dışında hiçbir kaynak yoktu, Yusuf Aksu'nun kişiliği ve düşünce evreni çevresinde uzun boylu yorumlara girişemezlerdi; "dünya çapında bir bilim adamı", "tarihi felsefeyle harmanlamış bir dilbilimci", "ulusal bir onur" ya da "bildiğini açıklamak için kâğıda bakmak gereksinimini duymamakla birlikte, cüceler aşağılık duygularının altında ezilip büsbütün cüceleşmesinler diye bildirisini kâğıttan okur gibi yapan dev" gibi nitelemelerle yetindiler; ancak, "bilime yuh çeken diplomalı cehalet"i, "bilinçsiz İncil savunuculuğu"nu, "gerçeği her gördüğü yerde ezen kara cüppeli despotluğu"nu, "yolunu şaşırıp amfiye girmiş stadyum amigoluğu"nu yerden yere vurmaları için bu nitelemeler de az değildi. Sonra, bir ad ve bir olaydan öte hiçbir ağırlığı bulunmadığından, Uluslararası Dilbilim Günleri nerdeyse tümden unutuldu, ama Yusuf Aksu adı bilgiyle bilgisizliğin, özgürlükle baskının, özgünle beyliğin, yeniyle eskinin, kısacası, iyiyle kötünün karşıtlaştırılmak istendiği her durumda, şaşmaz bir biçimde olumlu terimle özdeşleşen bir gönderge olarak kaldı. Böylece, kürsüden indirilişinin üzerinden en az iki yıl geçtikten sonra bile, çok ünlü bir köşe yazarı, ülkenin genel durumunu eleştirirken, "Başbakan konuşur, halk susar; kayınbirader karşılıksız kredi, işçi emek karşılığı hava alır; profesör kürsüde sabah akşam kapitalizmi över, kimseden çıt çıkmaz; ama kırk yılda bir bir Yusuf Aksu çıkıp da kralın çıplak olduğunu söyleyince, yaka paça kürsüden indirilir," diye yazıyor; ondan tam altı ay sonra, bir başka köşe yazarı, üniversite diplomasının nasıl değer yitirdiğini anlattıktan sonra, yazısını, "Yusuf Aksu belki de diploması olmadığı için böylesine büyük!" diye bitiriyordu.

Şu var ki, ne denli "en büyük" olursa olsun, ününü bir anda tüm ülkeye yaymış olan olay unutuldukça, Yusuf Aksu'yu ananlar da gittikçe azalıyordu. Yusuf Aksu'ysa, eski durgun yaşamına dönmüştü gene: sabah kalkınca ilk işi dişlerini fırçalayıp tıraş olmak oluyor, sonra, nereden kaynaklandığını kendisinin de bilmediği bir esinle, belki yıllar önce büyük dostuyla birlikte yaptığı dil araştırmalarının, belki yalnızlığın getirdiği durgunluğun etkisiyle, daha az çaba ilkesini yaşamına da uyguluyor; salondan yatak odasına, kitaplıktan banyoya ya da mutfağa giderken, daha

önceden belirlenmiş en kısa yoldan yürümeye özen gösteriyor, dalgınlıkla çizginin dışına çıktığı olunca da geri dönüp baştan başlıyordu. Hiçbir zaman fazla konuşkan olmamıştı, ama, böyle ne yaptığını sordukları zaman, aşçıya, hizmetçiye ya da kapıcıya bunları bir ansiklopedi maddesi okur gibi, düzgün ve yöntemli bir biçimde anlatmaktan da çekinmiyordu. Onlar da kendi aralarında, “Yusuf bey bir tuhaf oldu,” diye konuşuyorlardı. Öyleydi gerçekten, yani eskisinden daha tuhaftı. Ne var ki, birkaç ayrıntı bir yana, fazla değiştiği de söylenemezdi. Hayır, eskiden olduğu gibi, gazetede gördüğü ya da radyoda işittiği bir sözcüğün esiniyle sözlüklerine ve ansiklopedilerine eğiliyor, yorulunca radyosunu karıştırıyor, ondan da bıkınca, bilmediği bir dile ilişkin bir kitap açıyor, sanki hâlâ Yunus’un dostu olmayı hak etmek söz konusuymuş gibi, canla başla öğrenmeye çalışıyordu. Şu var ki, şimdi dikkati çok daha çabuk dağıldığından, elindeki sözlük ya da ansiklopedi ona çok geçmeden Yunus’u çağrıştırıyor, o da Yunus’un tükenmez anılarına dalarak kimi zaman gülümsüyor, kimi zaman basbayağı gülüyor, kimi zaman da acıyla içini çekiyordu; arada sırada avukat Münür bey, yeni kapıcı Müslüm efendi ve öteki adamlarıyla giriştiği kısa söyleşiler bir yana bırakılırsa, durumunu değiştirme, alışkılarının kalın kabuğunu kırıp insanların arasına dönme yolunda parmağını bile oynatmıyordu; son deneyim herhangi bir değişiklik girişiminin ne kadar tehlikeli olabileceğini göstermişti: “Boyumun ölçüsünü aldım,” diyordu kendi kendine. Hatta insanlardan bayağı ürküyordu. Bunu da beklenmedik bir oluntuya borçluydu.

Sokağa çıktığı ender günlerden birinde, arabasını beklerken, belki kılığının, belki yaşının, belki başka bir şeyin etkisiyle, kapının önünde, sokakta oynayan çocuklardan birinin, atmak üzere olduğu topu bağrına basıp öylece durarak “O adam!” dediğini duymuş, bunun üzerine, sokaktaki tüm çocukların oldukları yerde durup yarı şaşkınlık, yarı ürperti, biraz da saygıyla kendisine baktıklarını, araba gelince bile, bir süre öylece kaldıklarını görmüştü. Daha sonra, çevreye biraz daha dikkat edince de gördü: ne zaman kapının önüne çıktıysa, çocuklar oyunu kestiler, birdenbire yeni bir oyuna başlarcasına, “O adam! O adam! Apartmanın adamı!” diye fısıldaştılar. Evet, “apartmanın adamı” diyorlardı, “apartmanın tini” ya da “apartmanın hayaleti” der gibi. Ne olursa olsun, bir yabancılık ve aykırılık izlenimi uyandırdığı kesindi. Böylece, daha uzak durdu insanlardan. Boşalan dairelere yeni kiracı almamakta ne kadar haklı olduğunu düşündü.

Gene de, arada bir, özellikle kimi akşamüstleri, salonun beş penceresinden birinin önüne oturarak denizin üstünde durmamacasına bir yerlere doğru yol alan büyüklü küçüklü tekneleri izleyip kentin uğultularını dinlerken, kendinden uzaklarda sürüp giden bir yaşamın varlığını duyar gibi oluyor, gözleri dolacak ölçüde içleniyordu. Çok karışık bir biçimde, babalarının ya da annelerinin elinden tutmuş çocuklar, daracık bir odada bir sofranın çevresinde sıkışmış kadınlı erkekli topluluklar, mezarlıkta mezarların başına dikilip fatiha okuyan kadınlar ve çocuklar, çok ender olarak da bir ağacın altında birbirine öyküler anlatıp kahkahalarla gülen insanlar geçiyordu gözlerinin önünden. Ama o yaşamlar konusunda olumlu ya da olumsuz bir görüşü bulunmadığı gibi şu yaşadığı yaşamı seçmekle iyi edip etmediğini de, hatta gerçekten seçip seçmediğini de bilmiyordu. Tüm bildiği, bazı bazı, çevresindeki nesnelerin, içindeki anıların da açıkça tanıklık ettiği gibi, gerçekte çoktan bitmiş bir yaşamın bekçiliğini yaptığıydı. Bekçiliğini yaptığı yaşam biraz yakından bildiği tek yaşam olduğuna göre de fazla yakındığı yoktu. Nasıl olsa, altmışının eşiğinde, yeni bir yaşama başlaması söz konusu olamazdı.

Bununla birlikte, bazı bazı, dışarıda kentin ışıkları yanıp da çevresindeki karanlık gittikçe yoğunlaşırken, belli belirsiz bir biçimde, örneğin Doç.Dr. Tamer Altınsoy gibi genç ve candan bir insanın özlemini duyduğu, hatta, nerdeyse kapıyı çalmak üzereymiş gibi, onu basbayağı beklediği oluyordu.

Birinci bölüm

I

Bayram Beyaz günde en az üç gazete okur, üstelik, yıllardan beri hiçbir olayı atlamamakla övünürdü. Bu nedenle, bir akşamüstü, gazetede, saymanlık müdürü Şemsi Çamlı'nın odasında, söz yolunu şaşırıp da Uluslararası Dilbilim Günleri'nin çevresinde dönmeye başlayınca, hele bir de Şemsi beyin gözde dostu, Valéry ve Mallarmé tutkunu iç hastalıklar uzmanı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı "Bayram'cığım, senin belleğin çok güçlüdür; o toplantının altını üstüne getiren şu büyük dilcinin adı neydi, söylesene!" deyince, tepesi attı, ünlü hekimin yaşına başına bakmadan kendisini işletmeye kalktığını düşündü: olayı da, adamı da hiç mi hiç anımsamıyordu. O sırada emeklilik işlemleri konusunda müdürle bir ayrıntıyı konuşmaya gelmiş olan yaşlı bir spor yazarı "Böyle adlar unutulmaz: Yusuf Aksu!" dedi, gazeteye birkaç hafta önce girmiş olan ünlü köşe yazarı Firuz Polat da "Evet, şimdi anımsadım: Yusuf Aksu," diye onayladı ya o gene hiçbir şey anımsamadı. "Siz beni işletiyorsunuz: böyle bir adam yok, böyle bir olay da olmadı," diye çıkışarak herkesi şaşırttı: en karmaşık saymanlık işlemlerini bile bir kez açıklandıktan sonra tıkır tıkır yürütürken, en sıradan yaşam sorunları karşısında eli ayağı birbirine dolaşan, dünyanın en uzak köşesinde geçen olayları ayrıntılarıyla bilirken, çalıştığı gazetede gözleri önünde olup bitenleri anlamakta güçlük çeken, yayayken büyükçe bir caddede karşıdan karşıya geçmesi başlı başına bir sorun olurken, dostlarının Kızıl Tosbağa diye adlandırdıkları ünlü Volkswagen 303'üyle en dar ve en kalabalık yollarda suda balık gibi dolaşan bu hem palaçor, hem özenli, hem becerikli, hem bön arkadaşlarını biraz da bu tutarsızlıkları için severlerdi. Gene de tepkileri karşısında sık sık şaşkınlığa kapılır, gün görmüş saymanlık müdürünün onun gazetede işe başlamasından bilemedin üç ay sonra dile getirdiği gözlemi bir kez daha anımsarlardı: "Bu çocuğun beyninin bir yarısı çalışırken, öbür yarısı güzellik uykusundadır."

Gözlemin geçerliliği benimsenirse, Bayram Beyaz'ın müdürü bir kez daha haklı çıkardığı söylenebilirdi: hindi gibi kızardı, insanları uzlaştırmadaki başarısı yanında, ülkenin yakın tarihi konusundaki geniş bilgisi ve kendine özgü yorumlarıyla da herkesin saygısını kazanmış olan, ayrıca müdürü olarak geleceğini elinde tutan Şemsi Çamlı'ya da, son yıllarda gerek hekimliği, gerek arada sırada yayımladığı düşünce yazıları ve

arada sırada yaptığı televizyon konuşmalarıyla yetkesini herkese benimsetmiş olan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya da sert çıktı, şakanın da bir sınırı olduğunu söyledi. Şemsi Çamlı bu tepki karşısında bilgece gülümsedi, hayranlık verici bir dinginlik içinde, Yusuf Aksu'ya ilişkin en kapsamlı yazılardan birini yazmış olan deneyimli gazeteci Hakkı Köse'yle Uluslararası Dilbilim Günleri'ni baştan sona izlemiş olan fotoğrafçı İbrahim Küpeli'yi çağırttı. Bayram Beyaz onlara da pek inanmadı. O zaman, Hakkı Köse "Buyur öyleyse!" diyerek kolundan tuttuğu gibi gazetenin belgeliğine götürdü onu.

Bayram Beyaz burada uzatılan tahta iskemleye bir oturdu, bir daha da uzun süre kalkmadı: işlerini yüzüstü bırakmak pahasına, tam iki gün süresince, sabah dokuzdan akşam dokuza, üç yıl öncesinin gazetelerinde Yusuf Aksu'nun ilginç serüvenini izledi. Kimi zaman yumruğunu masaya vurarak "Olamaz!" diye homurdanıyor, kimi zaman "Böyle bir şeyi düşümde görsem, inanmazdım!" diye söylenerek dalıp gidiyordu. Yusuf Aksu olayını gözden kaçırmış olduğunu anlaması için, iki gün boyunca belgelikte gazete karıştırmasına gerek yoktu kuşkusuz: ne denirdi, insanlar her baktıklarını görmüyorlardı; ama, olayın ayrıntılarına daldıkça, tuhaf bir şeyler oluyordu Bayram Beyaz'ın beyninde: bilinmez bir gücün kendisini bu adama doğru çektiğini duyuyor, adını daha yeni işittiği bu olağanüstü bilim adamının nereye varmak istediğini pek kavrayamamakla birlikte, "Sanırım, aradığım adamı buldum!" diye söyleniyordu.

Bayram Beyaz'ın aradığı bir adam yoktu, ama, en az iki yıldır, havasız ve ışıksız bir hücrede dört döner gibi, bir boşluk ve aldatılmışlık duygusu içinde gidip geliyor, herhangi bir çıkış yolu da göremiyordu. Dostlarının anlattığına göre, yaklaşık beş yıl önce, hem çok çalışkan bir öğrenci, hem tek namazını aksatmamış, orucunu yolculukta ve hastalıkta bile bozmamış, ödünsüz bir müslüman olarak, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ni bitirdiği zaman, böyle bir sorunu yoktu. Bugün olduğu gibi o zaman da dünyaya ve ülkeye ilişkin her şeyi bilmeye, her şeyi birbirine bağlamaya büyük önem veriyordu; genellikle bunu başaramamakla birlikte, ta Tokat Lisesi'nde okuduğu günlerden beri, Tanrı aşkını dünyaya egemen kılmanın her aksaklığı düzelteceğine inanmaktaydı, bu nedenle de içi rahattı: en azından çözümü biliyordu. Böylece, bu ülkede inanmış kişilerin haklarını savunmak üzere politikaya atıldığını söyleyen güçlü bir işadamının yanında oldukça dolgun bir aylıkla iş bulup da her konuda ona yardımcı olmaya

başlayınca, daha bir rahatlamıştı: hem iyi para kazanarak gönlünce yiyip içiyor, hem de kutsal bir amaç için çalışmanın mutluluğunu duyuyordu; patron da yanında çalışanların her sorununu düşünen, yücegönüllü bir insana benziyordu doğrusu; örneğin, o günlerde pek az insan böyle bir gereksinim duyarken, “Parasını aylığından keseceğim,” diyerek avcuna az kullanılmış bir kırmızı Volkswagen 303’ün anahtarını sıkıştırmış, bir an önce sürücülüğü öğrenip ayaklarının yerden kesilmesi için de şoförünü tam iki ay onun buyruğuna vermişti.

Ne var ki Bayram Beyaz’ın Volkswagen 303’ün direksiyonuna geçmesiyle patronun özel yaşamını tanımaya başlaması aynı zamana rastlamıştı: dindar adam tecimini yüzde doksan “gayrimüslimlerle” yürütüyor, haftada en az iki gecesini küçük kızı yaşındaki metresinin yatağında geçiriyor, kızlarının baş bağır açık gezmelerine hiç sesini çıkarmıyor, yandaşlarına yalan üstüne yalan söylemekte hiçbir sakınca görmüyordu. Bayram Beyaz böyle bir dinsiz için çalışmayı sürdürmenin Tanrı’ya da, Peygamber’e de saygısızlık olduğunu düşündü: borcunun bitmesini bile beklemeden adamla ilişkisini kesti, birkaç işe daha girip her birinde bir başka ikiyüzlülük ya da dolandırıcılık türüne tanık olduktan sonra, namazı ve orucu da, din yolunda savaşmayı da işin uzmanlarına bıraktı: her şeyi bilen ve gören yüce Tanrı, geçici bir biçimde bile olsa, yolundan gittiklerini söyleyen madrabazların insanları böyle utanmazca aldatmasına izin veriyorsa, sorunlarını kendisi çözsündü, Bayram Beyaz bu işte yoktu. Sonunda, tüm geçmişine meydan okurcasına, yansızlığıyla ün yapmış olan bu gazeteye girdi. Burada, patron değilse de çalışanlar ille de söylediklerinin tersini yapmak ya da yaptıklarının tersini söylemek zorunluluğunu duymuyorlardı; öte yandan, görevi gazetenin hesap işlerine bakmakla sınırlı da olsa, politikaya ve felsefeye meraklı bir insan olduğundan, düşünce ürettiği varsayılan bir kuruma katkıda bulunmak hoşuna gidiyordu; müdürü de hoş bir adamdı doğrusu, her konuda bir görüşü, her çevreden dostları vardı; ayrıca, aralarındaki büyük yaş farkına karşın, kendisine arkadaş gibi davranıyor, dost söyleşilerine onu da katmakta bir sakınca görmüyordu. Böylece, ilk seçtiğine yüzde yüz karşıt bir yolda da olsa, bayağı ilerlediğini, düşünsel çevreninin gittikçe genişlediğini sezinlemekteydi.

Bununla birlikte, ilk işinden ayrılmaya karar verdiği günlerden beri içinde çırpınmaya başladığı boşluk duygusu hep sürmekteydi. Bu duyguyu

yenebilmek için, Şemsi Çamlı'nın salık verdiği, kimilerini de kendi evinden getirdiği felsefe kitaplarını okumaya girişti. Platon' dan Aristoteles'e, Schopenhauer'den Nietzsche'ye, birçok filozofu elden geçirdi. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, hiç girişmemiş olmayı yeğ tutardı: başlangıçta her şey çok iyi gidiyor, hangi felsefeciyi okursa okusun, hem yüzde yüz anlıyormuş gibi bir izlenime varıyor, hem de söyleneni tümüyle benimsiyordu: "İşte aradığım adamı buldum!" diye söyleniyordu her seferinde. Ne var ki, ilk sayfaları aşıp da ayrıntılara gelince, gerçek yaşamın açıklarına düşmüş gibi bir duyguya kapılıyor, her şeyi karıştırmaya başlayarak yeniden başa dönüyor, ancak daha iyi anlayayım diye geri döndüğü sayfa, bu kez sorgulayarak okuduğundan, çok daha karmaşık geliyor, yazarının haklı mı, haksız mı olduğunda bir karara varmak şöyle dursun, tam olarak ne dediğini anlamakta bile zorlanıyordu. Her şeye karşın, bir meydan okuma duygusuyla, dişini sıkıp kitabın sonuna dek gidiyordu, ama sonuç hep aynıydı: tarihleri, yer ve kişi adlarını, olayları belleğine yerleştirmekte öteden beri fazla güçlük çekmezken, felsefe kitaplarından belleğinde ezici bir yorgunluk izleniminden başka hiçbir iz kalmıyor, böylece, Kant da, Schopenhauer da, Nietzsche de, Platon da onun için hep aynı çizgide birleşiyordu: filozoflar kulağını tersinden gösteren adamlardı, hiçbir zaman kavrayamayacaktı onların gerçek düşüncelerini. Böylece, felsefe defterini şimdilik kapatmıştı, ama umudunu kesmiş değildi, kafasını ta çocukluğundan beri veli ve pir öyküleriyle doldurmuş olmasının da etkisiyle, bu işin bir odaya kapanıp kitap okumakla gerçekleştirilemeyeceği, felsefenin de tıpkı saymanlık, tıpkı sürücülük gibi, bir hocadan ya da bir ustadan öğrenilebilecek bir uğraşım olduğu sonucuna vardı. Böyle soğuk ve soyut kitapların ötesinde, karşısına diz çöküp oturulacak, ne öğrenmesi gerekiyorsa onu öğretecek, bir usta, bir ayrıcalıklı adam düşlemeye başladı.

Yusuf Aksu işte böyle bir dönemde çıktı karşısına.

Bayram Beyaz, "bilim ve düşün çevrenimizden bir kuyrukluyıldız gibi geçen" bu gizemli bilgin üzerine söylenenleri okumaya giriştikten sonra, belki üçüncü, belki dördüncü yazıda, bir tür içgüdüyle, aradığı ustanın bu adam olabileceğini düşündü. Besbelli, ünden, şandan, gösterişten tiksinen, gerçek bir bilgeydi. Ünlü köşe yazarlarımızdan birinin kendisini "dili ve tarihi felsefeyle harmanlayan büyük bir bilgin" diye nitelediğini görünce, sanısı daha da güçlendi; arkasından, gazetecilere söylediği "Sözcükler her

şeyi çorbaya çeviriyor!” tümcesini okuyunca, felsefe kitaplarını neden anlamadığını da kavrar gibi oldu, herkesin önderliğe kalktığı bu tuhaf toplumda kendi sessiz köşesine çekilmeyi yeğleyen bu adamın gerçekten büyük bir düşünür, her şeyin kökenine inmeye çalışan bir bilge, dolayısıyla kendisini bu boşluk ve aldatılmışlık koşulundan kurtaracak tek adam olduğundan kuşkusu kalmadı, “Ne pahasına olursa olsun, ona ulaşacağım!” diye söylendi, düşüncesini arkadaşlarına da açtı.

Arkadaşları güldüler: bir kez, alanını şaşırmıştı: bunca zamandır iyi bir felsefeci diye sayıklayıp durmuştu, bu adamsa, adı üstünde, dilbilimciydi. İkincisi, “Hemen gidip görüşeceğim onunla,” diyordu, oysa, Yusuf Aksu olayını ayrıntılarıyla inceledikten sonra, bunun olanaksız olduğunu bilmesi gerekirdi. Hakkı Köse müdürün kulağına eğildi, “Abi, gerçekten haklıymışın: seninkinin beyninin bir yarısı sürekli kestiriyor,” dedi. Gene de, iş çıkışı, Bayram Beyaz Kızıl Tosbağa’yı önünde durdurup “Abi, ne olur, şu evi bir gösteriver bana,” deyince, isteğini geri çevirmeye yüreği elvermedi.

Ama, yol boyunca, “Değil onunla konuşmak, yüzünü bile göremeyeceksin; yaşayıp yaşamadığını da bilmiyoruz, belki çoktan ölmüştür zavallı!” türünden sözler edip durdu. Arabadan inince de her şeyin söylediği gibi olduğunu düşündü: görkemli yapı tümden bırakılmış gibiydi, girişindeki donuk ışık bir yana, baştan aşağı karanlık içindeydi; üstelik, bu karanlık gündüz gidip gece gelen bir karanlığa değil de bir daha gitmemek üzere yerleşmiş bir karanlığa benziyordu. “Sanırım, yanılmamışım, zavallı adam! Çok da yaşlı sayılmazdı,” diye mırıldandı. Bu nedenle, iki hırsız gibi, sessizce girdikleri apartmanda, otomatiği ve asansörü çalışır bulunca, hem şaşırdı, hem sevindi. Beşinci katta, birkaç kez, hem de uzun uzun, parmağını zile bastırdı. Kulağını kapıya dayayıp dinledi. Rengini yitirmiş bir yüzle kendisini izleyen Bayram Beyaz’a baktı, “Bu zil çalmıyor,” dedi. Cebinden bir anahtar çıkarıp önce usul usul, sonra gittikçe daha sert bir biçimde kapıya vurmaya girişti. Aradan iki dakika geçmeden, pos bıyıklı, kara kasketli, kara avcı yelekli ve çok iri adam belirdi yanlarında. “Kimsiniz? Burada ne arıyorsunuz?” diye sordu, Hakkı Köse Yusuf Aksu’yla görüşmek istediklerini söyleyince de horgörüyle dudak büktü, “Evde yok, Avrupa’ya gitti, ayrıca burada da olsa kimseyle görüşmez,” diye ekledi. Bayram Beyaz’ın dili tutulmuş gibiydi. Adamla yalnız Hakkı Köse konuştu: Yusuf Aksu’yu tanıdığını, kolay kolay telefona çıkmadığını da

bildiğini belirtti, bu durumda kendisiyle görüşmek istediğini önceden nasıl bildirebileceğini sordu. Adam, adlarını verip görüşme konusunu da kendisine bildirmeleri durumunda, haberin yerine ulaşacağını söyledi ya Hakkı Köse'nin görüş alışverişinde bulunma gerekçesini saçma buldu, "Bizim patron avukat değil!" dedi, sonra, hiç eveleyip gevelemeden, kas gücünü fazlasıyla aşan bir güce dayandığını sezdiren bir havayla, burada daha fazla oyalanmalarının kendileri için iyi olmayacağını bildirip asansörün kapısını gösterdi. Hakkı Köse arkadaşının kulağına eğildi, "Kapıcı numarası yapıyor, ama sıkı bir koruma: boya posa baksana!" diye fısıldadı. "Bizden başka korumasız adam kalmadı şu memlekette!" Hem bir kez daha haklı çıktığı, hem de, büyük adam olmasının daha çok bir ölü gibi düşünülmesini kolaylaştırmasına karşın, Yusuf Aksu'nun ölmediğini öğrendiği için hoşnuttu. Bayram Beyaz'sa, bayağı düş kırıklığına uğramış olmakla birlikte, tümden umudunu kesmiş değildi.

Ertesi gün, işe giderken de, işten dönerken de yolunu uzatıp Maçka'daki apartmanı kolaçan etti, akşam karşılarına çıkan iriyarı adamın kapıda oturduğunu görünce, beklenmedik bir korkuyla titredi, herhangi bir girişimde bulunmaktan vazgeçti. "Nasıl olsa adres belli!" diye söylendi. Eriştiği bu biricik veriyi değerlendirerek tam iki hafta süresince, Yusuf Aksu'ya her gün bir başka mektup yazdı, her gün biraz daha zorlu bir tutkuya dönüşen dileğini yineledi. Hiçbir yanıt gelmedi. O zaman, gazeteden izin alarak, tam sekiz gün süresince, Yusuf Aksu'nun sokağa çıkmasını bekledi; dokuzuncu gün, öğleüzeri, havanın oldukça sıcak ve pırıl pırıl olmasına karşın, sırtına uzun bir yağmurluk giymiş, orta boylu, zayıf bir adamın kapıdan çıkarak ürkek adımlarla kaldırımın kıyısına dikildiğini, Yusuf Aksu'nun gazetelerde yayımlanan fotoğrafına da çok benzediğini gördü, Kızıl Tosbağa'yı çalıştırmasıyla yolu geçip önüne varması bir oldu. Arabadan fırlayıp karşısına dikildi, "Hocam, yardımcı olabilir miyim?" diye sordu. Adam, elleri yağmurluğunun ceplerinde, korkuyla karışık bir şaşkınlıkla yüzüne baktı, sonra, hiçbir şey söylemeden, kendisi arabadan çıktığı sırada yanaşıp durduğu anlaşılan ve şimdi açılmış kapısının önünde, özel kılıklı, iriyarı, ama bayağı yaşlı bir adam bekleyen kocaman arabaya doğru yürüdü.

Bayram Beyaz büyük adama ulaşmanın belki de tek yolunun kendilerini kabaca geri çevirmiş olan iriyarı kapıcı ya da koruma olduğunu düşündü o zaman; bir hafta da ona yaklaşmanın yollarını araştırdı, bir iki kez polis gibi

uzaktan uzağa izledi onu, bakkaldan, kasaptan, çiçekçiden, yakınlarda bir kahvenin garsonundan bilgi almaya çalıştı. Hepsinin de ondan saygı ve korkuyla söz ettiklerini gördü: “Müslüm abinin sağı solu belli olmaz!” diyor, başka bir şey demiyorlardı. O gene de umudunu kesmedi. Bir sabah, koltuğunun altında üç ekmek ve bir gazeteyle bakkaldan döndüğü sırada, birden karşısına dikildi.

“Merhaba, Müslüm abi,” dedi.

“Merhaba,” diye yanıtladı kapıcı, öyle durup ölçüsünü alır gibi tepeden tırnağa süzdü onu. Bu bıyığıyla kravatından başka her şeyi bir yumuşaklık ve yuvarlaklık izlenimi uyandıran, hiç güneş görmemiş gibi apak, ablak yüzlü, seyrek saçlı, nerdeyse boyunsuz, ufak tefek, karpuz göbekli adamı tanımaya çalıştı, bir yerlerden çıkarır gibi oldu, ama belli bir uzama ve belli bir zamana bağlayamadı, herhalde çok eskiden ve bir başka yerde, örneğin memlekette gördüğünü düşündü. “Kusura kalma, bir yerlerden gözüm ısırıyor seni, ama tanıyamadım. Tokatlı mısın?” dedi.

Bayram Beyaz şaşırdı, ama, bir an sonra, gözlerinde bir parıltı belirdi.

“Evet, Tokatlıyım,” dedi sevinçle.

“İçinden mi?”

“Evet, içinden.”

“Adını bağışla.”

“Adım Bayram.”

“Soyadın?”

“Soyadım Beyaz.”

“Hiç duymadım, ama ben Tokat’ın köylüğündenim, hem de yedi yıldır memlekete gidemedim,” dedi Tokatlı Müslüm, gözlerini bilinmedik hemşeriye dikti, zararsız, üstelik okumuş birine benzediğini, iyi bir hemşerinin yeri gelince çok yararlı olabileceğini düşündü. “Bir emrin mi vardı?” diye sordu.

“Estağfurullah. Hemşerim olduğunu duydum, tanışmak istedim,” dedi Bayram Beyaz.

Tokatlı Müslüm hemşerisine düşlerindeki apartmanı gösterdi.

“Gel, buyur, eve gidelim,” dedi.

Bayram Beyaz, başka hiçbir yoldan sağlanmaz görünen bir olanağı belki de beklenmedik bir hemşeriliğin sağlamak üzere olduğunu görmenin sevinci ve şaşkınlığı içinde, Tokatlı Müslüm’ün ardından iki merdiven inip karanlık bir odaya girdi.

Hemşerisi ışığı açınca, dolap, masa, koltuk, iskemle, kanepe, somya, şilte, bozdolabı, çamaşır makinesi, fırın, radyo, televizyon, tavana dek yükselen, karmakarışık bir eski eşya yığını karşısında buldu kendini, sonra, üstüne çiçekli bir muşamba örtülmüş bir çelik yazı masası, çelik masanın çevresinde hiçbir zaman cila ya da boya görmemiş, ama kullanıla kullanıla parlamış üç tahta iskemle, biraz ilerisinde, duvar girintisi içinde, sarı bir muslukla birkaç yerinden çatlayıp onarılmış, avuç içi gibi bir lavabonun iki yanında, üstünde kırmızı bir plastik leğen, içinde tabak ve bardaklar görünen bir küçük tahta dolapla aynı boyda bir başka dolabın üstünde üçlü bir havagazı ocağı gördü. Ocağın üstünde mavi çinkodan, şişkin göbekli bir çaydanlık tıkırdıyordu. Tokatlı Müslüm üç tahta iskemleden birini geriye çekti, konuğuna oturmasını söyledi, cebinden Parliament paketini ve çakmağını çıkarıp bir sigara yaktı, sonra paketi ve çakmağı hemşerisinin önüne koydu.

“Buyur, yak bir tane,” dedi.

“Sağ ol, Müslüm abi, ben sigara kullanmam,” dedi Bayram Beyaz.

Tokatlı Müslüm hiç sesini çıkarmadı, paketi ve çakmağı alıp cebine koydu, sonra, kırmızı çizgili bir bardağı sırf demle doldurdu, üstüne küçük bir plastik kaptan dört kaşık şeker attı, getirip önüne bıraktı.

“Sen çayını içerken, ben şunları yerine vereyim,” dedi, üç ekmekten ikisiyle gazeteyi bıraktığı yerden aldı. “Hemen dönerim, pek bir kiracı yok apartmanda, çünkü patron çıkanların yerine yenisini almıyor.”

“Neden?”

“Çocuklu mocuklu istemiyor, köylü möylü de, tüccar müccar da istemiyor; kısacası, adam istemiyor.”

“Neden?”

“Gürültü mürültü istemem diyor. Uğraşamam diyor. Ben şunları yerine vereyim.”

Bayram Beyaz iriyarı kapıcının arkasından bakakaldı: kendisine yaşam boyu unutamayacağı bir oyun hazırlamıyorsa, kesinleştirilmemiş bir hemşerilik uğruna bunca yakınlık ve güven göstermesine şaşmamak elde değildi. Ama döndükten sonra da açık bir biçimde belli etti yakınlığını: hemşerisinin terlemiş, pembe yüzünün daha da pembeleşmiş olduğunu görünce, odanın kapısının tam karşısına düşen başka bir kapıyı açtı, “Bir çay da bahçede içelim,” dedi. Kocaman ağaçlarla dolu, geniş bir bahçeye çıktılar. Bayram Beyaz Maçka gibi bir yerde böyle kocaman bir bahçede bulunmanın şaşkınlığı içinde bocalarken, hemşerisi “Şuraya bak: on apartman dikilebilir içine,” diye söylendi. “Biz de bir köşesine sebze mebze ekiyoruz, yani ben komşu kapıcının karısı Cemile’ye ektiriyorum: salatalık, domates, biber, patlıcan, yaz kış maydanoz. Cemile patrona da salatalık, domates götürüyor. Yusuf bey Cemile’nin salatalıklarını çok sever.”

Bayram Beyaz birden irkiliverdi, hemşerisine şaşkınlıkla baktı.

“Sahi mi, Müslüm abi?” diye sordu, bir bilim adamının salatalık sevmesini usuna sığdıramamışa benziyordu.

“Elbette sahi, hemşerim. Niye sevmesin ki? Ayrıca bizim Sivaslı ne yaparsa güzel yapar. Öbür uçta da koca bir kümesimiz var,” dedi Tokatlı Müslüm. Kapıcı odasına gidip iki iskemle getirdi, sonra, ikinci çaylar içilirken, yani daha şöyle bir oturup havaya girmeyi bile beklemeden, nerdeyse ta başından başlayarak yaşamını anlatmaya girişti, kimi zaman hızlı, kimi zaman ağır bir uyumla, şöyle böyle on yıl önce, bahçeyi ve tarlaları karısıyla kaynına bırakarak İstanbul’a gelip yapı işçiliği, arkasından buralarda bir yerlerde kapıcılık yaparken, kaç kez her şeyi bırakıp köye dönmesine ramak kaldığını, ancak, bir kez alıştıktan sonra, bu kenti memleketten daha çok sevmeye başladığını, böylesine büyük bir apartmanın kapıcılığıyla bile yetinmeyip türlü işlere el atarak durumunu iyiden iyiye düzelttiğini, böylece, şimdi, bu apartmanın kapıcısı olarak görünmekle birlikte, işçiden çok işveren konumunda bulunduğunu, örneğin bu yapının temizlik işlerini ücret karşılığında arka sokaktaki küçük apartmanın kapıcısıyla karısına yaptırttığını, biraz ileride bulunan büyük apartmanın yaşlı kapıcısının genç karısının, yani az önce sözünü ettiği Cemile’nin de hem kendisinin, hem patronun yemeğini yaptığını, yaşlı

kocası gibi onun da Sivaslı olduğunu anlattı, “Sivaslı’dır, ama yaman kadındır, her iş gelir elinden,” diye ekledi.

Üçüncü çaylar içilirken, daha önemli iş etkinliklerine geçti, İstanbul’un değişik semtlerinde “diktiği” gecekonduları saydı, yüzölçümlerini, oda sayılarını sıraladı, kaçının tek, kaçının iki, kaçının üç, kaçının dört katlı olduğunu söyledi: hepsi birkaç bin metre kare tutuyordu.

Bayram Beyaz hem şaşırdı, hem de elinde olmadan ürperdi.

“Hepsi gecekondu mu, tapusuz mu yani?” diye sordu.

“Hepsi değil. Ama çoğuna tapu alamadık daha.”

“Tapusuz topraklara bunca ev dikmekten korkmadın mı?”

Tokatlı Müslüm şaşırdı.

“Niye korkayım ki? Bu memleket bizim,” dedi, gözlerini gözlerine dikti, “Ayrıca, biz Tokatlılar her şeye bir çare buluruz,” diye ekledi.

Bayram Beyaz başını önüne eğerek sustu bir süre, sonra birden gözlerini hemşerisinin gözlerine dikti.

“Peki, Müslüm abi, bunca taşınmazın varken, neden böyle kapıcılık yapıyorsun ki?” diye sordu.

Tokatlı Müslüm gülümsedi.

“Bu apartmanı seviyorum, tam benim kuşlara göre, hem de Maçka her yere yakın,” dedi, sonra başka konuya geçti.

“Kuşlar mı? Ne kuşları?” diye sordu Bayram Beyaz, ama Tokatlı Müslüm hiç oralı olmadan sürdürdü konuşmasını.

Bayram Beyaz’ın iyice kafası karıştı: anlatılan olayların kendisinden çok, arkalarında gizlenen anlamı kavramaya çalıştı. Ancak, bütün çıkardığı, patronunun vebbigoç gibi zengin ve tıpkı vebbigoç gibi eli sıkı bir adam olmasının aynı zamanda bir tür çocuk, bu yaşında sürekli eve kapanarak çocuklar gibi kitap karıştırmakla oyalanan, televizyon dururken, radyoda nerede cızırtılı bir gâvur istasyonu varsa, onu bulup çıkaran bir yarı deli olmasını önlemediği, bir de kendisinin ve patronun yemeklerini yaptığını ve bedeni gibi elinin de çok lezzetli olduğunu söylediği Sivaslı Cemile’nin yaşamında büyük bir yer tuttuğu, Maçka’yı çok sevmesinin bir nedeninin de

bu olduğuydu. Öyle anlaşılıyordu ki "hamur gibi" sözcükleriyle tanımladığı bu kadınla ilişkisini Tokatlılar'ın Sivaslılar'a karşı bir yengisi olarak değerlendiriyor ve kendini tüm Sivaslılar'ın eniştesi olarak görüyordu. Bayram Beyaz ülkenin en büyük bilim adamını çocuk olarak niteleyen bu kocaman adamın çocuksu tutumu karşısında gülümsedi. Sonra yavaş yavaş bir memleket özlemidir büyüdü içinde, Müslüm abinin konuşmasının akıcılığını, sözcüklerinin uyumunu bir tür ezgi gibi algılamaya başladı. Sonra, çelişkin bir biçimde, gene bu ezginin etkisiyle, burada, elinden gelse tüm ülkeyi kendi iyeliğine bağlayacak olan bu adamın yanında ne aradığını sordu kendi kendine, yaşamda ulaştığı konumun bu ezgiyi, doğduğu yerin bu benzersiz dilini bırakmaya değip değmediğini düşündü, içini çekti.

Tokatlı Müslüm'se, hep anlatıyordu. Ancak, öyküsünü bitirdikten sonra, karşılığı önceden ödenmiş bir malı ister gibi, "Peki, sen ne zaman düştün buralara? Sen neler yaparsın, hemşerim?" dedi. Bayram Beyaz gazetede çalıştığını, uğraşının hesap uzmanlığı olduğunu söyleyince de "Yani okumuş adamsın, senet sepet, çek mek, tapu mapu, hepsinden anlarsın, değil mi?" diye sordu.

Bayram Beyaz yüzünün kızardığını duydu.

"Öyle sayılır," dedi.

"Nerede okudun?"

"İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ni bitirdim."

"Üniversiteyi mi yani?"

"Öyle sayılır."

"Beyazıt'takini mi?"

"Öyle sayılır, bizim akademi Sultanahmet'teydi, Beyazıt'a çok yakındı yani."

"Biliyorum. Çok iyi! Çok iyi!" dedi Tokatlı Müslüm, belki bir hemşerisinin başarılı olmasına sevindiği, belki de böyle okumuş bir hemşeriye her zaman gereksinim duyabileceğini düşündüğü için, mutlulukla gülümsedi. Ama uyanık adamdı: her sözcüğünün üstüne basa basa kendisinden ne istediğini sorup da hemşerisinin, fazlasıyla dolambaçlı bir girişin ardından, Yusuf Aksu'yla görüşmek istediğini öğrenince, kaşları

çatılıverdi: bu işin altında bir tuzak bulunabilirdi. Hemen toparlandı, konuğunun amacını anlayıp oyunu kendisi oynamak düşüncesiyle, hiçbir şeyden kuşkulanmamış gibi davranmaya çalıştı, “Onunla ne görüşeceksin ki? Hesap uzmanlığı ona sökmez! Ne mal satar, ne kiraya verir!” dedi. Bayram Beyaz Yusuf Aksu’yu mal almak ya da konut kiralamak için değil, bilgisinden yararlanmak için görmek istediğini söyleyince, kuşkuları daha da arttı: bu tombalak hesap uzmanının hemşeri ayaklarına yatarak kendisini ya da patronunu oyuna getirmeye çalışması büyük olasılıktı. Gene de, biraz daha dinleyince, kuşkuyu elden bırakmamakla birlikte, belki de tıpkı patron gibi bir “çatlak” karşısında bulunduğunu düşündü, “Hangi bilgisinden yararlanacaksın ki!” diye güldü. “Ben diyeyim bir gerzek, sen de bir çocuk! Sen üniversite bitirmiş adamsın! Ondan ne öğreneceksin ki!”

“Her şeyi.”

“Allah Allah!” dedi Tokatlı Müslüm, başını önüne eğip bir süre düşündü. “İlk gelen sen değilsin ayrıca. Arada bir birileri gelip sorar, görüşmek ister. Kimi yalvarır, kimi parayla kandırmak ister beni. Ama senin gibi aklı başında bir adamın ondan ders almaya kalkması tuhaf.”

“Bu gelenler nasıl insanlar?”

“Ne bileyim nasıl insanlar! Kimi gazeteciyim der, kimi hocayım der, kimi öğrenciyim der; kimi kadındır, kimi erkek. Ama hep tuhaf birileridir. Ne kılıkları kılığa benzer, ne suratları surata. Böyle dünyasında ölmüş birini görecekler de ne geçecek ki ellerine? Sen de görmek istiyorsun demek?”

“Evet, çok.”

Tokatlı Müslüm başka soru sormadı. Bir Parliament yaktı, sonra paketi ve çakmağı hemşerisine doğru uzattı, bir kez daha “Kullanmam” yanıtını aldı. Hiç sesini çıkarmadan ağır ağır içti sigarasını. Biraz meraktan, biraz bu işin altında bir oyun olması durumunda girişimi yakından izleyip kendisi de bir pay koparmak, biraz da bir hemşeriye yardım etmiş olmak için, Bayram Beyaz’a bu adamı ille de görmek istiyorsa, hemşerilik hatırına, onunla görüşmesini sağlamak için elinden geleni yapacağını, ancak, bir yarı deli karşısında bulunduklarına göre, sabırlı olması gerektiğini söyledi. Bayram Beyaz, büyüklüğünde tüm günlük basının birleştiği bir bilim adamının bir tür deli olarak nitelenmesi karşısında ürperdi, karşı çıktıysa da fazla

diretmedi: daha önce de kaç kez düşündüğü gibi, Yusuf Aksu’ya gerçekten ulaşmak istiyorsa, bu adama katlanmak zorundaydı.

Böylece, Tokatlı Müslüm tam üç hafta oyaladı onu. Buna karşılık, büyük bir yakınlık gösterdi, her gelişinde bir başka kebapçıya götürdü, hesabı da hep kendisi ödedi. Bayram Beyaz bu üç hafta içinde yalnız bir kez elini cebine soktu: Ümraniye’de hemşerisinin yeni aldığı bir arsanın tapu işlemlerini yaparken, masrafı kendisi ödedi, daha sonra, Tokatlı Müslüm borcunun ne olduğunu sorunca da “Borç ne demek, Müslüm abi!” diyerek kapattı konuyu. Belki de bu tutumunun sonucu olarak, Tokatlı Müslüm, aynı akşam, kebaplarını yiyip kahvelerini içmelerinden sonra, tam ayrılacakları sırada muştuyu verdi: “Unutmadan söyleyeyim, yarın seninle Yusuf beye gidiyoruz, akşamüstü, altıya doğru gel,” dedi.

Bayram Beyaz hemşerisinin boynuna sarılıp yanaklarını öpmemek için zor tuttu kendini, ama evine dönerken de, ertesi gün Maçka’ya gelirken de sevinçten uçacak gibiydi. Sonra, önünde açılmasından zaman zaman tümüyle umudunu kestiği kapıdan içeriye girince, üç yıl önce gazetecilerin kapıldığı yanılsamaya kapıldı: gözlerini kamaştıran çifte salonun büyüklüğünü, koltukların, sehpaların, tabloların, avizelerin, halıların görkemini, hatta pencerelerin ötesindeki görünümün güzelliğini Yusuf Aksu’nun düşünce evreninin doğal uzantısı, daha da iyisi, doğal ürünü olarak algıladı. Ama, her şeyden çok, eski terlikleri, diz vermiş pantolonu, dirsekleri eprimiş hırkasıyla kapıyı açıp ellerini sıktıktan sonra, “Kusura bakmayın, radyoda bir şey dinliyordum,” diyerek her adımda dünyayı yeniden biçimlendirircesine, ince bacaklarının üstünde sallana sallana ikinci salona doğru ilerlediğini görünce, biraz şaşırmakla birlikte, sevindi: yüreğinin gümbür gümbür vurduğunu, yüzünün kıpkırmızı kesildiğini duyuyordu, bu arada biraz toparlanabileceğini düşündü. Doğrusunu söylemek gerekirse, pek toparlanamadı, ama, oturduğu yerden, kocaman masasının başında, dünyadan kopmuş bir durumda, belki çeyrek saat, belki daha da fazla, canlı et üstünde testere gibi gidip gelen cızırtılar içinde birtakım anlaşılmaz sesleri dinleyen bu altmışlık adam onu büyüledi, böyle görkemli bir evde dirsekleri eprimiş bir hırkayla oturmasını üstünlük, özgünlük ve bilgelik göstergesi olarak algıladı, dev kitaplar arasında kaşlarını çatıp gözlerini kısarak kafa sallayışını bir tür tansık gibi izledi, elini yüreğinin üstüne bastırdı, Tokatlı Müslüm’ün kulağına eğildi.

“Gazetelerdeki resminden çok daha büyük görünüyor,” diye fısıldadı.

Tokatlı Müslüm başıyla onayladı.

“Haliyle, öyle olacak,” dedi.

Yusuf Aksu, konuklarının fısıldaştığını görünce, öyle oturup beklemekten sıkıldıklarını düşündü.

“BBC: gemicilere denizlerdeki son durumu bildiriyor, şimdi biter,” dedi.

Bu kez de Tokatlı Müslüm Bayram Beyaz’ın kulağına eğildi.

“Ben sana söylememiş miydim? Kitabından başını kaldırıp pencereden bile bakmaz, okur ha okur, sonra tutar, gâvurlardan gâvur denizlerinin durumunu dinler,” dedi.

Bayram Beyaz büyük adamın ingilizce bilgisi gibi ilgi alanlarının enginliği karşısında da kendinden geçmişti, ya işitmedi, ya söylenenin anlamını algılayamadı. Hemen sonra, Yusuf Aksu radyosunu kapatıp yanlarına geldiği zaman da toparlanmakta güçlük çekti: kendisiyle hangi konuda görüşmek istediğini ikinci kez soruşunda, “Müslüm efendi size söylemedi mi?” diye kekeledi.

Yusuf Aksu anlayışla gülümsedi.

“Müslüm efendi çocuk gibidir, dün akşam ne yediğini bile söyleyemez. Sizi alıp getirebildiğine şükredin,” dedi.

“Şükrediyorum, efendim, Tanrı ondan razı olsun,” dedi Bayram Beyaz.

“Beni neden görmek istediniz? Kiralık miralık arıyorsanız...”

“Hayır, hocam,” diye atıldı Bayram Beyaz, kira gibi bayağı bir konunun sözü bile yüzünü kızartıyordu. “Hayır, ben Uluslararası Dilbilim Günleri konusundaki tüm yazıları okudum, sizin hayranınızım,” diye ekledi.

Yusuf Aksu büyük bir düş kırıklığına uğramış gibi yüzünü buruşturdu; konuğuna kaygıyla baktı.

“Ben o defteri çoktan kapattım,” dedi.

“Nasıl olur, hocam?” diye dayattı Bayram Beyaz. “Tüm bilim dünyası biliyor ki siz büyük bir dilcisiniz.”

Yusuf Aksu konuğuna kuşkuyla baktı, düşmekten korkuyormuş gibi arkasına yaslandı.

“Hayır, ben o defteri kapattım, dilcileri de hiç sevmem,” dedi, sonra birden kaşları çatıldı. “Peki siz? Siz de dilci misiniz?” diye sordu.

“Değilim, hocam.”

“Öyleyse?”

“Gazeteciyim, hocam.”

“Gazeteci mi?”

“Evet, ama buraya gazeteci olarak gelmedim.”

“Peki, ne olarak geldiniz?”

“Ben mi, hocam?”

“Evet, siz.”

Yusuf Aksu hep birilerini beklediğini anımsadı birden, bu adamın o olup olmadığını anlamak için yukarıdan aşağıya bir süzdü onu: yalnızca Yunus’un değil, her yılbaşı Nebraska’dan kart yollayan Doç.Dr. Tamer Altınsoy’un da tam tersi gibi görünüyordu.

“Gazetede çalışıyorum, ama gerçek işim saymanlıktır, efendim,” dedi Bayram Beyaz, Yusuf Aksu gibi bir büyük adamın önünde böyle sıradan bir uğraştan söz etmek zorunda kaldığı için kızardı.

Ama Yusuf Aksu’nun gözlerinde birdenbire bir ışık parladı.

“Saymanlık mı? Çok güzel! Benim ilk babam da saymanmış,” dedi, bu kez ona babasından bir şeyler taşıyormuş, eline, yüzüne iyice bakınca babasının nasıl bir adam olduğunu anlayacakmış gibi, gözle görülür bir ilgiyle baktı. Böylece, alıcı gözle bakınca, doğrudan omuzlarına oturan, boyunsuz başı, başlangıçta görmeye alıştığımız insanlardan ayrı bir türdenmiş gibi bir izlenim uyandıran peltemsi yüzü, küçücük gözleri, incecik bıyığı, yumuk elleri, tombul bedeni, kısa bacakları, kısa ve dar ceketi, her şeyi geçmişten, babasının zamanından kalmış gibi geldi ona. Acımayla karışık bir sevgiyle, “İşsiz misiniz?” diye sordu.

Bayram Beyaz “ilk babam” sözünün tuhaflığının ayrımına bile varmamıştı, ama soruyu anladı.

“Hayır, işsiz değilim, hocam; söylediğim gibi, bir gazetede saymanım,” dedi. “Ama insanlar kafamı çok karıştırdı: yeryüzünde işim ne,

bilemiyorum, şu yaşadığımız yaşama bir anlam veremiyorum, insanların çoğu davranışlarına akıl erdirmekte güçlük çekiyorum.”

Yusuf Aksu hangi ansiklopedide okuduğunu bilemediği üç temel soruyu anımsadı, dostça gülümsedi.

“Kimiz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz?” dedi.

Bayram Beyaz’ın gözleri parladı.

“Evet, hocam, çok güzel söylediniz, tam buyurduğunuz gibi,” dedi. “Sorularıma yanıt bulamıyorum bir türlü. Bu durumdan beni ancak siz kurtarabilirsiniz.”

“Ben mi? Bunu da nerden çıkardınız?”

“Siz büyük bir dilcisiniz, hocam; üstelik, anladığım kadarıyla, her şeyi başından alıyorsunuz, yani her şeye kökeninden giriyorsunuz,” dedi Bayram Beyaz. “Başkaları, hele felsefeciler, sizin gibi yapmıyorlar, insanın kafasını karıştırmak için ellerinden ne gelirse yapıyorlar. Ben çok kitap okudum. Filozoflar insanın kafasını allak bullak ediyor.”

Yusuf Aksu konuğunun kendisine ilişkin sözlerine pek bir anlam veremedi, arkadaşına duyduğu büyük hayranlıktan olacak, hiçbir zaman kendini başkalarından üstün görmezdi, ama, hem çetrefil kitaplara duyduğu tiksintinin, hem de son yıllarda ağırlığını gittikçe daha çok duyuran yalnızlığının etkisiyle, Bayram Beyaz’ın son sözlerini başıyla onayladı.

“Doğru, hep öyle yaparlar,” dedi, sonra, alçakgönüllülükle, “ama ben ne dilciyim, ne felsefeci; işsiz güçsüz bir adamım, oturup kendi kendime okurum, hepsi bu.”

Bayram Beyaz birden yüreklendi.

“Hayır, hocam, ben her şeyi öğrendim: sizin bir dil kuramınız var; her kuram da bir dünya görüşü içerir; bunu üç yıl önce fazlasıyla kanıtladınız, hocam,” dedi.

“Bana neden hocam diyorsunuz ki?” diye sordu Yusuf Aksu, bir an gözlerinin önünden Yunus’un gülümseyen yüzü geçti, sanki yukarılarda bir yerlerden kendisini izleyerek dalga geçiyormuş gibi bir duyguya kapıldı, içtenlikle gülümsedi. “Yok, öyle bir şey yok,” diye kekeledi. “Bir ara, öğrencilikte, biz de biraz kuram muram sözü ettik ya hepsi geçmişte kaldı.”

“Hocam, daha ne olsun?” diye atıldı Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu sıkıntıyla içini çekti.

“Bilmiyorum,” diye yanıtladı, konuğunun yuvarlak yüzüne gene acımayla karışık bir sevgiyle baktı, belki de bugün bu beklenmedik sevgi yüzünden böyle hiç konuşmadığı ölçüde uzun konuştuğunu düşündü, gene Yunus’un güleç yüzü geldi gözlerinin önüne. “Bilmiyorum, ama sizin aradığınız adam olmadığım kesin,” dedi, babasının yaptığı işi yapmakta olan bu iyi niyetli adamı iyice inandırmak amacıyla, “Tüm içtenliğimle söylüyorum,” diye ekledi.

Ama Bayram Beyaz bu sözleri büyük adamlara özgü bir alçakgönüllülüğün göstergesi olarak algıladı, sanki Uluslararası Dilbilim Günleri’ni yakından izlemiş ya da büyük bir tarihsel bir olay olarak görüyormuş gibi, “Hocam, sizin özgün bir dil kuramınız bulunduğunu Uluslararası Dilbilim Günleri’nde herkes gördü,” diye üsteledi.

“Hayır, hiç kimse hiçbir şey görmedi, çünkü hiç konuşturmadılar. Oraya hiç gitmemeliydim, ama oldu bir kez,” dedi Yusuf Aksu, içini çekti. “Siz gitmiş miydiniz?”

“Hayır, bana kısmet olmadı, hocam,” diye yanıtladı Bayram Beyaz; “ama o olayda nerdeyse tüm gazetelerin sizi tuttuğunu biliyorum.”

Yusuf Aksu üç yıl önceki gazeteleri yeniden görüyormuş gibi yüzünü buruşturdu:

“Hiç adımı anmasalar daha iyi olurdu,” diye söylendi.

Bayram Beyaz bunu da büyük adamlara özgü bir ünden kaçma içgüdüsü olarak değerlendirdi, onun ünden kaçmasını anladığını, ama geliştirdiği kuramı insanlardan saklamasına bir anlam veremediğini, kuramını dile dökecek kusursuz başyapıtı yazmak zorunda bulunduğunu söyledi. Yusuf Aksu gene acıyarak baktı ona, “Bu adamın kafası pek çalışmıyor: ne de olsa Müslüm efendinin arkadaşı,” diye düşündü.

“Bana kalırsa, böyle bir yapıt oluşturmak olanaksız, olanaksız olmasa da çok zor, çünkü bir konuyu dile dökmek onu bozmaktır, dil her şeyi çorbaya çevirir,” dedi; birden susuverdi, gözlerini tavanda bir noktaya dikti, dalıp gitti, en azından beş dakika süresince, kımıldamadan, hiçbir şey söylemeden oturdu böyle; sonra, kesik kesik, nerdeyse kekeler gibi, kaldığı

yerden sürdürdü konuşmasını: “Hiçbir zaman kusursuz bir başyapıt yazılmamıştır. ‘Hayır, yazılmıştır’, diyenler olursa, inanmayın. ”

“Neden, hocam?”

“Söyledim ya, işin içine dil karışır da ondan. Bir yerine beş ayrı İncil yazılmış olması da bunu gösterir, kusursuz yapıt yazılamayacağını yani.”

Bayram Beyaz’ın gözleri hayranlıkla açıldı.

“Peki, ötekiler?” diye sordu.

“Ötekiler de öyle.”

“Hocam, ötekiler de öyleyse, kusursuz yapıtı yazmaya çalışmak gerekmez mi?”

Yusuf Aksu’nun gözleri daldı, bir kez daha Yunus’un güleç yüzü belirdi gözlerinin önünde, yutkundu, bir süre hiç konuşmadı, sonra, belki de yaşamında ilk kez bir insanın ilgisini çekme isteğiyle, gerçeği saptırıyormuş gibi bir duyguya da kapılmadan, ağır ağır, fısıldar gibi, bir zamanlar, lisede, hatta liseye başlamasından da önce, çok sevdiği bir arkadaşıyla birlikte, geçmişte, bugünde, hatta gelecekte insanlarla dillerin ilişkisini ayrıntılarıyla gözler önüne serecek bir kitap, bir *Evrensel dilbilim* yazmayı düşlediklerini, ama o günlerin çok gerilerde kaldığını söyledi.

“Evrensel dilbilim! Çok güzel! Ne zaman yazacaksınız peki?”

Yusuf Aksu gene içini çekti.

“Hiçbir zaman,” dedi, “hiçbir zaman, hiçbir zaman!”

Gene sustu, gene Yunus’un anısına daldı. Art arda gelen soruları hiç duymamış gibi, öylece, olduğu yerde, kımıldamadan oturdu.

O zaman, söyleşiye başlamalarından beri iki adamı tek sözcüklerini, tek bakışlarını kaçırmamaya çalışarak, ama nerdeyse hiçbir şey anlamadan izlemiş olan Tokatlı Müslüm, hem yeniden başlamaları durumunda uyumaktan, hem de konuşmanın kendi yokluğu sırasında başka bir alana kaymasından korktuğu için, usulca Bayram Beyaz’ın dizine vurdu, “Biz artık gidelim, hemşerim: patronu çok yorduk,” dedi. Bayram Beyaz oldubittiyi duymazlıktan gelmek istedi, ama, aynı anda, Yusuf Aksu’nun “Ya öyle mi? Kalkıyor musunuz?” diyerek doğrulduğunu görünce, direnmenin boşuna olduğunu anladı. Bununla birlikte, belki de önceden

alınmış bir karar gereği, bir an önce gitmek istemesine karşın, hocanın elini sıkı sıkı tutarak kendisini gene görebilmek için izin istedi. O da, işin sakıncalarını tartarcasına, bir süre düşündü, özellikle şu son aylarda, yalnızlık kurşun gibi çökünce, kendi kendine konuşmaya başladığı akşam saatlerini ve bu saatlerde beklediği bilinmedik kişiyi anımsadı, sonra, söylediğine kendi de inanmıyormuş gibi bir havayla, “Olur, neden olmasın?” dedi. “Gelmek istediğiniz zaman Müslüm efendiye söyleyin. O ayarlar. Duydun mu, Müslüm efendi?”

Tokatlı Müslüm duyduğunu başıyla doğruladı, bununla da yetinmedi,

“Duydum, beyim: emriniz olur,” dedi.

Ama, hemşerisinin önünde, asansörden çıkarken, önemli konuyu kesinliğe kavuşturmak yerine, “İşte gördün: herif yarımakıllı, ne dediği bile anlaşılmıyor,” diye homurdandı, gözlemi doğrulanmayınca da nerdeyse sinirlendi, “Sen de ondan geri kalmadın: kuş olup öttünüz sanki,” diye ekledi. Patronunun para ve iş dışında her konuda çocuk kaldığına inandığı için, onunla taşınmazlarıyla ilgisi bulunmayan bir ilişki kurulmak istenmesine bir anlam verememiş, daha başından beri duyduğu kuşkuya bir kez daha kapılmıştı, Yusuf Aksu’nun büyük serveti göz önüne alınınca, hemşerisinin kendisinden gizli bir iş çevirmesi hiç de olmayacak bir şey değildi. Bayram Beyaz Yusuf Aksu’nun bilgisinden yararlanmamız gereken önemli bir bilim adamı, özgün bir düşünür olduğunu, üç yıl önce tüm gazetelerin ondan söz edip boy boy resimlerini basmasının da bunu yeterince kanıtladığını söyleyince, kuşkusu büsbütün arttı, “Biliyorum, bana da göstermişlerdi, ama gazeteler orospunun, hırsızın, densizin, itin, kopuğun, yani yaramaz adamların resmini basar, sen gazetelere bakma,” dedi, sonra, durumunun üstünlüğünü açık açık vurgulayan bir havayla, “İşin yoksa, pazar günü gene uğra,” diye ekledi.

“Uğrarım, bundan önemli ne işim olabilir ki?” dedi Bayram Beyaz. “Kaçta geleyim?”

Tokatlı Müslüm kuşkulu gözlerle, tepeden tırnağa süzdü hemşerisini.

“Öğleye doğru gel işte, bir yerlerde bir şeyler yeriz,” dedi.

“Sağ ol, Müslüm abi,” dedi Bayram Beyaz.

O akşam, evinde, en az iki saat süresince, gazetesinin yayımladığı ajandadan başını kaldırmadı, bu önemli karşılaşmanın ayrıntılarını zamanla unutmak korkusuyla, yaşamında ilk kez bir tür günlük tutmaya girişti, Yusuf Aksu'nun "tüm yerleşik bilgilerimizi yerle bir eden" kuramını oluşturmaya daha küçük bir ortaokul öğrencisiyken başladığını, bu kurama göre, dilin her şeyi çorbaya çevirdiğini, bu nedenle olay ve düşünceleri kâğıda dökmemizin çok zor olduğunu, İsa'nın öğretisini aktarmak için beş ayrı İncil yazılmasının da bu nedenden kaynaklandığını yazdı, büyük dilcinin konukseverliği, alçakgönüllülüğü ve evinin görkemi, kitaplığının zenginliği konusunda ayrıntılara girdi, yedi sekiz sayfayı dolduruverdi, ama, daha şimdiden, birçok konuda ikircilliğe kapıldı, birçok ayrıntının belleğinden tümüyle silinmiş olduğunu ayrımsadı. "Bundan böyle, daha uyanık davranmalıyım, tüm dikkatimi toplamalıyım," dedi kendi kendine. Tüm hafta boyunca, ajandayı ikide bir yeniden açıp eklemeler, düzeltmeler yaptı, gene de yazdıklarının yaşanmışın soluk bir gölgesi bile sayılamayacağı kanısındaydı. Pazar günü, Yusuf Aksu'ya yemekten önce gitme olasılığını da göz önüne alarak, erkenden Maçka'ya geldi, Tokatlı Müslüm kendisini apartmanın kapısında karşıladı. Ama, umduğunun tersine, "bir yerlerde bir şeyler" yemeden önce bir kahvede oturup "laflama" önerisinde bulundu.

Bu dolaylarda Tokatlı Müslüm'le yürününce, gidilecek yere ulaşmak hiç kolay olmuyordu: ince ince yağan yağmurun altında, komşu apartmanların kapıcıları, kapıcıların eşleri, çocukları, konukları, o geçerken hemen koşup önünü kesiyor, saygıyla hatırını soruyor, görüp işittiklerini anlatıp görüşünü alıyorlardı; iş kapıcılarla da bitmiyor, bakkal, berber, çiçekçi, muslukçu da seslenip dükkânına çağırarak bir şeyler ısmarlamak ve bir şeyler danışmak istiyordu. Sonunda, birkaç sokaktan geçerek bir bodrum katında geniş bir kahveye yöneldiler. Daha kapıda görünmeleriyle, kahvede oturan insanların nerdeyse yarısının ayağa fırlaması bir oldu. "Hoş geldin, Müslüm abi!" deyip eline sarıldı herkes, kimi elini, kimi yanaklarını öptü. Tokatlı Müslüm, gür bir sesle, "Bu da benim değerli hemşerim Bayram bey, hem müdür, hem gazeteci!" dedikten sonra, dip köşede üstüne yeni bir örtü örtülmekte olan masaya yöneldi, önce Bayram Beyaz'ı oturttu, sonra kendisi oturdu, önüne dikilip ellerini kavuşturan garsona "Sor herkese, ne içerler," dedi, arkasından, Bayram Beyaz'ın anlayamadığı bir sıra ve düzene göre, beşer onar dakikalık sürelerle, üçer dörder masasına gelip oturan kasabalı kılıklı insanlarla alım satım, taşıma, borç, alacak, korkaklık,

gözüpeklik gibi izlekler çevresinde dönen birtakım karmaşık konulara girdi, kimilerinden hiç saymadan para aldı, kimilerine üst üste üç kez sayarak para verdi; kimilerini "İşte, hemşerimiz de karlı dağ gibi arkamızda!" diyerek dostlarını Bayram Beyaz'ın tümden yabancı olduğu konularda güvene getirdi, kendisine yarım metre yukarıdan bakan, iriyarı bir adamı da azarlayarak göğsünden itti. En sonunda, "Hadi, hemşerim, biz gidip bir şeyler yiyelim," diyerek yerinden kalktı, aynı anda ayağa fırlayan dostlarıyla yeniden tek tek öpüştü. Bir sokak ötede, gene bodrum katında bir kebapçıya girdiler. Burada, müşteriler arasında başını çevirip bakan olmadıysa da dört garson birden karşıladı hemşerileri, "Buyursunlar, Müslüm abi," diyerek en azından sekiz kişinin yemek yiyebileceği kocaman bir yuvarlak masaya götürdüler. Tokatlı Müslüm Yusuf Aksu'ya ve kendisiyle görüşebilme olasılıklarına ilişkin sorularını "Herif kaçık, sıkıştırmaya gelmez!" türünden bulanık yanıtlarla geçiştirip cimriliğine, iş bilmezliğine geçti. "Ama Tanrı kime neyi vereceğini bilmiyor!" diye söylenerek dalıp gitti bir süre. Koca bir diş çiğköfteyi ağzına attıktan sonra, dudaklarını şaklattı. "Onun elindeki yerler bende olsa! Ama hiç kimseyi karıştırmaz işine! Bu gidişle canım servet devlete kalacak, beni deli eden işte bu," dedi, sayısız han ve apartmanlarının dökümünden, topladığı kiraların düşüklüğünden, bir türlü akıl erdiremediği radyo tutkusundan, günler boyu beş dakika olsun evden dışarı çıkmadan yalnızlığa katlanma inadından söz etti, "Elden ayrıksı bir manyak işte!" dedi. Bu arada, bu deli adamla ilişki kurmak istemesinin gerçek nedenini ortaya çıkarabilmek için ustalıkla ağız aradı, "Evet, böyle, sonunda bunca mal devlete gidecek," deyip içini çekti, Parliament paketini hemşerisine doğru itti. Yusuf Aksu'ya kazanç amacıyla ulaşmaya çalışması durumunda, sıkı bir işbirliğinin her ikisinin de çıkarına olacağını çıtlatmaya çalıştı. Bayram Beyaz genellikle susmayı yeğledi. Yalnız, bir an, Yusuf Aksu'nun kuramının kitleye ulaşmaması bu adamın işiymiş gibi tuhaf bir kuşku ışıyıp söndü içinde.

En sonunda, Tokatlı Müslüm Yusuf Aksu'dan söz etmekten de, durmadan birbirini izleyen bira şişelerinden, tepeleme adana, çiğköfte, salata tabaklarından da bıktı, "Bir şeyler alalım da arkasını bizim evde getirelim," dedi. Hesabı ödeyip kalktılar, garsonlar kapıyı açıp saygıyla eğildi önlerinde. Mezeci ve manavda da saygıyla karşılandılar. Müslüm efendi, bunun çok doğal bir durum olduğunu kanıtlamak ister gibi, "Görüyorsun, hemşerim," dedi, "buralarda hatırımız sayılır, hem de her şey bizden sorulur."

Apartmana döndüklerinde, saat altıyı geçiyordu. Güneş batmaya yüz tutmuş, ortalığa tatlı bir serinlik çökmüştü. Tokatlı Müslüm, burada bir dakika beklemesini söyledi, paketleri alıp aşağıya indi; dediği gibi, bir dakika sonra geri döndü.

“Hadi bakalım, biraz da yukarıya çıkalım,” dedi.

Bayram Beyaz’ın gözleri parladı, tam umudunu kesmişken, amacına ulaşmak üzere olduğunu düşündü. Ama, asansörden çıktıkları zaman, Tokatlı Müslüm hiç görmediği bir kapıyı açtı, “Önden buyur!” deyip tepeleme eski masa, koltuk, sandalye, abajur, pirinç ya da ahşap karyola dolu bir evin içinden geçirdi onu, bir kapı daha açtı, kocaman bir taraçaya çıktılar. Bayram Beyaz neye uğradığını bilemedi, ta Boğaz’ın ötelerine uzanan, uçsuz bucaksız görünüm karşısında başı döndü, birileri kendisini tutup bunca yükseklerden oralara fırlatacakmış gibi, hemşerisinin koluna yapıştı, onun arkasından yürüdü, adam boyu, kocaman bir tel kapının önüne geldiler. Birdenbire, ak, gök rengi, göl mavisi, kara, kahverengi, yüzlerce güvercin, içeride bir yerlerden bu tel kapıya doğru atıldı, hep birlikte kanat çırpmaya, kulakları sağır edercesine kuğurdamaya başladı. Bayram Beyaz’ın gözleri karardı. Müslüm’ün tel kapıyı açmasını, koca taraçanın renk renk, biçim biçim güvercinlerle dolarak canlı bir uzam gibi dalgalanmasını, sonra, Tokatlı Müslüm’ün güvercinlerden birini tutup havaya fırlatması üzerine, nerdeyse korkunç bir kanat şakırtısı içinde, gökyüzünde ışıl ışıl bir güvercin bulutu oluşmasını bir düş görür gibi izledi, “Maçka’nın ortasında bunca cins güvercin! Olamaz! Olamaz!” diye söylendi. Yaptığının ayrımına varmadan, olduğu yere çöktü. Müslüm’ün, omzunda bu omzun bir parçası gibi duran kapkara bir güvercin, öylece dikilip gökyüzüne gülümsediğini gördü, gözleri yaşlarla doldu: daha yarım saat önce kaba ve çıkar düşkünü bir köylü olarak değerlendirdiği bu adam, bir yücegönüllülük örneği, yalnız yaşadığı semte değil, gözlerini diktiği göklere de egemen olan, doğaüstü bir yaratık gibi göründü gözüne. Tel kapıdan içeriye girip elinde bir başka güvercinle dönmesini, sonra, elini yukarıya kaldırınca, bu güvercinin kanat çırpmaya başlaması üzerine, şimdi çok uzaklarda bir top buluta dönüşmüş olan güvercin sürüsünün birden yön değiştirerek şaşırtıcı bir hızla yaklaşmasını, başına, omuzlarına, dizlerine sayısız güvercinler konup kalkarken, en az beş dakika süresince, tüm dünyanın, en azından tüm Maçka’nın bir kanat şakırtısına dönüşmesini gözleriyle gördüğüne inanamadan izledi.

Tokatlı Müslüm kuşlarını yerlerine sokup yemlerini ve sularını verdikten sonra, kendisini Yusuf Aksu'nun kapısına getirdiği zaman, şaşkınlık içinde, güvercinlerin onu bile unutturduğunu ayrımsadı. Ama Yusuf Aksu'nun gülümseyerek kapıyı açtığını görünce, sonsuz bir esenlik duygusuyla doldu içi. Aynı anda, yanı başında, Tokatlı Müslüm'ün "Efendim, ben biraz dışarı çıkıyorum. Konuşursunuz diye sana hemşerimi getirdim, gelsin mi?" diye sorduğunu, onun da "Gelsin, gelsin!" yanıtını verdiğini işitti, "Teşekkür ederim, teşekkür ederim," dedi, sevincinden mavi bir güvercin gibi havalanıverecekti nerdeyse.

Yusuf Aksu kapıyı biraz daha aralayarak hayranını içeriye aldı. Ama, eliyle bir koltuk gösterdikten sonra, hemen masasının başına gitti, kapı çalındığında ansiklopedi karıştırmakta olduğunu, izin verilirse başladığı satırları bitirmek istediğini söyledi, yanıt bile beklemeden, kocaman bir ansiklopedi cildinin karşısına oturup okumaya başladı. Bir yandan, dudaklarını kıpırdatarak okuyor, bir yandan da, elinde bir kurşunkalem, bir kâğıda bir şeyler çiziktiriyor ya da çiziktirir gibi yapıyordu, okuma hızı kurşunkalemin kâğıt üzerinde ilerleyişinden anlaşılıyordu: bayağı hızlıydı. Şöyle böyle beş dakika sonra, masadan kalkıp yanına geldi, "Evet, bitirdim," dedi.

Bayram Beyaz söyleyecek bir şey bulamadı, kocaman koltuğun bir köşesine büzülüp sessiz sessiz oturdu öyle, neden sonra, çekine çekine, "Ne okuyordunuz, hocam?" diye sordu.

Yusuf Aksu aynı soru karşısında Hamlet'in Polonius'a verdiği yanıtla yanıtladı onu:

"Sözcükler, sözcükler, sözcükler..."

Gülümseyerek birbirlerine baktılar.

Yusuf Aksu pembe ve peltemsi yüzü, yumuk elleri, seyrek saçları ve kısa bacaklarıyla üzerinde uzaksıl bir yaratık izlenimi uyandıran bu adama bir yandan acıyarak bakıyor, bir yandan da, bir zamanlar babasının yaptığı işi yapmasına karşın, fazlasıyla bön ve bilgisiz göründüğüne göre, kendisini görmeye gelmesine, gündelik yaşamı aşan konularda kendisiyle düşünce alışverişine girmek istemesine bir anlam veremiyor, bön görünüşünün ardında kötü bir amaç gizlemesinden kuşkulanıyordu. Gene de bu adam, belki ilgilendiği şeylerle bön görüntüsünün çelişkisi, belki bakışlarından

bile belli olan saygısı nedeniyle, belki de kendisi, yaşlılığın etkisiyle, yalnızlığa eskisinden daha zor dayandığından, tuhaf bir biçimde çekiyordu onu. Gene gülümsedi.

“Gece iyi uyudunuz mu?” diye sordu.

Bayram Beyaz şaşırdı, yüzünün kızardığını duydu.

“Evet, uyudum, hocam,” dedi.

Yusuf Aksu içini çekti.

“Çok güzel,” dedi. “Ben her gece en az bir kez uyanırım. Uyanınca da uzun süre uyuyamam.”

“Uyuyamayınca ne yaparsınız, hocam?”

“Uyuyamayınca ne yapılır? Düşünürüm, eski anılara dalarım ya da bir şeyler okurum.”

Bayram Beyaz’ın gözleri parladı birden.

“Şu sıralarda ne üzerindesiniz, hocam?” diye sordu.

“Ne üzerindesiniz ne demek?”

“Hangi konuda çalıştığınızı sormak istemiştim.”

“Ben boş oturan bir adamım.”

Bayram Beyaz bunu bir şaka gibi algılayarak gülümsedi.

“Hocam, benimle alay etmeyin,” dedi, “sizin gibi bir kuramcı, yaratıcı bir düşünür, çalışmadan, kuramını geliştirmeden durur mu?”

Yusuf Aksu, bu adamın söyleneni anlamakta güçlük çektiğini, belki de kendisini bir başkasıyla karıştırdığını düşündü, “Bu kadar şaşkın olabilir mi?” diye geçirdi içinden, horgörüsünü gizlemek için gülümsemeye çalıştı.

“Kuramımı mı? Hangi kuramımı?” diye sordu.

“Hocam, sizin dil tanımınız bile başlı başına bir kuram,” dedi Bayram Beyaz. “Tüm aklı başında insanlar bu konuda birleşiyor.”

“Siz hangi dil tanımımı söylüyorsunuz?”

“İnsanların dili düşüncelerini birbirlerinden daha iyi gizleyebilmek için buldukları.”

“Ha, evet.”

“Evet, hocam; bence yazının bulunuşu ve sonuçları konusundaki düşünceniz de çok zengin bir düşünce.”

Yusuf Aksu kızardı, konuğunun bönlüğü konusunda yanılgıya düşmüş olabileceğini düşündü.

“Ama dilciler o düşüncemden dolayı beni nerdeyse döveceklerdi,” dedi.

Bayram Beyaz “Adam sen de!” dercesine elini salladı.

“Dilcilere kim bakar, hocam!” diye yanıtladı.

Yusuf Aksu’nun gözleri daldı, birden Yunus’u anımsadı gene, konuyu kapatmanın kolay olmayacağını düşündü.

“Ama başlangıçta söz vardı diyorlar,” diye üsteledi.

“Benim okuduğuma göre siz bunun yanıtını çok güzel vermişiniz, hocam: bunu hristiyanlar söylüyor!” dedi Bayram Beyaz. “Hocam, insanlar ta başından beri gerçeğin yerine sözü yerleştirmişler, hukukta, dinde, her şeyde, hatta matematikte, benim bildiğim kadarıyla, bunu ilk vurgalayan sizsiniz,” diye ekledi.

Yusuf Aksu’nun gözleri parladı birden, dile ilişkin görüşlerini gerektiği gibi anlamış göründüğüne göre, bu tombul çocuğun o kadar da kafasız bir adam olmaması gerekirdi: alışkanlığının tersine, çoktan kapattığı bu konuyu hiçbir şey bilmez gibi görünen bu çekingen adamla konuşmaktan gittikçe hoşlanmaya başlıyordu.

“Doğru, onlar önce söz vardı derler. Yalan. Belki de dünyanın sonu ortada yalnızca sözler kaldığı zaman gelecek. Ama bu söz hristiyanların uydurmasıysa, o zaman, dili insanların uydurdukları, yani başlangıçta dil diye bir şey bulunmadığı, dolayısıyla dilin doğal da, zorunlu da olmadığı açıkça ortaya çıkar mı diyorsunuz?” diye sordu.

“Anlayamadım, hocam,” dedi Bayram Beyaz; soru bir kez daha yinelendikten sonra da pek bir şey çıkaramadı, ama hiç anlamamış gibi görünmek istemedi. “Herhalde, öyle olacak, efendim,” diye ekledi.

Yusuf Aksu, birden, o sabah radyo dinlerken takıldığı bir ad üzerine, ansiklopedilerde adlarını ve özelliklerini araştırdığı ilk Yunan filozoflarını anımsadı, büyülenmiş gibi kendisine bakan bu genç adamı iyice büyülemek mi, yoksa güçlü belleğini bir kez daha denemek mi istedi, nedir, okuduklarından kalanları toparlamaya çalıştı.

“Bence de öyle,” dedi güvenle. “Şu yeryüzündeki bunca yaratık içinde doğal olmayan bir dil konuşan tek yaratık insan. Ayrıca, Parmenides’in dediği gibi, kafamızdaki tüm kavramların dış dünyada olgusal nesneleri bulunduğu doğruysa, bence bu olgusal nesneleri dil olmadan da gösterebiliriz demektir, yani, bir an için, dilin insanlar arasında bildirişim sağladığı düşünülebilse bile, ille de gerekli olduğu söylenemez.”

Bayram Beyaz bu sözlerden de fazla bir şey anlamadı, hele Yusuf Aksu’nun bu sözlerle konuyu nereye getirmek istediğini hiç kavrayamadı. Ancak, kuramın can alıcı noktalarından birine yaklaştıklarını sezinler gibi oldu, yüreği coşkuyla çarpmaya başladı, gazeteci sanılıp kapı dışarı edilmekten korkmasa, cebinden bir kâğıt çıkarıp her söyleneni yazacaktı; ama korktu, yalnızca, faltaşı gibi açılmış gözlerle, “Kuşkusuz, hocam,” diye onayladı. “Hiç kuşkusuz, hocam, hiç kuşkusuz...”

“Evet, dedikleri gibi, görünen köy kılavuz istemez,” dedi Yusuf Aksu, sol elini sol göğsünün üstüne bastırdı, “Haklı olan Parmenides, Herakleitos değil,” diye sürdürdü. “Herakleitos haklı olsaydı, o zaman, Zenon’un söylediği gibi, zamanı ve uzamı ister istemez sonsuz olarak görürdük ya da, Leukippos’un ileri sürdüğü üzere, yokluk tüm varlık olmuş olsaydı, belki dil zorunlu olabilirdi.”

“Evet, hocam, kesinlikle,” diye doğruladı Bayram Beyaz, dinlediklerinden fazla bir şey anlamamış olmasına karşın, coşku verici bir olayla karşılaşmış gibi yüreği hızlı hızlı çarpıyordu: Parmenides’in, Herakleitos’un adını anımsar gibiydi, ama Zenon’u da, Leukippos’u da ilk kez işitiyordu, “Bu uçsuz bucaksız bilgi, bu kıvrak düşünce! Olur şey değil!” diye geçirdi içinden. Bir kez daha, mantığını pek kavrayamamış olmakla birlikte, en sonunda gerçek ustasını bulduğundan, usta bunca zamandır kendisiyle nerdeyse eşit eşite, sıkılmadan, dudak bükmeden konuştuğuna göre de onu yitirmeyeceğinden kuşkusu kalmamıştı. “Evet, hocam, kesinlikle,” diye yineledi, gözlerini Yusuf Aksu’nun gözlerine dikip öylece kaldı.

“Bu da bizim düşüncemizi doğruluyor,” diye ekledi Yusuf Aksu. “Karşı karşıya oturan iki köylünün dile gereksinimi yoktur, ama ayrı köylerde oturan iki köylünün yazıya gereksinimi vardır.”

Bayram Beyaz, bir tansığın gerçekleşmesini izler gibi, Yusuf Aksu’nun dudaklarına bakıyor, ama, belki de bu tansık izlenimi yüzünden, onun eskil Yunan filozofları konusunda söyledikleriyle köylülerin dile ve yazıya duydukları gereksinim konusunda söyledikleri arasında bir bağıntı kuramıyor, her şey gittikçe daha karmaşık, daha içinden çıkılmaz görünmeye başlıyordu.

“Bu neyi değiştirir, hocam?” diye sordu.

“Her şeyi.”

Bayram Beyaz kapsamlı bir açıklama bekledi, ama Yusuf Aksu uzun konuşmayı sevmezdi, uzun yalnızlık yaşamı da gençliğindeki akıcı konuşma alışkanlığını bir ölçüde yitirmesine yol açmıştı, üstelik ağzı kurumuştu.

“Benim ağzım kurudu,” dedi. “Müslüm efendi burada olsaydı, birer orta yapardı şimdi bize.”

Bayram Beyaz hemen yerinden fırladı.

“Ben yapayım, hocam,” dedi.

“Öyle mi, yapabilir misiniz?” diye sordu Yusuf Aksu. “Orta şekerli mi?”

“Orta şekerli derseniz, orta şekerli, az şekerli derseniz az şekerli, hocam,” diye yanıtladı Bayram Beyaz, şimdi, bildik bir alana dönülünce, yüreği eski uyumuna kavuşmuştu, büyük dilcinin bazı bazı gerçekten çocukları andırdığını düşündü.

Yusuf Aksu usundan geçeni anlamış gibi gülümsedi.

“Yani siz de orta mı içersiniz demek istedim,” diye açıkladı. Kalktı, nerdeyse bir salon kadar geniş mutfağa götürdü onu, kahvenin, şekerin, cezvenin yerini gösterdi. “Ben beceriksiz bir adamım, hele mutfak işlerinden hiç anlamam,” dedi. “Bereket, Müslüm efendi var, her şeye yetişir, çok iyi bir adam. Cemile hanımı da o buldu.”

“Müslüm efendi güvercinlerden de iyi anlıyor, efendim.”

“Evet, kuşları sevmesi bile iyi adam olduğunu gösterir. Kuş sevenden kötülük gelmez. Kuşların dilinden anlamak insanların dilinden anlamaktan daha önemli.”

“Kuşlarını gördünüz mü, hocam?”

“Hayır, görmedim.”

Bayram Beyaz bir yerlerde büyük adamların genellikle biraz çocuksu olduklarını okumuştu, gene de Türkiye’nin en büyük dilcisinin bir kahve bile pişirememesini, kuşlara bu kadar önem verip de Müslüm efendinin güzel güvercinlerini görmemiş olmasını tuhaf buldu; başını çevirince, Yusuf Aksu’nun, düşüncesini anlamış gibi, sessiz sessiz kendisine bakarak gülümsediğini gördü, bir onay beklediğini sezinledi.

“Evet, hocam, çok iyi bir insan,” dedi, cezveyi ocağa koydu.

“Gerçekten öyle,” diye sürdürdü Yusuf Aksu. “Cemile hanım da çok iyidir. Çok da beceriklidir. Önceki kadın da iyiydi. Ama Müslüm efendi küçük hırsızlıklarını yakaladı, hem de bir kişinin yemeği için evde her gün aşçı bulundurmanın savurganlık olduğunu söyledi. Doğru. Cemile hanım haftada üç dört gün gelir, yemekleri yapıp gider, eline çabuktur, güvercin gibi de konuşur; yemekleri köy yemeğidir, ama lezzetlidir; yalnız, nasıl söylemeli, çok iri bir kadın bu Cemile hanım, sanki insanın başının üstünde tepinir.”

Bayram Beyaz ne eski kadını tanıyordu, ne Cemile hanımı, yanıt vermedi, kahveyi fincanlara boşaltıp pırıl pırıl gümüş tepsinin üstünde salona götürdü. Salonda, Yusuf Aksu kahvesini höpürdete höpürdete, büyük bir hazla içti, “Elinize sağlık, çok güzel olmuş! Cemile hanımınkilerden daha güzel. Müslüm efendininkilerden bile güzel!” dedi, sonra aradaki farkı Cemile hanımla Tokatlı Müslüm’ün kahve konusunda cimri davranmalarıyla açıkladı. “İkisi de abartır, çok abartır!” diye söylendi.

Bir sessizlik çöktü üzerlerine, tek sözcük konuşmadan, ağır ağır içtiler kahvelerini. Bayram Beyaz boş fincanı usulca sehpanın üstüne bıraktı, ikinci salonun raflarındaki sıra sıra ansiklopedilere ve sözlüklere baktı bir süre.

“Hocam, sözlük ve ansiklopedileri çok sevdiğiniz anlaşılıyor,” dedi.

“Doğru, çok severim,” dedi Yusuf Aksu. “Sözlükler ve ansiklopediler az ve öz yazan kitaplardır, hemen öze inmek isterler.”

Bayram Beyaz biraz şaşırdı.

“Sizce öteki kitaplar hiç öze inmez mi, hocam?” diye sordu.

“Belki inenleri olmuştur, ama ben ansiklopedileri yeğ tutarım,” dedi Yusuf Aksu.

Söz, ağır ağır, kitap ve ansiklopedi karşılaştırmasından tarihe, dilbilime, oradan da o günlerde adı oldukça sık geçen Saussure’e geldi. Yusuf Aksu, kitap dolaplarından birine doğru yürüdü, meşin ciltli bir kitap çekti, çekmecesinden bir zarf alıp içine koydu, getirip sehpanın üzerine bıraktı.

“Buyurun, kitabı burada, evde okur, sonra bana görüşlerinizi anlatırsınız,” dedi, gözlerini yukarılarda bir noktaya dikti, arkasından, deneyimli bir ansiklopedi okuru olarak, “Ferdinand de Saussure, İsviçreli dilbilimci, doğumu Cenevre, 1857, ölümü Vaud kantonu, 22 Şubat 1913,” diye ekledi. Varlığından güç almak istercesine, elini kitabın üstüne bastırdı. “Büyük bir dilbilimci olduğunu söylerler; ama, çok eskiden, bir arkadaşımdan duyduğuma göre, sarhoşun biriymiş; bu yüzden olacak, doğruyla yanlışı birbirine karıştırıp durmuş.” Eli hep kitabın üstünde, bir şeyleri anımsamaya çalışır gibi, gözleri yukarıda, “Sese gösteren adını verir, sonra tutar, nesneyle ses arasına bir de kavram sokuşturur; nesneyle sesin arasında nesnenin kavramı ne oluyor ki?” diye söylendi, sonra, bir şeylerden ürkmüş gibi, gözlerini Bayram Beyaz’ın gözlerine dikti, “Anladınız, değil mi?” diye sordu.

Bayram Beyaz kızardı.

“Tam olarak anlayamadım, hocam,” dedi çekine çekine.

Ama Yusuf Aksu yanıtını doğal buldu.

“Anlamasanız da olur,” diye yanıtladı. “Kafası karışık bir adamdır, nesne ortada dururken neden araya bir de kavram sokarak işleri büsbütün karıştırmalı ki?”

“Evet, hocam, çok haklısınız,” dedi Bayram Beyaz. “Öyle ya, neden karıştırmalı?”

Yusuf Aksu içini çekti.

“Dilciler böyledir, her şeyi birbirine karıştırırlar,” dedi. “Yalnız onlar mı? Dilcisi de, felsefecisi de, politikacısı da, hukukçusu da, matematikçisi de, hepsi, hepsi karıştırıyor, çünkü hepsi de dile belbağlamış, dili gerçek bir iletişim aracı sanıyorlar.”

Bayram Beyaz, bilgisizliğini ortaya koymak pahasına, “Neden, hocam?” diye sordu.

“İnsan dilinin temel özelliği böyle, yani onların düşündüklerinin tam tersi; Babil söylenini uyduranlar boşuna uydurmamışlar,” dedi Yusuf Aksu, “her şeyi birbirine karıştırmamıza dil neden oluyor.”

“Çok doğru, hocam,” diye onayladı Bayram Beyaz, ancak içi pek de rahat değildi: böyle olunca, günahı insanların defterine değil, dilin defterine yazmak, böylece belki ilk patronu da bağışlamak gerekirdi, ters mers, ama böyle. Gene de Yusuf Aksu’yu haklı bulmaktan kendini alamıyordu: örnek ortadaydı işte, İsviçreli adamın savını anlamıyordu, Yusuf Aksu’nun buna ilişkin açıklamasını da pek kavrayamamıştı, ama, Yusuf Aksu’nun dilin anlaşılmazlığına ilişkin savını anlamış olması bir yana, şurada saatlerdir karşılıklı konuşup anlaşıyorlardı, bu anlaşma bir yanılsamaysa, ondan ışık almaya çalışması da boşunaydı. Küçümsenip azarlanmayı göze aldı, “Ama sizin açıklamanızı çok iyi anlıyorum, hocam; öyleyse, siz de dili kullandığınıza göre, kusurun dilin kendisinden çok, dili kullananlarda olduğu söylenemez mi?” diye sordu.

Yusuf Aksu gülümsedi, nerdeyse elle tutulur bir esenlik içinde, Yunus’un bu konudaki gözlemlerini anımsadı, sonra, o çok derinlerden gelen uyumlu sesiyle, ağır ağır, anımsadıklarını Bayram Beyaz’a açıklamaya girişti: o, yani kendisi, hep gerçek bildirişimin, yani dil öncesinin bildirişiminin, daha insanların kekelediği dönemlerin bildirişiminin arkasından koşmuştu, yani onun aradığı bildirişim yalın bildirişimdi; oysa, hemen her toplumda, insanlar, bir yandan sözcük sayısını sürekli artırmaya çalışıyor, bir yandan da tek bir sözcüğe beş anlam birden yüklüyorlardı; böylece, sen “ekmek” ya da “toprak” dediğin zaman bile, karşındakiler bambaşka şeyler anlıyorlardı. Ama insan, doğası gereği, yaşadığına bakardı; açlık, susuzluk, gitme, gelme, isteme, geri çevirme, kızma, sevinme gibi duyum ve edimleri iletmek için hep somut göstergeler kullanırdı; bu duyum ve edimler dile hiç başvurulmadan da iletilebilirdi ya, dil binlerce yıldır süregelen bir toplumsal araç olduğundan, sözcüklere başvurmak daha kolay geliyor, bu

da en açık şeylerin bile karıştırılmasına yol açıyordu. Ona göre, karmaşık söylemleri biraz olsun anlaşılır kılabilmek için, somutun düzlemine dönmek gerekirdi. Yazık ki, gereçleri öncelikle dil olduğundan, ansiklopediler bile bu amacı gerçekleştirmiş olmaktan uzaktı.

Yusuf Aksu, alnında boncuk boncuk terler, sol eli göğsünün üstünde, soluğu kesilmiş gibi duruverdi birden, başını önüne eğerek gözlerini yumdu. Sanki bir düş görüyordu da iyi seçemiyordu: kendisi mi konuşmuştu, yoksa Yunus'u mu dinlemişti, bilemiyordu, ama Yunus'un düşüncesini ilk kez böyle kesintisiz, nerdeyse eklemlenimsiz bir biçimde dile getirmiş gibi bir duygu vardı içinde. Bayağı uzun konuştuğunu da tüm benliğini sarmış olan ateşten anlıyordu. Gözlerini açtı, başını kaldırdı. Karşısında nerdeyse soluk bile almadan kendisine bakmakta olan Bayram Beyaz'ı gördü, tüm bunları ona anlattığını unutmuş gibi şaşırdı. Kendisi de ona baktı bir süre.

"Anlatabildim mi?" diye sordu.

"Evet, hocam, çok güzel anlattınız," dedi Bayram Beyaz.

Başlangıçta, gözünü bile kırpmadan, nerdeyse soluk bile almadan, ağzı açık dinlemiş, sonunda, Chateaubriand gibi ağlamış ve inanmıştı: Yusuf Aksu usuyla, belleğiyle, bilgisi ve insanlığıyla, şu yeryüzünde bulabileceği en büyük ustaydı; üstelik, felsefe, hukuk, politika, matematik, her alanı bilir göründüğüne göre, yaşamın her alanında öncülük edebilirdi insana. İşte, gerçeğe ulaşma yolunda, kuramın ve uygulamanın ilk öğelerini büyük bir cömertlikle önüne seriyordu. Öyleyse daha dün uzak bir düş gibi görünen yetişim sürecinin bir anda gerçekleşme evresine girdiğini düşünebilirdi. Kendini tutamayarak birden ileriye fırlayıp ellerine yapıştı, üst üste birkaç kez öpüp alnına götürdü.

"Evet, hocam, çok güzel anlattınız," diye yineledi. "Gözlerimin önündeki perdeyi kaldırıverdiniz."

Yusuf Aksu "Bu çocuk deli mi yoksa? Önce el sıkıyordu, şimdi tutmuş el öpüyor! Böyle birdenbire ne oldu buna?" diye geçirdi içinden, sonra aradığı açıklamayı bulduğunu sandı, "Demek gidiyorsunuz," dedi, gülümseyerek ayağa kalktı, "Umarım, gene görüşürüz: siz akıllı bir gençsiniz."

Bayram Beyaz gitmeyi usundan bile geçirmemişti, ama soruya ister istemez olumlu yanıt vermek zorunda kaldı. Yusuf Aksu ne zamandır böyle

uzun süre, hem de böyle coşkuyla konuşmamıştı, konuğunun, tam da böyle gençliğinin en güzel konusuna dönmüşken, birdenbire gitmek istemesine üzüldü, bu buluşmanın çok rahatlatıcı olduğunu, dünyasını genişlettiğini düşünüyordu. İçini çekerek elini omzuna koydu; bundan böyle, Müslüm efendinin aracılığına gerek kalmadan, istediği zaman kendisini görmeye gelebileceğini, bunun için birkaç saniyelik aralarla üç kez kapıya vurmasının yeteceğini söyledi. Sonra Saussure'ün kitabını koltuğuna sıkıştırdı.

"Bir de siz göz atın bakalım," dedi. "Doğrusunu isterseniz, bana hep karışık, yer yer de saçma gelmiştir. Şu gösterge, ses, kavram, nesne konusunu o mu karıştırıyor, yoksa ben mi anlamıyorum? Okuyun da sonra bunu görüşelim."

Bayram Beyaz göğsünün genişlediğini duyar gibi oldu.

"Peki, hocam, emriniz olur," dedi, asansörle giriş katına, oradan da, merdivenle kapıcı dairesine inerken, bir an, başdöndürücü bir hızla göğe yükseliyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Sanki bir düş evreninde deviniyor, ayakları yere değmiyordu.

Tokatlı Müslüm kapıyı açıp da "Buyur, hemşerim, şöyle buyur!" dediği zaman, gökten yere düşmüş gibi bir ürperti duydu. Ama o da bu yüceliğe uygun bir coşkuyla karşıladı kendisini. "Şimdi sıra kafaları çekmede!" diyerek çelik masanın üstüne damalı bir muşamba serdi, her biri başka bir boyda, başka bir biçimde, çatallar, kaşıklar, bardaklar, tabaklar getirdi. Bardaklara rakı koydu, Bayram Beyaz'ı zorla müdür makamına oturttu, rakı kadehini kaldırarak "Hadi, şerefe!" dedi.

Tam kadehlerin tokuşturulduğu sırada, kapı açıldı, buraya daha önceki gelişinde Müslüm efendinin sözü döndürüp dolaştırıp kendisine getirdiği Sivaslı Cemile, Müslüm'ün kendisinden bile iri bir kadın, başında çenesinin altından bağlanmış bir güllü yazma, sırtında kendinden kuşaklı, bol ve uzun bir basma giysiyle içeriye girdi, her şeyi önceden bildiğini kanıtlamak istercesine, "Oho! Bizim herifler sofrayı kurmuşlar bile!" dedi, ikisi altın, gerisi altın gibi pırıl pırıl dişlerini göstererek bir kahkaha attı. Kocaman kollarını dirseklerine kadar sıvayıp ak, yumuk ellerini birer makine gibi işleterek çoban salatası yaptı, sucuk doğradı, mezeleri ve yemekleri tabaklara koydu, geceye daha büyük bir katkıda bulunmak üzere, bol salçalı bir makarna hazırlamaya girişti. Bu arada, kendisi de "rakısını" alıp

“Tokatlılar”la kadeh tokuşturdu; ama, kaç kez önerilmesine karşın, belki kocaman kalçalarını iskemleye sığdıramayacağını düşündüğü, belki kadın olarak ayakta kalmayı yeğlediği için, sofraya oturmadı; gelip gittikçe şöyle bir yudum aldı kadehinden, her seferinde de sol elinin tersiyle ağzını silmeyi unutmadı. Bu arada, yanından her geçişinde, Tokatlı Müslüm abartmalı bir biçimde dolgun kalçalarını, iri göğüslerini okşuyor, üzerinde üçer çift altın bilezik şıkırdayan tombul kolunu tutup öpüyor, bunun Tokatlılar’a özgü bir ayrıcalık olduğunu göstermek istercesine, hemşerisine göz kırpıyor, Sivaslı Cemile’nin harbiliği, cilvesi ve çekiciliği konusunda yorumlara girişiyor, “Ona Erkek Cemile demişler, baksana şu göğüslere, kollara ve bacaklara, on kadına bedeldir o!” diyordu. Sonra kuşağından yakaladı, çenesinin altındaki düğümü çözerek yazmasını çekip aldı. O zaman, Sivaslı Cemile’nin omuzlarına, sonra omuzlarından aşağıya doğru, en az on kadına yetecek bollukta, dalga dalga kınalı saçlar aktı. Ama Tokatlı Müslüm bununla da yetinmedi: bir şeyler getirip götürmek için yanına yaklaştığı her seferde, kolundan, belinden ya da ensesinden yakalayıp kendine doğru çekti onu, hamur, kurabiye, elma, karpuz, kavun benzetmeleriyle değişik yerlerinden öpüp durdu. Cemile hanım, aralarındaki açık ilişkiyi gizlemek gibi boş çabalara girişmemekle birlikte, hep utanır gibi yaptı, “Ayıp, rahat dur! Yaramazlığı bırak! Benden utanmıyorsan, hemşerinden utan!” türünden sözlerle kollarından sıyrılmaya çalıştı. Ama, öyle anlaşılıyordu ki, utanmak gerekmiyordu: hemşeri bir başka “ben”di, ondan utanmak kendi kendinden utanmak gibi bir şeydi, hep birlikte ikinci küçüğü yarıladıkları sırada, Erkek Cemile, bunu kanıtlamak istercesine, Tokatlı Müslüm’ün kollarından bir kez daha sıyrılarak “Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar!” deyip Bayram Beyaz’ın iskemlesini kaşla göz arasında geriye çekti, ata biner gibi kucağına oturdu, iyice eğilerek sol kulağının memesini dişlerinin arasına aldı, ısırmak için bir buyruk beklermiş gibi, öylece durdu. Bayram Beyaz, yüzünde sonsuz bir acı, korku ve utanç anlatımı, içgüdüyle ellerini arkasına çekerken, Tokatlı Müslüm’le göz göze geldi; en beklenmedik durumda ölümle burun buruna gelmiş gibi, tepeden tırnağa titredi. Ancak, korktuğunun tersine, Tokatlı Müslüm gülümsüyordu.

“Bak şu işe, bu gece de canı seni çekti kancığın! Sen Tokatlı, o Sivaslı olmasanız, ikinizin de karnını deşerdim!” dedi.

Bayram Beyaz, Sivaslı Cemile'nin kollarında, boz bir yılanın ağzında bir yeşil kurbağa gibiydi, tek sözcük söyleyemedi. Tokatlı Müslüm "Anlaşıldı!" diye söylendi. "Ben biraz dolaşacağım; siz de ne bok yerseniz, yiyin!"

Hemşerisi kapıdan çıkarken, Bayram Beyaz umutsuzca arkasından baktı, seslenmeyi, gitmemesi için yalvarmayı düşündü; ama, düşünceden eyleme geçmesine zaman kalmadan, Sivaslı Cemile kollarını çözüp kucağından kalktı, hemen arkasından, çocukluktan analığa geçer gibi, elinden tutup çekerek arkadaki odaya götürdü onu; sonra, hiç duralamadan, kendini kapının hemen solunda duran kırmızı koltuğa bıraktı, terliklerini karşı duvara doğru fırlattı, bacaklarını ayırıp ensesini koltuğun arkalığında avuçlarına aldı, "Soy beni!" dedi. Bayram Beyaz çocukluğunda yasadışı ilişkilerin günahı konusunda dinlediklerini anımsayarak irkildi, ama, buyruk bir kez daha yinelenince, bir uyurgezer gibi, ağır ağır, kırmızı koltuğa doğru ilerledi; buyruğu yerine getirmeye girişti, Sivaslı Cemile'nin göğsündeki üç sedef düğmeyi çözerken, çocukluk günlerinde belki yüz kez işittiği "Ateş, Kerem, tutuş, Kerem, yan, Kerem!" dizesini anımsadı, bir kez daha irkildi, gene de, Sivaslı Cemile'nin gönüllü katılımıyla, oldukça başarılı bir biçimde sürdürdü işini, ama, nerdeyse gözlerini yumarak indirdiği çivit mavisi, uzun ve bol donunun ardından, iç gömleğini sıyırıp da Sivaslı Cemile'nin dev bedeni tümüyle ortaya çıkınca, iki kocaman bacağın arasına yığılıverdi.

Onu soymak da Erkek Cemile'ye düştü böylece: kolundan çekerek az önce kendi oturduğu koltuğa atıp ceketinden çorabına, anadan doğma soyduktan sonra, bir kez daha elinden tutarak göbeği havaya gelecek biçimde, boş bir çuval fırlatır gibi, dipte, masa, iskemle, somya, buzdolabı, çamaşır makinesi, radyo, dolap yığınının arasında sıkışmış, daracık yatağın üstüne attı, gelip üstüne yumuldu, kısa bir süre sonra da, nerdeyse yalnızca kendi çabasıyla, gittikçe hızlanıp sertleşen bir devinimi başlattı, devinimi hızlanıp sertleştikçe, birbirine yaslanıp sıkışmış dolaplar, masalar, somyalar, iskemleler, radyolar, televizyonlar, buzdolapları, merdaneli çamaşır makineleri, büyüklü küçüklü fırınlar ve bir Remington yazı makinesi, alt alta, üst üste, Sivaslı Cemile yalnızca Tokatlı Bayram'ın değil de Maçka'nın tüm erkeklerinin üstünde deviniyormuş gibi gıcırdadı. Bir ara, Sivaslı Cemile çok güzel bir yemek düşünmüş gibi dudaklarını şaklattı, Tokatlı Bayram'ın başını ensesinden tutup göğsüne doğru çekti, "Bu odanın

gıcırtısına bayılırım," diye fısıldadı. "Ama bu gece daha da başka, çünkü, iki gözüm içine aksın ki, sen avrat altına ilk bu akşam yatıyorsun."

Yüzde yüz doğruydu gözlemi. Ne var ki, kendisi doğrulup kalktıktan sonra, kocaman göğüslerini hoplata hoplata dolaptan su içmeye giderken, birileri içeriye girse de Bayram Beyaz'ı öyle kıpkırmızı, öyle terden sırılsıklam, kolları yanında, bacaklarını karnına doğru çekmiş, sırtüstü yatar durumda görseydi, Sivaslı Cemile'nin altından değil de karnından çıktığını söylerdi. Tokatlı Müslüm de, kapıyı aralayıp şöyle bir baktıktan sonra, "O ne, kız, oğlan mı doğurdun?" demekten kendini alamadı.

II

Bayram Beyaz çok aşağılardan, nerdeyse toprağın derinliklerinden geliyormuş gibi bir izlenim uyandıran birtakım insan ve araba sesleriyle gözlerini açtı, ama açmasıyla kapaması bir oldu: tüm varlığının hoş bir hafiflik, sıcaklık ve esenlik içinde yüzdüğünü duyuyor, bu yepyeni duygunun uçup gitmemesi için, değil çevresine bakmak, soluk almaktan bile çekiniyordu. Kollarının arasında bir yastık, uzun süre, parmağını bile oynatmadan yattı öyle. Sonra, bilincinde düşünceye, hatta anıya benzer hiçbir şey belirmemekle birlikte, bu hafiflik, sıcaklık ve esenliği akça pakça bir kadının kocaman kollarının ve kocaman göğüslerinin tadı olarak algıladı; yastığı bıraktı, yatağın iki yanında, elleriyle bu kadını aradı, bulamadı; bedenini bu kadının bedeniyle değiştirmiş, böylece, yüzü, elleri, göğsü, göbeği, bacakları eskisiyle karşılaştırılamayacak ölçüde daha sıcak ve daha yumuşak bir nitelik kazanmış gibi bir duyguya kapıldı. Hep bu tuhaf, ama çok hoş duygu içinde, ellerini bedeninde dolaştırdı bir süre; sonra, bu umulmadık duygunun nedenini anlamak istercesine, birden gözlerini açtı. Tepesinde çok yüksek ve çok geniş bir tavan ve çok büyük bir avize gördü. “Allah Allah! Allah Allah! Ben buraya ne zaman geldim ki?” diye söylendi. “Yoksa sarhoş muyum?” Doğrulup oturdu, gözlerini çevresinde dolaştırdı.

Önce karşısında kapalı bir kapı, sonra kapıdan ayaklarının dibine dek gelen bir kırmızı yolluk, sonra, sağ yanında, koyu kırmızı kadife perdeleri kapalı iki kocaman pencere, sonra, duvar diplerinde, odanın ortasında, boy boy, biçim biçim sehpaların çevresinde, yan yana, karşı karşıya, boy boy, biçim biçim, renk renk koltuklar, bir köşede, kocaman bir yuvarlak masa, çevresinde yüksek arkalıklı iskemleler, en dipte içi silme porselen tabakla dolu, çok eski bir camlı dolap gördü, sonra üstünde oturmakta olduğu geniş ve yüksek pirinç karyolaya dikti gözlerini, titremeye başladı, “Buraya nasıl geldim ki? Peki, burası neresi?” dedi kendi kendine, kalktı, bir koltuğun üstünde pantolonuyla ceketini, onların üstünde de Yusuf Aksu’dan aldığı kitabı gördü, kapıya gitti, dört ayrı odaya açılan kapıları araladı, odaları da birbiri ardından dolaştı, ilk ikisi boştu, öbür ikisinde, tıpkı Müslüm’ün evinde gördüğü gibi, karmaşık bir biçimde, üst üste, alt alta, dağ gibi bir iskemle, masa, sehpa, dolap, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın yığını yükseliyordu. En üsttekiler nerdeyse tavana değecekti. Öyle durup baktı bir

süre. “Bunca eşyayla ne yapılır ki?” dedi kendi kendine. Sanki uzun bir yolculuğa hazırlanıyorlardı, sanki hep yolculuktaydılar, sanki birileri tüm bu nesneleri ileride, en sonunda varacakları yerde, ikinci bir yaşamda kullanacaktı. Sonuncu odada, bir yarı karanlık içinde, birden başı döndü, olduğu yere yığılıp kaldı, sırtı duvarda, gözleri bir önceki odada gördüğüne çok benzeyen bir eşya yığınında, öylece durdu, sonra, birdenbire, kendisi de bu odanın bir parçasıymış ya da bu eşyalardan birine dönüşmek üzereymiş, en azından, bundan böyle hep bu eşyalar arasında kalacakmış gibi bir korku büyüdü içinde, titremeye başladı. Birkaç kez kalkmaya çalıştı, tam başardığı sırada, yeniden yığıldı olduğu yere, korkuyla gözlerini yumdu. En sonunda, büyük bir çabayla kalktı, duvarlara tutuna tutuna giriş kapısına doğru ilerledi, açmak istedi, kapının dışarıdan kilitli olduğunu anladı. Yatağın bulunduğu odaya döndü. En yakın pencerenin önüne geldi, perdesini çekti, içeriye yumuşak bir ışık doldu. Uzakta, ağaçların ve bir caminin ötesinde, deniz ışıl ışıldı. Pencereyi açmaya çalıştı, açamadı. Aşağıda, yoldan geçmekte olan arabaları gördü. Bir kez daha, buradan hiçbir zaman çıkamayacağını düşündü. Öylece, yalınayak, don gömlek, pencerenin dibine yığılıp kaldı.

Kapının anahtarla açılmakta olduğunu işittiğinde uyuyor muydu, yoksa hiçbir şey düşünmeden bekliyor muydu, ayrımına varamadı; ama, o anda, hemen kalkmak, eşya yığınları arasında bir yerlere saklanmak istediği kesindi. Erkek Cemile’nin, bir elinde bir kasetçalar, öbür elinde bir tepsi, içeriye girdiğini görünce, daha da güçlü bir biçimde duydu bu isteği. Kapının önünde, odayı bir süre gözden geçirdikten sonra, gülümseyerek kendisine doğru yöneldiği sırada da olduğu yerde büzülerek başını korkuyla önüne eğdi. Cemile hanım tepesine dikilerek ortalık koltuk doluyken neden böyle yerde oturduğunu sorunca da ürkek bir hayvan gibi yerinden fırlayıp yatağın yanında, bir iskemlenin üstünde duran giysilerine doğru atıldı, kaşla göz arasında giyiniverdi.

“Ne oluyor sana böyle, oğlum?” diye güldü Erkek Cemile. “Sanki hiç don gömlek görmedik mi seni?”

Bayram Beyaz yüreğinin gümbür gümbür vurduğunu duyuyordu, yanıt veremedi. Erkek Cemile gözleriyle masayı gösterdi ona. Sonra kendisi de masaya yaklaşıp tepsiyi ve kasetçaları üstüne koydu.

“Sen bu sabah bir tuhafsın! Otur şuraya da kahvaltını et,” dedi, kasetçalarının düğmesine bastı, yanık bir kadın sesi yükseldi.

Bayram Beyaz elini ekmeğe, peynire, bardağa uzatacak gücü bile bulamadı. Çayını da, peynirini, ekmeğini de Cemile hanım verdi ağzına. Birbiri ardından üç bardak çay içtikten sonra, yavaş yavaş, korkusu geçmeye başladı. Odaya girişinden beri ilk kez, Cemile hanımın yüzüne bakmayı göze aldı.

“Ben buraya nasıl geldim?” diye sordu.

“Ben getirdim,” dedi Cemile hanım.

“Nasıl getirdin?”

“Kucaklayıp getirdim.”

“Evin burası mı?”

“Evet, burası,” dedi Cemile hanım, arkasından bir kahkaha attı. “Neden dersen, en çok burayı severim.” Durdu, neler düşündüğünü anlamak, ya da bir hayranlık belirtisi aramak üzere, uzun uzun yüzüne baktı. “Ama tek evim değil,” diye ekledi. “Öteki evlerimi de görmek ister misin?”

Bayram Beyaz’ın herhangi bir yanıt vermesine zaman kalmadan, elinden tuttu, öteki elinde koca bir anahtar destesini şakırdatarak kapıya doğru sürükledi. Kapının önünde, Bayram Beyaz birden durdu.

“Burası Yusuf beyin apartmanı değil mi?” diye sordu.

“Evet, iyi bildin,” dedi Cemile hanım, karşısında durup yukarıdan bakarak anlamlı anlamlı gülümsedi, destedeki anahtarlardan biriyle yandaki dairenin kapısını açtı. Odaları dolaştılar. Bayram Beyaz burada da üç aşağı beş yukarı aynı düzeni, aynı eşya yığınlarını gördü. Bir alt kattaki bir başka daire de üç aşağı beş yukarı aynı görünümü sunmaktaydı: masa, iskemle, koltuk, dolap, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın, ayaklı ayaksız dikiş makineleriyle doluydu.

“Bunca daireyi, bunca eşyayı ne yapacaksın?” dedi Bayram Beyaz. “En az on beş buzdolabın var!”

“Fazla mal göz çıkarmaz,” dedi Cemile hanım. “Eşyaları müşterisi çıkarsa, satarım, olmazsa, yoksullara veririm. Evlerimin de hangisini canım isterse onda otururum, ayağımı uzatıp kasetimi dinlerim.” Belki dördüncü,

belki beşinci dairenin kapısını açtı. “Burası da benim,” dedi. Bir elinde anahtar demeti, bir eli Bayram Beyaz’ın omzunda, bu daireyi de gezdirdi ona, sonra üzerine doğru eğildi, “Neyse, bu kadarı yeter! Şimdi yukarıdaki dairemize gidelim,” diye fısıldadı kulağına.

Bayram Beyaz öylece dikilip kaldı.

“Kiraladın mı bunları?” diye sordu.

“Yok, neden kiralayayım ki!” dedi Cemile hanım. “Müslüm anahtar uydurdu. Yusuf bey çok zengin, kiraya vermiyor. Biz de ona ortak çıktık.”

Öyle bir konuşuyordu ki her daire düşman elinden kurtarılmış bir yurt parçasıydı sanki. Bayram Beyaz, şaşkınlıkla kendisine bakıyordu.

“Ortak mı? Yusuf beye mi?” diye sordu.

“İyi bildin! Ortak!” dedi Cemile hanım. “Evet, Yusuf beye.” Anahtar destesini şakırdattı. “Canım neresini isterse, orada yatabilirim, canım neresini isterse, orada dinlerim teybimi.” Asansöre bindirip üçüncü kata çıkardı onu, az önce çıktıkları kapıyı açtıktan sonra, elinden tutup bir çocuk gibi pencereye doğru sürükledi. Perdeyi iyice açtı. “Buradan deniz de görünür. Şehirliler denize bakmayı çok sever. Sen de sever misin?” diye sordu.

Bayram Beyaz yanıt vermedi, bir şaşkınlıktan başka bir şaşkınlığa düşmüştü. Kafası belki eskisinden de karışıktı. Evin insanları ortadan çekilince, deliklerinden çıkarak kilerde ve mutfakta birer ev sahibi gibi keyif çatan fareleri anlatan bir masalı anımsadı. Bu kadınla bu adamın büyük ustanın arkasından dolap çevirdiklerini, onu aldattıklarını düşündü, gırtlağına bir şey takılmış gibi yutkundu. Aynı anda, Erkek Cemile koluna yapıştı, sürüklercesine yatağa götürdü onu, oturttu, sırtından ceketini, ayaklarından ayakkaplarını çıkardı, kucaklayıp kaldırmasıyla sırtüstü yatırması bir oldu, “Rakıyı fazla kaçırdığın belli, çok yorgun görünüyorsun, ama dert etme, ben seni kendine getiririm,” dedi, yanına oturdu, ensesini, sırtını, karnını okşadı, elini pantolonunun içine soktu, kulağına doğru eğildi, “Şimdi sen de bize ortak çıktın,” diye fısıldadı.

Bayram Beyaz büzüldükçe büzülüyor, bacaklarını birbirine yapıştırıp geriye doğru kaymaya çalışıyor, ne diyeceğini bilemiyordu.

“Peki, kocan?” dedi sonunda.

“Hangi kocam?”

“Şu yaşlı adam.”

“Hangi yaşlı adam?”

“Müslüm abi yaşlı bir kocası var diyordu.”

Cemile hanım bir kahkaha attı, artık nerdeyse duvara yapışmış olan konuğunu kendine doğru çekti.

“Kocam mocam yok benim,” diye yanıtladı. “Müslüm’ün uydurması o. Müslüm hep uydurur, bilmez misin? Doğruyu söylerken bile uydurur.”

“Neden uydursun ki durup dururken?”

“Neden olacak? Birilerini boynuzluyormuş gibi görünmek için,” dedi Sivaslı Cemile, bir kahkaha daha attı. “Desin, ne yapalım, biz ortağız.” Durdu, hiçbir şey söylemeden, Bayram Beyaz’ı bacaklarını açmaya zorladı. “Sen de bize ortak çıktın,” diye ekledi.

“Ben kimseye ortak çıkmadım, çıkmaya da niyetim yok,” diye sızlandı Bayram Beyaz, biraz daha büzüldü yattığı yerde, dönüp yüzükoyun yatmaya çalıştı.

Cemile hanım bu çabasını da boşa çıkardı, bacaklarını indirip elini göbeğinden aşağıya doğru uzattı.

“Çıkmasan da çıkacaksın, biz hemşeriyiz,” dedi.

“Evet, hemşeriyiz,” diye kekeledi Bayram Beyaz, başı dönüyordu, boşaldı boşalacaktı. “Ağır ol,” diye yalvardı. “Böyle şeyler gündüz olmaz. Utanıyorum.”

“Utanıyorsan, gözlerini yum,” dedi Cemile hanım, sonra daha da hızlandı. “Biz hemşeriyiz,” diye yineledi.

Bayram Beyaz kurtulmak için son bir çaba daha harcadı, ama başaramadı.

“Evet, hemşeriyiz,” diye doğruladı. “Ağır ol, ağır ol, ağır ol!” Bedeni tepeden tırnağa dalgalandı. Pantolonun üstünden Cemile’nin eline yapıştı, var gücüyle sıktı. Ama işe yaramadı. “Oldu mu şimdi?” dedi üzüntüyle, öylece uzanıp kaldı. “Hocaya böyle nasıl giderim?”

“Hoca aşağı, hoca yukarı! Aklın hep onda! Neden böyle bu çatlak İstanbullu’nun çevresinde dolanıp durursun ki? Kafanın içindeki ne?”

“Kafamın içinde bir şey yok. Yusuf bey çok kafalı bir adam.”

“Çok kafalı mı?”

“Evet, çok kafalı.”

“Adam çok kafalı oldu mu malı da çok mu olmalı? Ağzımı açtırtma şimdi!” dedi Cemile hanım, gizemli bir biçimde göz kırptı. Göründüğü kadarıyla, Tokatlı Müslüm gibi o da Bayram Beyaz’ın Yusuf Aksu’dan bir şeyler koparmayı tasarlamasından kuşkulanıyordu. Doğrulup kalktı. “Neyse, biz hemşeriyiz, Müslüm de, ben de senin arkandayız,” dedi.

“Sağ ol. Ama benim artık gitmem gerek,” dedi Bayram Beyaz.

“Burada su mu çıktı? Hem de sen hocaya gitmeyecek miydin?”

“Belki akşam. Şimdi gitmek zorundayım. Şu zarftaki koca kitabı okuyup bitirmem gerek. Neden hep okşamak istiyorsun ki beni?” dedi, sonra kolundaki altın bileziklere baktı. “Sana bilezik alayım diye mi?” diye üsteledi.

Cemile hanım birden sinirlendi.

“Sen Erkek Cemile’yi ne sandın, sığırcık cücüğü? Erkek Cemile bilezikle satın alınmaz! Açtırma şimdi ağzımı!” diye azarladı. Ama, Bayram Beyaz’ın ağlamaklı olduğunu görünce, yumuşayıverdi. “Benim hiç çocuğum olmadı. Sen de apak, bıngıl bıngılsın, yumurta gibi,” dedi, derin derin içini çekti. Gözleri yaşlarla doldu birden, “Beni memleketten kaçıran orospu çocuğu karnımı da, içindeki çocuğu da öyle bir kazıttı ki kuruttu beni: ne çocuğum oluyor, ne bir şey. Ben de, senin gibi birini bulunca, inadına...”

“İnadına?..”

“İnadına altıma alıyorum.”

“Öç almak için mi?”

“Öç alacak olsam, dünyada adam kalmazdı,” dedi Erkek Cemile, elinin tersiyle gözlerini kuruladı, ama gözyaşları gene ince ince akıyordu.

Bayram Beyaz, onunla karşılaştığından beri ilk kez, Erkek Cemile'nin yüzünün çok güzel olduğunu ayrımsadı, sonra, birdenbire, bir küçük kız yüzüne dönüştüğünü gördü, yüreği duracak gibi oldu, parmaklarının ucuyla gözyaşlarını kurulamaya çalıştı.

"Ağlama, beni de ağlatacaksın," dedi. "Her şey çoktan olup bitmiş; ne diye ağlıyorsun ki?"

"Hiç olup biter mi? Öyle kolay mı?" diye inledi Erkek Cemile, yatağa uzandı, konuğunu da kendine doğru çekti, sonra, alabildiğine değişmiş, yumuşamış bir sesle, kendisi daha ana rahmindeyken, babasının askerliğini yapmak üzere Merzifon'a gidip bir daha dönmeyişini, küçücük toprak evlerinde anasının yatağında kocaların, kendi yatağında kardeşlerin birbirini izleyişini, evin nerdeyse tüm işlerinin kendi sırtına yüklenmesi yetmiyormuş gibi, son üvey babanın her fırsatta orasını burasını elleyip çimdiklemeye kalkmasını, bu üvey babadan kurtulmak için o Allah'ın belası kamyon şoförüyle Sivas'tan kaçışını, hepsi birbirinden tatsız, hepsi birbirinden alçaltıcı nice serüvenden sonra, Müslüm efendiyle karşılaşıp buraya yerleşmesini anlattı. "Bir yatağım bile olmamıştı hiç; şimdi her şeyim var. Ama yokluk da, pislik de, anam da, kardeşlerim de, yüzleri de, sesleri de hep duruyor: hepsi şurada!" dedi, parmağıyla sol göğsünü gösterdi. "Bazı bazı öyle sıkıştırıyorlar ki bağıracak gibi oluyorum."

Bayram Beyaz, büyülenmiş gibi, hiçbir şey söylemeden, dakikalar süresince, onun kocaman küçük kız yüzüne baktı, sonra, gene dakikalar süresince, yüzünü, dudaklarını, burnunu, çenesini, nerdeyse tüm yastığı kaplayan kınalı saçlarını okşadı, sonra birden Cemile hanımın son üvey babasının, Allah'ın belası kamyon şoförünün ve tüm ötekilerin yaptığını yaparak onlarla özdeşleşmekten korktu, hemen toparlandı, masanın üstünden kitabını alıp çıktı.

Ancak, apartmanın kapısından çıkar çıkmaz, Cemile hanımın kokusu ve dokunuşları tüm varlığını sarıverdi, başı döndü, orada, hemen arkasındaymış gibi bir duyguya kapıldı. Gözlerini yumup öylece durdu bir süre, çok kadınlar tanımış gibi, "Bu kadın başka türlü bir şey!" diye düşündü, başına gelenleri bir kez daha, tüm yoğunluğuyla duymak, hafiflik ve sıcaklığın esenliğini yeniden yakalamak istedi, bir ölçüde başardı da. Bu yüzden olacak, Kızıl Tosbağa'ya doğru ilerlerken, memleketinde söylendiği gibi, ayakları gidiyor, topukları geri geliyordu. Ayrılmakla doğru bir şey

yaptığından kuşku duyuyordu. Aynı kuşku Kızıl Tosbağa'da da sürdü, Maçka'dan Fatih'e gelinceye kadar en az üç kez önündeki arabaya çarpmasına ramak kaldı.

Bununla birlikte, terliklerini giydikten sonra, Saussure'ün kitabını masasının üstüne bırakırken, Yusuf Aksu'nun anısı her şeyi bastırıverdi: Maçka'daki uçsuz bucaksız dairenin salonunda, kocaman koltuklardan birinde, onun karşısında oturur buldu kendini: “Büyük dilci”, gözleri tavanda bir noktada, sol eli yüreğinin üstünde, ayakları boşlukta, nerdeyse soluk bile almadan konuşuyor, kendisi de, aynı biçimde, soluk almadan dinliyor, daha da güzeli, her sözcüğü, her tümceyi anlıyor, aralarındaki bağlantıları kavrıyor, bu olağanüstü söylemin bütünüyle ve bir daha hiç çıkmamak üzere belleğine kazıldığını duyuyordu. Proust'un anlatıcısının, bir kış günü eve döndüğünde, ıhlamura batırılmış çöreğin tadıyla gelen mutluluğa benzer bir mutluluk doldu içine. Ancak, Proust'un anlatıcısının mutluluğunun Combray'in gittikçe zenginleşip bütünlenen görüntüsüyle büyümesine karşılık, Bayram Beyaz, benzersiz söylemi defterine geçirebileceğini düşünür düşünmez, Yusuf Aksu'yla kendisi arasına yarı saydam bir perde indi, hızla kararmaya başladı, ses de hiç mi hiç duyulmaz oldu. Sonra, konuşmalarından usunda kalanları ajandasına geçirmek üzere masanın başına oturunca, hiçbir şey anımsayamadı, şaşırıp kaldı, konuşmanın hiç değilse ana çizgilerini anımsamaya çalıştı, ama, Yusuf Aksu'nun varla yok arası gülümsemesi, soluklanıp soluklanıp yeniden başlaması dışında, hiçbir şey kalmamıştı belleğinde. “Olamaz!” diye mırıldandı. “Hayır, olur şey değil! Ben bu kadar salak mıyım?” Her şey bu bedensel çabaya bağlıymışçasına, dişlerini sıkarak anımsamaya çalıştı. Böylece, en az yarım saat zorladı kendini, tek tümce çıkaramadı. “Olur şey değil! Oysa tüm söylediklerini anladığımı ve kafama yazdığımı sanıyordum, ben salağın tekiyim!” dedi kendi kendine. Hemen arkasından, tüm bunların belleğinin ve anlığının değil de Tokatlı Müslüm'le Sivaslı Cemile'nin kusuru olabileceğini düşündü. Umutsuzluk içinde yatağa attı kendini.

Korkunç bir akşamüstü ve korkunç bir gece geçirdi. Öyle ki, Yusuf Aksu'dan aldığı kitap hep gözlerinin önünde dururken, kapağını açıp şöyle bir bakmaya bile yeltenmedi. Ertesi sabah, gazetede, odasının kapısından girerken, yüzü kâğıt gibiydi, ayakta zor duruyordu; üstelik, zorlu bir utanç duygusu altında eziliyordu, dostlarına Yusuf Aksu'yla ikinci kez görüşmeyi

de başardığını söylemesi durumunda, davranışlarından Cemile hanımla yaptıklarını ve Cemile hanımın acıklı öyküsünü de çıkarmalarından korktu, müdürün kapısını vurmayı ya da herhangi bir arkadaşına uğramayı göze alamadı. Masasının üstüne yığılmış belgelere elini sürmek bile istemedi. Odasına gelen birkaç kişi de kalın bir camın arkasında devinir gibiydi, söylediklerini üç dört kez yinelettirdi. Bununla birlikte, arada bir, göğsü çocuksu bir gururla kabarıyor, gerçekte yalnızca kendisine söyleneni yapmış olmakla birlikte, Cemile hanımla yaşadıklarını bir kez daha anımsayarak bir başka dünyaya doğru yol alıyor, zaman zaman da birden bastırıveren bir utanç duygusuyla tüyleri diken diken oluyordu. Böylece, sürekli olarak gururla utanç arasında gidip gelmek yüzünden, doğru dürüst çalışamadı. Bir ara, bilemedin iki adım ötesinden, müdürünün şaşkın şaşkın kendisine bakmakta olduğunu gördü, ayağa kalktı, ama, kendini zorlamasına karşın, tek sözcük çıkmadı ağzından, suçüstü yakalanmış gibi gözlerini yere dikti. Onun yerine müdür konuştu böylece: “Anlaşılan, sen bu gece hiç gözünü kırpmamışın, ya da hastasın. En iyisi, hemen eve git.”

Bayram Beyaz, nicedir böyle bir öneri beklermiş gibi, evinin yolunu tuttu. Başı öylesine dumanlı, bedeni öylesine gevşek ve ezikti ki arabasını park edip kapısını kilitledikten sonra, her zaman yaptığının tersine, akşam için bir şeyler almadan, dosdoğru evine yöneldi, evinde ilk yaptığı buzdolabını açıp birbiri ardından iki bardak suyu tepesine dikmek, ikinci yaptığı tuvalete girip tuhaf bir mutluluk duygusu içinde uzun uzun işemek, üçüncü yaptığı, Yusuf Aksu’nun kitabını zarfından çıkardıktan sonra, en az on dakika süresince, öylece oturup elinde tutmak oldu. Sonra kalktı, ceketini, pantolonunu çıkarıp önündeki iskemleye attı. Arkasından, kravatını, gömleğini, çorabını çıkarıp yatağa girdi, Sivaslı Cemile’nin üstünden kalkmasından sonraki duruşunu yeniden bulmak istercesine toplanıp büzüldü. Ama, tam uyumak üzereyken, Tokatlı Müslüm’le Sivaslı Cemile’nin patron havalarını ve Yusuf Aksu konusunda söylediklerini anımsadı, doğrulup oturdu, “Belki de masal anlatıyor bunlar bana, kötü bir oyun oynuyorlar! Bunu nasıl düşünmedim?” diye mırıldandı. Yusuf Aksu’nun yabancı radyo dinleme tutkusundan okuma biçimine, kapıcı Müslüm’ün güvercinlerinden Maçka çevresindeki saygınlığına, Sivaslı Cemile’nin daire ve eşya düşkünlüğünden ürkütücü, ama karşı konulmaz çekiciliğine kadar, birkaç gündür tanık olduğu her şeyi yeniden gözden geçiriyor, kimi zaman iyi yanından alıp rahatlıyor, kimi zaman kötü yanından alıp bunalacak gibi oluyordu.

Ama tüm bu olup bitenler içinde belirlemekte en çok zorlandığı şey kendi yeriydi. Hiç kuşkusuz, her biri kendi kişiliğine göre, ama üçü de kucak açmıştı ona: pek öyle çekici bir yanı bulunmamasına karşın, büyük bir yakınlık göstermişlerdi, hele Müslüm'le Cemile yakınlığın da ötesine geçmişlerdi. O güne dek hiç kimseden görmemişti böyle bir yakınlığı, görmediği için de tutumlarını kimi zaman onlar gibi hemşeriliğe bağlamaya yöneliyor, kimi zaman da kendisine, daha korkuncu, dünyadan el etek çekmiş görünen Yusuf Aksu'ya kötü bir oyun hazırlamalarından korkuyordu. Nasıl bir oyun? Uzun uzun düşündü bunu, büyük adamın dairelerini kendisinden izin almadan, gizlice, kapılarına anahtar uydurarak hoyratça kullanmalarını başkaldırtıcı buldu, daha kötüsünü de yapabileceklerini, canına bile kıyabileceklerini, kendisine bu kadar iyi davranmalarının tasarlamakta oldukları suça güvenilir bir ortak aramalarından kaynaklanabileceğini düşündü. “Durumu en kısa zamanda duyuracağım ona, gerekirse polisi de uyaracağım!” dedi kendine kendine. Gözlerini odasının tavanına vuran solgun ışıklara dikti. “Peki, polise ne diyeceğim?” diye mırıldandı. “Hangi durumu duyuracağım ki onlara?” Dalıp gitti, kafasının içinde yüzlerce imge birbirine karıştı. Çok geçmeden, yüzünde, omzunda, kollarında, kabalarında Sivaslı Cemile'nin kocaman ellerinin sıcacık dokunuşunu duydu, aralık ağzının içinde iki altın dişinin ışıldadığını görür gibi oldu, her yanı tere battı birden, “Benim onlara ne yararım olabilir ki?” diye mırıldandı. “O zaman...” Bu Müslüm efendi Türkiye'nin en büyük düşünürünü avcunun içine alıp dünyayla ilişkisini kesmiş olsa, hemşerilik memşerilik dinlemezdi, kendisini yanına bile yaklaştırmazdı. O zaman? O zaman, şeytanca bir tasarıları yoksa, durum çok da kötü değil demekti. Uyuyabilirdi. En sonunda, uyuduğunda, sabah ezanı okunmak üzereydi. Uyandığındaysa, Fatihliler öğle namazını çoktan kılmışlardı. Hemen fırlayıp kalktı, bir bardak çay bile içmeden gazetenin yolunu tuttu.

Böylece, büyük muştuyu: Yusuf Aksu'yla bir kez daha görüştüğü ve dostluğu bayağı ilerlettiği haberini dostlarına üç günlük bir gecikmeyle iletebildi, Yusuf Aksu'nun düşüncesine ulaşma yolunda birtakım ipuçları sağlayabileceğini umduğu meşin ciltli kitaba gelince, çok daha sonra, ancak eve dönüp yemeğini yedikten sonra eline alabildi. Ne var ki, iç kapağını açıp da Ferdinand de Saussure adının altında *Cours de linguistique générale* sözcüklerini görünce, büyük bir düş kırıklığına uğradı, “Olamaz, hayır, olamaz!” diye inledi. “Bu kitap ingilizce! Hoca bana kitabın ingilizcesini

vermiş!” Derin bir umutsuzluk içinde, masanın üstüne bıraktı kitabı, hatta nerdeyse attı. Dirseklerini masaya dayayıp yüzünü avuçlarının içine alarak gözlerini yumdu, öylece donup kaldı. Neden sonra, birdenbire, kitabın dışının ingilizce, içinin türkçe olabileceği geldi usuna, elleri titreye titreye açtı, ilk sayfaları ağır ağır çevirerek başlıklara baktı: *Préface, Introduction, Chapitre premier*. “Hayır, baştan sona ingilizce,” dedi.

Tam kitabı kapatmak üzereyken, yeniden üzerine eğildi, baştan sona, hızla çevirdi sayfalarını, “Ama hepsini çizmiş bu adam, her şeyi, her şeyi çizmiş! Tüm kitabı çizmiş!” diye söylendi. Başa döndü, sayfaları tek tek incelemeye girişti: hayır, tüm kitabı çizmemişti; başlangıçta insanda böyle bir izlenim uyanıyorsa da yakından incelendiği zaman, bölüm başlıklarına ve ara başlıklara dokunulmadığı görülüyordu. Bayram Beyaz, daha özenli bir inceleme sonunda, metin içinde de, çok seyrek bir biçimde bile olsa, kimi sözcüklerin, hatta kimi tümcelerin çizilmediğini, çizgilerin de en az üç ölçüye göre çekildiğini saptadı: ince, orta, kalın. Çizgiler arasındaki bu ayrım, ince çizgilerin hem açık hem koyu, orta kalınlıktaki çizgilerin ne açık ne koyu, kalın çizgilerin yerine göre yok denecek ölçüde açık, yerine göre sözcüğün okunmasını engelleyecek ölçüde koyu olması da işin içine girince, bayağı kafasını karıştırdı. Bu kurşunkalem izlerinin bir anlamı olsa gerekti, ama nasıl eklemleniyordu bu anlam? İncelik/kalınlık karşıtlığında mı, açıklık/koyuluk karşıtlığında mı, varlık/yokluk karşıtlığında mıydı, yoksa üç karşıtlık birlikte mi işliyordu? Hepsi tek bir okuma süresi içinde mi çizilmişti, birbirini izleyen okumalar sırasında mı? Çizgiler arasındaki bu ayrımların anlamla bir ilgisi var mıydı? Bilemiyordu, ama bu iş tuhaf bir biçimde çekiyordu onu, bir anlamda yazıların yorumu, en azından onlara ilişkin birer ipucuymuş gibi inceleyip duruyordu çizgileri. Nerdeyse gün ağarmak üzereyken, alt çenesini üst çenesinden koparacak kadar zorlu bir esnemenin ardından, geriye yaslanarak kitaptan kendine döndü: hem düşünsel bir konu üzerinde saatlerce durabildiği, hem birbiri ardından bunca soru üretebildiği için her şeye karşın belirli bir hoşnutluk duydu: bu da bir ilerleme sayılırdı. Yusuf Aksu kendisini bir sınavdan geçiriyordu belki, belki kafasını çalıştırma yolunda yeni bir yöntem denemekteydi. Ne olursa olsun, nerdeyse her satırını çizmiş olmasının açıkça gösterdiği gibi, beğenmese de çok değer verdiği bir kitabı alıp evine getirmesine izin verdiğine göre, kendisine hem güveniyor, hem de ingilizceyi iyi bilen bir adam olduğunu düşünüyor demekti. Derin bir soluk aldı. Kitabı çantasına koydu.

Gazetede, odasına girip masasının başına geçtikten sonra, ilk işi gene Saussure'ü açmak oldu, her sayfayı bir bir gözden geçirmeye girişti. Gül kurusu kadife gömleği ve bal sarısı kadife pantolonuyla Hakkı Köse odaya girdiğinde, Bayram Beyaz en az yarım saatten beri *Cours de linguistique générale*'in sayfalarını çevirmekteydi.

"Ne o, üstat, okuyor musun, bakıyor musun?" dedi Hakkı Köse.

"Buyur, Hakkı abi, şöyle otur," dedi Bayram Beyaz, sanki başka seçenekler de varmış gibi odasındaki biricik konuk iskemlesini gösterdi.

Hakkı Köse nazlanmadan oturdu, gözlerini gözlerine dikti.

"Şu Yusuf Aksu'yla görüşmelerin konusunda kimseye bilgi vermediğini söylüyorlar," dedi. "Neden böyle yapıyorsun ki? Her şeyi kendine mi saklamak istiyorsun?"

Bayram Beyaz yüzünün kızardığını duydu.

"Bunu da nerden çıkarıyorsun, Hakkı abi?" dedi. "Topu topu iki kez görüştüm. İnsan heyecanlanıyor karşısında, eli ayağı birbirine dolaşıyor, başını kaldırıp yüzüne bile bakamıyor."

"Peki, anlattıkları?"

"Anlattıkları da öyle: konunun uzmanları bile hiçbir zaman doğru dürüst anlayamamış düşüncesini. Benim bir iki gidişte her sözünü anlamamı nasıl beklersin?"

"Anlayamayacaksan, ne diye ardından koşacaksın ki adamın?"

"Zamanla, dinleye dinleye, sora sora anlamak, tüm dil kuramını olmasa da yaşama ilişkin düşüncelerini öğrenmek umuduyla," dedi Bayram Beyaz, başını önüne eğdi. "Ayrıca, hiçbir şey anlamıyor da değilim; ama düşüncesi öyle yoğun ki zaman zaman sözlerini birbirine bağlamakta zorlanıyorum."

"Anladım, haklısın, çok haklısın," diye onayladı Hakkı Köse. "Peki, bir insan olarak... yani nasıl bir adam?"

Bayram Beyaz gözlerini yukarılara dikti, bir süre düşündü.

"Hakkı abi, belki inanmayacaksın, ama senin benim gibi bir adam," dedi, "hatta, ilk bakışta, nasıl söylesem ki sana, sıradan bir adam, hatta palaçor bir adam, yani öyle görünüyor..."

“Oldukça sık görülen bir şey bu,” diye yanıtladı Hakkı Köse. “Einstein da böyle değil miydi? Ben Metin Oktay’la epeyce arkadaşlık ettim, çok yakışıklıydı, fena da giyinmezdi, ama hep sıradan bir adam gibi görünmek isterdi, övmeye kalktın mı utanırdı.”

“Metin Oktay kim, abi?”

“Türkiye’nin gelmiş geçmiş en büyük golcüsü.”

“Öyle mi, bilmiyordum,” dedi Bayram Beyaz, kalktı, aralık kalmış kapıyı kapattı, gelip yerine oturdu. “Hakkı abi, sana bir şey göstereceğim, ama, söz ver, aramızda kalacak!”

Hakkı Köse birden heyecanlandı.

“Bana güvenebilirsin,” dedi.

Bayram Beyaz, elinde belirgin bir titreme, yüzünde gizemli bir anlatım, Saussure’ün kitabını konuğuna doğru itti.

“Şuna bir bak,” dedi.

Hakkı Köse kitabı alıp dikkatle, ağır ağır evirip çevirdi elinde, “Yabancı dilde bir kitap!” diye söylendi, açtı, sayfalarını karıştırdı bir süre, sonra kapatıp kucağında, iki elinin arasında tuttu, gözlerini Bayram Beyaz’a dikti.

“Evet?” dedi.

“Hakkı abi, görmedin mi, kitabı çizmiş!” dedi Bayram Beyaz.

“Evet, çizmiş, hem de çok çizmiş!”

“Çok da söz mü, Hakkı abi, nerdeyse hepsini çizmiş. Tek bir biçimde de çizmemiş!”

Hakkı Köse bir kez daha çevirdi *Cours de linguistique générale*’in sayfalarını, kimi sayfalarda bayağı oyalandı, öyle ki dışarıdan bakan biri kitabı ilgiyle okuduğunu söyleyebilirdi. Sonunda, gene Bayram Beyaz’a dikti gözlerini.

“Evet, haklısın, tüm kitap çizilmiş,” dedi. “Peki, neden yapmış bunu, yapılacak başka bir iş bulamamış mı?”

“Bir nedeni olmalı,” diye yanıtladı Bayram Beyaz. “Belki sen bu nedeni bulabilirsin diye düşünmüştüm.”

Hakkı Köse yeniden eline aldı kitabı, bir baştan, bir sondan, sayfalarını özenle gözden geçirdi, sonra kesin tanısını koymuş gibi, kararlı bir biçimde kapatıp masanın üstüne bıraktı.

“Sen de görmüşündür, sözcüklerin altını değil, üstünü çizmiş seninki, bir bakıma, silmiş onları, baştan sona çizdiğine göre de, nasıl söylemeli, bir bakıma bu kitabı yok sayıyor, yani yürürlükten kaldırıyor.”

“O zaman neden okuyayım diye bana veriyor?”

“Haklısın, o zaman ne diye sana versin ki? Ama bir amacı olmalı.”

Bayram Beyaz donmuş gibi, kımıldamadan ona bakıyordu.

“Evet, bir amacı olmalı,” diye onayladı. “Amacı ne olabilir ki?” dedi kendi kendisiyle konuşur gibi. Müslüm efendinin “Okur ha okur, yazar ha yazar, çizer ha çizer!” deyişini anımsadı, “Öğrendiğim kadarıyla, hep çiziyor okuduğu kitapları,” diye ekledi.

“Öyleyse bu işin bir açıklaması var!” diye atıldı Hakkı Köse. “Senin hoca yazmakta olduğu kitabı gelmiş geçmiş tüm kitaplardaki tüm yanlışları çizdikten sonra, ortada kalan doğrular, bir de, hiç kuşkusuz, kendi buldukları üzerine kurmak istiyor. Yani öylesine temelli, öylesine evrensel bir kitap. Adı da *Evrensel dilbilim* olmayacak mıydı? Çok güzel bir düş doğrusu!”

“Peki, ne diye tek tek çiziyor ki yanlışları?” diye sordu Bayram Beyaz.

Hakkı Köse sağ elinin başparmağını çenesine bastırıp düşündü bir süre, sonra gülümsemeye başladı.

“Doğruyu bulmak için yanlışı bilmek gerekir,” dedi. “Ama doğru bilinmeden de yanlış bulunmaz. İşte bütün sorun burada!”

Bayram Beyaz nerdeyse soluk bile almadan dostuna bakıyor, bir gazete yazarının kafasının bu kadar iyi çalışması karşısında hayranlık duyuyordu.

“Herhalde,” diye onayladı, sonra gülümsemeye başladı, “Hakkı abi, ne güzel düşündün bunu!” dedi. “Sen de bir filozofsun gerçekte.”

“Büyük adamların çevresinde döndük mü bize de bir şeyler bulaşır onlardan!” dedi Hakkı Köse, kendi kendisiyle övünür gibi göğsünü kabartıp sağ eliyle birkaç kez vurdu üzerine. Gitmek üzere ayağa kalktı, ama, tam

çıkmak üzereyken, birden geriye döndü, “Peki, üstat, bu olay neden yalnız ikimizin arasında kalıyor ki?” diye sordu.

“Yalnız ikimiz bilelim diye, Hakkı abi,” dedi Bayram Beyaz, güvenle arkasına yaslandı.

Hakkı Köse bir kahkaha attı.

“Ben sana dememiş miydim: büyük adamların çevresinde döndük mü bize de bir şeyler geçiyor onlardan!” dedi, dostunun omzunu okşayıp çıktı.

Bayram Beyaz, Hakkı Köse’nin gözleminden aldığı güvenle, bayağı hızlı çalıştı, rakamlara öyle derinlemesine daldı ki kaç kez üst üste çalmasına karşın, telefonu bile açmadı. Sonra, yavaş yavaş, aklı gene Maçka’ya gitti, Maçka’dan da gene çantasında duran kitaba geldi: Hakkı Köse’nin varsayımı doğru olabilirdi, ama kuşkulu yanları da yok değildi. Örneğin Yusuf Aksu okuduğu kitapları kaldırıp raflarına koyduğuna ve, anlaşıldığı kadarıyla, günlerinin ve gecelerinin en büyük bölümünü okumaya ayırdığına, hatta, görünüşe göre, kitaplar uğruna dünyadan el etek çektiğine göre, bu yanlış belirleme işlemine neden bunca zaman harcayacaktı? Yanlışları çizmek bir belirleme biçimiyse, neden daha kolay bir yol seçmiyor, örneğin yalnızca doğru bulduğu tümce ya da sözcüklerin altını çizmekle ya da, daha da iyi görünsün diye, çerçeve içine almakla yetinmiyordu? Sonra, öyle ya da böyle, bu iş nereye kadar götürülebilirdi ki? “Evet, nereye kadar?” dedi kendi kendine. Hakkı Köse haklıydı belki: Yusuf Aksu *Evrensel dilbilim*’i tüm dilbilim kitaplarındaki yanlışları çizerek oluşturmak istiyor olabilirdi. Neden olmasındı? Yeryüzünde yeni bir şey olmadığı, olamayacağı hep söylenirdi. Belki de yalnızca yanlışlar, yalanlar yeniydi, öyle ya, her şey söylenmişse, hiçbir doğrunun yeni olmaması doğalsa, yenilik yalnızca yalanın ve yanlışın özelliği olabilirdi. Ortada eski, değişmez, yanlıştan arınmış doğrular kalınca, kendi aralarında bir düzene sokulmaları pek de zor olmasa gerekti. Ama Yusuf Aksu yapıtını başkalarının yapıtlarının yanlışlık ve çelişkilerini silip ender doğrularını bırakarak oluşturacaksa, bu işin altından nasıl kalkacaktı? Dünyanın tüm kitaplarındaki yanlışlar çizmekle biter miydi? Bitse bile, dünyanın eski ve yeni tüm kitaplarını bir araya getirmeye olanak var mıydı? Bu konuda birtakım kitapları hiç göz önüne almayıp belirli bir bölümüyle yetinmek güvenilir bir sonuca götürebilir miydi bizi? Sanki soru başkasından geliyormuş gibi, “Bilemiyorum,” diye mırıldandı. Bir an kendini Yusuf

Aksu’nun yerine koydu, birden ter içinde kaldı: tüm yanlışları çöpe yollayacak bir yapıt aynı zamanda insanlığın tüm sorunlarını çözecek, daha doğrusu sorun diye bir şey bırakmayacak bir yapıt olacağına göre, dünyanın tüm sorumluluğu kendi omuzlarına yüklenmiş gibi ezildiğini duydu. Sonra, nereden esti, bilinmez, kapıcı Müslüm efendinin sözünü anımsadı: “Ben bu herif zırdeli diyorum da bir türlü inandıramıyorum.” Kaşlarını çattı, “Dehayı yargılayan bilgisizlik,” diye söylendi. Ne olursa olsun, öğreneceği çok şey olduğunu, öğrenmek için de Maçka’daki apartmanın eşiğini aşındırması gerektiğini biliyordu. “Yarın,” dedi, “evet, yarın, işten çıkar çıkmaz giderim.”

Kızıl Tosbağa’yı çalıştırırken, Cemile hanıma bir altın bilezik almanın ilişkilerini kolaylaştıracağını düşündü. Önce Kapalıçarşı’ya gitti, yüreği çarpa çarpa kuyumcu vitrinlerini gözden geçirdi: hepsi de altın bileziklerle doluydu; ancak, bugüne dek altın yüzük aldığı bile olmamıştı, böyle tek başına altın bilezik alması yakışıksız bir şeymiş gibi, vitrinlerin gerisinden alaylı bakışlarla kendisini izliyor ve neden bilezik seçmeye çalıştığını biliyorlarmış gibi bir duyguya kapıldı, Cemile hanımın dizlerinden de aşağıya inen uzun donunun çivit mavisinin vitrindeki kumaşlara vurduğunu görür gibi oldu, hızla uzaklaştı oradan. “Hayır, almayacağım,” diye mırıldandı. Bununla birlikte, Maçka’da, tarihsel apartmanın önünde, daha arabadan iner inmez üzüldü buna: Erkek Cemile, görkemli kapının önünde, elleri belinde, öylece dikilmiş, tuhaf bir biçimde kendisine bakmaktaydı. Yanına geldiği zaman da gene tuhaf bir biçimde, tepeden tırnağa süzdü. Sonra, hiçbir şey söylemeden kalkıp içeriye süzüldü, asansöre girip kapıyı kapattı. Bayram Beyaz ışığı parlayıp sönen kapıya baktı bir süre, bunaltıcı bir sıkıntı duydu içinde, çekine çekine kapıcı odasına indi. Kapıcı odasında, Tokatlı Müslüm yatağın üstüne oturmuş, para sayıyordu. Onu görünce, paraların sayılıp destelenmiş bölümünü yeleğinin iç cebine yerleştirdi, gerisi önünde kaldı.

“Hoş geldin, hemşerim,” dedi oturduğu yerden. “Buyur, bir şey mi vardı?”

“Yok, şöyle bir uğramıştım,” dedi Bayram Beyaz, gülümsemeye çalıştı.

“Kapıda Cemile’yi görmedin mi?”

“Gördüm, ama yüzüme bile bakmadı, hemen asansöre binip yukarı çıktı.”

Tokatlı Müslüm güldü.

“Anladım: Cemile’yle iyi geçinmek istiyorsan, aklından geçeni hemen çakozlayıp yerine getireceksin; Erkek Cemile demişler ona,” dedi; sonra gene para saymaya girişti, konuğuna oturmasını bile söylemedi.

Bayram Beyaz sağındaki iskemleye ilişti.

“Müslüm abi, ona bilezik almaya gittim, ama alamadım,” diye kekeledi. “Nasıl bir bilezik istediğini bilemedim.”

Müslüm efendi para saymaya bir an ara verdi.

“Boş ver, sen de parasını verirsin,” dedi, sonra para saymayı sürdürdü. Üstelik, ne zaman ve ne kadar para vermek gerektiği konusundaki soruları da “daha sonra” larla geçiştirdi. Ama, para saymayı bitirmesinden sonra, hemşerisi hocayı görüp göremeyeceğini sorunca, nerdeyse sinirlendi, “Hayır, olmaz!” diye kesip attı. “Böyle zart zurt kapısını çalmaya başlarsan, herif kuşkulanmaya başlar. En iyisi, sen haftaya bugün gel. Tamam mı?”

Tamam değildi, Yusuf Aksu’ya kitabını götürmek ve neden başlıklar dışında her satırını çizdiğini sormak istiyordu, hem de Yusuf Aksu ona istediği zaman gelmesini söylemişti, ama Tokatlı Müslüm’e karşı çıkmayı göze alamadı. Tam bir hafta sonra götürebildi kitabı, Yusuf Aksu beğenip beğenmediğini sorunca da kitabın ingilizce olduğunu söyledi.

Yusuf Aksu sehpanın üstünde duran meşin ciltli *Cours de linguistique générale*’i alıp bir iki sayfasına baktı, sonra gözlerini gözlerine dikti.

“O zaman, siz ingilizce bilmiyorsunuz,” dedi.

“Bilmem, hocam.”

Yusuf Aksu kitabı bir süre daha karıştırdı.

“Fransızca da bilmiyorsunuz,” dedi.

“Fransızca da bilmem, hocam.”

“Almanca?”

“Onu da bilmem, hocam, biraz okumuştuk, ama hocamız da bilmiyordu,” dedi Bayram Beyaz. “Yabancı dil bilmem. Çok kötü bir şey mi?”

Yusuf Aksu içtenlikle güldü.

“Hayır, neden kötü olsun ki?” dedi. “Kötü bir şey değildir, bu yüzden hapse atmazlar insanı, ama küçük bir sakıncası vardır: yabancı dil bilmeyenler kendi dillerinin doğal olduğunu sanırlar, ötmek gibi bir şey sanırlar yani, ya da böğürmek gibi. Bilenler de genellikle böyledir ya bunların gerçeği kavrama olasılıkları daha yüksektir,” diye ekledi, bir kahkaha attı.

Bu kahkaha Bayram Beyaz’ı yüreklendirdi.

“Hocam, bu kitabın her satırı çizilmiş,” dedi.

“Evet, gördüm,” diye yanıtladı Yusuf Aksu; “okuduğunu çizmezsen ya da yazmazsan, sonra nerden anımsayacaksın?”

“Anımsamak için mi çizdiniz, hocam? Yanlış bulduğunuz için çizmediniz mi?”

Yusuf Aksu bir kahkaha daha kopardı.

“Bu kitabı benim çizdiğimi nerden çıkarıyorsunuz ki?” diye sordu. “Bir başkası da çizmiş olabilir, bir çocuk da, bir bunak da yapabilir bunu.”

“Bu evde sizden başka kimse oturmuyor ki?”

“Daha önce oturanlar olmadığını nerden biliyorsunuz? Daha önce çok insanlar yaşadı bu evde; bir bunak bile yaşadı. Ayrıca, bu kitap bu eve böyle çizilmiş olarak da girmiş olabilir. Olamaz mı?”

Bayram Beyaz yüzünün kızardığını duydu gene, başını önüne eğdi.

“Olabilir, hocam; bunu düşünemedim,” dedi.

Ama Yusuf Aksu yanıtı işitmişe benzemiyordu, dalıp gitmişti: Yunus’un kitaplarla boğuşmasını, bir gün, evde, bir kitabın satırlarını coşkuyla çizdiğini görüp de neden çizdiğini sorunca, “Bir okuduğunu bir daha okumamak istiyorsan, çizeceksin; ama, kafana da yazacaksın!” deyişi bugünmüş gibi gözlerinin önündeydi. Yunus bu çizme huyunun kendisine dedesinden geçtiğini, ama dedesinin bu işi son dönemlerinde bir yaşlı adam eğlencesine dönüştürdüğünü de anlatmıştı. Bu çocuğun okuyamadan alıp getirdiği kitaptaki çizgiler de Yunus’un bunak dedesinin işi olmalıydı. Yusuf Aksu’nun gözleri doldu. Konuğuna büyük dostu Yunus’u anlatmayı, tüm düşüncelerinin ondan geldiğini, kendisinin, bu yaşında bile, ondan öğrendiklerini yinelemekle kaldığını açıklamayı düşündü, ama, tuhaf bir

yanılsamayla, kendini biraz Yunus, Bayram Beyaz'ı da biraz kendisi gibi görüyordu, kısa bir kararsızlığın ardından, açılmayı ertelemeye karar verdi.

"Ben daha çok ansiklopedi okurum, ansiklopediler de çizilmez, çünkü hep geri döneriz onlara," dedi. Nasıl bir ansiklopedi tutkunu olduğunu görünce, Yunus'un attığı kahkahayı anımsadı, gözlerinin yaşardığını duydu, dalıp gitti; neden sonra, "Geçenlerde gazetede gördüm, Saussure'ün kitabının türkçesi de çıkmış: türkçesinden okuyabilirsiniz," diye ekledi.

"Hemen yarın alırım, hocam," dedi Bayram Beyaz.

"Çok güzel, siz alıp okuduktan sonra konuşuruz," dedi Yusuf Aksu, gene dalıp gitti, üniversite yıllarında, bir ara, bu kitabın ingilizcesini okumaya kalktığı zaman ne kadar zorlandığını ve ne kadar sinirlendiğini anımsadı. "Ama çok da umutlanmayın, sorularınızın yanıtını orada bulacağınızı sanmayın," dedi.

"Sanmam, hocam. Ben sorularımın yanıtını kimden alacağımı biliyorum."

"Peki, kimden alacaksınız?"

"Sizden, hocam."

"Estağfurullah," dedi Yusuf Aksu, Bayram Beyaz'a gülümsedi.

Bayram Beyaz da ona gülümsedi. Sonra sustular, kocaman koltuklarında, karşı karşıya, ikisi de daha bir küçülmüş, birer küçük çocuğa dönüşmüş gibi. Neden sonra, Yusuf Aksu sehpanın üstünden Saussure'ün kitabını aldı, dilini bilmediği bir kitabı karıştırır gibi, gelişigüzel karıştırmaya başladı. Bayram Beyaz, "sorularımızın yanıtını" dilbilimde bulamayacağımıza, Yusuf Aksu da kendi kitabını daha yazmadığına göre, onu felsefe konusunda konuşturmayı düşündü, ilk görüşmelerinde söz ettiği eskil filozofların adlarını anımsamaya çalıştı, ama bu kez de Zenon dışında hiçbiri gelmedi usuna. Böylece, yarım saat süresince, Yusuf Aksu Saussure'ü karıştırdı, o sustu. Yarım saatin sonunda, hoca konuşmadığına göre, kitabın türkçesini okuduktan sonra gelmesini, yani şimdi gitmesini istediğini düşündü, ellerini dizlerine bastırarak doğruldu.

"Hocam, ben artık gideyim," dedi.

Yusuf Aksu, uzun süre kitabı karıştırdıktan sonra, en sonunda okunacak bir sayfa bulmuşa benziyordu. Şaşkınlıkla başını kaldırdı.

“Neden?” diye sordu. “Geç mi oldu?”

Bayram Beyaz içgüdüyle pencereye baktı, dışarıda hâlâ güneş vardı.

“Hayır, hocam, geç olmadı, ama işleriniz vardır, zamanınızı almayayım,” dedi, Yusuf Aksu, oturduğu yerden, şaşkın gözlerle kendisine bakarken, başıyla selamladı onu. O da, yanına gelip elini sıktıktan sonra, ağır ağır kapıya doğru yürüdü.

Sahanlıkta, asansöre adımını atarken, birden Cemile hanımın görüntüsü belirdi gözlerinin önünde, kocaman ellerinin bedeninde dolaştığını duyar gibi oldu, başı döndü. Apartmanın girişinde, sessizce çıkıp gitmekle iki kat aşağıya inip Tokatlı Müslüm’ü, bir olasılıkla da o anda görmeyi en çok istediği kişiyi: Cemile hanımı görmek arasında duraladı. Öyle görünüyordu ki, Müslüm efendiyle Cemile hanımdan fazlasıyla kuşkulanmasına karşın, bayağı bağlanmıştı onlara; ama onlar, başlangıçta kendisini coşkuyla aralarına aldıktan sonra, şimdi, hiçbir neden yokken, uzak durmayı yeğ tutuyorlardı sanki: Müslüm efendi yüzüne bakmadan para sayıyor, Cemile hanım surat asarak başını çeviriyordu.

Kapıcı odasında, bir kez daha haklı çıktı: Müslüm efendiyle Cemile hanım yerlerinden kıpırdamadılar. Müslüm efendi “Gel, buyur, hemşerim,” demekle yetindi, Cemile hanım bu kadarını bile yapmadı; tam tersine, arkasını döndü. Bayram Beyaz bir süre öylece dikildi, sonra, birdenbire, kararlı adımlarla Cemile hanıma doğru yürüdü, tam önünde durarak cebinden cüzdanını çıkardı, birkaç bozukluk dışında, tüm parasını desteleyip uzattı.

“Bilezik parası,” diye kekeledi.

Cemile hanım horgörüyle yüzünü buruşturarak elinin tersiyle itti desteyi.

“Sen onu kıtlıkta kızının eline ver,” dedi, “Erkek Cemile senin bilezik parana kalmadı!”

Bayram Beyaz öyle donup kaldı olduğu yerde, dayak yemiş bir çocuk gibi gözlerini Tokatlı Müslüm’e çevirdi, bu duruma son verecek bir söz ya da devinim bekledi. Tokatlı Müslüm gevrek gevrek güldü, “Sivaslı değil mi, bir günü bir gününü tutmaz bunun; bugün kıçını döner, yarın üstüne çeker,”

dedi. Sonra oturması için karşısına düşen tahta iskemleyi gösterdi ona, birlikte çay içmeyi önerdi. Bayram Beyaz bunalacak gibiydi, izin isteyip çıktı. Kızıl Tosbağa'ya binip hızla uzaklaştı Maçka'dan, ama düşüncesi oradan ayrılamıyor, "Bunlar kötü bir oyun hazırlıyor! Hem de işi bitirmeleri yakın! Beni uzaklaştırmak istemeleri bundan!" diye söylenerek ilerlemekle geri dönmek arasında duralıyor, ne zaman bir karakol görse, içgüdüyle yavaşlıyordu. Gene de hep ilerledi, Beyazıt'ta bir kitapçıdan *Genel dilbilim dersleri*'ni alıp eve döndü.

Ertesi gün, biraz da Yusuf Aksu'yu bekleyen tehlikeye ilişkin kuşkularını ve Erkek Cemile'nin yarattığı düş kırıklığını unutabilmek için, saatlerce Saussure'le boğuştu.

İlk sayfalarda, her şey iyi gitti, bayağı anlıyordu okuduğunu. Böylece, elde kalem, bu kitabı bir iki kez daha okuyacak olursa, dilbilimin tarihini belleğine tam olarak yerleştirebileceğini düşündü; yakın bilimlerle bağıntılarını da büyük ölçüde kavradı; hatta, bir ara, okumuyormuş da Yusuf Aksu'yu dinliyormuş gibi bir yanılsamaya kapıldı, "Bu da bilim, bizim İktisadi ve Ticari İlimler'de okuduğumuz da; ama, yukarıda Allah var, bu bambaşka: daha güzel, daha şiirli, boşuna insan bilimi dememişler," diye geçirdi içinden. İlk sayfayı açıp çevirmenin adına baktı: "Berke Vardar: aşkolsun, güzel çevirmiş!" diye söylendi. Bununla birlikte, dilyetisi olgularında dilin yerini anlatan bölümde, A ve B kişileri arasındaki konuşma sürecini okurken, tüm bunların dünyayı ve insanları anlamamızda yararsız olmayacağını düşünmekle birlikte, gittikçe kafası karıştı; dil ile söz arasındaki karşıtlığın incelendiği bölümün başlarında, anlatılanın anlamına eliyle tutabilecek oranda yaklaşır gibi oldu, ama, hemen arkasından, dili bir göstergeler dizgesi olarak tanımlayan satırların arasında ipin ucunu kaçırdı: Yusuf Aksu'nun genellikle ağır ağır, nerdeyse kekeler gibi konuşması söyleminin anlaşılmasını kolaylaştırmadığı gibi, Saussure'ün dalga dalga gelişip bizde bilmediklerimizi nicedir biliyormuşuz gibi bir izlenim uyandıran anlatımı da kıvrak düşüncesini herkesin rahatça anlamasını sağlamıyordu. O gene de sürdürdü okumayı: önündeki yazının yalnızca seslerine ulaşabilen bir hafız adayı gibi, hızla okuyarak birbiri ardından çevirdi sayfaları, bu arada, bilmediği terimlerle karşılaştıkça, daha bir saat önce vardığı yargıyı unutup suçu çevirmene yükleyerek "Nedir bu, uzay türkçesi mi?" diye homurdandı. En sonunda, kitabı kapattığı zaman, bu adamın gerçekten tam bir alkolik olması gerektiğini, çünkü her şeyi çift

gördüğünü düşündü: dil dedi mi yanına bir de söz getiriyor, gösterge dedi mi gösteren ve gösterilen diye ortasından ikiye bölüyor, bu kadarı yetmezmiş gibi bir de nedensizini ve nedenlisini ayırıyor; sonra, bununla da yetinmeyerek, sözcükle nesne arasına kavram ve işitim imgesini sokarak konuyu içinden çıkılmaz bir duruma getiriyordu. “Anlayabilirsen anla! Bunca insan nesini beğenmiş ki bu adamın?” diye söylendi; eli kitabın üstünde, gözleri tavanda, dalıp gitti. Belki de izlenecek en doğru yolun böylesine çetrefil kitaplar arasında yaşamın anlamını arayacak yerde, onu yaşamak, yani her şeyden önce yemek, içmek, sevişmek olduğunu düşündü. Cemile hanımın kocaman çıplak bedeni bir kez daha belirdi gözlerinin önünde, dalıp gitti.

Akşam yemeğini çay eşliğinde peynir ekmekle geçiştirdikten sonra, sanki onsuz okunursa olmazmış gibi, kalemi eline alıp okumaya başladı gene. Tümceleri genellikle anlıyor, mantığa uygun buluyor, birbirine de bağlıyordu. Örneğin “Dile ilişkin tanımımız, onun sunduğu düzene, oluşturduğu dizgeye yabancı olan, kısaca ‘dış dilbilim’ terimiyle belirtilen her şeyi dilin dışında bıraktığımız anlamını içerir. Ama bu dilbilim de önemli sorunlarla uğraşır. Dilyetisiyle ilgili incelemelere girişilirken özellikle bu sorunlar düşünülür” tümcelerini okuduğu zaman, her şey gün gibi açıkmış ve, bir daha hiç çıkmamak üzere, belleğine yerleşiyormuş gibi geliyordu ona, ama, altı yedi satır sonra, “Sonra, dille siyasal tarih arasındaki bağıntıları anmak gerekir. Romalılar’ın ülkeler ele geçirmesi gibi büyük tarihsel olayların bir yığın dil olgusu üstünde çok geniş etkileri olmuştur” tümcelerine geldiği zaman, daha önce okuduklarını çoktan unutmuş oluyor, böylece “Sonra” sözcüğü tüm anlamını yitiriyordu. Kısacası, hangi sayfaya gelmiş olursa olsun, Bayram Beyaz kendini *Genel dilbilim dersleri*’nin hep başında buluyordu. “Olmuyor, hayır, olmuyor,” diye söylendi.

Nerdeyse öfkeyle arkasına yaslanarak gözlerini ovuşturdu bir süre, “Peki, neden anlamıyorum ki şu kitabı?” diye sordu kendi kendine. Sorusuna bir yanıt aramaya girişti, uzun uzun düşündükten sonra, üç olasılıkta karar kıldı: birinci olasılık okuduğunu anlayamayacak kadar salak olmasıydı, ikinci olasılık kitabın fazlasıyla saçma ve dağınık, üçüncü olasılıksa, gereğinden fazla mantıklı olması. Ancak, iyice düşünülünce, birinci olasılığı bir yana bırakmak kaçınılmaz görünüyordu: ne de olsa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi gibi bir yüksek okul bitirmişti, ekonomi olsun,

tarih olsun, coğrafya olsun, türkçe olsun, okulda ve okul dışında tüm okuduklarını anlamış, ayrıntıları belleğinde tutmakta da hiçbir zaman zorlanmamıştı, öyleyse “Salaklığımdan anlayamıyorum,” derse, kendisine haksızlık etmiş olurdu. Bu durumda, ünlü kitabın fazla mı saçma, yoksa fazla mı mantıklı olduğunda bir karara varmak gerekiyordu. Saçmaysa, sözcükler ve tümceler birbirine ters düşüyor, birbiriyle çelişiyor demekti, bu durumda, öğeler tek tek anlamlıymış gibi görünse bile, bellekte tutulamamasından, bir sonraki önermeye geçilince bir önceki önermenin uçuvermesinden daha doğal bir şey olamazdı. Fazla mantıklı olması da aynı şeydi: önermeler birbirine sımsıkı bağlı olduğundan, yapıt sıkı bir kitle oluşturur, konunun uzmanı olmayanlar kolay kolay seslerden anlama geçemezlerdi. Ama kitap saçma mı, yoksa mantıklı mıydı? Biraz da bunu anlamak amacıyla yeniden okumaya girişti.

Saat gece yarısını vurduğunda, seksen üçüncü sayfaya gelmişti, ama hep kitabın en başındaydı; en kötüsü, dilyetisi, dizge, öğe, eşsüremlilik, artsüremlilik gibi bir orada, bir burada, ikide bir karşısına çıkan birkaç sözcük bir yana, beyni tüm bilgilerden boşalmış gibiydi, uyku gözlerinden akmaktaydı. Gene de direndi, okuduğu sayfalara her şeye karşın bir kez daha göz atmak, en azından bölüm başlıklarını yeniden okumak istedi. Bir kez daha seksen üçüncü sayfaya doğru gelirken, birden irkildi: bunca sayfa boyunca tek bir sözcüğün altını çizmemişti! “İşte uzmanlarla benim aramdaki fark!” dedi. Hâlâ elinde tuttuğu kalemi attı. Sonra, birdenbire, Yusuf Aksu’ya geri götürdüğü fransızca baskının tümden çizilmiş sayfalarını anımsadı, bir akıma tutulmuş gibi titredi, “Hayır, o adamın tüm kitabı çizmiş olması hiçbir şey anlamamış olduğunu göstermez!” diye geçirdi içinden. “Hayır, o adam, belki de hocanın babası, anladığını çizmiştir, anladığını çizmiş olması da tüm kitabı anladığını gösterir. Anlaşılan, ben salağın tekiyim.”

Gene de, en fazla çeyrek saat sonra, olumlu bir yoruma geldi: her yapıtı ilk okuyuşta anlarsak, uzmanlık nerede kalırdı? Geniş olduğu kadar da derin bir uzmanlık alanının eşiğinde bulunuyordu, okuduğu tümceler arasında altı çizilmeye değer olanları seçebilmek için bu alanda epeyce yol almış olmak, bunun için de dalın önde gelen yapıtlarını dönüp dönüp baştan okumak gerekirdi. Kitapların eksik bıraktığını da ancak Yusuf Aksu’yla konuşarak giderebilirdi. İçini çekti, “Demek, uzunca bir süre, hocayı göremeyeceğim,” dedi. “Kitabı okuyup gelmemi söylediğine göre...” Ne olursa olsun, hafta

başında, gazeteye giderken, boş zamanlarını iyi değerlendirerek söz konusu süreyi olabildiğince kısaltmak umuduyla, *Genel dilbilim dersleri*'ni de yanında götürdü.

Son günlerde, işleri zor yetiştiriyordu, o gün de rakamlardan kurtulup Saussure'ü açmaya zaman bulamadı. Onun yerine, iş ya da dostluk için odasına gelenler yaptı bunu. Hakkı Köse'nin, ünlü köşe yazarı Firuz Polat'ın, Şemsi Çamlı'nın küçük odada ilk gördükleri Saussure'ün kitabı oldu: "Ne kitabıymış bu?" diyerek masanın üstünden alıp karıştırmaya giriştiler hemen. Bayram Beyaz "Hoca okumamı söyledi; üzerinde tartışacağız!" yanıtını verince, ilgileri daha da arttı. "Ben de alıp okumaya çalışayım: bakalım, neyin nesiymiş?" türünden bir şeyler söyledi hepsi de. Saussure'ün adıyla da, kitabıyla da ilk kez karşılaştıkları belliydi. Ama, akşamüstü, ünlü dilbilimciyi gerçekten tanır görünen biri çıktı: kültür bölümünde parça başı çalışan kara kuru bir kız, sevinçle karışık bir şaşkınlıkla, "A! Siz Saussure mü okuyorsunuz? Saussure okuyan bir sayman! Ne kadar güzel!" diye haykırdı, sonra, *Genel dilbilim dersleri*'nin varlığı kendisinin Bayram Beyaz'a, Bayram Beyaz'ın kendisine yakın davranması için yeterli bir nedenmiş gibi, odadaki biricik konuk iskemlesine yerleşiverdi, "Şiir gibi bir kitap, su gibi akıp gidiyor, değil mi öyle?" diye sordu.

"Evet, doğru," dedi Bayram Beyaz, kalemini masanın üstüne bıraktı, gözlerini genç kıza dikip öylece kaldı, güzel olmamasına karşın, bayağı çekici göründüğünü düşündü. "Evet, doğru," diye yineledi. "Ama tümüyle anlamak kolay değil: önce anlar gibi oluyorsun, sonra karıştırdığını görüyorsun."

"Evet, ama, bu sizin söylediğiniz her zaman olur," dedi kara kız. "Kafamıza egemen olmamız gerekir."

"Yani?"

"Yani kendimizi okuduğumuza vermeli, okuduğumuz sırada, okuduğumuzdan başka hiçbir şey düşünmemeliyiz."

"Öyle mi dersiniz?"

"Evet, böyle derim, okumak ciddi bir iştir," dedi genç kız, kalktı, kapıya doğru yürüdü, bir eli tokmağın üstünde, öylece durdu, "Umarım, bir gün zamanınız olur da sizinle Saussure konuşuruz," diye ekledi, kapıyı usulca

açtı, sanki küçük odanın karşı ucundan değil de bir trenin penceresinden, daha da iyisi, bir geminin güvertesinden el sallıyormuş gibi el salladı, nerdeyse aynı anda, kapının ardında görünmez oldu. Bayram Beyaz, en az beş dakika süresince, onun görünmez olduğu noktaya baktı. “Çok tuhaf! Cemile’yle yatmadan önce kadınlara hiç böyle bakmazdım,” diye düşündü.

Akşam, evde, bir kez daha *Genel dilbilim dersleri*’yle cebelleşmeye başladı: kara kızın söylediği gibi, söylem açık, örnekler canlı, benzetmeler sezdiriciydi. Bununla birlikte, okuduğu kafasına yerleşmiyor, önermeler birbirine bağlanmıyordu. Daha doğrusu, bir iki dakika bağlanır gibi oluyor, sonra çözülüp gidiyordu, sanki topu topu üç tümcelik bir yer vardı belleğinde, bir dördüncüsü geldi mi ilk üçü uçup gidiyordu. Kalktı, pencereyi açtı, uzun uzun sokağa baktı. İki sokak köpeğinin, biri yarım boy önde, biri yarım boy arkada, ama çok eski iki dost gibi ağır ağır geçip gidişini izledi. Gördüğüyle bir ilgisi bulunmamasına karşın, Erkek Cemile tüm canlılığı ve tüm çekiciliğiyle gözlerinin önüne geldi, “Ne oluyor bana böyle? Bu yaştan sonra kadın düşkünü mü oluyorum?” dedi kendi kendine. Bir kez daha *Genel dilbilim dersleri*’ne döndü. Durum gene değişmedi. Öyle görünüyordu ki, ya tümden salak olduğunu benimsemesi, ya da kitabı okuyup anlamak ve konuyu Yusuf Aksu’yla değerlendirmek için kendine bayağı uzun bir süre tanıması gerekiyordu.

İşin ilginç yanı, daha bu süreyi saptayamadan, gazetede, dostlarının masalarının üstünde, ellerinde ya da koltuklarının altında *Genel dilbilim dersleri* görmeye başladı. Müdürün seçkin dostu Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’tan ünlü köşe yazarı Firuz Polat’a kadar, birçok kişi kendisiyle karşılaşınca hemen ünlü yapıtı gösteriyor, “Gördün mü, ben de dilbilimci oldum!” dedikten sonra, önce çevirmenin “uzayca”sından yakınıyor, sonra, çok tuhaf olduğunu söyledikleri bu dile karşın, neyi nasıl anladıklarını açıklamaya girişiyor ya da anlamadıkları ayrıntılar üzerinde yardım istiyorlardı. Bayram Beyaz kendisinin de daha yeni başladığını söyleyerek geçiştiriyordu durumu. Ertesi hafta, bir perşembe günü, akşamüzeri, müdürünün odasında, müdürün de, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın da, Yük.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’ın da kitabı okuyup bitirdiğini öğrenince, ne düşüneceğini bilemedi. Görünüşe bakılırsa, her üçü de büyük ölçüde anlamıştı yapıtı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, çevirinin dilini biraz “kılçıklı” bulduğunu söylemekle birlikte, gözlemlerini sıradan bir hekimlik konusundan söz eder gibi rahat anlatıyor, müdür de hep kafa sallayarak ya

da başka ayrıntılar vererek konunun uzmanıymış gibi dostunu onaylıyordu. Ancak, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç konuyu daha bir iyi anlamışa benzemekteydi: okuduklarını nerdeyse olduğu gibi yinelemekle kalmıyor, Saussure'ün kimi gözlemlerinden yola çıkarak hemen her şeyi bir dil olarak niteliyordu: her kent bir dildi ona göre, gazete, radyo, insan bedeni, hukuk, ekonomi, hatta savaş bile bir dildi. Hakkı Köse'nin içeriye girdiğini görünce, gülümsedi, "Futbol da bir dildir, tüm sporlar gibi," diye ekledi.

Bayram Beyaz'a da doğru göründü bu gözlem. "Hulki bey haklıysa, ben de haklıyım demektir: dünyayı anlamak için en büyük dilbilimciye başvurdum," diye geçirdi içinden. Ama müdür karşı çıktı genellemeye, "Her şeyi bir dil olarak nitelersek, dilin kendisini gözden kaçırırız," dedi.

"Neden kaçıralım ki? Tam tersine, her zaman gözümüzün önünde olur," diye atıldı Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç. "İnsan da bir hayvandır demek gibi bir şey bu."

"Bence öyle değil: sonuçta, bir iletişim biçimi olarak, hepsinin en gelişmişi dil olduğuna göre, hayvan da bir insandır demek gibi bir şey; insanın da bir hayvan olduğu önerisinden yola çıkarak nereye gidebiliriz ki?"

Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç şaşırdı, bir yanıt bulmaya çalıştı. Ama, o daha ararken, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı girdi araya: dostu Kalaç'ın sözünün bir benzetmeden öteye geçmediğini, bu arada, Saussure'ün benzetmelere fazla yer vererek işi biraz karıştırdığını belirttikten sonra, gerçekte, fazla büyütülmemesi gereken bir kitap karşısında bulunduğumuzu, bu kitabın bize dilin nasıl işlediğini ve nasıl incelenmesi gerektiğini gösterdiğini, gösterge, gösteren, gösterilen, dil ve söz kavramlarını çok açıklayıcı bulduğunu, ama dil konusunda söylenebilecek her şeyin burada söylenmediğini de bilmek gerektiğini vurguladı. "Saussure insan bir hayvandır demekle yetinmiyor, insan iki ayaklı bir hayvandır diyor, ama, söylemek bile fazla, bu da yetmez sorunu çözmeye," diye bitirdi.

Başta dostu Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç olmak üzere, herkes saygıyla dinlemişti Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın sözlerini. Bayram Beyaz da dinlerken umutlanmış, bu kitapla ilgili eksiklerini dostların yardımıyla gidererek Yusuf Aksu'nun karşısına bayağı donanımlı olarak çıkabileceğini

düşünmüştü. Ama böyle bir yardım isteğinin saygınlığına gölge düşürebileceğini düşündü.

“Doğru, ama, Yusuf Aksu’ya bakarsanız, bu adamın kavramları hiç de açık kavramlar değil, kılçıklı olan da Vardar’ın değil, adamın kendisinin dili,” dedi.

Bayram Beyaz’ın kafasında tüm bunlardan kimilerinin bu işi kendisinden daha çabuk ve daha iyi kavradıkları izlenimi kaldı. Bir kez daha, kendi anlama yeteneğinden kuşkulandı, bir kez daha, yüksek öğrenim dalının farklılığına ve kafasının dağınıklığına bağladı sorunu: Erkek Cemile gerçekten kötü bir evrede girmişti yaşamına. Gene de kafasını toplamak, her akşam bir konuda yoğunlaştırmak istedi. İşe gösterge konusundan başladı. Işığını söndürüp yatmışken, kalkıp oturdu. “Bu kez bütün parçalar bir arada, birbirine bağlanıyor,” diye düşündü. “Gösteren iki öğeden oluşuyor: bir göstereni, bir de gösterileni var; örneğin kara sözcüğü bir gösterge, kara sesi onun göstereni, kara kavramı da gösterileni. Bundan daha açık bir şey olamaz!” Ama çok geçmeden gene karıştı kafası, “Olmuyor, olmuyor,” diye söylendi. Ertesi gün, işten sonra, Maçka’ya gidip Yusuf Aksu’yla gösterge konusunu konuşmaya karar verdi. En az on gün geçmişti aradan: Yusuf Aksu fazla sık gelmesinden yakınamazdı, Erkek Cemile’ nin soğukluğunun geçmiş olması da büyük olasılıktı.

Tokatlı Müslüm kapının önünde kendisi gibi biriyle konuşuyordu, konuşmayı keserek “Hoş geldin, ortak,” dedi, hemen arkasından da aşağıya, odasına inip kendisini orada beklemesini söyleyerek gene yanındaki adama döndü. Bayram Beyaz Cemile hanımla karşılaşmak umuduyla hızla indi merdivenleri, ama onu göremedi. Müslüm efendi, içeriye girer girmez, Cemile’nin yatışma yolunda olduğunu söyledi. Buna karşılık, Yusuf Aksu’yu sorunca, “O da geçen gün seni soruyordu,” dedi, hemen alıp yukarıya götürdü onu. Kuşkularını iyice silmek istercesine, bir iyilik daha yaptı: kendisini ustayla baş başa bıraktı.

Yaklaşık on gündür uğramamış olmasına karşın, Bayram Beyaz buradan hiç ayrılmamış ya da kendisi gitti gideli Yusuf Aksu hep aynı yerde, aynı kılıkla oturuyormuş gibi bir duyguya kapıldı, birden içi ürperdi. Bu nedenle, örneğin “İşler nasıl?” gibi fazlasıyla sıradan sorular karşısında bile bocaladı. “Neler yapıyorsunuz?” diye sorunca da çantasından *Genel dilbilim dersleri*’ni çıkarıp uzattı hemen, “Bunu okuyorum, hocam,” dedi.

Yusuf Aksu kitabı aldı, ilgiyle karıştırmaya başladı, kimi sayfalar üzerinde bayağı oyalandı, kimilerini hızla çevirdi. Dışarıdan bakan biri bilmediği bir dilde yazılmış bir kitabı karıştırdığını düşünebilirdi. Sonra kitabı sehpanın üzerine bıraktı. Gözlerini Bayram Beyaz'a dikerek gülümsedi.

"Nasıl, beğendiniz mi?" diye sordu.

"Bilemiyorum, hocam, kimi yerleri çok eskimiş gibi geldi bana, kimi yerlerini de anlamakta güçlük çekiyorum," dedi Bayram Beyaz.

"Nasıl yani?"

"Şöyle, hocam: yazılanı anlıyorum; gösterge gösterenle gösterilenden oluşur diyor, anlıyorum; gösteren ses, gösterilen kavramdır deyince de anlıyorum, aklımda da tutuyorum, ama nedenini anlayamıyorum."

"Neden peki?"

"Şöyle, hocam: örneğin kara sözcüğünü alalım, biri ses, biri kavram, biri gerçek, ama hepsi de kara değil mi?"

"Hayır, değil. Kara sözcüğünün karalık neresinde? O gösteriyor. Peki sonra?"

"Göstergenin nedensizliğine de pek aklım ermedi, hocam: bizim *kara* dediğimize İngilizler *black* diyor diye dilsel göstergenin nedensiz olduğu söyleniyor, oysa bunun bir nedeni bulunması gerekir herhalde, öyle değil mi, hocam?"

Yusuf Aksu kaşlarını çattı.

"Sanırım, siz bu konuyu karıştırıyorsunuz," dedi, kitabı alıp orasından burasından okudu bir süre, sonra kalktı, kitaplık bölümüne geçti, bir süre de sözlük ve ansiklopedi karıştırdı, yüzünde anlayışlı bir gülümsemeyle yerine döndü. "Yani siz şimdi dilsel göstergenin nedenli olduğunu mu söylüyorsunuz?" diye sordu.

Bayram Beyaz oturduğu yerde büzülebildiği kadar büzüldü.

"Ben bir şey söylemiyorum, hocam," dedi. "Ama Avrupalı ve Amerikalı dilbilimcilere göre, her dilsel göstergenin bir nedeni var, değil mi?"

Yusuf Aksu anlayışla gülümsedi.

“Peki, bunu nerden çıkarıyorsunuz, Bayram bey?” diye sordu. “Adamlar dilsel gösterge nedensizdir diyorlar. Üstelik, gösterilen nesne değil de kavram oluyor.”

“Nasıl yani?”

“Şöyle, ben size bardağı elime alıp ‘Bu bir bardaktır!’ diyorum, onlar bardağı değil de kavramı gösterdiğimi söylüyorlar.”

“Neden, hocam? Bunu neden yapıyorlar?”

“Ne bileyim, neden! Bunu adamların kendilerine sormak gerekir.”

Bayram Beyaz “İşler gene karıştı,” dedi kendi kendine, Yusuf Aksu’nun da, bir kez daha, hızlı gidildiği kanısına vararak, bilgisizlik duvarının arkasına saklandığını düşündü, ama konuşmayı gidebildiği yere dek götürmek istedi.

“Peki, hocam, bizim kara dediğimize İngilizler neden *black* diyorlar? Neden *kara* demiyorlar? *Black* daha mı doğru? Daha mı güzel?” diye sordu.

“Al birini, vur ötekine; Fransızlar da *noir* diyorlar,” dedi Yusuf Aksu, birkaç anlama birden çekilebilecek bir kahkaha attı, “Dünyanın çivisi gevşemiş, çıkmak üzere, hâlâ anlayamadınız mı?” diye ekledi, dalıp gitti, Yunus Aksu’nun ötüşlerin yerini alan dillerin insanları ve toplumları nasıl böldükleri konusundaki unutulmaz sözlerini, birkaç gün önce kendisinin de konuğuyla aynı konuda yaptığı coşkulu söyleşiyi anımsadı. “Yanıtı o konuşmadan çıkarması gerekirdi,” diye geçirdi içinden. Bir süre, hiçbir şey söylemeden, Bayram Beyaz’ın uçları özenle kırpılmış bıyığına, yuvarlak ve yağlı yüzüne, yumuk ellerine baktı, iyi bir çocuk olduğunu düşündü, ama daha önce anlattıklarını bir kez daha anlatmaya üşendi.

“Onların dili ingilizce, bizim dilimiz türkçe,” dedi. “Ama bir nedeni var ki *black* demiyoruz.”

“Yani siz her göstergenin ayrı bir nedeni mi var diyorsunuz?”

Yusuf Aksu konuğunun kendisini sıkıştırarak yanlışını çıkarmaya çalışmasından kuşkulandı.

“Ben hiçbir şey söylemiyorum, çünkü benim kitabımda dilsel gösterge diye bir şey yok,” dedi sertçe, sonra, konuğunun gözlerinin faltaşı gibi açıldığını görünce, fazla sert konuştuğunu düşünerek gülümsedi. “Ama, siz

merak ettiğinize göre, ne demek istediklerini iyice anlamaya çalışalım: ansiklopediye bakalım," diye ekledi, ellerini dizlerine bastırarak kalkıp ansiklopedilerine doğru yürüdü gene, birini açtı, *sign* terimini buldu, önce okuyup çevirdi, sonra, bir ilkokul öğrencisine açıklar gibi, ikide bir "Anlatabildim mi?" diye sorarak, aldığı yanıt biraz ikircilikli oldu mu yeniden başa dönerek, uzun uzun anlattı. "Şimdi tamam mı?" dedi.

Bayram Beyaz saygıyla eğildi.

"Tamam, hocam, dilinize sağlık, anladım," dedi. Fazla bir şey anlamamıştı, ama ustanın kitabında yeri olmadığına göre, dilsel göstergeyi bilmese de olurdu. "Böyle olunca, örnek bulmak da kolaylaşıyor herhalde."

"Evet, öyle: size şu masayı gösteriyorum ve masa diyorum, ama şu öteki masayı da gösteriyorum ve gene masa diyorum, üçüncü bir masa gösteriyorum ve ona da masa diyorum."

"Üçünde de gösterdiğiniz nesne masa değil mi, hocam?"

"Evet, masa; ama ayrı ayrı masalar. Ayrıca hiçbir masayı göstermeden de masa diyebilirim. Diyemez miyim?"

"Dersiniz, hocam."

"Evet, derim, elbette derim," dedi Yusuf Aksu, bir süre gözlerini tavana dikti. "Kuş da eşini her zaman görmez, ama onu çağırmak için öter," diye ekledi, ama, ekler eklemez, karşısında Yunus'un alaylı alaylı gülümsediğini görür gibi oldu, başını önüne eğip sustu.

Bayram Beyaz gene konuşturmak istedi onu.

"Evet, hocam, çok haklısınız, ama dilsel göstergenin nedensizliği konusu gene de çok karışık geliyor bana," dedi. "Örneğin bu adamlar yirmiyi de, ikiyi de nedensiz sayıyor, ama yirmi ikinin nedenli olduğunu söylüyorlar. Peki, neden? Yirmi iki daha yüksek olduğu için mi? Her ikisi de rakam değil mi?"

Yusuf Aksu başını önüne eğip bir süre düşündü.

"Aklımda kaldığına göre, buna senin dilbilimciler ikincil nedenlilik derler; yirmi de, iki de nedensizdir, ama ikiyi yirmiye ekledin mi nedenli olur," diye yanıtladı. Bir kez daha kocaman bir ansiklopedi açtı önüne, ingilizce bir şeyler okudu, sonra türkçeye çevirdi.

Bayram Beyaz bu açıklamadan da fazla bir şey anlamadı. Yalnızca Yusuf Aksu'nun gerçekten çok iyi ingilizce bildiğini ve, kendi düzeyine inmek için, ansiklopedide söyleneni çevirmekle yetinmesine karşın, konusuna fazlasıyla egemen olduğunu düşündü. Sonra, birdenbire, "Hocam, siz her şeyi biliyorsunuz, her şeyi bildiğinizi de tüm Türkiye biliyor. Öyleyse neden ikide bir ansiklopediye bakıyorsunuz?" diye sordu. "Bence alçakgönüllülüğün bu kadarı fazla."

Yusuf Aksu gene kaşlarını çattı.

"Hayır, alçakgönüllülükten yapmıyorum bunu," dedi. "Bu konular çok da iyi bildiğim konular değil. Neden derseniz, benim kitabımda yerleri yok; ben başka bir dilbilimle uğraşıyorum, uğraşmıştım daha doğrusu."

"O zaman... o zaman..." diye kekelemeye başladı Bayram Beyaz, gözleri parlıyordu. "O zaman bunlarla, bu İsviçreli'nin kitabıyla uğraşmak gereksiz, öyle değil mi, hocam?"

Yusuf Aksu omuz silkti.

"Ben bir şey diyemem, kimsenin işine karışamam," dedi. "Ama beni ilgilendiren dilbilimle bir ilgisi yok bunların."

"Hocam, siz bu adamın dilsel göstergesinin yerine başka bir şey mi koyuyorsunuz?" diye sordu Bayram Beyaz, iyice rahatlamak istiyordu.

"Hayır, gösterge de, gösteren de, gösterilen de yok benim kitabımda; ben evrensel dilde kalmak istiyorum. İnsanların konuşmakta oldukları tüm dillerin sakat, yarım, yetersiz olduğunu düşünüyorum."

"Türkçenin de mi, hocam?"

"Evet, yazılan ve konuşulan tüm dillerin, dolayısıyla da türkçenin. Size söylememiş miydim, tüm bu diller insanlar arasında anlaşmayı engellemek için çıkarılmış ortaya, ya da ister istemez böyle olmuş. Benim görüşüm bu işte!"

Yusuf Aksu yüksek sesle, nerdeyse kızmış gibi söyledi bunları, sonra başını önüne eğip sustu. Bayram Beyaz başka soru sormadı, bir süre sonra da izin isteyip sessizce çıktı. Öyle anlaşılıyordu ki yaşamın gerçeğini bulmak ve kavramak için dilbilim kitaplarıyla didişmesi gerekmiyordu artık, kafası daha rahat olacak, Yusuf Aksu ya da arkadaşlarınca sınava

çekilmekten korkmayacaktı. Şu var ki tüm bunların dışında ve üstünde olduğu kuşku götürmeyen, ancak Yusuf Aksu'nun kendisi dışında hiçbir kaynağı bulunmayan büyük kurama ulaşmak çok daha zor olacaktı. Aynı gece, yatağında, saatler boyunca, bir o yana, bir bu yana dönerken, artık Cemile'yle Müslüm de kendisine fazla yüz vermez göründüklerine göre, belki de en iyisinin bu ilginç serüvene son vererek gerçeği bir başka düzlemde aramak olduğunu düşündü. Ertesi sabah da pek aykırı bulmadı bu düşünceyi. Ancak, gazetede, başta müdür olmak üzere, tüm dostları buna karşı çıktı. Kendisini müdür ve köşe yazarı Firuz Polat'la birlikte akşam yemeğine çağırmış olan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da Yusuf Aksu'yla ilişkiyi sürdürmesinin bir yurttaşlık, hatta bir insanlık görevi olduğunu vurguladı: Yusuf Aksu kuramını kâğıda dökmek konusunda istekli görünmediğine göre, onu konuşturarak yavaş yavaş ve parça parça da olsa gerçeğe ulaşmak için her şeyi yapmak, durum elverdiği ölçüde, konuşmalarını gizlice kâğıda ya da banda aktarmayı denemek gerekirdi. Bayram Beyaz son görüşmelerinde ustanın tam iki kez “benim kitabım” sözünü kullandığını anımsadı, dostlarına da muştuladı bunu, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya döndü, “Benimki geçici bir zayıflıktı, hocam; haklı olan sizsiniz,” dedi. Bu arada, Yusuf Aksu sürekli olarak ansiklopedilere başvurduğuna göre, onun evrensel dil kuramını anlama yolunda ilk adım olarak iyi bir ansiklopedi almaya karar verdi.

Sonraki günlerde, artık *Genel dilbilim dersleri*'ni okumak zorunda olmadığı için üstünden ağır bir yük kalkmıştı. Dostlarının durumunun da aynı olduğu anlaşılmaktaydı: artık Saussure ve benzerlerinden pek söz açmıyor, açınca da görüşlerini pek ilginç bulmadıklarını kesinliyorlar, şimdi, Yusuf Aksu'nun kuramının hepsinden ayrı, hepsinden yeni, hepsinden üstün olduğu anlaşıldığına göre, kendisinden onun kuramının doyurucu bir özetini getirmesini bekliyorlardı. Böylece, kendi amacı yanında onların dileğini de gerçekleştirmek üzere, her hafta en az bir kez uğradı Yusuf Aksu'ya; ama bu iş hiç de kolay değildi: dilbilim konusunda pek bir bilgisi olmadığından, Hakkı Köse'nin doğruyu bulmak için yanlışı bilme koşulunu yerine getiremiyor, bir başka deyişle, ona doğru sorular yöneltemiyor, kuramının hangi kavramlar ve hangi veriler çevresinde döndüğünü bilmediği için de onu kışkırtarak ayrıntılara girmesini sağlayamıyor, o coşkulu gününde anlattıklarını tümüyle unutmuş olmasına bir kez daha üzülüyordu.

Böylece, eli kolu bağlı kalınca, hiç değilse ona günün önemli siyasal olaylarından, başbakan, bakanlar, muhalefet önderleri gibi ünlü kişilerden, çıkardıkları tartışma ve kavgalardan söz açarak güncel sorunlara nasıl baktığını anlamak istedi, ama Yusuf Aksu bu ünlü kişilerin kiminin yalnızca adını işitmişti, kimini hiç bilmiyordu, olayların ya da görüşlerin ayrıntısına girmeye de hiç istekli görünmüyordu. Günün ünlü yazarlarından, ressamlarından, sinemacılarından, eleştirmenlerinden söz açmayı denedi, ama kendisi adlardan öteye geçemiyordu, Yusuf Aksu'ysa, varlıklarının bile ayrımında değildi.

Ancak, bir akşam, karşılıklı olarak, leblebi eşliğinde içilen ikişer kadeh rakının ardından, kitaplık bölümünde, dil sözcüğünün değişik anlamlarını belirlemek amacıyla ansiklopedileri karıştırdıkları bir sırada, radyoda bir kemanla bir piyano bizi de katılmaya çağıran, alabildiğine güzel bir söyleşime başlayınca, ansiklopediyi kapatmasıyla onu da, onunla birlikte gelmiş olan Müslüm efendiyi de susturdu hemen, yüzünde alışılmadık bir gülümseme, kımıldamadan, belki soluk bile almadan, büyülenmiş gibi dinlemeye başladı. Sonra, radyoda keman ve piyano aynı anda susup da bir kadın konuşmaya başlayınca, "Çok güzel, çok güzel!" diye söylendi, gözlerini Bayram Beyaz'a dikti, "Müzik insanların en soylu yaratımıdır, çünkü yitik dilin aranmasıdır; hiç kuşkusuz, bulamazlar; öyle bir nokta vardır ki hiçbir zaman ulaşamazlar ona, ama arada bir bulur gibi olanlar çıkar; bu dinlediğimiz de öyleydi, yitik dilin kapısında dönüp duruyordu," dedi. Sonra durdu, gözlerini yukarılarda bir noktaya dikti, "Mozart'ın 'Bir çeşme başında' üzerine çeşitlemeleri... yitik dile ağıt da olabilirdi," diye ekledi. Başka şeyler de söyledi. Ne var ki, bu noktadan sonra, Bayram Beyaz, onun böyle uzun ve coşkulu konuştuğuna ikinci kez tanık olduğundan olacak, yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı gene, büyük bir olasılıkla bunların da belleğinden uçup gideceğini düşündü. Düşündüğünden de kötüsü oldu: şaşkınlık ve hayranlıkla, ancak onun kemanla piyano arasındaki söyleşimi dinlediği gibi, bir şeyler anlattığını bilerek, ama hiçbir şey anlamadan dinledi. Usunda kalan tek şey müziğin yitik dili aramak olduğuydu. Yusuf Aksu konuşmasını bitirince, bu sözle ne demek istediğini sordu.

Yusuf Aksu bir düşten uyandırılmış gibi irkildi o zaman, bir süre düşündü.

“Ben size insanların yazıdan dile geçmelerinden önce konuştukları evrensel dilden söz etmemiş miydim?” diye kekeledi.

“Sanırım, söz ettiniz de ben kavrayamadım, hocam,” dedi Bayram Beyaz, bir kez daha büyük kuramın eşiğine geldiğini sezinliyor, yüreğinin küt küt vurduğunu duyuyordu. “Bir daha anlatırsanız, çok sevinirim,” diye ekledi.

Yusuf Aksu sanki ilk kez görüyormuş gibi, uzun uzun Bayram Beyaz’ın yüzüne baktı, sonra içini çekti.

“Evet, anlatmak gerekir, insanlar gerçeği bilmeli,” dedi, bir süre konuşmakla konuşmamak arasında duraladı, sonra gene içini çekti, “Ama şimdi olmaz: bu parça başımı döndürdü,” diye ekledi, gözlerini terliklerinin ucuna dikti.

Rakısı bitmişti, Müslüm efendi kadehine yeniden rakı ve buz koydu. Ama o elini bile sürmeden oturdu öyle. Arada bir, Bayram Beyaz’ın ve Müslüm efendinin işitemediği bir konuşmayı onaylarcasına başını salladı. Oysa yalnızca anımsıyordu: Yunus’un kimi çok güzel ezgilerin insanların yitik diline yeniden ulaşma yolunda bir çaba olduğunu ilk kez anlatışı, anlatırken tüm varlığını saran coşku, bir başka gün, gene radyoda, az önce dinlediği türden bir ezgiyi dinledikten sonra, kendisinin az önce Bayram Beyaz’a söylediğini onun kendisine söyleyişi gözlerinin önüne geliyor, hem ona öykünmekten başka bir şey yapmadığı, hem de onun öylesine coşkulu bir biçimde söylediklerini böylesine ruhsuz bir biçimde yinelediği için gittikçe küçüldüğünü duyuyor, yıllar önce, bu gözlemi ilk kez dile getirdiği sırada, dostuna duyduğu hayranlığın anısı şimdi onun gözlemini kendi gözlemiymiş gibi yinelemiş olmanın utancını büsbütün artırıyordu. Öyleyse neden yapıyordu bunu, neden dostunun düşüncesini dostunun düşüncesi olduğunu belirterek aktarmıyordu ki? Olduğundan daha önemli bir kişi gibi görünmek için mi? Çok değerli bir anıyı başkalarıyla paylaşmak istemediğinden mi? Araya gençlik anıları katarak gözlemin anlaşılmasını zorlaştırmaktan ya da bir delikanlının düşüncesi diye sunarak önemini azaltmaktan korktuğundan mı? Yoksa kendisinin de bilmediği, düşünemediği bir şey mi vardı bu işin içinde? Bilemiyordu. Kesin olan bir şey varsa, tanıştıkları dakikadan öldüğü dakikaya kadar yaşamını mutlu bir coşkuya dönüştüren dostunun bu yaşamı ölümüyle çok uzun bir süre başsız sonsuz bir acıya, sonra, böyle bir insanı tanıma olanağını bulduğu için, bir direnme nedenine dönüştürdüğü, şimdi bu Bayram’ı tanıdıktan sonra da

ikide bir kendini suçlamasına, daha da kötüsü, bir yalancı gibi görmesine yol açtığıydı: Yunus'un düşüncelerine her zaman gönülden katılmıştı, ama onun görüşlerini kendi görüşleriymiş gibi anlattığı her seferde bile bile yalan söylediğini düşünüyor ve, söyledikleri yalan olarak algılansın, algılanmasın, genellikle bundan utanç duyuyordu. O akşam, belki biraz da Mozart'ın etkisiyle, utanç elle tutulacak gibiydi. Bu yüzden, başını kaldırıp konuklarına bakamıyor, sözlerinin arkasını getirmeyi göze alamıyordu.

Tokatlı Müslüm, bir süre daha oturduktan sonra, hiçbir şey söylemeden kalkıp gitti. Bayram Beyaz en az bir saat daha oturdu. Yusuf Aksu ne başını kaldırdı, ne bir şey söyledi. "Hocam, ben kalkayım artık, sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim," deyip doğrulduğu zaman da duyulur duyulmaz bir sesle, "Peki, güle güle," demekle yetindi. Ama, tam çıkacağı sırada, birden yanında bitti, çok önemli bir giz verir gibi, "Doğruyu söylemek doğru olmaya yetmiyor, doğru olmak da doğruyu söylemeye," diye fısıldadı, dostça elini sıkıp arkasından kapıyı kapattı. Eli kapının tokmağında, gözleri yerde, "Ya bu son söylediklerim, bunları ne zaman söylemişti?" diye mırıldandı. "Yoksa söylememiş miydi?"

Bayram Beyaz kapalı kapının önünde öyle dikilip kaldı bir süre. Önce, davranışları bizim davranışlarımıza benzemediğine göre, Yusuf Aksu'nun bir dahi olduğunu bir kez daha yineledi kendi kendine, sonra, böyle dalıp dalıp gittiğine ve başladığı çoğu sözlerin arkasını getirmediğine ya da getiremediğine göre, büyük bir olasılıkla önemli bir sorunu bulunduğunu düşündü. "Sorunu ne olabilir ki?" diye söylendi. Ama o gece de, sonraki günlerde de bulamadı sorusunun yanıtını. Buna karşılık, dostlarının da salık verdiği gibi, dinlediklerini eve döner dönmez deftere geçirmeye çalıştı, bir ölçüde geçirdi de. Örneğin "insanların yitik dili" sözünün ne anlama geldiğini kesinlikle belirledi, önce yazmaya, sonra, sıradan insanlara fazlasıyla çelişkin görünebilecek bir yönelim uyarınca, yazdıklarına uygun biçimde konuşmaya başlamalarından önce, tüm insanların bu dili konuştuklarını da, bugün yeryüzünde konuşulan tüm dillerin insanlar arasında gerçek bildirişimi engellemekten ve onları bölmekten başka bir işe yaramadığını da oldukça açık bir biçimde "kâğıda döktü". Ama bu noktada takılıp kaldı. Bunca gelip gitmeleri boyunca, Yusuf Aksu kuramına ve dünya görüşüne ilişkin fazla bir ipucu vermiyordu da ondan mı? Hayır, çoğu zaman, kendisine bir şey sorulunca, dünyanın en doğal sözünü söyler gibi, "Bilmiyorum", "Hiç duymadım", "Okumadım" türünden yanıtlar

veriyor, “Bakmak gerek!” deyip ansiklopedi karıştırmaya girişerek artık züppeliğe dönüşmüş bir alçakgönüllülük tutkusuna kapılmış gibi bir izlenim uyandırıyordu ya, arada bir, çok önemli gibi görünen şeyler söylediği de oluyordu. O da can kulağıyla dinliyor, bu arada, temel kavramları ayırmaya, en azından birkaçını belleğine yerleştirmeye çalışıyordu. Ne var ki, eve dönüp kalemi eline aldığı zaman, Maçka’da kaç kez içinden yineleyip belleğine kesinlikle yerleştirdiğini sandığı tümceler bile çekip gitmiş oluyor ya da yarım yamalak bir biçimde beliriyor, o da boşlukları mantığıyla doldurmaya çalışıyordu. Ancak, yemeğin nelerle yapıldığını bilmenin bu yemeği bizim de yapmamıza yetmemesi gibi, yazdıklarının dinlediklerini doğru dürüst yansıtmaması bir yana, iki gün sonra, kendisinin zorlaması üzerine, Yusuf Aksu’nun yeni baştan aynı konuya dönmesi de çözmüyordu sorunu: yeni dinledikleriyle daha önce deftere geçirdikleri arasında tutarlı bir bağıntı kuramıyor, sorun hiç mi hiç içinden çıkılmaz duruma geliyordu. Kısacası, Tanrı’ya ulaşacağım diye kendi çevresinde dönüp duran derviş gibiydi Bayram Beyaz: içinde belirli bir ilerleme, en azından belirli bir devinim duygusu vardı kuşkusuz, ama, dönüp arkasına baktığı zaman, hep aynı yerde kaldığını görüyordu. Akıntıya karşı kürek çekmekten başka bir şey yapmıyormuş gibi bir duygu uyanıyordu içinde, “Bu işte bir terslik var,” diye söyleniyordu.

Bu tersliği kimi zaman Erkek Cemile’nin bir türlü sonu gelmeyen ve bir ara nerdeyse kendiliğinden ulaştığı yakınlığa bir daha erişemeyeceğini sezdiren soğuk, hatta küçümseyici davranışlarına, kimi zaman da dil ve felsefeyle ilgili bir öğrenim yapmamış olmasına bağladı. Hiç kuşkusuz, Yusuf Aksu’nun söylemi duru bir su gibi açıktı çoğunlukla, “Evet, böyle, işte gerçek gün gibi ortada!” dedirtiyordu, ama Kant’ın ya da Schopenhauer’ın söylemleri de böyleydi. Artık bu tür düşünürlerin çok aşağılarında bulunduğuna inandığı Saussure bile başlangıçta çok açık gibi görünürken, sayfalar sayfaları, bölümler bölümleri izledikçe demir leblebiye dönüşmemiş miydi? Sonuçta, Yusuf Aksu’nun kuramını anlamak konusunda dilbilim kitaplarının pek işe yaramayacağını bilmekle birlikte, hiç değilse birer alıştırma işlevi göreceklerini, dolayısıyla bu korkunç çıkmazdan sıyrılmasını sağlayabileceklerini düşündü, kültür bölümündeki kara kızı aradı, kendisine birkaç dilbilim kitabı salık vermesini istedi. Kız da beş dakika sonra elinde bir kitapla odasına geldi, “Bu konuda Türkiye’de fazla yayın yok. Ama, Saussure’ü okuduğunuza göre, şu kitabı seveceğinizi umarım: *İşlevsel genel dilbilim*, yazan André Martinet, çeviren Berke

Vardar. Size armağanım olsun," dedi, Bayram Beyaz'ın teşekkür etmesine bile zaman bırakmadan çıkıp gitti.

Bayram Beyaz, hemen o akşam, yemeğini bile yemeden, *İşlevsel genel dilbilim*'i okumaya girişti. *Genel dilbilim dersleri* gibi bu kitap da, en azından başlangıçta, alıp götürüyordu okuyanı, İtalya'dan ülkesine dönünce, görüp duyduklarını anlatırken, aklı başında herkesin *Pferd* dediği hayvana *cavallo* demekte diretiyorlar diye tüm İtalyanlar'ı kaçık olarak niteleyen Tirollü'nün öyküsü güzeldi, yazık ki bu Fransız da İsviçreli ustası gibi her şeyi çift görüyor, okurun başına bir de çift eklemlilik çıkararak işi içinden çıkılmaz duruma getiriyor, bir kez bu noktaya gelindikten sonra da okunanlar kevgire dökülen sular gibi akıp gidiyordu bellekten, fazla fazla bir ıslaklık bırakıyordu. Başlangıçta, gene kendinde buldu suçu, "Hoca ufacık bir ansiklopedi maddesinden dünyalar çıkarıyor, ben koca kitaptan küçük bir ansiklopedi maddesi kadar bilgi koparamıyorum," diye söylendi. Sonra, yavaş yavaş, suçu başkalarına yüklemeye yöneldi, Avrupalılar' ın bazı bazı gerçeklere fazlasıyla şaşı bir gözle baktıklarını, bu çarpıklığın son bulması için Yusuf Aksu'nun *Evrensel dilbilim*'ini yazmasının zorunlu olduğunu düşündü. Bu kitabı okumaya hiç de böyle bir amaçla girişmemiş olmasına karşın, alaya alınmak pahasına da olsa, kafasını karıştıran konuları ustaya açmaya karar verdi.

Maçka'nın havası da buna uygun gibi görünüyordu: Yusuf Aksu kendisine her geçen gün biraz daha ısınmaktaydı, onu alaya almayı usundan bile geçirmedi. Kim bilir kaçıncı kez, yaşının gerilerinde kalmış, hafiften bön ve görgüsüz, ama çok saygılı, üstelik bilgisizlikten sıyrılmaya çabalayan bir köylü olduğunu düşündü, hoşgörüyle horgörü arasında gidip gelen bir gülümsemeyle dinledi sözlerini. Konuşmayı tutkuyla dil sorunlarına getirmesi de rahatını kaçırmaktan çok, keyfini yerine getirdi, çocuksu soruları birbirini izledikçe, dalıp gitti, delikanlılık döneminde, karşılıklı kahkahalar arasında, Yunus Aksu'nun dilin kökenine ilişkin varsayımlarını dinlediği mutlu günlerde buldu kendini. Şimdi, burada, her sözünü bir Tanrı esini gibi dinleyen bu saf adamın karşısında, konumlar değiştiği, kendisi Yunus Aksu'nun, Bayram Beyaz kendisinin yerini aldığı için olacak, hüzünden çok mutluluk duydu. Gene de, arada bir, bu iyi adama karşı ikiyüzlülük ediyormuş gibi bir tatsız duyguya kapıldı: bir kez daha, ona dilbilimle bir ilgisi bulunmadığını, dilin yapısı ve kökeni konusunda genellikle kendisine mal edilen görüşlerin de çoktan yitirilmiş çocukluk

arkadaşının görüşleri olduğunu söylemek geldi içinden. Bir kez daha, anlatılmaz bir korku dilini bağladı sanki, vazgeçti: hem Yunus Aksu'nun anısı benliğinde hiç kimseyle paylaşılamayacak ölçüde derinlere işlemişti, hem, ayrımına bile varmadan, kendisini Yunus Aksu'yla özdeşleştirdikten sonra, karşısına bir başka kendisi gibi yerleşen bu adamı yitirmek istemiyordu, hem de açıklamaları genç dostunun karışık kafasını biraz daha karıştırmaktan başka bir işe yaramayacaktı, Saussure'ün kimi savlarını anlamakta kendisinin de güçlük çektiğini, anlayınca da benimseyemediğini söylemekle yetindi. Martinet'ye gelince, çift eklemlilik kuramını üniversitede bir hocadan dinlediğini anımsıyordu, ama hiçbir yapıtını okumamıştı. "Demek siz okudunuz? Anlaşılan, boş zamanınız çok!" diyerek konuyu değiştirmek istedi.

Ama Bayram Beyaz konuya fazla kaptırmıştı kendini: bir yandan, ünlü dilbilimcileri anlamadığını ya da okumadığını kendisi söylediğine göre, Yusuf Aksu'nun kuramını yoktan var edecek ölçüde büyük bir dilci olduğunu düşünüyor, bir yandan da, daha birkaç hafta önce, kendi kuramını kavrayabilecek duruma gelmesinin birtakım ikincil bilgileri özümlemiş olmasının zorunlu olduğunu sezdirdiğine göre, konuşmasında önemli gibi görünen terimlere ilişkin soru sormak için hiçbir fırsatı kaçırmamaya çalışıyordu. Çift eklemlilik terimine de dört elle sarıldı. "Bu Bayram'ın dilbilim tutkusundan kurtuluş yok!" diye düşündü Yusuf Aksu; uzattığı kitaptan birinci eklemlilik ve ikinci eklemlilik bölümlerini iki kez üst üste okudu, sonunda yüzünü buruşturarak kapattı kitabı: "Şu Fransızlar'ın çok kötü bir huyu var: pireyi deve yapıyorlar," dedi. "Dilin biri yalın, biri karmaşık, iki düzeyi bulunduğunu söylemek için uzatmış da uzatmış; bunlara biz yalın düzey ve karmaşık düzey diyebiliriz. Benim kitabımda böyle şeyler yok."

Bayram Beyaz açıklamayı hayranlıkla dinledi: Yusuf Aksu'nun büyüklüğünün ilk özelliklerinden birinin yalınlık olduğunu düşündü. Ancak, Martinet'nin söylediğiyle onun açıklaması arasında bir bağıntı yok gibiydi, kuşkusunu gidermek istedi.

"Hocam, bu adam birinci eklemliliğin anlam birimlerinden oluştuğunu söylüyor, ikinci eklemliliğin ses birimlerinden oluştuğunu. Birinci eklemliliğe yalın düzey, ikinci eklemliliğe karmaşık düzey dediğimize göre, sesi anlamdan daha karmaşık mı sayıyoruz?" diye sordu.

“Evet, sanırım, böyle olması gerekir,” diye geçiştirdi Yusuf Aksu. “Yabancı şarkıları da seviyoruz, ama, dili bilmiyorsak, bize yalnız ikinci düzeyi ulaşıyor.”

Bayram Beyaz Yusuf Aksu’nun kuramından ve bilgisinden hiçbir zaman kuşku duymamıştı, sonuna kadar güveniyordu ona, onun kendisini karşısına oturup dil konularını tartışabilecek bir kişi olarak görmediğini de sezinlemiyor değildi: kendisini kırmamak için sorularını geçiştirdiği ortadaydı, ama konu bir başkasının düşüncesi olduğuna göre, sorularını sürdürebileceğini düşündü.

“O zaman, yalın düzeyde, anlatacağımızı yalnız yazıyla mı anlatıyoruz?” diye sordu.

Yusuf Aksu konuğunun düşündüğü kadar bön olmamasından, hatta, bir zamanlar kimi öğrencilerin Yunus’a yaptıkları gibi, kendisini gizliden gizliye sınava çekmek istemesinden kuşkulandı birden, ayağa kalkıp ona doğru yürüdü.

“Yani sizce saçmalıyor muyum?” diye sordu.

“Hayır, hocam, böyle bir şey usumdan bile geçmez, biliyorsunuz!” dedi Bayram Beyaz.

“O zaman neden böyle konuşuyorsunuz, anlamadım,” diye homurdandı Yusuf Aksu. Ağır ağır ansiklopedilerine doğru ilerledi, üç cilt birden alıp masasının başına geçti, üç cilt arasında gidip gelmeye başladı. “Ben bunda bir aykırılık göremiyorum,” diye mırıldandı. “Şurasını da söyleyeyim ki bunların hiçbiri yok benim kitabımda: bana göre, bunlar gereksiz şeyler, böyle gözlemlerden yola çıkılarak hiçbir yere varılamaz. ”

“Neden, hocam?”

“Neden olduğunu hâlâ anlayamadınız mı? Başından bozuk olanla uğraşmak saçma bir şey de ondan. Çift eklemlenimmiş! Beş eklemlenim, on eklemlenim olsa ne yazar ki! Evet, ne yazar? Yunus olsaydı...” Birden durdu, “Evet, ne yazar?” diye yineledi.

“Hangi Yunus, hocam? Yunus Emre mi?” diye sordu Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu kıpkırmızı kesildi birden, yanıt vermedi, soruyu işitmemiş gibi, ansiklopedisini karıştırmayı sürdürdü. Ama birden değişmişti sanki,

elleri titriyor, hem de, göründüğü kadarıyla, sayfaları amaçsız bir biçimde, okumadan, resimlere bile bakmadan çeviriyordu. Sonunda, ansiklopediyi sertçe kapatıp masanın öbür ucuna itti. Başını önüne eğdi, bir daha da kaldırmadı. Bayram Beyaz onu kızdırdığını düşündü. “Ne yaptım ki?” diye geçirdi içinden. Ona hiç hoşlanmadığı bir kitapla gelmesinden ve çok saçma sorular sormasından başka hiçbir açıklama gelmedi aklına. Ne olursa olsun, şimdi ona öyle geliyordu ki Yusuf Aksu hem kendisini küçümsüyor, hem de varlığından sıkılıyordu. O da başını önüne eğdi, bunalım içinde, bir suçlu gibi büzülüp oturdu koltuğunda. Bir süre sonra, Yusuf Aksu’nun hep böyle oturmaya kararlı olduğunu görünce, usulca kalktı, ayaklarının ucuna basarak mutfağa gitti, her zamankinin tersine, tek bir orta kahve yaptı, getirip Yusuf Aksu’nun önüne bıraktı. Yusuf Aksu’dan en ufak bir tepki gelmeyince, sezgisinde yanılmadığını düşündü. Bir süre daha bekledi, sonra, izin istemeyi bile göze alamadan, sessizce doğruldu, ayaklarının ucuna basarak kapıya doğru yürüdü, bir suçlu gibi çıktı. “Ne yapalım, benden hoşlanmıyor, bilgisini paylaşacak düzeyde de görmüyor, adamı sürekli rahatsız etmeye hakkım yok,” dedi kendi kendine. Asansörün kapısını kapatırken, ağladı ağlayacaktı, bodruma inip kendini Sivaslı Cemile’nin güçlü kollarına bırakmak, burnunu iki göğsünün arasına gömüp somya ve dolap gıcırtıları içinde uzun uzun ağlamak isterdi.

Kapıcı odasına indi. Müslüm efendi çelik masasının başına oturmuş, rakısını içiyordu. Onu da buyur etti. Ama o, konuşacak gücü kalmamış gibi, o sırada kaçı gösterdiğini kendisinin de bilmediği saatini gösterip kapıya yöneldi. Tam çıkmak üzereyken, birden durdu.

“Cemile nerede?” diye sordu.

Müslüm efendi güldü.

“Ne bileyim nerede! Kim bilir hangi dairesinde kara teypten türkü dinliyor!” dedi. “Sen bayağı tutuldun bu Cemile’ye.”

“Bana gene öyle kızgın mı?”

“Yok, değil; dün müydü, önceki gün müydü, o da bana seni sordu, çok üzdük garibi dedi.”

“Başka ne dedi?”

“Biz hemşeriyiz dedi. Ben de Sivaslı Tokatlı’nın hemşerisi olamaz dedim.”

“O ne dedi?”

“Olmazsa olmasın, dostum o benim, hem de pamuk gibi bir oğlan dedi.”

Bayram Beyaz kapının eşiğinde öyle donup kaldı bir süre, hemen gidip onun en sevdiği dairenin kapısını çalmayı düşündü, sonra, bir buyruğu yineler gibi, “Battı balık, yan gider,” diye söylendi, “Bana eyvallah, Müslüm abi,” deyip kapıyı çekti, “Battı balık, yan gider.”

Kızıl Tosbağa’yla Atatürk Köprüsü’nden Saraçhane’ ye doğru ilerlerken, Maçka’ya bir daha dönmemek kararındaydı.

Yusuf Aksu Bayram Beyaz’a kızmamıştı, ama, içinde Yunus’un acısı canlanınca, birden çok sıkılmıştı varlığından, biraz da küçümsemişti onu. Ancak, bir allahaısmarladık bile demeden, usulca kapıyı kapatıp gidince, onu kırmış olabileceği düşüncesi içini ürpertti. Öyle ki, çıkmadan Müslüm efendiye uğramış olduğunu bilseydi, belki arkasından koşar, yana yakıla özür dilerdi. Oturduğu yer, çalıştığı gazete konusunda en ufak bir soru sormamış olduğunu, telefon numarasını bile bilmediğini anımsadı, üzüntüsü iki katına çıktı. Rehbere bakmayı düşündü, bu kez de soyadını bilmediğini ayrımsadı. “Ben ne biçim adamım!” diye söylendi, kendini suçüstü yakalamış gibi. Müslüm efendiye sordu, ama o da ne telefon numarasını biliyordu, ne soyadını. Kaşlarını çattı, “Biz ne biçim insanlarız!” diye söylendi.

Ertesi gün, birtakım soğuk ve karışık düşlerden sonra, göğsünün orta yerinde taş gibi bir sıkıntıyla uyandı; ne kitaplıktan bir ansiklopedi çekip karıştırmak, ne radyoda değişik istasyonlar aramak geldi içinden; her şeye karşın, zaman öldürmek için bir tarihsel sözlük açtı, beş dakika bile okuyamadı; evin içinde bir aşağı bir yukarı dolaştı durdu; ikide bir pencereye dikilip görünümü, vapurları, kuşları izledi, her birinin bir başka yöne yönelmesi bile ona tüm açıklığıyla yaşamın anlamsızlığını duyurdu. Taşınmazları konusunda avukatından üç kez telefon geldi; sokağa çıkması gerekti, genellikle sokağa çıkmaktan tiksinmesine karşın, biraz hava alarak rahatlayabileceğini düşündü, ama, genç dostunun hiç beklenmedik bir anda kapısını çalabileceği geldi usuna, hazırlanmışken vazgeçti. Cemile hanım

sofrasını hazırladı; ancak, bir saat sonra döndüğünde, hiçbir şeye el sürmemiş olduğunu gördü. Huyuydu, hemen kızıverdi.

“Yemeğini yememişin, yoksa beğenmedin mi?” dedi, sonra, hiç sesini çıkarmadan, kimsesiz bir çocuk gibi kendisine baktığını görünce, içinde bir yerler sızladı. “Benzin de sapsarı! Ne oldu, hasta masta olmayasın?” diye sordu.

“Hayır, bir şeyim yok,” dedi Yusuf Aksu.

Sonraki günlerde de aynı soruya aynı yanıtı verdi hep: “Hayır, hiçbir şeyim yok.” Ama Bayram Beyaz’ın yokluğunu içinde taşınması zor bir ağırlık gibi duyduğu kesindi. Hiç kuşkusuz, biraz şaşıyordu buna, tutarlı bir açıklama bulamıyor, “Kalın kafalı bir adam olduğunu ilk günden anlamıştım. Nasıl sinirlendim öyle birdenbire, anlamıyorum,” deyip duruyordu. Sonra, olayı ayrıntılarıyla anımsamaya çalışınca, gerçekten kırıcı davranıp davranmadığı konusunda kuşkuya düşüyor, dostunun belki de rahatsız olduğunu ya da bir yolculuğa çıktığını düşünerek avunmak istiyor, ama günler geçiyor, Bayram Beyaz ortalarda görünmüyordu. Sonunda, Müslüm efendiyi bir kez daha çağırdı, hemşerisi olduğunu söylediğine göre, bu adamın soyadını, adresini ve telefon numarasını bilmese de kendisini bulmasının çok zor olmaması gerektiğini söyledi.

“Beyim, bizim Tokat’ta olsaydık, öyle olurdu, ama koca İstanbul burası, ne ucu belli, ne dibi,” diye yanıtladı Müslüm efendi. Bir gazetede çalıştığını biliyordu ya hangi gazetede çalıştığı konusunda hiç bilgi almamıştı, Tokatlılar arasında da onu tanıyana hiç rastlamamıştı; ancak, vazgeçilmezliğini sezdirmeden de edemedi, “Sen üzülme, beyim: elimden geleni yaparım, onu sana bulurum,” dedi.

Bayram Beyaz, bu konuşulanların onda birini bilse, hemen koşup gelirdi kuşkusuz. O akşamdan sonra, bedensel açlıkla düşünsel açlık arasında yadsınması zor bir koşutluk bulunduğunu anlamıştı: yaşanmışın getirdiği bir çağrışım söz konusu değilse, Yusuf Aksu’nun karşısında oturmakla Sivaslı Cemile’yle Sivaslı Cemile’nin yatağında yatmayı hep aynı zamanda ve hep aynı yoğunlukla istiyordu; birinin özleminin ötekinin özlemini getirdiği bile söylenemezdi; hayır, bir sayfanın iki sütunu gibi, aynı anda beliriyorlardı gözlerinin önünde; üstelik, aynı anda belirdiklerini bilmesi belirmelerini daha da sıklaştırmaktaydı. Böylece, evde, işte, sokakta, Yusuf Aksu’yla Sivaslı Cemile dışında hiçbir şey düşünemez oldu. Olanları belki

ellinci, belki altmışıncı kez yeniden gözden geçirdikten sonra, kesin kararını vermişti: Yusuf Aksu hem fazla sinirlenmiş, hem de kuramını anlayabilecek düzeyde bir kişi olmadığına karar vermişti, yani, göründüğü kadarıyla, kapısını bir daha açmamasıya kapatmıştı, onun da açılmayacağını bildiği bir kapıyı çalması söz konusu olamazdı. Cemile'ye gelince, onun direncini kırmak çok da zor olmasa gerekti. Ancak, hep aynı koşutluğun etkisiyle, tam iki ay süresince, onun gönlünü kazanma yolunda da hiçbir girişimde bulunmadı.

İki ayın sonunda, direnci sıfıra inip de hiç değilse eksiğinin öbür yarısını gidermek üzere Maçka'ya döndüğü zaman, Müslüm efendi kendisini kollarını açarak karşıladı: "Hele şükür, en sonunda gelebildin!" dedi sevinçle. "Patron hiç sormadıysa, günde on kez seni sordu. Şaşırıp kaldık, hiçbir şey yapamadık! İnsan bir adres de mi bırakmaz! İşim başımdan aşkın olmasa, İstanbul'un tüm gazetelerini tek tek dolaşacaktım." Omzunu okşadı, sonra geçip karşısına oturdu, mutlulukla süzdü onu bir süre, sonra anlamlı bir biçimde göz kırptı, "Ama, casus musun, nesin, tam zamanında geldin," diye ekledi. "Bir saattir avukatıyla içeriye kapandı: şimdi girer, neler çevirdiklerini anlarsın."

Bayram Beyaz sevinçten uçacak gibi oldu.

"Demek öyle?" dedi; sonra, çekine çekine, "Cemile nasıl?" diye sordu.

"Cemile'yi siktiret şimdi: biz hemen yukarıya çıkalım," dedi Tokatlı Müslüm, nerdeyse sürükleyerek beşinci kata götürdü onu.

Yusuf Aksu, iki aylık bir aradan sonra, hem de hiç beklenmedik bir zamanda, Bayram Beyaz'ı karşısında görünce, çocuklar gibi sevindi, bir süre ne yapacağını bilemedi, elinden tutup salona götürdü, Münür beyle tanıştırdı, sonra Müslüm efendiye göz kırptı, bu sevinci ona borçlu olduğunu düşündüğünden, "Şöyle dördümüz birden birer kavuşma kahvesi içeriz!" dedi. Münür bey, zayıf, kambur, altın kravat iğneli bir yaşlı adam, konuşmayı kaldıkları yerden sürdürmek isteyince de "Münür bey, rica ederim, kahvelerimizi içmeden iş konuşmayalım," diyerek sözünü ağzına tıkadı, arkasından, hemen Bayram Beyaz'a dönerek bunca zamandır neler yaptığını, neden böyle uzun süre kendisini unuttuğunu sordu, her yanıttan yeni bir soru çıkardı. Onunla konuşurken, arada bir yaşlı avukata dönerek en sevimli gülümsemesiyle gülümsüyor, çok önemli ve umulmadık bir olguyla karşılaşmış gibi şaşkın şaşkın bir kendisine, bir dostuna bakan bu

adama, “Ne yaparsın, o burada oldu mu başka türlü davranamazsın!” demek istercesine, gözleri ve çenesiyle Bayram Beyaz’ı gösteriyordu.

Yaşlı avukat kahveler içilinceye dek sesini çıkarmadı; ama, Tokatlı Müslüm fincanları toplayınca, işin ivedi olduğunu söyleyerek konusuna döndü. Öyle anlaşılıyordu ki tek bir konu değil, mahkemeler, sözleşmeler, borçlar, alacaklar, vergiler, bir yığın sorun söz konusuydu, hepsi de, söylediği gibi, ivedi çözüm bekliyordu. Bayram Beyaz, Yusuf Aksu’nun konuları dağıttığını, daha doğrusu, değişik ansiklopedi maddeleri arasında dolaşır gibi, konudan konuya atladığını, bunun sonucu olarak, kimilerinin bayağı önemli olduğu anlaşılan sorunları gözden kaçırdığını gördü. İkide bir, “Belli işte, başka yol kalmadı: mahkemeye vereceğiz!” diye kesip atıyordu, ülkede adaletin çok iyi işlediğine mi inanmıştı, işi tümüyle avukata bırakarak rahat etmek mi istiyordu, yoksa, en çok kullandığı sözcüklerden biriyle, her şey “temiz”, yani dümdüz, dolambaçsız, tartışmasız, apaçık olsun mu istiyordu, tam olarak anlaşılamıyordu, ama, ne kadar haklı olursa olsun, söyledikleri doğrultusunda davranılması durumunda, hep kendisinin zararlı çıkacağı kesindi. Bir süre duraladıktan sonra, konuşmaya katılmayı göze alıp bir iki konuda kendi düşüncesini belirtti. Yaşlı adamın gözleri parladı o zaman, “Ama siz bu işlerden çok iyi anlıyorsunuz!” dedi; oldukça uzun bir süredir, kendisine duyulan güvenin azalmış olmasından kuşkulanmaktaydı, her konuyu bir çırpıda kavrayıveren bu kasabalı kılıklı genç adamın büyük bir olasılıkla önceden bilgilendirildiğini, buraya, tam konuşma ortasında, rastlantıyla gelmiş gibi, kendisini denetlesin diye getirilmiş olabileceğini de düşündü ya bu olasılığı fazla önemsemedi: nasıl olsa, kendi hesabına, gocunmasını gerektirecek hiçbir şey yoktu, üstelik, nicedir bırakmak istiyordu bu işleri. İyice Bayram Beyaz’dan yana döndü, anlatacaklarını ona anlatmaya başladı.

Yusuf Aksu, büyülenmiş gibi, nerdeyse soluk bile almadan onlara bakıyordu: her şeyiyle kalın kafalı, bilgisiz, pısırık görünen bu adamın iş saymanlık, vergi, banka, sözleşme ve mahkemeye gelince, çözüm üstüne çözüm göstermesi karşısında şaşırıp kaldı, sonra, yaşlı avukatın ondan gelen her öneriyi saygıyla onayladığını görünce, şaşkınlığı hayranlığa dönüştü. İşin içine alışveriş girdi mi en ilgisizler arasında bile dostluk perçinleniveriyordu.

“Bayram bey, sizin mesleğiniz saymanlık değil miydi?” diye sordu.

“Evet, saymanlık, hocam,” dedi Bayram Beyaz.

“Biliyorum, bizim baba mesleği. Peki, nerede çalışıyorsunuz?”

“Bir gazetede, hocam.”

“Ben neden bilmiyorum?”

“Söylemiştim, hocam.”

“Peki, hangi okulu bitirmiştiniz?”

“İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’ni, hocam.”

“Hay Allah, hiç bilmiyordum, ya da unuttum.”

Bayram Beyaz kıpkırmızı kesilmişti, terlemişti de: Yusuf Aksu’nun tüm bunları bildiğini sanıyordu, demek hiç önemsememişti kendisini. Ama, bir kez daha, yanıldığını gördü: şimdi kendisini hiç dinlemediği ölçüde dikkatle dinlediğine göre, belki de sayman yanına daha çok önem veriyordu. Bu kez daha bir coşkuyla döktü bilgisini. Yaşlı avukatın hayranlığını kazandığını, Yusuf Aksu’ nun da bundan fazlasıyla hoşnut olduğunu görüyordu. Ama Yusuf Aksu onunla baş başa konuşmayı özlemişti, biraz da avukatla böylesine iyi anlaşmasını kıskandı belki: kendisinin Bayram Beyaz’la hiçbir zaman gerçekleştiremediği ölçüde uyumlu ve akıcı bir biçimde, nerdeyse bir şiir gibi süren söyleşimi en canlı yerinde kesti: ikisi de bu işleri çok iyi bildiğine göre, yakın bir zamanda, örneğin yarın, uygun görecekleri bir yer ve saatte buluşup konuşarak her şeyi kendi aralarında karara bağlamalarını önerdi, sonra, kapıya en yakın koltukta, elleri dizlerinin üstünde, konuşmaları saygıyla izleyen Tokatlı Müslüm’e döndü, “Müslüm efendi, sen gidebilirsin,” dedi. Avukat da Yusuf Aksu’nun amacını sezinleyerek kapıcıdan önce ayaklandı: Bayram Beyaz’a ertesi akşam altıda, Karaköy’deki yazıhanesinde kendisini beklediğini söyledikten sonra, Tokatlı Müslüm’ün önünden sahanlığa çıktı.

Bayram Beyaz da izin istedi ya Yusuf Aksu, hiç işitmemiş gibi, birer kadeh rakı içmeyi önerdi. Rakıları kendi eliyle koydu, özel tabaklara özel kavanozundan leblebi doldurdu, alıp getirdi. “Hadi, şerefe!” dedi. “Yeniden görüşmemizin şerefine!” Sonra kadehler yeniden dolduruldu, oldukça duygulu bir özlem giderme söyleşimi başladı aralarında. Ama daha çok Bayram Beyaz konuştu, ona çalıştığı gazeteyi, gazetedeki dostlarını, günlük işlerini anlattı. Oldukça geç bir saatte, Yusuf Aksu bayağı uyuklamaya

başladıktan sonra ayrıldı. Böyle geç bir saatte bodrum katının kapısını çalmayı göze alamadı, hem de başka bir hava içindeydi: Yusuf Aksu'nun dostluğunu yitirmemiş olduğunu görmenin sevinci Cemile'yi bile unutturmuştu. Kızıl Tosbağa'yı boş yollarda son hızla sürerek evine döndüğü zaman, horozlar ötmeye başlamıştı. Gene de, ertesi gün, hem işine tam saatinde gitti, hem Münür beyin yazıhanesine.

Kocaman, oymalı masasının başına oturunca, yalnızca küçücük başı görünen, bu yüzden de birini alıp birini bıraktığı dosyaları eliyle değil de bir uzaktan komuta aygıtıyla açıp kapatıyormuş gibi bir izlenim uyandıran yaşlı adamı dinlerken şaşırıp kaldı: Yusuf Aksu'nun servetinin verilen örneklerden anlaşılan büyüklüğü başını döndürüyor, bu büyük servetin yönetimi konusunda verilen örnekler karşısında donup kalıyordu. Böylesine büyük bir servetin yönetimini elinde bulundurmasına karşın, yaşlı adam da durumdan hoşnut değildi.

"Efendim, Yusuf bey yumuşak bir adam gibi görünür ya, sağ olsun, hiç göründüğü gibi değildir. En ufak bir gecikmede, 'Bu işi mahkeme paklar!' diye kesip atıyor. Adamlar özür dilemek, borçlarının kat kat fazlasını ödemek istiyorlar. Ama kimseciklerle görüşmüyor. Oturduğu apartmana kiracı sokmaması da bundan. Beni bile ayda yılda bir görür. Diyeceğim, her şeyi mahkemeye götürüyoruz. İnanın, çok yoruluyorum bu yüzden. Üstelik, işe de yaramıyor; tam tersine, gelirimizin çoğu mahkemelere gidiyor," dedi, sonra ayrıntılara girdi: Yusuf Aksu'ya göre, kira sözleşmesi Tanrı buyruğu gibi bir şeydi: ödemenin sözleşmede yazılı olduğu günde, tek bir kezde ve eksiksiz yapılması zorunluydu; kirasını ödemeyen kiracı yalnızca borcunu ödetmek için değil, konut ya da işyerinden çıkması için de mahkemeye veriliyordu. "Bu inat gelirimizi gerçekten çok düşürüyor," dedi avukat. "Adamlar, bir kez mahkemeye verildikten sonra, ödeyecekleri varsa da ödemiyorlar artık; yıllarca beş kuruş kira vermeden oturuyorlar, sonunda mahkemeyi kazanmak da, bilirsiniz, hakkımızı almamız anlamına gelmiyor. Zaman zaman bir iki daireyi boşalttırtmayı başardığımız olmuyor değil, ama ne birikmiş kiralar ödeniyor, ne zararlar. Ödense de paranın değeri binde bire düşmüş oluyor. Zararlı çıkıyoruz, hep zararlı çıkıyoruz. Buyurun bakın!"

Bayram Beyaz uzatılan belgeleri şöyle bir gözden geçirdi: sözleşme koşullarından hiçbir zaman ödün vermeyen Yusuf Aksu kiraları fazlasıyla gülünç kaçacak oranda düşük tutuyor, öte yandan, kendisi insanlarla

görüşmekten tiksindiği, yaşlı avukatı da her şeye yetişemediği için, sözleşmeler kolay kolay yenilenemiyor, kimi kiralar birkaç yıl öncesinin rakamları üzerinden alınıyordu. Yaşlı avukat, bakılan dosyaları kaldırıp yeni dosyalar getirirken, derin derin içini çekti.

“Yusuf beyin bu davranışlarını gördükçe, insanları anlamanın olanaksız olduğunu düşünüyorum,” dedi. “Buyurun, bir de şunlara bakın!”

Bayram Beyaz her şeyi ağzı açık dinliyor, her gösterilene şaşkınlıkla bakıyordu, taşınmazların yerlerini ve boyutlarını gösteren dosyaya da bir göz attıktan sonra, öylece donup kaldı, “Bu kadar taşınmazı bir insan ya da bir aile nasıl elinde toplar, ne diye elinde toplar? İnsanları anlamak gerçekten olanaksız!” diye düşündü. Ancak, Yusuf Aksu kendisinin dil konusunda bu denli bilgisiz, giyiminde bu denli palaçor, oturup kalkmasında bu denli beceriksizken, iş söz konusu olunca birden tüm dizginleri eline almasına nasıl hayran kaldıysa, kendisi de, çelişkin bir biçimde, Yusuf Aksu’nun Türkiye’nin en büyük dilbilimcisi olmasına karşılık, bu denli umursamaz ve anlamsız davranmasına hayran kaldı. Tıpkı onun gibi eksikliği üstünlük olarak değerlendiriyor, “Büyük adamların işi belli olmaz!” diyordu. Ama servetin büyüklüğü karşısında hayranlıktan da fazla bir şey duydu; bir an, yalnızca bu nedenle, insanüstü bir varlık olarak düşündü onu. Böylece, çağdaş bir insan olarak, tanrısala burnunu gereğinden fazla sokmaktan ürkmüş gibi, konuyu fazla uzatmak istemedi. Başlangıçta yaşlı avukatın Yusuf Aksu’ya oyun oynamasından korkmuştu; sözlerini dinledikten sonra, dürüstlüğü konusunda kuşkusu kalmadı; becerisine gelince, bu konuda herhangi bir değerlendirmeye girişmeyi bile saçma buluyordu. Münür bey bu işlerden bağışlanması için kendisine yardımcı olmasını da rica edince, gözleminde haklı olduğundan hiç kuşkusu kalmadı.

Aynı akşam, daha sokağın başında yolunu kesip beşinci kata kendisiyle birlikte çıkmakta dayatmış olan Tokatlı Müslüm’ün önünde, servetin yönetimine ilişkin görüş ve önerilerini sıralarken, Yusuf Aksu onu hem büyük bir hayranlık, hem de ağırlığını gittikçe daha çok belli eden bir ürkeklikle dinledi.

“Kulaklarıma inanamıyorum! Siz bu işlerden gerçekten çok iyi anlıyorsunuz,” dedi.

“Hocam, işlerden anladığım kanısındaysanız, mantık benim dediğimi yapmanızı gerektirir,” dedi Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu içini çekti.

“Belki bana kızacaksınız, ama, bazı bazı, oturduğu yerde oturuyor diye bir insandan para almak tuhafıma gidiyor,” dedi. “Benim kitabım bunu yazmaz. Ben şurada oturuyorum diye kimseye para ödüyor muyum?”

Bayram Beyaz ilk kez hocanın saçmaladığını düşündü.

“Ama, hocam, olur mu öyle şey, burası sizin eviniz!” diye atıldı. “Hem de bu adamların çoğu sizin taşınmazlarınızda para kazanıyor, iş yapıp para kazanmak için kiralıyorlar.”

Yusuf Aksu gene içini çekti.

“Orası da öyle,” diye doğruladı. “Düzen bozuk.”

“Peki, ne yapalım, hocam? Bu durumu nasıl düzeltelim?”

“Ben her şey yalın ve açık olsun, işin içine yalan girmesin, örneğin bir sözleşme yapılmışsa, ona kesinlikle uyulsun istiyorum.”

Bayram Beyaz’ın beyninde bir şimşek çaktı.

“Yani bu adamları dilin birinci düzleminde kalmadıkları için mahkemeye veriyorsunuz, öyle mi, hocam?” diye sordu coşkuyla.

“Öyle de denilebilir,” dedi Yusuf Aksu. “Ama düzenin bozuk olduğu kesin, orada da olduğu gibi.”

Bayram Beyaz yanıt vermedi, iki ay önceki konuşmayı düşünüyor, yüreğinin daha bir canlı çarptığını duyuyordu. Mahkeme düşüncesini saçma bulmakla birlikte, kuramla uygulayımın bu denli kaynaştırılması karşısında hayranlık duymaktan kendini alamıyordu. Kuramının gerçekten evrensel olduğunu, çünkü, şu son söyleşinin tanıklık ettiği gibi, bir yanını da arılık özleminin oluşturduğunu, dolayısıyla, törel bir içeriği bulunduğunu görüyordu. Yusuf Aksu’ya gelince, böyle bir bağıntıyı hiçbir zaman kurmamış olmakla birlikte, Bayram Beyaz’ı ya yanlış değerlendirdiğini ya da şu son üç günde kafasının her alanda daha iyi çalışmaya başladığını, hatta kendi kafasının bile daha iyi çalışmasına neden olduğunu düşündü, güveni daha bir arttı.

“Evet, öyle de denilebilir,” dedi. “Sanırım, haklısınız. Ama ben yaşlandım artık; üstelik, bu işlerden anlamam. İşin uzmanı olduğuna göre, bunları benim yerime sen yapar mısın? Karşılığını ödemek koşuluyla.”

Tokatlı Müslüm’ün de, Bayram Beyaz’ın da gözleri parladı: Tokatlı Müslüm, işler Tokatlılar’ın eline geçecek diye seviniyordu, Bayram Beyaz’sa hoca kendisine ilk kez “sen” dediği ve işlerini eline bırakacak kadar yakınlık ve güven duyduğu için.

“Hocam, karşılık ne demek? Sizin işlerinize bakmak benim için bir onurdur,” diye yanıtladı. “Siz istedikten sonra...”

Yusuf Aksu sevinçle ellerini ovuşturdu.

“O zaman, bunun üstüne, birer orta... hayır, birer rakı içilir,” dedi.

Tokatlı Müslüm rakıyı, kadehleri ve leblebiyi getirdi. Rakılar içilirken, Bayram Beyaz kira sözleşmelerine ilişkin görüşlerini yinelemeyi denedi. Belgeleri iyice inceledikten sonra, taşınmazları tek tek gezip içindekilerle görüşme önerisini de, gereğinde adamlara gösterilmek üzere kendisine sınırlı bir vekâletname verilmesini de Yusuf Aksu hiç duralamadan benimsedi. Tüm bu değişiklikler kendisi için pek bir önem taşımamakla birlikte, Bayram Beyaz’ın tombul ellerini göbeğinin üstünde kavuşturup bacaklarını birbirine yapıştırarak kira ve kiracı sorunlarını çözümleyişini dinlemekten mutluluk duyuyor, bu mutluluğu olabildiğince uzatmak istiyordu. Ama, tam rakıları yenilemeyi önermek üzereyken, Tokatlı Müslüm Bayram Beyaz’ın kolunu dürttü.

“Hemşerim, biz artık kalkalım,” dedi, sanki o da kendi ağırlığını duyurmak istiyordu. Asansörde eğilip yanaklarını öptü, “Ücret almam demeyecektin, adam kuşkulanabilirdi. Bereket, kuşkulanmadı. Şimdi iyice avcumuzda!” diye ekledi. Bayram Beyaz’ın geriye çekilerek yüzüne şaşkınlıkla baktığını gördü, gülümsedi, “Her neyse, bunları daha sonra da konuşuruz; aşağıda Cemile seni bekliyor,” dedi.

O zaman, birdenbire, Bayram Beyaz, Cemile’yi ne kadar özlediğini ayrımsadı. Giriş katında, Tokatlı Müslüm kahvede arkadaşlarını göreceğini söyleyerek kapıya yönelirken, o kapıcı dairesine inen basamakları ikişer ikişer, üstelik, başdöndürücü bir hızla göğe yükseliyormuş gibi bir duygu içinde indi.

Cemile kapıda kendisini bekliyordu. “Bana soru sorma sakın: baktım ki tutuluyorsun, başını yakmak istemedim, kaçmaya çalıştım, ama, işte görüyorsun, dayanamadım!” dedi. Elini tuttu, sokakta düşüp tepeden tırnağa çamura batmış bir küçük oğlanı sürüklercesine arka odaya sürükledi onu. Burada, yatağın üstüne oturttu, kravatından çorabına, üstünde ne varsa, bir bir çıkardı; sonra, dil öncesinden kalma bir yaratık gibi, hiçbir şey söylemeden, yalnızca kollarının ve gözlerinin gücüyle, sırtüstü yatırdı. Bayram Beyaz gözlerini yumdu, somyaların, masaların, koltukların, dolapların, çekmecelerin, fırınların, buzdolaplarının, elektrik sobalarının, çamaşır makinelerinin ve bir Remington yazı makinesinin altındaki karyolanın gıcırtılarına katılan ve nerdeyse tüm apartmanda, tüm sokakta, tüm Maçka’da, tüm İstanbul’da yankılanan seslerini benzersiz bir ezgi gibi dinledi. Sonra, ezgiyi somut olarak görebilmek için, kararlı bir biçimde gözlerini açtı; başının üstünde Cemile’nin güçlü ve dolgun omuzlarının bir makine düzeniyle gidip gelişini ve iki altın dişinin ışıltısını izledi. Daha yeni doğmuş gibi dünyanın tüm basıncını üstünde duyuyor, içinde ağlama isteğine benzer bir şeyler kabarıyordu.

Ama, Cemile işini bitirip de usulca yanına kayınca, göbeğinin üstünden kamyon geçirtmiş de çevrede yüzlerce kişi kendisini coşkuyla alkışlamaya hazırlanıyormuş gibi, büyük bir güç, güven ve gurur duygusuyla, doğrulup oturarak uzun uzun gerindi.

III

Bayram Beyaz gazeteden çıkar çıkmaz Maçka'ya geldi. Yusuf Aksu'nun dayatması üzerine, ondan başka hiç kimseye böylesine yakışmayacağını düşündüğü kocaman masanın arkasına geçerek yüksek arkalıklı çalışma koltuğuna oturdu, önüne art arda tozlu dosyalar, makbuzlarla, senetlerle, tapularla dolu, eski zaman işi kutular yığılmaya başlayınca, başı döndü, bir an gözlerini yumdu, "Bir dakika, hocam, bir dakika, bir dakika!" diye mırıldandı: Türkiye'nin ilk dilbilim kuramcısı çevresinde dört dönerken, kendisinin, yani adsız sansız bir saymanın bu tarihsel koltukta, bu tarihsel masanın başında oturması her şeyi tersine çeviren, başkaldırtıcı bir aykırılıktı. Biliyordu, Hakkı Köse büyük adamlarla düşüp kalktık mı yüceliklerinden bize de bir şeyler geçtiğini söylerdi ya her şeyin bir sınırı vardı, bu durumu benimsemesi zordu. Ama, Tokatlı Müslüm'ün getirdiği orta şekerli kahvenin ardından, önündeki belgelere dalınca, büsbütün döndü başı, bu evde bir istekte bulunmayı ilk kez göze alarak, "Müslüm abi, bana bir bardak su verebilir misin?" dedi. Bir kez daha, tek bir elde, Tarabya'dan Şehremini'ne, irili ufaklı bunca yapı toplanabilmiş olmasını usuna sığdıramıyordu. Ancak, aykırılığı başkaldırtıcı bulmak şöyle dursun, hiç ayrımına varmadan, daha birçokları gibi, niceliği niteliğe dönüştürerek bu durumu Yusuf Aksu'nun üstünlüğünün yeni bir belirtisi olarak değerlendiriyor, hayranlığı bir tür coşkuya dönüşüyordu. Yeniden dosyalara daldı, ama, yarım saat sonra, gözlerinde sonsuz bir başkaldırı anlatımıyla Yusuf Aksu'ya baktı.

"Hocam, sizi soyuyorlar!" dedi.

"Beni soyuyorlar mı?" diye kekeledi Yusuf Aksu, dilin etkisini hep küçümsemişti, ama "Aldığınız kiralar çok düşük," denilince kılını bile kıpırdatmazken, bu "Sizi soyuyorlar!" sözü birden yüzünün rengini alıp götürdü, tüm bedenini titretti. Gene de çabuk topladı kendini, işi şakaya döktü: "Beni mi soyuyorlar?" deyip şöyle bir üstünü başını yokladı, "Yok canım, evimde oturuyorum gördüğün gibi, gömleğim, pantolonum üstümde," diye ekledi.

Bayram Beyaz "Dahiler böyle oluyor demek: öylesine kendi dünyasına dalmış ki soyulmayı bile alaya alıyor," diye düşündü, hiç yanıt vermeden incelemesine döndü. Bu türlü işlerle pek uğraşmamıştı, ama, hem bir

sayman, hem bu ülkede yaşayan bir birey olarak, Yusuf Aksu'ya ödenen kiraları gülünç buluyor, her yeni sözleşme karşısında homurdanıyor, bu işin altında bir bityeniği bulunması gerektiğini düşünüyor, hâlâ kendisini yeniden bulmanın sevinci içinde yüzen Yusuf Aksu'nun mutlulukla gülümsediğini gördükçe, başını önüne eğip şaşkınlığını yenmeye çalışıyordu. Bununla birlikte, en fazla iki saat sonra, yerine de, konusuna da iyice alıştığı söylenebilirdi. Rahatça arkasına yaslanarak kalemiyle kafasını kaşıdı, kapıya en yakın yerdeki koltuktan kendisine göz kırpan Tokatlı Müslüm'e gülümsedi, "Bu da ne böyle oturup bekler ki?" dedi içinden, "Sanki kendi tapuları, kendi sözleşmeleri, kendi kiraları söz konusu!" Bir kez daha belgelerine gömüldü. Yemek ve kahve molasından sonra, Yusuf Aksu'nun tüm baştan çıkarma girişimlerine karşın, başka hiçbir şeyle ilgilenmeden, sabahın ikisine dek sürdürdü araştırmasını.

Sonraki iki akşam da aynı biçimde geçti: Bayram Beyaz, Yusuf Aksu'nun bu işlerden hiç anlamadığını, üstelik, pek ilgilenmediğini iyice anladıktan sonra, saptamalarını açıklamaya kalkmadı artık. Ancak, son belgeyi de inceledikten sonra, belini tutarak doğrulurken, "Hocam, izin verirseniz, yarından başlamak üzere, kiracılarınızla sizin adınıza görüşmek isterim," dedi.

Yusuf Aksu, "Gençtir, hevesi geçsin!" diye düşündüğünü belli edercesine gülümsedi.

"Nasıl istersen, dostum," diye yanıtladı. "Müslüm efendiyi de yanına al; o benim yerleri benden daha iyi bilir."

"Peki, hocam, öyle yapalım," dedi Bayram Beyaz, Yusuf Aksu'nun bir yorgunluk rakısı önermek üzere olduğunu sezinleyerek elini uzattı, "Şimdilik izninizle, sizi daha fazla uykusuz bırakmayalım," diye ekledi. Arkasında Tokatlı Müslüm, kararlı adımlarla kapıya doğru yürüdü.

Tokatlı Müslüm, Yusuf Aksu'nun önünde kendisine saygılı bir uşak gibi davranıyordu, asansörde tutum değiştirerek elini omzuna koydu.

"Bunca tapu arasında hiç arsa tapusu yok mu?" diye sordu.

Bayram Beyaz geriye çekilerek hemşerisinin gözlerinin içine baktı.

"Hayır, yok," dedi.

“Çok tuhaf! Bunca evi, bunca hanı, bunca apartmanı olsun da tek bir arsası olmasın! Bu işin içinde bir bokluk var!” dedi Tokatlı Müslüm, asansörün kapısını açtı. “Hiç arsası yok mu yani?”

“Hayır, yok! Tek bir arsası bile yok! Buna neden bu kadar takıyorsun ki?”

“Sordum işte. Arsası olmadıktan sonra, sorsam ne, sormasam ne!”

Bayram Beyaz esnedi.

“Doğru,” diye onayladı güvenle, “sorsan ne, sormasan ne! Hadi, bana eyvallah!”

Tokatlı Müslüm yolunu kesmek istermiş gibi önüne dikildi.

“Arsa olsa, üstüne bir şeyler dikersin,” dedi, tuhaf bir biçimde gülümsedi. “Cemile’ye uğramayacak mısın?” diye sordu.

“Hayır, geç oldu. Yarın sabah gelip seni alırım.”

Tokatlı Müslüm belli belirsiz bir biçimde yüzünü buruşturdu, hemşerisinin bu güvenli havalarından hoşlanmamıştı.

“Tamam,” dedi, bir Parliament çıkardı. Sonra paketi kendisine uzattı.

“Müslüm abi, biliyorsun, kullanmıyorum,” dedi Bayram Beyaz, arabasına doğru yürüdü.

Tokatlı Müslüm kapıda öylece dikilip arkasından baktı, tam arabanın kapısını açtığı sırada, okkalı bir tükürük attı, sonra sigarasını yaktı.

Ertesi sabah, Bayram Beyaz Kızıl Tosbağa’yı kaldırıma yanaştırırken, gene aynı yerde, gene aynı sigarayı tüttürerek dikiliyordu, ama üzerinde dikey ak çizgili bir kahverengi takım, ak bir gömlek, kocaman sarı çiçekli bir kravat, ayaklarında pırıl pırıl cilalanmış, çok sivri burunlu, kara kunduralar, elinde otuz üçlük kehribar tespihi vardı. Bayram Beyaz irkildi, “Şimdi de kılık değiştirmiş! Bu adamı anlamaya olanak yok!” diye geçirdi içinden. “Amacı ne? Nereye gelmek istiyor, anlayabilirsen, anla.” Ama çabuk topladı kendini. “Günaydın, Müslüm abi,” dedi. “Nereden başlıyoruz?”

“En uzağı Karagümrük; uygun görürsen, oradan başlayalım.”

“Peki, sen nasıl istersen.”

Bayram Beyaz, Kızıl Tosbağa'yla Karagümrük'e geldikten sonra, Tokatlı Müslüm'ün öncülüğünde, bu bahar gününde yoğun bir biçimde kurum ve durgun su kokan bir sürü dar, dolambaçlı sokaktan geçti, kimi yerlerde hiç görmediği türden kılıklara bürünmüş çocukların yoldan çekilmesini, kimi yerlerde kadınların söyleşilerini bitirmesini beklemek zorunda kaldı. En sonunda, Tokatlı Müslüm'ün "Tamam, burası!" demesi üzerine, arabayı durdurup kapıyı açtığı zaman, on saatlik yoldan gelmiş gibi yorgundu. Ancak, sokağın kokusu her şeyden daha ağır bastığından, yorgunluğunu unuttu. Tokatlı Müslüm' ün ardından, küçücük, bakımsız evler arasında yükselen, ama bakımsızlıkta onlardan aşağı kalmayan, sıvaları yeşermiş, kapısının yukarısında, "Saadet Apt." yazılı, ince, uzun bir apartmana doğru yürüdü. Önünde, başları bağlı, şalvarlı, çıplak ayaklarına kimi mor, kimi mavi, kimi pembe plastik terlikler giymiş, şaşkın ve ürkek kadınlar, usul usul arabaya yaklaşan, yalınayak çocuklar gördü. Gene Tokatlı Müslüm'ün ardından, Tokatlı Müslüm gibi gülümsemeye çalışarak eşikte oturan üç yaşlı adama "Selamünaleyküm!" deyip kapıdan içeriye adımını atınca, cehennemin kapısına gelmiş gibi irkildi: önce yıllar yılı bir türlü dışarıya çıkamamış, bunaltıcı, kusturucu bir soluk kokusu sıvandı her yanına, sonra, gözleri yarı karanlığa alışınca, kömür gibi kararmış beton merdivenlerin başında, birbirine bakan iki kapının önünde, yüzlerini kaşlarının üstüne, burunlarının dibine dek örtmüş, kimi zayıf, kimi şişman, ama hepsi de uzun donlu, hepsi de kir pas içinde, en azından bir elleri bellerinde duran kadınlar, kapı aralarında, don gömlek, yalınayak, burunlarıyla ağızları arasında sümükler donmuş, kocaman gözlü, kocaman karınlı çocuklar, öyle heykel gibi durmuş, dostluktan da, düşmanlıktan da uzak bakışlarla kendisine bakıyorlardı. Hemen sonra, merdivenden, dipten gelen bir basınçla bir delikten taşar gibi, başka kadınlar ve çocuklar inmeye, öyle birikmeye başladı, hiç sonları gelmeyecekmiş gibi. "Bunca insan bu kadarcık yere nasıl sığar ki? Ben biri beş mi görüyorum?" dedi Bayram Beyaz kendi kendine. Hepsi de yalnızca birer hayaletti sanki, çıt çıkmıyordu, dünya saltık bir sessizliğe gömülür gibi oldu birdenbire. Bayram Beyaz bir adım geriledi, yüksek sesle, ama kendi kendine sorar gibi, "Yanlış yere gelmiş olmayalım?" dedi.

"Yok, burası! Patronun Saadet Apartmanı. Ben bilmez miyim?" diye yanıtladı Tokatlı Müslüm.

Bayram Beyaz, karşısındaki kadın ve çocuk kalabalığının sanki etleri ve kemikleriyle oluşturdukları sessizliğe karşın, bu yanıtı işitmedi, daha doğrusu anlamadı. Üzerine sıvanan koku kendisini bir başka kişiye dönüştürmüş gibi, başı sonu belirsiz bir korku duymaya başlamıştı. Biraz şaşkınlık, biraz arsızlık, ama en çok meydan okuyuşla, elleri bellerinde, kımıldamadan kendisini izleyen kadınlara bir kez daha baktı.

"Dönelim," diye söylendi ya da düşündü. "Buradan başlamayalım; doğru da gelmiş olsak, buradan başlamayalım!"

Kalabalığın ortasında, kılığı da, yüzü de, devinimleri de öteki kadınlarınkine hiç benzemeyen, başı açık, saçları kınalı, kolları dirseklerine dek sıvalı, kocaman ağızlı, şişman ve geçkin bir kadının alaylı alaylı gülümsediğini gördü; geri geri gitti; Tokatlı Müslüm'ün yardımıyla apartmandan çıktı, bir süre daha sürdürdü dönmeden gerilemesini. Kapıdaki üç yaşlı adam gene öyle oturuyordu, aralarından nasıl geçtiğini anlayamadı. Gözlerini ovuşturup bir kez daha baktı, hep öyle oturuyorlardı, kuşku yoktu. Üçü de kalın, kara çerçeveli birer gözlük takmıştı, ama gözlüklerinin camları öylesine kirli, elleri yüzleri öylesine topraksıydı ki bu adamlar en az iki yüz yıldır buradaymış, belki de buranın ilk halkının kalıntılarıymış gibi bir aykırı düşünceye kapıldı; adamların eskiliğini düşünmek birdenbire korkusunu yatıştırdı; yeniden apartmana doğru yürüdü, sonra, kapının önüne gelince, birden, ne yaptığını hiç düşünmeden, bir kez daha, "Selamünaleyküm," dedi.

Adamlar, bir ağızdan, "Aleykümselam," dediler.

"Ne yapıyorsunuz?"

"Oturuyoruz."

"Ne zamandan beri?"

"Sabahtan beri."

"Sıkılmıyor musunuz peki?"

"Yok! Niye sıkılalım ki?"

Yıllanmış soluk kokusu yerini başka bir kokuya bıraktığından ya da konuşmak iyi geldiğinden olacak, Bayram Beyaz biraz toparlanır gibi oldu. Gene de gerçeği benimsemekte güçlük çekiyordu. "Olamaz!" diye geçirdi

içinden. Bu apartmanın, bu kadınların, bu çocukların, özellikle de üç yaşlı adamın ülkenin en büyük dilcisi Yusuf Aksu'yla şöyle ya da böyle bir ilişkisi bulunabilmesini usuna sığdıramıyordu. "Hayır, olamaz!" diye yineledi.

Kızıl Tosbağa'da, geldiği bu dar, bu çöp ve lağım kokan sokaklardan bir an önce çıkmaya çabalarken, Tokatlı Müslüm'e, bir kez daha, yanlış yere gelip gelmediklerini sordu.

Tokatlı Müslüm, şimdi yanında daha bir güvenle oturuyor, oturuşu çizgili takımı ve kehribar tespihiyle daha bir uyuşuyordu.

"Hemşerim, ben kaç yıldır Yusuf beyin hizmetini görüyorum, hiç yanılır mıyım?" diye yanıtladı, bir Parliament çıkarıp yaktı. "Kiracıların kiracılarının kiracılarıyla konuşacağını sanıyordum. Ama sen böyle yerleri sevmiyorsun, istersen, benim kondulara götüreyim seni: onlar daha şenliklidir. Oralarda da görülecek hesaplar var ayrıca," diye ekledi.

Bayram Beyaz öneriyi geri çevirdi.

"Başka zaman, başka zaman," diye homurdandı. "Uzun yıllar Tokat'ta yaşadım, köylere de çok gittim, ne böyle bir pislik gördüm, ne böyle insanlar."

"İstanbul demişler buraya!" diye söylendi Tokatlı Müslüm. Sigarasının dumanlarına bakarak düşündü bir süre, sonra birden gülümsemeye başladı. "Karaköy'e çek de patronun başka yerlerini, başka kiracılarını göstereyim sana."

"Olur, öyle yapalım," dedi Bayram Beyaz.

Yarım saat sonra, hemşerisinin kendisini getirdiği hanın önünde cennetin kapısına gelmiş gibi bir duyguya kapılmadı, ama, ilk gittiği yerin tam tersi olarak nitelenebilecek bir yere geldiğinden kuşku duymadı. Kapıdan girdikten sonra, kanısı daha bir kesinleşti: geniş girişin pırıl pırıl cilalanmış tabanı, geniş mermer merdiveni, yüzyıl başlarından kalma, ama gene pırıl pırıl asansör kafesi, danışma bölmesinin camının ardından saygıyla kendilerine bakan odabaşısı seçkin bir yere geldiklerine tanıklık eder gibiydi.

Tokatlı Müslüm koluna girdi.

“Burada yirmi dört daire var, hepsi de Yusuf babanın: hangisinden başlayalım?” diye sordu.

Bayram Beyaz çantasından birtakım kâğıtlar çıkarıp şöyle bir gözden geçirdi. Biraz düşündü, Karagümrük’teki Saadet Apartmanı’nın girişi bir kez daha gözlerinin önüne geldi, bir kez daha irkildi, gene de çabuk topladı kendini.

“Hangisinden mi diyorsun? En yukarıdan, yani sonuncudan, 24 numaradan başlayalım,” dedi.

24 numaranın kapısını kanarya gibi öten bir zili uzun uzun çalmalarından sonra, garsonla polis arası bir adam açtı. Karşısına götürüldükleri sekreter küçük, ama gösterişli bir masanın arkasından gülümsedi, Tokatlı Müslüm’e “Hoş geldiniz, Müslüm bey,” diyerek yer gösterdi, Bayram Beyaz’a yalnızca baktı. Geliş nedeninin özetlenmesinden sonra, Bayram Beyaz’a da gülümsemeye gönül indirdi; ancak, “Randevunuz var mıydı?” sorusuna olumsuz yanıt alınca, özür dileyerek başını önüne eğdi. Bayram Beyaz’ın han sahibi adına geldiğini ve ortada görüşülmesi gereken önemli bir konu bulunduğunu söylemesi tutumunu değiştirmedi. 23 numarada da, 22 numarada da, 18 numarada da, 7 numarada da üç aşağı beş yukarı aynı şey oldu: sekreter hanımlar, iki dirhem bir çekirdek, Tokatlı Müslüm’e “Buyurun, Müslüm bey, hoş geldiniz,” deyip yer göstererek ne “alacağını” soruyor, kendisine şöyle bir bakmakla yetiniyor, sonra da randevuları bulunmadığına, ya da patron henüz gelmemiş olduğuna göre, hemen görüşme isteklerini gerçekleştirmek konusunda kendilerine “yardımcı olamayacaklarını” söylüyorlardı. Yalnızca görüşme olanağının doğması için gereken süre değişiyordu: kimi bir hafta, kimi on beş gün diyor, kimileri de durumu patrona iletip daha sonra kendilerine bildireceklerini söylüyorlardı. Bayram Beyaz, ülkenin en büyük düşünürü Yusuf Aksu’yla görüşmeyi, hatta dost olmayı başardıktan sonra, Yusuf Aksu adına üç paralık birkaç dışalımcı, dışsatımcı, gümrükçü ya da avukatla görüşmeyi başaramamayı usuna sığdıramıyor, öfkesinden kendi kendini yiyordu, “Gidelim buradan!” dedi.

Yetmiş seksen metre ötede, gene Tokatlı Müslüm’ün ardından girdiği bir başka handa, geniş bir boşluk çevresinde, dört kat boyunca, demir parmaklıklı sahanlıklara küçük bölmeler açılıyordu. El araçları, elektrik gereçleri, Çin’den Polonya’ya, birçok gelişmemiş ülkenin döküntü malları

satılan ve karınca yuvası gibi kaynayan bu bölmelere de sırayla girmeyi denediler. İlk bölmede, Bayram Beyaz'ın elindeki dizelgede kiracı olarak görünen adamı sordular, çalışanlardan hiç kimse "öyle birini" tanımadı; patronu sordular; bir süre düşünüldükten sonra, ne zaman geleceğinin belli olmadığı söylendi; ikincisinde patronun yirmiyi aşkın işyeri bulunduğu, ancak ayda yılda bir uğradığı bildirildi; üçüncüyü fazla kalabalık bularak atladılar; dördüncüsünde müşteriyle tezgâhtarı birbirinden ayırmak bile zordu. Bayram Beyaz'ın gene başı döndü, "İkinci kata çıkalım," dedi. İkinci katta da durum aynıydı. Üçüncü kattaysa, birer metre arayla, askerler gibi sıralanmış, daracık kapılara kocaman asma kilitler asılmıştı.

Bayram Beyaz kilitlere bakakaldı.

"Neden?" diye sordu.

Tokatlı Müslüm yelek cebinden köstekli saatini çıkardı.

"Herhalde cumaya gittiler," diye yanıtladı.

Bayram Beyaz birkaç adım yürüdü, birden kilitsiz bir kapı gördü; ona da kilit vurulmasından korkarcasına, hızla açtı. Baskın yapar gibi daldığı küçücük odada, pencereden giren ışığın önünde, küçücük bir masanın başında, ağzı burnu seçilemeyen, kımıltısız bir baş gördü. Bu her köşesi bir başka şaşırtı saklayan ortamda, bu kımıltısız başın canlı mı, yoksa cansız mı olduğunu düşünürken, ince uzun bir gövdenin üstünde yükseliverdiğini gördü birden, hemen arkasından da kulağına pek yabancı gibi gelmeyen bir ses duydu.

"Vay, Öksüz Bayram! Vay, benim aslan arkadaşım!" diyordu. "Dışarıda yaprak kımıldamıyor, nasıl düştün ki buraya? Gökten mi indin?"

Bayram Beyaz birden ayaklarının yerden kesildiğini, yanaklarının öpüldüğünü, sonra döşemenin üzerine bırakıldığını duydu; tam yabancı bir toprakta yolunu şaşırdığını düşünürken, bu davranış, adını söyleyen bu bildik ses yüreğini hoplatmıştı. Adamın yüzünü seçmeye çalıştı. Daha o hiçbir şeyi seçemeden, bildik ses gene yükseldi: "Müslüm bey! Gözlerime inanamıyorum! Siz birlikte misiniz?"

"Evet."

"Allah Allah! Peki, nereden buldun bu adamı?"

“Kaşığımda çıktı.”

“Anladım: senin kaşığın büyüktür; ama bizim Öksüz Bayram’ı da yutmaya kalkma sakın: çok temiz çocuktur.”

“Hemşerimdir.”

“Ya, öyle mi?”

Gölge elini sertçe Bayram Beyaz’ın omzuna indirdi.

“Peki, sen neden susuyorsun? Hâlâ tanıyamadın mı beni?”

Bayram Beyaz, adamla yer değiştirerek pencereyi arkasına aldı, uzun uzun süzdü onu, en sonunda gülümsemeye başladı.

“Tanıdım, tanımaz olur muyum! Çene Zeynel’i bir gören bir daha unutur mu?” diye yanıtladı. “Ama bugün öyle şeyler gördüm ki feleğimi şaşırdım. Hepsinin üstüne bir de seninle karşılaşınca, dilim tutuldu.”

“Ne gördün ki? Ama ben de seni ayakta tutuyorum, buyur, otur!” dedi adam, iki konuk iskemlesinden birine Bayram Beyaz’ı, ötekine Tokatlı Müslüm’ü oturtup yeniden masasının başına geçti.

İkisinin de çok iyi bildiği şeyler olmasına karşın, aynı yurtta, aynı odayı paylaşanlar arasında bulundukları öğrencilik günlerini, Bayram Beyaz’a suskunluğu ve palaçorluğu nedeniyle Öksüz Bayram, kendisine çenesinin düşüklüğü nedeniyle Çene Zeynel denildiği dönemleri konuştular bir süre, sonra sıra o günlerden bu yana neler yaptıklarına geldi. Çene Zeynel konuğuna bunca yıl hiç ortalarda görünmeyip de böyle nasıl “palas pandıras” yazıhanesine düştüğünü sordu. O da büyük dilci Yusuf Aksu’yu tanıyıp tanımadığını sorarak karşılık verdi. Çene Zeynel, biraz düşündükten sonra, “Hayır, tanımıyorum,” diye yanıtladı, ama arkadaşı birkaç ayrıntı verince, “Evet, tamam! Şimdi anımsadım,” dedi. “Anlaşılan çok bomba bir adam, bu yüzden kısıverdiler sesini!” Arkasından, pek çok taşınmaz arasında bu hanın da onun olduğunu öğrendi, belki şaka olsun diye, belki de gerçekten şaşırdığı için yerinden fırladı, “Allah Allah! Yedi yıldır bu handayım, bu odanın kiracısıyım, bunu ancak şimdi, senin ağzından öğreniyorum!” dedi; arkasından, Bayram Beyaz’ın onun işlerini düzenlemeyi üstlendiğini duyunca, bir kez daha fırladı yerinden, “Sen mi? Doğru mu söylüyorsun?” diye sordu. “Yani artık Müslüm abimizin görevini sen mi alıyorsun?” Tokatlı Müslüm araya girdi hemen, kendine özgü

anlatımıyla, bir görev değişimi söz konusu olmadığını, Bayram beyin daha yüksek düzeydeki işleri düzenleyeceğini söyledi. Çene Zeynel, bir tür önseziyle, Tokatlı Müslüm'ü uzaklaştırmak istedi.

"O zaman, sen istersen, gidebilirsin, Müslüm bey," dedi. "Bilirim, işin hep başından aşkındır, ben de eski arkadaşıma buralarda bir yerlerde bir iki kadeh bir şey ısmarlarım."

Tokatlı Müslüm biraz duraladı, ama, sabahtan beri, Bayram Beyaz'ın beklenen düzeyin çok altında kaldığını, nasıl olsa hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini görüyordu, Çene Zeynel'in de arkasından dolap çevirebilecek bir adam olduğunu sanmıyordu; gidip gidemeyeceği konusunda Bayram Beyaz'ın da görüşünü aldıktan sonra, çıktı.

"Şimdi, söyle bakalım," dedi Çene Zeynel o zaman. "Nedir bu iş? Bugün neler gördün de böylesine şaşırdın?"

Adının Çene'ye çıkmış olmasına karşın, eski dostunun olayların ve tutumların içyüzünü yeni yeni görmeye başlamış bir delikanlı şaşkınlığıyla anlattığı Saadet Apartmanı öyküsünü sonuna dek, hiç sesini çıkarmadan dinledi. Yalnız, dostu Yusuf Aksu gibi bir büyük adamla böyle bir yapı ve böyle kiracılar arasında bir bağıntı kurmakta güçlük çektiğini söylediği zaman, sözünü kesti.

"Bunda şaşılacak bir şey yok," dedi. "Zenginlikler de iktidarlar gibi hep böyle damarlardan beslenir: kim bilir, belki de bir toplum yasasıdır: senin büyük adamının Maçka'nın yukarısından denize bakarak rahat rahat dil felsefesi yapması için Karagümrük'te o insanların o pislik içinde oturması, bir de bunun karşılığını ödemesi gerekiyor."

"Bir dakika, beni şaşırtan bu değil," dedi Bayram Beyaz. "Yusuf Aksu'nun bu kadar çok taşınmazı bulunması değil. Karagümrük'te, öyle bir sokakta, öyle bir apartmanı bulunması. Babası, dedesi ya da büyük dedesi böyle bir yapıyı ne diye yaptırtmış ya da ne diye satın almış olabilir ki?"

Çene Zeynel çenesini avcuna alıp düşündü bir süre.

"Bilemiyorum, ilk evleri orası değilse, örneğin ödenmemiş bir senedin karşılığı, bir tefecilik işleminin sonucu olabilir, şu anda usuma gelen en yakın olasılıklar bunlar," dedi. "Ne olursa olsun, güzel bir örnek: büyük adamın ya da atalarının nereden nereye geldiğini gösteriyor bize,

zenginliğin oluşumuna ilişkin bir ipucu veriyor. Şu var ki zenginlik küçükten büyüğe doğru gitmez, azdan çoğa doğru gider hep, kendisini çoğaltacak her şeyi benimser, iyi kötü, güzel çirkin ayrımı yapmaz; sağlam bir mide yeter. ”

“Ama koskoca Yusuf Aksu’nun ataları nasıl tefeci olabilir, böyle bir yapıya nasıl haciz koydurtabilir?” diye atıldı Bayram Beyaz.

Çene Zeynel bir kahkaha attı.

“Neden olmasın ki?” dedi. “Söyledim sana, belki de bir toplum yasası bu: seninkinin rahat rahat dilbilimle uğraşabilmesi için...” Bir an durdu, sonra, “Ama senin herifin öyle büyük bir bilim adamı olmaması da olanaklı,” diye sürdürdü. “Bir kanıdır, yayılır çoğu kez, herkesçe paylaşılıverir. Bir bakarsın, en büyük faşist bir demokrasi kahramanı oluvermiştir. Belki Büyük İskender de pek öyle büyük değildi, öyle sanıldığı için öyle oldu.”

“Yusuf Aksu gerçekten büyük bir dilcidir.”

“Öyle diyorsan, öyle olsun, ama bunu neyle ölçüyorsun?”

Bayram Beyaz sabahtan beri gördüklerinden öylesine etkilenmişti ki, ustasının değeri konusunda tartışmaya girmek yerine, öyküsünü sürdürmeyi yeğledi, ama, bilimsel büyüklüğü bir yana, böylesine görkemli yapıları bulunan bir adamın, Karagümrük’teki Saadet Apartmanı gibi izbeleri bile elinde tutmasını hâlâ anlamadığını söyledi, sonra sözü Saadet Apartmanı’nın içindeki insanlara ve en az on sekizinci yüzyıldan kalmış gibi görünen üç yaşlı adama getirince, Çene Zeynel bir kahkaha daha attı.

“Orada dur, Öksüz Bayram!” dedi. “Orada dur, çünkü İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’ndeki arılığını hep koruduğun anlaşılıyor: hiçbir şey yapmadan, hiçbir şey düşünmeden, hatta hiçbir şey görmeden saatlerce öyle oturan, bundan da nerdeyse mutluluk duyan üç yaşlı adam başta olmak üzere, tüm o gördüklerin, o çocuklar, o kadınlar, bir de o saatte orada göremediğin adamlar ve delikanlılar, eski dönemlerden kalma insanlar değil, geri kalmış yörelerden gelme insanlar da değil; bunlar yeni, yepyeni bir tür, eskilerin yerlerini alıyorlar, senin, benim, senin büyük ustanın, hepimizin yerini almaya yöneliyorlar.”

“Nasıl yani?”

“Başdöndürücü bir hızla. Bizim uyanık düşünürlerimiz yıllardır bu insanların getirdiği büyük değişimden, gerçekleştirdikleri doğal devrimden söz edip durdular, hiç görmedin mi? Bir gecede bir ev diken yabanıl gücün bir kez bu eve yerleştikten sonra, çok daha büyük şeyler yapacağını, toplumu ve ülkeyi geliştirip yenileyeceğini söylediler. Adamlar gerçekten yenilediler her şeyi, adaleti, onuru, ekini, sanatı, dini, her şeyi. Sonra ortaya senin kendini cehennemde sanmana yol açan yeni yaşama biçimi çıktı.”

Bayram Beyaz, Saadet Apartmanı’nın kapısından bir kez daha giriyormuş gibi irkildi.

“İnsanların yoksulluğuyla alay etmiyor musun?” diye sordu.

Çene Zeynel bir kahkaha daha attı.

“Hayır, alay etmiyorum,” dedi. “Türkiye’deki en çağdaş yaşama biçimini gördün sen orada. O insanların yoksulluğuyla alay etmem için yoksul olduklarına inanmam gerekir. Bize göre berbat bir yaşam sürüyorlar, orası doğru, ama, gözümle görmüş gibi biliyorum, hiçbirine yoksul denemez. O sümüklü çocukların babaları, ağabeyleri, ablaları, sen onları hiç görmedin, sabah erkenden kalkar, tüm kente dağılırlar, alıp verir, verip alır, kavgalarını sürdürürler. Sınıf kavgalarını değil, kendi küçük kavgalarını. Eskilerle ve, gerekirse, birbirleriyle kavgalarını. Kavgaları dövüş değildir, almak ve vermektir. Şu aşağıda gördüklerin gibi, sokakta, dükkânda, yatakta, her yerde, almak ve vermek, hiçbir şey üretmeden, hiçbir şeye hiçbir şey katmadan, almak ve vermek. Çok da iyi yaparlar bunu. Her alıp vermeden bir şeyler sızar ve bir yerlerde birikir. Paçavralarını şöyle bir silkeleyecek olsan, seni beni satın alacak paralar saçılır yerlere, çekler, senetler, dolarlar, marklar saçılır. Saklanır hepsi. Köşe dönmek için. Köşeyi de dönerler. Köşe dönmek hep kendi çevresinde dönmektir, konduları hiç dönüştürmeden büyütmektir; nitelik açısından üç aşağı beş yukarı aynı kalırlar, ağırlığı niceliğe verirler. Parasız günah dağıtılacak desen, hepsi koşup kuyruğa girer.”

“Fazla abartmıyor musun?” dedi Bayram Beyaz. “Ben bu insanları az önce gözlerimle gördüm. Oturdukları yer de gecekondu değil, Yusuf beyin apartmanıydı.”

Çene Zeynel biraz düşündü.

“Olabilir, gecekondudan çok daha ucuza geldiği için, belki de başka şeyler için, bunlar da seninkinin apartmanını seçmiş olabilirler, ama sözlerimde gerçek payı uydurma payından çok daha fazla. Sen de her gün görüyorsun o insanları. Kaldırımlar onlarla dolu. Karagümrük’te ilk kez gördüğün onların iç çamaşırları. Şunu söyle sen bana: dün kalkıp Urfa’dan gelen köylünün bugün Karagümrük’te büyük dilbilimci Yusuf Aksu’nun apartmanına kendi başına yerleşebileceğine inanır mısın? Kendi başına bir gecede ev dikebileceğine inanır mısın?”

“Peki, nasıl yapıyorlar?”

“Ne bileyim nasıl yapıyorlar! Hemşerin çok daha iyi açıklayabilirdi bunu. Ama yolladık.”

“Yani her şeyin altında yabancı parmağı mı aramak gerekiyor?”

Çene Zeynel içini çekti.

“Tüm o herifleri başına getiren bu toplum tüm bunları kendi başına da becerebilir; gerisini bir gecede dikilen evin biçimi ve işlevi belirler; köşeler dönüldükçe çoğalıp yükselen apartmanları, şarkıları, oyunları, politikacıları, olduğu yerde, hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey görmeden, en önemlisi, hiç sıkılmadan, saatlerce oturan yaşlı adamlarıyla. Hiç sıkılmadan! Niye sıkılsın ki? Üstten alıp alttan vermek için düşünmek gerekmez, mide kendi başına sindirir her şeyi. Ne diyelim, değişim filozoflarının yeni düzeni yaşlılarını da üretmiş: sorusuz, düşüncesiz, bunalımsız!”

Bayram Beyaz şaşkınlıkla dinliyordu; dostunun mantığını tam olarak anladığına güvenemediği gibi, onun tüm bu söylediklerini belirli bir mantık doğrultusunda söyleyip söylemediğini de bilemiyordu. Bunca yıldır, çevresinde olup bitenlerden fazla bir şey anlamadan, didinip durmuş, sonra, bir tür rastlantıyla, bir yandan Yusuf Aksu, bir yandan Tokatlı Müslüm, bir yandan Erkek Cemile onu yetiştirmeye girişmişlerdi. Şimdi de Kadırga Öğrenci Yurdu’ndan arkadaşı Zeynel Duman katılıyordu onlara. Belki eski patronunun yaptığı da aynı şeydi, ama o anlamamıştı.

“Sen her şeyi kafanda çözmüşsün,” diyerek doğruldu. “Ben daha işe gideceğim.”

“Ama sana rakı içirecektim.”

“Alacağım olsun.”

Çene Zeynel kalkıp yanına geldi, elini omzuna koydu.

“İnan bana,” dedi. “Ben dilbilimden anlamam, ama Kadırga Yurdu’ndan ayrıldıktan sonra çok şey gördüm; sana bu ülkede çarkların nasıl döndüğünü ayrıntılarıyla anlatabilirim.”

Bayram Beyaz gülümseyerek elini uzattı.

“Biliyorum, sen daha Kadırga Yurdu’nda, tüm bu gördüklerini görmediğin zamanlarda da eksiksiz açıklardın her şeyi. Yakında kiranı yükselteceğim.”

“Bence çok iyi edersin,” dedi Çene Zeynel. “Sanırım, aslan payını, yani sözleşme dışı ödeneni senin hemşeri alıyor ya gene de bu handa kiralar çok düşük. Bu nedenle millet ödemeyi hep sallıyor. Okkalı bir kira koyarsan, herkes önce kirasını ödemek ister.” Bayram Beyaz’a kapıyı açtı. Sahanlıkta, parmağıyla, insan kaynayan katları gösterdi, “Şunlara bak, şu insanlara bak, nasıl kaynıyorlar, fareler, karıncalar gibi deliklerden çıkıp deliklere giriyorlar sanki, fareler ve karıncalar gibi onlar da kendi yavrularından başka hiçbir şey üretmiyorlar, dağıtıp toplamakla yetiniyorlar, hepsi de fareler ve karıncalar gibi tozlu, ama hepsi de satın alır seni. Kirayı yüz katına da çıkarsan, vız gelir!” diye ekledi.

“Yüz katı da çok! Hadi, bana eyvallah, gene görüşürüz!” dedi Bayram Beyaz, dostunun elini bir kez daha sıkıp yürüdü, ama, tam merdivenin başında, birden geri döndü. “Şu işi birlikte yapalım mı? Yani Yusuf Aksu’nun avukatı olur musun?” diye sordu.

Çene Zeynel koluna girip yeniden yazıhanesine götürdü onu. Önce eş dostla iş yapmama konusundaki ilkesinden söz etti, sonra, Yusuf Aksu’nun taşınmazlarının çokluğu karşısında, “Bu adamın işlerine bir adam yetmez, bir ordu gerekir!” diyerek böylesine bol zamanı bulunmadığını öne sürdü, ama Bayram Beyaz yakasını bırakmadı, gazeteye iyice geç kalmak pahasına, uzun uzun dil dökerek isteğini benimsetti. Dostunun rakısını da içti böylece. Gazetede, müdür neden geciktiğini sorunca, Yusuf Aksu’nun taşınmazları konusunda öğrenip gördüklerini anlattı. Müdürün ağzı açık kaldı, “Allah Allah! Allah Allah!” diye söylendi. Ama sesinde ve devinilerinde hayranlığa benzer bir şeyler vardı. Öteki dostlarını çağırdı. Öykü bir kez daha anlatıldı. Uzun uzun konuştular. Hakkı Köse, “Helal olsun vallahi!” derken, tüm topluluğun duygusunu dile getirdi sanki.

Bayram Beyaz Maçka'ya döndüğü zaman, saat gecenin on ikisine geliyordu; girişteki kapıcı bölmesinde tek başına oturan Erkek Cemile'den Yusuf Aksu'nun uzun süre kendisini bekledikten sonra yattığını, Tokatlı Müslüm'ün de annesinin ağır hasta olduğunu öğrenerek az önce yola çıktığını öğrendi. "O zaman ben döneyim, çok yorgunum, ayakta uyuyorum," dedi. Ama Erkek Cemile yolunu kesti, geceyi birlikte geçirmek için bundan uygun zaman bulamayacaklarını söyleyerek gözde dairesine götürdü onu, kaşla göz arasında sofra hazırladı, çiçekli bir tabakta tepeleme kuru fasulye pilav, bir kadeh de buzlu rakı koydu önüne, Bayram Beyaz fare benzetmesini bir kez daha anımsadı, rakıyı başına dikti. İkinci kadehin eşliğinde kuru fasulyesini de bitirince, Erkek Cemile çoraplarından başlayıp yukarı doğru çıkarak ağır ağır soydu onu, "Hadi, yat bakalım!" dedi buyurur gibi, Bayram Beyaz'ın yatakta her zamanki gibi altı temizlenecek bebek duruşuna geçtiğini görünce de "Ne bu, oğlum, ardından atlı mı geliyor, keklik cücüğü gibi domballanma hemen!" diye alay etti, ama, hemen arkasından, dudaklarını kulağının tam üstüne getirerek, "Önce söyle: Yusuf beyin baş adamı oldun, bana ne alacaksın?" diye sordu.

Bayram Beyaz'ın kulağından bedenine tuhaf titremedir yayılmakta, kendi dışında her şeyi silmekteydi: Yusuf Aksu'nun erkenden yatmasının, Tokatlı Müslüm'ün ortadan yok olmasının, Erkek Cemile'nin önce sevecen davranıp sonra ağırdan almasının herhalde son girişimlerinden kaynaklandığını düşündü; birden doğrulup oturdu.

"Hocanın işini parasız yapıyorum, ama ne istersen, alırım," dedi.

Erkek Cemile alaylı bir biçimde elini salladı.

"Öyleyse neden ona çalışıyorsun?" diye sordu. "Neden ona çalışıyorsun da Müslüm'e çalışmıyorsun?"

Bayram Beyaz hem şaşırdı, hem sinirlendi, Tokatlı Müslüm'ün orada bir yerlerde gizlenmiş olabileceğini düşündü.

"Ben mi? Müslüm'e mi?" dedi.

"İyi bildin, Müslüm'e! Müslüm'ü beğenemedin mi?" dedi Erkek Cemile, sonra, ağır ağır, sözcüklerini tarta tarta, Tokatlı Müslüm'ün iyi bir adam olduğunu, kendi payına, ondan gördüğünü hiçbir Sivaslı'dan görmediğini, bu nedenle onun arkasından iş çevrilmesine hiçbir zaman göz yummayacağını söyledi, kollarındaki bilezikleri şakırdattı.

“Ben mi onun arkasından iş çevirecekmişim? O bir kapıcı!” dedi Bayram Beyaz.

Ama Erkek Cemile hiçbir şey işitmemiş gibi sürdürdü söylenisini: önce Tokatlı Müslüm’ün kendisi izin vermezdi buna, onurlu adamdı, bu uğurda elini kana bile bulayabilirdi. Ayrıca, Bayram Beyaz o adam için ne diye hemşerisiyle bozuşacaktı ki? Bayram Beyaz, bu tuhaf sözler üzerine, handaki sekreterlerin davranışını, Zeynel Duman’ın anıştırmasını, kahvede ve kebapçıda Tokatlı Müslüm’ün insanlardan gördüğü büyük saygıyı, hocanın işlerine gösterdiği aşırı ilgiyi anımsayarak ürperdi, bir kez daha Yusuf Aksu’nun tehlikede olduğunu düşündü. Erkek Cemile “Ben bunu bilirim, bunu söylerim!” diye sürdürdü: “Bir çocuğu bile yok herifin! Olacağı da yok gibi. Bunca malı mezara mı götürecek? Azıcık da biz sebeplensek olmaz mı? Merdiveni biz süpürüyoruz, kiraları o yiyor!”

“Kiraları merdiveni süpüren mi yemeli peki?”

“Merdiveni süpüren yemesin de yan gelip yatan mı yesin?”

Bayram Beyaz ürpererek yatağın ucuna çekildi, Yusuf Aksu’nun gerçekten kendisine hiç yakışmayan, üstelik kendisine düşman bir ortamda yaşadığını düşündü, hemen kalkıp gitmemek için kendini zor tuttu.

“Ya adamın babası bu apartmanı dişiyle tırnağıyla yaptırdıysa?” dedi.

“Dişi, tırnağı o kadar sağlamsa, merdiveni de süpürsün!” diye kesip attı Erkek Cemile, hemen arkasından da onu avına çullanan bir kaplan gibi belinden tutup kendine doğru çekti, “Neden hep onu tutarsın, neden kafan hep yukarıda, anlayamadım gitti! Sen ne biçim Tokatlı’sın!” diye homurdandı. “Hemşerilerin burada, kafanı burada buluyorsun, dibini burada soğutuyorsun, ibne misin, nesin sen?” deyip burnunu ağzına aldı, iyice altına çekti Bayram Beyaz’ı.

Bayram Beyaz geniş ve ağır gövdenin altından sıyrılıp kalkmaya çabaladı, ancak yüzükoyun dönüp burnunu yastığa gömebildi. Ama, aynı anda, Tokatlı Müslüm’ün yastıkta nerdeyse bir sıvıya dönüşmüş, ağır, bunaltıcı, kusturucu kokusunu duydu, önceki konumuna dönmeye çalıştı, başardı da, burnunu Erkek Cemile’nin sol koltuğunun altına gömdü. Erkek Cemile’nin kokusu da nerdeyse aynı ölçüde yoğun, ıslak ve ağırdı, ama hiç değilse umutsuz bir boğulma duygusu yaratmıyordu insanda, kendini onun

düzenli devinimlerinin akışına bıraktı. Mutluydu, onun hoşuna gidecek bir şeyler söylemek istedi.

“Müslüm abiye çalışmadığımı nerden çıkarıyorsun ki?” dedi. “Müslüm abi benden bir şey istedi de yapmadım mı?”

“Şöyle biraz yola gel,” dedi Cemile. “Biz de senin adama hiç kötü bakmıyoruz: yediği önünde, yemediği ardında.”

Bayram Beyaz, bir çocuk gibi, tüm gücüyle sarıldı Cemile’ye.

“Sen ne istedin de yapmadım?” diye fısıldadı. “Sana bir çift bilezik borcum var.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hemen her perşembe, akşamüzeri, müdüre uğradığı için anımsıyordu: ertesi gün perşembeydi. O gün, sabahtan akşama dek gazetede çalıştı, Yusuf Aksu’nun İstanbul’un her semtinde birkaç apartmanı bulunduğu haberinin tüm gazeteye, belki gazeteden de ötelere yayıldığını, haberin yayılmasıyla saygınlığının daha da arttığını gördü, şaşırıp kaldı. “İnsanların mantığına akıl erdirmek zor,” diye düşündü. Ama, bakış açısı farklı olsa bile, apartmanlar kendisini de az ilgilendirmiyordu: gazeteden çıkar çıkmaz Karaköy’e geldi, Çene Zeynel’le bir kez daha görüşüp Yusuf Aksu’nun kiracılarına karşı izlenecek yöntem konusunda görüşlerini dinledi, birkaç gün içinde kendisine vekâletname vermek üzere hocayı notere getireceğine söz verdikten sonra, büyük bir balık sürüsünün ortasında aykırı bir balığı andıran Kızıl Tosbağa’nın içinde Maçka’ya doğru ilerlerken, bayağı yorulmuştu. Yusuf Aksu bile gördü bunu.

“Ne var? Ne oldu? Yoksa hasta mısın?” diye sordu, açık pencerenin önündeki koltuğa oturttu onu.

Daha birkaç ay önce, Bayram Beyaz evine gelince, en az beş dakika süresince onunla hiç ilgilenmeden radyodan Pasifik üzerinde yellerin hangi yönden estiğini öğrenmeye çalışır ya da önündeki ansiklopediyi okumayı sürdürürdü, bu kez çevresinde dört döndü, kendi eliyle su getirdi ona, başında dikilip bitirmesini bekledi, sonra bardağı elinden aldı, başka bir şey isteyip istemediğini sordu.

“Hocam, çok rica ederim, siz oturun, rahatsız olmayın, inanın, hiçbir şeyim yok benim,” dedi Bayram Beyaz.

Ama hem gerçekten çok iyi olmadığını düşünüyor, hem de, boş bardağı eline vermekten çekinmemesinin de gösterdiği gibi, Yusuf Aksu’nun böyle çevresinde dört dönmesini aykırı bulmuyor, hatta bundan hoşlandığını sezinliyordu. Yusuf Aksu’nun kendisi de aynı biçimde bundan hoşlandığından olacak, üzerine titremeyi sürdürdü: yerinden kımıldamamasını söyleyerek önüne bir sehpa yerleştirdi, sonra kendisi için bile kolay kolay girişmediği bir şeyi yaptı: ayaklarının ucuna basarak mutfağa gitti, buzdolabından dört beş elma, dört beş armut çıkarıp özenle yıkayarak bir kayık tabağına yerleştirdi, üstüne de birkaç muz koyup gene ayaklarının ucuna basarak getirip sehpanın üstüne bıraktı, sonra, gene sessizce, meyve tabağı, çatal, bıçak getirdi, sonra, ayrıca açıklamak da gerekiyormuş gibi, “Meyve getirdim,” dedi.

Bayram Beyaz da, böyle bir söz onay gerektirirmiş gibi, “Evet, hocam, görüyorum,” diye doğruladı.

Yusuf Aksu mutlulukla gülümsedi.

“Yeriz, değil mi?” diye sordu.

“Evet, hocam, yeriz,” dedi Bayram Beyaz, ama, hocadan önce başlamanın saygısızlık olacağını düşündüğü, üstelik, kendini yeterince toplayamamış olduğu için, tabağına meyve almadı.

Yusuf Aksu onu hoşnut etmenin yollarını arıyordu, karşısına oturdu, bir süre, kaygıyla, bir yerlerinden bir anlam çıkarmaya çalışır gibi, yüzüne baktı, sonra, birdenbire, “Meyveni ben soyacağım,” dedi.

Bayram Beyaz, tüm yorgunluğuna karşın, kabasına iğne batmış gibi yerinden sıçradı.

“Hayır, hocam! Öyle şey olur mu!” dedi şaşkınlıkla, bu beklenmedik değişikliğin nedenini anlamakta güçlük çekiyor, ama aynı zamanda büyük bir mutluluk duyuyordu.

“Ben isteyince olur,” dedi Yusuf Aksu, yetkenin hep kendisinde olduğunu göstermek istercesine kaşlarını çattı, sonra elini büyük meyve tabağına doğru uzattı, “Önce hangisinden başlayalım?” diye sordu. “Şundan mı? Şundan mı? Şundan mı?”

Bayram Beyaz gülümseyerek Yusuf Aksu’ya baktı, kendisi de elini tabağa doğru uzattı.

“Bundan, hocam, ama ben soyarım,” dedi.

“Hangisinden? Elmadan mı? Armuttan mı? Muzdan mı?”

“Elmadan, hocam.”

Yusuf Aksu, elini elmalara doğru uzattı, en büyük ve en parlak elmayı gösterdi.

“Bunu mu?” diye sordu.

“Onu değil, hocam, şunu,” dedi Bayram Beyaz, “yanındakini yani.”

“Hangisinin yanındakini?”

“Bunun yanındakini.”

Büyük ve parlak elmanın sağında ve solunda iki elma daha vardı. Yusuf Aksu önce sağdakini, sonra soldakini gösterdi.

“Şunu mu? Yoksa bunu mu?” diye sordu.

“Evet, hocam, onu,” dedi Bayram Beyaz.

O zaman, Yusuf Aksu’nun beyninde bir şimşek çaktı: şu insan dilleri gerçekten yetersizdi, her şeyi birbirine karıştırmaktan başka bir şeye yaramıyordu: işte şu en günahsız bu, şu, o! İnsanları oyuna getirip duruyorlardı! Yunus yakında bir yerlerden kendisine bakıyormuş gibi bir duygu uyandı içinde. Elinde bıçak, öyle dalıp gitti bir süre, Bayram Beyaz’ın varlığını bile unuttu. Neden sonra bir şimşek daha çaktı beyninde: işte insanların dilinin ne denli yetersiz, ne denli yanıltıcı olduğunu gözler önüne seren bir gerçeği, hem de, anımsadığı kadarıyla, Yunus’un bile hiç üzerinde durmadığı bir gerçeği bulmuştu! Gözlerini Bayram’a dikerek gülümsemeye başladı: o da bunda kendisine yardımcı olmuştu, ama büyük buluşun ayrımına varmış gibi görünmüyordu. “Yani şunu mu, bunu mu?” diye sorarak biraz daha uzattı deneyimi. Gene anlamadığını gördü. En sonunda, Bayram Beyaz’a göre sağdaki, kendine göre soldaki elmayı tabaktan aldı, ama, tam soymaya girişeceği sırada, hayranını bundan da fazla sevindirecek bir şeyler bulduğunu sezinledi, elmayı yeniden tabağa bıraktı.

“Şu işe bak! Bunu hiç düşünmemiştim,” diye mırıldandı, Bayram Beyaz’ın, arkadan gelecekleri sezmiş gibi, birden toplanarak gözlerini gözlerine diktiğini gördü, hecelerin arasını aça aça, “Evet, gerçekten, bunu

hiç düşünmemiştim,” diye yineledi, “ama gördük işte: üç ayrı meyvenin üçünden de şu diye söz ediyorum; sonra birine ‘bu’ diyorum, öteki ikisine ‘şu’ diyorum; sonra benim ‘bu’ dediğime sen ‘o’ diyorsun; arkasından ‘o değil, şu’ diyorsun; ben elimi az önce ‘bu’ dediğimin üstüne koyup da ‘Şu mu?’ diye sorduğum zaman, sen aynı elmaya bakarak ‘Evet, o!’ diyorsun. Neden? Nasıl? Biz mi yanlış konuşuyoruz? Belki, ama pek sanmıyorum, herkes yanlış konuşuyor, ya da dil başından yanlış. Evet, dil başından yanlış! Tüm diller başından yanlış! Hepsi aynı elma, yalnız şu elma.”

Bayram Beyaz’ın gözleri bir süredir hayranlıkla parlıyordu.

“Evet, hocam, çok doğru söylüyorsunuz: hepsi aynı elma,” diye onayladı. “Yüzyıllardır hiç kimsenin görmediğini görüyorsunuz.”

Yusuf Aksu Yunus’un dili yererken sık sık andığı bir sözü anımsadı, içini çekti, “Nietzsche dilin sanki yalnızca sıradan, bayağı insanlar için yaratıldığını, konuşmaya başlayan insanın aynı zamanda bayağılaşmaya da başladığını yazmıştı, bu kadarla kalsa, gene iyi,” dedi, pencereden karanlığa dikti gözlerini, ondan esin alırcasına, söyledikleri usuna ilk kez geliyormuş gibi, “Dil çıkmadan önce insanlar iletişimi mantıkla kurmuyorlardı belki, ama mantıksız da kurmuyorlardı, dil mantıksızlığı getirdi,” diye sürdürdü. “Mantıksızlığı getirdi ve insanların anlaşmasını zorlaştırdı.”

“Evet, hocam, evet, hocam, evet, hocam,” diye yineledi Bayram Beyaz, büyülenmiş gibiydi: dilin sıradanlığına eklenen saçmalığı, dolayısıyla mantıksızlığı konusunda, dünyanın yuvarlaklığını açık denizden gelen geminin önce direğinin, sonra gövdesinin görünmesiyle açıklayan kanıta benzeyen, yeni bir temel kanıtın doğuşuna tanık olmanın sevincini duydu; şimdi kafasının eskisine göre daha iyi işlediğini düşündü. Bu hızla birden canlandı, girişimine karşı çıkılmasına aldırmadan, elmaları kendisi soydu. Yusuf Aksu’nun birer bira içme önerisini de hiç duralamadan benimsedi; arkasından, sık sık olduğu gibi, birer bira daha açıldı. Dil aracılığıyla dile karşı söyleşim iyice kızışıp renklendi. Ama dönüp dolaşıp aynı gözleme, bu, şu, o’nun kaypaklığına geliyorlar, yeni örnekler uydurup gülüyorlardı. Yusuf Aksu hep aynı gözlemi yineleyerek buluşun bıraktığı tadı bozmaktan korktu, konuyu değiştirmek istedi. Bayram Beyaz da fırsatı kaçırmadı: Çene Zeynel’den ve akarlarını düzenleyip artırma yöntemlerinden, dolayısıyla, tüm bilgisine ve tüm dürüstlüğüne karşın, bu akarın düzeyini nerdeyse sıfır

çizgisine düşmesini önleyemeyen, kendisi de artık çalışmak istemediğini söyleyen yaşlı avukata yol verme zorunluluğundan söz etmeye girişti.

“Olabilir, Münür bey ne zamandır çok yorulduğunu söyleyip duruyordu da ben bırakmıyordum,” dedi Yusuf Aksu. Ancak, Bayram Beyaz kendisini inandırmak için örnekler sıralamaya başlayınca, bir saldırıyı savuşturmak ister gibi ellerini kaldırdı, “Özetle, özetle!” dedi. “İnsan dili buna pek elverişli değil, biliyorum, ama sen akıllı adamsın, özetlemeye çalış gene de!”

Bayram Beyaz daha kısa anlatmayı, örnekleri azaltmayı denedi. Ama, Yusuf Aksu açıklamayı gene uzun bulunca, gerçekte hiçbir açıklama istemediğini anladı: işin içindeki Yusuf Aksu olduğundan, bir insanın elindeki milyarlara milyarlar katma önerisi karşısında bu denli ilgisiz kalabilmesini, bir çılgınlık olarak değerlendirmeyi göze alamadıysa da hem insan usuna, hem içinde yaşanılan toplumun törelerine aykırı bir tutum olarak gördü, gene işin içindeki Yusuf Aksu olduğundan, bunun kendi özgün evrenlerinin dışında sudan çıkmış balığa dönen dahilere özgü bir tutum olması gerektiğini düşündü. Ayrıca, tüm önerilere, bu arada ertesi gün öğleden sonra, kendisiyle notere gelmeye “Evet,” dediğine göre, sorun yok demekti. Sorun çıkarmaması bir yana, Yusuf Aksu hem kendinden, hem dostundan fazlasıyla hoşnuttu: bu çocuk merak sardığı konulardan fazla bir şey anlamıyordu, ama, kimi zaman soruları, kimi zaman yalnızca varlığıyla, kendini aşmasına, hatta bir buluş yapmasına neden olmuştu; aralarında güç akımına benzer bir şeyler olmalıydı. Evet, bu çocukta açıklanması zor bir güç vardı, insanı tuhaf bir biçimde kendine doğru çekiyordu.

Ertesi gün, tam söylediği saatte gelerek kendisini sağ yanına oturttuktan sonra, Kızıl Tosbağa’yı anayoldan akan öteki arabaların arasına kattığını, sonra, onun makine gibi işleyen ellerinin denetiminde, iki kat daha büyük arabaların arasından sıyrılıp bir o şerite, bir bu şerite geçtiğini görünce, bir çocuk gibi gülümsedi, sekiz dokuz saat önceki konuşmalarını anımsadı, “Bir o, bir bu, bundan ona, ondan buna, buyur bakalım!” dedi kendi kendine, sanki çevrelerinde yüzlerce sürücü de aynı şeyi yapmıyormuş gibi, dostunun gücüne ve becerisine hayran kaldı. Koca Cadillac’ta bile, yollar ve sokaklar kendisini her zaman az çok ürpertmişken, hele son yıllarda ürpertisi nerdeyse gerçek bir korkuya dönüşmüşken, bu kez sokakta annesi yanındaymış gibi rahattı. “En kıvrak araba bizimki, sen de çok güzel kullanıyorsun!” dedi. Bu yüzden olacak, Karaköy’de, yaşamında kapısından

ilk kez geçtiği hanın başdöndürücü kalabalığından bile fazla ürkmedi, Bayram Beyaz'ın koluna yapıştı yalnızca. Zeynel Duman'ın yoğun bir sigara dumanıyla dolu, küçücük odasında, gösterilen iskemleye oturdu, gülümsedi, daha çok dinlemeyi yeğledi, Zeynel Duman'ın enflasyonun gerçekte sonradan görmeler yaratmak için bulunmuş bir yol olduğu, örneğin şu handa oturanlara nerdeyse parasız işyeri sağladığı konusundaki ilginç açıklamaları üzerinde olumlu ya da olumsuz hiçbir gözlemde bulunmadı, kimi konularda görüşü sorulduğu zaman da Bayram beyin konuyu kendisinden daha iyi bildiğini, bu nedenle kararları onun vermesinin daha doğru olacağını söyledi, noterde de hazırlanan belgeyi imzalamak için Bayram Beyaz'ın önemli yerleri okumasını yeterli buldu. En sonunda, Çene Zeynel'in elini sıkarken, "Benim istediğim yalnızca düzen: aynı renge hem kara, hem siyah, aynı elmaya hem şu, hem bu, hem o denilmesin. Haksız mıyım?" dedi.

"Çok haklısınız, hocam," diye doğruladı Zeynel Duman. "Bence de her şey önceden bilindiği üzere, yerinde ve zamanında yapılmalı, kadının dokuz ay on günde doğurması gibi."

"Evet, evet. Önemli olan dokuz ay on günde doğurması, ikiz ya da üçüz doğurması değil."

Zeynel Duman gülümsedi.

"Hocam, orası da önemli, çünkü biz en az onuz doğurtacağız," dedi.

"Onuz mu? Bu sözcüğü hiç duymamıştım," dedi Yusuf Aksu, Zeynel Duman'ın elini sıkıp Kızıl Tosbağa'ya bindi. Biraz yorulmuştu, ama gene bu küçük arabada, Bayram Beyaz'ın yanında olduğu için mutluydu, ellerini ovuşturdu. "Neyse, bu da bitti," diye söylendi.

"Evet, hocam, artık sizi yormayacağız," dedi Bayram Beyaz, eve dönmek üzere, arabayı çalıştırdı, ama, tam Dolmabahçe'den yukarıya kıvrılacağı sırada, "Hocam, daha oldukça erken, hava da çok güzel, bir Boğaz gezintisi yapar mıyız?" diye sordu.

"Bir Boğaz gezintisi mi? Yani nasıl?" diye sordu Yusuf Aksu.

"Kıyıyı izleyerek gittiğimiz kadar gideriz, hocam."

Yusuf Aksu en az bir dakika düşündü.

“Neden olmasın?” dedi.

Birden çocukluğu geldi usuna, pazar akşamları, Fındıklı’dan otobüsle Bebek’e gelişlerini, kolejin bahçesinde, ağaçlık yolda, ağır ağır yukarıya tırmandıkları sırada, annesinin sanki bu yolda başka şeyden konuşulmazmış gibi hep Boğaz’ın güzelliklerinden söz edişini, ikide bir durup geriye dönerek uzun uzun denize, karşı kıyıya bakışını anımsadı. Dış dünyanın güzelliği ya da çirkinliği hiçbir zaman fazla ilgilendirmemişti onu, ama gerek okulun bahçesinde yukarıya tırmanırken, gerek tramvayda, annesinin gösterdiği yerlere hep bakmış, ezberlemişti. Tüm yol boyunca, özellikle deniz yönüne bakar, geldikleri yere göre, annesinin söyleyeceklerini önceden kestirmeye çalışırdı. Koleji bitirdikten sonra, Beşiktaş’tan öteye gidip gitmediğini anımsamaya çalıştı, belleğinde herhangi bir anı belirmedi; ancak kaç yıl hep aynı tramvayla geçtiği yerleri anımsayacağından kuşkusu yoktu. Bu nedenle, çok iyi tanıdığı Barbaros heykelini hiç tanımadığı bir ortamda ve iyice küçülmüş bulunca, bayağı şaşırdı. Şaşkınlığı gittikçe arttı, Bayram Beyaz’ın kendisini hiç bilmediği bir yoldan götürdüğünü düşünmesine ramak kaldı. Arada bir, “Şimdi neredeyiz?” diye sordu, birincisinde “Ortaköy”, ikincisinde “Arnavutköy”, üçüncüsünde “Bebek” yanıtını alınca büsbütün şaşırdı, “Allah Allah! Allah Allah!” diye söylendi: adlar aynı, ama bağlandıkları yerler bambaşkaydı. Sonra, arada bir, gerçekten güzel ve bildik yerlerden geçiyormuş gibi bir duyguya kapıldığı anlar oldu; sorularına birbiri ardından Emirgân, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Sarıyer yanıtlarını aldı, ama artık fazla şaşırmadı, buralara belki de yaşamında ilk kez geldiğinden, güzel olsun, çirkin olsun, Bayram Beyaz arabayı büyük bir ustalıkla sürerken, karşısına çıkan yollar, evler, ağaçlar, insanlar yerden bitiyormuş gibi hayranlık ve şaşkınlıkla bakıyordu. Rumelikavağı’nda, mavi örtülü bir masanın başında, denize karşı oturup da önlerine bol bol roka salatası, midye kızartması, daha fırından yeni çıkmış, sıcacık ekmek dilimleri, közde pişmiş birer lüfer geldi, başlangıçta yarıdan çoğu köpük olan biradan başlamak üzere, hepsinin tadına baktı, nicedir hiç böyle lezzetli şeyler yemediğini düşündü, yenilen ve içilen şeylerin tadını yalnızca ağzında değil, tüm bedeninde duyuyor, bu arada, yıllardan sonra ilk kez bir lokantaya geldiğinden olacak, kendi yaşındaki bir çocuğun büyük adam gibi davranabilmesine hayran kalan bir çocuk gibi, Bayram Beyaz’ın lokantaya girişine, garsonu çağırışına, yemeği, içkiyi ısmarlayışına hayran kalıyor, içinden, “Vallahi bravo!” diye geçiriyor, nerdeyse görünen ve devinen her şeyi Bayram Beyaz’ın özgün bir yaratısı

gibi algılıyordu. Maçka'ya geri dönerken bile, yaşamının en mutlu günlerinden birini yaşıyormuş gibi bir duygu içinde yüzdü. Apartmanın önünde, Bayram Beyaz'ın saygıyla eğildikten sonra elini uzattığını görünce, şaşırdı.

"Ne o? Yukarıya gelmiyor musun?" diye sordu.

"Hocam, herhalde yoruldunuz, saat de oldukça geç oldu. Üstelik, şu son günlerde sizi fazla rahatsız ettim."

Yusuf Aksu bir an düşündü, sonra, buyurur gibi, "Olsun, bir dakika geliver," dedi, sonra kapının zilini çalıp bekledi, merdivende Tokatlı Müslüm'ün başı görününce de "Müslüm efendi, sen de bizimle gel biraz," dedi.

Üçü birden asansöre bindiler. Yusuf Aksu asansörü bir kat aşağıda durdurdu, Tokatlı Müslüm'le Bayram Beyaz'a burada inmelerini, kendisinin de az sonra döneceğini söyledi. Aradan üç dakika geçmeden, elinde bir anahtarla döndü. Bayram Beyaz'ın girişkenliğinden kendisine de bir şeyler geçmiş gibi, bu anahtarla on numaralı dairenin kapısını kendi eliyle açtı, kendi eliyle ışıkları yaktı, Bayram Beyaz'la Tokatlı Müslüm'ün iki adım önünde, tüm daireyi dolaşıp çıktığı noktaya geldi. Elindeki anahtarı Bayram Beyaz'a uzattı.

"Buyur!" dedi.

Bayram Beyaz anahtarı kısa bir duralamadan sonra aldı. Bir açıklama bekler gibi, Yusuf Aksu'nun genellikle kaçamak bakan, ama bu kez kararlı bir biçimde kendi yüzüne dikilen gözlerine baktı. O zaman, Yusuf Aksu, karşı durulmaz bir sesle, "Nasıl, beğendin mi?" diye sordu.

"Neyi, hocam?" dedi Bayram Beyaz.

"Daireyi."

"Evet, hocam, çok güzel bir daire."

Yusuf Aksu elini dostunun omzuna koydu.

"Buna çok sevindim işte, çünkü buraya taşınmanı istiyorum," dedi. "En kısa zamanda, istersen yarın, istersen, öbür gün. Düzgün görünüyor, ama, istersen, Müslüm efendi birkaç gün içinde boyatıverir burayı."

Tokatlı Müslüm bir yumruk yemiş gibi sarsılmıştı, ama Erkek Cemile’nin buraya da yerleşmemiş olmasına seviniyordu. Bayram Beyaz’a gelince, sapsarı kesilmiş, öyle donup kalmıştı olduğu yerde.

“Hocam, hayır, olmaz, hayır,” diye kekeledi.

“Olur, olur, oldu bile: artık burası senin!” diye yanıtladı Yusuf Aksu. “Arkadaş kalsak da senin, kavga etsek de senin!” deyip kararlı adımlarla çıktı, “Gitmek istiyordun, güle güle!” diye ekledi, asansörü kendisine bırakmak istediğinden olacak, merdivene doğru yürüdü.

Bayram Beyaz, elinde anahtar, şaşkın şaşkın arkasından baktı. Yukarıda kapısını açıp arkasından kapattığı duyulunca, Tokatlı Müslüm de yenik bir komutan gibi başını önüne eğdi, sonra, hiçbir şey söylemeden, Bayram Beyaz’ın arkasından yürüdü; ancak, giriş kapısına yöneldiğini görünce, birden koluna yapıştı.

“Şunun şurasında üç gün memlekete gittik, adamı avcunun içine almışın. Sen benim arkamdan ne işler çeviriyorsun?” dedi, sesi öfkeden titriyordu.

Bayram Beyaz anlamazlıktan gelmek istedi.

“Hemşerim, ben senin arkandan iş çevirir miyim?” diye yanıtladı.

Tokatlı Müslüm sanki duymadı.

“Aşağıya gel, seninle konuşacaklarımız var!” dedi.

Bayram Beyaz birden korkuyla ürperdi, ama belli etmemeye çalıştı.

“Müslüm abi, şimdi çok geç oldu, başka zaman,” diye kekeledi.

Tokatlı Müslüm ezmek ister gibi kolunu sıktı.

“Bu iş bekleyecek gibi değil: o Zeynel denen hergeleyle kumpas kurup işlerimi nasıl bozarsın?” dedi.

“Ne kumpası? Sen ne söylüyorsun?” diye sordu Bayram Beyaz. “Delirdin mi, Müslüm abi?”

Tokatlı Müslüm’ün kılı bile kıpırdamadı.

“Söylemeye gerek yok: yarısı senin,” diye bastırdı.

“Delirdin mi sen?” diye yineledi Bayram Beyaz. “Yusuf bey...”

Sözünün arkasını getiremeden, Tokatlı Müslüm bodrum merdivenine doğru itmeye başladı onu, kolunu bırakmadan, kapıcı dairesinin, sonra arkadaki odanın kapısını açtı, başka zamanlarda Erkek Cemile'nin altına uzandığı yatağa doğru itti, korkudan büyümüş gözlerine bakarak gülümsedi, "Şimdi beni dinle!" dedi, sonra, ağır ağır, sözcüklerini tarta tarta, tam dört yıldır, adım adım, bir yandan Yusuf Aksu'nun kendisini, öbür yandan avukatını avcuna alarak kiraları kendisi toplayacak, kapıcıları, ocakçıları, odabaşıları kendisi yerleştirecek duruma geldiğini, tüm bunların, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, hiç de kolay şeyler olmadığını, kendisinin patronla görüşmesine işte bu yüzden, işlerinde destek olur umuduyla izin verdiğini, ancak hemşerisi öyle istedi diye kazanılmış haklarından el çekmesinin söz konusu olmadığını anlattı. Ayrıca, ona kalırsa, bunun bir yararı da yoktu: Yusuf Aksu'nun taşınmazlarının yerlerini, durumlarını, değerlerini, kiracılarını, kapıcılarını, odabaşılarını herkesten iyi biliyor, güvenilir adamlarının yardımıyla, tüm bu yapılarda olup bitenleri günü gününe öğrenerek önlemlerini alıyordu. Hiç kuşkusuz, bu işte çıkarı az değildi, ama, böylece hem emeğinin karşılığını alıyordu, hem de yemeyen, içmeyen, çocuğu mocuğu da olmayan bir yarı delinin malından yararlanmakta hiçbir kötülük bulunmadığı düşüncesindeydi. Ayrıca, hak etmediğini çok iyi bilmekle birlikte, hemşerilik hatırına, hem de bir kez olan olduğuna göre, aldığı parayı kendisiyle paylaşmaya hazırdı. Ancak, o Zeynel denilen herifin hemen aradan çıkarılmasını istiyordu, bu bir; kapıcı, odabaşı ve ocakçılarla ilişkilerinde hiç kimseye söz hakkı tanımıyordu, bu da iki. Gözlerini şaşkınlık ve korku içinde, nerdeyse soluk bile almadan kendisini izleyen Bayram Beyaz'a dikti, "Tamam mı?" diye sordu.

Bayram Beyaz, bir süredir, Cemile'nin ortalıkta görünmemesinin kötü bir belirti olduğunu düşünmekteydi.

"Cemile nerede?" diye sordu.

Tokatlı Müslüm kaşlarını çattı.

"Cemile yok," dedi. "Sözüme gelmedikçe, yüzünü görmeyeceksin."

Bayram Beyaz gözdağının tek dayanağının Cemile olduğunu varsayarak biraz rahatlar gibi oldu, önemsememiş gibi omuz silkti.

"Ne yapalım, öyle olsun!" deyip ayağa kalktı.

Tokatlı Müslüm sertçe göğsünden iterek gene oturttu onu.

“Burada ben kalk demeden kalkılmaz! Anladın mı?” diye gürledi.

Bayram Beyaz kalkmaya yeltenmedi: bayağı korkmaya başlamıştı, gene de altta kalmış gibi görünmek istemiyordu.

“Müslüm abi, bu ne biçim konuşma? Biz hemşeri değil miyiz?” diye sordu. “Hep böyle oturacak mıyım burada? Tutuklu muyum?”

Tokatlı Müslüm yüzünü buruşturdu.

“Dediklerimi yapacağına söz ver, sonra bas git!” dedi horgörüyle.

“Peki, söz vermezsem?”

“Verinceye dek böyle oturup beklersin.”

“Hadi gerçekten arkandan iş çevirdik, sen de beni temizledin diyelim, ya Zeynel?”

“Onu da temizlerim.”

“Ya Yusuf bey?”

“Onu da apartmanıyla birlikte yakarım.”

“Allah’tan korkmaz mısın?”

“Allah’tan ne diye korkayım ki? Cumalarımı kılıyorum, orucumu da tutuyorum. Sizler bunu da yapmıyorsunuz.”

Bayram Beyaz, Tokatlı Müslüm’le başa çıkmaya çalışmanın boşuna olduğunu görünce, daha da alttan almaya karar verdi, bu işe hiçbir karşılık beklemeden, büyük adama yardımcı olmak için giriştiğini, hemşerisinin bu işlerle ilgisini de ancak şimdi, bu konuşmadan sonra öğrendiğini, sağlıklı bir karara varabilmek için biraz düşünmesi gerektiğini söyledi. Tokatlı Müslüm, hemşerilik hatırına, kendisine bir gün düşünme zamanı verdiğini söyleyerek önünden çekildi o zaman, ama, kapıdan çıktığı sırada, kentliler gibi dövüşmesini de bildiğini göstermek istercesine, diziyle karnına, başıyla da kaşına vuracakmış gibi yaptı, “Unutma, Müslüm abinin şakası yoktur,” dedi.

Bayram Beyaz başını önüne eğip çıktı. Ama, daha giriş kapısına varmadan, Cemile gözünde tütmeye başladı. Yatağın üstüne itildiği zaman, gelip kendisini kurtaracağını düşünmüştü; şimdiyse, onu yalnızca Erkek Cemile olarak düşünüyor, hem bastırılması zor bir istek duyuyor, hem de,

belki ilk kez, bilinçli bir biçimde, onu Tokatlı Müslüm'den kıskanıyordu. Bilmiyor değildi, daha çok Müslüm'le birlikteydi, buna bir diyeceği de olamazdı; o güne dek, hiç kıskanmadığı söylenemese bile, ancak birkaç kez, hem de yüzeysel bir biçimde, önce küçük kardeşiyle ilgilenip kendisine çok daha sonra yönelen anneyi küçük kardeşinden kıskanan büyük kardeş gibi kıskanmıştı yalnızca; ama şimdi, birdenbire, o Cemile'ye her istediğini yaptırırken, kendisinin o istemeyince yüzünü bile göremediğini, Cemile'nin de buna karşı çıkmadığını düşününce, kıskançlık tüm varlığını sarıverdi; duyduğu istekle de birleşince, katlanılmaz duruma geldi. Arada bir, bilinci yerine gelir gibi oldukça, kafasının böylesine allak bullak olmasına ve tüm bu olanlara öncelikle Cemile'yle ilgili bir sorunmuş gibi bakmasına şaşıyor, "Bana ne oluyor, anlayamıyorum; evet, hiçbir şey anlayamıyorum," diye söyleniyordu. Ama, ne yaparsa yapsın, başka bir şey düşünemiyordu. Soyunup yatağa girdi, bir türlü uyuyamadı. Kalktı, en az bir saat süresince, daracık odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı. Sonunda, sabahın ikisine doğru, ne yapacağını bilemez oldu, Zeynel Duman'a telefon etmeye karar verdi, tam üç kez numarayı yanlış çevirdi, bir yığın küfür yedi, ancak dördüncü çevirişte ulaştı dostuna, kendisinden ayrıldıktan sonra olanları anlattı; bu arada, Erkek Cemile'yle ilişkisini de açıklamak zorunda kaldı.

"Sen bu işi bana bırak," dedi Çene Zeynel. "Şimdi yat, rahat rahat uyumana bak; yalnız iki gün Maçka'ya uğrama, üçüncü gün elini kolunu sallaya sallaya gidebilirsin."

"Peki, Cemile?"

Zeynel Duman bir süre sustu, "Tam bir tımarhane öyküsü," diye düşündü: "Filozof Bayram okumaz yazmaz köylü kadına tutulmuş, dünyadan habersiz bir yaşlı adamdan yaşamı öğrenmeye çalışıyor, yaşlı adam onu adam sırasına katıyor, köylü kadın iki erkeği birden parmağında oynatıyor, Müslüm olacak hergele de hepsine tepeden bakıyor."

"Peki, Cemile?" diye yineledi Bayram Beyaz.

"Cemile seni orada bekleyecek."

"Yani onu üç gün sonra mı göreceğim?"

"Evet, öyle: üç gün daha kemer sıkacaksın."

"Ne yapalım, öyle olsun!"

Üçüncü günün akşamı, Bayram Beyaz, arkadaşıyla bir kez daha konuştuktan sonra, kaygısızca apartmana yaklaşıp da Tokatlı Müslüm'ü kapıda dikilir görünce, yüreği göğsünü dövmeye başladı, sessizce kaçıp uzaklaşmak istedi oradan, ama, hem arabadan çıkmış bulunmuştu, hem Cemile'yi fazla özlemişti, hem Müslüm kendisini çoktan görmüştü, hem de "ülkenin en büyük dilcisini" böyle bir adamın elinde bırakmaya gönlü elvermiyordu; kapının önünde karşılaşacak olmaları da gözüpek davranmasını kolaylaştırıyordu, "Nasıl olsa karşılaşacağız," diyerek arabayı kilitleyip kararlı adımlarla ilerlemeye başladı. Tokatlı Müslüm'ün kendisine doğru atıldığını, birden ellerine yapışmaya çalıştığını gördü, bir saniye içinde bu kaba adamın ayakları altında olacağını düşündü, hemen sıvışmaya çalışmadığına üzüldü, ama, belki de korkudan kaynaklanan bu boşluk ânının ardından, Tokatlı Müslüm'ün ellerini çoktan yakalamış ve kendisine yalvarmaya başlamış olduğunu ayrımsadı: "Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm, kusurumu bağışla, ben ettim, sen etme, hemşerim!" diye yalvarmaktaydı Tokatlı Müslüm, yaşlı kadınlar gibi ağlıyor, ellerini tükürük ve gözyaşı içinde bırakıyordu. "Ben ettim, sen etme, ayaklarını öpeyim." Buyurulmuş olana karşı gelmesi söz konusu bile değildi, haddine de düşmemişti: bundan böyle Yusuf beyin taşınmazlarının yanından bile geçmeyecekti, kapıyı da Zeynel beyin yolladığı Ramazan efendiye bıraktıktan sonra, hemen taşınmaya başlamıştı, eşyalarının iki kamyonu gitmişti bile, Ramazan efendi şimdiden gelip yerine yerleşebilirdi, Cemile'yse, aşağıda "sayın hemşerimiz"i beklemekteydi; kendisi evli bir adamdı, artık genç de sayılmazdı, karısının yanına bile gitmiyordu, Cemile'yi ne yapacaktı; ancak, Bayram Beyaz'ın da bilmesi gerektiği gibi, kapıcılık dışında, bu kentte ufak tefek işleri, dokuz on kondusu vardı, bunlarla uğraşmayı sürdürmesine, dolayısıyla İstanbul'da kalmasına izin istiyordu, yalvarıyordu. "Ayaklarını öpeyim, ben ettim, sen etme!" diye bitirdi, bir dizi yerde, ellerine sarılarak gözlerini gözlerine dikti.

Bayram Beyaz, tıpkı bir oyun izler gibi, inanmadan dinlemişti, ama şimdi, Tokatlı Müslüm yalvarmalarını bitirdikten sonra, höykürerek ağlamaya başlayınca, doğruyu söylediğinden kuşkusu kalmadı, yukarıdan aşağıya, bu kocaman adamın kıpkırmızı, sırılsıklam yüzüne, yalvaran gözlerine baktı, yüzü acıyla buruştu, "Üç günde böyle bir değişiklik!" diye düşündü: bu davranış yalnızca bu adama özgü değilse, insanların gerçekten çok aşağılık yaratıklar olmaları gerekirdi, ya da davranışlarını kişilikleri değil, konumları belirliyor demekti. Yüzünde beliren acımayla karışık

tiksinti anlatımının etkisiyle olacak, Tokatlı Müslüm'ün yeniden ellerine sarılmak istediğini gördü, üç gün önce kapıcı dairesinde duyduğundan da büyük bir korkuyla geriye sıçradı: "Tamam, tamam! Düşüneceğim!" dedi. Sonra, sanki her şeyi kendisi tasarlayıp düzenlemiş gibi, ağır ve kararlı adımlarla aşağıya indi, "Sen nerdesin, beni bu kalıpsız Tokat horozuyla nasıl bırakıp gidersin?" diyerek üzerine yürüyen Erkek Cemile'nin elinden tuttu, arkasından gelerek bir dolabın üstünde pinekleyen bir güvercini alıp hızla uzaklaşan Tokatlı Müslüm'ün ardından, onunla birlikte, ama tıpkı geldiği gibi, ağzı açık, şaşkın şaşkın kendisini izleyen Cemile'nin elini bir an bile bırakmadan, ağır ağır çıktı basamakları, sağa sola bakmadan, dosdoğru Kızıl Tosbağa'ya doğru yürüdü. Yaklaşık bir saat sonra, Fatihli komşu kadınların faltaşı gibi açılmış gözleri önünde, Erkek Cemile'yi gene elinden tutarak Kızıl Tosbağa'dan indirip oturduğu apartmana yöneldi, Fatihli kadınlar böylesine küçük bir arabadan böylesine iri bir kadının nasıl çıkabildiğini tartışırken, onlar, hep el ele, her sahanlıkta kapı önlerine dizilmiş büyüklü küçüklü ayakkaplara basmamaya özen göstererek çatı katına çıktılar, kapıyı açıp sessizce içeriye girdiler.

Bayram Beyaz, Tokatlı Müslüm'e "Düşüneceğim," demesinden bu yana, ağzını açıp tek sözcük söylememişti, eve geldikten sonra da konuşmadı; üstelik, Cemile hanımın tüm konuşma girişimlerini engelledi: düşünüyordu; ayrıca, dingin ve kararlı görünmesine karşın, yüreğinin, durdurulmak ister gibi, gittikçe daralan bir avucun içinde sıkıldığını duyuyordu: Tokatlı Müslüm'ün yalvarmalarını dinleyeli beri, Çene Zeynel'in sözünü yerine getirdiğini açıklıkla görmesine karşın, olup bitenlere inanmakta zorlanıyor, bu adamın şeytansı kıskacından kurtulmaya çalışırken, Cemile hanımla Yusuf Aksu'yu da arkasından sürükleyerek, çok daha korkunç bir kıskacın içine düşmüş olmaktan korkuyordu. Telefonun başına geçti, Zeynel Duman'ın numarasını çevirdi, "Nasılsın?" bile demeden, "Bunu nasıl yaptın?" diye sordu.

Kulağına önce eski arkadaşının kahkahası, sonra açıklaması geldi.

"Basbayağı, kuralları uygulayarak."

"Hangi kuralları?"

"Ölümsüz adaletin kurallarını," dedi Zeynel Duman. "Yoksa sen artık gerçek adalet bu ülkeyi bırakıp gitti mi sanıyordun? Doğru, çekildi ortalıktan. Ama adalet de tüm mallar gibidir, zaman zaman karaborsaya

düşer, el altından sağlanır. Biraz pahalıya mal olur o zaman, her iki yana da, ödeyene de, ödettirene de yani; ancak, bizimki bir dost armağanı, hiç üzülme, cebimizden tek kuruş çıkmayacak."

Bayram Beyaz, elinde telefon, öylece kaldı bir süre, alnında boncuklanan terleri elinin tersiyle sildi.

"Ama herkes adaleti böyle köşe başlarında sağlamaya kalkarsa, bu..."

Gene bir kahkaha çınladı kulağında.

"Anlıyorum, ama her alanda bunu istiyor herkes; her şey özelleşsin, her iş patronlara bağlansın istiyor, o zaman adalet de özelleşecek elbet, onun da patronları olacak."

"Olur şey değil!" diye kekeledi Bayram Beyaz, yutkundu. "Peki, bu adam, bu bizim Müslüm efendi?" diye sordu.

"O senin Müslüm efendi Yusuf Aksu'nun tüm varlığını ele geçirmeye çalışıyordu. İstanbul'un dört bir yanına kondular dikerek bir yerde onun atalarını izlemişti, onu soyup soğana çevirerek iki soyluluğu birleştirecekti. Münür bey olmasa, başaracaktı da. Çok güçlü bir adamdı. Ama gücünü yalnızca kendi çıkarı için kullanmaya kalkması ve bu kadar ileri gitmesi olacak şey değildi."

"El altından dağıtılan adalet açısından mı?"

Çene Zeynel bir kahkaha daha kopardı.

"Bana bak, Öksüz Bayram, hem işini yoluna koydurtup hem de suçlama milleti," diye gürledi, sonra sesini alçalttı: "Gene de yanıtlayayım sorunu: evet, öyle, el altından dağıtılan adalet açısından, karaborsadakinden. Özel adaletin de aşılmaz sınırları vardır."

Bayram Beyaz içini çekti.

"Kusura bakma, kafam karıştı, gerçekten kafam karıştı," dedi. Sonra ona Tokatlı Müslüm'ün dileğini aktardı.

Zeynel Duman bir süre sustu. Sonra, çetrefil bir soruya yanıt arar gibi, ağır ağır, "Olabilir, evet, böyle de olabilir," dedi. "Ama, düşünüyorum da, bana kalırsa, yarım çözüm olur böylesi. Bence en iyisi kesin çözümdür."

"Yani gitsin mi diyorsun?"

“Evet, öyle diyorum, en iyisi İstanbul’dan defolup gitmesi.”

Bayram Beyaz duraladı, gözlerini umutsuzca Cemile’ye dikti. Cemile kulak kesilmiş, kendisini dinliyor, Zeynel Duman’ın sözlerini onun sözlerinden çıkarmaya çalışıyor, bayağı da çıkarıyordu: horgörüyle yüzünü buruşturdu, kararlı bir sesle, “Vur kıçına tekmeyi!” dedi.

Bayram Beyaz olduğu yerde donup kaldı bir süre: tüm dünya çıldırmıştı sanki, ya da, Tokatlı Müslüm ellerine sarılıp yalvarırken düşündüğü gibi, her şey bir konum sorunuydu: Tokatlı Müslüm’ü her zaman korumuş olan bu kadın şimdi nicedir birlikte yaşadığı, her isteğini yerine getirdiği, her zaman da savunduğu bu adamdan bir yabancı, nerdeyse bir düşman gibi söz ediyordu, sanki geçmiş diye bir şey yoktu onun için. Kendisi telefonu bırakıp öylece dikilirken, usulca yanına geldi, elini yüzünde, ensesinde, bacaklarının arasında dolaştırdı, sonra elinden tutup yatağa doğru sürükledi onu.

“Bu gece burada yatalım artık, ama yarın akşam benim 8 numarada,” diye fısıldadı. “Seninkine de söylerim, ‘Siktirip gitsin diyor’ derim.”

Dediği gibi oldu: ertesi gün, Bayram Beyaz önce onu Maçka’ya bıraktı, sonra gazeteye gitti. Akşamı iple çekti, sonunda dayanamadı, alışılmış saati beklemeden arabaya atlayıp Maçka’nın yolunu tuttu. Geldiğinde, apartmanın önünde büyük bir kalabalık oluşmuştu. Bunca insanı görünce, Tokatlı Müslüm’ün kötü bir şeyler yapmış, örneğin Yusuf Aksu’ya ya da Cemile’ye saldırmış olmasından kuşkulandı. Ama sokakta toplanan kalabalık hem şen bir kalabalığa benziyordu, hem de herkes gökyüzüne bakmaktaydı. Arabadan iner inmez, kendisi de yukarıya dikti gözlerini. Donmuş gibi kalakaldı: gökyüzü güvercine kesmişti, mavi, kurşun rengi, ak, kızıl, dana kahverengisi, yüzlerce güvercin apartmanın üzerinde, tuhaf bir biçimde, nerdeyse bir tören uçuşu gerçekleştirircesine, dönüp duruyordu. Aynı anda bir elin kolunu sıktığını ayrımsadı. Sonra Cemile’nin sesini işitti.

“Müslüm’ün kuşları!” diyordu. “Gitmeden son bir kez evin üzerinde döneniyorlar!”

“Müslüm buralarda mı ki?”

“Yok, Tokat’a gitmeden birkaç gün Kurtköy’deki evinde kalacaktı. O evin bahçesi çok büyüktür.”

“Toplayıp oraya mı götürecek güvercinleri?”

“Onlar kendileri gider.”

“Nasıl giderler ki?”

“Giderler: dün en iyi gezicisini aldı da gitti. Onu yolladı herhalde. Hepsini alıp götürsün diye. Yalnız onun güvercinlerini değil, başka güvercinleri de takacak peşine.”

“Demek öyle?”

“Evet, öyle. İşte yola çıktılar bile.”

Bayram Beyaz göğsünün üstünde korkunç bir ağırlık duydu.

“Evet, öyle, gidiyorlar,” diye kekeledi.

Cemile sağ kolunun dirseğini tuttu, usulca kendine doğru çekti.

“Geziciyi görüyor musun?” diye sordu. “Bak, işte, şu en önde, en yukarıda gideni, şu işte, şu Zeki Müren mavisi. Görebildin mi?”

Bayram Beyaz uzun uzun baktı.

“Hayır, göremiyorum,” dedi.

“Artık göremezsin,” dedi Erkek Cemile.

Gerçekten de, güvercinler şimdi bayağı uzaklaşmışlar, hem de yükselip aralarını sıklaştırmışlar, deniz yönünde uzaklaşıyorlardı. En sonunda, güvercinler gözden silinip Bayram Beyaz başını önüne eğdiği zaman, birden düşecek gibi oldu. “Gidelim,” dedi. Önündeki iki basamağı zor çıktı. İçeride, Cemile’nin gözde dairesinde, kendini bir koltuğa attı. Bir daha hiç kalkamayacakmış gibi bir duyguya kapıldı. Gene de, Cemile’nin karşı çıkmasına aldırmadan, en fazla bir saat sonra Yusuf Aksu’nun kapısını çaldı. İçeriye girmesiyle dört gündür olup bitenleri anlatmaya başlaması bir oldu, ama o, yüreği çarpa çarpa, beklenmedik açıklamalarını yaparken, Yusuf Aksu tüm bunlar kendisini hiç mi hiç ilgilendirmiyormuş gibi dinledi. Ancak söz Cemile’ye gelince, biraz ilgilenir gibi oldu, “Demek öyle! Müslüm efendiyle gitmedi, bizimle, yani seninle kaldı, işte bu çok iyi!” dedi. “Kaba bir kadın gibi görünür, sözünü esirgemez, ama iyi kadındır, eli de çok lezzetlidir.” Söz güvercinlerin gidişine gelince, “Güvercinleri severdi, yani çok da kötü bir adam değildi,” diye söylendi, sonra birden

büyük dostunu anımsadı, dalıp gitti, ikide bir içini çekti. Görünüşe bakılırsa, artık konuğunu dinlediği bile kuşkuluydu. En sonunda, tüm sorunların kesin çözümünü bulmuşçasına, “En iyisi sen hiç gecikmeden aşağıya taşın,” dedi.

Bayram Beyaz direnmeye çalıştı, ancak öne sürdüğü gerekçeler dinlenmeyince, iki gün sonra yerine getirdi bu isteği. Bu arada, Cemile’nin “hükümet nikâhı” diye dayatması üzerine, burada onunla oturacağını da bildirdi. Fatih’ten getirdiği bir kamyonet eşyayla Cemile’nin değişik dairelerinden taşıdığı iki kamyonluk eşya bile daireyi doldurmaya yetmedi. Ama bu durum büyük bir sakınca oluşturmadı: nasıl olsa, her ikisi de, Yusuf Aksu’ nun isteğine uygun olarak, zamanlarının büyük bir bölümünü onun dairesinde geçiriyordu. Daha birkaç hafta öncesine kadar onun için pek de iyi şeyler söylemeyen Erkek Cemile, Tokatlı Müslüm’ün kendisini nasıl oyuna getirmek istediğini ayrıntılarıyla öğrendikten ve Yusuf Aksu’nun böyle bir daireyi karşılıksız olarak kendilerine verecek ölçüde cömert, adamının kendisiyle evlenmesine sesini çıkarmayacak kadar anlayışlı olduğunu gördükten sonra, birden tutum değiştirmişti, biraz onu kendi başına hiçbir şey yapamayan bir çocuk gibi gördüğünden, biraz da olur olmaz yabancıları yanına sokmanın kendisi ve Bayram Beyaz için bir tehlike oluşturabileceğini sezdiğinden, bir süre sonra gerçek bir ana gibi üzerine kanat germeye başladı: iki günde bir gelen gündelikçi kadını ve yeni kapıcı Ramazan efendiyi yakından denetledi, yemeklerini, çayını ve kahvesini kendi eliyle yapıp önüne getirdi, alışverişlerini kendisi yaptı, zaman zaman da, o kocaman kitaplarını karıştırırken ya da “gâvur radyoları”nı dinlerken, eline bir örgü alıp karşısına oturarak yalnızlığını paylaştı, kendisiyle kısa söyleşilere girişti, devinimsizliğini, bu yaşta çocuklar gibi ders çalışmasını eleştirdi. Tanrı’nın her günü, evlenip çoluk çocuk edinmesi gerektiğini yineledi. Nasıl olsa, hem artık eşiti sayılırdı, hem de, pazar dışında, Bayram Beyaz bütün gün gazetede olduğundan, bol bol zamanı vardı.

Şu var ki, Cemile hanım, eşitlik bilincini hizmetçilik yönelimiyle birlikte sürdürdüğünden, özellikle gündüzleri, Yusuf Aksu’nun şimdi bir anahtarı da kendisinde bulunan dairesine canının istediği gibi girip çıkarken, Bayram Beyaz, alt kata yerleşmesinden sonra, Yusuf Aksu’yu eskisinden daha sık görmüyordu. Başlangıçta, sanki bu yemekleri Cemile hanım yapmıyormuş gibi, Yusuf Aksu, yeni taşındıkları gerekçesiyle yemeklerini kendisiyle

yemeleri konusunda dayatmıştı; ancak, ilk iki haftadan sonra, yeni evli olduklarını düşünerek, onları her akşam evine çağırmaktan kaçındı. Cemile hanım, kendisi gündüzleri nerdeyse sürekli onun yanındayken, ikisi birlikte olunca, kenter değerlerine bağlanıyor, her akşam çat kapı yukarıya çıkmayı bir görgüsüzlük olarak değerlendiriyordu. “Her akşam çıkamayız ki, babasının oğluymuş gibi her akşam yemeği onun sofrasında yiyemeyiz ki! Biz sığıntı mıyız?” diyordu. Ancak, Bayram Beyaz, sırf kendisini doğrulamak için, “Üstelik adam çalışıyor!” deyince, hemen karşı çıkıyordu: “Yok devenin pabucu! Ne çalışması!” diyordu. “Bir çocuk o! Oyun oynuyor, o kocaman kitaplarla, bir de radyoyla oynuyor. Öyle bir dalıyor ki oyuna, televizyon bile almamış!”

“Oyun olur mu, canım! Hoca dünyanın en büyük kitabını yazmaya hazırlanıyor,” diye atılıyordu Bayram Beyaz.

Cemile hanım kollarını şaşkınlıkla iki yana açıyordu.

“O koca kitaplardan da büyük bir kitap mı? Yok devenin pabucu!” diyordu, aldatılmak istenmiş de bundan gocunmuş gibi. Bağlandığı adamın tersine, bu adamın beceriksizliğini, görüntüsünü, büyük adam işleriyle bağdaştıramıyordu. İyi adamdı, cömert adamdı, zengin adamdı, tamam, ama büyük adam değildi, çocuktu, tam anlamıyla çocuktu. Bu yüzden olacak, biraz bön bir yeğene bağlanır gibi bağlanıyordu ona. Bayram Beyaz’ı sevmesi de hoşuna gidiyor, “Seni görmeye can atıyor, sen ne zaman istersen, tek başına yanına çıkabilirsin,” diyordu.

Gerçekten de, Yusuf Aksu, gelişlerinin arası azıcık açılır gibi olunca, yokluğunu nerdeyse bedensel eksiklik gibi duyuyor, yaşamını ve düşüncesini bu beceriksiz, bu nerdeyse bön adamın şaşırtıcı bir biçimde zenginleştirdiğini sezinliyordu. Çene Zeynel’le kararlaştırdıklarını söylediği girişimler şaşırtıcı bir çabuklukla sonuç vermeye başlayıp da deste deste paralar, çekler, senetler gün aşırı önüne yığılmaya başlayınca, aralarında o güne kadar hep aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya doğru eklemlenen ilişki belirgin bir denge kazandı, hiç değilse kendisi açısından, bir eşitlik çizgisinde sürmeye başladı. Hiçbir zaman fazla değer vermemişti paraya; çocukluğunda bile, herhangi bir kimseden para istediği de, parayla gerçekleştirmeyi düşlediği bir tasarısı da olmamıştı. Ancak, Bayram Beyaz paraları, çekleri, senetleri önüne yığmaya başlayalı beri, hiç değer vermediği bu nesneye o değer veriyor diye kendisi de değer veriyor,

böylece anlatılması zor bir sevinç duyuyor, başdöndürücü artışlar karşısında çocuklar gibi el çırpıp zıplamasına ramak kalıyor, nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Gene bir tasarısı yoktu, gene eskisinden daha fazla para harcamak, daha iyi yaşamak gibi bir amaç taşımıyordu; koca kitaplıkta ansiklopediler dışında hiçbir kitaba el sürmediği gibi, şimdi belki on, belki yirmi katına çıkmış olan gelirine de el sürmüyordu, gene de, paranın hızla arttığını görmek, belki de dostunu mutlu ettiğinden, onu bayağı sevindiriyordu.

Kısacası, Yusuf Aksu yeni bir yetişimin eşiğindeydi: başlangıçta Bayram Beyaz'ı hoşnut etmek için ilgileniyordu para konularına, şimdi, fazla çabuk kazanılmış bir alışkanlıkla, oynaşmanın aşka, dalkavukluğun hayranlığa dönüşmesi gibi, parayı kendi kendisi için çoğaltmak da bir tutkuya dönüşüyor, tutkunun paylaşıldığını görmekse, büsbütün güçlenmesine neden oluyordu. Ama tutku cimriye de dönüştürmedi onu, rakamların gittikçe yükseldiğini görmekten, paraları sayıp okşamaktan, Bayram Beyaz'ın da katılmasıyla, getirecekleri faizi hesaplamaktan çocuksu bir haz duymakla birlikte, sorunları hiç mahkemeye başvurmadan, görüşmelerle çözümleyen Zeynel Duman'ın avukatlık ücretini iki katına çıkartmakta dayattı, Bayram Beyaz'a da yeni kiraları her getirişinde kardeş gibi paylaşmayı önermeye kadar götürdü işi. O buna yanaşmayınca da sinirlendi, "Ben paramı nasıl istersem öyle kullanırım, sen ne karışıyorsun?" dedi. Cemile hanım da onu destekledi bu konuda, 10 numaraya indikleri zaman, "Manyak mısın, kaçık mısın, anlayamadım gitti," diye homurdandı. "Adam hakkını veriyor, sen almam diye tutturuyorsun!" Bayram Beyaz bu parayı hak etmediğini söyleyince de kızdı. "Hak etmiyorsun da neden veriyor? Sen ondan daha iyi mi biliyorsun? Yoksa daha mı zenginsin?" diye tersledi. Bu kadar paraya gereksinimleri bulunmadığı savıysa, büsbütün tepesini attırdı: hocanın çok mu gereksinimi vardı? İkisinin de gönlü zengin insanlar olduğundan kuşkusu yoktu, ama verilen parayı geri çevirmek ayıptı. Sonunda, Bayram Beyaz yüzde on oranında bir pay almaya boyun eğdi, aldığını da olduğu gibi Cemile hanımın avcuna koydu, o da, akıllı bir kadın olarak, aldığının yarısını bankaya, yarısını altın bileziğe yatırdı, öyle ki, bir süre sonra, daha kendisi görünmeden bileziklerinin şıkırtısı duyulur oldu.

Ne olursa olsun, ustayla çömez arasındaki bu tutkulu ilişkide, çömezin ustaya gereksinim duyduğu ölçüde usta da çömeze gereksinim duyuyordu

artık, almaşık bir biçimde, her an konum ya da kimlik değiştiriyorlardı: bir Yusuf Aksu usta, Bayram Beyaz çömez oluyordu, bir Bayram Beyaz usta, Yusuf Aksu çömez. Bayram Beyaz'ın eli boş döndüğü akşamlarda, Yusuf Aksu belirli bir düş kırıklığına uğruyordu. Eli dolu dönmesiyse, hemen her zaman, yeni bir birlikteliğin muştusu demekti: paraları bankaya yatırmak, senet ve çeklerin işlemlerini yaptırmak, her ikisinin de kendi başlarına yapabilecekleri işler olmasına karşın, "Ne olur, ne olmaz!" diyerek birlikte yapmayı yeğ tuttuğunu belli ediyor, Bayram Beyaz da bundan iyisini istemediği için, kimi günler gazetedeki işleri yardımcısına bırakarak Yusuf Aksu'yu Kızıl Tosbağa'yla banka banka dolaştırıyor, sonra, gittikçe köklenen alışkanlıkları uyarınca, birer tek rakı içmek üzere Sarıyer'e ya da Kavaklar'a dek uzanıyorlardı. Kısacası, Zeynel Duman'ın söylediği gibi, Yusuf Aksu, dünyayla tüm ilişkisini Bayram Beyaz aracılığıyla yürütüyor, böylece, göründüğü kadarıyla, iktidarın en belirgin biçimini, yani iktidarsızlığı sürdürüyordu.

Ancak, Yusuf Aksu durumundan fazlasıyla hoşnuttu, daha da fazlasını istiyordu: Rumelikavağı'nda ya da Sarıyer'de, birkaç midye tava, birer dilim kavun ve beyaz peynir karşısında, rakılarını yudumlarken, belirli bir konuya şöyle bir dokunduktan sonra, bunu akşam, evde, daha geniş bir biçimde konuşabileceklerini sezdiriyordu. Geldiğinde düş kırıklığına uğramaması ve, en önemlisi, gelmeyi hep sürdürmesi için, sevgilisi geleceği zaman süslenip onun en sevdiği giysileri giyen bir adam ya da kadın gibi, dile ilişkin yeni gözlemler hazırlıyor, bu amaçla masanın başına oturup gözlerini yumarak Yunus'un dil konusundaki gözlemlerini, arkadaşlarla ya da hocalarla yaptığı tartışmaların ayrıntılarını anımsamaya çalışıyor, ya da saatlerce ansiklopedi karıştırıyor, her akşam yeni bir bulgu hazırlayamasa bile, eski bir gözlemi yeni bir kılık içinde sunmaya çalışıyor, böylece, kendisinin de pek bilmediği bir bütünün kimi parçalarını: bir sözcüğün ya da deyimin kökenini açıklayarak ya da bizim *patlıcan* dediğimiz nesnenin arapça *al badingan*, farsça *batingan*, katalanca *alberginia*, fransızca ve ingilizce *aubergine*'le aynı şey olduğunu ve tüm bu sözcüklerin aynı kökene bağlandığını ayrıntılarıyla anlatarak gözlerini kamaştırıyordu. Ne var ki, kendisinin de yukarıda kalıp bir köşede örgü ördüğü akşamlarda, Cemile hanım ölümüne sıkılıyor, ikisini de kuşdili konuşmakla suçluyordu. Yusuf Aksu eleştiriyi her seferinde yeni bir övgü olarak algılıyor, "Nerde, Cemile hanım, nerde! Keşke konuşabilseydik o dili!" diyerek içini çekiyor, her uyarıdan sonra, daha açık konuşmaya çalışıyordu.

Ancak, böyle zamanlarda bile, yalnız Cemile hanımın değil, Bayram Beyaz'ın da Yusuf Aksu'yu tam olarak anladığı söylenemezdi. Onu daha çok görüp daha çok dinlemek düşüncesini daha iyi kavramak anlamına gelmiyordu: konu dil olunca, sevdiği kadına çok yaklaşan, ama ona bir türlü ulaşamayan bir tutkun gibiydi, kavuşma hep ertelenmekteydi: söylenenin bilemedin yarısını anlıyor, bu yarı da bir süre bilinç düzeyinde yalpalandıktan sonra, kafasında tutunacak bir yer bulamadan, ötekilerin ardından akıp gidiyor, geride, nasıl yapıldığını bilmediğimiz güzel bir yemekten sonra, ağzımızda varlığını bir süre daha duyduğumuz tat gibi, hocayı dinlemiş ve anlamış olmanın hoşnutluğu kalıyordu. Böylece, kimi umutsuzluk dakikalarında, abecenin tüm harflerini su gibi öğrenmiş olmasına karşın, bu harfleri bir türlü çakıştıramayan bir küçük öğrenci gibi görüyordu kendini. Yaşamında kendisine doğru yolu, gerçek düşünü, gerçek bilimi en sonunda gösterecek insanı bulduğuna inanmıştı, inancı hep aynı ölçüde güçlüydü, eninde sonunda gelmesi gerekirdi oraya, ama, şimdilik, ancak birbirlerine pek bağlanmayan bilgi kırıntıları koparabiliyor, duyduğu her yeni sözcükte seviniyordu. Yusuf Aksu'ysa, hep insan dilini yerip yetersizliğinden yakınmakla birlikte, ayrımına bile varmadan, onun çarpıcı özelliklerini vurguluyor, hep sözcüklere karşı konuşurken, onlarla mutlu oluyor, dostunu da onlarla mutlu ediyordu.

Ne olursa olsun, ortada yürümeyen bir şeyler bulunduğu kesindi: *Evrensel dilbilim*'in parçaları, içeriklerine göre değil de ilk harflerine göre dağılmış ansiklopedi maddeleri gibi, bir türlü birbirine bağlanmıyordu. Belki tüm bunların temel nedeni, Yusuf Aksu'nun kendisinin de söylediği gibi, dilin düşünceyi gizlemek, daha da kötüsü karıştırmak, bayağılaştırıp öldürmek, insanları ve toplumları bölüp parçalamak için bulunmuş bir araç olmasıydı. Ancak, ona öyle geliyordu ki, bu kadar güzel konuştuğuna ve bu kadar çok şey bildiğine göre, Yusuf Aksu' nun bu koşulu aşmış olması gerekirdi. Kendi açmazıysa, hâlâ o noktaya gelememiş, dilin zincirlerini koparamamış olmaktı. "Bu yol çok sarp bir yol," diye söyleniyordu.

Ama tümden umutsuz değildi. Hep yerinde saydığını, şimdi, Yusuf Aksu'yla ilişkisinin on ikinci ayını da geride bıraktığı şu günlerde, hep başlangıç noktasında bulunduğunu düşünmüyordu; tam tersine, yalnızca böyle bir insanla düşüp kalkmak, onun soluduğu havayı solumak, ona çay ve kahve getirmek, onunla aynı sofraya oturmak, onunla karşı karşıya oturup leblebi eşliğinde rakı içmek bile yeterince eğitici olduğundan olacak,

elle tutulur bilgiler edinmemiş de olsa, Hakkı Köse'nin kuramına uygun olarak, her geçen gün bilgi düzeyinin biraz daha yükseldiğini, biraz daha iyi düşündüğünü, olguları biraz daha iyi, biraz daha doğru yorumladığını sezinliyor, hatta, gazetede bazı bazı toplumsal, siyasal görüşleri tartışan arkadaşlarına, her türlü gerçeğin berisinde kaldıklarını düşünerek horgörüyle baktığı oluyordu. İşin ilginç yanı, yalnızca o değil, Yusuf Aksu da kendi kendine yeni bir gözle bakmaya başlamıştı: benliğinde yavaş yavaş bir üstünlük ve güven duygusu filizleniyor, arada bir, gittikçe daha bütüncül bir düşünce dizgesine doğru yol alıyormuş gibi bir izlenime kapılıyordu. Kısacası, usta çömezi, çömez ustayı geliştiriyor, tekdüze birliktelikleri uzadıkça, birbirleri için her geçen gün biraz daha vazgeçilmez oluyorlardı.

Ne olursa olsun, ılık bir güz gecesi, nerdeyse eksiksiz bir anlaşmaya, anlaşmadan da öte, eksiksiz bir kaynaşmaya ulaştıklarından Yusuf Aksu da, Bayram Beyaz da kuşku duymadı. Saat bayağı ilerlemiş, Cemile hanım çoktan kalkıp uyumaya gitmişti, arada bir, araba gürültülerinin pek ulaşamadığı bu katta, hızla geçen bir arabanın sessizliği yırtarcasına uğuldadığı duyuluyordu. İkisi de konuşmuyordu, konuşmak istedikleri bir konu da yoktu, ama, sanki bir bekledikleri varmış gibi, öylece oturuyor, arada bir rakılarını yudumlayıp üstüne su içmekten ya da ağızlarına bir iki leblebi atmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Yusuf Aksu bayağı uyukluyordu artık, Bayram kalkmaya hazırlandı.

O sırada, birdenbire, bilinmedik bir gece kuşunun şarkısı yükseldi sessizlikte, duyulmadık, olağanüstü salınımlarıyla her ikisini de yerine çiviledi; hemen arkasından, bir başka gece kuşu biraz farklı, gene de aynı denilebilecek, boğuk, sisli, ıslak bir sesle ona yanıt verdi, sonra gene ilk gece kuşunun sesi yükseldi, bir ezgi gibi. Sonra ikinci gece kuşunun yanıtı geldi. Böylece, her ikisini de büyüleyen bir söyleşimdir başladı aralarında, bitmeyecek gibi görünen bir söyleşim. Yusuf Aksu da, Bayram Beyaz da böylesine şaşırtıcı bir söyleşime ilk kez tanık oluyordu, buna tanıklık denilebilirse: onları görmedikleri gibi biçimleri ve büyüklükleri konusunda imgelemlerini de kullanmıyorlardı. Yalnız Yusuf Aksu, bulanık bir biçimde, gecenin karanlığında bir arılık olarak duyumsadı onları; dostunun da böyle duyumsadığını sezinledi. Yüzü de doğruluyordu onu. Her ikisi de, başsız sonsuz bir esenlik duygusu içinde yüzerken, iliklerinden kaynayıp yüreklerini durduracak ölçüde güçlü bir titreyişle ürperiyor, bu işitilmedik

söyleşim birbirlerinin yüzlerinden havalanıyormuş ya da, tam tersine, yüzlerini yavaş yavaş kendi kendilerine dönüştürüyormuş gibi, yerlerinden kımıldamadan, gözlerini bile kırpmadan birbirlerine bakıyor, hiçbir şey düşünmüyor, yalnızca içlerinde, derinden derine, nedensiz, ama karşı konulmaz bir ağlama isteğinin gittikçe büyüdüğünü duyuyorlardı. Sonra beklenmedik bir şey daha oldu: kısacık sürelerle, şaşmaz bir biçimde, biri durup öteki başlayan bu sesler birdenbire birleşiverip bir süre de birlikte dönendi. Biraz daha dinleseler iki kuşun neyi konuştuğunu anlayacaklarmış gibi iyice kulak verdiler. Yusuf Aksu, bunca yakınlığına karşın, bu ortak sesin çok uzaklardan geldiğini düşündü, hemen sonra, birdenbire, parçalanmış bir biçimde bile olsa, bu sesi daha önce de dinlediğini ve en azından daha önce de dinlediği bir sesle bu ses arasında atayla torun arasındaki bağ gibi derin bir bağ bulunduğunu sezinledi. Bir kez daha Yunus'u anımsadı, bu ak kuşlar (ak olduklarını düşünüyordu şimdi; görmüyordu, ama gecenin içinde apak olduklarını, belki sesin aklığını ve aklığın tüm durumlarını duyumsuyordu) onun gerçekliğine, haklılığına tanıklık ediyormuş, Bayram Beyaz da bunu duyuyormuş gibi geldi ona. Sonra ortalığa, belki de tüm dünyaya, kaskatı bir sessizlik çöktü. Yusuf Aksu'nun gözleri doldu, "Bu kuşlar," diye hıçkırdı, "bu kuşlar... böyle bir kentte... böyle bir çağda... bu... bu... bu kuşlar... ko... ko... konuştular..."

Aynı anda bir çift kanat sesi duyuldu.

"Gittiler," diye mırıldandı Yusuf Aksu.

Bayram Beyaz'ın yüreği göğsünü parçalayacak gibiydi.

"Evet, hocam," diye kekeledi. "Evet, hocam, gittiler."

Yusuf Aksu, kendinden geçmiş durumda, hıçkırıklar arasında, tam üç kez, "Yunus! Yunus! Yunus!" diye yineledi.

"Bu kuşlar yunus kuşları mı, hocam?" diye sordu Bayram Beyaz.

"Hayır; daha doğrusu, bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum," dedi Yusuf Aksu.

"Peki, bu kuşlar hangi kuş dilinde konuştular, hocam?"

"Kuşların evrensel dilinde, belki Babil'den önce, belki daha da eskiden konuştukları dilde."

Yusuf Aksu sol elini yüreğinin üstüne bastırdı, çelişkin bir biçimde, başdöndürecek ölçüde hızlı, hızlılığı ölçüsünde de açık, kesintisiz, akıcı bir kekelemeyi sürdürme duygusu içinde, daha yazının da, dilin de dünyanın güzel düzenini bulandırmadığı, her yaratığın doğuda da, batıda da, güneyde de, kuzeyde de, doğudan batıya, kuzeyden güneye geçince de hem yalnız kendine özgü bir ötüşle kekelediği, hem de aynı ötüşle tüm benzerleriyle, hatta tüm öteki yaratıklarla eksiksiz biçimde anlaştığı, bir başka deyişle, insan sesinin henüz doğallığını yitirip yapaylaşmadığı, yaratıklar arasında anlaşmanın kesintili, yapay sözcüklerle değil, doğal ezgilerle gerçekleştirildiği, bu nedenle yalansız ve eksiksiz olduğu bir mutluluk ve arılık dönemini anlatmaya girişti. Şimdi artık hıçkırmıyor, tam tersine, kurduğu her tümcede, verdiği her örnekte, çoktandır özlemi çekilen, dost bir yüzle karşılaşmış gibi gülümsüyordu. Bayram Beyaz'a gelince, iyice kendinden geçmişti; sanki konuşan kuş oymuş gibi gözlerini hocaya dikmiş, her sözcüğünü içercesine dinliyor, daha da iyisi, dinlediğini nerdeyse görüyor, bilinmedik bir dünyanın yaratılışını izliyormuş gibi ürperiyor, kuşların, hayvanların, böceklerin, bitkilerin, tıpkı şu iki "ak" gece kuşu gibi, insan dilinden çok daha üstün ve arı bir dil kullandıklarına inanıyor, en sonunda, su içinde balık gibi, Yusuf Aksu'nun kuramının en gizli, en karanlık, en dolambaçlı noktalarında dolaştığını, bu kuramın kendisi için artık hiçbir gizli yanı kalmadığını sanıyor, bundan böyle onunla aynı düzlemde yer aldığından kuşkusu bulunmadığı için de nerdeyse her kesinlemesini büyük bir gönül rahatlığıyla, "Evet, hocam; evet, hocam," diye onaylıyordu. Bir kez, yalnız bir kez, hocasının sözlerinin akışını kesmek pahasına, *Evrensel dilbilim*'in ne olduğunu şimdi daha iyi sezinlediğini belirtti, sonra bir örnek de kendisi verdi: "Ben ettim, sen etme!" diyerek ayaklarına kapanan Tokatlı Müslüm'ün yüz kızartıcı alçalışının da olsa olsa dil sonrası insanına özgü bir davranış olabileceğini, iletişimine hiçbir zaman yalanı ve yapayı sokmamış hayvanın böylesine bir alçalışı tanımasına olanak bulunmadığını söyledi. Yusuf Aksu'nun gözleri anlatılmaz bir sevinçle parladı o zaman, bu Bayram Beyaz'ın yanında yavaş yavaş bir Yunus Aksu olmaya, daha da güzeli, onun kendisini bir Yunus Aksu'ya dönüştürmeye yöneldiğini düşündü, "Çok güzel söyledin, Bayram hoca," diye yanıtladı hemen, "insan dili ancak bu denli güzel anlatabilir bir şeyi."

Bayram Beyaz mutlulukla gözlerini yumdu, çok derin olduğundan kuşku duymadığı bu konuya herhangi bir açıklama getirip getirmediğini

bilmiyordu, ancak, nicedir önünde kimi zaman tümden kapalı, kimi zaman aralık da olsa içeriden zincirli bulduğu bir kapının en sonunda açıldığını sezinliyor, hocanın ağzından ilk kez çıkan umulmadık “Bayram hoca” sözünü de bunun yadsınmaz kanıtı olarak görüyordu.

“Sağ olun, hocam,” diye mırıldandı, yeniden açtı gözlerini.

O zaman, mutlu bir şaşkınlık içinde, kendisi ayrımında bile olmadan, koltuklarının iyice birbirine yaklaşmış olduğunu gördü. Yusuf Aksu, tam karşısında, dizleri dizlerine değecek kadar yakın, gözlerini gözlerine dikmiş, gülümsüyordu. Sonra, birdenbire, uzanıp elini tuttu, öyle durarak derin bir sevgiyle gözlerinin içine baktı. Ama, bir süre sonra, Bayram Beyaz bir düş perdesinin ardından, Yusuf Aksu’nun elini bıraktığını, ellerini dizlerine bastırarak doğrulup pencereye doğru ilerlediğini, camı açıp pencerenin önünde dikilerek ayın deniz üstündeki yansımalarına baktığını, sonra, hiçbir şey söylemeden, salondan çıktığını gördü.

İkinci bölüm

I

Bayram Beyaz merdivenlerden ayaklarının ucuna basarak indi, evinin kapısını da gürültü çıkarmamaya özen göstererek açtı; kapıyı kapattıktan sonra, karanlıkta usulca ayakkaplarını çıkardı, nerdeyse ayak parmaklarının ucunda, başdöndürücü bir ağırlıkla yatak odasına doğru ilerledi. Bir izleyen olsa, çıkaracağı en ufak gürültünün geceyi gündüze dönüştürüp dünyanın düzenini tersine çevirmesinden korktuğunu düşünebilirdi. Oysa onun tek korktuğu Cemile hanımı uyandırmaktı. Cemile hanımı uyandırmaktan korkmasının tek nedeni de "Bayram hoca" sözcüklerini içinden sürekli olarak yinelemek, daha doğrusu, bunları bilincinde Yusuf Aksu'nun sesi ve vurgulamasıyla döndürüp durmak istemesiydi: "Bayram hoca, Bayram hoca, Bayram hoca..." Yorganı kaldırıp yatağa sokulduğu anda, Cemile hanımın tok sesi tasarısını tuzla buz etti: "Nerde kaldın? Sabah olacak nerdeyse!"

"Evet, nerdeyse sabah olacak," diye yineledi Bayram Beyaz, yatağa girip sırtüstü uzandı. "Sen uyumadın mı?"

"Uyudum uyudum, uyandım," dedi Cemile hanım. "Bunca saat ne yaptınız ki yukarıda?"

"Konuştuk," dedi Bayram Beyaz, "oturup konuştuk işte."

Cemile hanım güldü.

"İyi ki oturmuşsunuz!" dedi. "Ama senin hocayla bunca saat ne konuşulur ki? İyi adam, hoş adam da koca kitapların başına oturup seninle konuşmaya başladı mı söylediklerinden hiçbir şey anlaşılmıyor."

"Öyle değil."

"Nasıl öyle değil!"

"Hoca çok bilgili bir adam."

"Açtırma şimdi ağzımı! O kadar akıllı olsa, sabah akşam kitaba mı bakar? Daha apartmanlarının sayısını bile bilmiyor!"

"Onun için apartmanın önemi yok da ondan."

"Adam dediğin malının değerini bilir."

“Ama kiralarından bize pay vermesi hoşuna gidiyor.”

“Beleş vermiyor: biz de ona çalışıyoruz, hem de onu seviyoruz.”

“Şu koca daireyi zorla bize verdi.”

“Vermeseydi! Ben ona sormadan kaç daireye yerleştim.”

Bayram Beyaz bu kez yanıt vermedi: biliyordu, Cemile hanımın Yusuf Aksu’yla bir alıp veremediği yoktu artık; tam tersine, çekingen davranışlarına, beceriksiz devinimlerine bakarak onu bir tür çocuk gibi görüyor, hem acıyor, hem gittikçe daha çok bağlanıp daha çok seviyor, canının da, malının da üzerine titriyor, haftada üç kez temizliğe gelen hizmetçinin üzerinden bir an bile gözünü ayırmıyordu. İşin ilginç yanı, daha birkaç gün önce, “Belki yaşı benimkinin iki katı, gene de oğlum gibi seviyorum onu,” demesine bakılırsa, değişik bir yaklaşımla seviyordu onu; yani, bir bakıma, oğulun karısı olduktan sonra, babanın anası işlevini yükleniyordu. Hiç kimseye anlatmadığı gizlerini, örneğin daha on yedi yaşında, anasının beşinci kocasının uçkuruna el atmaya kalkmasından sonra, kırklık bir kamyon şoförünün ardına düşerek Çankırı’ya, oradan Ümraniye’ye gelişini, burada, nice serüvenlerin ardından, Müslüm efendiyle karşılaşmasını ona da anlatmıştı. Onun kuyusunu kazmayı düşünmek şöyle dursun, bir an önce akça pakça bir kadın bulup çoluk çocuğa karışsın diye Tanrı’nın günü başının etini yiyordu. Bununla birlikte, onun herkesten daha akıllı ve daha bilgili sayılmasına akıl erdiremiyor, “Bu kadar akıllı olsa, okul çocukları gibi ders mi çalışır?” diyordu. Bayram Beyaz kahkahalarla gülüyordu bu sözlere, ama “Haksız da sayılmaz hani, hoca onun düzeyine inemiyor bir türlü,” diye düşünüyordu. Bu nedenle, eleştirilerinin üzerinde fazla durmadı. Onun en çok düşünmek ve tadını çıkarmak istediği şey Yusuf Aksu’nun kendisine bu akşam, hem de birkaç kez, her akşam böyle seslenirmiş gibi “Bayram hoca” demesiydi. Hiç kuşkusuz, Yusuf Aksu’ nunki gibi önünde ya da arkasında herhangi bir sözcük gerektirmeyen, yani başka her türlü adı, her türlü vurguyu dışlayan, göz kamaştırıcı gücünü de bu dışlamadan alan “hoca” sanının yanında, Bayram gibi alçakgönüllü bir adın arkasından söylenen “hoca” sözcüğü oldukça sıradan bir eklenti sayılırdı, yeri gibi kendisi de ikincildi; gene de, Yusuf Aksu gibi çok önemli bir kişinin ağzında, bir akşamda en az dört kez yinelenince, aralarında yalnızca dostluk açısından değil, bilgi açısından da bir yakınlaşma belirtmesi gerekmez miydi? Kendi kendine gülümsedi, o da

artık nerdeyse tüm dünya dilbilgilerinin, mantığa aykırı olarak, adılların adlar yerine değil, adların adıllar yerine kullanıldığını kesinlediğini, insanlığın dili yazıdan sonra, saltık bildirişimi baltalamak üzere yarattığını, dillerini oluşturmalarından önce insanların da tıpkı kuşlar ve böcekler gibi dünyanın her yanında eksiksiz bir bildirişim sağladıklarını biliyordu. Kısacası, bir kez daha, Hakkı Köse'nin görüşüne uygun olarak, hoca onu kendi düzeyine doğru çekmiş, bir akşamda en az dört kez "Bayram hoca" demekle de buna kesinlik kazandırmıştı.

Cemile hanımın, bir süre yanıt bekledikten sonra, usulca arkasını döndüğünü ayrımsadı. Birden ona sokuldu, sımsıkı sarılmaya çalıştı.

"Hiç kimsenin bilmediği, usuna bile getirmediği şeyleri biliyor o, bana da öğretiyor," diye fısıldadı.

Cemile hanım gene ondan yana döndü.

"Peki, neyi?" diye sordu. "Neyi öğretiyor sana?"

O zaman, Bayram Beyaz, güven içinde, Yusuf Aksu'dan dinleyip de tümüyle anladığı, bunun sonucu olarak, tüm ayrıntılarını usunda tuttuğu konuşmayı yinelemeye girişti. Hiçbir şeyi atlamadı. Cemile hanım da, kendini üvey erkek kardeşlerine anlatılan masalları içercesine dinlediği gecelerde mi buldu, nedir, soluk bile almadan dinledi, ama, sıra bir zamanlar insanların da tıpkı kuşlar ve böcekler gibi öterek ya da vızıldayarak eksiksiz bir biçimde anlaştıkları konusuna gelince, birden kalkıp oturdu yatağın içinde, ışığı yaktı, güzel bir düşten uyanmış gibi, mutlulukla kendisine bakan Bayram Beyaz'a dikti gözlerini.

"Bunlar tırlatmış! Bunlar hepten tırlatmış!" dedi, ortada görünmeyen bir kişiye sesleniyordu sanki.

Tam bu sırada, uzaklarda bir horoz öttü. Bir başka horoz da hemen onu yanıtladı. Bayram Beyaz gülümsedi.

"Dinle işte, horozlar Maçka'nın göbeğinde bile uzaktan uzağa anlaşıyorlar," diye fısıldadı.

Cemile hanım yüzünü buruşturdu.

"Bayram, oğlum, sen kafayı yemişsin!" dedi. "Yusuf bey sana da geçirmiş deliliğini."

Bayram güldü.

“Horoz öttü işte,” dedi. “Delilik bunun neresinde?”

“Delilik bunun neresindeymiş!” diye söylendi Cemile hanım, biraz kaygılı, biraz öfkeli, kocasının gözlerine dikti gözlerini. “Oğlum, siz oynatmışsınız,” diye yineledi. “Oynatmadıysanız, çocuksunuz.” Bir süre sustu, sonra, bir çocukla konuşur gibi, “Oğlum, bak, daha bu akşam, sen yukarıda onunla bu ıspanakları çiğnerken, burada, televizyonda, papağanları gösterdiler: onlarınki bile konuşma değilmiş! Adamlar söyledi. Sen bu adamı seviyorsan, onu evermeye bak: çoluğa çocuğa karışsın, aklını başına toplasın,” dedi. Yatağa uzanıp yorganı üzerine çekti; elini, kısa bir süre, Bayram Beyaz’ın bacaklarının birleştiği yerde dolaştırdı. “İkiniz de çocuksunuz,” diye söylendi, kararlı bir biçimde arkasını döndü.

Bayram Beyaz biraz sarsıldı, oturaklı bir yanıt aradı, birkaç dakika sonra da buldu: “O senin papağanlar insanlara öykünüyorlar da ondan konuşamıyorlar,” dedi. Ama Cemile hanımın bu yanıtı işittiği kuşkuluydu, incecikten horlamaya başlamıştı.

Bayram Beyaz içini çekti, usulca doğrulup oturdu, gözlerini Cemile hanımın bir perde aralığından vuran ay ışığında hafiften parlayan dingin yüzüne dikti, “Ay da gelmiş, onu bulmuş!” dedi kendi kendine. Aynı anda, varla yok arası bir sıcaklık sardı bedenini, gözlerinin yaşardığını duydu: onu, bedeninin, dilinin, yemeklerinin, öfkelerinin tadını, her şeyini çok sevdiğini, Yusuf Aksu’yu anlasın, anlamasın, ondan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini düşündü. Sonra gene Yusuf Aksu’yu anımsadı: onun içten mi içten bir sesle “Bayram hoca” deyişini bir kez daha gözlerinin önüne getirdi, bu iki sözcüğün bir araya gelmesi ancak bir ilerleme, bir yükseliş göstergesi olabilirdi. Yüzeysel bir biçimde bile olsa, insan dilinin başlangıçta ne kadar doğal olduğunu ve bugün konuşulmakta olan yazıdan bozma dillerin ne kadar yapay ve yetersiz kaldığını öğrenmiş olmakla birlikte, bütüncül bir kurama varmak, böylece yaşamın anlamını ve amacını kavramak için daha birkaç fırın ekmek yemesi gerektiğini biliyordu, ama bir gün o noktaya varması da çok uzak bir olasılık değildi. Yusuf Aksu gibi bir ustanın dostluğunu kazanmış olmanın onuru bile bir yaşamı anlamlandırmaya yeterdi. Cemile hanıma papağanlar konusunda verdiği yanıt geldi usuna, bunu da bir ilerleme belirtisi olarak değerlendirdi. Bunca insan yanlış bilgi ve yanlış inançlarla oyalanırken, kendi bildiklerini

bilmenin ve bilmediğini bildiği bilginin nerede bulunduğunu öğrenmenin de az şey olmadığını düşündü.

Ertesi gün, gazetede, nerdeyse hiç uyumamış olmasına karşın, saymanlık konularında bile kafası eskisinden daha iyi çalışıyormuş gibi bir izlenim uyandı içinde. Aynı izlenim sonraki günlerde de sürdü. Bu gelişmeyi kime ve neye borçlu olduğunu çok iyi bildiğinden, her akşam, işten çıkar çıkmaz arabasına atlayıp eve dönüyor, Cemile hanımın hazırladığı Sivas yemeklerini yedikten sonra, dosdoğru üst kata, Yusuf Aksu'nun dairesine çıkıyor, onun da sabırsızlıkla kendisini beklediğini görüyordu. Öyle anlaşılıyordu ki, bilinmedik kuşları dinlemelerinden sonra, derin bir yakınlık başlamıştı aralarında, şimdi sanki birbirlerini daha iyi anlıyorlardı. Bu nedenle, çok az konuşmaktan ikisi de rahatsız olmuyordu artık. Gene de, bazı bazı, içkiyi fazlaca kaçırdıkları akşamlarda, Yusuf Aksu'nun içinden dostuna yaşamını, özellikle Yunus'u anlatmak geliyor, ama, her seferinde, bir şeyler kendisini tutuyor, o zaman, şaşmaz biçimde, Bayram Beyaz'dan o gün neler yapıp neler gördüğünü anlatmasını istiyor, o da, hiç nazlanmadan, bir hafta ya da bir ay öncekilerden pek de farklı olmayan bir günün öyküsüne girişiyordu. Ama, nerdeyse her gece yinelettirdiğine göre, bu hep yinelenen öykünün Yusuf Aksu'yu fazlasıyla ilgilendirdiği kesindi. Neden? Kendisi de söyleyemezdi ya yaşama altmışından sonra tanıdığı bu adam ve karısı aracılığıyla bağlandığını duyuyordu.

Bununla birlikte, onları ayrı ayrı görmeyi bir arada görmeye kat kat yeğlerdi. Birbirlerini engelledikleri için mi, Bayram Beyaz'la konuşurken Cemile hanımın keskin bakışlarından çekindiğinden mi, yoksa, bunca yalnızlıktan sonra, saatlerce iki kişiyle bir arada bulunmak kendisine ağır geldiğinden mi? Bilmiyordu, ama, üçü de birbirlerini sevmelerine, birbirlerine güvenmelerine karşın, Cemile hanım aralarında bulundu mu daha çok susuyorlardı; "Yahu, biraz konuşsanıza! Siz şu kuşları muşları ne zaman konuşursunuz?" diyordu o zaman. Sıkıldıkça sıkılıyor, en sonunda, "Ben televizyona bakacağım!" diyerek aşağıya iniyordu. Bayram Beyaz'la Yusuf Aksu Cemile hanımın terliklerinin sesini dinliyor, birbirlerine gülümseyerek değişmez konularına dönüyorlardı.

Bayram Beyaz, karanlık bir şubat akşamı, gazetedeki odasında, çalışma saatinin sona ermesini beklerken, bir sekreter müdür beyin kendisini çay içmeye çağırdığını söyleyince, biraz canı sıkıldı: Maçka'ya dönmesi gecikebilirdi. Ama müdürün odasında tüm perşembe konuklarının çoktan

bir araya gelmiş olduklarını gördü, üzüntüsü uçup gitti. Herkesin, bu arada ilk kez gördüğü ve müdürün “yeğenim” diye tanıttığı kıvırcık ve kabarık saçlı bir genç adamın elini sıktı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın tek başına oturduğu kanepenin öbür ucuna ilişti.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı dostça gülümsedi kendisine.

“Ustamız nasıllar, Bayram bey?” diye sordu.

“Sağ olun, hocam, iyidir,” dedi Bayram Beyaz.

“Peki, kitap? Kitap konusunda bir gelişme yok mu?”

“Hayır, yok, hocam; daha doğrusu, şu günlerde fazla bir gelişme olduğunu sanmıyorum.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gene gülümsedi.

“Ben de sanmam, her zaman söylemişimdir, Yusuf Aksu bir tür M. Teste bence, bu kitabı yazıya dökmesi için gerçek bir tansık ya da yaşamında büyük bir değişiklik, bir tür devrim gerek. En azından büyük bir aşk. Şimdiki durumda, her şeyden ve herkesten kaçtığına göre, bu kitap yazılmayacak demektir,” dedi, sonra içini çekti. “Söyleyip geçiyoruz, ama olay çok üzücü gerçekte, çünkü, biliyoruz, *verba volant, scripta manent:* söz uçar, yazı kalır,” diye ekledi. “Bari size gözlemlerini anlatıyor mu?”

“Evet, hocam, bu konuda o kadar da cimri değil.”

“Bu da bir avuntu sayılır,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, gizemli bir biçimde gülümsedi. “Böylece, *Evrensel dilbilim*’in birer ses dalgası olarak gökkubbeye yayılan sayfalarının yüz yıl sonra bir bir toplanıp disketlere geçirilmeyeceğini kim söyleyebilir? Lavoisier doğada hiçbir şeyin yok olmadığını söylememiş miydi? Umarım, *Evrensel dilbilim* de yok olmaz.”

“Ama Lavoisier her şeyin dönüştüğünü de söylemişti; kendi beyni de toprağa dönüştü, yani beyin olmaktan çıktı. Yazılmamış düşüncelerine gelince, herhangi bir şeye dönüşebilecekleri bile çok kuşkulu bence.”

Müdürün solunda oturan kıvırcık ve kabarık saçlı genç adamdan gelmişti bu yanıt. Ama sözü bitmemişti: çok önemli bir konuyu kaçırmaktan korkmuş gibi gözlerini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan ayırmıyordu.

“Ama siz neden söz ediyordunuz? Bir *Evrensel dilbilim*’den mi?” diye sordu.

“Evet, *Evrensel dilbilim*,” dedi müdür, sonra, genç adama gözüyle Bayram Beyaz’ı gösterdi, “Beyefendiye sor bakalım, yazarı kaç dil biliyormuş,” diye ekledi.

Kıvırcık ve kabarık saçlı adam Bayram Beyaz’a döndü.

“Kaç dil biliyor?” diye sordu.

“Belki on beş, belki yirmi, tam olarak bilemiyorum.”

“Peki, bildiğini nasıl belgeliyor?”

“Hiçbir şeyi belgelemeye çalışmıyor!”

“Neden peki?”

Bayram Beyaz donup kaldı, yanıtı müdür Şemsi Çamlı verdi.

“Çünkü gereksinimi yok,” dedi: “İstanbul’da yüze yakın apartmanı, elliye yakın hanı var.”

“Ya, öyle mi?” dedi genç adam, biraz düşündü, sonra, yüzünde belli belirsiz bir gülümseme, bu başlığın neyi içerdiğini bilmemekle birlikte, yirmi dil bilmenin bile bir *Evrensel dilbilim* yazmak için yeterli olmadığını belirtti. “Çünkü bugün en az beş bin dil konuşuluyor dünyada, ölü diller de cabası,” diye ekledi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, M. Teste benzetmesini bir kez daha yineledikten sonra, Bayram Beyaz’dan öğrendiği kadarıyla, “bu değerli arkadaşımız” dışında hemen hiç kimseyle görüşmeyen Yusuf Aksu’nun çok özgün bir dil kuramı geliştirdiğini, kuramın ayrıca dünyayı ve insanı da tüm yönleriyle aydınlatacak bir felsefe içerdiğini söyledi. Bayram Beyaz da başıyla onayladı; öyle sanıyordu ki, *Evrensel dilbilim* günün birinde “şu ya da bu biçim altında” insanlığa ulaşacak olursa, yalnızca bir dilbilim yapıtı olarak kalmayacak, tüm evreni, tüm insanlığı, gerçeğin tüm yüzlerini gözler önüne seren bir *Evrensel bilgi* olacaktı aynı zamanda. O zaman bu kıvırcık ve kabarık saçlı delikanlının suratını görmenin ilginç olacağını düşündü. Ama kıvırcık ve kabarık saçlı delikanlı alaylı alaylı bakmayı sürdürüyordu.

“Burada olsa olsa bir dünya dilleri ansiklopedisi söz konusu olabilir,” dedi.

Firuz Polat araya girdi o zaman.

“Biz burada ansiklopediden değil, tüm dünya dillerini kapsayan kuramsal bir kitaptan, tarih ağırlıklı bir evrensel dilbilgisinden söz ediyoruz,” dedi.

Genç adam, oturduğu yerden, Bayram Beyaz’a döndü.

“Bu kuramı bana biraz açıklayabilir misiniz? Dilbilimle ben de biraz ilgilenirim de,” dedi.

Bayram Beyaz boynunu büktü.

“Böylesine kapsamlı bir kuramı ayaküstü açıklamak çok zor,” dedi, ancak, hiç değilse kimi belirgin yönlerini açıklaması istenince, birkaç dakika içinde, kesinlikle bildiğinden kuşku duymadığı yönlere girerek insanların önce yazıyı, sonra dili bulduklarını, sonra da buluşlarını daha önce tıkır tıkır işlemekte olan bildirişimi önlemekte kullandıklarını, gerçek buyken, dilbilimcilerin konuyu içinden çıkılmaz duruma getirmek için ellerinden geleni yaptıklarını, örneğin adlarla adılların işlevini tersinden gösterdiklerini anlattı.

Kıvırcık ve kabarık saçlı delikanlı bir kahkaha kopardı o zaman.

“Ama bu sizin usta dile değil de arabalara merak sarmış olsaydı, İstanbul’u bir baştan bir başa geri vitesle dolaşabilirdi,” dedi, sonra, başta dayısı olmak üzere, herkesin kendisine düşman bir bakışla baktığını görünce, yüzündeki gülümseme silindi, “Ama bu adam dilden ne istiyor ki? Dili bırakıp dilsiz mi olacağız? Yoksa yanlış mı anladım?” diye söylendi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, gözleri tavanda, bir an bile delikanlıya bakmadan, “Edim başka, kuram başka, amaç gene başka, Yusuf Aksu’nunki yalnızca bir kuram. Benim anladığım kadarıyla, o bilimi bilim için yapıyor; yani sorunlara güncelin dar açısından bakmıyor,” dedi, aynı anda Bayram Beyaz’a döndü, “Değil mi, Bayram bey?” diye sordu.

Bayram Beyaz hem ustasına duyulan saygıyı, hem de kendisine tanınan yetkeyi algıladı bu soruda.

“Evet, hocam, çok doğru buyurdunuz,” dedi.

Ama, göründüğü kadarıyla, Şemsi Çamlı’nın yeğeni hiçbir şeyden etkilenmiyordu.

“Ancak, tüm bunlara kuram denilebilirse,” diye atıldı.

Bayram Beyaz biraz düşündü, öksürdü, sonra Yusuf Aksu'nun sözünü anımsadı.

"Yanlışlık ve doğruluk her zaman tartışmalıdır; nedeniyse, her ikisinin de bize sözcükler aracılığıyla ulaşmasıdır," dedi, sonra kendini aştı: "Yusuf Aksu dilbilim kitaplarının yanlış olduğunu söyler, sizse bu kitaplara dayanarak onun yanıldığını söylüyorsunuz," diye ekledi.

Ama genç adam hiçbir şeyden yılacağa benzemiyordu: gene gülümsedi.

"Ne olursa olsun, bu ihtiyar, nasıl söylesem, biraz uçuk," dedi.

Bayram Beyaz öfkeden titremeye başladı, ancak, kavgayı hiç sevmediğinden, en güzel yanıtın ona okumamış insanların da kendisiyle aynı görüşü paylaştığını belirtmek olacağını düşündü.

"Yusuf Aksu'nun kapıcısı da aynı şeyi söylüyor. Ayrıca, çok yaşlı değildir," dedi.

Genç adam gene güldü.

"Bence kapıcının görüşünü yabana atmamalı; ben ondan yanayım," diye yanıtladı.

"Galilei dünyanın döndüğünü söylediği zaman, herkes kendisine gülüyordu, ama, bu arada, dünya dönüyordu," dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, sesi öfkeden titriyordu. "Ancak, benim anladığım kadarıyla, Yusuf Aksu o kadar ileri gitmiyor, kitabına vermeyi düşündüğü addan da anlaşıldığı gibi, insanlığın dil öncesi iletişim biçimlerini, dillerinin doğuşunu ve işleyişini açıklayan bir kuram söz konusu, Yusuf Aksu'yu özellikle bu sorun ilgilendiriyor, Valéry'yi yalnız insan anlığının işleyişi ilgilendirdiği gibi. Bana kalırsa, kuramın yanlış olduğunu söylemeden önce, kuramcının kendisiyle görüşmek ve düşüncesini kendi ağzından dinlemek gerekir. Her şey ayrıntıdır, yani *nuance*'tır; bizler bir şeyleri gözden kaçırmış olabiliriz."

Bayram Beyaz kızardı.

"Hocam, benim *nuance*'ları kaçırdığımı mı söylüyorsunuz?" diye sordu.

"Hayır, ama tek bir kişi hiçbir şeyi kaçırmasa bile, kaçırmadığını kanıtlamak olanaksızdır."

Bayram Beyaz başını önüne eğerken, kabarık saçlı delikanlı gene konuştu:

“Ama bu adamcağızın hiç kimseyle görüşmediğini söylüyordunuz!”

Bayram Beyaz bu “adamcağız” sözcüğünü de fazlasıyla küçültücü buldu, kabarık saçlı delikanlıya öfkeyle baktı: Cemile’den sonra bu herif de hocanın “kafayı yediğini” düşünmekteydi.

“Kimseyle görüşmemesi kuramının yanlış olmasını gerektirmez!” diye homurdandı, daha fazlasını da söyleyecekti, ama karşısındaki adamın Şemsi Çamlı’nın yeğeni olması elini kolunu bağlıyordu. İçini çekti, Avrupa’lara, Amerika’lara gitmekle, adam olunamadığının yeni bir kanıtı karşısında bulunduğunu düşündü; gene de belli belirsiz bir kuşku düştü içine: yüzde yüz doğru olduğundan kuşku duymamakla birlikte, henüz tümüne ulaşamadığı kuramın bu kırıntılarını ters anlamış da olabilirdi. Kuşkusunu yenmek için buna gereksinimi varmış gibi, “Evet, kimseyle görüşmemesi kuramının yanlış olmasını gerektirmez,” diye üsteledi.

“Evet, doğru, kimseyle görüşmemesi kuramının yanlış olmasını gerektirmez,” diye onayladı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Dediğim gibi: kesin bir karara varmadan önce, kuramcının kitabını beklemek ya da, değerli dostumuz gibi, bir yolunu bulup kendisiyle ilişki kurmak gerek.”

Bayram Beyaz Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya minnetle baktı, sonra, birden bir ışık doğdu içine: “Neden olmasın ki?” O güne kadar, Yusuf Aksu’yla tanışmaktan mutluluk ve onur duyacaklarını kendisine sık sık çıtlatmış olan dostlarına yanıt vermeye bile gerek görmemişti; oysa şimdi, birdenbire, kendisine gerçek kimliğiyle: peri kızı olarak görünürken, başkalarının karşısına yalnızca köpek ya da güvercin olarak çıkan sevgilinin postunu yakmaya karar vermiş masal kahramanı gibi, Yusuf Aksu’yu artık insanların arasına çıkarmanın belki de bir insanlık görevi olduğunu düşündü. Ayrıca, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gibi kafası iyi işleyen dostların da yardımıyla, Yusuf Aksu’nun söz olup parça parça uçan kuramını kavramak, düşüncesini yanlış mı, doğru mu anladığını denetlemek kolaylaşacak, yanlış anlıyorsa, düzeltme olanağı doğacaktı. Gene Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gibi saygın kişilerin desteğiyle, kitabını yazmaya girişmesi bile sağlanabilirdi belki. Böylece, hem ülke bilimi kazançlı çıkardı, hem de onu bilim dünyasına kazandıran kişi olarak kendisi.

“Hocam, sizi kendisiyle görüştürmek için elimden geleni yapacağım; sanırım, bunun zamanı geldi artık,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın gözleri parladı, ama hemen sonra içini çekti: tasarıyı gerçekleşemeyecek ölçüde güzel bulduğu belliydi.

“Hocayla tanışmaktan onur duyarım,” dedi. “Hepimiz onur duyarız; ama bizlere zaman ayırmak ister mi, orasını bilemem işte.”

Bayram Beyaz konuyu hemen o akşam Yusuf Aksu’ ya açmaya karar verdi.

Yusuf Aksu kendisini gülümseyerek karşıladı; ancak, uzunca bir “madde”yi bitirmek için birkaç dakika izin istedi. O ansiklopedisine dönünce, kendisi de mutfağa gidip çay demledi. Yusuf Aksu “madde”sini okuyup bitirdiği zaman, çayları koyup getirmişti. Hocanın gözleri sevinçle parladı.

“O! Çay da yapmışsın!” dedi kekeler gibi. “Bayram hoca gibi dostu nerede bulmalı!”

Bayram Beyaz, buna çok duyarlı olmakla birlikte, övgünün üzerinde durmadı.

“Bugün okuduğunuz neydi, hocam?” diye sordu.

“Sözcükler, sözcükler, sözcükler!” diye yanıtladı Yusuf Aksu. “Ama tam olarak bilmek istiyorsan, Nietzsche’ nin *Zerdüşt*’ü konusunda bilgi topladım biraz; delileri severim.”

“Nietzsche deli midir, hocam?”

“Evet, ama delişmen bir delidir, Hamlet gibi.”

Bayram Beyaz, işin içine Hamlet de girince, konuyu sürdüremedi, ama kararlı bir biçimde, saatlerdir kafasında kurduğu soruyu yapıştırıverdi:

“Siz kendi kitabınızı ne zaman yazacaksınız, hocam?”

Yusuf Aksu tatlılıkla gülümsedi, biraz da hayranını düş kırıklığına uğratmamak kaygısıyla, “Kafamda dönüp duruyor, pişiyor kendi kendine, ama yazar mıyım, yazmaz mıyım, orasını bilemiyorum,” diye yanıtladı. “Sözcükler her şeyi bayağılaştırıyor, ama onlardan başka bir şey de kalmadı elimizde.”

“Peki, sizce ne zaman pişer, hocam?” diye sordu Bayram Beyaz.

“Bilemiyorum,” dedi Yusuf Aksu. Gözlerini konuğundan kaçırarak tavana dikti. “Ama herkesin anlayacağı bir kitap olsun isterim, Cemile hanımın da anlayabileceği bir kitap, evet, özellikle Cemile hanımın anlayabileceği.”

Bayram Beyaz bir an düşündü, sonra, birdenbire, nerdeyse tanrısal bir esinle, “Ama bu kitap var, değil mi, hocam?” diye atıldı.

“Ne demek istiyorsun, Bayram hoca?” dedi Yusuf Aksu. “Yazılmamış bir kitap nasıl var olur ki?”

Bayram Beyaz soruya yanıt verebilecek durumda değildi, ama, usta bu kitabı yazmaktan söz edebildiğine, onun kimlerce anlaşılması gerektiğini bile düşünebildiğine göre, şimdiden var olması gerektiğini, düşte, düşüncede, bellekte, nerede olursa olsun, bir yerlerde, höyüğün derinliklerinde bir eskil heykel, dağın altında değerli bir maden yatağı ya da benzersiz bir kaynak gibi yatmakta olduğunu sezinliyor, elbirliğiyle araştırılınca, gün ışığına çıkarılmasının kolaylaşacağını düşünüyordu.

Çaylar içildikten sonra, günün en önemli konusuna geldi, hayranlarından: ünlü hekim ve düşünür Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan, *Çuvaldız* adlı köşenin ünlü yazarı Firuz Polat’tan, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’tan, gazetenin saymanlık müdürü Şemsi Çamlı’dan söz açtı ona, arada bir kendisini görmekten ve dinlemekten büyük bir mutluluk duyacaklarını söyledi.

Yusuf Aksu bir süre düşündü.

“Bayram hoca, böyle önemli kişiler ne diye gelecekler ki bana? Ben sıradan bir adamım. Ayrıca, görüşeceğiz de ne olacak?” diye sordu.

“Hepsi size hayran, hocam. Kuramınızı da az çok biliyorlar.”

“Bayram hoca, bu arkadaşlar benim kuramımı nerden bilebilirler ki?”

“Ben nerden biliyordum, hocam?”

Yusuf Aksu yanıt vermedi, başını önüne eğip Bayram Beyaz’ın yaşamına getirdiği renklilik ve canlılığı düşündü, yalnızca onu hoşnut etmek için bile böyle bir özveriye katlanabilirdi. Ayrıca, Bayram Beyaz’la yaşamına gelen

bu renklilik ve canlılıktan sonra, insanlardan uzak durmakta dayatmak çok da doğru bir tutum gibi görünmedi gözüne.

“Peki, olur,” dedi en sonunda. “Ama çok da kalabalık gelmesinler. Bilirsin, ben kalabalıktan ürkerim.”

Bayram Beyaz’ın gözleri parladı.

“Elbette, hocam, birkaç kişi, yalnız birkaç kişi,” diye kekeledi.

Gazetede, dostlarıyla yaptığı uzun görüşmelerden sonra, üç yakın dostun: köşe yazarı Firuz Polat, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’ın bir çarşamba akşamı Maçka’ya yemeğe gelmesine karar verildi. Böylece, Firuz Polat’ın günlüğünde yazdığı gibi, “buz gibi soğuk bir şubat akşamı bu yücegönüllü büyük adamı, bu erişilmez ustayı yaşamını geçirmekte olduğu o görkemli ortamda görme onurunu yaşadı(lar)”. Firuz Polat erişilmez ustanın kapısını arkadaşlarından sonra çalacağını, böylece, yaşamında önemli bir yer tutacağından kuşku duymadığı bu “tarihsel karşılaşma”nın Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç ve Bayram Beyaz gibi üç önemli tanık önünde gerçekleşeceğini umarken, fazla ivecen davrandı, dostlarından önce geldi. Durumu öğrenince, gerek karşılaşma, gerekse Yusuf Aksu’nun kişiliği konusunda hazırladığı kısa giriş konuşması belleğinden uçup gitti. O güne değin kaç kez betimini dinlediği uçsuz bucaksız salonu, tarih tutkunu bir yazar olarak “tarihin tanıkları olduklarını” düşündüğü dev koltukları, kocaman sehpaları en sonunda karşısında bulmak da içini rahatlatacak yerde, yüreğinin çarpıntısını artırdı. Üstelik, ne Bayram Beyaz rahatlamasını sağlamaya çalıştı, ne büyük adamın kendisi. Birincisi, bakanından genel müdürüne, profesöründen öğrencisine, nerdeyse herkesin bu ülkenin toplumsal, siyasal, ekonomik ve ekinsel sorunlarını en iyi çözümleyen birkaç kişiden biri olarak değerlendirdiği ünlü köşe yazarını değil de sıradan bir adamı, örneğin bir marangozu ya da sıvacıyı tanıtır gibi tanıtarak “Bizim gazetenin yazarlarından Firuz Polat, hocam,” dedi; ikincisiyse, “Ya, öyle mi, sevindim,” derken, konuğunun tek yazısını okumamış olduğunu belli etti, hatta, adını ilk kez işitiyordu sanki; üstelik, sorulacak başka soru kalmamış gibi, “Dışarıda hava nasıl, efendim? Çok mu soğuk?” diye sorarak soğuk tutumunu daha bir belirginleştirmişti. Firuz Polat, ustanın genellikle çok az konuşan, üstelik, tanımadıkları karşısında eli ayağı tutulan bir insan olduğunu bilmediğinden, bu soruyu konukseverlik gereği, kendini

zorlayarak sorduğunu da akıl edemediğinden, biraz düş kırıklığına uğramakla birlikte, “oyuncaklı” bir soru karşısında bulunduğunu düşündü, “Poyraz olmasına poyraz da her an lodosa çevirebilir, hocam. Ama tarihi eksiksiz bilseydik, daha kesin konuşabilirdik,” diye yanıtladı. Bu yanıt azıcık rahatlattı onu. Sonra, hem böyle yüksek düzeyli kişiler arasında anıştırmalı konuşmalara hiç gerek bulunmadığını göstermek, hem de düşünce alışverişini bir an önce başlatmak amacıyla, “Sayın hocam, şu günlerde herkesin birbirine sorduğu demokrasi nedir sorusuna sizin vereceğiniz yanıtı şimdiden işitir gibiyim,” dedi.

Yusuf Aksu biraz şaşırdı, konuğunu tepeden aşağı süzdü.

“Öyle mi?” diye sordu içtenlikle, çünkü bu konuda kafa yorduğunu anımsamıyor, dolayısıyla kendisinin de, başkalarının da ne düşündüğünü bilmiyordu. “Doğrusunu isterseniz, ben bu konu üzerinde fazla düşünmüş değilim.”

Firuz Polat yanlış bir adım attığını sezinleyerek kızardı, böyle sıradışı bir adamla söyleşime girmenin gerçekten çok çetin ve tehlikeli olduğunu düşündü: bu durumda en iyisi geri adım atmaktı.

“Ancak bu ilk karşılaşmamızda bunu sizin ağzınızdan duymak beni çok sevindirecek, hocam,” dedi çekine çekine.

“Bu ilk karşılaşmamızda” sözcükleri Yusuf Aksu’ya bir konuk ağırlamakta olduğunu ve konuğunun hâlâ ayakta durduğunu anımsattı.

“Buyurun, ayakta kalmayın,” diyerek yer gösterdi ona; konuğunun, bir düşte devinir gibi, geniş mi geniş koltuklardan birine yerleştikten ve bir süre gözlerini hayran hayran çevresinde dolaştırdıktan sonra, sorusunu yinelemesi üzerine de kendi ayrıcalıklı alanına: sözlük ve ansiklopedilerin evrenine çekildi, “Demokrasi yabancı kökenli bir sözcüktür; yunanca *demos* ve *kratos* sözcüklerinin birleşmesinden oluşur; *demos* halk, *kratos* güç demektir; ikisi birleşince halk yönetimi anlamına gelir,” dedi.

Firuz Polat’ın gözleri parladı.

“Sayın hocam, insanların size neden hayran olduklarını şimdi daha iyi anlıyorum,” dedi. “Öteden beri söyler ve yazarım, kahvaltıya bile tarihle, yani kökenle başlamak gerekir. Bu ülkede, başımıza ne geliyorsa, tarih bilmemekten, her güçlükte tarihe başvurmamaktan geliyor.”

Yusuf Aksu'nun yanıtının yalnızca bir başlangıç olduğunu sanıyordu, gözlerini gözlerine dikip bekledi bir süre; ancak, gerek onun, gerek Bayram Beyaz'ın duruşundan, tüm yanıtın bu olduğunu anlayınca, yoruma kendi başına girişti: hoca sözcüğün yunanca olduğunu söylemekle içerdiği kavramın bize yabancı kaldığını mı, halk yönetimi anlamına gelir demekle sol düşünceye bağlandığını mı, yoksa sözcüğün kökeninde kalmakla bir gazeteciyle bundan fazlasının konuşulamayacağını mı vurgulamak istiyordu, karar veremedi. Sonra, sessizliği inatla uzatması üzerine, daha çok sonuncu olasılığı benimsedi, dudaklarını ısırmaya başladı, her dakika biraz daha ezildiğini duydu. Bereket, çok geçmeden kapı çalındı, birkaç saniye sonra da Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'la Prof.Dr. Osman Nuri Balcı içeriye girdi. Bayram Beyaz onları da kendisini tanıttığı gibi tanıttı; Yusuf Aksu onların ellerini de kendi elini sıktığı biçimde, adlarını ilk kez işittiğini belli etmek ister gibi sıktı. Yalnız Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bu durumdan rahatsız olmuş gibi görünmedi; uğraşı gereği, herkese içli dışlı davranmaya alışkındı: Yusuf Aksu'nun elini bir hasta eli gibi avcunda tuttu bir süre; belki on yaş küçüktü ondan, ama kendinden çok daha genç bir adamın elini tutar gibi rahattı, yüzünden başlayarak bir uzman bakışıyla tepeden tırnağa süzdü onu, "Hocam, sizi böyle sağlıklı gördüğüme sevindim," dedi. Ama elini gene bırakmadı; yüzünü de, satın alınacak bir mal gibi, bir kez daha uzun uzun inceledi. "Hocam, belki bana kızacaksınız, ama yüzünüzde, bakışınızda, bana Valéry'yi anımsatan bir şeyler var, inanın, şu anda Valéry' nin ikizinin elini tutar gibiyim, bu da beni fazlasıyla mutlu ediyor, çünkü ben aynı zamanda bir Valéry hayranıyım," diye ekledi.

"Valéry mi? Hangi Valéry?" diye sordu Yusuf Aksu, elini usulca çekti.

"Paul Valéry, hocam. Büyük Fransız ozanı Paul Valéry."

"Öyle mi?"

O zaman, tıpkı yazar dostu gibi, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da, aynı ölçüde ünlü birkaç Valéry daha bulunmaması durumunda, ustanın kendisini alaya almasından kuşkulandı, başını önüne eğerek sustu.

Bu arada, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, elinde olmadan, salonun ortasına doğru yürümüş, ağzı açık, koltukları, masaları, dolapları, perdeleri, duvarlardaki tabloları bir bir gözden geçiriyordu, sonra en yakın pencereye yöneldi, gözlerinin önüne serilen geniş görünüme baktı bir süre; arkasından, yüksek sesle, gene de kendi kendisiyle konuşur gibi, "Çok şaşırtıcı,

gerçekten çok şaşırtıcı,” dedi. “İnsan bu pencereden bakınca İstanbul hiç bozulmamış gibi bir duyguya kapılıyor. Oysa biliyoruz ki çok bozuldu.”

Hem Firuz Polat, hem Bayram Beyaz nerdeyse aynı zamanda, “Peki, neden?” diye sordular.

“Bulur gibi oldum: içinde bulunduğumuz görkemli daire eşyaları ve düzeniyle görünümü bile değiştiriyor. Hocamızın varlığı da cabası,” dedi Dr. Kalaç.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gülümsedi.

“Çok doğru,” diye onayladı. “Ama, bana kalırsa, hocamız gibi evi de, eşyaları da çevresine hiç uymuyor, onun çok yukarısındalar.”

Firuz Polat hemen onayladı bu gözlemi.

“Evet, doğru, çok doğru,” dedi.

Yusuf Aksu konuşulanları pek de mantıklı bulmadı, ama nicedir susuyordu, kabalık olmasın diye konuşmaya katılmak istedi, çekine çekine, “Gecenin de hakkını vermek gerekir,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı övgüsünün güme gitmesini istemiyordu.

“Sizin gibi insanlar çevrelerine hiçbir zaman uymazlar, hocam; uymaları da gerekmez ayrıca,” dedi.

Yusuf Aksu, “Sen bu mantıktan bir şey anladın mı?” dercesine Bayram Beyaz’a bakarken, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, sık sık vurguladığı gibi, “bir yüksek mühendis mimar, yani hem bir sanatçı, hem bir uygulayımcı, hem de bir bilim adamı olarak” değişik konulara girdi, genellikle herkesten daha fazla ve daha etkili konuşan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın usta girişimlerini bile önleyerek birkaç yapısının öyküsünü anlattı, Bayram Beyaz araya girip “Hoca kendi yapılarıyla bile fazla ilgilenmez,” diyerek konuyu değiştirmek istediyse de duymazlıktan geldi, başladığı konuşmayı sürdürebilmek için, doktorun “Dostumuz bugün ülkemizin bir numaralı Eupalinos’udur, efendim: gerçi liman yapmadı, ama Antalya’da koca bir tatil köyü kurdu, Ankara’nın en büyük yapılarından birkaçına imza attı,” sözünün yeterince değerlendirilmemesine bile göz yumdu; ancak, bu sözden esinlenerek, uğraşını övmeye girişti. Böylece, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, bir benzetme aracılığıyla, müzik konusuna atladığı zaman, köşe yazarı Firuz

Polat da, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da, Bayram Beyaz da, Yusuf Aksu da nicedir susuyordu. Ne var ki, konuklarına iyi davranmak için elinden geleni yapmak istemesine karşın, Yusuf Aksu artık yüksek mühendis mimarı dinlemiyor, düşüncesi bir kez daha arkadaşı Yunus'a yöneliyordu: onun düşüncelerini sözle iletmesi hep zor bir serüven olmuşken, söyleyecek fazla bir sözü bulunmayanların bu denli rahat konuşabilmelerine bir kez daha başkaldırıyordu. Sözlerinin içeriği üzerinde durmamakla birlikte, bir süre daha izledi onu. “Ne kadar rahat!” diye düşündü.

Ama, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya bakılırsa, Kalaç'ı böylesine uzun ve coşkulu konuşturan belki de rahatlıktan çok, rahatsızlığı, en azından rahat görünme ve değerini kanıtlama çabasıydı: arada bir kaçırırdı böyle ölçüyü. O akşam, Maçka'da, gerçekten kendine güvenen biri varsa, o da Cemile hanımdı. Başında oyalı yazması, kollarında dörder sıra altın bilezikleri, belinde anahtarları, ayaklarında sırmalı terlikleri, salon kapısına dikilip herkese birden “Hoş geldiniz!” diyerek konukları şaşırttığı andan beri, konuşmalara pek karışmasa bile, ortalıkta bir pehlivan gibi dolaşarak bu evde her şeyin kendisinden sorulduğunu belli ediyor, bununla da kalmayarak gerekli gereksiz demeden, bir sehpanın tozunu almak, bir tablanın yerini değiştirmek bahanesiyle ikide bir konukların arasına giriyor, kimi zaman da herkesin ortasında yumruklarını kalçalarına dayayıp öylece dikilerek konuşulanları dinliyor, böylece, ister istemez, dikkati üzerinde topluyordu. Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'ın konuşmasının en coşkulu yerinde de sağ kolunu havaya kaldırıp altın bileziklerini şakırdattıktan sonra, “Hadi, artık kafamız şişti, yemekler soğumasın!” dedi; Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç işitmemiş gibi davranınca da aynı devinim ve aynı sözleri bir kez daha yineledi. Başta Bayram Beyaz olmak üzere, herkes ister istemez sofraya yöneldi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Firuz Polat'ın kulağına eğilerek “Davranışlarıyla olmasa da cüssesiyle tam bu eve ve eşyalarına göre bir hizmetçi!” diye fısıldarken, Cemile hanım önce ona bakarak kaşlarını çattı, sonra, çocuklarla konuşur gibi, “Herkes önce çorbasını içecek!” dedi. “Cemile Beyaz'ın sebze çorbasını!”

Üç konuğun üçü de irkildi, ama hiçbirinden çatlak ses çıkmadı: kâselerine birbiri ardından çorba doldurulurken, müzeden çıkmış izlenimi veren sofra takımlarını hayranlık ve şaşkınlıkla incelediler. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, çorbasından bir kaşık aldıktan sonra, gözlerini tavana dikerek bir süre damağını dinledi, arkasından, “Bu çorba bir harika!” dedi.

Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'sa, tüm bu görkem karşısında ezilme duygusunu yenmek için olacak, yarım kalmış konuşmasını sürdürmek istedi. Sözlerinin dinlenmediğini görünce, tam karşısında, sessiz sessiz çorbasını içmekte olan Yusuf Aksu'ya doğru eğildi, bayağı yüksek bir sesle, "daha çok" hangi tür müzikten hoşlandığını sordu. Yusuf Aksu şaşırdı, zaman kazanmak için, ölmüş arkadaşının kendisini tahtaya kaldıran öğretmenlere söylediği gibi, "Çok güzel bir soru!" dedi, gene onun çok sevdiği ve sık sık kendisine de dinlettiği yapıtı: Ravel'in *La Mineur trio*'sunu anımsadı, bir an bu yapıtın adını vermeyi düşündü, ama vazgeçti, konuğunun sorusuna hâlâ yanıt beklediğini görünce de gene gençlik arkadaşının yöntemini kullanarak sorusunu bir top gibi geri yolladı ona: "Ya siz, efendim, siz daha çok hangi müziği seversiniz?"

"Ben mi, efendim?" dedi Yük.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, kızardı. "Güzel olan her türlü müziği severim."

Yusuf Aksu Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya döndü.

"Ya siz, efendim?" dedi.

"Ben de, hocam," dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. "Ben de dostumuz gibi güzel olan her türlü müziği severim: alaturka, alafranga, hafif, ağır, çağdaş, klasik, Mozart, Bach, Itrî, Yesari Asım, Münür Nurettin, hepsini. Yeter ki, güzel olsun."

Yusuf Aksu yanıttan çok, bir profesörün kendisine "hocam" demesine şaştı; bir kez daha, Yunus'un yakınlarda bir yerlerden kendisine gülümsediğini görür gibi oldu, aynı anda onun benzer bir soruya verdiği yanıtı anımsadı..

"Ben dilden yola çıkmayan, yani içinde tek sözcük bulunmayan ezgileri severim. Güzel mi, çirkin mi diye düşünmem," dedi. Gözlerini, birbiri ardından, konukların üzerinde dolaştırdı. Sonra, eskiden dostunun yaptığı gibi, kendisi de "sorma hakkı"nı kullandı: "Peki, güzel nedir?"

"Güzel nedir?"

Üç konuğunun üçü de, nerdeyse aynı anda, sınavda zaman kazanmaya çalışan öğrenciler gibi, kendisine geri gönderdiler soruyu, ama Yusuf Aksu hiç işitmemiş gibi davrandı, karşısındakileri sınavdan geçirmekten çok, bir sonuca varmak için Bayram Beyaz'a da hangi müziği sevdiğini sordu.

Bayram Beyaz başını önüne eğdi, işlerin karışmaya başladığını seziyordu, bir yanlışlık yapmamak için yanıtını geciktirmek istedi. Bu sırada, sofrayı gözden geçirmekte olan Cemile hanım, en az bir metre yukarıdan, kendi yanıtını verdi:

“Ben müzik sevmem, türkü severim.”

Yüksek mühendis mimar, ünlü gazeteci ve profesör Cemile hanıma belli bir horgörüyle baktılar; böylesine büyük bir düşünürün sofrasını böylesine beğeni ve bilgi yoksulu, üstelik patavatsız bir kadının hazırlamasını biraz aykırı buldular. Ancak fazla durmadılar bunun üzerinde. Yemeklerin şaşırtıcı lezzetiyle soyadının da bunda etkisi oldu belki. Çorbanın arkasından, hayranlık verici bir hızla, Cemile hanım karışık salata ve beğendi kebabı getirdi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir kez daha hayranlığını belirtti: “Olacak gibi değil; nicedir hiç böyle güzel şeyler yememiştim!” dedi. Öteki konuklar da gönülden onayladılar kendisini. Gerçekte, alçakgönüllü yemeklerdi bunlar, hatta böylesine sofra takımlarında yenilmeyen türden yemeklerdi, ama tıpkı içinde bulundukları salon, tıpkı üstünde oturdukları iskemleler, tıpkı masa ve üzerindeki takımlar ve çok iri kadın gibi değişik geliyordu onlara, hepsinde daha bir başkalık, daha bir tazelik buluyorlardı. Bununla birlikte, Yusuf Aksu bir eksiklik duygusu içindeydi: Cemile hanım sofraya ne rakı kadehi koymuştu, ne rakı. Oysa yabancılarla bir arada bulunmanın ağırlığını atabilmek için buna fazlasıyla gereksinimi vardı. Sonunda dayanamadı.

“Cemile hanım, rakı yok mu? Mekke mi burası?” dedi.

Cemile hanım çenesiyle Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’yı gösterdi.

“Doktora sor bakalım, izin verecek mi?” dedi, kimin kim olduğunu çoktan öğrenmişti.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı güldü.

“İzin hocamızındır, Cemile hanım,” diye yanıtladı. “Ayrıca, benim görüşümü sorarsan, bir iki kadeh rakıdan kimseye zarar gelmez, ben de içerim o kadarını. Ama senin bu eşsiz yemeklerinin tadını bozar mı, bozmaz mı, orasını bilemem.”

Aynı anda, Cemile hanımın yemeklerinin böylesine lezzetli olmasının belki de büyük ustanın sofrasında yenilmelerinden kaynaklandığını

düşündü, bunu da söylemek istedi. Ama Cemile hanım kristal rakı sürahisini getirmiş, herkesin kadehine rakısı konulmuştu. Yusuf Aksu, “Hadi, şerefe!” bile demeden, rakısını başına dikmekteydi o anda. Sonra, iştahının açılması için rakının gelmesi gerekiyormuş gibi, tabağına yumuldu, konuşmadan, çabuk çabuk yemeye girişti. Başını ancak rakısını yudumlamak için kaldırdı. Bu arada, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’la Firuz Polat arasında başlayan oldukça ateşli konuşmayı izlemek için en ufak bir çaba harcamadı. Konuklar, huyunu bilmediklerinden, bunu kendilerine karşı bir horgörü olmasa da bir tür umursamazlık olarak değerlendirdiler. Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç bile sustu. Bir süre yalnızca Cemile hanımın bileziklerinin şıkırtısı duyuldu koca salonda. Sonra, gene Cemile hanım, yeni yemekler getirdikçe, çocukları daha çok yemeye zorlar gibi, Yusuf Aksu’yu ve konuklarını her yemekten biraz daha almaları konusunda zorladı. Firuz Polat duruma bir gazeteci gözüyle bakarak “Allah Allah! Bu evde herkesi bu kadın yönetir gibi, bu işin içinde bir iş olmalı, ama ne? Yusuf Aksu’nun bilgeliği mi?” diye düşündü. Ne var ki çok geçmeden Cemile hanım da sessizliğe gömüldü: öyle anlaşılıyordu ki büyük adam oldukları söylenen bu adamları hiç de beklediği gibi bulmamıştı.

Bu ağır havayı dağıtmak için, Bayram Beyaz girdi araya.

“Hocam, anımsıyor musunuz, yeni tanıştığımız günlerde, bana Yunan filozoflarından söz etmiştiniz,” dedi. “Öyle güzel anlatmıştınız ki tadı hep damağımdadır.”

“Ne demiştim ki?”

“Çok güzel anlatmıştınız, hocam, Herakleitos’tan, Parmenides’ten, bir de... bir de Zenon’dan söz etmiştiniz.”

“Evet, bir yerlerde yeni okumuş ve aklımda kalanları anlatmış olabilirim.”

Üç konuğun üçü de aşırı alçakgönüllülük karşısında irkilerek birbirlerine baktılar.

“Hocam, bir de arkadaşlara anlatamaz mısınız?” diye üsteledi Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Rakı sofrasında mı?” diye sordu. “Sıradan bilgilerle konuklarımızın kafasını mı şişirelim?”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı araya girdi hemen.

“Hocam, o nasıl söz? Çok seviniriz,” dedi.

“Doğrusunu isterseniz, ben bu konuları pek bilmem,” dedi Yusuf Aksu. “Herakleitos insanın aynı ırmakta iki kez yıkanamayacağını söyler, yani her şeyi sürekli ve dönüşsüz bir oluşuma bağlar. Parmenides varlığın birliğine ve sonsuzluğuna inanır. Zenon onun öğrencisidir, ama daha karışıktır, hem de sanki insanla hep alay eder.” Bu sırada, Cemile hanım da içinde olmak üzere, herkesin kımıldamadan, soluk bile almadan, hayranlıkla kendisini dinlediğini gördü. Firuz Polat’la göz göze geldi: o da içer gibi dinliyor olmalıydı. Gülümsedi, “İşte böyle,” deyip sustu.

Bir süre sessizlik oldu, sonra Firuz Polat konuşmayı göze aldı.

“Sayın hocam, bilgisizliğimi bağışlayın: bu filozoflar hangi dönemde yaşamışlardı?” diye sordu.

“İsa’dan önce altıncı ve beşinci yüzyıllarda,” dedi Yusuf Aksu. “Herakleitos’un 570’lerde doğduğu söylenir, Parmenides’in 540’larda. Zenon da 490, 480 yılları arasında doğmuş olmalı. Ama bunlar yaklaştırma tarihler. Daha yakın dönemler olacak ki her şeyi tam söyleyeceksiniz. Örneğin Kant soruldu mu hiç duralamadan Köningsberg 1724, aynı yer 1804 diyebilirsiniz.”

Gözlerini bir kez daha konuklarının üzerinde dolaştırdı: hepsi de hayranlıkla kendisine bakmaktaydı. Özellikle Firuz Polat’ın gözleri parlıyordu. Coşku içinde, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’a doğru eğildi, “Görüyorsun, her şeyin başı tarih!” diye fısıldadı. Hulki Kalaç gülümsedi: köşe yazılarından bilirdi, Firuz Polat tarihi tüm bilgilerin üstüne çıkarır, eksiksiz bir tarih bilgisine erişmiş kişilerin her şeyi bilen, daha da iyisi, her şeyi yapabilen kişiler olduğunu düşünürdü. Haftada dört gün, gazetenin beşinci sayfasının sağ başında, *Çuvaldız* başlığı altında yazdığı ünlü köşe yazılarında, karısı Asude, oğlu Hakan ve kendisiyle doğrudan ilişki kuran okurlarından sonra, yazılarında en çok söz ettiği konu belki de buydu: tarihi unutanlara çuvaldızı batırıp dururdu. Onun bu inancını sık sık çürütmeyi denemişti. Ancak, belki bayağı çakırkeyf olduğundan, belki eski bir tartışmayı yeniden başlatmak istemediğinden, dostunun her zaman aykırı

bulduğu düşüncesine bu kez karşı çıkmadı. Ayrıca, çıksa da arkasını getiremeyecekti, çünkü tam o sırada, bilezik şıkırtılarının ardından, Cemile hanımın sesi yükseldi.

“Kahveler geldi! Hepsi orta şekerli! Hocanınki gibi!”

Üç konuk birbirlerine baktılar: kahve içip içmeyecekleri, içeceklerse nasıl içecekleri sorulmadan, herkese orta şekerli kahve getirildiğine göre, gitme saatleri de önceden belirlenmiş demekti; bu durumda, kahvelerini içer içmez kalkmaları gerekirdi. Öyle düşündüler, öyle de yaptılar.

Aşağıda, kapıdan çıkıp arabalarına doğru yürüdükleri sırada, Firuz Polat derin bir oh çekti.

“Hiçbirimiz dil konularının kıyısından bile geçmedik,” dedi.

“Evet, doğru,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Ama Paul Valéry’yi bilmezmiş gibi davranmasını hâlâ anlamış değilim.”

“Kim bilir, sürekli dille boğuşan bir adam da ondan belki,” dedi Firuz Polat, profesörün koluna girdi. “Ne olursa olsun, tarihsel bir akşam yaşadık! Ama beni en çok etkileyen şey ne, biliyor musun? Tıpkı senin benim gibi bir adam olması, öyle içten, öyle alçakgönüllü!”

“Evet, doğru, dünya tatlısı bir adam!” dedi Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç. “Ama öyle az konuşuyor ki! Bıraksan, öyle susup oturacak. Böylesine büyük bir adamın böylesine az konuşması çok şaşırtıcı, hem de üzücü!”

Firuz Polat bundan sonraki görüşmelerinde onun sessizliğini yenebileceklerini umduğunu belirtti, ama Prof.Dr. Osman Nuri Balcı o kadar iyimser değildi.

“Sanmam, dostum,” diye içini çekti. “Korkarım, hoca bizi kendi düzeyinde görmedi, ya da biz kendimizi gösteremedik. Sanmam ki bir daha görmek istesin bizi!”

İki arkadaşı da kendisine hak verdi: o akşamdan sonra, Yusuf Aksu’yu yeniden görebileceklerini pek uslarından geçirmedikleri gibi, ne Bayram Beyaz yeni bir karşılaşma düzenlemeye kalkıştı, ne Yusuf Aksu başlamış dostluğu sürdürmeyi düşünür gibi göründü. Avukat Zeynel Duman’ın ikide bir telefon etmesi ya da en az haftada bir kez, olur olmaz saatlerde çat kapı gelivermesi, yeni kapıcı ağzı var dili yok Ramazan efendi, arada bir Kızıl

Tosbağa'yla çıktıkları Boğaz gezintileri, en az yirmi katına çıkmış olan gelirine ilişkin hesaplar, atılacak imzalar nicedir durgunluk içinde geçen yaşamında bayağı büyük değişikliklerdi. Üstelik, en azından Bayram Beyaz'ın gözlemine göre, bu görüşme belleğinde pek öyle derin bir iz bırakmışa benzemediği gibi umduğu yararı da sağlamamıştı. Yalnız bir kez, Bayram Beyaz gazetede Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'ın "imzaladığı" büyük bir yapının fotoğrafını gösterince, gülümsedi, "İyi adam, hoş adam, ama hem çok konuşuyor, hem çok şey biliyor," demekle yetindi. Sonra, bir gün, biraz da zaman öldürmek düşüncesiyle, içlerinden birinin çok önemser göründüğü Fransız yazarı Paul Valéry konusunda bilgi edinmek için birkaç Fransız ansiklopedisi karıştırdı, *Encyclopædia Britannica'*dan da edindiği bilgilerin nesnelliğini denetledi. Başka bir gün, yemeği ya da rakıyı fazla kaçırmak yüzünden uykusu kaçıp da dört buçuğa dek sözlük ve ansiklopedi karıştırdığı bir gecenin sabahında, zorlu bir baş ağrısıyla uyanınca, konuklardan birinin hekim olduğunu anımsadı, adını çıkarmaya çalıştı, bir türlü çıkaramadı: birinin soyadının Polat olduğunu anımsıyordu ya hekimin soyadının bu olduğunu hiç sanmıyordu.

Kahvaltıdan sonra, bu gibi durumlarda her zaman yaptığı gibi, sorununu iki aspirin birden alarak çözdü. Ama, tam baş ağrısının geçtiğini ayrımsadığı anda, ünlü hekim bir kez daha takıldı usuna, gene adını çıkarmaya çalıştı, gene olmadı. Belleği mi zayıflıyordu, yoksa yalnızca okuduklarını alıkoyacak biçimde mi koşullanmıştı, bir karar veremedi. Ne olursa olsun, bu iş nerdeyse bir saplantıya dönüştü, adamı çağırmayı usundan bile geçirmemekle birlikte, gün boyunca, "Neydi? Neydi?" diye sorup durdu kendi kendine. Bir süre *Gelişim Larousse*'un sayfalarını çevirerek fotoğrafını aradı. Sonra, kendi olanaklarından umudunu keserek Cemile hanıma sordu, o da anımsayamayınca, ister istemez Bayram Beyaz'ın dönüşünü bekledi. Ama öyle büyük bir sabırsızlıkla beklemişti ki alt yanı bir ad, bir dilsel öğe olmasına karşın, yanıtı çok değerli bir armağan gibi karşıladı. Bu hızla, nerdeyse tüm yemek boyunca, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla iki arkadaşını konuştular.

Bundan sonraki akşamlarda da arada bir söz açıldı üç dosttan, hem de sözü daha çok Yusuf Aksu açtı: kimi zaman kendilerini görüp görmediğini sordu, kimi zaman konuşmakta oldukları konuda Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ya da köşe yazarı Firuz Polat'ın ne söyleyebileceğini. Ancak, neden bilinmez, üzerinde en çok durduğu kişi

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ydı: bundan böyle bu adı kolay kolay unutacağa benzemiyordu. Her şeyden önce Bayram Beyaz’ın dostları olduklarını düşündüğü için söz açtı onlardan, Bayram Beyaz da onun dostlarından söz etmekten hoşlandığını gördüğü için olanak buldukça sözü onlara getirmeye çalıştı. Sonra, bir gün, Firuz Polat’ın büyük bir övgüyle kendisinden söz ettiği, ünlü karşılaşmalarında söylediği bir sözü aktarıp yorumladığı yazısını alıp getirdi: Firuz Polat, yalnız kendisi için yazdığı bir günlük, yalnız çok yakın bir dosta gönderilen bir mektup gibi doldurduğu ünlü köşesinde, söze, “Bugün hiç alışık olmadığım, sizin de benden hiç mi hiç beklemeyeceğiniz bir şey yapacağım: hem övüneceğim, hem de öveceğim,” diye başlıyor, övme ve övünme konusunda ulus olarak “ya çok abartmacı, ya çok cimri” olduğumuzu belirttikten sonra, oldukça uzun sayılabilecek bir gecikmeyle, Türkiye’nin Mevlana’dan sonra gelmiş geçmiş en büyük dilci ve düşünürü Yusuf Aksu’yu tanımak gibi olağanüstü bir onura eriştiğini muştuluyor, onun insanı büyüleyen bakışlarını, göz kamaştırıcı görünüşünü ve tüm gerçek büyükler gibi ne denli alçakgönüllü olduğunu, ilk kez kapısını açtığı üç ayrıcalıklı insanın düzeyine nasıl “yağdan kıl çeker gibi” iniverdiğini anlatıyor, iktidarlar ve üniversiteler kendisini ne denli bilmezlikten gelirlerse gelsinler, tarihin çok yakın bir gelecekte onun bu yüzyılın en büyük bilim ve düşün adamlarından biri olduğunu yazacağından kuşku duymadığını söyleyerek “ilkçağ felsefesinden yola çıkıp en son bulgulara kadar tüm bilimsel kazanımlarla doğrulanan evrensel dilbilgisi kuramını” söz konusu ediyor, en sonunda, her üç yazıdan birinde adlarını geçirmeden edemediği oğlu Hakan’la eşi Asude hanımın kendisiyle birlikte Yusuf Aksu’yu tanıma mutluluğuna erişememiş olmalarının üzüntüsü bir yana bırakılırsa, benzersiz bir mutluluk içinde yaşadığını yazıyordu.

Yusuf Aksu yazıyı baştan sona okudu, ama pek de hoşlanmış gibi görünmedi.

“Nedir bu? Firuz bey benimle alay mı ediyor?” dedi.

“Öyle şey olur mu, hocam?” diye atıldı Bayram Beyaz. “Böyle bir çılgınlığa kim girişebilir?”

Yanıt gelmeyince, belki de bu tepkisiyle kendini küçük düşürdüğünü, büyük adamlara özgü bir eğilim sonucu, Yusuf Aksu’nun kendisine yönelik övgüler karşısında içgüdüyle başkaldırdığını, bundan ancak bir ısınma evresinden sonra hoşlanmaya başlayabileceğini düşünemedi. Şu var ki Firuz

Polat'ın öteki köşe yazılarıyla Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın postayla yolladığı *Diabet ve gençlik* ve *Yahya Kemal ve Ahmet Haşim* adlı yapıtlarını daha da belirgin bir ilgisizlikle karşıladı: şöyle bir başlıklarını okuduktan sonra, hepsini baştan sona okumuş da yorgun düşmüşçesine, sehpanın üstüne bıraktı. Gene de onlardan söz etmeyi sürdürdüler; böylece, kendi kişisel nitelikleri nedeniyle olmasa da kendisinin onlara duyduğu ilgi nedeniyle, üç adamın değeri gittikçe arttı, her üçü de, yavaş yavaş, Yusuf Aksu'nun düşüncesinde birer dosta dönüştü. Bayram Beyaz gelişmeyi gözleriyle izliyordu; mart ayının sonuna doğru, hem Yusuf Aksu'yu, hem üç dostu hoşnut etmek düşüncesiyle, onları gelecek çarşamba gene yemeğe çağırmayı önerdi. Yusuf Aksu pek coşkulu bir biçimde olmasa da hemen benimsedi öneriyi. Cemile hanımın "Biz vebbigoç muyuk? Hocanın parasına yazık!" diye homurdanması kararı değiştirmeye yetmedi. Bayram Beyaz bir adım daha ileri gitti: özellikle Firuz Polat'ın köşe yazısıyla bu köşe yazısına göndermede bulunan bir başka köşe yazısından sonra, birçok tanıdığın Yusuf Aksu'yla tanıştırılmayı bir onur sayacağını çıtlatması nedeniyle konuk sayısını iki katına çıkarmayı düşündü, Yusuf Aksu da çömezinin önerisine karşı çıkmadı; tam tersine, bir öneri de kendisi getirdi: dizelgeye Zeynel Duman'ı da eklemesini istedi: coşkulu bir adamdı, yemeğe canlılık getirirdi. Böylece, Bayram Beyaz, hocayı fazla ürkütmemek için ilk yemekte hiç bulunmamayı yeğlemiş olan Şemsi Çamlı'yı, gazetedeki pay oranını her geçen gün biraz daha artırarak gerçek patron durumuna gelmiş olan ünlü işadamı Mustafa Tahtakuşu'yu ve onun yaşamöyküsü ve düşünceleri üzerine bir kitap hazırlamakta olan, bu nedenle de her yerde gölge gibi ardından gelen yazın ve felsefe tutkunu "gazeteci-yazar" Ahmet Kolçak'ı da çağrılılar dizelgesine eklemeye karar verdi.

Yusuf Aksu, konukların sözleşmiş gibi iki dakikalık bir süre içinde birbiri ardından içeriye dolduklarını görünce, biraz ürktü, ama Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın, bir yandan saygısını açıkça gösterirken, bir yandan da elini bir baba gibi avuçlarına alarak sevecen bir gülümsemeyle, "Hocam, sizi gene çok iyi gördüm, çok sevindim," demesi, ötekilerin de aynı biçimde, bir konuyu tartışmak ya da bir yarar sağlamak için değil, sevgi ve dostluklarını göstermek için gelmiş insanlar gibi davranmaları ürküntüsünü çabucak giderdi. O zaman, önceki yemekle şimdiki arasındaki sürekliliği kanıtlamak istercesine, elini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın kolunun üstüne koydu.

“Paul Valéry’den yeni bir şeyler okudunuz mu?” diye sordu.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı irkildi.

“Hayır, hocam, şu günlerde Valéry’yi yeniden açacak zamanım olmadı,” dedi. “Ama, *Cahiers* de içinde olmak üzere, her yapıtını en az üç kez okumuş olduğumu söyleyebilirim size.”

Yusuf Aksu gülümseyerek onayladı bu edimi.

“Doğru, insan Valéry’yi her yeniden okuyuşunda yeni şeyler bulabilir. *Cahiers* de başlı başına bir gömüdür. *La Soirée avec Monsieur Teste, L’Introduction à la méthode de Léonard de Vinci, Eupalinos ou l’architecte* ve tüm ötekiler de çok değerli yapıtlar. Ama şiirleri bunların ellide biri bile değil belki. Ne diye her şeyden önce ozan yapıyorlar ki adamı?”

“Bilemiyorum, hocam,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, yüzünde önce bir şaşkınlık, sonra bir mutluluk anlatımı belirdi. “Belki de şiire daha çok önem verdiği ve az yazmasına karşın çok iyi bir ozan olduğu için. Siz de böyle düşünmüyor musunuz?” Gözlerini Yusuf Aksu’ nun gözlerine dikti. Sorusuna yanıt gelmeyince, saçma bir şey söylemiş olmaktan korktu. “Ama sizin bu sorunun yanıtını hepimizden daha iyi bildiğinizden kuşkum yok, hocam,” diye kekeleyip sustu. Kafası karışmıştı: Yusuf Aksu’nun, şöyle böyle iki buçuk ay önce Paul Valéry’yi hiç tanımazmış gibi görünürken, şimdi yapıtlarını yeniden okumanın yararından söz etmesini açıklamakta zorlanıyor, “Demek onu avcunun içi gibi biliyordu!” diye yineleyip duruyordu içinden. “Ama öyleyse?” Kendisini alaya alması söz konusu olamayacağına göre, bu kısa sürede tüm Valéry’yi okumuş, üstelik kimi yapıtlarına yeniden dönmüş olması gerekirdi, bu da ancak onun büyüklüğünün belirtisi olabilirdi, ama, hele *Cahiers*’den söz ettiği göz önüne alınınca, zaman açısından böyle bir şey olanaksızdı. Yanından usulca uzaklaşmakta olan “büyük adam”ın arkasından hayranlıkla karışık bir şaşkınlıkla baktı. Sonra usulca kitaplığa gitti, iki dakika sonra, Valéry’nin kitaplarının önündeydi. Bir ikisini alıp baktı: hepsi de ilk baskısıydı, en az üç dört kez yeniden okunmuşa benziyorlardı. “Anlayamıyorum, hayır, anlayamıyorum!” diye mırıldandı. Yusuf Aksu, Bayram Beyaz’la Ahmet Kolçak’ın yanına gidiyordu, kendisi de oraya yöneldi.

“Hocam, bakın, Ahmet bey ne soruyor,” dedi Bayram Beyaz.

“Ne soruyor?”

Ahmet Kolçak gülümsedi.

“Sezen Aksu’yla bir akrabalığınız olup olmadığını soruyordum, hocam,” dedi.

Birden tüm konuklar çevrelerinde toplandı.

“Sezen Aksu kim?” diye sordu Yusuf Aksu.

“Sezen Aksu’yu tanımıyor musunuz, hocam?”

“Hayır, tanımıyorum.”

“Akrabalığınız yok mu yani?”

Yusuf Aksu yanıt vermedi, şaşkın şaşkın baktı yalnızca. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, üstünde hep o babacan büyük hekim havası, elini Ahmet Kolçak’ın omzuna koydu.

“Hocamız bu hanımın kim olduğunu bile bilmediğine göre, yoktur herhalde,” dedi, sonra hoşgörüyle gülümsedi. “Bizim Ahmet böyledir, gerçek bir filozoftur, hocam: soyadları aynı olanların kardeş olduklarını ve ünlü şarkıcıları herkesin tanıdığını sanır,” diye ekledi.

Bu arada, büyük servetini yapsatçılıktan kazanmış olan Mustafa Tahtakuşu evin görkemi karşısında şaşkınlığa uğramış, ama yapıları denetlemeye fazlasıyla alışkın olduğundan, kimseden izin istemeden, sanki satın alacakmış gibi, tüm daireyi dolaşmaya girişmiş, Cemile hanım da, bakışlarını beğenmediğinden olacak, onun arkasına takılmıştı. Yatak odaları dışında tüm daireyi gezdikten sonra, Cemile hanıma döndü.

“Çok büyük bir ev,” dedi.

“İyi söyledin, çok büyük bir ev,” diye yanıtladı Cemile hanım. “Çok büyük bir ev, ama içinde şöyle pamuk gibi bir hanım yok, çoluk çocuk yok, sanki baykuş yuvası.”

Mustafa Tahtakuşu bu sözlerden etkilenmiş gibi görünmedi.

“Peki, televizyon nerede?” diye sordu usulca.

“Televizyonu ne yapacaksın? Maç meraklısı mısın?” dedi Cemile hanım.

“Hayır, öyle sordum. Yerini sordum.”

“Televizyon yok ki yeri olsun!”

“Hoca televizyonu nerede izler peki?”

“Hiçbir yerde.”

“Nasıl olur? Televizyon izlemez mi diyorsun yani?”

“İzlemez.”

“Allah Allah! Bir yaşıma daha girdim! Bunu ona yakıştıramadım doğrusu,” dedi Mustafa Tahtakuşu, şaşkınlıkla başını sallayarak öteki pencerenin önünde bir halka oluşturmuş olan konuklara ve bir televizyonu bile bulunmayan Yusuf Aksu’ya doğru yürüdü.

Cemile hanım halkayı yararak ortaya girdi, bir an, ellerini beline koyup bir bolluk ve cömertlik heykeli gibi durdu, sonra çok önemli bir haber verir gibi, “Ezo Gelin çorbamız hazır!” dedi.

Özellikle yeni gelen konuklar Cemile hanıma şaşkınlıkla baktılar: Bayram Beyaz’ın eşi olduğunu çoktan öğrenmiş olmalarına karşın, böyle bir evde böyle bir kadının varlığı gibi Ezo Gelin sözcükleri de şaşırtmıştı onları, dünyanın düzeni tersine dönmüş gibi bir ürperti uyandırmıştı içlerinde. Buna karşılık, Ezo Gelin çorbasını büyük bir hazla, nerdeyse tadının sesini de dinler gibi, hiç konuşmadan içtiler. Çorba tabakları kaldırılıp daha büyük tabaklara bulgur pilavıyla sac kebabı konulurken de çıkmadı sesleri. Ancak, rakısını birkaç kez yudumladıktan sonra, Ahmet Kolçak Yusuf Aksu’ya bir soru sordu: “Sayın hocam, romanlarda ve filmlerde neden hep zengin adamlar yoksul ve bilgisiz kızlara vurulur?”

Yusuf Aksu gözlerini şaşkınlıkla ona dikti.

“Anlamadım,” dedi.

Gazeteci-yazar bir an düşündü.

“Şöyle de sorulabilir, hocam,” dedi: “Neden yoksullar güzel de zenginler hep çirkin?”

“Öyle mi? Neden?” diye sordu Yusuf Aksu, tüm yaşamınca okuduğu tek roman *Robinson Crusoe*’ydu, ama ansiklopedi bilgisi yardımına yetişti: “Quasimodo çok mu zengindi?” diye sordu.

“Ama siz oldukça eski bir romandan örnek veriyorsunuz, hocam,” dedi Ahmet Kolçak. “Bu Quasimodo ne zaman yazılmıştı?”

Mustafa Tahtakuşu araya girdi.

“Quasimodo kim, hocam?” diye sordu.

Bir sessizlik çöktü salona, yaşamsal bir sınav söz konusuymuş gibi herkes gözünü Yusuf Aksu’ya dikti, ama Yusuf Aksu kendi dünyasında, herkesten uzakta yaşıyordu sanki, kendi kendine konuşur gibi, “Quasimodo on beşinci yüzyılda yaşadı, *Notre-Dame’ın kamburu* da 1831’de yayımlandı,” dedi.

Tüm masadan bir hayranlık uğultusu yükseldi. Bu arada, Bayram Beyaz gazeteci-yazarın önce ayağına basarak, sonra kulağına eğilerek bu konuyu kapatmanın daha iyi olacağını belirtti. Ama, öyle anlaşılıyordu ki, herkes kafasında önceden birkaç soru hazırlayıp gelmişti o akşam, yazın, tarih, toplumbilim, politika, dilbilim, her konuda birbiri ardından soru yağdırmaya giriştiler. Soruları genellikle sıradan konulara ilişkindi, Yusuf Aksu, yarım yüzyıllık ansiklopedi okuru olarak, kısa ve açık bir biçimde yanıtlamakta güçlük çekmedi. Yanıtını bilmediği bir iki soru karşısında da “Bilmiyorum, özür dilerim,” demekle yetindi. Bu yanıt da ötekiler kadar hayranlık uyandırdı konuklarda. Sonunda, bilemedin, üç çeyrek saatte, nerdeyse dünyanın tüm sorunları geldi sofraya. Tam bu evrenin bittiği düşünülürken, büyük işadamı Mustafa Tahtakuşu bir kez daha araya girdi: ulusunun tinsel değerlerine derinden bağlı bir insan olarak, kuşaklar arasında kopukluk yaratan dil özleşmesi eylemine öteden beri karşı olduğunu vurguladıktan sonra, bu eylemin son yıllarda çok aşırı gittiğini, hatta görgü kurallarını aşarak müstehcenliğe kaydığını belirttikten sonra, Yusuf Aksu’dan en az on beş dil bilen bir bilim adamı ve ülkenin en büyük dilbilimcisi olarak bu konuda ne düşündüğünü sordu. Yusuf Aksu soruyu pek anlayamadı, konuğundan birkaç örnek istedi.

“Örnekten çok ne var, hocam?” dedi Mustafa Tahtakuşu. “İşte *kuram*, işte *yaşam*, işte *ulam*...”

Yusuf Aksu gene anlayamadı, öyle durup konuğuna baktı bir süre, ama o böyle bocalarken, o dakikaya kadar sofrada hiç sesi çıkmamış olan Zeynel Duman girdi araya.

“Çok haklısınız, efendim,” dedi. “Bu adamlar, boylarına bakmadan, atalarıyla yarışmaya kalkıyorlar: onlar *selam* demiş, bunlar *yaşam* diyorlar; onlar *kelam* demiş, bunlar *kuram* diyorlar. ”

Yusuf Aksu da ona katıldı o zaman.

“*Devam, meram, hitam, hamam, haram,*” diye saymaya başladı. “*Makam* da var.”

“*Hitam*, şeytanın aklına gelmez; tam çağdaş bir sözcük!” dedi Firuz Polat.

Zeynel Duman bir kahkaha attı.

“*Tamam*, kapatalım artık,” dedi.

Birkaç kişi içtenlikle güldü, ama Mustafa Tahtakuşu Zeynel Duman’la Yusuf Aksu’nun sözlerini hiç işitmemiş gibi davrandı, ya da hiç anlamadı. Gene Yusuf Aksu’ ya dikti gözlerini.

“Bunlar uydurmacı, değil mi, hocam?” diye üsteledi.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Evet, doğru, efendim, uydurmacı. Herkes uyduruyor, kelamcısı, selamcısı, hitamcısı, kuramcısı, makamcısı, hepsi, hepsi. Çünkü, benim görüşümü sorarsanız, dilin kendisi uydurma. İnsanlar başından beri uyduragelmişler,” dedi.

Onun arkasından Zeynel Duman kaptı sözü.

“Ama bunlar belki daha da öteye geçmek, uydurmadan kurtulmak için uyduruyorlar. Onları yabana atmayın!” diye ekledi.

Mustafa Tahtakuşu pek bir şey anlamadan başını önüne eğerken, Sivaslı Cemile bir kez daha başlarında bitti.

“Yemekler soğuyor,” dedi. “Bizim yemekler bekletilmeye gelmez.”

Konuklar bu evin töresinin önlerine getirilen yemekleri oyalanmadan yemek olduğu kanısına vararak pilav üstü sac kebaplarını daha bir hızlı yemeye giriştiler. Bir süre yalnızca çatal ve bıçak sesleri duyuldu. Yemeğe rakı da eşlik ettiğinden, en azından yanındakiyle konuşmayı deneyenler oldu. Yeni bir uyarı gelmediği için de tabaklar yeniden değiştirilirken, sesler yükseldi, konuşanlar çoğaldı. Herkes Yusuf Aksu’yla konuşmak istiyordu kuşkusuz, ama, Mustafa Tahtakuşu ya da Ahmet Kolçak gibi gülünç olmaktan korktuklarından, birbirleriyle konuşmayı yeğliyorlardı. Bu arada, Yük.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’ın sesi gittikçe yükselmeye başladı: her

alanda “örnek sentezler” yaratmak varken, bilinçle silinen Osmanlı izlerinden söz ediyor, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da çoğu kez kendisini onaylıyordu. Firuz Polat, her zaman tarihin hakkını vermiş bir yazar olmasına karşın, bu görüşlere katılmıyordu, sözü son günlerde yazılarında da çok sık işlediği bir konuya: demokrasiye getirdi, nerdeyse her tümcesini Yusuf Aksu’ya da onaylatarak herkesin kulak kabartmasını sağladı; ancak, konuya bir tarihçi gözüyle, üç ayrı noktadan baktığından, uslamlamasını izlemek kolay olmuyor, politikacıların bu konuda değişik dönemlerde söyledikleri ve yaptıkları karşılaştırılınca, demokrasiyi hem faşizm, hem özgürlük yönetimi, hem devrim, hem tutuculuk, hem bireycilik, hem toplumculuk olarak anlamak gerekiyordu.

Yusuf Aksu, her zaman olduğu gibi, rakının etkisiyle gevşemişti, bayağı baygın bakıyordu, gene de toparlamaya çalıştı kendini.

“Bütün bunlar bana biraz karışık geliyor, kavramları birbirinden iyi ayırmak gerek,” dedi. “Siz de çok iyi bilirsiniz ki Platon’da dört yönetim biçimi vardır: timokrasi, oligarşi, demokrasi, bir de tiranlık. Bilirsiniz, Platon *Devlet*’inde bir bir açıklar bunları. İsterseniz, bakabilirsiniz.”

Firuz Polat’ın gözleri parladı.

“Evet, öyledir, hocam: izniniz olursa, bu gözleminizi köşemde açıklamak isterim,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Yusuf Aksu’nun kulağına eğildi.

“Firuz bey iyi arkadaş, hoş arkadaş, ama, söz aramızda, insan hatırını bile soramıyor, efendim: hep kendinden, eşinden, çocuklarından söz ettiğinden, ‘Nasılsın?’ diye sordunuz mu yazısını okumadınız sanıyor,” dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi; ama hekim de gülümsediği için gülümsüyordu, sözü edilen yazıları okumadığından, fazla bir şey anlamış değildi. Gene de “Anlıyorum, anlıyorum,” diye yineledi.

Mustafa Tahtakuşu, Yusuf Aksu’nun sağına oturtulmuş olmasına karşın, bir işadamı olarak kendisine yeterince söz verilmediği için sinirlenmeye başlıyordu; demokrasinin yaşayabilmek için iç ve dış barışa gereksinimi bulunduğunu, bu nedenle, ne pahasına olursa olsun, birlik beraberliği korumak gerektiğini söyledi. Bu konuda Amerika’nın tüm dünya için “en

güzel bir örnek" oluşturduğunu belirtti. Zeynel Duman bir kez daha oyunbozanlık etti.

"Ama ben beni bildim bileli sürekli savaşan bir ülke varsa, o da Amerika Birleşik Devletleri," dedi. Sonra gülümseyerek Yusuf Aksu'ya döndü, "Değil mi, hocam?" diye sordu.

Yusuf Aksu başıyla onaylamakla yetindi. Ama Firuz Polat gözlemi tümüyle ona mal etti.

"Hocam, siz bir peygambersiniz!" diye haykırdı. "Bizler gözümüzün önündekine körler gibi bakıyoruz, sizse baktığınız her şeyi görüyorsunuz."

"Neden peygamber olayım ki?"

"Peygamber gözünün önündekini gören kişidir."

Firuz Polat ilginç övgüsünün hemen herkesi etkilediğini gördü; ancak, nerdeyse aynı anda, gazetesinin en büyük paydaşının tuhaf bir biçimde yüzünü buruşturduğunu ayrımsayınca, irkildi. Hiç kuşkusuz, dalkavukluk olsun diye övmemişti Yusuf Aksu'yu; tam tersine, şu son üç saat içinde ağzından çıkan on tümceden en az on beş köşe yazısı çıkarabileceğini, dolayısıyla benzerine az rastlanır bir üstün insan karşısında bulunduğunu düşünüyordu; bununla birlikte, patronun suratını gördükten sonra, övgünün zamanını doğru seçtiğinden kuşkuya düştü. Patronun önünde hiç görüş bildirmemeye karar verdi. Bu yüzden, gece yarısına doğru, adımını apartmandan dışarıya attığı anda, adam birden koluna girip de "Ben onu bunu bilmem: bu adam kızıl komünist!" deyince, yüreği duracak gibi oldu, öyle donup kaldı olduğu yerde. Ancak, hemen arkalarından gelen Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da işitti gözlemi.

"Beyefendi, siz neler söylüyorsunuz!" diye atıldı. "Bunu da nerden çıkardınız!"

Mustafa Tahtakuşu bu kez de onun koluna girdi.

"Nerden mi çıkardım? Dilin uydurmalığı, Platon'un timokrasisi, Amerika'nın sürekli savaşı, saray yavrusunda Ezo Gelin çorbaları, daha ne olsun!" dedi.

"Olamaz! Şaka ediyorsunuz!" diye yanıtladı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

“Hayır, şaka etmiyorum. Adamın üstü başı ne öyle! Başkasının eskisini giymiş gibi!”

Herkes çevrelerinde toplanmıştı: Firuz Polat başını önüne eğiyor, gazetenin saymanı Şemsi Çamlı ve Yük.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç konuya hiç girmemeyi yeğlediklerini belli ediyorlardı. Yanıt vermek gene Prof.Dr. Balcı’ya düştü.

“Hayır, Mustafa bey, hayır, kardeşim, ben sizin gibi düşünmüyorum,” dedi. “Ayrıca, kömünist de olsa büyük adam. Komünist de olsa Platon’u iyi biliyor. Bunu herkesin suratına çarpmak gerekir! Platon’un zamanında komünizm diye bir şey yoktu.”

Mustafa Tahtakuşu biraz sarsılır gibi oldu, iyi geceler dileyerek arabasına yöneldi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, sanki beklenmedik bir şey yapmasından kuşkulanıyormuş gibi, arabasına bininceye kadar öyle durup gözleriyle izledi onu, sonra Firuz Polat’a döndü.

“Evet, ben böyle düşünüyorum, büyük adamların sağı solu olmaz,” dedi. “Valéry’yi ne sağa koyabilirsin, ne sola; Rimbaud’yu da öyle.”

“Yüzde yüz katılıyorum sana,” dedi Firuz Polat. “Gene de hocaya komünist denilmesi öyle tepemi attırdı ki dilim tutuldu.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı dostunun omzunu okşadı.

“Aldırma,” dedi. “Şurasını da unutmamak gerekir ki, hoca komünizmi savunuyorsa, komünizm kötü bir şey değil demektir.”

Firuz Polat, solculukla, hele komünizmle hiç de başı hoş olmamakla birlikte, hekimin bu görüşüne de yüzde yüz katıldığını söyledi. Ama içi rahat değildi. O güne kadar, yazılarında sağ sol çekişmelerine hiç girmemeyi yeğlemiş, bunun yararını da görmüştü: işte, daha niceleri gibi, görünüşte ortada, gerçekte sağda yer alan bir gazeteciydi, bu niteliğiyle ün kazanmıştı, tarih, demokrasi, günlük sorunlar ve sınırlı eleştirilerle *Çuvaldız*’ı “hep dik tutuyordu”, iyi para alıyordu, okurlar da, yöneticiler de yazılarını beğeniyorlardı. Ancak, Yusuf Aksu’nun kişiliği fazlasıyla çekiciydi, nerdeyse büyülüyordu onu. Patronun kızgınlığına inat, bu büyük adamı ve düşüncesinin derinliklerindeki sol yönelimi sık sık işleyerek büyük bir çıkış yapabileceğini düşündü birden. Ertesi hafta, cuma *Çuvaldız*’ında, büyük bilim adamı Yusuf Aksu’nun düşüncesinde “her şeye

karşın oldukça güçlü bir sol damar da" bulunduğunu yazdı, ertesi cuma aynı konuya yeniden döndü; üstelik, bu kez büyüklüğünde "nerdeyse doğuştan gelen güçlü sol yönelim"in küçümsenmeyecek bir payı bulunması gerektiğini vurguladı. Böylece, yazılarında sağla sol arasında bir denge kurarak "siyasal yelpazenin tam ortasında" bulunduğunu da kanıtlamış olacaktı.

Ancak, bilincin derinliklerindeki sol yönelimle kesinlikle siyasal nitelikli sol düşünce arasındaki ayrımı gözden kaçırmamak gerektiği konusunda Firuz Polat'ın sık sık uyarılarda bulunmasına karşın, Yusuf Aksu'nun "sol düşünür" ünü oldukça çabuk yayıldı. Hiç kuşkusuz, insanlara fazlasıyla soyut gelen "büyük dilbilimci" kavramına daha elle tutulur bir nitelik ekleyerek kendisine daha insanca bir kimlik veriyordu bu, kimilerinin tüylerini ürperten bir özellik bile olsa, insanlarla arasındaki uzaklığı azaltıyordu. Bu nedenle, birçok okur Firuz Polat'ın yazılarındaki "oldukça güçlü bir sol damar" sözcüklerini gönlünce anlamlandırarak Yusuf Aksu'yu ateşli bir devrim savaşçısı olarak görmeye başladı. Başka olgular da destekledi bu yönelimi. Örneğin, Mustafa Tahtakuşu'nun Maçka'ya gelişinden üç dört ay sonra, gene bir çarşamba akşamı, Firuz Polat, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve Bayram Beyaz'ın gazetesinin genç yazı işleri müdürlerinden Volkan Bozkurt'un ünlü sofrada Erkek Cemile'nin elinden Sivas yemekleri yedikleri bir akşam, kahveler içilirken, genç yazı işleri müdürü, Yusuf Aksu'ya tüm ülkeyi yeni bir coşku dalgasıyla çalkalandıran eski bir politikacının bir gün önce Sultanahmet alanında yaptığı konuşmaya ilişkin görüşünü sordu.

"Duymadım," dedi Yusuf Aksu.

"Dinlemediniz mi? Dün akşam televizyonlar da gösterdi," dedi yazı işleri müdürü.

"Hayır, dinlemedim," dedi Yusuf Aksu, konuşmayı hiç mi hiç merak etmediğini de duruşu ve bakışlarıyla belli etti.

Ama Volkan Bozkurt ceketinin iç cebinden birkaç gazete kesiği çıkarıp saygıyla kendisine uzattı.

"Burada yazıyor, efendim," dedi.

"Teşekkür ederim, sonra okurum," dedi Yusuf Aksu. Sonra genç gazetecinin boynunu büktüğünü görünce, alıp okudu.

Maçka’daki akşam toplantıları hem bu kadar uzun söylemleri kaldırmazdı, hem de bu toplantılara düzenli olarak katılanlar politikadan çok daha önemli konular çevresinde döndüklerini düşünürlerdi. Bu nedenle, herkesin suratı asıldı, gözler, suçlarcasına, genç yazı işleri müdürüne dikildi. Ancak Yusuf Aksu genç adamı kırmak istemiyordu, ünlü politikacının konuşmasını veren haberi baştan sona okudu, sonra, en az bir dakika süresince, ikinci kesikte, adamı yaka bağır açık, ceketsiz, kravatsız, önünde bir mikrofon demeti, kürsüden halka doğru sarkar gösteren fotoğrafa baktı.

“Hocam, ne diyorsunuz?” diye sordu Volkan Bozkurt.

Yusuf Aksu dostça gülümsedi ona.

“Ne diyeyim, şişman adam kalabalığın ortasında konuşuyor,” dedi.

Bu yanıt okuduğu konuşma özetinden çok, önündeki fotoğrafı açıklayan bir yanıttı. Gene de çevredekilerin gözleri hayranlıkla parladı: yanıtın “şişman adam”ın sunduğu görüntünün somut bir özeti olmaktan çok, o sırada yaptığının, yalnızca o sırada da değil, tüm yaşamı boyunca söylediklerinin, daha da iyisi, tüm yaşamının bir özeti olduğunu, düşünce ve eylemlerinin yalnızca konuşma edimine, kişiliğinin yalnızca bir şişman adam görüntüsüne indirgendiğini dile getirmek istediğini düşündüler. Haksız olduklarını söylemek de zordu. Firuz Polat Bayram Beyaz’ın kulağına eğildi, “Geçenlerde de söylemiştim: peygamber gözünün önündekini gören kişidir,” dedi, ama bunu düşüncesindeki “oldukça güçlü sol damar”a bağlamak usundan bile geçmedi.

Bu arada, Maçka’ya ilk kez gelmiş olan bir adam, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın bir dostu, siyasal görüşleri nedeniyle üniversiteden uzaklaştırılmış bir hekim, Yusuf Aksu’nun yanıtını yeterli bulmuşa benzemiyordu.

“Orası tamam da ne söylüyor, efendim?” diye üsteledi.

Başta Erkek Cemile olmak üzere, hemen herkes gözlerini aldığı yanıtla yetinmeyen adama dikip “Yetmedi mi?” dercesine bakarken, Yusuf Aksu birdenbire Yunus’un eski bir sözünü anımsadı, gülümsemeye başladı.

“Gerçeği,” dedi, sonra, adamın yumruk yemiş gibi sarsıldığını görünce, her zamanki az konuşma alışkanlığını bozarak sözün gerisini de getirdi:

“Gerçek, çoğu zaman, yalanın son dönüşümü, yani kuruyup donmuş biçimidir.”

Ortak bir hayranlık çığlığı koptu o zaman, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “Evet,” diye onayladı, sonra bu “Evet” ağızdan ağıza yankılandı, profesörün dostu da elini göğsünün üstüne koyup ustayı başıyla selamlayarak gözleme yüzde yüz katıldığını belli etti. Bir Cemile hanım katılmadı buna, “Şuna bir de ben bakayım,” diyerek fotoğrafı alıp inceledikten sonra, “Boşuna çenenizi yormayın, bu adam doğruyu söylemez,” diye ekledi. Gözleme Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın dostu da katıldı. Daha önemlisi, hem bu yanıtı önüne gelene anlattı, hem de ustanın düşüncesindeki “oldukça güçlü sol damar”ın tartışma götürmez kanıtı olarak niteledi. Şu var ki, Yusuf Aksu’nun düşüncesinin derinlerindeki “oldukça güçlü sol damar”dan ilk kez söz eden Firuz Polat bu “sol damar”a siyasal bir anlam verilmesine kesinlikle karşı çıktı. Şemsi Çamlı da özel konuşmalarında daha çok onu destekledi. Yusuf Aksu’nun bir solcu olduğu görüşünü paylaşmadığı gibi, bu görüşün hem onun her gün biraz daha büyüyen “haklı ünü”ne zarar vermesinden, hem de, “*Çuvaldız*’ın yanlış yerlere batması sonucu” gazetenin satışını düşürmesinden korkuyordu. Böylece, gazetenin kantininde, bir kez daha, ama çok yumuşak bir dille, bu solculuk sorununun fazla abartıldığını anlatmaya çalıştığı bir sırada, Yusuf Aksu’nun taşınmazlarına ilişkin bir sorunu Bayram Beyaz’la görüşmeye gelmiş olan Zeynel Duman coşkuyla sözünü kesti.

“Bana öyle geliyor ki siz hocanın düşüncesini anlamıyorsunuz, üstadım,” dedi. “Bence o her yaptığıyla bu dünyanın düzeninin temelinden bozuk olduğunu, yıkılması gerektiğini anlatmak istiyor.”

Şemsi Çamlı yutkundu.

“Dil alanında mı?” diye sordu.

“Hayır, yalnızca dil alanında değil, her alanda,” diye yanıtladı Zeynel Duman.

“Yani siz hocamızın gerçek bir devrimci olduğunu ve kurulu düzeni yıkmak istediğini mi söylüyorsunuz?”

“Devrimci olduğunu söylüyorum. Ama düzeni yıkmak istemek başka, düzenin yıkılmasının zorunlu olduğunu düşünmek başka. Onun tek eksiği de burada.”

Zeynel Duman'ın karşısında tanımadığı bir sakallı gazeteci oturuyordu, çatalını bıçağını önüne bıraktı.

"Peki, siz bu adam kurulu düzeni yıkıp yeni bir düzen getirebilir mi diyorsunuz?" diye sordu.

"Hem de nasıl! Çevrenizde Yusuf Aksu gibi her konuda bu düzenin dışında kalan bir insan daha gösterebilir misiniz? Çok yakın bir gelecekte, siz gazetecilerin de desteğiyle, ondan bir devrim bekleyenler hızla çoğalabilir," dedi Zeynel Duman.

Haksız da sayılmazdı: hiç kuşkusuz, Yusuf Aksu oyuncu kadınlar, mankenler, şarkıcılar, yüksek yosmalar, politikacılar ve işadamları gibi televizyonlarda ve günlük gazetelerin pazar eklerinde boy göstermiyor, havaalanlarının onur salonlarında "İstikbal göklerdedir" yazısı altında fotoğraf çektirmiyordu. Ama artık adına yalnızca Firuz Polat'ın yazılarında değil, pek çok gazete ve dergide rastlanıyordu, pek çok köşe yazarı politikadan, gençlik ve üniversite sorunlarından, ekin ve bilim yaşamından, hatta ekonomiden söz ederken, birbirinden parlak nitelemeler kullanarak ona göndermede bulunmaya başlamışlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, kullandıkları "büyük düşünür", "büyük Türk düşünürü", "büyük bilim adamı", "ülkemizin ilk dilbilim kuramcısı", "çağımızın büyük dilcisi", "Türk bilim ve düşünce tarihinin doruğu" gibi nitelemeler bir yana bırakılacak olursa, hayranlıklarını temellendirecek hiçbir bilgileri yoktu. Sofrasında bulunma onuruna erişmiş ender kişilerin, pot kırıp gülünç düşmek korkusuyla, onun karşısında dil konusuna girmekten özenle kaçındıkları gibi, yazılarında kendisinden söz eden yazarlar da öncülerinden sayıldığı bu alanın dışında kalmayı yeğ tutuyorlardı. Buna karşılık, kamuoyunun ilk kez Firuz Polat'ın ünlü köşe yazılarından birinde karşılaştığı "Şişman adam kalabalığın ortasında konuşuyor" ve "Gerçek, çoğu zaman, yalanın son dönüşümüdür, yani kuruyup donmuş biçimidir" tümcesi değişik köşe yazarlarının ve karikatür sanatçılarının yazı ve çizimlerinde öyle ilginç katkılarla zenginleşti ki, sağcı olsun, solcu olsun, birçok kişi yılların ünlü politikacısını yeni bir yaklaşımla ele almaya başladı: çokları artık ona horgörüyle bakıyor, şişmanlığını ve kılığının dağınıklığını önceleri halktanlığının göstergesi olarak görürken, şimdi hem sömürücülüğünün, hem yeteneksizliğinin göstergesi olarak değerlendiriyor, hatta "şişman adam"ın kendisini de aşarak, ender zayıflar da işin içinde olmak üzere, nerdeyse tüm kalantor politikacıları onun görüntüsünde

simgeleştiriyorlardı. Ama Yusuf Aksu bunun böyle olmasını mı istemişti? Sözlerinin yol açtığı geniş yankılar karşısında ilgisiz kalışına bakılırsa, “Evet” demek kolay değildi.

Gerçekten de, en azından başlangıçta, günlük gazetelerde çıkan yazılar Yusuf Aksu’yu pek de ilgilendirmiyor, Bayram Beyaz’ın ya da Firuz Polat’ın kimi zaman sevinerek, kimi zaman öfkelenerek getirdiği gazete ve dergilere şöyle bir göz atmakla kalıyor, sonuna kadar okumadan bırakıyor, “Ben evimde oturuyorum, tanımadığım insanlar hakkımda durmadan görüş üretiyorlar. Anlayamıyorum, gerçekten anlayamıyorum,” diye söyleniyordu. Ama artık iyice ısındığı dostlar, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Firuz Polat, Zeynel Duman, özellikle de Bayram Beyaz, kendisini bir yandan bilimin, düşüncenin, beğeninin doruğuna yerleştirirken, bir yandan da, ayrımına bile varmadan, küçük bir çocukmuş gibi, tuhaf bir yetişim sürecinden geçirdiler, kendi eğilimlerini onun da paylaşmasını sağladılar: onlar bu alıntılara değer verdikleri için, yavaş yavaş Yusuf Aksu da değer vermeye başladı, Bayram Beyaz’ın gazeteden her dönüşünde, “Bayram hoca, hakkımızda bugün neler yazmışlar?” diye sorduğu akşamlar bile oldu. O da nerdeyse her akşam bir şeyler getirdi: uzmanlık alanının hemen hiç kimseyi ilgilendirmediği ve hiç söz konusu edilmediği de düşünülecek olursa, bir insan ancak bu kadar güncelleşebilirdi.

Böylece, bir süredir yaygınlaşmaya başlayan solcu düşünür ününün de etkisiyle, konuklar iletişim kurmanın en kolay olduğu alanda: politika alanında konuşturmaya çalıştılar onu, ama o ölçülülüğünü hep korudu. “Köşesinde sessiz sessiz yaşayan bir adamım ben, bu konulara hiçbir zaman fazla kafa yormadım, bunlar beni hiçbir zaman fazla ilgilendirmedi,” demekle yetindi. Dostları ve sevenleri bunu da bir üstünlük göstergesi olarak değerlendirdiler: gerçek bilim adamları uzmanlık alanlarının dışına çekilmekten hoşlanmazlardı. Bununla birlikte, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın deyimiyle, Platon’un *Devlet*’inden evinin bahçesinden söz eder gibi söz edebilen bir adamın politika konusunda kafa yormamış ve herhangi bir yanı seçmemiş olması olanaksızdı. Bu nedenle, dostlarının ve hayranlarının bir bölümü “oldukça güçlü bir sol damar”ı “bayağı güçlü bir sol damar”a dönüştürmüşlerdi.

Zeynel Duman’ın o günlerde yaptığı bir yoruma göre, bu ülkede kendilerini solcu olarak tanıtan ve solcu olduklarına içtenlikle inanan kişiler bile, önlerinde birinin solcu olduğu söylenince, içgüdüyle ürperirlerdi: belki

de, ister istemez solcu sayısının artması söz konusu olduğuna göre, kimi bunu inançları yüzünden acı çekenler arasına yeni bir adayın daha katılması olarak gördüğü, kimi her şeye karşın bir ayrıcalık olarak değerlendirdiği kendi kurban konumunu daha çok insanla paylaşmanın bu ayrıcalığı bir ölçüde elden kaçırmak olduğunu ya da çoğalmayla savaşımın sonuna, yani tehlikeden uzak, tekdüze, kokmaz bulaşmaz bir döneme yaklaşıldığını sezdiği, çoğu da, bilinçsizce, kendini solcu olarak görmesine karşın, bir yanı hâlâ sağda kaldığı için ürperirdi. Yusuf Aksu'nun çevresindekilerse, belki de onun büyüklüğünün bilinciyle, genellikle sağa yakın olmakla birlikte, onun bir solcu olduğunu sezdiren belirtiler karşısında hiçbir zaman fazla sarsılmıyorlardı. Bir kez, Yusuf Aksu'yu "senin benim gibi bir adam" diye nitelerken, onu gerçekte herkesin üstüne koydukları gibi, solculuğunu da güncel ve yersel bir solculuk değil, yer yer İsa'da ya da Muhammet'te de bulabileceğimiz türden bir solculuk olarak görüyorlardı; ikincisi, sürekli olarak onunla özdeşleşmeye yöneldiklerinden, her görüşünü bir tür içgüdüyle, sağını solunu araştırmadan benimsiyorlardı.

Ne olursa olsun, Yusuf Aksu'nun ünü büyüdükçe büyüdü, bunun sonucu olarak, bir kez olsun onu görmek, onunla konuşmak umuduyla, Bayram Beyaz'ın çevresinde dönenlerin sayısı iyice arttı: gazeteci ve televizyonculardan "şişman adam"ın ve partisinin karşısında yer alan sol görüşlü politikacılara, daha düne kadar onun salt bilimle, dolayısıyla bir ölçüde boş ve yararsız konularla uğraştığını düşünerek hakkındaki övgüler karşısında dudak büken aydın kişilerden üniversite profesörlerine kadar hemen herkes, Maçka'daki ünlü dairenin eşiğini bir kez olsun aşabilmek için, Bayram Beyaz'ın, Firuz Polat'ın, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'ın, Şemsi Çamlı'nın, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın eşiğini aşındırmaya başladılar. Bir ölçüde başarılı da oldular: kimi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın zayıf bir noktasından yararlandı, kimi kendisine verilebilecek önemli bir yapı tasarısı olasılığıyla Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'ın gönlünü kazandı, kimi doğrudan doğruya Bayram Beyaz'ın gurur duygularını okşadı: Maçka yemeklerine katılabilme olanağına kavuşanların sayısı gittikçe arttı. Çiçeğini alan geliyordu. Yazar ya da düşünür olarak tanınanlar bunlar arasında küçümsenmeyecek bir yer tutmaktaydı: sanki Yusuf Aksu bu kitapları okuyunca düşünceleri amacına ulaşacakmış gibi, koltuklarının altında kitaplarıyla geliyor, oturup birbiri ardından imzalıyor, ya da imzalı olduklarını söyleyerek saygıyla sunuyorlardı. Öyle ki birkaç ay içinde adına imzalanan kitaplar koca bir yığın oluşturdu. Yusuf Aksu bu kitaplara her

bakışında duygulanıyor, yazarların yaşamöykülerine bakıyor, bazı bazı da orasından burasından birkaç tümce, hatta birkaç sayfa okuduğu oluyordu, ama o kadar; hiçbiri ilgisini çekmiyordu, ansiklopedi tutkunuydu o, tüm saygısına karşın, eşcinsel bir adam güzel kadınlara nasıl bakarsa, o da bu kitaplara öyle bakıyordu.

Yusuf Aksu bu konuk bolluğundan hoşlanıyor muydu? Bu soruya kesin bir yanıt vermek kolay değildi. Ama yetişim süreci burada da işliyor, bir ara Cemile hanıma söylediği gibi, bu akşamlarda çoğu kez sıkılıyor, zaman zaman da bayağı eğleniyordu. Böylece, her çağrının öncesinde ve sonrasında, bir kişiden değil de belli bir türden söz edermiş gibi “Biz vebbigoç muyuk?” diye homurdanan Cemile hanımın zorlamasıyla, bu akşam yemeklerine bir sınır getirmekten ilk söz eden Yusuf Aksu’nun kendisi değil de Bayram Beyaz oldu. Hiç kuşkusuz, bu işe bir son vermek de olanaklıydı. Ancak, ülkenin önde gelen aydınları kendisini tanımak, kendilerini tanıtmak ve hayranlıklarını göstermek için can attıklarına, onları tümden geri çevirmeye gönül elvermediğine göre, en çok haftada bir kez, örneğin çarşamba akşamları, sınırlı sayıda “aydın”ı yemeğe çağırmak daha uygun bir çözüm olarak göründü.

Yusuf Aksu bir süre düşündü, sonra gözlerini dostunun gözlerine dikerek gülümsedi.

“Neden olmasın, Bayram hoca?” dedi.

Maçka çarşambaları böyle başladı.

Çok kısa bir sürede de Mallarmé’nin salılarının, Zola’nın Médan akşamlarının çekiciliğini kazandı. Şu var ki, Maçka’da kurallar hepsinden daha sıkıydı: günlerden çarşambadır diye kapının ardına dek açılıp önüne gelenin içeriye dalması söz konusu değildi. Kim olursa olsun, gelecek kişi önce Bayram Beyaz’la görüşüp onun onayını, daha doğrusu isteğinin göz önüne alınacağı sözünü almak, sonra da, Yusuf Aksu’yu yakından görüp kendisiyle konuşma onuruna erişmek isteyenlerin sayısı gittikçe kabardığından, haftalarca sıra beklemek zorundaydı. Bir kez gelmek de her şeyi görüp anlamaya yetmiyordu.

İnsanlar, bayağı uzun bir beklemenin ardından, en sonunda eriştikleri yerin ve kişinin önemini gözlerinde büsbütün büyütüyor, ünlü dairenin kapısından yürekleri çarpa çarpa, ağızları iyiden iyiye kurumuş olarak

giriyorlardı. Aşağı yukarı her şeyi dostlarından dinlemiş ya da Firuz Polat'ın köşe yazılarında okumuş olmalarına karşın, önce büyük adamın orta boyu, küçücük elleri, balıkçı kazağının üstüne giydiği eski ceketi, diz vermiş pantolonu ve alçakgönüllü, hatta nerdeyse çekingen davranışları karşısında başları dönüyor, sonra, çevrelerinde görmeye alıştıklarından en az iki kat yüksek tavan, gene her gün gördüklerinden en az iki kat büyük masa, koltuk ve sehpalar, bir teki koca bir evi kaplayacak ölçüde geniş yekpare halılar, hatta sofraya şimdiden yerleştirilmiş bulunan tabak, bardak, kaşık, bıçak ve çatallar karşısında bir dev evine girmiş gibi bir duyguya kapılıyor, ufak tefek adamı ününün, evinin ve eşyalarının büyüklüğüyle karşılaştırdıkları zaman, hayranlık ve şaşkınlıkları doruğuna ulaşıyor, bir de bildiği yabancı dillerin sayısını kendisinin de bilmediği kendisinden birkaç adım ötede, en yakın dostunun ağzından doğrulanınca, şu yeryüzünde bulunabilecekleri yerlerin en seçkininde bulunduklarından kuşkuları kalmıyordu. Maçka Çarşambaları'nda bir kez bulunmuş bir yazarın o günlerde eğlenceli bir biçimde söylediği gibi, Yusuf Aksu konuklarını Aksaray'da iki odalı ve dökme sobalı bir alçakgönüllü dairede ağırlamış olsaydı, hiç kuşkusuz gene birçok geleni gideni olabilir, gene birtakım insanlarda hayranlık uyandırabilirdi, ama bu kadar büyük bir ilgi, bu kadar büyük bir hayranlık uyandırması söz konusu bile olamazdı. Görkemli daire, daha önce de olduğu gibi, onun düşünsel çabasının ürünü ve yansıması olarak görülüyor, burada söylediği her söz çevrenin etkisiyle derinlik kazanıyor, her zaman da onaylanıyordu. Ne var ki Maçka'ya konuk olanlardan hiç kimsenin usuna bu türlü ayrıntılara girmek gelmiyor, tavana dek yükselen oymalı dolapların raflarını dolduran meşin ciltli ansiklopedileri de gördükten sonra, her şeyi savaş ya da ordu terimleriyle açıklama alışkanlığının sonucu olarak, "büyük bilim adamı", "büyük Türk kuramcısı" ünü bilinçlerinde bir "fatih" kavramıyla birleşiyordu. Ama egemen duygu şaşkınlıktı: gözleri gibi düşünceleri de kamaşıyor, apışıp kalıyorlardı. Bir de Cemile hanım ortada dolaşmaya başladı mı şaşkınlık doruğuna ulaşıyordu. Tombul kollarında şıkırdayan sıra sıra altın bilezikler, hem yemekleri getiriyor, hem herkese söz yetiştiriyordu. Zeynel Duman'ın söylediği gibi, gittikçe çoğalan bilezikleri bir anlamda kadının yüzyıllardır süregelen tutsaklığının simgeleriydi, ama, devinimlerini ağırlaştırmalarına karşın, simgeler çoğaldıkça, davranışları daha bir özgürleşmekte, sesi daha yüksek çıkmaktaydı; bilezikler gittikçe daha büyük bir güvence, daha da iyisi birer egemenlik ve özgürlük güvencesine dönüşmekte, üstelik, onun

varlığı, rahatlığı, Sivaslı ağzıyla şakıyıp durması ve yemekleri Yusuf Aksu'nun halka verdiği büyük değerin göstergesi olarak algılanmakta, gittikçe büyüyen solcu ününü pekiştirmekteydi.

Bunun dışında, Yusuf Aksu'nun çevresindekilere üstünlüğünü sergileme yolunda herhangi bir çaba harcadığını söylemek zordu; tam tersine, kimi zaman kendisine yöneltilen soruları konunun özüne girmeden, yer, tarih ya da köken belirterek özetlemekle yetiniyor, kimi zaman da çocuksu bir gülümseme eşliğinde, "Bilmiyorum!" diye kesip atıyordu. Öylesi de, böylesi de sorup dinleyenlerin hayranlığını artırmaktaydı: Maçka Çarşambaları'nın konukları da herkes gibi yer, tarih ve köken verildi mi özet bilgiyi en üstün bilgi sayıyorlardı genellikle, "Bilmiyorum!" yanıtınıysa, onun ağzından çıkınca, bilgelik, alçakgönüllülük ve uzmanlığa saygı göstergesi olarak algılıyorlardı: buraya ondan bir şeyler öğrenmek, en azından, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın deyimiyle, "bir bilgi anıtını görmek" için gelmiş olduklarını unutuyor, birdenbire görüşleri değişmiş de bilmemek, özellikle de "Bilmiyorum!" diyebilmek özel bir beceri gerektirirmiş gibi, o "Bilmiyorum!" dedi mi hayranlıktan ağızları açık kalıyor, bu sözcüğün başkalarınca da sık sık yinelendiğini uslarına getirmeden, Yusuf Aksu'yla Sokrates arasında bir koşutluk kuruyor, "Bilmiyorum!" derken sıradan bir gerçeği dile getirmiş olabileceğini düşünmüyorlardı.

Bir akşam, Bayram Beyaz'la yaptığı uzun yazışmalardan sonra, en sonunda Yusuf Aksu'nun sofrasında bulunma olanağına kavuşarak Ankara'dan özel olarak gelmiş bir yazın profesörü, sanki gördüklerini kendinden başka hiç kimse görmüyormuş gibi, apartmanın ve dairenin görkemi karşısında hayran kaldığını her önüne gelene yinelerken, konuklardan birinin hocanın zenginliğinden söz açması üzerine, apartmanlarının sayısı konusunda birtakım varsayımlara girişildi, en sonunda, Bayram Beyaz'ın bilgisine başvuruldu, o da hiç duralamadan, "Bilmiyorum," dedi.

"Peki, kendisine sorsak?" dedi profesör.

"Kendisi hiç bilmez," dedi Bayram Beyaz.

Aynı akşam, gene aynı profesör Yusuf Aksu'dan bildiği dillerin sayısını sorup "Bilmiyorum! Çünkü bilip bilmediğimi nasıl bilebileceğimi bilmiyorum!" yanıtını alınca da hayranlıkla gülümsedi. Yanında oturan

Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'ın kulağına eğildi, "Bugün, şu dakikada dünyamızda kaç dil konuşulduğunu kesinlikle bilip de kendi konuştuğu dillerin sayısını bilmemesine olanak var mı? Hoca olmayacak gibi alçakgönüllü bir insan!" dedi. Ama bu iki oluntudan sonra, bilmemek yalnızca bir alçakgönüllülük göstergesi olarak değil, aynı zamanda zenginlik ve sonsuzluk göstergesi olarak da algılandı: bir bakıma, hiç böyle bir amaç gütmemekle birlikte, Yusuf Aksu her "Bilmiyorum!" deyişinde bilgisinin sonsuzluğunu kesinlemekteydi.

Dil konusuna gelince, Yusuf Aksu uzun boylu kuramsal açıklamalara girişmeye, hele kendi özgün kuramından söz etmeye pek istekli görünmediği gibi, bu yeni konukları da, anlaşılmaz açıklamalar duymaktan mı korkuyorlardı, bilinmez, dile ilişkin sorular sormuyorlardı kolay kolay, ya da sözcüklerin kökeni, yeryüzündeki dillerin özellikleri, sınıflandırılma biçimleri, yaklaşık "doğum ve ölüm tarihleri" gibi kendi kuramıyla hiçbir ilintisi bulunmayan konularda sıradan sorularla yetiniyor, yani, bir bakıma, ansiklopedi alanında kalıyorlardı. Ama en çok hayranlık uyandıran, en doyurucu gelen bilgiler de bu bilgilerdi. Böylece, Yusuf Aksu'nun her geçen gün biraz daha kalabalıklaşan hayranları, yazılarında ve konuşmalarında, ikide bir "Senin benim gibi bir adam!" diye yinelemelerinin de gösterdiği gibi, onu çok yükseklere çıkardıklarını düşünürken, gerçekte kendi düzeylerine getirmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Zeynel Duman'ın deyimiyle, onu "bir başka kendileri" olarak düşünmeye yöneliyor, ayrımına varmadan da olsa, "dolaylı ve dolambaçlı bir biçimde", onda kendi kendilerini yüceltiyor, hem en büyüğün dostu, hem en büyüğün kendisi olarak, kendi kendilerini beğenmeye başlıyor, "Ben de tıpkı böyleyim, ben de tıpkı böyle düşünüyorum," demekte hiçbir sakınca görmüyorlardı. Bugüne değin kendi kendinin bilincinde olmayan birer gücül solcu olduklarını benimsememeleri için bir neden kalmıyordu. Bununla birlikte, gene Zeynel Duman'a göre, Yusuf Aksu'yla hayranları arasında gerçek bir kaynaşmadan, gerçek bir duygu, düşünce, inanç birliğinden söz etmek fazlasıyla abartmalı olurdu. Tanrı'ya gönülden inananlar ilkelerinin ayrıntılarına girmezlerdi genellikle, onu tüm gerçek olarak benimser, gerçek dedikleri çerçevenin içini kendi kişisel inançları, kendi kişisel saplantıları, kendi kişisel duygu ve düşünceleriyle doldururlardı, onun hayranları da böyle yapıyorlardı: kendi ağzından duyduklarını ya da başkalarının onundur diye sunduklarını değişik durumlara uygulayarak yeniden yaratırken, bilerek ya da bilmeden, kendine

benzer biçimde değil, kendi kafalarındakine uygun yaratıyorlardı onu. Böylece, bu yeni yaşamın ilk aylarından sonra, Yusuf Aksu içine her şeyin doldurulduğu bir torba olup çıkmıştı, herkesi kendine yaklaştıran, aynı zamanda kendisini herkesin üstüne çıkaran bir torba. Yalnızca konuğu olanlar değil, kendisini görenlerin yazılarından tanıyanlar da kapılıyordu bu akıma, herkes, çelişkin bir biçimde, sıradanlaştırarak söylenleştiriyordu onu. Bunlardan biri, kendi köşesinde, “Herkes biraz o,” diyordu.

Ne var ki, gene Zeynel Duman’ın belirttiği gibi, kaynaşmanın karşılıklı olduğunu söylemek zordu. Aralarında Zeynel Duman, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Firuz Polat, Şemsi Çamlı, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç ve Hakkı Köse gibi adları ve uğraşları, bir ölçüde de düşünceleriyle tanıdığı birkaç kişi bulunmakla birlikte, evine gelen konukları, ikinci, üçüncü, dördüncü gelişlerinde bile, otobüste yanımıza düşen, kahvede karşımızda oturan, sokakta yol soran, kısacası, ilk kez karşılaştığımız insanlar gibi görerek onlara kibarca gülümsüyordu genellikle, selamlarını alıyor, sorularını anlayış ve incelikle yanıtlıyordu. Bunun dışında, ne horgörü, ne dalgınlık, ne çekingenlik, onları görmüyormuş gibi dalıp gidiyordu. Çoğu kez, konuklar, hiç alınmadan, kızmadan, “Kim bilir neler düşünmekte, kim bilir hangi kuramlara daldı!” diye fısıldaşırken, o ölümüne sıkılıyor, “Bu insanlar evimde ne arıyor?” diye düşünüyordu. Maçka Çarşambaları’nın somut bir sonucu varsa, o da Yusuf Aksu’ya sıkıntının değişik yüzlerini tanıtmış olmalarıydı. Şimdi, ona öyle geliyordu ki, Yunus’la birlikte olduğu, onunla bu evde ansiklopediler arasında araştırmalara giriştikleri, arakatta dil öğrendikleri, müzik dinledikleri, okulda arkadaşlarla, hocalarla tartıştıkları ya da dalga geçtikleri dönem bir yana bırakılırsa, yaşamı boyunca sıkılmıştı, bu yeni yaşamında da sıkılıyordu, Bayram Beyaz’la gerek dil, gerek iş konularını konuşurken de, Cemile hanımın eleştirilerini ve bir an önce evlenmesine ilişkin öğütlerini dinlerken de, dostlarla Sarıyer’de ya da Rumelihisarı’nda denize karşı rakı içerken de, evde konuk ağırlarken de sıkılıyordu, sıkıntının biçimi ve ağırlığı değişiyordu yalnız. Böylece, her şeyi unutmuş gibi görünürken, hatta insanlarla gülüşüp şakalaşırken, birden onun karanlık yüzüyle karşı karşıya geliyor, “Sıkılıyorum, ölümüne sıkılıyorum,” diye düşünüyordu.

Bir akşam, çevresindeki kır saçlı adamlar arasında, kocaman göbekli bir adam, söylediklerine göre, çok önemli ülkelerde görev yapmış bir emekli büyükelçi, kapıdan içeri girmesinin üzerinden beş dakika bile geçmeden,

salonun baş köşesindeki koltuğa oturup purosunu yaktıktan sonra, damdan düşer gibi, o güne dek hiç ilgilenmediği bir konu, ülkenin dış politikasının yönlendirilmesi üzerinde, yarı türkçe, yarı ingilizce bir söyleve girişince de aynı sözcükleri yineledi içinden. Adamın, ikide bir, “Değil mi, sayın üstadım?” diyerek her sözünü kendisine onaylattırmaya kalkmasıysa, sıkıntısını nerdeyse öfkeye dönüştürdü. Sofrada da sürdü bu sıkıntı: emekli büyükelçi öyle coşkuluydu ki, sesi de öyle gürdü ki herkes ister istemez onu dinliyordu. Ancak, belki de Maçka Çarşambaları’nın tarihinde ilk kez, sofraya oturulduktan en az çeyrek saat sonra, kapının zili uzun uzun çalmaya başlayınca, Yusuf Aksu buna sinirlenmekten çok, sevindi, gözlerini nerden kaynaklandığını bilmediği bir umutla kapıya dikti. Aynı anda, sol elinde eski bir deri çanta, gözleri Yunus’un gözleri gibi ışıl ışıl parlayan, kendisi de Yunus gibi ufak tefek bir genç adamın anlatılmaz bir biçimde gülümseyerek salonun çifte kapısının aralığından sessizce içeriye süzüldüğünü gördü, Yunus’un ölümünden önceki günlere dönmüşçesine, sıkıntısı uçup gitti. Yeni konuğun, Bayram Beyaz’ın iskemlesinin yanındaki boş iskemleye oturmasından sonra, içinde çok değerli bir şey varmış gibi, çantasını ayaklarının arasına alışını izlerken, onu öteden beri tanıyormuş gibi bir duygu uyandı içinde. Gene de “Hoş geldiniz!” bile diyemedi ona. Bayram Beyaz’la fısıldaşmasını ilgiyle izledi. Tabağına yemek, kadehine içki konulurken, onunla göz göze gelmeye çalıştı. Ama, beklenmedik yabancı omuzlarını birbirine değdirmeye çalışır gibi büzülüp duruyordu. Sonra da günlerdir ağzına tek lokma koymamış gibi yemeye girişti, bir kez olsun başını kaldırıp çevresine bakmadı. Bıçağı sol, çatalı sağ elinde tutuyor, herhangi biriyle göz göze gelmekten ya da bir soruyla karşılaşmaktan çekindiğini belli ediyordu. Kısacası, yabancı bir ortama düşmüş, zavallı bir genç adamdı karşısındaki. Üstelik, konuklardan hiç kimse konuşmadı onunla, hiç kimse tek soru sormadı, yalnızca kendisinin, Bayram Beyaz’ın ve Cemile hanımın gördüğü bir hayaletti sanki. Bu arada, kendisiyle konuşmayı, soru sormayı deneyenler de oldu ya Yusuf Aksu sanki işitmedi, saygılı gülümsemeleri, onuruna kaldırılan kadehleri de görmedi, hiçbir şey yemeden, yalnız arada bir rakısından bir yudum alarak hep bu tanıdık, ama bilinmedik delikanlıya baktı. Konuklar “Hoca bu akşam bir tuhaf,” diye düşündüler, ama üstün insanlara birer çocuk gibi bakmak ve her şeylerini doğal karşılamak gerektiği düşüncesini çoktan benimsemiş olduklarından, tutumunu bir aykırılık olarak görmediler.

Genç adama gelince, ne duruşu değişiyordu, ne tutumu: önüne konulan yemekleri hiç başını kaldırmadan, kıtlıktan çıkmış gibi, hızlı hızlı yiyor, ikide bir kadehini başına dikiyordu. Cemile hanım da, yüzünde hem alaylı, hem anlayışlı bir gülümseme, hep onun çevresinde dönüyor, uzaktan gelmiş bir yoksul akrabaymış gibi, tabağı boşaldıkça yeni tabaklar getiriyor, kadehi boşaldıkça yeniden dolduruyordu. Öyle ki Yusuf Aksu'nun hâlâ ilk tabakta kaldığını neden sonra ayrımsadı. Hemen gelip başına dikildi, “Hoca, ne oldu sana böyle? Tabağına dokunmamışsın bile! İçinden sinek mi çıktı?” diye sordu. Yusuf Aksu gülümsedi, “Bu akşam hiç iştahım yok,” dedi. Gözlerini bilinmedik genç adama dikti gene: genç adam hep kendi dünyasındaydı, atıştırıp duruyordu. Bir ara, Bayram Beyaz'a baktı, onun da, gergin bir biçimde, bu genç konuğu izlediğini gördü. İrkildi, bir düşten uyanmış gibi, gözlerini çevresinde dolaştırdı: emekli büyükelçi ve Cemile hanım başta olmak üzere, şimdi herkes, şaşkınlık ve kaygı içinde, bu beklenmedik konuğa bakıyordu. Sol yanında, birinin “Bu işin içinde bir iş var,” diye fısıldadığını işitti.

En sonunda, sofradan kalkılınca, hemen genç adamın yanına giderek elini uzattı, kolundan tutup birkaç saat önce büyükelçinin söylev çektiği koltuğa oturttu onu; kendisi de karşısına oturdu; sevecenlikle gülümsedi ona, konuk o değil de kendisiymiş gibi, “Ben Yusuf Aksu'yum,” dedi.

“Biliyorum, efendim,” diye yanıtladı genç adam, sonra, bir giz verir gibi, “Benim adım da Murat; daha doğrusu, Murat'ı kendi adımdan daha çok seviyorum, dostlar bana Murat desin istiyorum,” diye ekledi.

Ama adını söylerken şaka yapıyormuş gibi bir havası vardı, Yusuf Aksu da şaka yapma gereksinimi duydu.

“Kaçıncı Murat?” diye sordu.

“Siz kaçıncısı olsun istiyorsunuz, efendim?”

“Ben her zaman beşincisini yeğledim.”

“Deli olduğu için mi?”

“Herhalde.”

“Öyleyse, izninizle, ben de Beşinci olayım, efendim.”

Genç konuk her çarşamba konukların birbirleriyle paylaşamadıkları kocaman koltukta usulca çantasını açtı, büyükçe bir kitap çıkarıp gülümseyerek Yusuf Aksu'ya uzattı, nerdeyse bir giz verir gibi, "Bu benim ilk çevirim; yeni çıktı, önce size getirmek istedim," dedi.

Yusuf Aksu, kapaktaki yazılara, kara bir çerçeve içindeki yumuk gözlü adam resmine baktı, sayfalarını şöyle bir karıştırıp kucağına bıraktı. "Koca kitabı çevirdiniz demek?" dedi. "Türkçeye çevirdiniz?"

"Evet, türkçeye çevirdim."

"Demek oturup koca kitabı çevirdiniz?"

"Evet, çevirdim," diye kekeledi Beşinci Murat, şaşkındı, Yusuf Aksu'nun kendisini işletmesinden kuşkulanıyordu sanki.

"Fransızcadan mı?"

"Evet, fransızcadan."

"Burada da öyle yazıyor."

"Evet, doğru," dedi genç adam, ama birden sararmıştı, hatta titrediği bile söylenebilirdi, ürkek ürkek çevresine bakıyor, birden fırlayıp kaçacakmış gibi bir izlenim uyandırıyordu.

Yusuf Aksu o güne dek kendisine getirilen kitapların hiçbirine bu kadar ilgi göstermemişti, çevresindekilerin varlığına aldırmadan, alçakgönüllülüğünün yeni bir kanıtını verdi.

"Ben bunu hiç yapamazdım," dedi.

"Siz, evet, hiç kuşkusuz, siz böyle ikincil, sıradan..." diye başladı genç adam, sonra, onun yanıtı biliyormuş gibi omuz silktiğini, arkasından kitabı karıştırmaya başladığını görerek sustu.

Yusuf Aksu, bir ansiklopedi olmadığını bile bile, kitabı ilgiyle karıştırıyor, kimi sayfalarda birkaç tümceye göz gezdirip başkalarına geçiyor, fotoğraf ve çizimleri inceliyor, çevresindekiler de, başta Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve emekli büyükelçi olmak üzere, olağanüstü bir şeyler beklermiş gibi soluklarını tutarak onu izliyor, omzunun üstünden, çevirdiği sayfalardaki fotoğraf ve çizimleri görmeye çalışıyorlardı. Ama Yusuf Aksu düz bir sayfada takılıp kaldı, çeyrek saat oyalandı belki, kimi yerlerini dönüp dönüp yeniden okudu; bir koşu başlatacakmış gibi, sağ kolunu bir

süre havada tuttu, sonra birden sol kolunu sol göğsünün üstüne bastırdı, yüksek sesle okumaya başladı:

> “Bir Penan, yaşına ve aile durumuna göre, üç terimle belirtilebilir: özel ad, bir bağ-adı (‘şu kişinin babası’, ‘şu kişinin anası’, ya da ölmüş bir akrabanın özneyle akrabalık bağını belirten ve ölüm-adı diyebileceğimiz bir ad: ‘babası ölmüş’, ‘yeğeni ölmüş’, vb.). Bu adların kullanım kuralları şaşılacak ölçüde karmaşıktır. Konuyu büyük ölçüde yalınlaştırırsak, bir çocuğun büyüklerinden biri ölünceye kadar kendi öz adıyla bilindiğini söyleyebiliriz. Ölen akraba bir büyükbabaysa, çocuk Tupou diye adlandırılır. Babasının erkek kardeşi ölürse, Ilun olur, başka bir akrabası ölünceye kadar da böyle kalır. Bir başka akrabası ölecek olursa, yeni bir ad alacaktır. Böylece, bir Penan, evlenip çocukları oluncaya dek, altı, yedi, hatta daha fazla ölüm-adı taşıyabilir.”

Bir an durup soluklandı. Başını kaldırıp çevresine baktı, genç konuk başta olmak üzere, herkes nerdeyse soluk bile almadan kendisini dinliyordu. Sesinin çocuksu arılığı tüm topluluğu büyülemişti sanki. Bu arada, Cemile hanımın, elinde kahve tepsisi, yüzünde anlatılmaz bir üzüntü, kımıltısız gözlerle kendisine baktığını gördü. Nerdeyse onun sessiz isteğine uyarak yeniden kitaba eğilip okumasını sürdürdü:

> “Ana ile baba, ilk çocukları doğunca, adıyla belirtilen bu çocukla bağlarını dile getiren bir bağ-adı alırlar. Örneğin Tama Awing, Tinen Awing, ‘Awing’in babası’, ‘Awing’in anası’. Çocuk ölünce, bağ-adının yerini bir ölüm-adı alır: ‘ilk doğan çocuğu ölmüş’. Kardeşler arasında geçerli olan özel kurallar durumu daha da karmaşıklaştırır. Tüm erkek ve kız kardeşleri yaşıyorsa, çocuk kendi adıyla çağrılır. Bunlardan biri ölünce, bir ölüm-adı alır: ‘büyük kardeşi ölmüş’, ‘küçük kardeşi ölmüş’. Ama...”

Yusuf Aksu zorlu bir hıçkırık sesiyle irkilerek başını kaldırdı: Cemile hanım, elinde kahve tepsisi, öylece durmuş, sarsıla sarsıla ağlıyordu. Şaşırdı, “Ne var? Ne oldu? Neden ağlıyorsun?” diye sordu. Cemile hanım yanıt verebilecek durumda değildi, tepsiyi sehpanın üstüne bırakıp oracığa

çöküverdi, ama hıçkırıkları hep sürüyordu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “Ne oldu, Cemile hanım?” diye üsteledi.

“Daha ne olsun? Büyük kardeşleri ölmüş, küçük kardeşleri ölmüş fukaraların, adları ölüm-adı olmuş! Yavrularım, kuzucuklarım!” diye höykürdü Sivaslı Cemile, elleri gözlerinde, bir yaralı gibi iki büklüm, mutfağına doğru koştu.

Öyle görünüyordu ki Cemile hanım, babalarının ya da kardeşlerinin ölümü nedeniyle, çocukların bu ölümü anımsatan bir ad taşımalarını bir tür sakatlık gibi algılıyor, babasını daha doğmadan yitirmiş bir insan olarak, acısını kendi etinde duyuyordu. Ama herkes az çok onun gibiydi, dumanlanmış gözlerle, hayranlıkla Yusuf Aksu’ya bakıyorlardı: onun kendilerine ilk kez bir kitaptan bir şeyler okuduğuna tanık olmaları bir yana, kimse böyle ilginç bir şey dinlediğini anımsamıyor, kitabın kapanmasından, Cemile hanımın çıkıp gitmesinden sonra da, büyülenmiş gibi, bu çok ilginç konuyu okuyan kişiye bakıyorlardı. Okunan parçayı çevirdiğini söyleyen delikanlı da aynı biçimde büyülenmiş, Yusuf Aksu’nun koca kitap içinde kendisinin en sevdiği satırları bulup okuması karşısında ağzı açık kalmıştı. İlk Yusuf Aksu sıyrıldı bu büyüden, konuklarından özür diledi, sonra, onları unutarak, gene genç konuğuna döndü.

“Bunu neden yaptınız?” diye sordu.

Genç konuk sarardı, iyice büzüldü.

“Neyi, efendim?” diye sordu.

“Bu çeviriyi.”

Genç konuk rahatladı o zaman, gülümsedi.

“Parasızlıktan, bir de çok sevdiğim için,” diye yanıtladı.

“Ama bu çok güzel bir kitap, nerdeyse bir ansiklopedi,” dedi Yusuf Aksu, karşısında kahvesini yudumlayarak şaşkın şaşkın kendisine bakan emekli büyükelçiye gülümsedi, “Ben bu Penanlar’ın adına hiçbir ansiklopedide rastlamadım, ülkeleri nerededir ki bunların?” diye sordu.

Büyükelçi bir süre düşündü.

“Bilemeyeceğim, üstadım, Afrika’nın uzak bir köşesi olmalı,” dedi. “Ben hep Asya ve Amerika’da, büyük merkezlerde görev yaptım.”

Yusuf Aksu hiçbir şey söylemeden kalktı, iç salona, ansiklopedilere yöneldi, bir cilt çekip bir süre baktı.

O bakarken, Firuz Polat emekli büyükelçinin kulağına eğildi.

“İşte Maçka Çarşambaları’nın güzelliği,” dedi: “İnsanlığın iki ucu arasında bulursunuz kendinizi, büyük bilgin Yusuf Aksu’yla köylü Cemile hanımın birbiriyle ne denli anlaştıklarını görür, yaşamın özüne yaklaştığınızı duyumsarsınız.”

O sözlerini bitirirken, Yusuf Aksu kitaplıktan geri döndü, emekli büyükelçinin önünde durdu.

“Borneo adasında, Güneydoğu Asya takımadalarının en büyüğünde, adanın ta içlerinde,” dedi.

Firuz Polat’ın “Gel de şu tükenmez bilgi tutkusuna hayran olma!” dediğini işitti, ama işitmemiş gibi davrandı, eski yerine, kitabı getiren genç adamın karşısına oturdu gene, o güne kadar hiç mi hiç üzerinde düşünmediği bir konu olan çeviri etkinliğine ilişkin sorular sordu ona, aldığı yanıtları oldukça karışık buldu, gene de ilgiyle dinledi. Neden, kendisi de çıkaramıyordu, ama onu dinlerken, hiç de onunkine benzemeyen sesinde Yunus’un sesinden bir şeyler işitir gibi bir sanıya kapılıyordu: kekelediği söylenemezdi, ancak uzun susuşlar arasında söylediği kısacık tümcelerle bir tür kekemeyi andırıyor, konuşmasına nerdeyse dil öncesinden kalma bir hava veriyordu; biraz da bu nedenle, onu kendi doğasında bir insan olarak görüyor, söylediklerinin anlamlı ve tutarlı olması gerektiğini düşünüyor, bundan sonraki Maçka Çarşambaları’nda, onunla konuştukça, görüşlerini daha iyi anlayacağını umuyordu. Şu var ki, o daha Maçka Çarşambaları’nda bundan böyle sabırsızlıkla bekleneceğini söyleyemeden, genç adam, çok önemli bir işi olduğunu anımsamış ya da bir şeylerden korkmuş gibi, birden saatine baktı, “Kusura bakmayın, benim gitmem gerek,” diyerek doğrulup kalktı, Yusuf Aksu’nun elini bile sıkmadan, kapıya yöneldi. Öyle hızlı yürüdü ki Yusuf Aksu, çok istemesine karşın, kendisini durdurma yolunda herhangi bir girişimde bulunamadı. Ancak, o çıkarken, “Kitabınızı unuttunuz,” diye seslendi.

“Unutmadım, efendim, onu size getirmiştim.”

“Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim,” dedi Yusuf Aksu, sonra Bayram Beyaz’a döndü, “Neden böyle erken gitti ki?” diye sordu.

Bayram Beyaz kızardı.

“Erken gitmedi, hocam; hatta kendisine verdiğim süreyi en az yarım saat aştı,” dedi.

“Süreyi mi? Hangi süreyi?”

Bayram Beyaz daha da kızardı.

“Bu delikanlıyı biz çağırmamıştık, hocam,” diye yanıtladı. “Çat kapı geliverdi öyle, bu akşam burada akşam yemeği yiyip sizinle konuşacağı konusunda arkadaşlarıyla bahse girdiğini, olay çıkarmak pahasına da olsa içeriye girip sizinle görüşeceğini söyledi. Ben de olay çıksın istemedim. Yemekten sonra yarım saatten fazla kalmaması koşuluyla girmesine izin verdim. Ufak bir gecikmeyle de olsa, sözünde durdu.”

“Sözünde durdu mu diyorsun?”

“Durdu sayılır, hocam; daha önce de çıkarabilirdim, ama sizin durumu anladığınızı gördüm; siz sesinizi çıkarmayınca, ben de çıkarmadım.”

“Ben hiçbir şey anlamadım,” dedi Yusuf Aksu, sonra, merakla, “Neden bahse girmiş peki?” diye sordu.

“Orasını bilmiyorum, hocam.”

“Şu işe bak! İyice kafam karıştı,” diye söylendi Yusuf Aksu.

Kafasının karışması yanında, çok da üzüldüğü anlaşılıyordu. Bu nedenle, bütün gece durgun, dalgın göründü, nerdeyse hiç konuşmadı.

Ancak, o gece en çok konuşulan Maçka Çarşambaları’ndan biri oldu. Sırf arkadaşlarıyla giriştiği bahsi kazanmak için çat kapı gelip Yusuf Aksu’nun sofrasında yemek yiyip onunla oldukça uzun bir süre konuşan genç çevirmenden hiç söz eden olmadı. O akşam orada bulunan konuklardan birinin, bir söyleşi sırasında, Yusuf Aksu’nun günümüz bilimleriyle pek ilgisi bulunmadığı söylenince, “Hayır! Haksızlık ediyorsunuz!” diye atılıp günümüzün en saygın bilim ve düşün adamlarından birinin dilimize daha yeni çevrilen ünlü kitabını nerdeyse ezbere bildiğine daha birkaç gün önce tanık olduğunu söylemesi bir yana bırakılacak olursa, genç çevirmenin getirdiği kitaptan da fazla söz eden olmadı. Kitaptan okunanlar, birkaç ağız dolaştıktan sonra, Yusuf Aksu’nun kendisine mal edilerek bilgisinin enginliğinin belirtisi ve dilsel kuramının bir tür insansal içeriği olarak

değerlendirildi. Firuz Polat da köşe yazılarından birinde, “Geçen gün, bir Maçka Çarşambası’nda, çok güzel bir ders dinledik,” diye başlayıp Penanlar’ın özel ad dizgeleri konusunda usunda kalan her şeyi Yusuf Aksu’ya mal ederek özetleyince, yanılsama kuruyup donarak kesinliğe dönüştü. Öyle ki, bir süre sonra, Bayram Beyaz bile, hocanın genç adamın getirdiği kitaptan okuduğu parçayı *Evrensel dilbilim*’in bir parçası, kitabı getirmiş olan genç adamın yüzünüyse, bir düşte görülmüş, silik bir yüz olarak anımsamaya başladı. Onu siyasal bir kurtarıcı olarak tasarlayanlar da bu oluntuya sık sık göndermede bulunarak “Adam tüm toplumları incelemiş, en ilkelinden en gelişmişine!” dediler her seferinde. Sivaslı Cemile’nin ağlaması da büyük yankılar uyandırdı. Daha önce kendisine sinirlenenler bile duyarlılığını övdüler, kimilerinin konuklar karşısında ölçüyü fazla kaçırdığını ileri sürdükleri bu garip kadının öyle sanıldığı gibi boş bir köylü olmadığını, nerdeyse düşüncenin kendisi kadar geliştirilme biçimine de hayran kalan bir “cahil aydın” olduğunu söyleyenler çıktı; ancak, en çok tutulan gözlem, bir yandan Cemile hanımın duyarlığı, bir yandan da Yusuf Aksu’nun düşünce ve konuşmasının kaba ve bilgisiz bir köylü kadını ağlatabilecek ölçüde açık ve etkili olduğu, kısacası, Firuz Polat’ın emekli büyükelçiye söylediği, günlüğünde de altını çizerek yinelediği gibi, bu iki insanın yan yana gelmesiyle insanlığın iki ucunun birbirine yakınlaşmış olduğuydu. Kitaba gelince, hep Yusuf Aksu’nun çalışma masasının üstünde durmasına karşın, Bayram Beyaz da işin içinde olmak üzere, kimse alıp karıştırmadı, adına bakan bile olmadı.

Yusuf Aksu’nun da fazla bir ilgi gösterdiği söylenemezdi, ama, sonraki günlerde, genç çevirmeni sık sık anımsadı, ürkek davranışlarını gözlerinin önüne getirerek gülümsedi, “İnsan böyle birinin yanında sıkılmaz,” diye düşündü. Böyle anlarda, çevirisine de görece bir ilgi duydu, bir ansiklopedi karıştırır gibi orasından burasından okumaya çalıştı, kimi yerleri karışık buldu, kimi yerlerini anladı, Penanlar’ın adlandırma dizgelerini başından sonuna dek okuyunca, bayağı hoşlandı, kimi zaman sıradan bir kitabın da ansiklopedi kadar ilginç olabileceğini düşündü. Üniversiteden ayrılışından bu yana, almaşık bir biçimde de olsa, ilk kez bir kitap okuyor, üstelik, bu kitabın kimi yerlerini bayağı beğeniyordu. Bu da, onun bu döneminde, oldukça şaşırtıcıydı, çünkü, bir süredir, eski dönemlerin tersine, sözlük ve ansiklopedileri üzerinde de fazla oyalandığı yoktu; daha doğrusu, bunlara sık sık yönelmekle birlikte, uzun süre kendini veremiyordu artık, bilemedin çeyrek saat sonra sıkılmaya başlıyor, ya da, bilinçle olmasa da içgüdüyle,

akşam toplantılarında konukları, bu arada Bayram Beyaz'ı hoşnut edecek ilginç olaylar, ilginç kökenbilimler aramaya başlıyor, yani, bir bakıma, bir sıkıntı ortamında başka bir sıkıntı dönemi için hazırlık yapıyordu. Ne olursa olsun, anlaşılmaz delikanlının getirdiği kitabın orasına burasına göz atmayı hep sürdürdü. Özellikle kızılderililerin boylarını değişik hayvan atalara bağlamaları karşısında Cemile hanım gibi duygulandı: ata olarak en çok benzedikleri maymunu seçmiyorlardı da hiç mi hiç benzemedikleri, hem de en alçakgönüllü, en sıradan hayvanları seçiyorlardı. Yunus'un dil öncesi dönemlere ilişkin düşlerini anımsadı, daha da içlendi. Bir gün Bayram Beyaz'a da birkaç sayfa okudu. Sonra ona kitabın genç çevirmenini bu yakınlarda bir akşam yemeğe çağırmanın iyi olacağını söyledi.

Bayram Beyaz hemen sıvadı kolları; yayınevinden çevirmenin telefon numarasını alıp aradı, ama telefondaki ses kafasını karıştırdı; daha sonra, evine gidince, büsbütün şaşırdı: o ufak tefek, çekici delikanlı gitmiş, yerine saçları dökülmüş, keçi sakallı bir soğuk adam gelmişti; çevirmenin babasıyla karşılaştığını düşündü.

"Oğlunuzu arıyordum," diye kekeledi.

Bu kez de adam şaşırdı.

"Oğlumu mu? Hangi oğlumu?"

"*Yaban düşünce*'yi oğlunuz çevirmemiş miydi?"

"Hayır, ben çevirdim. Bildiğim kadarıyla, hiçbir zaman da oğlum olmadı."

Bayram Beyaz donup kaldı, "Ben bir oyuna geldim, boşuna rahatsız ettim sizi," dedi. Kendisini ona getiren oyunu anlattı; bununla birlikte, yardımcısı olmakla gurur duyduğu ünlü dilbilimci Yusuf Aksu'nun söz konusu çeviriyi çok beğendiğini, bu nedenle, kendisini de bir Maçka Çarşambası'nda görmek isteyebileceğini söyledi. Keçi sakallı adam etkilenmiş gibi görünmedi, "Çok teşekkür ederim, ama ben böyle toplantılardan hoşlanmam; beyefendi kitabı bu kadar sevdiyse, Lévi-Strauss'un kendisini çağırsın, ben yalnızca çevirdim," deyip kapıyı kapattı. Bayram Beyaz dönüp geldi, olanları Yusuf Aksu'ya anlattı.

"Ama siz adamı görmek isterseniz, onu size getiririm, hocam," diye ekledi.

“Hayır, Bayram hoca, istemez,” dedi Yusuf Aksu.

Ama hem kendini çevirmen diye tanıtan genç adamı sık sık düşündü, hem de çeviride adlar üzerine söylenenleri sık sık yeniden okudu, anladıklarını dostlarına da anlattı. Hiç kuşkusuz, hangi nedenle olursa olsun, bu çocuğun kendisini aldatmasının iyi bir şey olduğunu söyleyecek değildi, ama kötü bir şey olduğunu da düşünmüyordu: kendisini tanımasını da, Penanlar’ın adlandırma dizgesini öğrenmesini de onun aldatmacasına borçluydu. “Anlayabilirsen anla!” diye söyleniyordu. Bayram Beyaz’la da konuştu bunu. Sonunda, her yalanın aynı ölçüde kötü olmadığına karar verdiler. Arada bir, Yusuf Aksu’ya kuramından söz ettirmek umusuyla, Penanlar’ın ad düzeninden söz açanlar oldu. Bir ölçüde bunu başardılar da. Bir akşam, sofrada, gene bu konudan söz açılınca, Yusuf Aksu içini çekti.

“İşte dilin insanlara oynadığı oyun,” dedi. “Adları sonsuzca, sonsuzca çoğaltıyor, aynı insana birçok ad vererek onu bölüyor, eziyor, ağlatıyor. Her zaman söyledim, gene söylerim, dil korkunç bir canavar, onu kendi kanımızla besliyoruz.”

“Yani dil yaşayan bir varlık mı diyorsunuz, hocam?” diye sordu bir konuk.

Yusuf Aksu yüzünü buruşturdu.

“Hayır, insanın elini kolunu bağlayan bir varlık,” dedi.

“Peki, ne yapmak gerekir, hocam?”

“Biz bunu hocayla çok konuştuk: adıllar yeterdi. Ama birbirinin yerine kullanılmamak koşuluyla. Aynı şeye hem bu, hem şu, hem o dememek koşuluyla!” diye atıldı Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu başıyla onayladı.

“Bayram hoca doğru söylüyor,” dedi. “İnsanlığın mutsuzluğu varlıkların adlandırılmasıyla başladı.” Birden Yunus’u anımsadı, gözleri karardı: bu sözleri kendisi mi söylemişti, yoksa Yunus’tan mı dinlemişti, karar veremedi. Ama tam Yunus’un anısına dalmak üzere olduğu bir anda, gözlüklü bir genç adamın kendisine gülümsediğini gördü. “Siz bu gözlemimi yanlış mı buluyorsunuz?” diye sordu.

“Estağfurullah, hocam! Haddime mi düşmüş?” diye atıldı genç adam. “Düşüncenizin yüzde yüz doğru olduğundan kuşkum yok. Ayrıca, ben bu sözlerin altında derin bir siyasal anlam sezmekteyim.”

“Siyasal bir anlam mı?”

“Evet, hocam, bu çok açık!”

Yusuf Aksu, şaşkınlık içinde, başını önüne eğdi, “Herkes her şeyin altında bir siyasal anlam buluyor, olur şey değil,” diye düşündü. Gerçekten öyle görünüyordu.

Bir cuma günü, Köy İşleri bakanının Bayram Beyaz’ı gazeteden arayarak en yakın çarşamba toplantılarından birine katılmaktan onur duyacağını bildirmesi de bunun açık belirtilerinden biri olmalıydı. Gene de Bayram Beyaz donup kaldı: halkanın kısa sürede böylesine genişleyerek bakanlara kadar uzanabileceğini hiç usuna getirmemişti. Bir süre sonra, kalkıp müdüre gitti. Müdür daha bir soğukkanlılıkla karşıladı büyük haberi, “Bana öyle geliyor ki yeni bir döneme giriyoruz, Maçka Çarşambaları tüm ülke bağlamında toplumsal bir nitelik kazanmaya başlıyor. Belki de büyük, çok büyük bir toplum örgütünün çekirdeği olacak,” dedi. Sonra Bayram Beyaz’a kendi işlevinin de büyük bir önem kazandığını ve bunu her zaman göz önünde bulundurması gerektiğini anımsattı. Arkasından, ortam hiç de buna elverişli değilken, birdenbire, kahkahalarla gülmeye başladı. Kalktı, şaşkın şaşkın kendisine bakan Bayram Beyaz’ın yanına geldi, elini omzuna koydu:

“Ülkenin en büyük düşünürünü tanımak isteyen ilk bakan Köy İşleri bakanı: işte Türkiye!” dedi. “Doğrusu, önümüzdeki çarşamba Maçka’da ben de bulunmak isterim!”

Şemsi Çamlı gibi Yusuf Aksu da şaştı bu işe.

“Köy İşleri bakanının benimle ne işi olabilir ki, Bayram hoca? Ben ömrümde hiç köy görmedim,” dedi.

“Size büyük saygı duyduğunu söyledi, hocam.”

“Allah Allah! Peki, mesleği ne? Coğrafyacı mı?”

“Hayır, hocam, yüksek mühendis mimar.”

“Hulki bey gibi.”

Bayram Beyaz ustasının onayını aldıktan sonra, birer orta şekerli yapmak üzere mutfağa gitti. O daha işini bitirmeden, Cemile hanım kendisini çağırmak üzere yukarıya geldi; arkasından mutfağa gitti. Yusuf Aksu masasının başına dönerken, Cemile hanımın Bayram Beyaz'a "Yerim seni!" dediğini işitti. "Bu bir argo olmalı," diye mırıldandı. "Evet, evet, bu bir argo!" Aynı zamanda, tepeden tırnağa titredi. Bu deyimi ilk kez işitiyordu, ama bilinmemişliği içeriğini soyutlaştıracak yerde somutlaştırdı, Sivaslı Cemile'nin, ağız açık, tırnaklar pençeleşmiş, Bayram Beyaz'ı yeme girişimini bir an gözlerinin önüne getirerek ürperdi. Hemen arkasından, karı koca arasındaki gülüşmelerden, deyimin, daha niceleri gibi, kulağı tersinden gösteren bir sevgi sözü olduğunu çıkardı. Kahveler içilirken de Cemile hanımın pençelerinin olmasa da dişlerinin Bayram Beyaz'ın kulaklarına, burnuna, çenesine yaklaşmasını ikide bir gözlerinin önüne getirdi. İşin ilginç yanı, artık bu görüntü kendisini ürpertmiyor, tam tersine, karşı cinsten birinin çenesini, kulağını ya da burnunu dişleri arasında hafiften sıkmanın insana belirli bir haz verebileceğini, belki de Necla'yı bunu bilmediği için istemediğini düşünüyor, bu hazzın düşüncesine dalmaktan konuklarının konuşmasını bile izleyemiyordu.

Kahveler içilip Bayram Beyaz gittikten sonra da birkaç kez gözünün önüne geldi görüntü: yanında küçücük kalan Bayram Beyaz'ı altına alıp bir kemik gibi çenesini kemiren kocaman Cemile görüntüsü onu güldürecek yerde donduruyor, böylece görüntü de donduğundan, düşüncesinde bu değişmez görüntüyle hep aynı noktaya dakikalarca baktığı oluyordu. Yatağına girip ışığı söndürdükten sonra da aynı görüntü belirdi gözlerinin önünde; sonra, birdenbire, uyuyup uyumadığını bile anlayamadan, Cemile hanımın Bayram'a yaptığını kendisinin de bir süre bir başka kadına yaptığını ve bundan anlatılamayacak ölçüde büyük bir haz duyduğunu ayrımsadı; çenesi kendisine böylesine eşsiz bir haz verenin saçlarını okşadı, yanaklarını avuçlarının içine aldı, dilinde, dişlerinde, dudaklarında duymakta olduğunu aynı zamanda avuçlarında da duydu, şaştı kaldı; sonra, gene birdenbire, dört yandan gelmeye başlayan, kül rengi, donuk bir ışığın içinde, üzerine eğildiği yüzü seçmeye başladı: önce ilk kez gördüğü bir kadın yüzü gibi geldi, hemen arkasından, çoktandır görmediği bir yüz olduğunu sezinledi, daha iyi görebilmek için kadının başını yastığa bırakarak doğruldu, sanki göğsünde bir damar koptu.

Aradan en az yarım saat geçtikten sonra bile, eli göğsünü parçalamak istercesine çarpmayı sürdüren yüreğinin üstünde, güçlükle soluk alıyor, “Olamaz! Bu da nerden çıktı? Canan da nerden girdi düşüme?” diye söyleniyordu.

II

Bir akşam, masasının başında, FI’de patatesin tarihine ilişkin bir konuşma dinlerken, incecikten bir üşüme geldi Yusuf Aksu’ya, öyle durup kendini dinledi, içinde tuhaf bir titreme duydu, “Allah Allah!” diye söylendi, radyosunu kapatıp kalktı, ağır ağır, salona bitişik küçük konuk odasına gitti, bir zamanlar sık sık yaptığı gibi örtüyü açtı, terliklerinden başka hiçbir şeyini çıkarmadan yatağa uzanıp örtüyü üzerine çekti. Bir süre, hiçbir şey düşünmeden, bedeninin ta içindeki titremeyi dinledi, çok geçmeden de uyudu. Neden sonra, kısa bir zil sesinin ardından, gözlerini açarken, önce terden sırılsıklam olduğunu, sonra koyu bir karanlık içinde bulunduğunu ayrımsadı. Eskiden de yaptığı gibi, uykudan sıyrılmak düşüncesiyle, elini başucundaki küçük radyoya doğru uzattı, ama birtakım ayak sesleri duyarak radyoyu açmaktan vazgeçti. Sonra salondan Cemile hanımın sesi geldi: her zaman olduğu gibi, sağırlara seslenircesine, “Ne yapacak ki?” diyordu. “Ne yapacağı belli: ya oturup ders çalışır, ya radyo dinler, ya uyur. Şimdi de uyuyor herhalde, tek başına sokaklara çıkıp dolaşacak değil ya! Bir saattir buradayım, hiç sesi çıkmadı.” Kesik bir kahkahanın ardından, kimin ağzından çıktığı anlaşılmayan birkaç sözcük duyuldu, sonra gene Cemile hanımın sesi yükseldi: “Oğulsuz uşaksız ölüp gidecek! Koskoca hoca olacaksın, şu adamı bir başgöz etsek dediğin yok!” Bir kahkaha çınladı. “E buyur, de buyur! Bir de gülüyorlar adama!” diye gürledi Cemile hanım. Hemen sonra, kahkahalarla karışık konuşmalar duyuldu. Yusuf Aksu konuşanlardan birinin Prof.Dr. Osman Nuri Balcı olması gerektiğini düşündü, sonra iyice tanıdı sesini: yanında bulunduğu anlaşılan üçüncü bir kişiye, “Cemile hanım bitirim kadındır! Şu düşündüğü şeye bak, şeytanın aklına gelmez!” diyordu. Arkasından, belki de Cemile hanımın haklı olduğunu, bu “çizgidışı insan”ın güncel, daha doğrusu “yersel” sorunlarıyla hiç mi hiç ilgilenmeyip dehasından yararlanmakla yetindiklerini, ama yapıtını yazması için belki de büyük bir aşk yaşaması, hiç değilse doğru dürüst bir kadınla yaşamını birleştirmesi yolunda bir şeyler yapmanın yanlış olmayacağını söylediğini işitti. Sesler alçaldı bir süre, konuşmalardan hiçbir şey anlayamadı; sonra Cemile hanımın sesi yükseldi gene: “N’olmuş, beğenemedin mi? Nesi eksik ki? Hadım değil, curduk değil! Erkeğin yaşlısı genci mi olur!”

“Doğru, olmaz, çünkü hoca bizim Cemile hanımın çocuğudur!”

“Evet, öyle, çocuğum benim, özbeöz oğlum. Beğenemedin mi?”

“Hiç beğenmez olur muyum? Her dâhi biraz çocuktur.”

Yusuf Aksu yattığı yerde gülümsedi, “Bunlar beni Yunus’la karıştırıyorlar,” diye düşündü.

Burada da bitmedi konuşma: sanki kendisi az ötedeki duvarın arkasında değilmiş, yani söyleşilerini hiç mi hiç işitme olasılığı yokmuş, ya da, tam tersine, düşüncelerini ona özellikle iletmek istiyorlarmış gibi, şimdi, Bayram Beyaz’la Firuz Polat’ın almaşık bir biçimde Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın gözlemini bütünleyen sözleri, dehasına kesinlikle inanmakla birlikte, zayıflığını, beceriksizliğini, umursamazlığını örnekleriyle açıklayarak yeryüzüne yabancı olduğunu vurguluyor, gece gündüz çevresinde dönüp üzerine titreyecek, hatta, belli mi olur, kendisine adını yaşatacak bir oğul verecek, eli yüzü düzgün, gönlü zengin bir kadın aramanın pek de saçma bir girişim olmayacağında birleştikten sonra, bu düşünce üzerinde fazla oyalanmadan, çocuksu davranışlarına ilişkin yeni örnekler bulma yarışına giriyorlardı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı konuyu Baudelaire’in ünlü şiirine bir göndermeyle bağladı: *“Ses ailes de géant l’empêchent de marcher.”* Arkasından da söylediğini türkçeye çevirdi: “Dev kanatları engel olmakta yürümesine!”

Yusuf Aksu, can kulağıyla dinlemesine karşın, konuşmaların çoğunu kaçırdı, profesörün dev kanatlı albatrosa öykünürcesine kısacık kollarını açarak öne doğru eğilişini de göremedi. Bu nedenle, dinlediklerini tam olarak anlayıp anlayamadığı konusunda kesin bir kanıya varamadı. Yalnız, kendisini sürekli olarak çocuğa benzettiklerinden olacak, yattığı yerde küçüldüğünü duyuyor, yorganı başına çekip yeniden uyumak istiyor, kimsenin iyi niyetinden kuşku duymamakla birlikte, bu akşam bu insanların arasında ölümüne sıkılacağını düşünüyordu. Ama onlar inadına sürdürdüler söyleşilerini: Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, herhalde alçak sesle sorulan bir soruya yanıt olarak, “Hayır, içtenlikle söylüyorum, ben hocanın erkekliğinden hiçbir zaman kuşku duymadım: geç de olsa bir aile kurabilir,” deyip kısa bir kahkaha attı, kahkahasına bir başka kahkaha yanıt verdi. Birden, Firuz Polat “Biraz yavaş! Hocayı uyandıracağız!” diye uyardı dostlarını. Sesler alçaldı. Yusuf Aksu dağılmış kimliğini düşündü. Kimdi? Neydi? Bir yanıt bulamadı. “Ama gerçeğe nasıl ulaşılır ki? İnsan nasıl yüzde yüz kendisi olabilir ki?” diye geçirdi içinden.

Tam bu sırada, Erkek Cemile odaya girip ışığı açtı, “Hele şükür, en sonunda buldum seni!” diye haykırdı. “Koca evde aramadık yer bırakmadım, yatağına hiç girmediğini görünce, haber vermeden çıktın sandım!” Sonra, salonda konuklarının kendisini beklediğini söyledi, kolundan çekip kaldırdı, “Allah Allah! Hoca sen giysilerinle yatmışsın!” dedi. Bu buruşuk giysilerle salona itti onu.

Bayram Beyaz ve konuklar baskına uğramış gibi ayağa fırladılar, yüzleri kıpkırmızı, yürekleri gümbür gümbür çarparak Yusuf Aksu’ya doğru yürüdüler: aralarında tek bir duvar bulunduğuna göre, konuşmalarını işitmiş olması büyük olasılıktı. Ayağını öfkeyle yere vurup “Defolun evimden, ikiyüzlüler!” diye bağırarak kapıyı gösterecek olsaydı, daha sonra baş başa kaldıklarında kendilerinin de doğruladıkları gibi, başta Prof.Dr. Osman Nuri Balcı olmak üzere, hiçbiri şaşmayacaktı buna. Ama, biraz yorgun, süzülmüş, uykulu, sessiz ve kararsız görünmesi bir yana, Yusuf Aksu her zamankinden pek de farklı değildi, konuşmaları konusunda da hiçbir anıştırmada bulunmadı. Gene de Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın kaygısı hep sürüyordu: her şeyi tümüyle işitip notunu vermiş, ama, belki bunun acısını ileride, hiç beklemedikleri bir zamanda çıkarmayı düşündüğü, belki de yücegönüllülüğü böyle gerektirdiği için, işitmemiş gibi davranmayı yeğlemiş olabilirdi. “Tıpkı Hamlet gibi,” diye düşündü: Hamlet de hep böyle açmaza düşürürdü insanları; Hamlet de, isteseydi, herkesi suya götürüp susuz getirirdi, ama sıradan şeyleri yaşamından silip atmıştı. “O Hamlet’ti,” dedi kendi kendine. “Hamlet ya da Yusuf Aksu olmak için düşünce dünyasında yaşamak ve bu dünyadan uzak durmak gerekir.” Bu sırada Yusuf Aksu’nun kafasından geçen düşünceleri okumak istermiş, hatta okurmuş gibi gülümseyerek kendisine baktığını gördü, kendisi de gülümsemeye başladı.

“Hocam, bu akşam Firuz’la ben biraz erken geldik: biliyorsunuz, önemli bir konuğunuz olacak, bize nasıl davranacağımız konusunda söyleyecekleriniz olabilir diye düşündük,” dedi.

“Ne söyleyebilirim ki?” dedi Yusuf Aksu. “Herkese nasıl davranıyorsak, ona da öyle davranırız. Köy İşleri bakanı evimize konuk geliyor diye huy değiştirecek değiliz. Ama, daha iyi olur diyorsanız, bir kravat takabilirim.”

“Haklısınız, hocam: iyi olur,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Yusuf Aksu yatak odasına gitti, ip gibi bir eski kravat takıp döndü. Oturup beklemeye başladılar. Ancak Köy İşleri bakanı bayağı bekletti kendini. Bununla birlikte, Zeynel Duman, Şemsi Çamlı, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç, genç yazı işleri müdürü Volkan Bozkurt üçer beşer dakikalık aralarla kapıyı çaldıklarından, beklemenin ağırlığını hiç kimse duymadı. En sonunda, sekiz buçuğa doğru, üzerinde ak çizgili lacivert takımı, boynunda kırmızı beyaz kravatı, yakasında partisinin rozeti, yüzünde sevecen bir gülümseme, kaytan bıyıklı genç bakan kapıdan içeriye girdi, herkes ayağa kalktı.

Bakan, Bayram Beyaz'ın sağında, tuhaf bir tören yürüyüşüyle, Yusuf Aksu'ya doğru ilerlerken, Zeynel Duman Firuz Polat'ın dirseğini dürttü.

"Başbakanımız Köy İşlerine daha uygununu bulamazdı! Adam tam bir köylü," diye fısıldadı.

"Ama şimdi hepsi köylü," dedi Firuz Polat, adamın kapkara ve özenle kırkılmış bıyıklarına, kalın kaşlarının iki santim yukarısından başlayan sık ve dik saçlarına bakıp gülümsedi. "Üzülme, köylülükte hiçbir bakanımız bundan aşağı kalmaz, ayrıca Köy İşleri bakanımız gençliğinde çok ince bir uğraş seçmiş: yüksek mühendis mimar, dostumuz Kalaç gibi. Bakalım, torbadan ne gecekondular çıkarır bize."

Zeynel Duman'ın kolunu sıktı, bir gazeteci olarak, genç bakanı yakından izlemesini sağlayacak bir yere yerleşti: bakan şimdi Yusuf Aksu'nun karşısında bir koltukta ayak ayak üstüne atmış, en sonunda görevinin zorunlu kıldığı görüşmeleri kısa kesip seçmenleri ve gazetecileri "ekmiş" olmaktan, her şeyden önce de burada, günümüzün en büyük bilim adamının "evinde ve huzurunda" bulunmaktan mutluluk duyduğunu söylüyordu. Bir kristal kadehte bir yudum rakı "aldıktan" sonra, derin bir "Oh!" çekti; "Ne güzel! Hocamızın evi de, eşyaları da, kendisi de tam düşündüğüm gibi!" dedi. Ama bu evde sözü kapıp hiç kimseye vermemenin Yusuf Aksu'nun bile pek yararlanmadığı bir ayrıcalık, dolayısıyla bir saygısızlık olduğu konusunda kendisini hiç kimsenin uyarmadığı anlaşılıyordu: hemen uzun bir konuşmaya başladı. Sofrada da kaç saattir özlediği anlaşılan bu içkiyi hazla yudumlarken, her sözü kendi etkinliklerine getirerek büyük toplum düşlerini anlatmaya girişince, herkes gibi Yusuf Aksu da hiç sesini çıkarmadan kendisini dinledi ister istemez. Genç bakan, bakanlığının "görev ve vazifeleri"nin "önem ve ehemmiyeti"ni açıkladı bir süre,

arkasından, özellikle Doğu ve Güney Doğu'daki yoksulluğu kendince çok çarpıcı bir dille, yani nerdeyse her tümcenin başında, "Bakın, burası çok çarpıcı!" diyerek anlattıktan sonra, bölgede, yolların fazla dolambaçlı olduğunu, kalkınmanın sağlanması için, her şeyden önce buna bir çözüm bulunması gerektiğini, ancak bu çözümün bir gizlem olmadığını söyledi, her şeyin püf noktasını bilen bir uzman havasıyla, anlamlı anlamlı gülümsedi, "Hepimizin çok iyi bildiği gibi, iki nokta arasındaki en kısa uzaklık doğru çizgidir," diyerek köyleri bucaklara, bucakları ilçelere, ilçeleri illere "doğruluktan sapmayan" yollarla bağlayarak insanların yüzyıllardır çözemedikleri sorunun çözümünü en sonunda kendisinin bulduğunu çıtlattı, böylece, kimi konularda Yusuf Aksu'yla boy ölçüşmeye, en azından onun bilim alanında yaptığını kendisinin de "kırsal kalkınma" alanında gerçekleştirmeye giriştiğini kanıtlamaya kalkıştığı kuşkusunu uyandırdı. Ancak, genç bakanın en büyük tasarılarından birinin Doğu ve Güney Doğu'daki seçim gezileri sırasında aşırı ölçüde taşlı olduğunu saptadığı tarlaları bu "gereksiz ve fuzuli" öğelerinden arındırarak bölgenin yüzyıllardır süregelen "nakıs ve eksi" yazgısını değiştirip "müspet ve artı"ya çevirmek, hiç değilse "artılar"ı artırmak olduğunu öğrenince, Yusuf Aksu da böyle bir kuşkuya mı kapıldı, birkaç saat önce kendisini çocuğa benzetenlerin esiniyle, delikanlılık yıllarına mı döndü, yoksa Yunus'a mı özendi, nedir, birden usuna gelen ilgisiz bir kaydırmacayı ortaya atmaktan kendini alamadı.

"Haklısınız, taş toplanır tarla içinde kalır!" dedi.

"Hayır, efendim, hayır," diye atıldı bakan, "tam tersine, ben taşların tarla içinde kalmasına karşıyım. Bir Türkiye daha yok. Onu dünya güzeli bir ülke yapmak bizim boynumuzun borcu. Bu amaca bir katkıda bulunalım dedik."

Zeynel Duman bakanın tam karşısında oturuyor, sözlerini içer gibi dinler görünüyordu.

"Anladığım kadarıyla, siz bir ilke imza attınız," dedi onaylar gibi.

Bakan saptamayı beğendi.

"Teşekkür ederim, imzayı henüz atmadık, ama atmak üzereyiz," diye yanıtladı.

Hava birden değişivermişti. Yarattığı ilk izlenim pek de parlak olmasa bile, kendisine gerekli saygıyı göstermeye, çiğliklerini görmezden gelmeye

hazırdı herkes, ama Yusuf Aksu'nun "Taş toplanır, tarla içinde kalır," demesinden sonra, çoğu konuklar, yukarıdan gelen bir buyruğa uyar gibi, "bakan bey"le dalga geçmek için fırsat kollamaya başlamışlardı. Bunun sonucu olarak, taş ve tarla sözcükleri Zeynel Duman'a bir zamanlar İstanbul' da Taşlıtarla adında bir yer bulunduğunu anımsattı, kendini tutamadı.

"Yani oralar da Zeytinburnu mu olacak, sayın bakanım?" diye sordu.

"Hayır, efendim, kesinlikle hayır!" dedi genç bakan. "Anlaşılan siz o bölgeleri hiç görmediniz. Ülkemizin bu bölgesinde zeytin yetişmez; ayrıca, demokrasiye gönülden inanmış insanlar olarak, bölge halkının ne ekip ne biçeceğine karışmak gibi bir düşüncemiz yok. Biz çok uzun olan yaz tatillerini boş geçirmek istemeyen bilinçli üniversiteli gençlerimizi söz konusu yoksul ve fakir bölgelere yollayıp küçük bir ücret karşılığında tarlaların taşlarını toplatarak bir taşla iki kuş birden vurmak istiyoruz. Çünkü bilir misiniz ki iki nokta arasındaki en kısa uzaklık..."

"Evet, sayın bakanım, doğru bir çizgidir," dedi Zeynel Duman.

Birkaç kişi gülmekten kendini alamadı: öyle görünüyordu ki Cemile hanım dışında herkesin ağırbaşlı olmaya çalıştığı Maçka toplantılarında bir bakan geldi diye düzen ilk kez tersine dönmüştü: herkes eğlenmek istiyordu. Bu kez de bakanın her sözünü, her devinisini ilgiyle izleyen Yusuf Aksu girdi araya.

"Peki, toplanan taşları nereye koyacaksınız?" diye sordu.

Genç bakan soruyu fazlasıyla saçma buldu, büyük dilcinin toplumsal konularda bayağı bilgisiz olduğunu düşündü, gene de inandırıcı olmaya çalıştı.

"Bu ve benzeri sorun ve meseleleri ihtisas sahibi uzman arkadaşlarım itina ve özenle inceliyor, hocam," diye yanıtladı; tam bu sırada, Taşlıtarla ve Zeytinburnu adları arasındaki bağıntıyı ayrımsayarak titredi, Yusuf Aksu'nun sorusunun bir tuzak olmasından kuşkulandı, kıpkırmızı kesildi, sert ve yüksek bir sesle, suratı asık, Zeynel Duman'a döndü, sanki soruyu o sormuş gibi, "Yakında sonucu alacağımızı umuyorum. Siz bunu dert etmeyin, Türkiye büyük bir ülkedir," diye ekledi.

“Hayır, dert etmiyorum, çünkü bu tür işlerle ilgim yok,” dedi Yusuf Aksu. “Oralara hiç gitmedim, bundan sonra da gidemem herhalde. Ben yalnızca taşların nereye konulacağını merak ediyorum. ”

“Anlıyorum, efendim, anlıyorum,” dedi bakan. Ama anlamıyordu; rakının da etkisiyle, birden tepesi atmış, herkesin büyük düşünür, büyük bilim adamı diye öve öve bitiremediği bu adamın, söylenenlerin tersine, halktan kopuk ve tutucu bir sağcıdan başka bir şey olmadığını, bu nedenle kendisini anlamasına olanak bulunmadığını, üstelik, koskoca bir bakan karşısında nasıl konuşmak gerektiğini bilmediğini düşündü; kadehini bırakıp kalktı; gene de Yusuf Aksu’nun kendisini uğurlamak için kapıya kadar gelmesi hoşuna gitti; görevinin ağırlığı nedeniyle, geç gelip erken gittiği için özür diledi, sonra, herhangi bir yanıt gelmeyince, önemli görevlerin rakı sofrasında düşünce üretmeye elvermediğini, geceyi gündüze katıp çalışmayı gerektirdiğini söyledi.

“Belli oluyor, efendim,” dedi Yusuf Aksu. “Ama ben toplanacak taşların nereye ve nasıl konulacağını hâlâ merak ediyorum. Koca bir köyün tarlaları... Herhalde çok taş eder...”

“Türkiye büyük bir ülkedir, hocam, bir dünya devletidir; güvenilir ellerdeyse, her türlü sorunu çözer, toplattığı taşları koyacak yeri de kolaylıkla bulur, siz hiç üzülmeyin, rahat rahat kendi kuram ve teorilerinizle uğraşın,” dedi bakan; sinirli bir biçimde elini uzattı.

Sinirlenmesi yersizdi: Yusuf Aksu, bir kez daha, konuğuyla alay etmekten çok, gözlemini doğrulamak istemişti. Ama Bayram Beyaz bile bunu daha çok bir alay olarak algıladı; tam da Köy İşleri bakanı kapıyı açıp çıkarken, çorbaya kendi tuzunu katmak istedi.

“Toprak ekenin, taş toplayanındır!” diye patlattı.

“Dünya devletlerinde mi?” diye sordu Zeynel Duman.

Yusuf Aksu bakanın elini sıktı.

“Neresi olursa olsun, taş yerinde ağırdır, size başarılar dilerim,” dedi.

Kapıyı kapatıp yerine dönerken, konuklar bakanı uğurlamak için değil de kendisini alkışlamak için ayağa kalkmış gibiydiler: bakanları bile alaya alabilen bir gözüpek adam olduğunu düşünüyor, birbirlerinin kulağına eğilerek “Hocayla tartışılamaz,” diye fısıldaşıyorlardı: “Bakma öyle

duruşuna! Ne hindir o! Adamı tıkır tıkır işletir de belli bile etmez. Her şeyin püf noktasını buluverir, sözü öyle gediğine koyar ki apışıp kalırsın.” Kendisine de ilettiler gözlemlerini, kurak tarlalarda üniversiteli gençlere taş toplattırtmayı bir kalkınma atılımı olarak niteleyebilen bu bön bakana hak ettiği dersi vermekle çok iyi ettiğini kesinlediler, arkasından da tarlalardan toplanan taşların yerleştirilmesine ilişkin nükteler üretmeye giriştiler.

“Ben kimseye ders vermek istemedim,” dedi Yusuf Aksu.

Zeynel Duman kahkahayı kopardı.

“Daha nasıl ders verecektiniz ki, hocam?” diye atıldı. “Öyle bir söz oyunu yaptınız ki adamı şaşkına döndürdünüz. Taş toplanır tarla içinde kalır. Kol kırılır yen içinde! Daha ne olsun!”

Firuz Polat da onayladı gözlemi.

“Evet, çok güzeldi: cuk oturdu,” dedi.

Şakasının beğenilmesi Yusuf Aksu’nun hoşuna gitti, gene de söylediğinde dayattı.

“Hayır, ben adama ders vermek istemedim,” diye yineledi. “Ufak bir şaka yapayım dedim, hepsi bu. Taşların nereye konulacağına gelince, hâlâ merak ediyorum.”

İçtenlikle konuşuyordu: yalnızca şaka yapmıştı, taşların nereye konulacağını gerçekten merak ediyordu; ayrıca, bakanın yemek sona ermeden kalkıp gitmesini bir aykırılık olarak değerlendirmiyor, “Herhalde işleri başından aşkın,” diyordu. Bu yüzden olacak, böyle çiğ bir adamın sofrasına konuk olmasına aracılık etmiş olan Bayram Beyaz’ın yüzünde beliren üzüntü anlatımının ayrımına varmadı. Varmak da zordu doğrusu: şimdi sözü Cemile hanım almış, koskoca Yusuf Aksu’nun evinde bile köylülere hizmet edecek olduktan sonra, ta Sivas’lardan gelip İstanbul’lara yerleşmenin bir anlamı kalmadığını söylüyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, adamın biraz bön olması köylü olmasını gerektirmezdi, ama, Zeynel Duman’ın gözlemini çok mu beğenmişti, neydi, Cemile hanım tutturmuştu bir kez, salona her yeniden dönüşünde yakınmalarına yeni bir öğe ekleyerek Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan Şemsi Çamlı’ya kadar herkesi kahkahalarla güldürüyor, sözlerinin beğenildiğini gördükçe

büsbütün coşuyordu. Son geçişinde de “Dağdan inmiş bayıra!” diye söyleniyordu.

Zeynel Duman birden kolundan tutup durdurdu.

“İnmiş de ne olmuş?” diye sordu.

Yusuf Aksu birden ondan yana döndü.

“Ne olduğunu bilmiyor musun?” dedi, bir an durdu. “Dağ dağa küsmüş de tavşanın haberi bile olmamış!”

Zorlu bir kahkaha koptu, Cemile hanım başta olmak üzere, herkes uzun uzun güldü. Ama Yusuf Aksu bu kaydırmacayı ne zaman, nasıl bir koşulda işittiğini anımsadı birden, tepeden tırnağa titredi. Aynı anda, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın gür sesi duyuldu:

“Hocam, bu çok güzel bir buluş, bu az bulunur bir şiir...”

“Öyle çıktı ağzımdan işte,” diye kekeledi Yusuf Aksu, “gülmek için...” Herkes gözlerini hayranlık ve şaşkınlıkla ona dikmişti. Oysa, başı hep önünde, düşüncesini anlamalarından korkar gibi, “Neyse, olur böyle şeyler,” diye mırıldandı. “Konuyu değiştirelim artık.”

Konuklar bu da şaka mı, değil mi diye kuşkuyla yüzüne baktılar. Şaka eder gibi bir havası yoktu. Ama isteğine uymaları zordu: çokları ilk kez bir bakanla karşılaşmış ve tam bekledikleri gibi sıradan bir adam olduğunu görmüşlerdi. Ondan başka bir şey konuşamıyorlardı. İşin tuhafı, adamın salona girişinden sofradan kalkıp gidişine dek olanları hep birlikte görmemişler gibi, ikide bir yeni baştan anlatıp gülüyorlardı. Yusuf Aksu kendi havasına daldı. Bir ara, Şemsi Çamlı’nın bakanın Maçka’dan herhalde küskün ayrıldığını söylemesi üzerine, Bayram Beyaz “Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi bile olmamış!” deyince, düz sözü kaydırmaca gibi mi algıladılar, kaydırmacadan düz söze gelinmesini değişik bir kaydırmaca olarak mı gördüler, yoksa her şeyden önce az önceki saygılı susuşun acısını mı çıkarmak istediler, bilinmez, uzun uzun güldüler gene. Sonra, bir ara, Cemile hanım, herhalde bir değişiklik olsun diye, Köy İşleri bakanının kapıya üç koca arabayla geldiğini anlattı, “Bir davul zurnası eksikti,” diye ekledi. O zaman, kocaman koltuğunda düşüncelere dalmış görünen Yusuf Aksu birden başını kaldırdı, herkese gülümsedi, Cemile hanıma döndü, “Davul zurnayla gelen düğün bayram,” dedi. Dört bir yandan kahkahalar

yükseldi gene, uzun süre arkası gelmedi. Öyle ki Cemile hanım deliler evine düşmüş gibi bir duyguya kapıldı; Yusuf Aksu'yla Bayram Beyaz'ın da, oturdukları yerde sallanacak kadar "zom olmuş" durumda, tıpkı ötekiler gibi güldüğünü gördü, iyice tepesi attı; elinde kahve tepsisi, bir süre bekledikten sonra, tepsiyi sertçe masanın üstüne bıraktı, ellerini kalçalarına koydu, sanki az önce konukları güldürmeye çalışan kendisi değilmiş gibi, "Koskoca herifler olmuşunuz, çocuk gibi yok yere gülmekten başka bir halt ettiğiniz yok!" diye bağırdı, sonra da, o akşam bir daha geri dönmemek üzere, kapıyı sertçe çarparak çıkıp gitti.

Konuklar birden sustular, Cemile hanımın böyle hışımla çıkıp gitmesini bir uyarı gibi algılayarak ayağa kalktılar. Ev birkaç dakika içinde boşalıverdi. Yusuf Aksu, kapıyı kapatıp salona döndükten sonra, kendini bir koltuğa attı. Hiçbir Maçka Çarşambası'nda böylesine gülünmemişti. Kıkır kıkır gülmeye başladı birden, hiçbir şey düşünmeden, uzun uzun güldü. Sonra, tıpkı başladığı gibi, birden susuverdi, bu kahkahaların da sıkıntının bir başka biçimi olduğunu düşündü. Öylece oturup kaldı, birkaç kez, "Kadın haklı, gerçekten haklı," diye söylendi. Ama, beş dakika sonra, "Siz hangi kadından söz ettiniz? Hangi konuda?" diye sorulacak olsa, yanıt veremezdi belki. Bir ağır hüzün çöktü içine, "Ne oluyor bana böyle?" diye söylendi, sonra, yavaş yavaş, kederinin nedeni bilincinde belirginleşmeye başladı: "Ben kötü bir adam oldum: yalancının biriyim," diye geçirdi içinden. Yunus'un sol bilek damarını kesmeden birkaç saat önce söylediği o tuhaf kaydırmacayı bir kez daha yineledi: "Dağ dağa küsmüş de tavşanın haberi olmamış! Ne demek istemişti ki?" Ellerini dizlerine bastırarak doğruldu, başı döndü, duvarlar ve nesneler bir oraya bir buraya yalpalanır gibi oldu, yeniden oturdu. "Ben sarhoşum, çok sarhoşum!" diye söylendi. Sonra güçlükle kalktı, duvarlara tutuna tutuna önce tuvalete, sonra yatak odasına gitti, ceketini ve bakan gelecek diye taktığı kravatı çıkarıp yanındaki iskemleye bıraktı, ağır ağır gerisini de çıkarıp pijamasını giydi, yatağın ucuna oturdu. "Dağ dağa küsmüş de..." diye başladı. "Ben iğrenç bir herifim," diye sürdürdü. Yaşamının en büyük acısına bağlanan, ister istemez bu acıyı anımsatan bu sözü böyle bir ortamda, insanları eğlendirmek için söylemenin Yunus'un öldükten sonra geride bıraktığı ceketlerin ceplerini boşaltmak gibi bir şey olduğunu düşündü, imge gözlerinin önüne geldi, derin derin içini çekti, "Sıkıntı korkunç bir şey," diye mırıldandı.

Gözlerini açtığında, ortalık daha yeni ağarmaktaydı. Ellerinin ve ayaklarının çok üşüdüğünü duydu. Ağzının kuruluğu ve katılığı yıllardır ilk kez dişlerini fırçalamadan yattığını anımsattı ona. Kalkmayı düşündü, gözü kesmedi. Yunus'un tümcesi bilincinde yeniden belirdi. Yaptığının bir başka yönü daha geldi usuna: bu işin içinde bir yalan, başkasının sözünü kendi sözü gibi göstererek başkalarını aldatmaya yönelik bir yalan bulunduğu. "Yılan gibi çöreklenip yatmış bir yalan!" diye söylendi. Ama, görüntülerin bu en iticisinin ardından, ışıl ışıl bir imge belirdi birden gözlerinin önünde, başkasının çevirisinin kendi çevirisi olduğunu söyleyen şu çağrılmadan gelmiş konuğun yüzü. "O da benim gibi yalancı," diye düşündü. Onu hoşgörmesi, hep sevecenlikle anımsaması da onunla aynı soydan, yani onun gibi yalancı olmasından mıydı? "Herhalde." Şu var ki onun yalanı daha küçük bir yalandı, çünkü kolaylıkla ortaya çıkarılabilirdi, çıkarılmıştı da; kendi yalanıysa, artık yalanlığının kanıtlanma olanağı bulunmayan, daha güvenli, daha derin, daha köklü, kısacası, daha kötü bir yalandı. "Benden ne kaldı ki?" diye mırıldandı, sonra, daha da zayıf bir sesle, ama kendi sorusunu yanıtlar gibi, "Ne vardı ki?" dedi. Sonra kalktı, kitaplığa gidip ışığı yaktı. En az on sözlükte ve on ansiklopedide *yalan, lie, mensonge, lüge* ve *bugia* maddelerine baktı; hepsi üç aşağı beş yukarı aynı tanımı veriyor, ama ayrıntılara girmiyor, yalanın kökenine gitmiyor, insanların bu korkunç hastalığının şöyle doyurucu bir çözümlemesine girişmiyordu. Sonunda, hep aynı açıklamalarla karşılaştıkça, sinirlenmeye başladı. Hem aradığını bulamıyor, hem satırlar ve harfler birbirine karışmaya başlıyordu. Zorlukla kalktı, yatağına döndü, yeni bir şey düşünmesine zaman kalmadan da sızdı.

Uyandığında, tüm oda güneş içindeydi, Cemile hanım ortalıkta kendi kendine homurdanıp duruyordu. Neden sonra, odasından çıktığını gördü, yüzü birdenbire daha sertleşti.

"Hele şükür! Ağamız uyandı!" dedi, sonra yanına yaklaştı, yüzü iyice buruştu, bir üçüncü kişiyle konuşacakmış gibi geriye döndü, "Leş gibi rakı kokuyor!" diye homurdanarak ellerini beline koydu. "Yusuf hoca, saat kaç, biliyor musun? On bire çeyrek var!" diye sürdürdü. "Benden söylemesi, sen artık iyiden iyiye kaçırdın ipin ucunu, bu böyle olmaz, sana bir kadın gerek, seni derleyip toplayacak, bu evi çekip çevirecek, bu yatağı dolduracak, günü saati erince çocuğunu doğuracak bir kadın... Çocuğun olduktan sonra..." Bir yerlerde güzel bir bebek yüzü görmüş gibi gülümsedi, sonra birden kaşlarını çattı. "Gül bakalım, daha ne kadar güleceksin! Her şeye

gülüyorsun, çocuk gibi. Herkes sana hoca diyor, ama sen herkesten daha çocuksun; herkes herkesten daha iyi konuştuğunu söylüyor, ama sen atalarımızın sözlerini bile yanlış söylüyorsun. Hem ayıp, hem günah! Tanrı'nın gücüne gider." Öyle durup Yusuf Aksu'nun anlatılmaz bir hüzün tabakasının ardından kendisine gülümsemeye çalışan yüzünü izledi. Birden içinde bir yerler sızladı. "Bana öyle bakma!" dedi. "Bir derdin var senin, ama söylemiyorsun! Gidip sana bir kahve yapayım." Kahve yapıp getirdi, yanında oturup hasta bir çocuğu izler gibi onun devinimlerini izledi. Sonra, dönüşsüz bir ayrılma söz konusuymuş gibi, "Ben gidiyorum!" deyip kararlı adımlarla çıktı.

Akşamüstü gene geldi, Bayram'ın telefon ettiğini, akşam eve geç döneceğini, ama hocanın kendisine gereksinimi varsa, her şeyi bırakıp hemen gelebileceğini söylediğini aktardı. Yusuf Aksu hiçbir isteği olmadığını, ayrıca erkenden yatacağını, yemek de yemeyeceğini söyledi. Cemile hanım her şeye karşın önüne bir şeyler koymakta dayattı, ama kalmakta dayatmadı, ona şöyle akça pakça bir kadın gerektiğini bir kez daha yineledikten sonra, kendi evine döndü. Yusuf Aksu dediği gibi yaptı, erkenden dişlerini fırçalayıp yatağına girdi. Uyurken gözlerinin önünde beliren son görüntü de, ertesi gün, gene oldukça geç bir saatte, gözlerinin önünde beliren ilk görüntü de başkasının çevirdiği kitabı kendi çevirdiğini söyleyen genç adamın gülümseyen yüzü oldu. Evlenmiş olması durumunda bu Beşinci Murat gibi bir oğlu olabileceğini düşündü. "Kırkımda da evlenmiş olsam, böyle bir oğlum olabilirdi," diye geçirdi içinden. Genç adamın gülümseyen yüzü daha bir belirginleşti gözlerinin önünde. Belki de bu gülümseyen yüz nedeniyle, bunalımının ağırlığını fazla duymadı.

Ertesi gün, erkenden kalktı, pek alışkın olmamasına karşın, kahvaltısını kendisi hazırladı. Sonra, kitaplıkta, masanın başına oturup radyo dinledi, ansiklopedi karıştırdı. Akşam, kendisini Sarıyer'e götürmek üzere, Bayram Beyaz'la birlikte Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve köşe yazarı Firuz Polat geldi. Üçünün de üzerinde bir tuhaflık vardı, ama Firuz Polat nerdeyse titriyordu. Daha yerine oturmadan, çantasından birkaç gazete çıkarıp Yusuf Aksu'ya uzattı. Yusuf Aksu almak için herhangi bir şey yapmayınca, önündeki sehpaya bıraktı.

"Hocam, şunlara bir bakın, adam size borcunu nasıl ödemiş!" dedi.

Yusuf Aksu gazetelere bakmadı bile.

“Hangi adam, ne borcu?” diye sordu.

“Hangi adam olacak, Köy İşleri bakanı!” dedi Firuz Polat. “Gazetecilere sizin sağcı ve tutucu olduğunuzu söylemiş.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, gerçek bir hekim olarak, bu sözün yaratabileceği sarsıntının şiddetini azaltmak amacıyla araya girdi.

“Ama büyük bir bilim adamı olduğunuzu yadsımıyor,” dedi.

“Bunu da mı yadsıyacaktı?” diye atıldı Firuz Polat. “Ayrıca, yadsımasa bile, hocayı yermek için bunu bile kullanıyor. ‘Evet, dünya çapında bir dilbilimci olduğundan kuşkum yok; ama ülkesini tanımayan, halkının çok büyük bir bölümünün nasıl bir yoksulluk içinde yaşadığını bilmeyen, gene de tek bir taşın bile yerinden oynatılmasına karşı çıkan bir tutucu, yani bir sağcı; bilim adamı dediğin ilerlemeye inanır,’ diyor. Tarihten de korkmuyor mu bu adam?”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“O kadar sözü bir araya getirebilmiş demek! Varsın, desin,” dedi.

“Ama size tutucu ve sağcı diyemezler, hocam,” diye atıldı Bayram Beyaz. “Ben tutucuları bilirim, size tutucu dedirtmem.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hocaya tutucu denilmesinin kendisinin de hoşuna gitmediğini, ama, şunu ya da bunu demek için kendisinden izin almadıklarına göre, elden bir şey gelmeyeceğini söyledi. “En iyisi bu saçma konuyu kapatmak,” dedi. Göründüğü kadarıyla, Sarıyer’ deki küçük lokantada yaz akşamının tadını çıkarmak istiyordu her şeyden önce.

Sarıyer’de, mezeler ve rakılar geldikten sonra da sıkıcı konulara girilmesine izin vermedi. Ancak, sofradan kalkmak üzere oldukları sırada, Yusuf Aksu, yüzünde tuhaf bir sıkıntı anlatımıyla, yalan konusunda neler söyleyebileceğini sorunca, konuyu değiştirmeyi göze alamadı.

“Hocam, bu daha çok sizin konunuz, dil ve felsefe konusu, ben ne söyleyebilirim ki?” dedi. “Ancak, insanların hiç gerek yokken yalan söylemelerine bakarım da yalan bizim doğamızdaymış gibime gelir. Voltaire’in sözünü hiç unutamam: ‘Dünyanın bir ucundan bir ucuna, insanlar yalan söylüyor, her zaman da söylemişlerdir. Atalarımız gibi

yeğenlerimiz de yalan söyleyecektir her zaman.’ Ama, bilirsiniz, yalan konusunda en güzel düşünceleri Rousseau dile getirmiştir.”

“Nerede?”

“Bilirsiniz, hocam: *Rêveries*’de, yanılmıyorsam, dördüncü gezintide. Paul Valéry...”

Yusuf Aksu gerisini dinlemedi artık: dostunun söz ettiği kitabı bulup okumaktan başka bir şey düşünmez oldu. Öyle ki, Maçka’da, apartmanın kapısında, Firuz Polat’ın biraz ileride duran bir mavi arabayı göstererek “Çok tuhaf, bu araba biz Sarıyer’e giderken de arkamızdan geldi: demek kendi hükümetinin polisi bile inanmamış bakanın sözüne, ya da tam tersine inanmış: solcu diye hocamızı izlemeye başlamış! Artık izleniyoruz!” demesi bile ilgisini çekmedi. Dostlarına, dilinin ucuyla bile olsa, yukarıya gelmelerini de önermedi. Hemen ellerini sıkıp asansöre yöneldi. Evde, kapıyı kapatır kapatmaz, kitaplığa koştu. Rousseau’nun kitabının eski bir ingilizce baskısını buldu. Ama daha kitabı eline alıp masasına doğru giderken, düş kırıklığına uğramış durumdaydı: kitap öyle küçüktü ki, başka konulara da yer ayırıyorsa, sorununa herhangi bir çözüm getireceğini ummak fazla iyimserlik olurdu. “Dördüncü gezinti”yi açınca, daha da büyük bir düş kırıklığına uğradı: adam önce yalanın özlü bir tanımını verip sonra tarihine ve örneklere geçecek yerde, Plutarkos üzerine bir gözlemden Delphoi Tapınağı’nın *Kendini tanı*’sına doğru yol alıyor, sözü uzattıkça uzatarak konunun çevresinde geziniyordu. “Kitaplar böyle oluyor işte: herif öykü anlatıyor, kendi öyküsünü anlatıyor, hem de bana anlatıyor!” dedi içinden. En az iki yüzyıl öteden kurulan bu tuhaf söyleşim içini ürpertti. Gene de yılmadı, ikide bir gözlerini ovuşturmak zorunda kalmasına karşın, sonuna dek okudu “Dördüncü gezinti”yi; bu arada, yalan sözcüğünün geçtiği tüm tümcelerin altını çizdi. Sonra bu tümceleri yeniden okuyup yorumlamayı denedi, ama, ingilizceyi unutmuş gibi, sözcükleri birbirine bağlayamadı bir türlü. Üstelik, gözlerini açık tutmakta bayağı zorlanıyordu. Kafası karıştı. Gene ansiklopedilere döndü. Bu kez de şöyle doyurucu, şöyle konuyu açıklıkla ortaya koyan bir şey bulamadı. “Çok tuhaf! Hiç kimse yalan üzerinde fazla kafa yormamış anlaşılan!” diye düşündü. Her şeyi olduğu gibi bırakıp yatmaya gitti.

Ertesi gün, kahvaltıdan sonra, aynı satırları yeniden okurken, gece yaşadıklarının tam tersini yaşadı nerdeyse: tatlı bir rahatlık yayıldı

benliğine. Anladığı kadarıyla, Jean-Jacques Rousseau, bir felsefe kitabında, yalanın ortaya çıkarmak zorunda bulunduğumuz bir gerçeği gizlemek olduğunu okumuştu. Bu da hem yalanın sözlük tanımına uyuyor, hem de, kendi durumunda olduğu gibi, yalan batağına düşmek için herhangi bir şeyi gizlemenin yettiğini, dolayısıyla yalan ediminin hiçbir şey söylemeden de gerçekleştirilebileceğini gösteriyordu. Ama Rousseau bu tanımdan söylemek zorunda olmadığını söylememenin yalana başvurmak anlamına gelmediği sonucunu çıkardığına, hatta, gerçeği söylemenin zorunlu olmadığı durumlarda, gerçeğin tersini söylemenin de yalan söylemek olmayacağını, kimi durumlarda aldatmanın bile suç olmayabileceğini ileri sürdüğüne göre, Yusuf Aksu, kendi payına, bu işi fazla abarttığını düşünebilirdi. Adam bununla da kalmıyordu ayrıca, sorunu yararlılık sorunuyla birleştirdikten, her türlü yararlılıktan yoksun bir gerçeği gizleyen ya da değiştiren bir kişinin yalan söylediğinin ileri sürülemeyeceğini vurguladıktan sonra, “Yanlış bir şey söylemek ancak aldatma isteği olunca yalan söylemektir, aldatma isteği de, her zaman zarar verme isteğiyle birlikte gitmek şöyle dursun, bazı bazı tam tersi bir amaç taşır,” diye ekliyordu, öyleyse sorun yok demekti. Rahat bir soluk aldı, kitabı kapattı. Gözleri kitabın soluk yeşil kapağında, buna göre, kendisini rahatsız eden tutumun da yanlış olmadığı sonucunu çıkarmak gerekiyordu: tüm dostları çevresine toplayıp “Benim dil kuramımın yüzde doksan beşi gençlik arkadaşım Yunus Aksu’nun buluşlarıdır!” demiş olsaydı, sözleri insanları düş kırıklığına uğratmaktan başka neye yarardı? On yedi yaşında ölmüş bir delikanlının düşüncelerini sürdüren yaşlı adamı ve kuramını kim ciddiye alırdı? Onlar bu kuramı Yusuf Aksu’nun kuramı diye önemsiyorlardı. Öyleyse Yunus’un kuramının benimsenmesi onu kendi kuramı diye sunmasına bağlıydı. “Bu Rousseau gerçekten akıllı adammış, çok güzel düşünmüş her şeyi! Ansiklopediler bunca zamandır onun bu görüşlerini neden almamış ki?” dedi kendi kendine. Aynı anda, onların içermediği bilgiler içerebildiğine, kimi kitaplar kimi saptamaları ansiklopedilerden çok daha ileri götürebildiklerine göre, kitabın ansiklopediden daha üstün olabileceğini düşündü. Sonra, ansiklopedilerde yazılı olmayan şeyleri bile bildiğine, hatta bunların yazılı olduğu bölümü kafadan söyleyebildiğine göre, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın kendisinden çok daha bilgili olması gerektiği geldi usuna. “Ama, işin tuhaf yanı, o beni kendinden çok daha bilgili, çok daha üstün görüyor. Onun gibi daha nice insan var belki de

böyle. Bu yanlışı sürdürmek de bir yalan değil mi?” dedi kendi kendine. Gene kafası karıştı.

Birkaç gün sonra, bir çarşamba akşamı, daha öteki konuklar gelmeden, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın kendisine de açtı düşüncesini. Profesör saygıyla dinledi, birkaç kez, “Estağfurullah, hocam, estağfurullah!” diye yineledi, sonra, Yusuf Aksu sözlerini bitirince, gözlerini önüne dikerek, saygıyla sustu bir süre, “Hocam, alçakgönüllülüğü öylesine ilerilere götürmüşsünüz ki bazı bazı nitelikle niceliği birbirine karıştırdığınız oluyor: dünyanın tüm kitaplarını okuyamayız ki! Siz daha nice kitapları okurken, ben bu kitabı okumuşum, hepsi bu,” dedi.

Yusuf Aksu konuğuna verecek bir yanıt bulamadı. Ama, aynı akşam, sofrada, Maçka Çarşambaları’nda ilk kez boy gösteren, orta boylu, şişman ve sürekli terleyen bir adamın: bir toplumbilim doçentinin Zeynel Duman’la giriştiği tartışmayı dinlerken, insanların birbirlerine ilişkin kanılarının genellikle ussal temellere dayanmadığını, profesör dostuna verilmesi gereken yanıtın da bu olması gerektiğini düşündü. Hep halktan ve eşitlikten söz eden Zeynel Duman, Firuz Polat’ın da sık sık vurguladığı gibi, nerdeyse bir tutucu ağzıyla konuşuyor, yalnız şişmanlığıyla bile kurulu düzenin yanında yer alması gereken orta yaşlı konuksa, ancak uzlaşmaz bir solcudan beklenebilecek sözler söylüyordu.

“Beni rahatsız eden şey, kimileri kuru ekmek bile bulamazken, kimilerinin milyarların üstünde oturması değil,” diyordu yüksek sesle, nerdeyse bağırıyordu. “Hayır, çünkü bunlar özdeksel sorunlar, özdekse, biliyoruz, hiçbir zaman başlı başına bir amaç olamaz. Ama özdeğin kimi biçimlerinin, diyelim ki paranın, bir iyelik koşulunu belirleyince, insanı kirlettiği de bir gerçek. Çünkü doğada iyelik yoktur, çünkü iyelik doğaya aykırıdır. Öyleyse, iyelik doğaya aykırı, iyelik altına alınan özdek kirli olduğuna göre, işçiyi ve benzerlerini sömüren acımasız patronun kasasından çıkan para her zaman kirlidir. Kasadayken de kirlidir, işçinin cebine girdiği zaman da. Bunun sonuçlarını düşünebiliyor musunuz?”

“Sonuç açık: bir kasadan çıkıp değişik ceplere dağılıyor.”

“Hayır, efendim, bu dağılım köklü bir devrimin zorunluluğunu kanıtlıyor!”

“Peki, nasıl?”

“Patrona çalışan işçi bu patronun yanında kendi benzerleri zararına ve bu patron yararına çalışmıyor mu? Bu durumda, aldığı işçi hakkı mıdır, yoksa soygundan kendisine düşen küçük bir pay mı? Ya da emek hakkıyla soygun payı ne ölçüde birbirinden ayrılabilir? Patronun halkı ve işçiyi sömürdüğü doğruysa, daha fazla ücret için ona karşı grev yapan işçi de soyguna katılmış oluyor, dolayısıyla bu düzenin böyle sürüp gitmesini istiyor demektir.”

Başta Yusuf Aksu’nun kendisi olmak üzere, herkes bu taşkın kuramcıyı dinliyordu, ama Zeynel Duman altta kalmak istemedi.

“Devrim her zaman işçiden yana olmuştur. Patronla işçinin aynı kefeye konulduğu nerde görülmüş? Bütün bunlar saptırmaca!” dedi.

“Hayır, yanılıyorsunuz, bunlar temel sorunlar!” diye sürdürdü şişman konuk. “Bilerek ya da bilmeden patronun halkı kazıklamasına katkıda bulunan işçiden yana çıkarsanız, patrondan yana çıkanlara kızma hakkını yitirirsiniz. Ama siz de tümden haksız sayılmazsınız: insanlar, çok uzun bir süredir, patronlar için alınteri döken işçiden yana çıkmanın devrimcilik olduğunu sandılar. Oysa devrimle hiç ilgisi yok bunun.”

Havada tuhaf bir gerginlik vardı, bir adam konuşuyor, herkes onu dinliyordu, ama her an bir gümbürtü kopacak, herkes birbirine girecek gibiydi. Birden, Yusuf Aksu’nun sesi duyuldu: “Peki, ne yapmak gerekir?”

Şişman konuk, Yusuf Aksu’dan herhangi bir soru beklemediğinden olacak, oturduğu yerde titredi, sanki bu tür konularla ilk kez ilgileniyormuş gibi, bir süre başını önüne eğip düşündü, sonra, “İnsanların doğasını değiştirmek gerekir, hocam,” dedi. “İnsanlar öylesine yozlaştılar, gerçek insan özelliklerini öylesine yitirdiler ki doğalarını değiştirmedikçe devrim yapmalarına olanak yok.”

Bir sessizlik oldu.

“Peki, hocamızın durumuna ne diyorsunuz?” diye sordu Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Biliyorsunuz ki hocamız çok zengin bir insan.”

Şişman adam gülümsedi.

“Hocamızı bu yozlaşmış insanlar yığınından ayrı tutmak gerekir,” dedi. “Hocamız büyük bir düşünür, bıkıp usanmadan gerçeğin kökenine ulaşmaya çalışan bir düşünür olarak da gerçek bir solcu.”

Herkes Yusuf Aksu'ya baktı: o da tıpkı şişman adam gibi gülümsüyordu.

Hiç kimse bu gülümsemenin tam olarak ne anlama geldiğini çıkaramadı: adamın görüşüne katılabileceği gibi, onunla alay ediyor da olabilirdi. Oysa, insanların birbirlerine ilişkin görüşlerinin hep yüzeysel nedenlerle belirlendiğini, bu adamın da, dostlarının düşünür göründüğünün tersine, çok düşünmüş, çok bilgili ve çok duyarlı bir adam olabileceğini, en azından, kendisi gibi onun da bir kuramı bulunduğunu, kendisi gibi onun da kuramını kökü çok eskilere uzanan bir varsayıma dayandırdığını düşünüyordu. Ama bu şişman adamın coşkusu ve içten görünüşü önce Yunus'a, sonra kendine getirdi onu. Daha birkaç gün önce, Yunus'un düşüncelerini yaymanın bunları kendi düşünceleri gibi sunmasına bağlı olduğu sonucuna varmıştı. Oysa yaymıyordu bunları, varlıklarını sezdirerek kendini yüceltiyordu. Şişman doçente hayranlıkla baktı.

"Bana kalırsa, görüşleriniz çok ilginç, çok da içten," dedi. "Herhalde derslerinizde sık sık söylüyorsunuz bunları."

Şişman doçent gülümsedi.

"Bunların onda birini söylersem, kendimi üniversitenin kapısında bulurum, hocam," diye yanıtladı. "Benim Zeynel bey gibi içten olma lüksüm yok."

"O zaman, bunların tersini mi söylüyorsunuz?"

"Çoğunlukla."

"Sizce doğru olan hangisi peki?"

"Burada söylediklerim."

"Ama bunları anlatmıyorsunuz, yazmayacaksınız da."

"Öyle görünüyor, hocam."

Yusuf Aksu içini çekti: işçinin içtensizliğinden yakınan bilim adamı, kendisi söz konusu olduğu zaman, sorunu insan doğasının değişeceği günlere erteliyordu, dalıp gitti.

"Bu sorunlar çok zor sorunlar," dedi en sonunda, başını önüne eğdi. Tek bir çatal sesi bile duyulmadı bir süre. Başını kaldırdığında, herkes önüne bakmaktaydı, şişman doçentin utancını paylaşıyorlardı sanki. Elini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın elinin üstüne koydu, "Osman Nuri bey, düşünüyorum

da şu sizin Rousseau'nun yalan konusundaki düşüncelerini benimsemekte zorluk çekiyorum," dedi. "Evet, çok doğru şeyler söylüyor; ama ben doğruyu söylememenin ille de kötü bir şey olmadığı düşüncesine katılamıyorum: bizi gerçeğe ulaştırma olanağı bulunup da bu olanağı kullanmamak dürüst bir tutum gibi görünmüyor bana."

Sözlerini bitirdiği zaman, başta şişman doçent olmak üzere, herkes hayranlıkla kendisine bakıyor, bu sözlerin birilerine verilen oturaklı bir yanıt olduğunu düşünüyor, daha baştan kendisine hak veriyordu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da "Yerden göğe kadar haklısınız, hocam, Rousseau işin bu yönünü görmemiş, ben de görmemiştim doğrusu," diyerek kuşkularında haklı çıkardı onu. Ama yeni yüzlerin varlığı konuşmaları ister istemez yüzeyselleştiriyordu.

Bu nedenle, ertesi hafta, Bayram Beyaz ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı daha dingin, daha sorunsuz bir akşam geçirmek istediler, hiç yabancı çağırmadılar. Ne var ki, şimdi eskisine göre çok daha fazla insan tanıdıkları ve her birinden birkaç ortak anı sakladıklarından, kendi aralarında kaldıkları zaman da bayağı kalabalık oluyorlardı bir bakıma. Her birinden bir şeyler kalıyor, yerine göre şakalara, hoş ya da öfkeli gözlemlere, zaman zaman da kısa, ama bayağı ateşli tartışmalara yol açıyorlardı. Öte yandan, Maçka'ya hiç adım atmamış olmakla birlikte, hocaya ya da içlerinden birine ilişkin eleştiri ya da övgüleri nedeniyle bir süre gündeme giren kişiler oluyordu. O akşamın konusu da Yusuf Aksu'nun ünlü gazetelerimizden birinin genel yayın müdürüne verdiği ileri sürülen "şaşırtıcı" demeç oldu. Hocanın, genel yayın müdürü bile olsalar, gazetecilerden özenle kaçtığı, hele demeç vermek gibi hafifliklere hiçbir zaman yanaşmadığı çevresinde herkesçe bilinen bir şeydi. Bu nedenle, çok büyük bir gazetenin genel yayın müdürünün böylesine gülünç ve çirkin bir aldatmacaya başvurmuş olması hem şaşırtıyor, hem kızdırıyordu onları. Aldatmacanın ardındaki nedeni çıkaramıyorlardı bir türlü. Hiç kuşkusuz, genel yayın müdürünün de belirttiği gibi, bu demecin kendisini sağcı ve tutucu olarak niteleyen Köy İşleri bakanına yanıtını oluşturduğu ileri sürülebilirdi; ancak, işin en şaşırtıcı yanı bu yanıtın üç aşağı beş yukarı geçen hafta şişman doçentin toplum, patronlar ve işçiler konusundaki "aykırı" görüşleri üzerine kurulmuş olmasıydı. Genel yayın müdürü tüm bunlara bir de kendi görüşlerini ekliyor, sanki demeci alan kendisi değilmiş gibi, ülkemizde birlik beraberliğe bu denli gereksinim duyduğumuz bir dönemde değişik

toplum kesimlerini karşı karşıya getirmenin Yusuf Aksu gibi büyük bir bilim adamına yakışmayan bir tutum olduğunu söylüyordu.

Tüm konuklar, özellikle de Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla Firuz Polat, hop oturup hop kalkıyor, Türkiye gibi bir ülkede, böylesine tehlikeli görüşlerin hocaya mal edilerek yayımlanmasının ona zarar vermekten başka bir amacı olamayacağını söylüyor, kendilerini Maçka'dan Sarıyer'e, Sarıyer'den Maçka'ya kadar izlemiş olan mavi arabanın anısı da işin içine girince, bunu bir komplo olarak değerlendirmeye yöneliyor, "Peki, bu gazetenin bu oyunu oynamasına içimizden kim yardım etmiş olabilir ki?" diye soruyorlardı. Bir önceki Maçka Çarşambası'nda bulunanları bir bir gözlerinin önüne getiriyor, işlemin adını açıkça koymamakla birlikte, köstebeği bulmaya çalışıyor, ama, şişman doçent de işin içinde olmak üzere, hiç kimseye bu niteliği yakıştıramıyorlardı. Sonunda, toplantıya yemekten sonra katılan Zeynel Duman'a sordular. O duralamadı bile.

"Bunu bilmeyecek ne var? O geveze şişman!" dedi.

"Ama kendi görüşlerini ne diye hocaya mal etsin ki?" diye atıldı Bayram Beyaz.

Zeynel Duman şeytansı bir kahkaha attı.

"Kendi görüşlerini açıkladığını nerden çıkarıyorsunuz ki? Onun kendi görüşü yoktur."

"Neden? Adam koskoca bir doçent."

"Ama her şeyden önce bir ajan..."

Önce ortak bir çığlık koptu, sonra bir sessizlik başladı, sonra Prof.Dr. Osman Nuri Balcı konuştu.

"Kırk yıl düşünsem, aklıma gelmezdi," dedi. "Ajanın ne işi olabilir ki burada? Bizim neyimizi inceleyebilir ki?"

"Buraya bunca adam gelip gidiyor. Bunca adam da ikide bir hocadan söz ediyor. Büyüklerimiz bu evde tam olarak neler olup bittiğini öğrenmek istemesin mi? Ya bir gizli örgüt kurduysak?"

"Hadi, burada neler olup bittiğini bilmek istemelerini doğal karşılayalım, o tuhaf devrim görüşlerini hocamızın sırtına yıkmaktan ne bekleyebilirler ki?"

“Gerekince kullanabilirler.”

“Peki, kimin ajanı olabilir bu adam?”

“Bizleri hem denetlemek, hem de, gerekince, gerektiği biçimde kullanmak isteyenlerin.”

“Ben bu işe hâlâ akıl erdirebilmiş değilim,” diye bağladı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Şimdi, bu yaştan sonra, polisten kaçmaya mı başlayacağız? Hayır, ben kaçmak düşüncesinde değilim.”

“Neden?” dedi Zeynel Duman. “Polis giren eve doktor girmez mi demek istiyorsunuz?”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı şakalara gülemeyecek kadar sıkıntılıydı, başını önüne eğip sustu. Onun keyifsizliği ötekilere de bulaştı. Cemile hanımın takılmaları bile kimseyi güldüremedi. Anlaşılan, hiçbir suçumuz, saklayacak hiçbir gizimiz olmadığı zaman bile, burunlar belli bir yalan kokusu alıyor, polis ağırlığını hep duyuruyordu. Zeynel Duman bile sıkıntılı görünüyordu. Gözlerini hocaya dikmişti, ama boş boş bakıyordu, içini çekti.

“Gerçekten korkunç bir şey bu,” dedi. “Adam tek sözcüğüne inanmadan söylüyor söyleyeceğini; bense söylediğinin doğru olduğunu düşünüyorum, çünkü hep öyle düşünmüşüm, ama ona tam tersini söylüyorum, evet, onun söylediğinin ve kendi düşündüğümün tam tersini. Anlaşılan, yalancılık içimize işlemiş, hocam; daha doğrusu, içimizden geliyor, doğuştan yalancıyız hepimiz. İnsan iğrenç bir yaratık.”

Yusuf Aksu suçlanan doğrudan doğruya kendisiymiş gibi kızardı.

“Şunu bir kez daha söyle,” dedi.

Zeynel Duman üç aşağı beş yukarı yineledi sözlerini. Sonra, ikisi de, nerdeyse aynı zamanda, utanç verici bir gizi paylaşmış gibi başlarını önlerine eğip sustu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı birden çöken ağır havayı dağıtmak istedi. Kalktı, Zeynel Duman’ın yanına geldi, elini omzuna koydu.

“Zeynel bey, bence sen abartıyorsun,” dedi, “hem de çok abartıyorsun, her zaman olduğu gibi.”

“Hayır, hocam, abartmıyorum, size öyle geliyor,” dedi Zeynel Duman, gene gözlerini yere dikti.

“Bayağı sevmiştim o adamı,” dedi Yusuf Aksu. “Ne dersen de, söylediklerinde bir soyluluk ve içtenlik vardı.”

Tam bu sırada, Bayram Beyaz Cemile hanımın elindeki tepsiyi gizlemeye çalışarak sessizce giriş kapısını açtığını, birine verdikten sonra gene sessizce mutfağa döndüğünü gördü. Sapsarı kesildi, titremeye başladı. Kimi zaman tepsiyi verdiği kişinin ancak Müslüm olabileceğine inanıyor, kimi zaman Ramazan efendi de olabileceğini düşünüyor, kalkıp mutfağa gitmek, eşinden hesap sormak istiyordu, ama gücü tükenmişti sanki, kalkamadı bir türlü. Bununla birlikte, salona dönüp tatlıları vermeye başladığı sırada öyle sabırsızlanmıştı ki yanına gelir gelmez sordu soracağını.

“O tepsiyi kime verdin?” dedi.

“Hangi tepsiyi?”

“Az önce gözümle gördüm: kapıyı açıp birine yemek dolu bir tepsi verdin.”

Nerdeyse bağırarak konuşuyordu, sofrada herkes öyle durmuş kendilerine bakıyordu. Cemile hanım çok önemsiz bir ayrıntıyı anımsamış gibi, hiç umursamadan verdi yanıtını:

“Ha, onu mu diyorsun? Ercan’a verdim.”

“Ercan da kim?” diye gürledi Bayram Beyaz.

“Ercan’ı tanımıyor musun? O hepinizi tanıyor,” dedi Cemile hanım, “hocayı beklesin, kim geldi, kim gitti, öğrensin de bildirsin diye hükümet yollamış. Sabahtan akşama kadar apartmanın çevresinde dönüp duruyordu zavallı, insanın yüreği parçalanıyordu. Ben de arada sırada eve aldım, karnını doyurdum.”

Daha da anlatacak gibiydi, ama Bayram Beyaz belki yaşamında ilk kez kızdı Cemile hanıma.

“Bana neden söylemedin?” diye gürledi.

“Söyleyecektim de ne olacaktı? Senin gözünün dünyayı gördüğü mü var ki?”

“Bu görülmeyecek bir şey mi? Herif mit, ortalıkta kaşımız gözümüz için dolaşmıyor herhalde. Başımıza dert açmak için dolaşıyor.”

“Ercan mı dert açacakmış? Ercan melek gibi bir çocuk, vur eline, al lokmasını.”

“Herif mit dedim ya sana!”

“Mitse mit, bitse bit, çok iyi bir çocuk!”

Bayram Beyaz söyleyecek başka bir şey bulamadı, öyle donup kaldı. Herkes biraz onun gibiydi, herhangi bir korkuları yoktu, ama odalarında çıplakken izlenmiş gibi bir esensizlik vardı içlerinde. Şimdi bu esensizlik Cemile hanımın kendisini bile sarmak üzereydi. Nerdeyse bir suçlu gibi mutfağına döndü.

İlk Zeynel Duman sıyrıldı ağır havadan.

“Mitten ağzı yanan ayranı üfleyerek içer,” diye güldü. “Cemile hanım gene bildiğin gibi ağırlasın adamı, hiçbir şey olmamış gibi davransın,” dedi, sonra Bayram Beyaz’ın omzunu okşadı, “En iyisi bu,” diye bağladı. “Ne anlayacak da neyi rapor edecek ki?”

Ama sözleri pek de etkili olmadı. Evden ölü çıkmış gibi, ağır bir sessizlik çökmüştü koca salona: sanki herkes korkunç bir suçluluk duygusunun altında ezilmekteydi. Cemile hanım, elinde tepsi, bileziklerini şıkırdata şıkırdata yeniden salona girmese, sessizlikleri daha da sürecekti belki, ama, her zaman olduğu gibi, ağır havayı dağıtıverdi.

“Ne susuyorsunuz böyle? Denizde gemileriniz mi battı?” dedi. “Hocanın uykusunu getirmişiniz. Böyle yapacağınıza evinize gidin de adam yatağında uyusun.”

Bir kahkaha koptu. Herkes ağırlığı attı üstünden.

Firuz Polat, kahvesini içtikten sonra, Yusuf Aksu’nun yanına geldi.

“Hocam, size bir şey soracağım,” dedi: “Siz siyasal açıdan sağcı mısınız, solcu musunuz?”

Yusuf Aksu şaşırdı, “Bu da nerden çıktı?” dercesine, ama hep gülümseyerek, dostunun yüzüne baktı bir süre.

“Bilemeyeceğim, hiç düşünmedim,” dedi. “Politika beni hiç ilgilendirmedi. Ama öyle sanıyorum ki kimse Diderot’nun sağcı olduğunu söyleyemez.”

“Siz de Diderot’nun yanındasınız!”

“Evet, Diderot’nun yanındayım, ansiklopedi anlayışına hayranım!”

“Çok teşekkür ederim, hocam; ama bir şey daha soracağım size, isterseniz, yanıtlarsınız, istemezseniz, yanıtlamazsınız. Sorum şu, hocam: Karl Marx konusunda ne düşünüyorsunuz?”

Birden, derin bir sessizlik çöktü koca salona, herkes gözlerini Yusuf Aksu’ya dikti.

“Karl Marx konusunda mı?” diye sordu Yusuf Aksu; daha doğrusu söylendi; bu nedenle, soruyu kendisine mi, yoksa Firuz Polat’a mı sorduğu anlaşılamadı.

“Evet, hocam, Karl Marx konusunda,” dedi Firuz Polat.

“Karl Marx çok büyük bir düşünür, yeni çağların en büyük devrimcisi olarak bilinir.”

“Siz nasıl bilirsiniz, hocam?”

“Ben de öyle bilirim.”

“Peki, Karl Marx’ın düşüncesi? Hocam, Karl Marx ne söyler bize?”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Karl Marx bize ne mi söyler?” dedi zor işitilen bir sesle. “Karl Marx bize ne mi söyler?” Çenesi avcunda, gözleri kısık, öylece oturup düşüncelere daldı, belki üç, belki beş yıl önce, bir kış gecesi, BBC’de izlediği bir tartışmanın ardından, ertesi gün öğleye kadar, art arda okuduğu ansiklopedi sayfaları, kimi zaman kara, kimi zaman kır sakallı Marx fotoğrafları, bir bir gözlerinin önünden geçti. “Karl Marx bize ne mi söyler?” diye yineledi. Bir süre daha düşündü, sonra, “Benim bildiğim kadarıyla,” diye başlayarak tarihsel özdekçilikten, üretim ilişkilerinden, sınıf savaşımından, sosyalist devrimden, sınıfsız toplum tasarısından söz etmeye başladı; ansiklopedilerde okuduklarını nerdeyse eksiksiz bir biçimde anımsadığını gördükçe, sesi daha bir gür, daha bir uyumlu çıkmaya başladı. Kenter sınıfına geldi, kenter toplumunun da tarihte bir evre olduğunu düşünemeyen, bu yüzden kenter insanını her türlü toplumun tek temeli sanan düşünürlerin yanılgısından, son ereğinin çıkar olduğunu açık açık söylediği için daha da bayağı, daha da iğrenç, daha da öfke verici olan

zorbalıktan söz etti; daha gür, ama daha titrek bir sesle, emek, emekçi, ücret ve anamal konularına girdi, anamalcılığın nasıl insanı makineye, emeğini mala dönüştürdüğünü, emekçiyi nasıl “etini ve kanını” satmak durumunda bıraktığını, satamayanların ekonomi dışında nasıl birer hayalet durumuna düştüklerini anlattı.

Ne Maçka Çarşambaları’nda, ne başka bir ortamda, Yusuf Aksu hiçbir zaman böylesine uzun konuşmamıştı. Bu nedenle, konuşmasını bitirdiği zaman, soluk soluğaydı, alnında boncuk boncuk terler vardı. Ancak, dinleyenler de ondan çok farklı değildi: büyülenmiş gibiydiler, derin derin soluk aldılar, eksiksiz bir kaynaşma duygusu içinde birbirlerine gülümsediler. Bununla birlikte, en az on dakika süresince, hiç kimsenin ağzından tek sözcük çıkmadı. İlk konuşan Zeynel Duman oldu, “Solcularımız bu kısa yorumu bilselerdi, Türkiye bugün bambaşka bir yerde olurdu,” dedi. Kimseden yanıt gelmedi, yalnız bir süre sonra, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Bayram Beyaz’a doğru eğildi, ama, salonda herkesin işitebileceği bir sesle, “Çok sevdiğin bir ezgiyi kaç sanatçıdan dinlemişsindir, her seferinde beğenmişsindir, ama biri bir kez, yalnız bir kez, öyle çalmıştır ki bir daha unutamazsın, yaşamın boyunca ararsın, hocanın Marx yorumu böyle bir ezgiydi işte, yaşam boyu özlemini çekeceğimiz bir ezgi,” dedi, gözlerini salondakilerin üzerinde dolaştırdı, sonra birden kaşlarını çattı: “Peki, Firuz? Firuz nerde?” diye sordu.

Herkes, şaşkınlık içinde, Firuz Polat’ın boş koltuğuna dikti gözlerini.

“Az önce gitti ya!” dedi Yusuf Aksu.

“Az önce mi? Yani ne zaman?” diye sordu Zeynel Duman.

“Ben sözümü bitirir bitirmez.”

Firuz Polat sorusunun yanıtını alır almaz, sessizce kalkıp gitmiş, ama, konuşmanın büyüsünden sıyrılamadıklarından, konukların hiçbiri ayrımına varmamıştı. Böyle birdenbire gitmesine bir anlam veremediler. Ertesi gün, ilk Bayram Beyaz öğrendi şaşırtıcı gidişin nedenini.

Firuz Polat, Yusuf Aksu’nun evinden çıktıktan sonra, dosdoğru gazetesine gitmiş, ertesi günkü sayıda yayımlanmak üzere çoktan dizilmiş olan köşe yazısını geri alarak coşkulu bir biçimde yeni bir köşe yazısı yazmaya girişmiş, nerdeyse kırk beş dakika gibi çok kısa bir sürede bitirip şöyle bir göz atmaya bile gerek görmeden dizgiye vermiş, yazının herhangi

bir kazaya uğramasını önlemek için de masasının başında öylece oturup beklemişti. Bayram Beyaz gazeteye geldiği zaman, hâlâ aynı yerde oturmaktaydı. Sorulara tek sözcüklük yanıtlar veriyor, uykusuzluktan kıpkırmızı olmuş gözlerle boş boş bakıyordu. Kötü bir bunalım geçiriyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu insanda. Buna karşın, hemen kalkıp Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya gitme önerisini kesinlikle geri çevirerek gözlerini önüne dikti. Gecenin oldukça ilerlemiş bir saatinde, hastalıklı bir coşku içinde yazdığı köşe yazısına gelince, gazetede genel yayın müdüründen çaycıya kadar herkes ya bu yazıyı konuşuyor, ya dönüp bir daha okuyordu. Her zamanki yazılarından çok daha kısa, çok daha düzensiz ve aksak bir yazıydı. "Benim okurlarım çok iyi bilirler ki bu köşede her zaman açık konuştum, ama bugün daha da açık konuşacağım: ben doğuştan solcuyum," diye başladıktan sonra, daha sekiz dokuz ay öncesine kadar düşüncesi bile tüylerini ürpertecek bir adım atarak "Politikada sosyalist düşüncenin, bilimde ve felsefede Karl Marx ve Yusuf Aksu'nun izleyicisiyim," diyor, sonra, bir sabuklama anlatımı içinde, ikide bir Yusuf Aksu'ya ya da Karl Marx'a göndermede bulunarak tutumunun derin nedenlerini açıklamaya çalışıyordu. Ne var ki, insanlar bu ülkede köşe yazarlarının ancak soldan sağa geçtiklerini görmeye alışmış olduklarından, her şeyden önce yön değişiminin kendisine şaşıyorlardı.

Firuz Polat sonraki günlerde de sürdürdü şaşırtmayı. Eskiden olduğu gibi şimdi de hocası Yusuf Aksu'ya, büyük dostları Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Yüksek Mühendis Mimar Dr. Hulki Kalaç ve Bayram Beyaz'a, eşi Asude hanıma ve oğlu Hakan'a sık sık göndermede bulunuyordu gene; bu nedenle, en azından başlangıçta, *Çuvaldız*'larda kesin bir biçem değişikliğinden söz etmek zordu; ama hem soldan, halktan ve çevreden yana çıkarak görüş değişikliğini açıkça belli ediyor, hem de, eskiden öncelikle okuru eğlendirmeye çalışırken, şimdi tüm ağırlığı ülke sorunlarını tartışmaya veriyordu. Şaşırtıcı olan bir başka şey hemen her yerde Firuz Polat'ın geçirdiği bir değişimden ve yazılarından söz edilmesi, buna koşut olarak da gazetenin satışının gittikçe yükselmesiydi. Bu yüzden olacak, politikayla hiç mi hiç ilgilenmeyen Yusuf Aksu'yu bile kızıl komünist olarak nitelemiş olan patron Tahtakuşu gazetenin tüm köşe yazarlarına kendilerinin de aynı yönelimi izleyebileceklerini çıtlattı. Basın dünyasında küçük bir devrim gerçekleşti böylece: o güne kadar, gazete ne kadar solcu olursa, yazarları da o kadar solcu olurdu; Firuz Polat bu kuralı bozarak gazetesini arkasından

sürükledi: şimdi spor sayfasında bile yeller soldan esiyor, trilyonluk futbolcular emekçiye dönüşüyordu.

Ne olursa olsun, Firuz Polat birkaç hafta içinde bir tartışma tutkunu, uzlaşmaz bir kavga yazarı, daha da önemlisi, sol düşüncenin sözcüsü olup çıktı. Dostlarından birinin söylediği gibi, bunu anlamak da zor değildi: solcu olduğunu söyleyen bir köşe yazarının yazılarını sertleştirmesi için binlerce neden vardı. Onu bu yönde en çok kışkırtan olaylardan biri de gazetecilere Yusuf Aksu'nun sağcı ve tutucu olduğunu söylemiş olan Köy İşleri bakanının "tarla taşı toplama pilot-köyü" olarak seçtiği köyde çıkan kanlı kavgaya ilişkin bir küçük haberdi.

Haberi bir cumartesi günü, yatağında okudu, okumasıyla da "İşte şimdi canına okudum!" diye haykırarak yatağından fırlaması bir oldu. Asude hanım "Ne var? Ne oldu sana? Kimin canına okuyorsun?" diye sorduğu zaman, yüreği öyle çarpıyordu ki konuyu açıklayamadı. "Al, oku şunu!" diyerek onun kucağına attı gazeteyi. Banyoya koşarak tıraş olmaya girişti. Hemen gazeteye koşacaktı. Asude hanım akıllı kadındı, onunla konuşup tartışabilirdi; isterse, Hakan'la da konuşabilirdi, ama o daha başkalarıyla, örneğin Bayram Beyaz'la, örneğin Yusuf Aksu'yla, örneğin Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla ya da, hiç olmazsa, gazetedeki arkadaşlarıyla "paylaşmak" istiyordu okuduğunu. Bununla birlikte, saate bakınca vazgeçti: daha on bile olmamıştı, bu saatte dostlarını evlerinde rahatsız edemezdi, gazetede de bu konuyu konuşabileceği hiç kimseyi bulamazdı. Çalışma odasına girip kapıyı kapattı, masasının başına geçip ateşli bir yazıya girişti. En fazla bir saat sonra da bitirdi. Asude hanım mutfakta gecikmiş kahvaltıyı hazırlıyordu, gidip yanaklarını öptü, hiçbir açıklamada bulunmadan, "Ben hemen gazeteye gidiyorum," deyip sokağa fırladı. Gazetede konuyu konuşabileceği hiç kimseyi bulamadı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç'a ve Bayram Beyaz'a telefon edip o gün hocaya biraz daha erken gitmeyi önerdi. Nedenini sordukları zaman da "Ülkeyi sarsacak bir sürpriz!" demekle yetindi.

Saat altıya doğru, Yusuf Aksu'nun dairesinin kapısından girdiğinde, herkes kendisini ve "sürpriz"ini bekliyordu. Elindeki gazeteyi Bayram Beyaz'a uzattı, kırmızı kalemle yuvarlak içine alınmış küçük haberi gösterdi, "Bayram'cığım, lütfen şunu yüksek sesle oku!" dedi. Bayram Beyaz da okudu: Yusuf Aksu'nun tarlalardan toplanan taşların nereye konulacağına ilişkin sorusuna sinirlenip kendisini sağcı ve tutucu olarak

nitelemiş olan Köy İşleri bakanının, tasarısını uygulamaya koymasından iki ay sonra, “TTTPK” olarak seçilmiş Güney Doğu köyünde, yurt kalkınmasına boğaz tokluğuna katkıda bulunmaya gelmiş üniversiteli gençlerin, yukarıdan aldıkları buyruk gereği, topladıkları taşları iktidar karşıtı bir ağanın toprağına yığmaları nedeniyle iki “kabile” arasında çıkan ve kısa sürede tüm köye yayılan kavgada biri çocuk, biri kadın altı kişi ölmüş, ikisi üniversiteli gönüllülerden olmak üzere, sekiz kişi yaralanmıştı, köyde hava hâlâ gergindi, komşu köylerden gelmiş akrabaların da katılmasıyla her an yeni bir kavga çıkabileceği söyleniyordu. Hepsi buydu. Firuz Polat olayı öğrenen herkesin zorlu sevinç çığlıkları koparmasını bekler gibiydi. Oysa sevinen de, üzülen de olmadı. Okunanı baştan sona dinginlikle dinledi herkes, hiç kimseden tepki gelmedi. Yalnız Bayram Beyaz, şaşkın mı şaşkın, ama hâlâ “ülkeyi sarsacak sürpriz”i bekler gibi, ünlü köşe yazarına baktı.

“Peki sonra?” diye sordu.

Firuz Polat “Bizim arkadaşlar bugün ne kadar duyarsız!” diye geçirdi içinden, sonra, nerdeyse öfkeli bir sesle konuştu.

“Daha ne olsun istiyorsun ki!” dedi. “Olan olmuş: altı ölü, sekiz yaralı! Hoca kazandı, bir kez daha!”

Bayram Beyaz, önce hiçbir şey anlamadı, sonra, biraz düşününce, gülümsemeye başladı.

“Çok doğru!” diye onayladı. “Çok doğru! Biz kazandık!”

Firuz Polat, altı ölü, sekiz yaralı haberi özünde çok sevindirici bir şeymiş gibi, geniş dans adımlarıyla gidip Yusuf Aksu’nun önüne dikildi, onu dansa kaldırmak istercesine eğildi, sağ elini iki eliyle tutup önce dudaklarına, sonra alnına götürdü.

“Hocam, açık görüşlülüğünüze hayranım: o bakan olacak adama taşların nereye konulacağını sorarken, olacakları daha o zamandan görmüştünüz! Sonunda siz kazandınız!” dedi, arkasından, gazeteyi alıp haberi bir kez de kendisi okudu.

Ama Yusuf Aksu’nun onu dinlerken yüzünün solgunlaştığını, dudaklarının titrediğini gördüler. Erkek Cemile, elleri belinde, kapıda dikilmiş, onları dinliyordu, birden dizlerini dövmeye başladı, “Vah ki vah!

Vah ki vah!” diye inledi. “Desene ki şimdi köyde bütün adlar değişecek!” Kimse bu sözlerden bir şey anlamadı. Yusuf Aksu, “Korkunç bir şey! Korkunç bir şey! Altı ölü, olacak şey değil!” diye mırıldandı. Bakana o soruyu sorarken böyle acıklı bir olayı usuna bile getirmediğini, toplanan bunca taşın nereye konulacağını gerçekten merak ettiği için sorduğunu, ne olursa olsun, saçma bir olay yüzünden altı insanın ölmesine çok üzüldüğünü söyledi. Firuz Polat, kendisine göre “ülkeyi sarsacak” olan bu olayın bir utku olarak değil de çok üzücü bir olay gibi algılanıp soğuk karşılanması karşısında büyük bir düş kırıklığına uğradı, özellikle Yusuf Aksu’nun bu soğuk ve üzüntülü tutumunu dahilerin ne yapacaklarının hiçbir zaman anlaşılmamasıyla açıkladı kendi kendine.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı o dakikaya kadar yalnızca dinlemekle yetinmişti, şimdi haberi yeniden okumaktaydı.

“Peki, bu TTTPK ne oluyor?” diye sordu.

Firuz Polat suratını astı.

“Tarla Taşı Toplama Pilot Köyü oluyor,” dedi.

Boğaz’da alışılmış cumartesi rakılarını içmek üzere, kapıdan çıktıkları sırada, Dr. Kalaç’ın koluna girdi, “Ne olursa olsun, yazı şimdiden hazır: onun da, adamlarının da canına okudum!” diye fısıldadı dostunun kulağına, “Hocaya sağcı demenin acısını fazlasıyla çıkardım!”

Bayram Beyaz, dediği çıktığına göre, hocanın üzüntüsünü anlamadığı gibi, başlangıçta solcu dedikleri zaman da sinirlenmiş olduğuna göre, Firuz Polat’ın hocaya sağcı denmesine bu kadar sinirlenmesini de anlamıyordu. Ama konuya ilişkin yazısını hem anladı, hem beğendi. Firuz Polat, gerçekten çarpıcı bir dille, dört beş hafta önce kendisinin de bulunduğu bir Maçka Çarşambası’nda genç bakanın taş toplama tasarısını sabırla dinledikten sonra, Yusuf Aksu’nun toplanan taşların nereye konulacağı konusundaki “önemsiz, vurgusuz, nerdeyse çocuksu” sorusunu anlattıktan sonra, altı kişinin ölümüyle sonuçlanan kavgaya geliyor, uzun boylu suçlamalara girişmeden, “Gerçek solcuları sağcı diye niteleyen badem bıyıklı Köy İşleri bakanının *dayanılmaz sağcılığı*”na şöyle bir dokunup geçiyor, “burnunun önünü göremeyen budalalık”la “düne, bugüne ve yarına akıl ve sağduyunun doruğundan bakan deha”yı aynı kefeye koymamak gerektiğini kesinledikten sonra, yazısını, “Sevgili okur, sen beni iyi tanırsın,

daha çok iğne kullanırım, ama bugün çuvaldız bile az geldi!” diye noktalıyordu. Bayram Beyaz kendisini kutlamak üzere gazetedeki odasına gittiği zaman, kendinden fazlasıyla hoşnut bir biçimde, “hocaya dil uzatma küstahlığını gösteren bu bilinçsiz insanlar”ın hak ettikleri dersi aldıklarını, bu dersten sonra kendisine herhangi bir yanıt vermeyi göze alamayacaklarını söyledi. Oysa bu yanıtı sabırsızlıkla beklediği belliydi.

Beklediği gibi değil de söylediği gibi oldu: yazıya yanıt gelmedi; ama, daha önce Yusuf Aksu’nun ağzından uydurma demeç yayımlamış olan gazetede, sağcılığı vurgulandı, başlıca kanıt olarak da “yağdanlıklar”ı ve zenginliği kullanıldı, “kitapsız bir yaşlı adam”ı bilim adamı, bununla da yetinmeyerek dahi diye nitelemek için “burnunun önünü göremeyen bir budala” olmak gerektiği söylendi. Ayrıca, Sivas yemeklerine düşkün birkaç yağdanlık bir yana, olmayan ışığından yararlanmaya kalkanların sayısının artık iyice düştüğü belirtilmekteydi. Firuz Polat, söylenenler karşısında omuz silkmekle birlikte, daha çok Yusuf Aksu’nun bu gazetede inatla sağcı diye nitelenmesine sinirlendi; Bayram Beyaz’sa, evinde bir üniversite kitaplığındakinden birkaç kat fazla ansiklopedi bulunan bir bilginin “kitapsız” diye nitelenmesine üzüldü. Sanki çevreleri boşalmış, dünyada hocayla yapayalnız kalmışlar gibi ürperdi. “Bu yaptıkları çok büyük bir haksızlık,” diye söylendi, sonra, derin derin içini çekti, “Hoca şu *Evrensel dilbilim*’i bir an önce bitirse, çok iyi olacak,” diye ekledi.

Firuz Polat ilgisizce omuz silkti.

“Hoca *Evrensel dilbilim*’i her çarşamba bunca seçkin insanın önünde yazıyor,” dedi.

“Aynı şey değil.”

“Evet, değil, ama böylesi daha iyi: yazmış olsa, kim bilir ne yaygaralar koparırdı bu herifler!”

Gerekçe yerinde de olsa, Bayram Beyaz’ın yanıtı beğendiği söylenemezdi. Bu nedenle, birkaç gün sonra, denize bakan tüm pencerelerin açık tutulduğu bir Maçka Çarşambası’nda, kahveler içilirken, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’yla Zeynel Duman’a da açtı konuyu. Zeynel Duman, arkadaşının bir tür bunalım içinde bulunduğunu gördü, onu avutmak istercesine omzunu okşadı.

“Ama hoca da okuyor, biliyorsun,” dedi.

Bayram Beyaz gene şaşırdı.

“Peki, okumak mı daha iyi, yazmak mı?” diye sordu.

“Herhalde okumak,” dedi Zeynel Duman. “İnsan yaşam boyu binlerce kitap okuyabilir, ama, yazmaya kalkınca, yazsa yazsa kaç kitap yazar?”

“Belki iki şeyi birbirinden ayırmamak gerekir,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Çünkü, siz de bilirsiniz ki, çoğu zaman, yazmak için bol bol okumak gerekir, hatta kimileri okuya okuya yazar. Ben hep böyle yazarım.”

Zeynel Duman anlayışla gülümsedi.

“Her zaman değil; üstelik, ne kadar çok okursak, o kadar az yazacağımız bir gerçek,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir an yutkundu.

“Valéry yıllar boyunca tek dize yayımlamadı,” dedi. “Zeynel bey doğru söylüyor: yazma edimi her zaman belli bir anlık özverisi gerektirir, yani bizi hep daha aşağıya çeken bir özveri.”

“O zaman *Evrensel dilbilim’*in durumu ne oluyor?” diye sordu Bayram Beyaz.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı soruyu anlamamış gibi davrandı; yanıtı Zeynel Duman verdi.

“Evrensel dilbilim başka: o yazılmamış kitaptır,” dedi.

“Nasıl yani?”

Zeynel Duman, elinde olmadan, dostuna horgörüyle baktı.

“Adına yaraşır hiçbir peygamber kendi kitabını kendi yazmadı,” diye yanıtladı.

Bayram Beyaz kızardı.

“Sen benimle alay mı ediyorsun?” dedi.

“Hayır, neden alay edeyim ki?” dedi Zeynel Duman, sonra oldukça uzun ve karışık açıklamaya girişti. Öyle anlaşılıyordu ki, ona göre, *Evrensel dilbilim’*i bildiğimiz kitaplarla aynı düzeye koymak büyük yanlıştı: “O yazılmamış kitaptır!” derken, bunu söylemek istiyordu: gökten inmiş bir kitap değildi kuşkusuz, ama, hâlâ yazılmamış olması bizler için üzücü olsa

bile, gökten inmiş dört kitap gibi o da yazılmamış olan kitaptı; gerçekleşmesi bir yazma işlemini gerektirmemişti; ama, durmamacasına söz konusu olmasının da gösterdiği gibi, vardı, gerçekti. Kişinin peygamber olması için kendisine inananlar bulunması yeterdi, kitap sonradan gelirdi, hep böyle olmuştu. Bu nedenle, daha kendini görmeden değerini sezebilenler için, Yusuf Aksu bu yazılmamış kitabı yazmamış olduğu ölçüde büyüyordu. Belki hiçbir zaman yazmayacaktı, ama yazılamayacak kitabı kafasında tasarlamış, onu bölüm bölüm düşünmüş olması ya da kafasında tasarlamış, bölüm bölüm düşünmüş olduğunun varsayılması kendisini üstün bir yaratık durumuna getirmeye yetiyordu: insanların çevresine üşüşmeleri, bulanık bir biçimde bile olsa, bu daha yazılmamış olan kitabın ışığından yararlanabilmek içindi: görüyorlardı ki vardı, Yusuf Aksu'yu dinlerken, hatta çevresinde dönerken, kitabının sayfalarına elleriyle dokunur gibi oluyorlardı. Bu da az şey değildi. İşte Kuran, Muhammet'e ulaşmıştı, ama Kuran'ı Muhammet yazmamıştı. *Evrensel dilbilim* yazılmasın demiyordu, ama yazılmasa da olurdu. Sonra, katıldığı toplantılarda dinlediklerinden çıkardığı kadarıyla, Yusuf Aksu'nun arada bir eleştirdiği *Genel dilbilim dersleri* de en azından yazarınca yazılmamış bir kitaptı. "Şöyle bir düşünecek olursak, bugün elden ele dolaşan, ama gerçekte yazılmamış olan çok kitap vardır: Sokrates de o eşsiz düşüncelerini hiçbir zaman yazmadı, biliyorsunuz, bu işi Platon üstlendi, Sokrates de bir tür peygamberdi," diye bağladı.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Firuz Polat'ın kulağına eğildi.

"Avukatı biraz kaba diye küçümsüyoruz ya kafası iyi çalışıyor," diye fısıldadı. Sonra sesini yükseltti, "Ama Sokrates durmadan insanları çevresine toplayıp düşüncelerini açıklardı; daha önemlisi, düşüncelerini insanlarla konuşarak geliştirirdi; hocamız Sokrates kadar cömert ya da kendini beğenmiş değil, ya da düşüncelerini anlayamayacağımızı düşünüyor; daha çok Bayram kardeşimizle ikili söyleşilerinde anlatıyor," dedi. "Öyle değil mi, Bayram bey?"

Bayram Beyaz yanıt vermedi. Bir süredir, bu işin altından nasıl kalkacağını bilmemekle birlikte, ileride, Sokrates'in söyleşilerini yazan Platon, Muhammet'e inen Kuran'ı Zeyd bin Sabit başkanlığında kutsal kitaba dönüştüren ünlü kurul gibi, Yusuf Aksu'nun *Evrensel dilbilim*'ini yazarak tarihe geçmenin düşüne dalmıştı.

Ne olursa olsun, Zeynel Duman'ın görüşünün pek de yabana atılacak bir düşünce olmadığı anlaşılıyordu: ne basında, ne özel konuşmalarda, tek kitap yazmadan büyük bir kuramcı ünü kazanmanın bir çelişki olduğu savını paylaşan çıkmadığı gibi, Yusuf Aksu düzeyinde bir insana böyle bir suçlama yöneltmenin çirkinliği de sık sık vurgulandı.

Gene de yürümeyen bir şey vardı, bir tatsızlıktır başlamıştı, sürüyordu: Firuz Polat'ı karşısına alan gazetede, bayağı kaba bir biçimde, Yusuf Aksu'nun bir gün ne yapacağı belli olmayan, kurnaz bir sağcı olduğu birkaç kez dile getirildi. Bayram Beyaz bu gazeteyi okumuyordu, ama bu yazılardan yayılan bir şeyler eninde sonunda ulaşıyordu kendisine. Örneğin, bir gün, gazetede, öğle yemeği sırasında, bu konularla hiçbir ilgisi bulunmayan bir düzeltmen, hiç mi hiç önemsemeden, yakasındaki bir kuş pisliğini ya da bardağındaki bir sineği gösterir gibi, "Senin büyük usta da sağaçık oynamaya başlamış, öyle yazıyorlar," deyince, adamın üzerine yürümesine ramak kaldı.

Yarım saat sonra, Şemsi Çamlı odasına uğradığı zaman, hiçbir şey yapmadan oturuyor, sağ eli masanın üstünde, kendi başına, öfkesinden titriyordu.

"Neden bu kadar kızdın ki?" dedi Şemsi Çamlı. "Meyve veren ağacı taşlarlar. Sonra, unutma ki biz hocaya solcu dedikleri zaman da kızıyorduk."

Bayram Beyaz başıyla onayladı.

"Doğru, ama şimdi durum başka," dedi.

"Neden başka olsun? Nasıl olsa, evrensel dilbilim kuramının yaratıcısı olarak, hocanın sağcı olamayacağını biz çok iyi biliyoruz: bilime katkıda bulunuyor, bir ilerleme getiriyor, öyleyse solda demektir."

"O da doğru, müdür bey," dedi Bayram Beyaz. "Gene de hocaya sağcı dedikleri zaman tepem atıyor. Neden onu hep politikaya çekmek istiyorlar ki? Buna hakları yok."

"Belki içinde bir kuşku var da ondan böyle kızıyorsun," dedi Şemsi Çamlı; "uzak bir olasılıkla da söylenenin doğru olmasından, dolayısıyla çıktığın yere geri dönmüş olmaktan korkuyorsun."

“Yok, müdür bey, ben hocadan nasıl kuşku duyarım? Ama, söyledim size, sağcılığın ne olduğunu iyi bildiğimden, ona böyle bir nitelik verilmesi tepemi attırıyor.”

Şemsi Çamlı gene gülümsedi.

“Birkaç tatlı su solcusuna kulak asma. Ama sen gene hocanın kendisine sor da için iyice rahat etsin,” dedi.

“Ama siz hocanın Marx yorumunu dinlemediniz herhalde! Hiç kimse Marx’ı böyle etkileyici bir biçimde yorumlamamıştır. Hepimiz büyülenmiştik.”

“Sen gene de sor bence.”

Bayram Beyaz başını önüne eğdi.

“Uygun bir zamanında sorarım,” dedi.

Dediği gibi yaptı, birkaç gün bekledikten sonra, en sonunda konuyu açtı Yusuf Aksu’ya, önce ona Marx’ın düşüncesini yorumladığı unutulmaz çarşambayı anımsattı, bir iki ayrıntı üzerinde durdu.

“Öyle güzel anlatmıştınız ki,” dedi, derin derin içini çekti.

“Evet, biliyorum,” dedi Yusuf Aksu, mutlulukla gülümsedi. “Ben Marx’ı ansiklopedilerden okuyalı çok zaman geçti, ama hepsini anımsıyordum. Benim her şeyime kusur bulabilirsin, ama belleğime bir şey diyemezsin; bu yaşa geldim, bir kez bile tık demedi.”

Bayram Beyaz da onayladı bunu, ama bu bellek gücünde benzersiz anlığının da küçümsenmeyecek bir payı bulunduğunu ekledi. Sonra, usul usul, sağa kaydığı ve çevresinde hep sağcıları topladığı savları konusunda ne düşündüğünü sordu.

Yusuf Aksu bir süre düşündü.

“Hiçbir şey düşünmüyorum,” dedi. “Ben hep aynı yerdeyim. Sen de öyle: biz Maçkalı’yız.”

Bayram Beyaz “Hiç kuşkusuz, hocam,” diye onayladı, daha fazla açıklama istemenin kabalık olacağını düşündü. Bundan sonra, konuyu açanlar olunca, daha büyük bir güvenle, “Biz hep aynı yerdeyiz,” diyerek susturdu. Gene de bir sıkıntı vardı içinde. İkide bir, sokakta ya da gazetede,

insanlar kendisine bir tuhaf bakıyormuş, gözleriyle suçluyormuş gibi bir duyguya kapılıyor, bir Maçka Çarşambası'nda bulunabilmek için telefon üstüne telefon etmiş, araya çeşitli adamlar koymuş konukların gözünde bile Yusuf Aksu'nun, dolayısıyla kendisinin sağcılığına ilişkin sorular arıyor, bir gelmeyen olunca da bunu hemen Yusuf Aksu'nun "sağcı" ününe ya da insanların artık kendilerinden sıkılmaya başlamış olmasına bağlıyordu. Bir akşam, sofrada üç iskemle birden boş kalınca, üzüntüsünden ne yapacağını bilemedi. "Altı köylünün ölümünü bir utku olarak görmüştük, herifler yenilgiye dönüştürdüler," diye homurdanıp durdu kendi kendine. Ama tüm bu kuşkuları iki hafta sonraki Maçka Çarşambası'nda ince bir yaz bulutu gibi uçup gitti.

Ne zamandır, bir dilbilim profesörü Ankara'dan telefon edip duruyor, Yusuf Aksu'nun ünlü akşam yemeklerinden birinde bulunup onunla tanışmanın, bir akşamlık bile olsa, onun derin bilgisinden ışık almanın onuruna kavuşmaya can attığını söylüyordu. Ama Bayram Beyaz, kimi üniversiteli dilcilerin hocaya pek saygı duymadıklarını bildiğinden, bu adamın aşırı övgüleri ardında kötü bir amaç gizlemesinden kuşkulanıyor, kendisini uygun bir zamanda arayacağını söyleyerek telefonu kapatıyordu. Son arayışında, adamın içten olması durumunda, şu ateşli tartışma günlerinde Maçka'ya gelmesinin yararlı olabileceğini, fazla bir yarar sağlamasa bile, en azından kendi bulanık kuşkularını giderebileceğini düşündü, "Tamam, hocam, önümüzdeki çarşamba sizi yemeğe bekliyoruz," dedi. Sonra Firuz Polat'ın odasına koşup durumu anlattı. O da beğendi kararını, ama, hep dil konularından söz açarak hocayı yormasını, hatta, olur ya, onunla tartışmaya girerek gecenin tadını kaçırmasını önlemek için, adamın bulunacağı Maçka Çarşambası'na dil konusuyla ilgisi bulunmayan kişiler çağırmasını salık verdi. Bayram Beyaz da öyle yaptı: tıpkı profesör gibi nicedir kapısını aşındıran ünlü bir ressamı, ünlü bir tiyatro oyuncusunu, yazılarında arada bir Firuz Polat'a, dolayısıyla hocaya arka çıkmış olan birkaç köşe yazarını ekledi dizelgeye. Öyle anlaşılıyordu ki, yalnız Bayram Beyaz için değil, Firuz Polat ve dostları için de Maçka Çarşambaları'nın sürmesi "evrensel dilbilim kuramı"nın yayılması kadar önem kazanıyordu. "Çok güzel bir toplantı olacak," dedi Firuz Polat.

Ancak, tam da son nokta konulmuşken, Bayram Beyaz bir hevesli dergisinin orta sayfasında, dörder dizelik dört şiirin sol üst yanında, Lévi-Strauss'un kitabının çevirmeni olduğunu söylemiş olan Beşinci Murat'ın

fotoğrafını gördü. Önce, dergiyi yırtıp çöpe atmak istedi, ama, hemen sonra, Yusuf Aksu'nun bu delikanlıdan ne kadar hoşlanmış olduğunu bildiğine göre, bu rastlantıyı ondan gizlemenin bir tür aldatmaca olacağını düşündü. O akşam, Maçka'ya döner dönmez, derginin orta sayfasını açıp önüne koydu. "İsterseniz, onu bulup önümüzdeki çarşambaya çağırabilirim, hocam," dedi. Usta da hemen tanıdı, şiirleri gülümseyerek, dikkatle okudu, "Ben şiirden anlamam, bunlardan da bir şey anlamadım, ama çağıralım," diye yanıtladı.

Bayram Beyaz derginin yöneticilerinden genç adamın adresini aldı. Karagümrük'te, bir süre sokağı aradıktan sonra, kendini bir buçuk yıl önce Müslüm'le geldiği Saadet Apartmanı'nın kapısında, ellerinde sönmüş sigaralarıyla uyuklayan üç yaşlı adamın karşısında bulunca, olduğu yerde donup kaldı. Sonra, kapının birer parçasıymış gibi oturan ve bunca zamandır hiç yerlerinden kalkmamış gibi bir izlenim uyandıran adamların arasından geçti, yüreği çarpa çarpa, dar ve kirli merdivenlerden çatıkatına çıktı, uzun süre kapıyı vurdu. İçeride kimsecikler yok gibiydi. Ama arkasından gelen çocuklar evde olduğunu söylediler. O zaman nerdeyse yumrukladı kapıyı. En sonunda, kapı aralandı, Beşinci Murat'ın güleç yüzü göründü. Onun da kendisi gibi şaşırdığı belliydi, hatta biraz ürktüğü bile söylenebilirdi. Hiçbir şey söylemeden kapıyı ardına kadar açıp geriye çekildi, öylece dikilip durdu. Bayram Beyaz da öyle durup şaşkın şaşkın baktı bir süre. Dipte duran bozuk yatağa, üstünde birkaç kitap bulunan bir küçük masaya, duvar diplerinde üst üste dizilmiş meyve sandıklarından oluşturulmuş rafları dolduran kitaplara, üstlerine giysiler ve çamaşırlar yığılmış iki tahta iskemleye, camları tozdan saydamsızlaşmış, iki küçük pencereye baktı. Gülümsemeye çalıştı.

"Bayağı kitap biriktirmişsin!" dedi.

"Evet, kitabın da şanslısı var, şanssızı var; benimkiler yoksulluğu paylaşıyor, çünkü burası benim yoksulluk odamdır," dedi genç adam.

"Zenginlik odan da mı var?"

"Evet, bazı bazı; ama yoksulluk odası sürekli olmalıdır."

Bayram Beyaz bu yanıtlardan fazla bir şey anlamadı; sözü gene kitaplara getirdi.

"Belki de şanslı kitaplar: çok okuduğun belli," dedi.

“İkinci bir şanssızlıkları da bu: bir de böyle yıpranıyorlar,” dedi Beşinci Murat, ama söz olsun diye konuştuğu belliydi: Bayram Beyaz’ı merakla süzüyor, geliş nedenini anlamaya çalışıyordu. “Siz beni nasıl buldunuz?” diye sordu.

Bayram Beyaz gizemli bir havaya büründü.

“Bu apartmanın Yusuf Aksu’nun apartmanı olduğunu biliyor muydun?” diye sordu.

Beşinci Murat irkildi.

“Bunu da nerden çıkarıyorsunuz? Siz benimle alay mı ediyorsunuz?” dedi.

“Hayır, alay etmiyorum. Burası gerçekten Yusuf Aksu’nun. Ama dergiden adresini aldığımda seni burada, Yusuf Aksu’nun evinde bulacağımı usumdan bile geçirmemiştim: dünya küçük,” dedi Bayram Beyaz.

Sonra ona geliş nedenini açıkladı. Genç adamın güleç yüzü nerdeyse karardı.

“Hayır, bunu yapamam, o koca yalandan sonra, Yusuf beyin yüzüne bakamam; o çok büyük, hem de çok iyi bir adam, ben tuttum, onu aldatmaya kalktım,” dedi.

“Hoca seni çok sevmişti, o geceden beri senden çok söz etti, yalanına da kızmadı,” dedi Bayram Beyaz, arkasını da getirdi; ancak, uzun uzun dil dökmesine karşın, çağrısına bir türlü olumlu yanıt alamadı. “Peki, öyle olsun, ne yapalım,” deyip kapıya yöneldi.

Hep ayakta konuşmuşlardı. Bayram Beyaz kapıyı açarken, Beşinci Murat gülümsedi.

“Kim bilir, belki bir gün gene karşılaşırız, ama, burada oturduğumu bilmiyorsa, kendisine söylemeyin,” dedi.

Bayram Beyaz bir süre düşünür gibi yaptı.

“Ya söylersem?” diye sordu.

Beşinci Murat meyve sandıklarından oluşmuş raflardan birinin üstündeki bir dizi ciltli kitabı gösterdi.

“Ben de *Kapital*’imi ve *Budala*’mı alıp giderim,” diye yanıtladı.

Bayram Beyaz genç adamın iki kitaptan söz ettiğini anladı, birincisinin en azından yazarını tanıyordu, ikincisinin adını ilk kez işitiyordu.

“Dert etme, söylemem; ama, ne zaman uğrarsan uğra, hocayı sevindirirsin,” dedi, genç adamın elini sıkıp çıktı, merdivenlere toplanmış çocuklar ve kadınlar arasından kendine güçlükle bir yol açarak aşağıya indi, üç yaşlı adam gene hep aynı yerde uyukluyordu, onların da arasından geçip sokağa attı kendini, Kızıl Tosbağa’ya atlayıp hızla uzaklaştı. Dar sokaklardan su içinde balık gibi geçerken, “Gerçekten, dünya çok küçük!” diye söyleniyordu.

Akşam, Maçka’ya dönünce, Yusuf Aksu’ya genç adamı evinde bulamadığını, ama bir mektup bıraktığını söyledi. Yusuf Aksu, gelemediği için değil, ondan söz edildiği için gülümsedi, “Daha bir gün var, herhalde mektubunu alır; çat kapı gelir, bakarsın,” demekle yetindi.

Çarşamba akşamı, alışılmadık ölçüde keyifli olması belki de genç adamın çat kapı geleceğini umduğu içindi. Ne olursa olsun, yüzünde mutlu bir gülümseme, salon kapısının hemen önünde, ayakta duruyor, gelenlerin elini dostça sıkıyor, tanıdıklarıyla şakalaşıyordu. İlk kez gelenlerin en ilginci uzun saçları özenle taranmış, kavuniçi deri ceketli, kelebek kravatlı, ak gömlekli ve çok uzun boylu bir ressamdı, evin her yanından işitilecek ölçüde yüksek sesle konuşuyor, birbiri ardından fıkralar anlatıp herkesten önce kendisi gülüyordu. Bu nedenle, Ankara’dan gelen ufak tefek profesör, Yusuf Aksu’yla konuşmaya can atmasına karşın, buna bir türlü olanak bulamıyordu. Ama ressam, birdenbire, tam da Yusuf Aksu’nun profesöre doğru geldiği bir sırada, karşı duvara doğru koştu, duvarın orta yerindeki kocaman tablonun önünde durdu, kollarını bir kartal görkemliliğiyle iki yana açarak “Ama bu bir Ayvazovski!” diye haykırdı. “Ama bu gerçek bir Ayvazovski!” Öyle durup hayran hayran tabloyu inceledi bir süre, sonra, birden, topuklarının üstünde bir asker gibi dönerek Yusuf Aksu’nun yanına koştu, hep abartmalı oyuncu devinileriyle, az önce hayranlıkla incelediği Boğaz görünümünü gösterdi, “Bir Ayvazovski! Gerçek bir Ayvazovski!” diye yineledi. Yusuf Aksu gülümsedi, “Başka tablolar da var,” dedi. Öyleydi, salonun duvarlarlarında en az bir düzine tablo vardı; ressam şimdi bu büyüklü küçüklü tabloların birinden öbürüne gidiyor, aynı abartmalı devinimlerle, ama bu kez her seferinde konuklardan yana dönerek “Bu bir

Nazmi Ziya! Bu bir Hoca Ali Rıza!” diye haykırıyor, konuklar gerçek bir gösteri mi, yoksa içten bir sanatçı coşkusu mu izlediklerini bilemiyor, bu nedenle tepkilerini belli etmemeye çalışıyorlardı. Tüm tabloları bu kez sondan başlayarak gözden geçirip yeniden başa dönünce, bir akıma tutulmuş gibi sarsıldı, “Ama... ama... nasıl görmedim ki? Bu da bir Ayvazovski!” diye kekeledi. “Bu da bir başka Ayvazovski!” Geriye döndü, o güne kadar hiçbir konuğun göze alamadığı bir şeyi yaptı: kendi türünden insanlar için yapılmış izlenimi veren kocaman iskemlelerden birini salonun ortasına çekti, saatlerce koşmuş gibi ter içinde, her ikisinde de lacivertin egemen olduğu iki tablonun karşısına oturdu. “İki Ayvazovski!” diye söylendi. “İki Ayvazovski bir arada, inanamıyorum, inanamıyorum!” Bir an, yüzünü avuçlarına aldı, gözlerini yere dikti, öylece kaldı, yan yana iki Ayvazovski büyük bir sevinç nedeni miydi, yoksa büyük bir yıkım nedeni mi, anlamak olanaksızdı. Konuklar merakla yanına yaklaştılar, bir ona, bir Ayvazovski’lere baktılar, sonra ikide bir kırpılan gözlerine, titreyen ellerine ve ayaklarına diktiler gözlerini. Oysa, iki Ayvazovski dışında, hiçbir şeyi, hiç kimseyi görmüyordu. Ama, birdenbire, bir esinli gibi yerinden fırlayıp en yakın pencereye koştu, her iki kanadını da ardına kadar açtı, Boğaz’da, Kızkulesi’nde, karşı tepelerde dolaştırdı gözlerini, arkasından, “İşte, evet, işte!” diye haykırdı. “Bunu sezmiştim: bakın, aynı görünüm işte!” Çevresinde toplananlar için iki eliyle bir çerçeve çizdi, “İşte, bu sağdaki! Size milimi milimine kadrajlayabilirim, beyler!” dedi, sonra, “Bu da soldaki!” diye ekledi. “Ayvazovski bu iki tabloyu bu apartmanda, bu salonda yapmış, evet, bu salonda, bir kat yukarıda ya da bir kat aşağıda değil, burada, bu salonda! Bu bir sinerji kaynağı!” Soluk soluğa sustu, ama aynı anda bir hayranlık çığlığı koptu, “Evet, doğru!” diye haykırdı çevresindekiler. “Evet, çok güzel!”

Çok güzel olan Ayvazovski’nin tabloları mıydı, tabloların bu salonda yapılmış olması mı, görünümü olduğu gibi yansıtması mı, iriyarı ressamın bunu sezmiş ve göstermiş olması mı, yoksa hepsi birden mi etkiliyordu konukları, anlamak kolay değildi; ama, Yusuf Aksu ve Cemile hanım da içinde olmak üzere, herkesi etkilediği kesindi. Sofrada da tüm yemek boyunca, yüksek sesle, resim sanatından ve Ayvazovski’den söz etti, sonra kendi resimlerine getirdi sözü, kendisinin bu ülkenin ilk post-modern ressamı olduğunu, ancak eski ressamlara büyük saygı duyduğunu açıkladı, en çok da burada uzattı sözü, nerdeyse anmadık tek ressam bırakmadı. Sonra ülke sorunlarına geldi, Yusuf Aksu’ya çok önemli bir işlevi

bulunduğunu söyledi, “Hocam, artık bu ülkenin yazgısına el koymanız gerekiyor!” dedi.

Tüm gözler Yusuf Aksu’ya dikildi. Yusuf Aksu şaşkın şaşkın ressama baktı.

“Benim mi?” diye sordu. “Ben mi el koyacağım?”

“Evet, hocam, siz!”

“Bana kim kulak asar ki?”

“Kimse sizin karşınızda duramaz, hocam!”

Yusuf Aksu gülümsedi, gözlerini ressama dikti.

“Pek, neden?” diye sordu.

“Ülkede düzey çok düştü de ondan, hocam,” dedi ressam coşkuyla. “Oysa çıtayı yüksek tutmalıyız. Ne diye tutmayalım ki? Biz de tıpkı Birleşik Amerikalılar gibi adrenalin kökenli bir enerji üretiyoruz, ancak sinerjiye dönüştüremiyoruz. Öyleyse sorun ortada: konunun çerçevesini yeni kadrajlara yerleştirecek süper bir ortam dizayn etmemiz gerekiyor.”

Önerisi konusunda açıklamalar isteyenler oldu. Hepsine de aynı türden yanıtlar verdi. Yusuf Aksu, Beşinci Murat’ı beklerken böyle bir adamla karşılaşmanın düş kırıklığı içinde, acı bir umutsuzlukla baktı adama, “Duvardaki tabloyla dışarıdaki görünüm arasındaki bağı bir bakışta yakalayıveren bir adamın böylesine saçmalaması olacak şey değil. Belki de dil böyle gülünç ediyor onu,” diye düşündü. Başlangıçta duydukları hayranlığa karşın, konuklar da sıkılmaya başladılar iriyarı ressamdan, sesi koca salonu öylesine çınlatıyordu ki hava azalmış gibi geliyordu. Cemile hanım iki pencere birden açtı. Artık ressamın sözlerine coşkulu ve abartmalı devinimleriyle en çok yaklaştığı kişiden: son yılların çok ünlü bir tiyatro ve sinema oyuncusundan başka yanıt veren kalmadı. Geç de olsa bir sanat toplantısına katılmak üzere kalktığı zaman, herkes derin bir soluk aldı. Kapıda, Yusuf Aksu’nun elini öpmek istedi, o izin vermeyince de coşkuyla sıktı.

“Hocam, sizi kutluyorum: eviniz gerçek bir müze!” dedi.

Yusuf Aksu yorgun yorgun gülümsedi, olumlu ya da olumsuz hiçbir yanıt vermedi. Yalnız kendisiyle birlikte çıkmaya hazırlanan ünlü oyuncu

doğruladı gözlemi.

“Haklısınız, ben de aynı düşüncedeyim,” dedi. “Bu ev gerçek bir müze!”

Ama iki adam çıkar çıkmaz, mutfaktan çıkıp hızla masanın başına, Yusuf Aksu’nun karşısına dikilen Cemile hanım “Of, yav! Hiç gitmeyecek sanmıştım! Kimdi ki bu yarma?” diye gürledi. “Bu ev yol geçen hanına döndü, takvim çarşamba dedi mi ipini koparan burada!” Sanki ondan öncelikle kendisinin sorumlu olduğunu göstermek ister gibi ellerini Yusuf Aksu’nun omuzlarına koyup bir an soluklandı, çenesiyle onu gösterdi. “Bu adam büyük adam, Türkiye’de bir tane, ama sağlığını soran yok, yorulur mu diyen yok, hastalanır mı diyen yok! Ona neymiş ki bizim resimlerimizden? Nazar mı değdirmek istiyor? Böyle davar iti gibi güm güm konuşan adamlar bu eve yakışmaz!” deyip hiç kimseden yanıt beklemeden mutfağına döndü. Uzunca bir sessizlik oldu. Sonra, birden, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı konuşmaya başlayacağını haber vermek ister gibi öksürdü, “Cemile hanım yerden göğe haklı,” dedi. “Biliyoruz, çok ünlü bir ressam, resimden, sanattan anlıyor, ama öyle yüksek sesle ve öyle çok konuşuyor ki gözlemlerinin etkisini sıfıra indiriveriyor. Ancak bizler bilim adamıyız, o ressam, belki de farklı yaratılmış!” dedi, Bayram Beyaz’la Firuz Polat’ın arasından, karşısına düşen konukları aynı zamanda hem alaylı, hem hüzünlü bir bakışla süzdü. “Biz de sanatsever olacağız!” diye ekledi. “Bu eve bunca zamandır geliyoruz, bu tabloların önünde oturup kalkıyor, konuşuyoruz, hepsini her gün görüyoruz. Hiçbir zaman hiçbirine alıcı gözle bakmadık, resimlerin köşesindeki imzaları okumaya bile çalışmadık, bu evin bir resim müzesi olduğunu anlamadık. Haksız mıyım?”

“Evet, bir bakıma,” dedi Firuz Polat.

Yusuf Aksu en sonunda yanına yaklaşma olanağını bulan Ankaralı profesörle konuşuyordu o sırada. Profesör, korkulanın tersine, Yusuf Aksu’yu büyük bir hayranlık ve mutlulukla dinliyor, sorularına aldığı yanıtlarla kendinden geçiyordu. Sorun çıkaracak dilbilimcilerden olmadığı her şeyinden belliydi. Bayram Beyaz yanlarına geldiği zaman, Yusuf Aksu Penanlar’ın adlandırma dizgesini özetlemekteydi. Bitirince, derin bir soluk aldı.

“İşte dilin insanlara oynadığı oyunlardan biri,” diye sürdürdü: “Adları çoğalttıkça çoğaltıyor, aynı insana birçok ad vererek bölüp parçalıyor onu. Benim düşüncemi sorarsanız, dil kendi kanımızla beslediğimiz bir canavar.”

“Ne yapmamız gerekir, hocam?”

“Bilemiyorum,” dedi Yusuf Aksu, bir süre düşündü. “Dil bizim kafamızı karıştırmış, bilim adamları da dili. Örneğin adları adıllara bağlamaları gerekirken, adılları adlara bağlamışlar. Belki de adıllar bize yeterdi, hatta yalnızca gösterme adılları yeterdi,” diye ekledi.

Ankaralı dilbilim profesörü hiçbir şey söylemiyor, mantığını pek kavrayamamakla birlikte, hayran hayran Yusuf Aksu’nun ağzına bakıyordu. O susunca, Bayram Beyaz aldı sözü.

“Ama, hocamızın sık sık söylediği gibi, birbirlerinin yerine kullanılmamak koşuluyla,” dedi. “Yani bir şeye aynı zamanda hem bu, hem şu, hem o dememek koşuluyla!”

Yusuf Aksu başıyla onayladı.

“Bayram hoca haklı,” dedi. “Bana kalırsa, insanlığın mutsuzluğu varlıkların adlandırılmasıyla başladı.”

“Aynı zamanda hem bu, hem şu, hem o!” diye yineledi profesör. “Evet, gerçekten! Nasıl yapıyorlar ki bunu?”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Şöyle,” dedi: “Ben size bu masa diyorum, siz bana şu masa mı diye soruyorsunuz; evet, o masa diyorum. Bu kez de siz ha bu masa diyorsunuz. Ama hep aynı masayı konuşuyoruz. Bir terslik yok mu bu işin içinde?”

“Anladım, çok iyi anladım, hocam!” dedi profesör, nerdeyse haykırdı. “Sanırım, bu gerçeği sizden önce hiç kimse görmedi. Ben, kendi payıma, hiçbir yerde okumadım.”

Herkes çevrelerine toplanmıştı o sırada, tüm konuklar Yusuf Aksu’yu profesörün hayranlıkla ışıldayan gözleriyle görüyordu. Sonra profesörün çevresinde geniş bir halka oluşturdular, hocayı nasıl bulduğunu, kuramının özgünlüğünün nereden kaynaklandığını sordular. Profesör Yusuf Aksu’nun kuramını kolay kolay anlayabileceğimizi sanmadığı ya da bilgisinin erimini sergilemekten geri duracak ölçüde alçakgönüllü olduğu için fazla konuşmadığını, ama verdiği ufak ipuçlarının bile erişilmez bilgi ve düşünce düzeyine yeterince tanıklık ettiğini, onun yüce kişiliği ve engin bilgisi karşısında kendi taşıdığı profesör sanından utanç duyduğunu söyledi. Firuz

Polat'la Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bu izlenimlerini bir gazete yazısıyla kitleye aktarıp aktarmayacağını sorunca da "Bir yazının sözü mü olur? Hoca için kitap bile yazarım!" diye yanıtladı.

Firuz Polat'ın böyle bir yazıyı gazetesinin ikinci sayfasında yayımlatmaktan onur duyacağını söylemesi üzerine, profesör sonraki haftanın başında yazıp yolladı. Oldukça uzun ve karışık bir yazıydı. Övgüleri art arda sıralıyor, ama bunlara bu, şu, o karşıtlığından ve dilin insanlar arasında iletişimi aksattığı savından başka bir gerekçe göstermiyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, türkçesi de bayağı aksaktı. Gene de küçümsenmeyecek bir etki yarattı, çevresinde hiç kimse buna gereksinim duymasa da Yusuf Aksu'nun yaygın ününe bilimsel bir güvence getirdi. Ünlü Maçka Çarşambaları'nda bulunma başvurularını biraz daha artırdı. Ancak, bu artışta Firuz Polat'ın dönüp dolaşıp Yusuf Aksu'ya gelen köşe yazılarının etkisi çok daha büyüktü. "O zenginin salonunda iki Ayvazovski yan yana duruyorsa ve bu Ayvazovski'ler o salonun pencerelerinin önündeki görünümün tuvale aktarılmış birer parçasıysa, zenginlik hem yüreğin, hem beynin, hem kişisel tarihin zenginliğidir!" diye yazdı mı birçok insan bir kez olsun bir Maçka Çarşambası'nda bulunmanın gerçek bir ayrıcalık olması gerektiğini düşünüyordu.

İkide bir Yusuf Aksu'ya göndermede bulunarak uyandırdığı büyük ilgi nedeniyle, patronu Mustafa Tahtakuşu da her karşılaşmalarında elini sıkıp coşkuyla kutladı onu, "Çok iyi, çok güzel, sürdür bu işi; Yusuf beyi ben de çok severim, bilirsin; her zaman arkandayım!" dedi. Bu arada, Yusuf Aksu'nun çok önemli ve çok değişik bir solcu olduğunu ilk kendisinin gördüğünü belirtmeyi de unutmadı. Firuz Polat bayağı şaştı bu işe, insanların yüzde doksan dokuzunun dünya görüşünün kişiliklerine nerdeyse pamuk ipliğiyle bağlandığını, başka bir görüşe bağlanmaları için bazı bazı çok küçük bir durum değişiminin, hatta kısacık bir köşe yazısının yettiğini düşündü. Ama Tahtakuşu Yusuf Aksu'nun düşüncelerine olmasa da kendisine gittikçe artan bir ilgi duymaktaydı. Bir akşam, gazeteden çıkmak üzere olduğu bir sırada, Bayram Beyaz'ı odasına çağırttı, şimdi, gazetenin patronu olduktan sonra, biraz bu "olayı" kutlama, ama daha çok gazetenin satışının yüzde otuz artmasında önemli payı bulunan bu büyük hocanın onuruyla onurlanmak için kendisine ve dostlarına gazete adına bir şölen verme tasarısından söz açtı. Bayram Beyaz ister istemez teşekkür etti kendisine, önerisini hocaya ileteceğini söyledi.

Ancak, Mustafa Tahtakuşu’nun odasından çıktıktan sonra, eli ayağı titremeye başladı: arkası da gelecek olursa, böyle bir girişim Maçka Çarşambaları’nı, dolayısıyla kendisini ikincil duruma düşürmez miydi? Öte yandan, bu “bir başkası” büyük bir gazetenin patronu da olsa, bir başkasının çağrısına uyup onun ayağına gitmek bir bakıma “iktidar”ı elden kaçırmak, en azından kuşkulu duruma düşürmek gibi bir şey olmaz mıydı? Üstelik, adam kendi konuklarını da çağıracağına göre, beklenmedik durumlarla karşılaşma tehlikesi vardı; örneğin birtakım densiz kişiler bilerek ya da bilmeden Yusuf Aksu’ya saygısızlık edebilirdi. Gene de, bir yandan patronun isteğini kendi başına geri çevirmesinin olanaksız olması, bir yandan böyle bir şölenin ustasının ününe katkı sağlama olasılığı, bir yandan ileride güç durumda kalma korkusu nedeniyle, iki günlük bir duralamadan sonra, Yusuf Aksu’ya da açtı konuyu.

Korktuğunun tersine, Yusuf Aksu öneriyi gülümseyerek dinledi; gazetenin patronunu anımsıyordu: bunca önemli işlerin başında bulunmasına karşın, devinim ve bakışlarının daha çok Müslüm efendinin devinim ve bakışlarını andırdığını düşündüğünü de anımsıyordu; böyle bir adamda böyle bir incelik hoşuna gitti. Ne olursa olsun, Bayram Beyaz’la Firuz Polat’ın patronu olduğu göz önüne alınınca, Mustafa Tahtakuşu’nun çağrısını geri çeviremezdi. Olumlu yanıtı verdi, Bayram Beyaz da muştuyu hemen o akşam iletti patrona.

Mustafa Tahtakuşu çok sevindi.

“Bizim Firuz ve doktor başta olmak üzere, Yusuf beyin uygun göreceği tüm arkadaşların başımın üstünde yeri var; benim dostlarım da hoca ve dostlarıyla tanışmayı çok istiyor,” dedi.

“Bu sizin toplantınız, beyefendi, kimi isterseniz, çağırırsınız,” dedi Bayram Beyaz. “Biz fazla kalabalık olmayız; zamanları olursa, Osman Nuri bey, Hulki bey, Firuz bey, bir de hocamızın avukatı Zeynel bey katılır herhalde. Ben hocadan uygun gününü öğrenip yarın size bildiririm.”

Bir Cemile hanım kızdı bu işe, kocasına, “Evde su mu çıktı ki koskoca hocayı itin köpeğin ayağına götürüyorsun?” diye çıkıştı, Bayram Beyaz hem adamın gazetenin patronu, hem Karun gibi zengin olduğunu söyleyince de “Zenginse, zengin, vebbigoç değil ya! Hoca da zengin!” diye tersledi, ama, erkeklerin ev dışındaki yaşamına karışmamak gerektiğini düşünürdü, sonra televizyon dizilerindeki şölenleri anımsayarak alışılmış

saplantısına geldi: “Gidin, gidin! Hocaya bir türlü bulamadığınız karıyı orada bulursunuz belki!” dedi. Hocanın kendisine de söyledi bunu, belki on kez, “Bana bak, hoca, gözünü dört aç: kadınlara iyi bak!” diye yineledi. Pazar akşamı, şölene gitmek üzere kapıdan çıktıkları sırada da yineledi dileğini.

Bir başka kapıda, Mustafa Tahtakuşu, sırtında tiril tiril bir lacivert takım, biri topuklarına dek inen, öteki yalnızca kalçalarını örten, parlak, kara giysiler giymiş olan karısıyla kızının arasında, şöyle böyle on dakikadır kendilerini bekliyordu. Bayram Beyaz’ın Volkswagen 303’ünden çıktıklarını, üstelik, hocanın Maçka’daki kılığını andıran bir gençlik giysisiyle gelmiş olduğunu görünce, önce gözlerine inanamadı, sonra, biraz daha yaklaşmaları üzerine, “Evet, işte geldiler!” dedi. Karısı da, kızı da “Yanılmış olmayasın!” diye fısıldadılar. Ama Mustafa Tahtakuşu, onlara yanıt bile vermeden, konuklarına doğru atıldı. Bu arada, nerdeyse dört yandan flaşlar patladı. Tahtakuşu önce Yusuf Aksu’yla Bayram Beyaz’ı “Hoş geldiniz, onur verdiniz!” diyerek içeriye buyur ederken, fotoğrafçılar da onlarla geliyordu. İçeride, en az yarım düzine masayla çevrilip ortasına kocaman bir çiçek yerleştirilmiş geniş mi geniş bir dörtgenin çevresinde toplanmış kadınlar ve erkekler hep birlikte kapıdan yana dönüp ayağa kalktılar, birkaç kişi büyük adamı alkışlamaya yeltendi, ama arkası gelmedi. Dört bir yandan patlayan flaşlara bu çekingen girişim de eklenince, Yusuf Aksu birden Uluslararası Dilbilim Günleri’ni anımsayarak ürperdi. Mustafa Tahtakuşu, bunu sezmişçesine, koluna yapışmış, sürükler gibi yerine götürüyordu onu. Yusuf Aksu serbest kalan eliyle fotoğrafçıları gösterdi, “Gözümü açamıyorum,” dedi. Fotoğrafçıların ortadan silinmesi için Mustafa Tahtakuşu’nun şöyle bir elini kaldırması yetti. Ancak, gözleriyle hep kendisini izleyen bunca insanın varlığı daha az rahatsız edici değildi. Kendi evinde kalabalık görmeye alışmıştı, ama dışarıda, kalabalıktan hâlâ biraz ürkmekteydi; üstelik, buradaki insanlar evdekinin en az on katıydı. Onur masasında, Mustafa Tahtakuşu’yla karısının arasında cezalı bir çocuk gibi otururken, hem hepsi de kendisinin üzerine çevrilen yabancı gözler, hem bunca kadının varlığı, hem Mustafa Tahtakuşu’nun eşiyle kızından yayılan ağır esans kokusu başını döndürdü.

Neden sonra, duruma alışıp da masanın çevresindeki insanları göz ucuyla süzmeye başladığı zaman, aralarında Bayram Beyaz’ın, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın, yanında eşi Asude hanımla Firuz Polat’ın, Dr. Hulki

Kalaç'ın, Zeynel Duman'ın ve gene yanında eşiyle Şemsi Çamlı'nın kendisine sevgiyle gülümsediklerini seçer gibi oldu, ama hem oldukça uzakta oturuyorlardı, hem de yabancıların arasına dağılmışlardı. Üstelik, onlara bakarken, insanların ve kadınların, hatta garsonların fazlasıyla şık olduklarını, bu toplulukta aykırı bir görüntü oluşturduğunu algıladı. Elinde olmadan, bu sofrayla kendi sofrasını karşılaştırdı: orada bir Cemile hanım dolaşırdı ortalıkta, burada, nerdeyse çağrılılarla eşit sayıda, özel kılıklı birçok insan, bir tür dansı sürdürüyor, ya da görünmez bir makinenin görünür parçaları gibi deviniyorlardı. Arkasında dikilen kelebek kravatlı adam rakı kadehini doldurup önüne bırakır bırakmaz, hemen alıp başına dikti, olağandışı bir olgu söz konusuymuş gibi, havaya kaldırılmış kadehlerin ardından gelen, saygılı bir hayranlık uğultusu içinde, bir anda yarıya indirdi rakısını. Tam rakıyı başına diktiği sırada, karşıda uzak bir noktadan bir ak ışık daha fışkırdı.

Yusuf Aksu daha kadehi yerine bırakmadan, solda bir yerlerde birinin, "Yarasın!" dediği duyuldu, bir başkasının, aynı sözcüğü yineledikten sonra, belki de herkes gibi rakı içtiğini görmenin güveniyle, "Bir yaşıma daha girdim: Yusuf Aksu hepimiz gibi bir adam!" dediğini işitti. Sonra oldukça uzun bir sessizlik oldu. Bu sessizlik sırasında, gerek büyük dörtgenin çevresinde oturanlar, gerekse birer metrelik aralıklarla onların gerisinde ayakta dikilenler, kendileri gibi olduğunu söyledikleri adamın, birden çevresindekilerin varlığını unutmuş gibi ya da varlıklarını unutamadığından, herkes gibi tabağındaki mezeleri yiyip arada bir rakısını yudumlayışını koca bir yaşam boyunca ancak bir kez karşılaşılan bir gösteri gibi izlediler. Tabağının boşalmasından ve kadehinin yeniden doldurulmasından sonra, Mustafa Tahtakuşu'nun eşi kulağına eğildi.

"Mezeleri beğendiniz mi, hocam?" diye sordu.

"Beğendim," diye yanıtladı Yusuf Aksu. "Siz beğenmediniz mi?"

O zaman, sanki çok zor bir soru sorulmuş gibi, karısının öyle susup kaldığını görünce, Mustafa Tahtakuşu kadehini alıp ayağa kalktı, bir iki kez, yapmacık bir biçimde öksürdü.

"Çok değerli dostlarım, hepiniz hoş geldiniz! Kadehimi bu akşam lütfedip aramıza katılan büyük hocamız Yusuf Aksu'nun şerefine kaldırıyorum ve kendisine hoş geldiniz diyorum!" dedi.

Böylece, herkes kadehini ağzına götürüp çatalını mezelere yöneltmeye başladıktan sonra, masa daha doğal bir görüntüye büründü. İnsanlar gözlerini sürekli Yusuf Aksu'ya dikmeyi bıraktılar, konuyu ikide bir ona getirip ikide bir onu süzmekle birlikte, başka şeyler de konuştular. İlk kez karşılaşan kimi insanlar onur konuğu çevresinde geliştirilen söyleşiler aracılığıyla yeni dostluklar başlattı. Yusuf Aksu'ysa, hâlâ masanın çevresindeki insanları kaçamak bir biçimde, çekine çekine süzüyor, arada bir, gözleri kadınlardan birine takılınca, elinde olmadan, Cemile hanımın her gün yinelemekten bıkmadığı sözlerini anımsayarak başını önüne eğiyordu. Hiç kuşkusuz, rahat bırakmıyorlardı kendisini, gerek Mustafa Tahtakuşu'nun, gerek eşinin, gerekse kendisine yakın oturan kimi kadın ve erkeklerin yemeklere, ortama, masadaki insanlara ilişkin gözlemleri ve sorularıyla karşılaşıyor, ama, çekingenliğini bir türlü üzerinden atamadığından, "Evet", "Hayır" ya da "Öyle mi?" türünden yanıtlar vererek insanları düş kırıklığına uğratıyordu. Tombul bir kadın evindeki Anadolu yemeklerinin ününü çok duyduğunu, ama bugüne kadar hiçbir kadının bu yemekleri tatma onuruna erişemediğini bildiğini söyledi.

"Evin geleneği herhalde, değil mi, efendim?" dedi bir başka kadın.

"Olabilir, bunu hiç düşünmemiştim," diye yanıtladı Yusuf Aksu.

Kendi evinden bile hiç tanımadığı bir yer gibi sözettiğine göre, kadınlar sözlerini pek dinlemediğini düşünüp bir kez daha düş kırıklığına uğradılar. Durumun bilincindeydi, içinden gelmemekle birlikte, yanıtlarını biraz daha uzun tutmak, arada bir şaka yapmak, bir iki söz oyunuyla onları sevindirmek gerektiğini düşünüyor, ama, işte, çekiniyor, gerçekten lezzetli bulduğu yemeklere, nerdeyse hiçbir zaman bu ölçüde gereksinim duymadığı rakıya dönüyordu. Bayram Beyaz dörtgenin öbür ucundan ona bakıyor, sıkıldığını görüyor, onu bu yemeğe, bu insanların arasına getirmekle yanlış bir şey yapmış olabileceğini düşünerek ürperiyordu. Böylece, o da Yusuf Aksu gibi çevresiyle ilgisini en aza indirgeyerek yemeğe ve rakıya verdi kendini. Hiç kimse de rahatını bozmadı. "Hep böyle oluyor," diye düşündü. Böyle oluyordu: Maçka Çarşambaları'nı o düzenliyor, kimlerin çağrılacağını o saptıyor, her konuğun sofrada nereye oturacağına bile o karar veriyordu; gene de, bir kez sofraya yerleşildikten sonra, yüzüne en az bakılan o oluyor, ötekileri izlemekle yetinmek zorunda kalıyordu. Burada daha da soyutlanmış gibiydi. Yusuf Aksu'nun en yakın dostuydu, onur masasının sağ ucunda, biri kumral, biri sarışın iki güzel

kadının arasına oturtulmuştu, ama insanlar örneğin Zeynel Duman'ı büyük bir ilgiyle dinleyip nüktelerine gülerken, onun varlığının ayrımında değilmiş gibi görünüyorlardı. “Peki, neden?” dedi kendi kendine. Aradı, aradı, bir neden bulamadı. Gözlerini bir süre çevresinde dolaştırdıktan sonra, önce Yusuf Aksu'ya, sonra kendine baktı. Koca toplulukta, kılığı ortama uymayan iki kişi varsa, biri Yusuf Aksu, öbürü kendisiydi. “Ama o Yusuf Aksu!” diye geçirdi içinden. En kısa zamanda kılığını değiştirmeye karar verdi.

Aynı anda, kararı daha şimdiden etkisini göstermeye başlamışçasına, yanında oturan, giysisi kolsuz, ama eldiveni dirseklerini geçen hanımın kolunu dürttüğünü algılayarak doğruldu, hanım tam karşısında oturan sarışın bir kadını gösteriyordu: gözlerini, şaşkınlık içinde, bu kadına dikti.

“Bayram bey, size bir şey soracaktım: hocamızın Sezen Aksu'nun abisi olduğunu söylüyorlar, doğru mu?” diyordu sarışın kadın.

Bayram Beyaz irkildi. Sarışın kadın sorusunu öyle yüksek sesle sormuştu ki, Yusuf Aksu da içlerinde olmak üzere, herkes kendisine bakıyordu. Kızardığını duydu.

“Hayır, yok,” diye yanıtladı. “Hayır, öyle bir şey yok.”

“Ama ben abisi diye duymuştum,” dedi sarışın kadın. “Baba bir, ana ayrı kardeşi demişlerdi.”

“Hayır, yanlış!”

“Ya, öyle mi? Baba da, ana da bir mi?”

“Hayır, ana da, baba da ayrı!” dedi Bayram Beyaz.

Mustafa Tahtakuşu Yusuf Aksu'ya döndü.

“Hocam, siz ne diyorsunuz bu işe?” diye sordu.

Tam bu sırada umulmadık bir tansık gerçekleşti: Yusuf Aksu öksürerek gırtlağını temizledi, masanın her yanından işitilebilecek bir sesle, “Bayram hoca doğru söylüyor: ana ayrı, baba ayrı kardeşimdir! Herkes gibi!” dedi.

Masanın her yanından aynı anda bir alkış koptu. Firuz Polat “Yaşa, hocam! Ben kendi payıma bu hümanist yanıtınızı hiçbir zaman unutmayacağım!” diye haykırdı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “İşte ancak bir Valéry'nin ağzından çıkabilecek bir söz: sonsuz bir insan sevgisinin ve

devrimci bir dünya görüşünün en has anlatımı,” dedi. Bunu başka övgüler izledi. Sonra yavaş yavaş hava değişti: herkes canlanmak için Yusuf Aksu’nun devrimciliğinin dile getirilmesini bekliyormuş gibi, daha yemeğin ortasında bulunulmasına karşın, birçok kişi yerinden kalktı, kocaman bir dörtgen oluşturan masaların arası bir iki yerden açıldı, konuklardan birkaçı dörtgenin içine girip Yusuf Aksu’nun önüne geldi, kimi kendisiyle kadeh tokuşturmakla yetindi, kimi güncel konulardaki gözlemlerini anlatmaya girişti, kimi de sorular sordu. Yusuf Aksu, rakı yükünü iyice aldığından olacak, bayağı rahatlamış görünüyordu, artık gözünü kırpmadan, başını önüne eğmeden, gülümseyerek ve yüksek sesle konuştu insanlarla, böylece tüm gözler üzerine dikildi. Bunun sonucu olarak, Mustafa Tahtakuşu’nun, bir kez daha konukluğuyla kendilerini onurlandırmasından söz ederken, “Duygularımı sözcüklerle anlatamıyorum,” demesi üzerine, “Bir de tümce kurmayı deneyin!” diye yanıtlayınca, koca salon kahkahalarla çınladı.

Bu içten kaynaşma sırasında, Tahtakuşu’nun eşi ve kızı tuvalet dönüşü başka yerlere oturmayı yeğlediler; gazetenin önemli paydaşlarından bir şişman adamla eşi de anladıkları konulardan söz edebilecekleri bir dostun yanına gittiler. Buna karşılık, Bayram Beyaz, Zeynel Duman ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hocaya biraz daha yaklaştı, karşısına da Orta Anadolu ağzıyla konuşan, ufak tefek, kır saçlı bir adam oturdu, önce kendini tanıttı, cebinden kartını çıkarıp saygıyla uzattı, sonra alçakgönüllülükle gülümseyerek yaşam öyküsünü özetledi: yirmi yıl süresince devlet okullarında ingilizce öğretmenliği yapmış, ama, bir gün, oğlunun istediği bisikleti alamayınca, istifasını verip turizm alanında çalışmaya başlamış, kısa sürede kendi şirketini kurmuş ve işleri büyütmüştü, “Şimdi yaşamı boyunca yalnız bilimle uğraşacağına söz verecek üç gence burs vermek kararındayım, buna ne dersiniz?” dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Kararınızı vermişsiniz, sizi kutlarım,” diye yanıtladı.

Zeynel Duman Bayram Beyaz’ın kulağına eğildi.

“Şu para olmasa, insanlar ruhsal sorunlarını nasıl çözerlerdi, hep merak etmişimdir,” diye fısıldadı.

Bayram Beyaz gülmek mi, yoksa onaylamak mı gerektiğinde bir karar veremedi. Bu sırada, Yusuf Aksu'nun yanına gelen bir genç adam onunla dil konusunda konuşmayı denedi, ama yerine geri dönmüş olan Mustafa Tahtakuşu "İçki sofrasında bilim konuşulmaz!" diyerek onu uzaklaştırdı. Buna karşılık, ak saçlı, ama pehlivan yapılı, yanık yüzlü bir adama kendi yerini verdi. Adam, Yusuf Aksu'nun elini sıktıktan ve kendisiyle kadeh tokuşturduktan sonra, çok önemli bir konuya girer gibi, "Hocam, size ne zamandır sormak istediğim bir şey var," dedi: "Takım tutar mısınız?"

Yusuf Aksu bayağı şaşırdı, gene de gülümsedi.

"Takım mı?" diye sordu.

"Evet."

"Yani ne gibi?"

"Yani Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş gibi."

Yusuf Aksu öyle durup düşündü bir süre.

"Arkadaşlarım bilirler, benim o taraklarda bezim yoktur," dedi sonunda.

Bu son sözler dinleyenleri ikircilliğe düşürdü: kimi sporla ilgisi olmadığından soruyu anlamadığını düşündü, kimiyse böylesine ilgisiz bir soruya yanıt vermek istemediğini. Soruyu soran adam daha çok ilk sanıyı benimsiyor, bilimden başka hiçbir şeyle ilgilenmediği anlaşılan bu adama futboldan söz etmeye kalktığı için mi üzülmeliydi, yoksa böylesine büyük bir bilim adamı futboldan anlamadığı için mi, bilemiyordu.

"Özür dilerim, üzüldüm," dedi.

Yusuf Aksu, rakının verdiği rahatlıkta, adamın sırtını sıvazladı.

"Neden üzülecekmişsiniz ki? Top yuvarlaktır," diye yanıtladı.

Zorlu bir kahkaha koptu o zaman.

"Bu adam bir dil cambazı, onunla başa çıkılmaz!" dedi biri.

Yusuf Aksu bu övgüyü işitmedi, artık yorulduğunu sezinliyor, hem de hafiften başı dönüyordu. Bu gidişle, herkesin gözleri önünde uyuklamaya başlamaktan korkuyor, "Bayram hoca bir şeyler yapsa da kalkıp gitsek!" diye düşünüyordu. Birden, tam karşıda, bir kadına takıldı gözü: yaşı bulunduğu yerden belli olmayan, erkek gibi kısa saçlı, zayıf, uzun ve çok

ince bir kadındı. Kimseyle konuşmuyor, hiçbir yere bakmıyordu. “Bu kadın nereden çıktı ki böyle?” dedi Yusuf Aksu içinden. Yemeğin başından beri burada mıydı, daha önce yanda bir yerlerde oturuyordu da ondan mı görmemişti, yoksa yeni mi gelmişti, bilemiyordu. Ne olursa olsun, Cemile hanımın düşlediği akça pakça hanımla bu hanım arasında hiç benzerlik bulunmamakla birlikte, onu görür görmez her gün birkaç kez yinelenen öğüdü anımsadı, gözlerini kadından ayıramaz oldu. Çok uzun ve çok ince bir ağızlığa gene çok uzun ve çok ince bir sigara takıp yakışını, dumanını dalgın dalgın havaya üfleyişini yeryüzünde ilk kez görülen, olağandışı bir edim gibi izledi. Kadın sigarasının dumanını havaya üflüyor, çevresinde olup bitenlerle hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Bir garson önünden hiç el sürülmemiş bir tabağı alıp başka bir dolu tabak koydu. Ama o sanki görmedi. Gözleri görmüyor muydu yoksa? Sigarasını söndürdükten sonra, dudaklarının ucuyla bardağından bir yudum su içti. Parmaklarının ucuyla öyle iğreti bir biçimde tuttu, sanki dudaklarını dokundurmadan, öyle bir yudumladı ki daha o akşam gökten indiği, ama tam yerini bulamadığı düşünülebilirdi. Yusuf Aksu da onunla birlikte dünyadan uzaklaşıverdi. Gene de o sırada yanına gelen Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya şaşkınlığını belirtmekten kendini alamadı.

“Hiçbir şey yemiyor,” dedi. “Yalnız su içiyor, onu da yudum yudum, hatta damla damla.”

“Kim, hocam?”

“İşte şu hanım,” dedi Yusuf Aksu, parmağıyla kısa saçlı hanımı gösterdi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı öylece dikilip kısacık saçlı kadını izledi bir süre, bir kendisine baktı, bir önündeki dolu tabağa.

“*Elle vit d’amour et d’eau fraîche,*” diye söylendi.

“Efendim?”

“Hiç, hocam, ‘*Elle vit d’amour et d’eau fraîche!’* dedim,” diye yanıtladı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Belki de aşk ve suyla yaşıyor yalnızca, Fransızlar’ın dediği gibi.”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Güzel!” dedi. “Bu deyimi biliyorum.”

Daha sonra, bir ortak dostun söylediği gibi, Yusuf Aksu'yla Prof.Dr. Osman Nuri Balcı birbirlerine çok benziyorlardı: her ikisi de alıntılarla konuşuyordu, tek ayrım birinin kaynağının Fransız dili ve Fransız yazını, öbürününkinin tüm ansiklopediler olmasıydı. Ama yeni bir alıntıya başvurmalarına zaman kalmadan, Mustafa Tahtakuşu'nun sarı saçlı, tombul eşi yanlarına geldi.

"Hocam, o baktığınız kadın var ya, yemek boyunca hep size baktı: hayranlarınızdan biri olmalı," dedi.

Yusuf Aksu bir kez daha Cemile hanımı anımsadı, sonra yüzü anlatılmaz bir mutluluk havasıyla ışıldadı. Ancak, tam "Evet!" diyeceği sırada, zorlu bir alkışla irkilerek başını kaldırdı. Çevresindekiler, olağandışı bir olayı muştular gibi, "Aşçıbaşı! Aşçıbaşı!" diye haykırdılar. Tam karşıdan, başında kocaman ak başlığı, sırtında daha yeni giyilmiş gibi lekesiz ve kırışıksız ak giysisi, ablak yüzlü, çok ince bıyıklı bir adamın gülümseyerek yaklaştığını, sonra büyük dörtgenin içine girerek ağır ağır gelip önüne dikildiğini gördü. Yusuf Aksu, ne yapacağını bilemediğinden, adamı tepeden tırnağa süzdü, ablak yüzünün yağa batırılmış gibi ışıl ışıl parladığını, dirseklerine dek çıplak kollarının malak bacakları gibi kara ve kıllı, ellerininse tüysüz ve pembe olduğunu, bıyığının ortada bir boşlukla iki parçaya ayrıldığını ayrımsadı, bir an gözlerini yumdu. Aynı anda, büyük bir olasılıkla kendisine, "Yemekleri beğendiniz mi, efendim?" diye sorduğunu, hemen arkasından, Mustafa Tahtakuşu'nun karısının "Aşçıbaşı yemekleri beğenip beğenmediğinizi soruyor, hocam," dediğini işitti. Kendini biraz zorlamak pahasına da olsa, yeniden açtı gözlerini. Aşçıbaşının ağzında üç altın diş gördü.

"Evet, çok beğendim," dedi.

"Afiyet olsun, efendim."

"Teşekkür ederim."

Yusuf Aksu, bir kez daha, tepeden tırnağa süzdü adamı, birden bir yakınlık duydu ona: her ikisi de, kılıkları ve konumlarıyla, tüm ötekilerden ayrılıyorlardı. Biri yediren, biri yiyendi, ötekiler yanlarında fazlasıyla ikincil kalmaktaydı. Böyle karşısında dikilip durması da insanlar bu ayrımı görsün diyeydi belki. Ona gülümsedi, sol elini yüreğinin üstüne bastırdı.

"Senin iki bıyığın var, biri sağda, biri solda," dedi.

Aşçıbaşı alınmadı, tam tersine, anlayışla gülümsedi.

“Evet, beyim, bu yüzden işim zor,” diye yanıtladı: “Sağa tükürsem, bıyık; sola tükürsem, gene bıyık.”

“O zaman yukarıya tüküreceksin.”

“Doğru, beyim, aşağıda yemekler var, aşçı kısmı aşağıya tüküremez.”

“Sen çok temiz bir aşçısın,” dedi Yusuf Aksu, içtenlikle gülümsedi, sonra, işini bırakıp kendisiyle konuşmaya gelen adamı çabucak geri göndermenin ayıp olacağını düşündü.

“Peki, aşçı diye kime denir?” diye sordu.

“Yemeği pişirene, efendim.”

“Garson diye?”

“Yemeği getirene, efendim.”

“Peki, bunun eksiksiz bir tanım olduğu söylenebilir mi?”

“Bilemiyorum, ama herhalde söylenemez, efendim.”

“Doğru, size çok teşekkür ederim.”

Aşçıbaşı Yusuf Aksu’yu selamlamlayıp giderken, genç bir gazeteci Bayram Beyaz’ın kulağına eğildi.

“İşte gerçek deha bu, abi,” dedi: “Herkesin dilini konuşuyor ve her yerde kendi evinde.”

Bu arada, Mustafa Tahtakuşu’nun karısı “Bunları aşçıbaşıya neden sordunuz ki, hocam?” diye soruyordu.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Nasıl konuşmadığını anlamak için,” dedi.

“Ama konuşuyor, hocam.”

“Evet, doğru.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Mustafa Tahtakuşu’ndan yana döndü, ama Yusuf Aksu’nun da işitebileceği kadar yüksek bir sesle, “Görüyorsunuz, biz

hep kitabını yazmamasından yakınıyoruz ya hoca gerçekte gece gündüz yazıyor kitabını, aklı fikri dilde," dedi.

Hocanın aklı gerçekte aşk ve suyla yaşayan kısacık saçlı kadındaydı, onu göremiyordu. Mustafa Tahtakuşu'nun eşinin koluna dokundu, kısacık saçlı, zayıf kadının boş yerini gösterdi.

"Gitmiş!" dedi.

"Kim gitmiş, hocam?"

"Şu bana gösterdiğiniz kadın."

"Ya, öyle mi? Kimi göstermiştim ki size? Unuttum gitti."

Yusuf Aksu'nun yanıt vermesine zaman kalmadan, genç bir adam Mustafa Tahtakuşu'nun önüne dikildi, elindeki albümü kendisine uzattı.

"Buyurun, efendim, hazırladık," dedi.

Mustafa Tahtakuşu albümü aldı, saygıyla eğilerek Yusuf Aksu'ya sundu.

"Hocam, bu gecenin bir anısı," dedi.

Yusuf Aksu teşekkür etti, albümün birkaç sayfasına şöyle bir göz atarak önüne bıraktı. Ama, eve döndükten sonra, yatağında, belki bir saat süresince, her fotoğrafı tek tek gözden geçirdi. Sonra bir kez daha baktı. "Çok tuhaf, o kadın hiçbirinde çıkmamış!" diye söylendi. Albümü kapatıp başucundaki komodinin üstüne bıraktı, gözlerini yumdu. Ancak saatler boyunca uyuyamadı. Uyuyuncaya kadar da bu kadını düşündü, daha doğrusu düşledi: düş müydü, yoksa gerçek mi, hâlâ bir karara varamıyor, arkadan bakılınca da gene yüzü mü, yoksa ensesi mi görünürdü, bilemiyor, sigara ya da su içişi ikide bir gözlerinin önüne geliyordu. Gene de, tam uykunun eşiğinden geçerken, çenesini dudaklarının arasına aldığını, dudaklarından tüm bedenine anlatılmaz bir tadın dalga dalga yayıldığını duydu.

"Allah Allah! Bir yaşıma daha girdim!" diye söylendi ya da düşündü.

III

İki gün sonra, Mustafa Tahtakuşu’nun gazetesi “büyük kuramcı” onuruna verilen yemeği birinci sayfada, kendisini çok güzel donatılmış bir sofra önünde, onunla eşi arasında gösteren bir fotoğraf eşliğinde, haber olarak verdi, Firuz Polat da aynı gün yayımlanan köşe yazısında ince ayrıntılara girdi. Kuramcının Sezen Aksu’yla varsayımsal akrabalığına ilişkin soruları “Ana ayrı, baba ayrı kardeşimdir, herkes gibi!” diye yanıtlayışı uzun uzun anlatılıp içerdiği derin insan sevgisi hem haberde, hem köşe yazısında göklere çıkarılırken, “şu dönemde ülkesinin yüzünü ağartan birkaç kişiden biri olan bu büyük bilim adamını polisin bir gölge gibi izlemesi”nin aykırılığı açıklıkla vurgulandı. Bu arada, toplantıda hiç böyle bir konuya dokunulmamış olmakla birlikte, Yusuf Aksu’nun yıllardır beklenen kitabının son günlerde bayağı ilerlediği çıtlatıldı. Yusuf Aksu çok şaştı bu habere, aradı aradı, tutarlı bir açıklama bulamadı. Tutarlı açıklamayı ertesi gün Prof.Dr. Osman Nuri Balcı getirdi: “Bilirsiniz, hocam, gazeteler yalnızca üç şeyi yazar: olması gerekeni, olmaması gerekeni, bir de hiç olmayanı. Ben bir gazetenin hiçbir şeyi olduğu gibi yazdığını görmedim.” Yusuf Aksu büsbütün şaşırdı, bu sakat tutumun nedenini sordu, ünlü hekim de, büyük dostu Firuz Polat’ı üzmek pahasına, “Para, para, para, Napoléon’un söylediği gibi,” dedi.

Ne olursa olsun, bu haberle bu köşe yazısının çok önemli bir sonucu oldu: aradan üç gün bile geçmeden, Cemile hanımın öz oğlu gibi baktığı Ercan’ın yerine, görevini ustaca yapan, dolayısıyla varlığını kolay kolay belli etmeyen bir görevli atandı; daha önemlisi, kimi etkili kişiler, ülkeyi yönetenlere inat, Yusuf Aksu için kendilerinin de birtakım şölenler düzenleyebileceklerini düşündüler ve düşüncelerini gerçekleştirmek üzere hemen eyleme geçtiler. Böylece, Mustafa Tahtakuşu’nun verdiği şölenin ardından, onun iş ortaklarından ünlü bir banka patronu Bayram Beyaz’a telefon ederek “büyük dilbilimcimiz”i bir “kültür hizmeti olarak” bankasının Boğaz sırtlarındaki “dinlenme tesisleri”nde ağırlamak istediğini söyledi. Bayram Beyaz ne diyeceğini bilemedi, anlaşılmaz bir şeyler geveledi. En sonunda, adam sözlerinden bir şey anlayamadığını söyleyince de “Kendisine isteğinizi ileteceğim, efendim; sanırım, memnun olacaktır,” demek zorunda kaldı. Ancak, içinde büyük bir kuşku vardı: Mustafa Tahtakuşu’nun isteğini geri çevirememişti ya şimdi bir de banka ve holding

patronlarının akşam yemeklerine gitmeye başlarlarsa, hem Maçka Çarşambaları’nın gölgede kalması tehlikesi doğacak, hem ustasının gittikçe yayılan ve saygınlığını artıran solcu ünü başka bir nitelik kazanacak, hem de, ister istemez, *Evrensel dilbilim*’in yazılması gecikecekti. Konuyu önce Zeynel Duman’a açtı, o da, bir akıl verecek yerde, “Bu millet ne diye arkasından koşar ki Yusuf Aksu’nun? Hiç de öyle budala bir adam değil!” deyince, büsbütün kafası karıştı; Yusuf Aksu’ya öneriden hiç söz etmemeyi, bir süre bekledikten sonra, işlerinin çokluğu nedeniyle özür dilediğini söylemeyi düşündü. Ne var ki, aynı akşam, Yusuf Aksu’yu her zaman olduğu gibi ansiklopedilerini karıştırmak ya da yabancı radyo dinlemek yerine, bir hafta önce Mustafa Tahtakuşu’nun armağan ettiği albümün üstüne eğilmiş, her fotoğrafı tek tek inceler bulunca, kararının doğruluğu konusunda kuşkuya düştü.

“Bayram hoca, şunlara bak: hepsi de çok güzel çıkmış vallahi!” dedi Yusuf Aksu, sonra, Bayram Beyaz omzunun üstünden fotoğraflara bakarken, “Karşımızda, sağ yanda kısacık saçlı bir hanım vardı, hiçbir fotoğrafta çıkmamış,” diye söylendi. Bir sayfa daha çevirdi. “Gene de hoş bir akşamdı, sıkılıyorsun, ama bir de bakıyorsun ki bitivermiş; değişiklik hiç de fena olmuyor,” diye ekledi.

O zaman Bayram Beyaz düşüncesini değiştirdi, ünlü banka patronunun önerisinden, yemek yenilecek yerin benzersiz bahçesinden söz etti. Yusuf Aksu, bir süre düşündükten sonra, bu sıcak güz başlangıcında, akşam yemeğini bankanın “dinlenme tesisleri”nde, büyük bir bahçede yemenin en azından bir değişiklik olacağını söyleyince de hemen telefona koşarak patrona muştuyu verdi. Gün kararlaştırıldı. Patron, uzun ve coşkulu teşekkürlerden sonra, kendilerini almak üzere Maçka’ya araba yollayacağını, “hocamız”ın bahçenin tadını daha iyi çıkarması için olabildiğince erken bir saatte, örneğin dört dört buçuk sularında evden çıkmalarının uygun olacağını da birkaç kez “altını çizerek” yineledi.

Kararlaştırılan gün, Bayram Beyaz hocayı, kendisini ve arkadaşlarını almak üzere apartmanın kapısına yollanacağı bildirilen arabanın gelmesinden en az iki saat önce hazırlıklara girişti. Şimdi dolabı böyle günler için alınmış giyim eşyalarıyla doluydu: petrol mavisi yeni yazlık takımını çıkarıp koltuğun üstüne koydu, uzun karşılaştırmalardan sonra, en az bir düzine yeni gömlek arasından en uygun gömleği, en az bir düzine yeni kravat arasından en uygun kravatı ayırıp takımın yanına bıraktı, altın

kravat iğnesini ve altın kol düğmelerini gömleğin üstüne bırakıp banyoya gitti, yaşamının en uzun sakal tıraşını oldu, en pahalı *after shave*'i sürdü, koltuk altlarına çevresindekileri kaçıracak ölçüde yoğun kokulu bir *déodorant* sıkıp yatak odasına döndü, ağır ağır giyindi. Aynanın önüne gitti; ilk bakışta her şeyin tam istediği gibi olduğunu gördü: cekette ve pantolonda tek kırışık yoktu, gömlek cekete, kravat hem gömleğe, hem cekete uyuyordu, eski kravatları gibi küçücük değil, son günlerde herkes nasıl bağlıyorsa öyle bağlanmıştı; ama, tam aynanın önünden ayrılacağı sırada, her şeye karşın görünüşünde bir uyumsuzluk bulunduğunu sezinledi, önce bu uyumsuzluğun neden kaynaklandığını anlayamadı, sonra gözleri dudaklarıyla burnunun arasına şöyle bir iliştirilmiş gibi duran ince bıyığına dikildi, "Bu bıyıkla olmaz!" diye mırıldandı. Ceketini, kravatını, gömleğini çıkardı, bunca yıllık kaytan bıyığını sabunlayıp kazıdı. Yeniden giyindi. Koltuğa oturup biraz soluklanacağı sırada, elinde kasetçalarıyla Cemile hanım salona girdi. Öyle durup havayı kokladı, Bayram Beyaz'ın oturduğu koltuğa doğru iki adım ilerleyip gene durdu, "Anladım, senden geliyor, karılar gibi kokuyorsun!" dedi. Bayram Beyaz'ın eli içgüdüyle ağzının üstüne gitti o zaman, bir zamanlar bıyığının bulunduğu yeri eliyle gizlemek istedi. Ama Cemile hanım eksikliği daha kapıdan girerken ayrımsamıştı. "Demek bıyığını kestin!" dedi. "Şimdi benden ne farkın kaldı?" Bayram Beyaz yanıt vermedi, suçlu bir çocuk gibi başını önüne eğmekle yetindi. Birkaç dakika sonra, gitme zamanının geldiğini söyleyerek üst kata çıktı. Yüzü her zamankinden de kırmızıydı, Yusuf Aksu'yla dostlarının da yüzü ve kılığı konusunda gözlemlerde bulunmalarını, şakalar yapmalarını bekliyordu, ama hiç kimseden tepki gelmedi. Şaşırıp kaldı.

Çeyrek saat sonra, önde kendisi, arkada Yusuf Aksu'yla Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, onların arkasında Firuz Polat'la Zeynel Duman, apartmanın kapısından çıktıkları zaman, tam karşılarında Yusuf Aksu'nun emektar Cadillac'ından en az bir kat daha uzun bir limuzin gördüler. Şapkasında, yakasında ve kollarında lacivert üstüne açık sarı sırmalar bulunan kocaman bir adam dışarı fırlayarak kapıları açıp da onları "tesisler"e kendisinin götüreceğini söyleyince, Yusuf Aksu biraz bozuldu, Kızıl Tosbağa'yı dünyanın tüm arabalarına yeğ tutardı, ama limuzinden fırlayan adam öylesine iriydi ki, hem de öyle bir hazırola geçmişti ki açtığı kapılardan sessizce giriverdiler. Ancak, tam limuzin kalkmak üzereyken, Yusuf Aksu gömleğinin yakası açık, ceketi ve pantolonu buruş buruş, uzun saçlı bir genç adamın sokağın başından kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördü,

“Bu o! Evet, o bu: bizim Beşinci Murat!” diye haykırdı sevinçle; sürücüyle konukları birbirinden ayıran cama vurmaya başladı, arabanın durmasıyla kapıyı açması bir oldu. İki adım ötede, şaşkın mı şaşkın, bir lumizine, bir kendisine bakan genç adama gülümsedi, “Biz yemeğe gidiyoruz, hadi, sen de gel!” dedi, yanına oturttu, “Yahu, sen nerelerdesin, yeni bir çeviriye mi daldın?” diye sordu. Sonra, genç adamın başını önüne eğdiğini gördü, üstelemedi.

Belki de bu beklenmedik belirmenin ve aynı ölçüde beklenmedik çağrının etkisiyle, uzun bir süre hiç kimse konuşmadı, kendi havasına daldı herkes. Sonra, görkemli sürücü sağa sapıp Boğaz yoluna girmek üzereyken, orada bitiveren bir polis, önünden her gün bin limuzin geçermiş gibi, yoldan çıkıp toprak üstünde, ama aynı yönde ilerlemeye zorladı onu. O da, tüm görkemine karşın, direnmeden uydu buyruğa, ama daha iki yüz metre ilerlemeden, önündeki tüm arabalar gibi durmak zorunda kaldı, arkadan gelen arabalar da aynı biçimde durunca, yerlerinden kımıldayamaz oldular. Ancak, bu kez genç bir polis limuzinin limuzin olduğunun ayrımına vardı, işleri tümden karıştırmak pahasına, karşıdan gelenleri de durdurarak yolun sol yanını açtı, camı açıp teşekkür eden sürücüye doğru eğilerek anayolda büyük bir kaza olduğunu, bu nedenle başka bir yol bulmasını söyledikten sonra, daracık bir sokağa sapmasını sağladı. Limuzin belki de şimdiye kadar hiç girmediği türden bir dar yolda ilerlemeye çalışırken, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı herkesçe duyulacak bir biçimde içini çekti, “İşte bir sokak ki hiç değişmemiş! Bilmediğim bir sokak!” dedi. Firuz Polat “Benim de!” diye yanıtladı. Ancak, Bayram Beyaz “Nasıl olur? İkiniz de çok dolaşırsınız, hem de İstanbul’u çok seversiniz!” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir kez daha derin derin içini çekti, bundan daha doğal bir şey olamazdı: İstanbul hem bir canavar gibi büyüyor, hem de, bir iki semt bir yana bırakılacak olursa, her on beş yirmi yılda bir yıkılıp yeniden yapılıyordu. Çenesiyle sokağı gösterdi. “Şuraya baksanıza!” dedi. “Öylesine düzensiz ve öylesine çirkin ki burada bir zamanlar eli yüzü düzgün bir sokak bulunduğunu ya da burada eli yüzü düzgün bir sokak da oluşabileceğini düşlemek bile olanaksız. Oysa daha İstanbul’un göbeğinde sayılırız.” Firuz Polat dostunun gözlemini bir “evet”le onayladı. Ama gözlem öylesine beylikti ki başka hiç kimseden tepki gelmedi. Konuyu değiştirmeyi deneyen de çıkmadı. Bir yandan önüne çıkan çocukları kaçırmak için ikide bir korna çalarken, bir yandan da yolunun üstündeki

çukurları kollayan sürücünün yazgısını paylaşmak istercesine, kaygıyla çevreyi gözetlemeye girişti herkes; bu arada, daracık sokakta, arabanın önce önüne çıkıp sonra arkasından koşan çocukların sayısı iyice artınca, bir kapana kısılmışlık duygusuna kapılmaya başladılar. Sürücü, biraz da bu durumu değiştirmek için, içinde bulunduklarından pek de farklı olmayan bir başka sokağa girdi, önüne çıkan çukurlara ve tümseklere karşın, hızla ilerledi, sonra belki öncekilerden üç kat daha geniş, ama gene toprak bir sokağa çıktı. Her iki yanda yükselen duvarları sıvasız, pencereleri camsız çerçevesiz apartmanlar arasında ilerleyerek yolunu bulmasını sağlayacak bir tabela aradı.

“Şunlara bakın, ne kadar da yüksek!” dedi Firuz Polat.

Genç adam ona doğru eğildi.

“Evet, ama insan bunlara baktıkça, toprağa gömülür gibi oluyor!” diye yanıtladı.

“Hah, şöyle, sonunda konuşmaya başladın!” dedi Yusuf Aksu. “Konuşa konuşa Bağdat bulunur!”

Sinirleri mi bozulmuştu, Yusuf Aksu’nun kaydırmacasına gülerek gözüne mi girmek istiyorlardı, yoksa bu kaydırmacada derin bir anlam mı sezmişlerdi, bilinmez, aynı anda, çılgınca bir kahkaha kopardı herkes, elleri göbeklerinin üstünde, iki büklüm olmuş durumda, üç dakika, dört dakika, beş dakika güldüler belki. Sonra, biraz yatışır gibi olunca, limuzinin yolun kıyısında durduğunu, sürücünün kendilerine doğru eğilip bir şeyler anlatmaya çalıştığını gördüler. İçlerinde ilk toparlanan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı oldu.

“Tamam, yavrum, sor da öğren şu yolu!” dedi, sonra Firuz Polat’tan yana döndü, “Her kentin bir merkezi bulunduğunu, insanların konumlarını ona göre belirlediğini söylerler, bizim kentimizde merkez diye bir şey kalmadı: herkesin merkezi kendisi,” diye ekledi.

Ancak, fazlasıyla tartışmalı bir görüş ortaya atmış gibi, hiç kimse karşılık vermedi. Sırmalar içindeki sürücü bir karış suratla yerine geçip limuzini çalıştırdı, burnunu sola çevirip sarsıla sarsıla ilerlemeye başladı. Bir iki kez sokak değiştirdi. Sokaklar da, kendilerini çevreleyen renk renk ve irili ufaklı apartmanlar da birbirlerine hiç mi hiç benzemiyor, gene de insanda hep aynı yolda ilerliyormuş, hatta, şeytansı bir oyun sonucu, birlikte son

yolculuklarına çıkmışlar, sonsuza dek bu yolda sarsıla sarsıla gitmeye yargılıymışlar gibi bir izlenime kapılıyor, limuzini masalsı bir cenaze arabası gibi görmeye başlıyorlardı. Yusuf Aksu o sabah, yemekle kahve arasında, Cemile hanımın yaşamöyküsünü bir kez daha dinlemiş, sonra, o gidince, haritada Sivas'la İstanbul arasındaki yolları gözden geçirmiş, ansiklopedilerde Merzifon maddesine dalmış, Merzifon'dan da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya gelmişti, bir süredir onun olağanüstü yaşamının ayrıntılarını geçiriyordu usundan. Birden, bu arabada çok uzun bir sefere çıkmışlar gibi bir duyguya kapıldı.

"İyice azıttı bu İstanbul: bıraksalar, Viyana'ya kadar gidecek!" dedi.

Bu ilginç gözlem herkesi kendine getirdi. Aynı anda, araba geniş bir asfalt yola çıktı, hemen hızını artırdı. Derin bir soluk aldılar; gene de, belki son ya da sonsuz yolculuk izlenimleri hâlâ sürmekte olduğundan, belki en sonunda düzgün bir yola çıkmanın şaşkınlığından, belki Yusuf Aksu'nun gözleminden fazla etkilendiklerinden, gene hiç kimsenin sesi çıkmadı, tek umut sürücünün ellerindeymiş, kurtuluş diye bir şey varsa, ancak bu ellerden gelebilirmiş gibi, onun devinimlerini izlediler. Bir süre sonra, bildik yerlere geldikleri zaman da ağzını açıp bir şey söyleyen olmadı. Limuzin Dolmabahçe Yokuşu'ndan aşağıya indi, Yusuf Aksu'nun yıllar önce her hafta başı izlediği okul yolu üzerinde uzun süre Boğaz kıyısınca ilerledi, okul yolunu da geçti. En sonunda, sola saptı, iki yanı da ağaçlık, dar ve dolambaçlı bir yolu ağır ağır tırmandı, çok yüksek iki taş duvar arasında görkemli bir demir parmaklığın önünde durdu. Aynı anda, parmaklıklı kapı sanki kendiliğinden açıldı, limuzin içeriye süzüldü. Yolcular, İstanbul'un bakımsız ve karmaşık yollarında, uzun, sıkıntılı, nerdeyse umut kırıcı bir dolaşmadan sonra, kendilerini çınar ağaçlarından oluşmuş bir tünelin içinde bulunca, birdenbire bir masal dünyasına gelmiş gibi oldular. Tüneli geçip de önlerinde, gittikçe yoğunlaşmaya başlayan alacakaranlığın içinde, yüksek ağaçlarla dolu, uçsuz bucaksız ve yemyeşil alanı gördükleri zaman, izlenimleri bir kesinlik olup çıktı: İstanbul'un ortasında böyle bir yer masaldan da öte bir şeydi. Onlar şaşkınlık ve hayranlık içinde, nerdeyse soluk bile almadan çevrelerine bakarken, bir tansık daha gerçekleşti: özellikle bahçenin uzak noktalarını bir duman gibi saran alacakaranlık yerini her yana eşit bir biçimde yayılmış bir yumuşak aydınlığa bıraktı birden. Yolcular derin bir oh çektiler. Hemen arkasından, Firuz Polat bir hayranlık çığlığı kopardı, "Şuraya... şuraya bakın!" diye

kekeledi. Herkes, aynı anda, gösterdiği yana baktı: bilemedin on metre ötede, ilk gördüklerinden çok daha küçük ağaçların yaprakları arasında, sayısız elmalar, armutlar, ayvalar, narlar ışıldamaktaydı. Koca yaşamda ninesinin yattığı mezarlıkla Amerikan Koleji’nin bahçesi dışında herhangi bir ağaçlık alana ayak basmamış olan Yusuf Aksu “Olamaz! Hayır, olamaz!” diye söylendi.

Ama dostlarının neyin olamayacağını sormalarına zaman kalmadan, limuzin bir başka yöne saptı, birkaç saniye sonra da boyutları bahçenin büyüklüğüyle hiç de oranlı olmayan bir yapının camlı kapısı önünde durdu, iriyarı bir garson hemen fırlayıp kapıları açtı. Aynı anda, ak ceketli, ak gömlekli, ak kelebek kravatlı ve koca göbekli bir adam nerdeyse koşarak yanlarına geldi, “Biz de gelemeyeceksiniz diye korkmuştuk! Hoş geldiniz! Şeref verdiniz!” diyerek Yusuf Aksu’nun hiç alışkın olmadığı bir şey yaptı: onu yanaklarından öptü. Arkasından, bankanın yönetim kurulu üyelerini, genel müdürünü ve genel müdür yardımcılarını bir bir tanıttı, onlar da Yusuf Aksu’yu yanaklarından öptüler. Yusuf Aksu belki hepsinden daha yaşlıydı, ama yaşlı adamlar arasına düşmüş bir küçük çocuğun bunalımını duydu içinde, sonra, “Nasılsınız, iyi misiniz?” sorularına yanıt olarak, büyükler arasında bir çocuk gibi, “Elma ve armut ağaçlarınız çok güzel, onları yakından görmek isterim,” dedi.

Göbekli patronla ince, uzun boylu patron aynı anda, “Emredersiniz, hocam, önce meyve ağaçlarına gidelim!” dediler.

Önde patronla genel müdür arasında Yusuf Aksu, hemen arkalarında Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Bayram Beyaz, onların yanlarında ve arkalarında bankanın çok şık giyinmiş yüksek görevlileri ve eşleri, en arkada ve tek başına, kendini *Yaban düşünce*’nin çevirmeni diye tanıtmış olan Beşinci Murat, içlerinden aydınlatılmış gibi görünen meyve ağaçlarının altına geldiler. Yusuf Aksu, fazla tanımadığı kişiler arasında genellikle ağırbaşlı davranmasına karşın, bir çocuk gibi sevinçli, ağaçlar altında, gözleri hep yukarıda, yürümekten çok koşarak bir o yana, bir bu yana seğirttikten sonra, tuhaf bir mutluluk çığlığı kopararak özellikle alt dalları aşağıya doğru eğilmiş, büyük bir elma ağacının altında durdu. Burada, elini uzatarak kocaman, kırmızı elmalara dokunuyor, kimilerini, soluk alıp almadıklarını anlamak ister gibi, iki avcunun içinde tutup bir süre bekliyor, arkasından başka dallardaki başka elmalara yöneliyor, patronla genel müdür de, dudaklarında kuşkulu bir gülümseme, nereye giderse,

arkasından geliyorlardı. Sonunda, gözleri hep elmalarda, ağaca belini verip öylece durdu. “Olacak şey değil! Hayır, olacak şey değil!” diye söylendi.

Genel müdür yanına yaklaştı, konumundan aldığı yetkeyle, elini omzuna koydu.

“Hocam, olamayacak şey ne?” diye sordu. “Siz neyin olmayacağını söylüyorsunuz?”

Yusuf Aksu omzundaki el fazla ağırmış gibi geriye çekildi, sonra, gözleri dallarda, iki Ayvazovski tablosuyla birden karşılaşmış iriyarı ressam gibi şaşkınlık içinde, elini dallara doğru uzattı.

“Bu meyveler,” diye kekeledi, “bu meyveler... bu ağaçlarda...”

“Yani?..”

“Bilmiyorum, bilemiyorum,” diye kekeledi Yusuf Aksu. “Bu meyveler, hele bu elmalar çok güzel, gerçekten çok güzel. Bunu hiç düşünmemiştim. Bu elmalar böyle dallarda... Ansiklopedilerde resimlerini çok gördüm, ama gerçeğini ilk kez görüyorum, gözlerime inanamıyorum.”

“Hocam, yani siz elmayı dalında ilk kez gördüğünüzü mü söylüyorsunuz?” diye sordu genel müdür.

“Evet, ilk kez görüyorum, armudu da,” dedi Yusuf Aksu, sonra sesini alçalttı, özür dilemek ister gibi, “Fırsat olmamıştı, ayrıca merak da etmemiştim. Nerden bilecektim ki?” diye ekledi.

Genel müdür bu yanıt karşısında ne diyeceğini bilemedi, başını önüne eğdi, büyük bir bilim adamının yaşamdan bu denli kopuk olması düşünülemeyeceğine göre, Yusuf Aksu’nun kendileriyle dalga geçtiğini düşündü, incecikten bir öfke kabardı içinde. Tam bu sırada, patronun, elinde kocaman bir kırmızı elma, gülümseyerek yanlarına geldiğini gördü. Büyük bir saygıyla Yusuf Aksu’nun önünden çekildi. Patron, avuçlarında iyice ovup parlattıktan sonra, kocaman, kırmızı elmayı Yusuf Aksu’ya uzattı.

“Buyurun, bir de tadına bakın, hocam,” dedi.

Yusuf Aksu yakışıksız bir öneriyle karşı karşıya kalmış gibi irkildi.

“Hayır!” dedi.

“Hocam, ucundan azıcık ısırın!”

“Hayır, istemem!”

Aynı anda, patronun elmayı ağzına götürerek hart diye ısırdığını gördü, başı döndü, hemen yanındaki ağacın gövdesine yaslandı, gözlerini yumdu, ama, bu kez, adamın bir elma değil de canlı bir kuş yavrusu yediğini görür gibi oldu, bacaklarının tüm gücünü yitirdiğini duydu, tam düşmek üzereyken, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hemen yetişip sımsıkı koluna yapıştı, “Hocam, siz hiç iyi görünmüyorsunuz! Ne oldu, neyiniz var?” diye sordu. Bu kadarı onu kendine getirmeye yetti. Gene de, çocuksu bir ürkeklikle çevresine bakarken, patronun ağzının sol ucundan çenesine doğru inen elma suyu izini bir kan çizgisi gibi algıladı, başını başka yana çevirdi.

Bir yanında Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, bir yanında göbekli genel müdür, Yusuf Aksu ağır ağır köşke doğru yürürken, Bayram Beyaz birdenbire topluluğun en arkasında, tek başına yürümekte olduğunu ayrımsadı, bir tuhaf oldu, yepyeni takımının da insanları kendine çekmekte bir işe yaramadığını düşünerek hüzünlendi. Ama çevresine bakarak durumunu unutmaya çalıştı: kadın, erkek, büyük bir kalabalık, ellerinde kadehleri, çimenler üzerinde Yusuf Aksu’yu bekliyor, hep birlikte ona doğru yürüyecekmiş gibi görünüyorlardı. Uzun limuzin yolculuğunun ayrıntılarını, bu arada, “İyice azıttı bu İstanbul: bıraksalar, Viyana’ya kadar gidecek!” sözünü duymayan kalmamıştı içlerinde, ikide bir, “Çok güzel! Çok güzel! Hoca yalnızca dilbilimci değil, bir toplumbilimci!” diyor, arkasından yorumlara, övgülere girişiyor, koca bir kentbilim yapıtının içeriğini oluşturabilecek bir gözlem karşısında bulunduklarını söylüyorlardı. Bu arada, Firuz Polat, büyük bir topluluğun ortasında, Yusuf Aksu’nun özelliklerinden söz ediyor, çevresindeki kalabalık gittikçe büyüyordu. Ama, meyve bahçesine gidenler yolun başında belirince, kalabalık bir akıma kapılmış gibi dalgalandı, nerdeyse herkes aynı anda yola doğru bir iki adım ilerledi, sonra herkes kendi başına, kendi özel yöntemiyle Yusuf Aksu’nun yanına yaklaşmanın bir yolunu aramaya girişti. Küçük topluluk çimenler üzerine gelir gelmez, en yakında bulunanlar çevresinde gittikçe büyüyen bir halka oluşturarak kendisini birlikte yürüdüğü kişilerden kopardılar. Bankanın kuruluşlarından birinin uzun boylu ve yakışıklı genel müdürü, eşinin de yardımıyla, halkanın içinde kendi korumasına aldı onu, yüzünde olabildiğince tatlı bir gülümseme, üzerine doğru eğildi, “Hocam, arabada söylediğiniz o güzel sözü eşim ve ben hiçbir zaman unutmayacağız,” dedi.

Yusuf Aksu, sözlerle durumları çakıştırmakta zorlandığından olacak, başını yukarıya doğru kaldırarak bir genel müdüre, bir karısına baktı.

“Hangi arabada, hangi sözümü?” diye sordu.

“Az önce dostunuz Firuz bey anlatıyordu, efendim,” diye atıldı genel müdür: “İstanbul’un Viyana’ya kadar gidebileceğini söylemişiniz hani: Kanuni Sultan Süleyman ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın beceremediğini Cumhuriyet İstanbul’u becerir belki.”

Yönetim kurulu başkanının saçları altın rengi, kaşları kapkara eşi, hecelerin tadını duya duya, Yusuf Aksu’nun sözünü kendi biçeminde yineledi.

“Bu İstanbul, bıraksalar, Viyana’ya kadar gidecek.”

Başkan derin derin içini çekti.

“Bırakmazlar ki!” dedi.

Yusuf Aksu limuzinde söylediği sözü hiç anımsamamış gibi baktı adamın yüzüne, yanıt vermedi. Genç bir adam biraz uzaktan ilgiyle onları izliyordu, bir adım yaklaştı.

“Bir de Kanuni Sultan Süleyman ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gibi kapıda kalmayıp içeri girecek olursa, o zaman...” diye söze karıştı.

Genel müdür sertçe ona baktı.

“O zaman ne olurmuş?” diye sordu.

“O zaman, bir iki yıl içinde, ara ki bulasın Viyana’yı,” dedi genç adam, Yusuf Aksu’yu başıyla selamlayarak geriye çekildi.

Genel müdür işitmemiş gibi davrandı, gözlerini çevresindekilerin üzerinde dolaştırdı.

“Tek bir tümce diyor insan, ama koca bir tarihi canlandırıyor, bir Yahya Kemal şiiri gibi,” dedi.

Elinde kocaman bir puroyla gülümseyen, kısa boylu ve çok kalın bir adam araya girdi.

“Ama hocamız bir şair olarak değil, bugün gibi geleceği de gören gerçekçi bir düşünür olarak konuşmuş. Ben de böyle düşünüyorum: bu

İstanbul, bıraksalar, Viyana'ya da gider, Berlin'e de," dedi. Gözlerini Yusuf Aksu' ya dikerek gülümsedi, "Değil mi, hocam?" diye sordu.

Yusuf Aksu yanıt vermedi; daha doğrusu, yanıt vermesine olanak kalmadı: birden bastıran yeni bir hayran dalgası kısa boylu adamı purosuyla birlikte halkanın dışına attı. Yeni gelenler, İstanbul'un Viyana kuşatmasından çok, büyük bilim adamı Yusuf Aksu'nun elmayı dalda ilk kez bu akşam, burada gördüğünün şaka mı, gerçek mi olduğunu öğrenmek istiyorlardı: sorular birbirini kovaladı. Yusuf Aksu, elma sözcüğünü işitir işitmez, büyük patronun elmayı ısırışını görür gibi oldu, içinde bir yerler kıyıldı. Gene de gülümsedi sonunda.

"Evet, doğru: bu nedenle çok mutluyum," dedi; birden çevresindeki kat kat halkanın ötesinde gözleriyle birini aradı, yüzünden bir kaygı gölgesi geçti, "Evet, doğru," diye yineledi.

"Doğru, ben de hocamızın iki adım ötesindeydim," dedi çok kalın sürmeli bir kadın, önü dik yakalı, arkası nerdeyse kuyruk sokumuna kadar açık bir kara tuvalet giymişti. "Dallardaki elmalara hayran kaldı, ama, benim anlamadığım şu ki Faruk beyin koparıp verdiği elmanın ucundan ısırmak istemedi," diye ekledi. "Neden, hocam, neden ısırmak istemediniz ki? Sizi korkutan neydi? Cehennem mi?"

Gene bir kaygı belirdi Yusuf Aksu'nun yüzünde, kadının sorusunu işitmemiş gibi davrandı, belki de gerçekten işitmedi, ama arkada bir başka kadının "Herhalde komünistlikten!" dediğini kesinlikle işitti, anlayışla gülümsedi. Buna karşılık, varsayım bir başkasını çok kızdırdı.

"Rica ederim, ülkenin en büyük bilim adamına saygısızlık etmeyelim!" dedi adam. "Hoca neden bu yaşına dek elmayı dalında görmemiş, hiç düşündünüz mü? Görmemiş, çünkü çalışmaktan bahçeye çıkacak zamanı olmamış!"

"Çok doğru," diye onayladı bir başkası. "Bu nedenle kimi zaman kimi alanlardaki bilgisizliğimiz bir başka alandaki bilgimizin sağlamlığının belirtisi olabilir. Burada böyle bir durum söz konusu."

Bir başka adam onun kulağına doğru eğildi.

"Ama bizim patronları işletmiş de olabilir, insanları işletmekten çok hoşlandığını duymuştum," diye fısıldadı.

Bu sırada, Bayram Beyaz tek başına bir kanepede otururken, Zeynel Duman Yusuf Aksu'nun içinde gittikçe sıkıştığı halkayı yarmaya çalışmaktaydı. Son sözleri duydu, alçak sesle, ama söyleyeni yanıtlamaktan çok, herkese seslenir gibi, "Bunu söyleyenler onu tanımayanlar olmalı: hoca küçüklüğün hiçbir türlüsünden hoşlanmaz," dedi. Kendisini görür görmez, Yusuf Aksu'nun gözleri sevinçle parladı.

"Nerdesin sen? Ben de beni burada bırakıp gittin sanmıştım," dedi.

"Öyle şey olur mu, hocam?"

"Ne bileyim, olur olur! Bak, bizim çevirmen de yok!"

"O mu? Biz de çok bakındık, göremedik, hocam: sizin arkanızdan meyve ağaçlarına bakmaya gitmişti, oradan tüymüş olmalı," diye yanıtladı Zeynel Duman. "Onun numarası da şöyle bir görünüp kaçmak herhalde."

Yusuf Aksu'nun aynı konudaki başka sorularına da benzer yanıtlar verdi, sonunda kılığını fazla aykırı bulduğu için kaçmış olabileceğini söyledi, koluna girdi, bankanın önde gelenleri ve eşleriyle birlikte, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve Firuz Polat'ın ayakta kendilerini bekledikleri kocaman onur masasına doğru yönlendirdi onu, Bayram Beyaz da arkalarından geldi.

Bu masada, kolları çıplak, göğüsleri bayağı açık iki iri kadının arasına oturtulunca, Cemile hanımın ikide bir yinelediği "Sana akça pakça bir kadın gerek!" sözünü bir kez daha anımsayarak gülümsedi. "Yaşamımda bir kadın olacak da ne olacak ki?" dedi kendi kendine. Mustafa Tahtakuşu'nun şöleninde gördüğü hiçbir şey yemeyen, kısacık saçlı, ince, uzun kadını anımsadı, yakın masalarda gözleriyle onu aradı, göremedi. Derken kimi ak, kimi kara giysili garsonlar servise başladılar. Aralarında nerdeyse çocuk gibi kaldığı iki kadın, biri sağında, biri solunda, yüzlerinde anaca bir gülümseme, isteyip istemediğini sormadan, yiyeceğin adını öğretmek ister gibi, "Biraz salam! Biraz havyar! Biraz enginar!" diyerek tabağını doldurmaya giriştiler, öyle ki tabağının hemen ilerisindeki rakı bardağına bir türlü uzanamadı. Oturduğu yerde ufaldıkça ufalarak iki kadının biri pembe, biri koyu kırmızı tırnaklı ak ve tombul ellerine bakıyor, tabağı doldukça doluyordu. Birkaç dakika içinde bu tabağın arkasında görünmez olacakmış gibi bir korkuya kapıldı birden, tepeden tırnağa titredi, tüm gücünü toplayarak "Yeter!" dedi. "Lütfen başka bir şey koymayın artık! Önce bir yudum rakı içeyim!"

Aynı anda, hemen herkes iki kadının ellerinin devinimlerini ve Yusuf Aksu'nun gözlerinin bir ona, bir ötekine çevrilişini izlemekte olduğunu ayrımsadı. Masada bir kahkaha koptu. Ancak genel müdür ayağa kalkıp öksürerek herkesi susturdu, bunca önemli araştırma arasında kendilerine zaman ayırdığı için "dünyaca ünlü büyük bilim adamımız"a teşekkür etti, kadehini kendisinin ülke için "büyük önem ve değer taşıyan" sağlığına kaldırdı. Herkes aynı anda kadehini başına dikti. Sonra sofra tüm sofralara benzedi: bir tren kompartmanında rastlantıyla bir araya gelmiş yolcular gibi, birbirlerine olabildiğince sevimli davranmak için ellerinden geleni yapıyor, biri bir şey söyledi mi tüm ötekiler onaylıyordu; ama, gözlemler birbirini izledikçe, karşıtlık da gizliden gizliye büyüyor, böylece, insanlar, konuşan kişinin sözlerini başlarıyla onaylayarak dinlerken, bir yandan da araya girip sözü kesmek için fırsat kolluyor, en küçük duraklamada, "Çok doğru!" deyip sözü ağızdan kapıyor, kendilerinden öncekinin söylemiyle ilgisi bulunsun, bulunmasın, söylemek istediklerini söylüyor, aynı şeyi bir başkası da kendilerine yapıncaya kadar konuşuyorlardı; açık havada Yusuf Aksu'nun iştahının bayağı açılmış olması da işlerini kolaylaştırıyordu. Bu arada, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da, Bayram Beyaz da, genellikle hoşuna gitmeyen davranış ve sözler karşısında tepkisini çok çabuk ortaya koyan Zeynel Duman da yemeğin bu ilk dakikalarında başkalarını izlemeye karar vermiş gibi görünüyor, kendilerine kişisel olarak bir şey sorulmadıkça, ağızlarını açmadan Yusuf Aksu'ya bakıyorlardı.

Yusuf Aksu iki kocaman kadının denetimi altındaydı hâlâ: şimdi tabağına yeni bir şey koymadan önce, isteyip istemediğini soruyorlardı, ama ne yapıp yapıp ona beğendirecek bir şey buluyor, öte yandan, kadehi boşalır boşalmaz, nerdeyse ikisi aynı anda, yeniden doldursun diye garsonu uyarıyorlardı. Böylece, kısa sürede, Yusuf Aksu hem doydu, hem sarhoş oldu. Kalkıp tuvalete gitti, döndükten sonra da bir daha oturmak istemedi; kadehini alıp çimenlerin üstünde dikildi öyle. Bir iki dakika içinde, çevresi daha önce hiç görmediği, ama hep dostça gülümseyen bir sürü yüzle doluverdi. İnsanlar önce elini sıktılar, sonra ekonomi, yazın, politika, uslarına gelen her konuda sorular sormaya başladılar. Soruları daha çok "Bilmiyorum" ya da "Bu konuyu hiç düşünmedim" diye yanıtladı, kimi zaman da Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yı, Zeynel Duman'ı, Bayram Beyaz'ı ya da Firuz Polat'ı göstererek onların daha doyurucu yanıtlar verebileceklerini söyledi. Buna karşılık, bir ara, uzaybilime, tarihe, ilkçağ

düşünürlerine ilişkin sorular birbirini izlemeye başlayınca, ansiklopedilerin dost alanında buldu kendini, kesin ve çarpıcı yanıtlarıyla herkesi büyüledi.

“Hocam, size hayranım, o kadar çok şey biliyorsunuz ki o kadar olur!” dedi genç bir kadın. “Amerika’da kaç yıl kaldınız?”

Yusuf Aksu şaşırdı.

“Amerika’ya hiç gitmedim,” dedi.

“Hiç gitmediniz mi? Olamaz! Hayır, hayır, beni buna inandıramazsınız!” diye üsteledi genç kadın. “Gitmediniz de bu kadar şeyi nasıl öğrendiniz?”

Yusuf Aksu ilk kez coşkulu bir kahkaha attı.

“Üzülmeyin, bu akşam elmayı havada gördüm, bakarsınız, çok yakında Amerika’ya giderim. O zaman siz beni dönüşte görün!” dedi.

Çevresinde toplananların kimi güldü, kimi şaşırdı. “Bunu böyle demezler ki! Leyleği havada gördüm derler,” dedi biri. Bu sırada, bir garson önüne dikildi.

“Kafeniz, efendim,” dedi.

Yusuf Aksu kahvesini alırken, bankanın genel müdür yardımcılarından biri yanına bir adım daha yaklaştı.

“Hocam, bir zamanlar Fransızlar’dan *café*’yi alıp *kahve* yapmıştık; anlaşılan, şimdi yeniden *café*’ye dönüyoruz,” dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi, her şeyi doğrudan doğruya, gözleriyle izlemiş gibi, güvenle, “Benim bildiğim kadarıyla, biz *kahve*’yi Fransızlar’dan almadık, Araplar’dan aldık,” dedi. “Onlarda *kahva*’ydı, bizde *kahve* oldu, Fransızlar da bizden alıp *café* yaptılar. Sözcüklerin sağı solu belli olmaz.”

Dinleyenlerin gözleri hayranlıkla parladı. Yemekte yanında oturan iriyarı hanımlardan biri üzerine eğildi hemen, “Hocam, itiraz dinlemem: sizi öpeceğim!” dedi, iki yanağından da şapur şupur öptü.

Bir iki kişi kendisini alkışladı. Hoca, öpülmekten hoşlanmayan küçük çocuklar gibi, yanağını elinin içiyle kuruladı.

“Ama ne diye bizden alsınlar ki?” dedi bir kadın. “Bu sözcüğün yunancası, latincesi yok mu ki?”

“Hayır, yok.”

“Olamaz! Neden yok ki?”

“Onlar kahveyi bilmezlerdi. Avrupalılar kahvenin adından on beşinci yüzyılda söz etmeye başladılar, ama daha kullanmasını bilmiyorlardı.”

“Hocam, şaka ediyorsunuz! Öyle şey olur mu?”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Olmuş işte! Benim bunda bir suçum yok,” dedi.

Ortalık birden sessizliğe gömüldü: “Öyle şey olur mu?” diye karşı çıkan genel müdürün eşiydi, “Benim bunda bir suçum yok!” diye tersleyense, onur konuğu ve büyük dilbilimci Yusuf Aksu. Ama genel müdürün eşi yanıttan alınmış gibi görünmedi.

“Peki, yalnızca çay mı içerlerdi?” diye sordu.

Yusuf Aksu çenesini avcuna alıp düşündü bir süre.

“Çayın da Avrupa’da kullanılmaya başlaması oldukça yenidir, 1606’da, Dutch East Company getirir, ama Güney Çin’de, İsa’dan önce üç binli yıllarda, imparator Shennong döneminde çay içildiği söylenir,” dedi.

Çevrede bir hayranlık uğultusu koptu, birkaç dakika süresince, bahçenin her yanında yankılandı. Konuşmayı ikinci, üçüncü ağızlardan dinleyenler kaşlarını çatıyor, “Hayır, olamaz! İnsan belleği bunca kesin bilgiyi bir arada saklayamaz! Adam sanki bilgisayar!” diyor, sonra, tansığın izlerini aramak üzere, Yusuf Aksu’nun bulunduğu yere doğru yürümeye başlıyorlardı. Yusuf Aksu’ysa, çok doğal bir şey yapar gibi, çevresinde toplananlara birbirinden ilginç bilgiler veriyordu. Bankanın genel müdürü içini çekti, “Bilgi başka bir şey,” dedi. “Daha çocuk yaşta elmayı dalından koparıyoruz, ama dünya konusunda hiçbir şey bilmiyoruz. Ben bilgili adam diye Yusuf beye derim. Bu gece olağanüstü bir insan tanımanın mutluluğunu yaşadık.”

Genel müdürün sözleri o gece “dinlenme tesisi”nde bulunanların tümünün duygularını dile getiriyordu. Bunun sonucu olarak, gecenin bayağı ilerlemiş bir saatinde, Yusuf Aksu’yu götürecek olan limuzin ağır ağır uzaklaşırken, arkasından el sallayanların çoğunun gözlerinde yaşlar vardı. Yusuf Aksu’ya gelince, göz kapaklarının üstüne kurşun gibi bir ağırlık, içine korkunç bir sıkıntı çökmüştü, bir an önce kendini yatağa atmak ve

uyumak istiyordu. Bu nedenle, Bayram Beyaz'la birlikte, Maçka'da limuzinden indikleri zaman, iriyarı şoför "Bir dakika, efendim, bir dakika!" deyince, yüzünü buruşturdu, bir an bile duralamadan apartmanın girişine doğru yürüdü. Ama şoför hemen bagajı açtı, elinde çok süslü bir sepetle arkasından koştu, "Beyefendi bu sepeti sizin için özel olarak hazırlattı, efendim," dedi. O sepeti alıp bakarken, şoför iç cebinden birkaç kez katlanmış bir kâğıt çıkardı, "Efendim, bahçeye bizimle birlikte gelen delikanlı bunu size arabama bindiği yerde, yani burada vermemi söyledi," diyerek kendisine uzattı. Yusuf Aksu hemen kaptı kâğıdı, sepeti yere bırakarak kapının lambasının altına gitti, açıp okudu: "Yusuf bey, siz durumundan hoşnut bir sürgünsünüz, ama gene de sürgünsünüz. Beni bağışlayın." Şaşırdı, elinde kâğıt, öylece kaldı bir süre, "Ne demek istiyor ki?" dedi kendi kendine. Bayram Beyaz, dairenin kapısında, sepeti vermek istediğinde, o kendi kendine hep aynı soruyu sormaktaydı. "Sen onu Cemile hanıma götür, ben istemem," dedi. Bayram Beyaz bir kez daha üsteledi, gene aynı yanıtı alınca, yemek masasının üstüne kocaman bir elma bıraktı, büyük adamları anlamanın olanaksız olduğunu düşünerek usulca çıkıp kapıyı kapattı.

Yusuf Aksu, elinde hep anlaşılmaz delikanlının pusulası, masanın başına, her zamanki yerine oturdu, gözlerini kocaman, kırmızı elmaya dikti, dakikalarca baktı öyle, sonra pusulayı masanın üstüne bıraktı, genç adamın kendisini olmasa da bu pusulaya yazdığını anladığını düşündü, "Çocuk haklı," dedi kendi kendine: "Bir sürgünüm bu yaşamda, kanıtı da şu elma." Elmayı ağaçta rastlantı sonucu, altmışından sonra görmüş, bu yüzden ısırdığı zaman ağzına su yerine kan dolacakmış gibi bir tuhaf korkuya kapılmıştı. Öylesine her şeyden uzakta, her şeyden yalıtlanmış bir biçimde yaşamış, neye ulaştıysa, hep dolaylı bir biçimde, hep başkalarının aracılığıyla ve iğreti bir biçimde ulaşmıştı, sözlük ya da ansiklopedilerdeki sözcükler, tanımlar ve özetler dışında, hiçbir şeyi kendi başına bulmamıştı. Dostluklarını bile kendisi kurmamıştı hiçbir zaman, ilk adımı hep onlar atmışlardı. Yunus başta olmak üzere. Yunus bir yana bırakılacak olursa, ilk kez ilk görüşte yakınlık duyduğu iki insan: kısa saçlı ve uzun boylu kadınla şu pusulayı yazmış olan delikanlıysa, kendisinden kaçar gibiydi. Cemile hanımın ikide bir başına kaktığı durum da bundandı: insanlardan, özellikle de kadınlardan uzak durmuştu hep. "Doğru, yeryüzünde bir sürgünüm," diye mırıldandı, kalktı, masanın üstünde parlayan kocaman, kırmızı elmayı aldı, mutfağa götürdü, özenle bir kâğıt havluya sarıp çöpe attı. "Bir

uyumsuzluk, bir yalan sızmış her şeyime; bu yaşamı değiştirmem gerek,” dedi. “Cemile hanımın anlatmaya çalıştığı da bu belki.”

Cemile hanım, ertesi sabah, kocasını işine yollamasından en az bir saat sonra, beşinci kata çıkıp da dairede gene en ufak bir yaşam belirtisi bulamayınca, kaygı ve öfkeyle titredi. “Gene çok içirdiler herife!” diye söylendi. Usulca yatak odasının kapısını aralayıp baktı: Yusuf Aksu, yorganı yerde, bacakları karnına doğru çekilmiş, ağzı açık, uyuyor, arada bir inlemeyle horlama arası bir tuhaf ses çıkarıyordu, yüzü daha da incelmiş, sararmış ve donuklaşmış gibiydi. Odaya ağır bir koku yayılmıştı. “Gene çok içirmişler!” diye söylendi. “Bu gidişle fazla yaşamaz bu adam! Bir oğlan kucaklayamadan ölüp gidecek!” Usulca kapattı kapıyı, kendi dairesine döndü; kapıyı kapattıktan sonra, öylece dikilip kaldı bir süre. İçine taş gibi bir sıkıntı çöktü, gittikçe de ağırlaştı. Anahtar demetini ve kasetçalarını alarak üçüncü ve ikinci kattaki dairelerini dolaştı, her birinde beşer onar dakika oyalandı, kimi zaman bir koltuğa oturup ayaklarını önüne uzattı, kimi zaman bir bez bulup masaların, sehpaların tozunu aldı, kimi zaman kasetçalarını açıp türkü dinledi; ama, her zamankinin tersine, içindeki sıkıntı azalacak yerde artıyordu, durumu açıklamak ister gibi, “Salak Bayram, ateşle oynuyor,” diye söylendi. “Bu adamın başına bir şey gelirse, ortada kalacak, hiç düşünmüyor!” Düşüncesinden kendisi de utanmış gibi başını önüne eğdi. “Umursadığı bile yok! Bir de fiyakasına düştü! Karı gibi koku sürüyor!” diye söylendi. Birden kalktı koltuğundan, dosdoğru Yusuf Aksu’nun dairesine gitti. Her şey sabahki gibiydi, koca dairede sinek bile uçmuyordu. Bir kez daha yatak odasının kapısını araladı: Yusuf Aksu aynı biçimde uyuyordu. “Allah Allah! Gün öğlen oldu, herif hâlâ horluyor! Bir de buna kitap yazdıracaklar!” diye geçirdi içinden. Sonra, birdenbire gelen bir esinle, yatağın başına gidip Yusuf Aksu’yu var gücüyle sarsmaya başladı, uyandırdıktan sonra da bir güzel payladı onu, “Söyleye söyleye dilimde tüy bitti: uyma şu yarım akıllılara, yoksa ölüp gideceksin!” dedi. Uzun uzun Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’yı ve Bayram Beyaz’ı çekiştirdi. Özellikle Bayram Beyaz’dan, son günlerde çok değişmesinden, bıyığını kestirip karı gibi kokular sürmesinden yakındı, bu işin içinde bir kadın bulunmasından kuşkulandığını söyledi. “Erkektir, yapacak elbet, ama karı için bıyık kesilmez!” dedi. Konu kadından açılınca da değişmez izleğine bir kez daha döndü: “Hep söyledim, gene de söylerim: sana bir kadın gerek, hoca; seni çekip çevirecek bir kadın. Bayram’a soruyorum, gittiğiniz yerlerde çok da kadın oluyormuş, şöyle gönlüne göre,

şöyle eli yüzü düzgün bir kadın bulamıyor musun? Yatağını dolduracak bir kadın?" dedi. Yusuf Aksu, yatağında doğrulmuş, sırtını duvara verip oturmuş, hiç sesini çıkarmadan dinliyordu. Bu soru üzerine ilk kez gülümser gibi oldu, Cemile'nin soruyu yinelemesi üzerine de "Kim bilir, belki de bulmuşumdur," dedi.

Cemile hanımın gözleri parladı o zaman.

"Hoca, ne diyorsun? Buldun mu gerçekten?" diye sordu.

Yusuf Aksu gene gülümsedi.

"Öyle bir şey demedim, belki de bulmuşumdur dedim," dedi.

Bu yanıt Cemile hanıma fazlasıyla karışık geldi, ama kesin bir "Hayır!" içermediğinin de ayrımındaydı. Hemen o akşam, haberi Bayram Beyaz'a yetiştirdi. "Yok, canım, sen düş görüyorsun: hocanın kadınlara alıcı gözle baktığı yok, en güzel kadınların yanında bile sıkılıyor," dedi. Gene de karısının sözlerini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla Firuz Polat'a aktarmaktan kendini alamadı. Onlar da, kendisi gibi, "Cemile hanım düş görmüş olmalı," dediler. Bununla birlikte, birkaç hafta sonra, bir başka bankanın şöleninde, Yusuf Aksu'nun yaptığı ilk şeyin fazla belli etmemeye çalışarak, ama belirli bir sıraya göre, yani yöntemli bir biçimde çevresindeki kadınları gözden geçirdiğini, daha sonra da, salona yeni bir kadın girdiği zaman, tepeden tırnağa süzdüğünü saptadılar. Bir sonraki çağrıda da aynı şeyler oldu. Dördüncü çağrıdan sonraysa, konuyu hiç açmamış olduğu biri: Zeynel Duman açtı kendisine, "Bana öyle geliyor ki hoca hep birini arıyor, bir kadını arıyor. Kimi, sen biliyor musun? Eski bir sevgiliyi, bir gençlik aşkını mı, yoksa sevgili olacak birini mi?" diye sordu. Bayram Beyaz aynı izlenimi kendisinin de edindiğini, ama kimi aradığı konusunda hiçbir bilgisi olmadığını söyledi, değişik varsayımlara daldılar, aşk öyküleri uydurdular, ama bilinmeyen kadın hepsinde de bilinmeyen kadın niteliğini sürdürdü. Zeynel Duman, yemeğin sonunda, Yusuf Aksu'nun koluna girerek bir kenara çekti onu.

"Hocam, bu akşam hep size baktım: bana öyle geliyor ki siz birini arıyorsunuz," dedi.

"Evet, doğru, birini arıyorum," dedi Yusuf Aksu.

Zeynel Duman'ın gözleri parladı.

“Peki, kimi?” diye sordu.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Ben de bilmiyorum, ama görür görmez tanıyacağımdan kuşkum yok,” diye yanıtladı.

“Yani bu aradığınız kişi daha önce gördüğünüz biri mi?”

“Onu da bilmiyorum, ama öyle sanıyorum,” dedi Yusuf Aksu.

Zeynel Duman onun büyük bir olasılıkla eski bir sevgiliyi aradığını düşündü, üstelemedi. “Ancak yalnız çağrıldığımız yerlerde arıyor, böyle de arama olmaz ki!” diye düşündü.

Ne olursa olsun, sevgili ya da akraba, dost ya da düşman, Yusuf Aksu’nun bir kadını aradığından yalnız Bayram Beyaz değil, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da, Firuz Polat da, Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç da kuşku duymuyordu artık. Nereye çağrılmış olurlarsa olsunlar, kapıdan girer girmez, daha yerine bile oturmadan, Yusuf Aksu’ nun gözleriyle bilinmedik bir kadını aramaya başladığını görüyorlardı. Nasıl bir kadını? Hiçbiri bilmiyordu. Yusuf Aksu onlardan bir adım daha ilerideydi: kısa saçlar, kara giysi, uzun mu uzun ağızlık, sürmeli gözler hep gözlerinin önündeydi, ama, doğrusunu söylemek gerekirse, onu böyle bir yerde görmüş olmasına karşın, yeniden bulacağından pek de umutlu değildi: çağrıldığı ilk şölendeki insanların yeniden bir araya gelmelerini bekleyemezdi; her yemekte yeni yüzlerle karşılaşmaktaydı; ama birçok eski yüzü yeniden bulduğunu, hatta yeniden bulunan yüzlerin sayısının her seferinde biraz daha arttığını da görmüyor değildi. Bu nedenle, yeni bir çağrı söz konusu olur olmaz, başkalarıyla olduğu gibi onunla da yeniden karşılaşabileceğini düşünüyor, genellikle sıkılmasına karşın, şölen günlerini iple çekiyordu. Sonra, geldikleri lokantada, masaları bir bir gözden geçirip de aradığını bulamayınca, bir kez daha, belki bir an uyanık bir düş gördüğünü düşünüyordu: hiç ortada göründüğü yoktu bu kadının, sözünü eden de yoktu; etseler de bir yararı olmayacaktı: adını bile bilmiyordu. Yeniden karşılaşmaları durumunda, öylesine ilginç bulduğu bu yüzü görür görmez tanıyacağından bile kuşkuluydu: saçları uzamış, giysisi değişmiş, bedeni inceyken kalınlaşmış olabilirdi. Bir kez daha derin derin içini çekiyordu.

Bununla birlikte, arayışı bir tutkuya dönüştürdüğünü söylemek işi abartmak olurdu. Hiç kuşkusuz, Cemile hanımın kafasındaki “akça pakça

kadın”dan her söz açışında bu uzun ağızlıklı kadın geliyordu usuna, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ya da Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç güzellik sorunlarına daldıkları zaman, hemen onu düşünmeye başlıyordu; ilk şölende her şeyin, herkesin resmini çekmiş olan fotoğrafçıların onun tek resmini çekmemiş olmalarına üzülüyordu. Ama, ne olursa olsun, bu kadını kadınlığından çok, varlığı konusundaki kuşkusu ilginç kılıyor, onu içinde büyük bir hayranlık, karşı durulmaz bir istek yarattığı için değil, bu merak nedeniyle düşünüyor, yüzünü, saçlarını, uzun parmaklarının arasındaki uzun ağızlığını, dünyadan tümüyle kopmuş gibi, dalgın dalgın sigarasının dumanlarına bakışını gözlerinin önüne getirmeye çalışıyordu. Bu kadının yavaş yavaş bir takanak olmaya başlamasına şaşıyor, “Cemile hanım yüzünden, o karıştırdı kafamı!” diye söyleniyordu. Nedeni ne olursa olsun, bu kadını yeniden görmeyi çok istediği kesindi. Ama kadın bir türlü çıkmıyordu karşısına.

Zeynel Duman’ın daha o günlerde söylediği gibi, bunun nedeni olsa olsa bu kadının o dönemde Yusuf Aksu’ya şölen düzenleyenlerinkinden ayrı bir çevreden olması olabilirdi. Yusuf Aksu, çelişkin bir biçimde, solcu ünü yayıldıkça, büyük anamalcıların gözdesi durumuna gelmişti. Özellikle son birkaç yılda, hatta son birkaç ayda parlamış işadamları onun onuruna parlak şölenler düzenleyebilmek için kuyruğa girmişlerdi. Bayram Beyaz’a dil döküyor, araya etkili adamlar koyuyor, ondan kesin bir gün almadıkça yakasını bırakmıyorlardı. Neden? Bir akşam için bile olsa, onu aralarına alarak “yükselen değer” niteliklerini iyice pekiştirmek için mi? Paradan başka şeylere de değer verdiklerini, yalnızca kazanmayı değil, harcamayı da bildiklerini dosta düşmana göstermek istediklerinden mi? Çok kolay kazandıkları paraları harcayacak yer bulamadıklarından mı? Her türlü moda gibi bu modaya da uymak gereksinimiyle mi? Yusuf Aksu’yla kendileri arasında şu ya da bu yönden bir yakınlık mı buluyorlardı? Bilgisinden mi, yoksa parasından mı yararlanmak istiyorlardı? Kestirmek kolay değildi.

Hemen her toplantıda, önce yemeği düzenlemiş olan kişinin yakınları bir anda çevresini sararak Yusuf Aksu’yu çağrılıların geri yanından yalıtlıyor, onu onur masasında onur yerine oturttuktan sonra, sağlığını, çalışmalarını soruyor, garsonun her gelişinde, sanki o dünyanın çok dışında ya da çok yukarısındaymış da adamla kendi başına iletişim kuramazmış gibi, birkaç kişi birden araya giriyor, seçkin lokantanın tüm özelliklerini bilen seçkin kişiler olarak, en iyi meze ve yemekleri salık veriyor, hemen arkasından da

kendi yaşam deneyimlerinden, uzmanlık alanlarından, kurumlarından, yatırımlarından söz ediyor, her konuda görüşlerini açıklıyorlardı. Böylece, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, bir şölenin sonuna doğru, Yusuf Aksu’nun çevresinde toplanan insanların davranışlarını bir süre inceledikten sonra, Bayram Beyaz’a doğru eğilerek “Dostum, insanlar iki türe ayrılır: bizden düşüncemizi soranlar ve bize düşüncelerini açıklayanlar,” demişti. “İşadamlarının yüzde doksan dokuzu ikinciler arasında yer alıyor; kafaları paradan başka bir şeye çalışmıyor, ama her şeyi kendilerinin bildiğine inanıyorlar, bunu göstermek için de hiçbir özveriden kaçınmıyorlar.” Gözlem tartışmaya açıktı kuşkusuz, ama, hele o dönemde Yusuf Aksu’ya yaklaşmaya çalışanları göz önüne alınınca, ikinci türe girenlerin sayısının ötekilerden kat kat fazla olduğu kesindi. Üstelik, bu amaçla koşulları zorluyor, amaçlarına ulaştıktan sonra da günlerce başarılarıyla övünüyor, “Bunu Yusuf Aksu’ya da söyledim!” ya da “Yusuf Aksu’ya aynen böyle dedim!” diye yineleyip duruyorlardı genellikle. Sanki Yusuf Aksu’ya düşüncesini söylemiş olmak o düşünceye tartışılmaz bir geçerlilik kazandırıyordu. Yusuf Aksu’yu Yusuf Aksu yaptığı varsayılan düşüncelere gelince, hiçbirinin umurunda değildi. Kuramını öğreneceklerdi de ne olacaktı, işleri daha iyi mi gidecekti? Çok zengin ve çok bilgili olması yetiyordu onlara. Ne olursa olsun, hâlâ karşısına çıkmadığına göre, Yusuf Aksu’nun karşılaşmayı çok istediği kadının işadamlarının dünyasının dışında yaşadığı anlaşılmaktaydı.

Oysa, Zeynel Duman’ın söylediği gibi, kimi işadamlarının kendisiyle iyi kötü bir iletişim kurabileceğini umdukları bir iki hekim, bir iki gazeteci-yazar, gazeteci-romancı, gazeteci-şair çağırdıkları da olmuyor değildi. Hatta Kayserili büyük tekstil üreticisi Şakir Bahçeli, Bayram Beyaz’dan mutlu haberi alır almaz, öteki işadamlarından farklı olarak, çok ünlü bir otelde, doğrudan yemek salonuna konuklar arasına almadan önce, daha küçük bir salonda, ailesiyle tanıştırdı onu.

Seksen sekizlik babasından on bir aylık torununa, amca, dayı, hala ve teyze çocuklarına kadar tüm ailenin bulunmasında dayatmış olduğundan, burası da büyük yemek salonu kadar kalabalıktı. Zeynel Duman’ın hesabına göre, Yusuf Aksu, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Firuz Polat, Bayram Beyaz ve kendisiyle salona girdikten sonra, tam yetmiş üç el sıktı. Ancak, Şakir Bahçeli her şeyin hızlı ve düzenli olmasını sevdiğinden, el sıkışıp tanışma bölümü otuz dakikayı aşmadı. Sonra, kolundan tutup “Buyurun, hocam,”

diyerek baş köşeye getirdi onu, deri kaplama bir kanepeye oturttu, kendisi de yanına yerleşti, ailenin öteki üyeleri, yaşlarına ve yakınlık derecelerine göre, çevredeki koltuklara yerleşirken, Yusuf Aksu hemen yanı başında, sırtında kırışıksız ve yepyeni bir lacivert takım, boynunda, beyaz gömleğinin üzerinde kırmızı bir kravat, elinde bastonu, ak saçlı ve çok uzun boylu bir adamın öylece dikildiğini ayrımsadı, hemen ayağa kalktı, yüzünün çok derin kırışıklarla dolu, gözlerinin de kör olduğunu gördü, tepeden tırnağa titredi.

“Babamı tanıyorsun, hocam, otur,” dedi Şakir Bahçeli, sonra, daha yüksek bir sesle, “Baba, sen de otur!” diye ekledi.

Yaşlı adam, gözleri her şeyi pırıl pırıl görüyormuş gibi, güvenle, divanın öbür köşesine oturdu, Yusuf Aksu’ya kendisine doğru yaklaşmasını söyledi, isteği yerine getirilince, gerçekten görüyormuş gibi, güvenle, iki eliyle birden yüzüne, alnına, burnuna, çenesine dokundu ağır ağır, tuhaf bir biçimde gülümsedi, “Seni sevdim, çok iyi adamsın, kalbin temiz, mekânın cennet,” dedi. Ellerini avuçlarına alıp öyle gülümsedi gene, sonra yalnızca dudakları kıpırdadı bir süre, sonra soluğunu Yusuf Aksu’nun yüzüne üfledi, ellerini bırakıp arkasına yaslandı.

“Ne yaptınız ki böyle?” diye sordu Yusuf Aksu, böyle bir edimle ilk kez karşılaşıyordu.

“Sana okudum,” dedi yaşlı adam.

“Ne okudunuz?”

“Dua okudum.”

“Ne duası?”

“Selatintuncina, hem sana, hem ölmüşlerine. Çok keskin duadır.”

“Teşekkür ederim,” dedi Yusuf Aksu, söyleyecek başka bir şey bulamadı.

Şakir Bahçeli, yüzünde alaylı bir gülümseme, konuğuna göz kırptı.

“Selatintuncina, babamın bildiği tek dua, çocukken büyükannesinden öğrenmiş,” dedi. “Başka dua bilmez, ama tek bir duayla hepimizin, şurada gördüğün herkesin işini yoluna koyar, Tanrı ondan razı olsun, ne diyelim!”

Yaşlı adamın yüzündeki kırışıklar derinleşiverdi birden, eli içgüdüyle bastonuna gitti.

“Yani benim dualarımla adam olmadın mı?” diye gürledi. “Bunu mu söylüyorsun?”

Şakir Bahçeli de en az babası kadar iri bir adamdı, kendisine bakanları korkutmak istercesine kaşlarını çatarak düşündü bir süre, sonra birden ellerini Yusuf Aksu’ya doğru uzattı.

“Hocam, şu ellere bak!” dedi. Durup bakmaya değecek kadar kocamandı elleri, parmaklarının üstünde kaşları gibi kalın ve sık kara kıllar vardı. “Her şey bu ellerden çıktı. Beş fabrikayı bu eller kurdu. Bu ellerin anası babası yoktu,” diye sürdürdü. Divanın öbür yanında oturan babasını gösterdi. “Ben sıfırdan başladım, ne önümde bir desteğim vardı, ne arkamda. İşte babam, görüyorsun, anadan doğma kör; bir de bakım ister,” diye ekledi.

Yaşlı adam uyukluyordu, birden başını kaldırdı.

“Bu adam böyledir işte,” dedi. “Boş boş övünür durmadan. Ben akşam sabah Tanrı’ya yalvarmasam, kıçının üstünde otururdu şimdi. Elleriymiş! Körlerin de eli var!”

“Seni Hacca ben gönderdim, yanına da adam kattım.”

“Alnımda yazılı olmasa, senin paran ne işe yarardı?”

“Her şey alnımızda yazılıysa, senin dualarına ne gerek var?”

“O başka, bu başka.”

Şakir Bahçeli gevrek gevrek güldü.

“İşte bizim peder böyledir, hocam; konuşur ha konuşur,” dedi. “Biz kıçımız terleye terleye çalışıp didiniriz; o oturduğu yerde, doğuştan kör gözleriyle Selatintuncina’sıyla her işi kotardığını söyler, bizi hep borçlu çıkarır. Hocam, siz ne diyorsunuz bu işe?”

Yusuf Aksu baba ile oğul arasında hiç sesini çıkarmadan oturuyordu, söyleyecek hiçbir şeyi yoktu. Şakir Bahçeli elinden tutup kaldırdı.

“Hocam, gel, seninle bir konuşacağım var,” dedi.

Kırk yıllık arkadaşıymış gibi koluna girerek sağ yanda bir kapıdan büyük bir odaya soktu onu. Burada, büyükler gibi lacivert bir takım giymiş, beyaz gömlekli, lacivert kelebek kravatlı, sekiz on yaşlarında bir çocuk bir yandan *Fanatik* okuyor, bir yandan kokakola içiyordu, istifini bile bozmadı.

“Bu Fatih Bahçeli, benim veliaht, hepsinin en akıllısıdır,” dedi Şakir Bahçeli. “Fatih, gel, hocaların hocasının elini öp.”

Çocuk kalktı, yasak savarcasına Yusuf Aksu’nun elini öptü. Sonra dönüp yerine oturdu, gazetesine daldı.

“Hocaya söyle bakalım, büyüyünce ne olacaksın?” dedi Şakir Bahçeli.

Çocuk başını bile kaldırmadı.

“Kaleci,” dedi yalnızca.

“Nerenin kalecisi?”

“Fener’in.”

“Fenerbahçe’nin,” diye tamamladı Şakir Bahçeli. “Olur mu olur! Öyle akıllı ki her işi başarır. Bu arada holdingi de tıkır tıkır yürütür.” Yusuf Aksu’nun koluna girerek birkaç adım yürüttü. “Buyur, hocam,” deyip bir koltuğa oturttu, kendisi de karşısına yerleşti. “Hocam, sizi yormamak için hemen konuya gireyim: biti kanlanan herkes bir müze açıyor, ben de bir müze açmak istiyorum,” diye sürdürdü.

“Nasıl bir müze?” diye sordu Yusuf Aksu.

“Ailemizin şanına yakışacak bir müze, hocam: bir para müzesi,” dedi Şakir Bahçeli, “bilgisayarlı bir para müzesi. Dünyanın gelmiş geçmiş bütün paraları bulunacak içinde, vatandaş görsün. Görsün de bize dua etsin.”

Yusuf Aksu adamın bir yüreklendirme beklediğini düşündü.

“İyi düşünmüşünüz, hayırlı olsun,” dedi.

Şakir Bahçeli koltuğunu iyice onunkine yaklaştırdı, ellerini tutup avuçlarına aldı, daha da yaklaştı.

“Hocam, ben bu müzeyi senin kurmanı istiyorum,” dedi fısıldar gibi. “Para hiç önemli değil. Ne kadar istersen! Ne demiş Koca Yunus? Bana bir harf öğretenin elini öperim. Tamam mı, hocam?”

Yusuf Aksu kendisine kötü bir öneride bulunmuş gibi kızardı.

“Ben bu işlerden anlamam,” diye kekeledi. “Yaşamım boyunca hiç müze görmedim.”

Şakir Bahçeli koltuğuna yaslandı, bir süre, inanmamış ya da aldatılmış gibi konuğunun yüzüne baktı.

“Anladım, istemiyorsun; ben de dayatmayacağım,” dedi. “Ama kurdeleyi sana kestireceğim, cumhurbaşkanına, başbakana değil, sana; neden dersen, ben halkın içinden geldim.” Gözlerini konuğunun gözlerine dikip bekledi, yanıt gelmeyince, ayağa kalktı. “Her neyse, geç oldu, millet bizi bekliyor, hadi, gidelim,” diye ekledi.

Ortada kendisi, sağında Yusuf Aksu, solunda Fatih, büyük salona girdikleri zaman, herkes yerine yerleşmiş bekliyordu. Şakir Bahçeli Yusuf Aksu’yu sağına oturttu, küçük veliahtı da soluna. Karşılarında Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Bayram Beyaz, Zeynel Duman ve Firuz Polat yan yana oturmuşlar, şeytansı bir oyun sonunda bilmedikleri bir yere getirilmiş gibi ürkek ürkek bir birbirlerine, bir çevrelerine bakıyorlardı. Şakir Bahçeli, onları rahatlatmak ister gibi, rakı kadehini havaya kaldırdı, “Hadi, beyler, yarasın! Malınız gibi yiyin, için! Bu sofrada her şey helaldir!” dedi. Ağzına bir şeyler atıp çabucak çiğnedikten sonra, kırk yıllık bir arkadaş gibi Yusuf Aksu’nun sırtını okşadı. “İşte böyle, hoca: bu müzeyi açacağız, adamlarım dünyanın dört bir yanından para toplamaya başladılar,” diye sürdürdü. Birtakım ayrıntılara girdi, Amerikalı ortağının da bu konuda kendisine çok yardımcı olduğunu söyledi. Sonra ta başından başlayarak yaşamöyküsünü anlatmaya girişti. Ağzı doluyken bile öyle hızlı ve öyle yüksek sesle konuşuyordu ki hiç kimse araya tek sözcük sokuşturamıyor, Yusuf Aksu’yla dostları “Bu işkence ne zaman bitecek?” der gibi birbirlerine bakıyorlardı. Öykü ancak yemeğin sonunda bitti. Ne var ki, rahat bir soluk almalarına zaman kalmadan, “Yahu, hoca, senin ingilizcen iyiymiş diyorlar; benim Amerikalı’yı çağıralım da biraz konuş, dilinin pası açılsın! Fatih, oğlum, Jim’i çağır da kahvesini bizimle içsin!” dedi.

Jim uzun mu uzun bir adamdı, eni de boyuyla oranlıydı, elinde viski kadehi, arkasında beş kadın ve dört adamla geldi. Hepsini oturtacak yer olmadığından, Şakir Bahçeli’yle onur konukları da ayağa kalktılar. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Zeynel Duman’a göz kırpıp “Anlaşıldı, zehri son damlasına kadar içeceğiz,” diye fısıldarken, Jim de kırk yıllık bir arkadaş gibi elini Yusuf Aksu’nun omzuna attı, adını çok duyduğunu söyledi ona, kitabını ne zaman bitireceğini sordu. Sonra, Yusuf Aksu’nun daha ikinci tümcesinde, “*Wonderful!*” diye haykırdı. Bunca yıldır Türkiye’ye gelip gittiğini, Amerika’da da çok Türk’le tanıştığını, ama böylesine güzel

ingilizce konuşan bir Türk'le ilk kez karşılaştığını söyledi. Çevresinde bir alkış koptu, sonra tüm salona yayıldı. Sonra nerdeyse tüm çağrılılar Jim'le Yusuf Aksu'nun çevresinde toplandılar. Onları daha yakından görmek ve konuşmalarını daha iyi işitebilmek için yaşlı başlı insanlar bile itişmeye başladılar. Yusuf Aksu ürperdi, nerdeyse korktu; birbiri ardından tek tek baktı hepsine: kimilerini bir yerlerden –hiç kuşkusuz, başka bir yemekten– tanır gibiydi, kimilerini ilk kez görüyor, kimilerine bakınca, yeryüzünde böyle bakan, böyle gülen, böyle konuşan insanlar bulunabilmesine şaşıyordu. Elini alnına götürdü, "Benim oturmam gerek, yoksa düşeceğim," dedi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hemen yanında bitti; gözlerinin içine baktı, "Geçti, geçti," diye yineledi. "Bir anlık bir zayıflıktı; merak edilecek bir şey yok, hocamız demir gibidir."

Dönüşte, Yusuf Aksu asansöre bindirilir bindirilmez, Zeynel Duman "Arkadaşlar, artık bu yemeklere son vermeli," dedi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Firuz Polat, Bayram Beyaz nerdeyse aynı anda "Peki, neden?" diye sorunca da "Bu yemekler onu kendi düzeyinin çok aşağılarına çekiyor da ondan!" diye yanıtladı. "Bu anlamsız gecelerin hocaya da, bizlere de zararı var, yararı yok."

"Peki, ama neden?" dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

"Hocam, bu akşam açıkça gördük, Yusuf Aksu'nun kuramı ve düşünce dünyası bu adamların hiçbirinin umurunda değil: az görülen bir yaratık gibi bakıyorlar ona," dedi Zeynel Duman. "Maçka Çarşambaları'na gelenler arasından az da olsa Yusuf Aksu'nun görüşlerini öğrenmeye, kuramını kavramaya çalışanlar çıkıyor. Ama bunların bilgiye, bilime, düşünceye karınları tok; bir modaya uymak istiyorlar yalnız, tüm kalantorlar böyle yapıyor diye onunla birlikte olmak, birlikte görünmek, daha sonra da anlatmak istiyorlar."

"Hepsi için bunu söyleyemeyiz," dedi Firuz Polat.

"Olabilir, başka nedenler de gösterilebilir," diye yanıtladı Zeynel Duman. "Her birinin kendince nedenleri olabilir. Örneğin, bana öyle geliyor ki, çoğu para babaları içlerinden biri gibi, yani bir kardeş gibi değilse de bir hemşeri gibi görüyor bizim hocayı; kendilerinin hiç ilgilenmediği bir konuda başarılı olduğu, sınıflarının etkinlik alanını genişlettiği için gurur duyuyorlar onunla."

“Peki, solculuğu ne oluyor?” diye sordu Firuz Polat.

“Tıpkı bilim adamlığı gibi solculuğu da mutlu ediyor onları, böylece solculuğu da tekellerine almaya başladıklarını sanıyorlar.”

“Bunda bir çelişki yok mu?”

“Evet, var kuşkusuz. Yalnızca anamalcılar açısından değil, senin, benim gibi kendilerini solcu diye niteleyen dostlar açısından da var. Ama, hep söylemişimdir, çelişki bizim ayrımına en az vardığımız, üzerinde en az durduğumuz şey. Berikiler de, ötekiler de yerleşik bir görüşleri bulunmadığı için, bir yuvarlaklaştırma döneminde yaşadıkları için, kendilerine hiç mi hiç benzememesine karşın, hocamızın çevresinde yalancı bir uyum halkası oluşturuyorlar.”

“Peki, sence güzel bir şey değil mi bu?” diye sordu Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

“Hayır, hocam, değil,” dedi Zeynel Duman. “Değil, çünkü Yusuf Aksu’yu kendi kendisi olmaktan çıkarıyor, onu da, bizleri de alıklaştırıyor; değil, çünkü...”

Soluk soluğaydı, arkasını getiremedi. Öyle durup dostlarının gözlerine baktı. Hiçbirinden yanıt gelmeyince, yüzünü buruşturdu, üçünün de bu şölenleri sürdürmekten bir çıkar umabileceğini düşündü: Prof.Dr. Osman Nuri Balcı seçkin çevrenin gözde hekimi ününü gittikçe sağlamlaştırıyor, özellikle hanımlar, yalnız uzman olduğu alanda değil, hekimliğin her alanında, önce ona görünmeden karar vermiyorlardı; Firuz Polat, yazılarının gittikçe daha karmaşık bir nitelik kazanmasına karşın, nicedir İstanbul basınının en gözde köşe yazarlarından biriydi, gazetesinin satışı her geçen gün biraz daha artıyordu; Öksüz Bayram Şemsi Çamlı’nın emekliye ayrılmasından sonra saymanlığın başına getirilmekle kalmamış, aynı zamanda Mustafa Tahtakuşu’nun en yakın danışmanlarından biri olmuştu. “Hepsinin çıkarı var bu durumun sürmesinde,” diye geçirdi içinden. Aynı anda, içinden geçenleri anlamış gibi, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gözlerini gözlerine dikerek gizemli bir biçimde gülümsemeye başladı.

“Ama, benim görüşümü sorarsan, sorunlara tek bir yönden bakmamak gerekir, dostum,” dedi. “Anamalcı manamalcı, bu insanlar bizim insanlarımız, kabuklarından hiç çıkmasınlar mı? Paradan daha üstün

değerler de bulunduğunu görmesinler mi? Yusuf Aksu gibi bir dahinin ışığından yoksun mu kalsınlar?”

“Sözlerimin başında belirttim: hocanın bilgisi umurlarında bile değil.”

“Olabilir, ille de hocanın bilgisine ulaşmaları gerekmez,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Biz ulaşabildik mi sanki? Bayram kardeşimiz bir yana, hangimiz onun kuramını tam olarak kavramaya çabaladık? Kuramcının kendisi de çok önemli. Daha bu gece, onun güzel ingilizce konuşması karşısında, kadın, erkek, tüm insanların nasıl coştuğunu gözlerimizle gördük.” Prof.Dr. Osman Nuri Balcı dostlarının asansörün önünde, ayakta dikildiklerini unutarak uzun mu uzun bir açıklamaya girişti: doğruydu, Yusuf Aksu hiç kimseye hiçbir şey öğretmiyor, hiç kimseyi hiçbir şeye alıştırmıyor, hiç kimseyi hiçbir konuda geliştirmiyordu, ama herkesi yüceltiyordu. Buna da gereksinimleri vardı. İnsanlar, aya baktıkları zaman, güzelliğe dönüştürülmüş olarak, evrenin hem alabildiğine yakın, hem alabildiğine uzak gizlemini görürler ya da gördüklerini sanırlardı, onda da, benzer bir biçimde, bilginin gizlemini görüyor, yüzünde, ellerinde, sözlerinde, davranışlarında, gülüşünde bu gizlemi izliyorlardı. Kimilerinin ayı gözlemlemeye dalmak için onca yol teperek tepelere çıkıp onun hep aynı ölçüde uzak olduğunu gördükten sonra, hemen ertesi gün günlük sorunlarına dalmaları gibi, Yusuf Aksu’yu görmeye gelenler de daha sonra gene günlük yaşamlarına dönüyorlardı kuşkusuz, gene de bir şeyler kalıyordu. Kısacası, insanlar Yusuf Aksu’ya bakarken, elini sıkarken, konuşmalarını dinlerken, kendi başlarına erişemedikleri bir bütüncül gerçeğe elleriyle dokunur gibi oluyorlardı. Kimilerinin onunla konuşurken ikide bir koluna, omzuna, yakasına, kravatına dokunması bundandı belki: ona dokundukça yaşamın özüne dokunur gibi oluyorlardı.

Bayram Beyaz ilk kez söze karıştı.

“Ayrıca, hocamız bu yemeklerden bayağı hoşlanıyor; hiçbir zaman istemediği bir yemeğe götürmedik onu. Zaman zaman sıkıldığı da oluyor, doğru, ama çoğu zaman eğleniyor,” dedi.

“Bir de, konuşmuştuk, aradığı biri var sanki, onu bu yemeklerden birinde bulacağını sanıyor belki, geçenlerde sen de vurgulamıştın bunu,” dedi Firuz Polat.

Zeynel Duman içini çekti.

“O zaman siz bilirsiniz, benden günah gitti,” dedi. “Ama hocayı biraz daha düzeyli kişilerle karşılaştıralım, şu tekstil kralı gibi salaklara katlanmak zorunda bırakmayalım.”

“Bak, bu konuda yerden göğe kadar haklısın,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Böylesine eblehine kırk yılda bir rastlanır.”

Her şey tatlıya bağlandı böylece. Bayram Beyaz daha titiz davranacağına söz verdi, ama onun da içi pek rahat değildi. Dostları gittikten sonra, koltuğunda büzülüp otururken, birden gözleri yaşardı, o ilk çömezlik günleri, kuşların söyleşimlerini dinlemeleri gerçekliklerinden kuşku duyulacak kadar eskilerde kalmıştı. Son günlerde dil konularını açtıkları yoktu, açtıkları zaman da şöyle yüzeysel bir biçimde dokunup geçiyorlardı. Eski söyleşimlerin yerini Maçka Çarşambaları ve gösterişli şölenler, yani insana hiçbir şey katmayan seçkin çevre yaşamı almıştı. Büyük işler yapmak umuduyla önemli bir göreve gelip de kısa bir sürede günlük işlerden burnunun ötesini göremez olmuş kişiler gibiydi. Belki de Yusuf Aksu’nun kitabını yazmasını engellemiş, en azından geciktirmişti. Üstelik, tüm bu adamlar bir kez hocayı aralarına aldılar mı kendisini unutuveriyorlardı. “Çene haklı, bu insanlar bizi alıklaştırıyor,” diye söylendi.

Ertesi akşam, Cemile hanım televizyon izlemek için aşağıya inip de baş başa kaldıkları zaman, tüm bu konuları Yusuf Aksu’ya da açmak, ondan özür dilemek geldi içinden, ama, elinde rakı kadehi, dişlerinin arasında iki leblebi, çocuklar gibi gülümsediğini görünce, konuyu ünlü tekstilcinin şöleniyle sınırladı: hemen çevresini saran tüm o adamların, kadınların görgüsüzlüğünden ve kendini beğenmişliğinden söz etti, bayağı da uzattı sözü, “Oluyor işte, insan bazı bazı yanılıyor, karşısındakini adam sanıyor, hocam,” diye bitirdi. Yusuf Aksu’dan yanıt gelmeyince, anlattıklarının dinlenmediğini, en azından yanıtlanmaya değer bulunmadığını düşündü, gözlerini yere dikti. Yusuf Aksu’ysa, daha dostunun ilk tümcelerinde, Beşinci Murat’ın limuzinin şoförüyle yolladığı pusulayı anımsamıştı: “Durumundan hoşnut bir sürgünsünüz, gene de sürgünsünüz.” Tümceyi kafasında döndürüp duruyor, anlamını şimdi çok daha iyi kavradığını düşünüyordu. “Bütün bu insanların arasında işim ne? Ne arıyorum gerçekten?” diyordu kendi kendine. Durumundan hoşnut muydu, değil miydi, bilmiyordu, yabancılar arasında bir sürgün gibi dolaşıyordu işte. Sonra? Sonra yabancılar silinip gidiyordu belleğinden. Yalnız bir kez şöyle

bir bakılıp geçilen kısacık bir ansiklopedi maddesi kadar bile bir iz bırakamıyorlardı benliğinde. Öyleyse? Son bir leblebi daha çiğnedikten sonra, ellerini koltuğunun dirsekliklerine bastırarak doğrulup kalktı. Bayram Beyaz'ın yanına geldi, elini omzuna koydu, "Boş ver, takma kafanı," dedi.

Gene de sık sık düşündü bunu. Sık sık da *Yalnız gezenin düşlemleri*'ni yeniden gözden geçirerek ilişkilerinin iğretiliğine, yaşamının yalanlığına ışık tutup çıkış yolunu gösterecek bir sözcük, bir tümce, bir sayfa aradı, ama, öyle görünüyordu ki, Rousseau'nun durumu daha da kötüydü: gırtlağına kadar yalana batmıştı, yalanı bağışlatmaktan, daha da kötüsü, hoş göstermekten başka bir amacı yoktu sanki. Bir akşam, belki on kez okuduğu sayfaları bir kez daha gözden geçirirken, birden yere fırlattı kitabı: yalnız gezen, nerdeyse övünür gibi, "Hiçbir zaman önceden tasarlanmış bir yalan aklımın köşesinden bile geçmedi, hiçbir zaman kendi çıkarım için yalan söylemedim; ama çoğu kez utançtan, ilgisiz ya da yalnızca beni ilgilendiren konularda, güç durumdan sıyrılmak için yalan söyledim," diyordu, yani bayağı hoş gösteriyordu yalanı, bu arada, güç durumdan sıyrılmak için yalan söylemenin de bir kişisel çıkar sorunu olduğunu unutuyor, karşımızdakini ilgilendirmeyen bir konuda söylediğimizin yalan ya da doğru olmasının fazla bir önem taşımadığını söyleyerek gömüldükçe gömülüyordu yalana. "Hayır, bu kadarı fazla, gerçekten fazla! Her şeyin altından yalan çıkıyor!" diye mırıldandı. Ertesi sabah, daha kahvaltısını bile etmeden, gene döndü küçük kitaba, "Başkasına karşı dürüst olmamız gerekirse, kendi kendimize karşı da doğru olmamız gerekir" tümcesiyle karşılaştı, bir şimşek çaktı beyninde, "Bunu nasıl gözden kaçırdım?" diye söylendi. Sonra okumayı sürdürdü. "Konuşmamın kısırlığı beni onun yetersizliğini günahsız uydurmalarla karşılamaya zorladığı zaman, iyi etmiyordum, çünkü kişi başkasını eğlendireceğim diye kendini alçaltmamalı" tümcesini okuyunca, büsbütün sarsıldı. Rousseau, kendisi her zaman uygulamamış da olsa, doğru tutumu görmüştü. Şöyle bir bakıp geçse de görmüştü. İşte, kendisi de görüyordu. Lokantalarda da, Maçka Çarşambaları'nda da görüyordu: herkesin kendince bir yaşamı, kendince inançları, kaygıları, merakları vardı, herkes bir şeyleri kovalıyordu, kendisi yaşamın dışındaydı, kendi evinde bile başkalarının konuğuydu. Neden? Yalana fazla battığı için mi? "Bu yaşamı değiştirmek gerek," diye söylendi.

Ama bu yaşamda fazla yol almıştı artık, hem de kendini büyük ölçüde Bayram Beyaz’la Cemile hanımın eline bırakmıştı. Maçka Çarşambaları eskisi gibi sürdü. Boğaz gezileri de. Eskisinden biraz daha seyrek olmak üzere, büyük işadamlarının gösterişli yemekleri de. Hepsi de öylesine tekdüzeydi ki, karşılaştığı adamlar ve kadınlar öylesine birbirine benziyordu ki uzun ağızlıklı kadınla karşılaşmaktan umudunu kesmeye başladı.

Bir akşam, kalabalık bir yemekte, çoğunluğu kadınlardan oluşan topluluğun içinde, alnının üstünde küçük bir perçem bırakıp saçlarının geri yanını askerler gibi kısacık kestirmiş, kara gözlüklü ve kara giysili bir incecik kadın görünce, yüreği hızla çarpmaya başladı, ayağa kalktı. Çevresindekiler “Yoksa o mu? Evet, evet, sanırım, o!” diye mırıldandığını duydular. Ancak, bir dakika sonra, kısacık saçlı kadın karşısına dikilip de yüzükleri ışıl ışıl ışıldayan elini kendisine doğru uzatırken, Yusuf Aksu ters bir şey söylememek için kendini zor tuttu. Kadının elini sıktıysa da art arda sıraladığı övgülerin hiçbirine yanıt vermedi. Kısacık saçlı kadın asık bir suratla uzaklaşırken, çevresindeki masalara baktı. Bu yemekte de fazla kadın bulunduğunu düşündü: gerek onur masasının, gerek öteki masaların çevresinde, kimilerinin etekleri yerleri süpürürken, kimilerininki dizlerinden bir karış yukarıda duran, kimilerinin kolları ve göğüsleri apaçık ortadayken, kimilerinin balıkçı yakaları nerdeyse çenelerini, uzun kolları nerdeyse parmaklarını bile örten, parlak giysili, bol mücevherli kadınlar, arkalarında eşleri, dudaklarında gülümseme, yavaş yavaş yerlerine yerleşiyor, erkeklerse, iki dirhem bir çekirdek, onlara yardımcı oluyor, sanat yapıtları gibi donatılmış masalara karınlarını doyurmak için değil de sofranın eksiğini tamamlayarak önemli bir toplumsal görevi gerçekleştirmek için gelmiş gibi davranıyor, bu arada, tıpkı kadınlar gibi onlar da saçları, giyimleri, devinileri ve duruşlarıyla seçilmek, başkalarından ayrılmak ister gibi görünüyorlardı. Gene de, tüm seçilme çabalarına karşın, hepsi birbirinin aynıydı. Solunda kendisi gibi ufak tefek ve oldukça yaşlı bir adam, kafasından geçenleri sezmiş gibi, ona insanların benzerliğinden ve değişmezliğinden söz açtı, fazla ilgi görmediğini ayrımsayınca da “İnsanlar hep aynıdır, efendim; ancak, farklı yanlarıyla birbirlerinden ayrılırlar,” diye bağladı. Yusuf Aksu gülümsedi, “Evet, haklısınız, bereket, farklı yanlarıyla birbirlerinden ayrılıyorlar!” dedi. Hiç kimseye benzemeyen uzun ağızlıklı kadının belki de bir yanılsama olduğunu düşündü.

Ama en sonunda karşılaştı onunla.

Zeynel Duman'ın "lokantalar dönemi" diye adlandırdığı evrenin ilk haftasında başlayan ilk karşılaşmanın üzerinden şöyle böyle bir buçuk yıl geçmişti. Soğuk ve yağmurlu bir nisan akşamı, zaman zaman sayısız yatırımları arasına İstanbul'da büyük bir yayıneviyle ona bağlı bir kitabevleri ve resim galerileri zinciri sokmayı da düşleyen, az çok mürekkep yalamış Bursalı işadamının gönderdiği limuzin salaş bir balıkçı meyhanesinin önünde durunca, Bayram Beyaz hem şaşırdı, hem sinirlendi. Bu meyhaneye daha birkaç hafta önce, gazeteden arkadaşlarla geldiğini, burada denize karşı bir kadeh beyaz şarap içip bir iki deniz ürünü yemenin karşılığını da iki gün süren bağırsak sancılarıyla ödediğini anımsadı, "Bu herifler bizimle dalga geçmek mi istediler?" dedi kendi kendine. Ancak, Yusuf Aksu ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla birlikte, basık kapıdan içeriye girdikten sonra, gözlerine inanamadı: salaş meyhane, dışarıdan bakılınca aynı meyhaneymiş gibi görünmekle birlikte, hem denizin üstüne doğru ilerleyerek birkaç kat büyümüş, hem de alabildiğine değişmişti: lokantanın tavanı altına gerilmiş eski balık ağları ve bu ağlara takılmış kuru balıklar, ıstakozlar, yengeçler ve deniz kabukları, köşelerde çok eskilerden kalmış izlenimi veren şarap testileri her an insanın tepesine inecekmiş gibi duruyor, ayaklarının altındaki dalgalı denizler gibi mavili beyazlı halı insanda her an sulara gömülecekmiş gibi bir ürperti uyandırıyor, üç dört adım ötedeki her biri bir başka renk ve bir başka biçimdeki masalara ulaşmanın olanaksız olduğunu düşündürüyor, bu arada, karşılarında yan yana dizilmiş, kara giysili fotoğrafçıların hep birlikte patlattıkları flaşlar da görünümün yarattığı ürpertiyi artırıyordu. Bereket, bir iki saniye sonra, fotoğrafçıların arasından her ikisi de mutlulukla gülümseyen dazlak kafalı bir şişman adamla bayağı genç ve ince bir kadın çıktı, böyle bir ortamda her göreni şaşırtacak ölçüde güvenli adımlarla kendilerine doğru ilerleyip ellerini uzattılar, "Hoş geldiniz! Hoş geldiniz! Şeref verdiniz!" diyerek güvene getirdiler onları, sonra, bir Albinoni parçasının eşliğinde, mavi bir ışığın içinde, önlerinde geri geri giderek flaşlarını patlatmayı sürdüren fotoğrafçılarla birlikte, denize bakan büyük bir pencerenin önünde, kocaman bir masaya gelindi. Genç hanımın gösterdiği yerlere, yaşamlarında ilk kez gördükleri insanların arasına oturdular. Bu adamlar ve kadınlar, ağızları kulaklarında, kendilerini tanıtmaya giriştiler. Yusuf Aksu da, sanki bilmiyorlarmış ve kime söylüyorsa yalnız o işitiyormuş gibi, her seferinde kendi adını söyleyerek karşılık verdi.

Bu arada, hepsi de tepeden tırnağa maviler içinde, özel kılıklı garsonların, yalnız kendilerinin işittiği bir ezgiye uyarcasına, tabakları ve kadehleri doldurmaya girişmelerinden birkaç dakika sonra, birden bir davul gümbürdedi, aynı anda, sol ucunda Bayram Beyaz'ın, sağ ucunda Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın, ortasında Yusuf Aksu'nun oturduğu büyük onur masasının hemen önünde, gökten inivermişçesine, yuvarlak bir ışık alanı oluştu, ışık güçlenip ağardıkça, tam ortasında, başını kollarının arasına alıp çömelmiş ve öylece donuvermiş izlenimini uyandıran yarı çıplak bir kadın görüntüsü belirginleşmeye başladı. Işığın kıvamını bulduğu anda, bir oyun havasının gümbürtüsüyle birlikte, yarı çıplak kadın ayağa fırladı, hem davul, darbuka ve keman seslerinin, hem lokantanın dört bir yanından yükselen alkışların ve hayranlık çığlıklarının eşliğinde, kıvrak mı kıvrak bir göbek dansına girişti. Yusuf Aksu böyle bir şeyi yaşamında ilk kez görüyordu, kadının devinimlerini, iki eli de başının üstünde, göbeğini, nerdeyse hiç çaba harcamadan, bedeninin bir parçası değil de kendisinden ayrı bir canlı yaratıkmış gibi oynatışını, kaşla göz arasında dizlerinin üstüne çöküp arkaya kaykılarak bu nerdeyse bağımsız göbeği gene canlı bir yaratık gibi çalkalayıp hoplatışını şaşkınlıkla izledi. Sonra birden başı döndü, eli kendiliğinden rakı kadehine gitti, alıp başına dikti. Sonra gözlerini yumdu.

Gözlerini yeniden açtığında, yarı çıplak kadın gitmiş, çalgı sesleri de kesilmişti. Ancak masanın önü hep ışık içindeydi. Bir kadın kendisine doğru eğilerek "Hocam, neyiniz var?" diye sordu. O kadına nasıl bir yanıt vermek gerektiğini düşünürken, dört bir yandan yükselen alkışlar arasında, zıplaya zıplaya, kırmızı ceketli, kara bıyıklı, kıvırcık saçlı bir adam girdi aydınlık yuvarlağın içine, elinde mikrofon, gözleri onur masasında, tam ortada durdu, yalnız dişleriyle gülerek kendisine baktı, bilemedin dört adım ötede olmasına karşın, mikrofonu ağzına götürdü, "Ne süylüyüm, hocam?" diye sordu. Yusuf Aksu masada tüm başların kendisine çevrildiğini gördü, arkasına yaslanıp başını önüne eğdi, öylece durdu. Kırmızı ceketli adam "Evet, bekliyorum, komutanım: ne süylüyüm?" diye yineledi. Yusuf Aksu işitmemiş gibi davrandı, belki de gerçekten işitmedi. O zaman, sağında oturan adam, yüksek sesle, "Salla, salla, gül memeler oynasın!" diye seslendi, arkasından da "Alçakgönüllülüğüyle ünlü sevgili hocamız adına!" diye ekledi. Kırmızı ceketli adam, yeniden yükselen keman ve darbuka seslerine uyarak kendine özgü bir kısa oyundan sonra, dili işin içine karıştırmadan, dosdoğru gırtlaktan gelen bir sesle türküye başladı. Dudaksa dudak, gözse göz, yürekse yürek, türküsünde sözü geçen her şeyi bir dilsize

anlatır gibi parmağıyla gösterdi. Çevresindekiler türküyü içercesine dinlerken, Yusuf Aksu kadehini bir dikişte boşaltıverdi, tabağından eliyle bir parça beyaz peynir alıp ağır ağır çiğnedi. Gene arkasına yaslandı, gözlerini kendisi adına türkü isteyen adama dikti: saçları özenle taranmış, kelebek kravatlı bir adamdı, o da içercesine türküyü dinlemekteydi. Garsonun yeniden doldurduğu kadehe uzandı.

Kırmızı ceketli türkücü türküsünü bitirdikten sonra, bir kez daha “Ne süylüyüm?” diye sorup yanıtını aldıktan sonra, yeni bir türküye başlarken, Yusuf Aksu bir süre başını önüne eğip öylece durdu, bilinmedik bir yerde yolunu şaşırmış gibi bir yalnızlık duydu, derin derin göğüs geçirdi, gözleriyle Bayram Beyaz’ı aradı, en sonunda gördü. O da kendisine bakıyordu. Gülümseyerek kadehini kaldırdı. Yusuf Aksu’nun karşılık verecek yerde yeniden başını önüne eğdiğini görünce, ne yapacağını şaşırdı, Cemile hanımın ikide bir yinelediği eleştiriyi anımsadı: “İtin köpeğin ortasına attın hocayı, o böyle olacak adam değildi!” Bir kez daha, onu içine gömüldüğü uzun ve derin yalnızlıktan çıkarıp bu hiç kendisine benzemeyen, araştırmalarını hiç mi hiç umursamayan insanların arasına sokmaya boyun eğmekle büyük bir günah işlemiş olabileceğini düşündü. Ama belki yalnızca o gördü Yusuf Aksu’nun sıkıldığını. Ötekiler öylesine eğleniyorlardı ki herhangi bir insanın böyle bir türkücü ve böyle bir türküden tat almayabileceğini tasarlamalarına olanak yoktu.

Kırmızı ceketli adam türkülerini bitirip de lokanta alışılmış bir ışıkla aydınlatıldığı zaman, yanındaki kıvırcık saçlı, kelebek kravatlı adam kendisinin, güzel olmak koşuluyla, her tür müziği sevdiğini belirttikten sonra, hangi şarkıcıları sevdiğini sordu, “Hiçbir şarkıcıyı bilmem,” demesi üzerine de az önce dinledikleri türkücünün adını değerli bir armağan sunar gibi söyledi. Yusuf Aksu “Bilmiyordum, teşekkür ederim,” demekle yetindi, sonra rakıya ve mezelere yöneldi, ama adam yakasını bırakmak düşüncesinde değildi.

“Sayın hocam, hiç kuşkusuz, siz de ayrımındasınızdır, Türk aydını değişti artık,” dedi. “En hızlı Mahler’cilerimiz bile Tarkan’dan hoşlandıklarını saklamak gereksinimini duymuyor artık, Tatlıses’i sevme özgürlüğüne kavuştular.”

“Öyle mi? Bilmiyordum. Bu adamlar kim peki?” diye sordu Yusuf Aksu.

“Sayın hocam, bunlar bizim çağdaş ses sanatçılarımız.”

“Çok güzel! Bilmiyordum,” dedi Yusuf Aksu.

“Evet, sayın hocam, bana inanın, bunu köşemde de yazdım,” dedi adam. “Evet, sayın hocam, Türkiye on dokuzuncu yüzyıldan beri ilk kez kendine özgü bir olağanüstü ritmi yakalıyor. Yakalıyor değil, yakaladı bile: Hafız Burhan’ın hançeresinin arkasında Batı ritmini ümüğünden yakalayarak görkemli bir bireşime ulaştık. Batı ritmi ile Doğu’yu yeniden yaşayarak yepyeni bir coğrafyayı yerleşime açıyoruz. Köşemde en az on kez yazdım, sayın hocam. Güzel, değil mi?”

Yusuf Aksu gözlerini kelebek kravatlı adama dikti.

“Anlıyorum, çok güzel,” dedi. “Davul zurnayla gelen düğün bayram!”

Adamın gözleri parladı.

“Teşekkür ederim, sayın hocam, çok teşekkür ederim,” dedi.

Yusuf Aksu başını başka yana çevirdi, kalkıp gitmeyi düşündü, ama, tam bu sırada, türkücünün boş bıraktığı yerin öbür yanında, iriyarı bir adamın yerinden kalkması üzerine, birden tepeden tırnağa titremeye başladı: ne zamandır usundan çıkmayan kadını görür gibiydi, “Olamaz, hayır, olamaz!” diye geçirdi içinden, bir düşten uyanmış gibi, gözlerini ovuşturdu, tüm dikkatini toplayarak bir kez daha baktı: oydu, saçları gene kısacıktı, gene sanki hiç boyanmamış, gene gözlerinin çevresini kalın birer halkayla çevirmişti; üstündeki kara giysiyi de o gün bugün hiç çıkarmamıştı sanki; bakıldıkça, tuhaf bir biçimde çekiyordu insanı, dudaklarının arasında gene uzun ağızlığı vardı, hiçbir şey yemiyordu; kendisi de elindeki çatalı masanın üstüne bıraktı, “Bu o!” diye mırıldandı. “Evet, bu o! Tuhaf, gerçekten tuhaf! Bu saate kadar nasıl görmedim ki?” Hiçbir şey söylemeden, nerdeyse gözünü bile kırpmadan bakmaya başladı: kapkara, ama nerdeyse ışık saçan kısacık saçları, kolsuz, dümdüz, tek parça, kara ve parlak giysisinin üzerinde, yüzü gibi yanmış, çıplak kollarında da kumaş ya da maden hiçbir şey yoktu, ama hepsi de içinden, yapay bir ışıkla ışıldar gibiydi, yalnız ellerine dirseklerine dek gelen uzun, kara eldivenler takmış, sol elinin yüzük parmağına da, eldivenin üzerinden, daha çok erkeklerin kullandığı türden, kocaman bir yüzük geçirmişti. Arada bir uzun ağızlığını ağzına götürdükten sonra dumanı üflerken başını yukarıya doğru kaldırması sayılmazsa, kendisi gibi o da hiç kımıldamıyordu, çatalını tabağına götürüp

bir şey aldığı da yoktu. “Bu o, evet, bu o! O burada!” diye yineledi kendi kendine. “Ama sanki başka yerde.”

Bu sırada, çalgıcılar yüzünden olacak, hemen hiç konuşmadığı kadın içini çekerek kalkıp gitti. Kadının kalkmasıyla yerine kocaman bir adamın yerleşmesi ve elini onun omzuna atması bir oldu. Sonra, omzunu güçlü bir biçimde sarsarak kendinden yana dönmek zorunda bıraktı onu. “İyi akşamlar, hocam, sizi gene çok iyi gördüm, ama, sanırım, beni tanımadınız,” dedi. Yusuf Aksu, bir düşten uyanmış gibi, adamın yüzüne baktı bir süre, gerçekten tanıyamadı, ama “Tanıdım, tanıdım!” diyerek gözlerini gene kara giysili hanıma çevirdi.

“Peki, ben kimim?” diye üsteledi adam.

Yusuf Aksu ister istemez gene adamdan yana döndü, bir süre daha baktı.

“Siz Ayvazovski’yi çok seven bir ressamsınız,” diye yanıtladı, yeniden uzun ağızlıklı kadına dikti gözlerini.

Ancak, Ayvazovski’yi çok seven ressam yakasını bırakacak gibi değildi, gene konuşmaya başladı, “Sevgili hocam, umarım, söylediklerim üzerinde düşünmüşsünüzdür, Türk insanının çağı yakalamasını sağlamak için gecikmeden eyleme geçmek zorunlu. Sizce de öyle değil mi?” dedi.

Yusuf Aksu şöyle bir baktı adama, sonra gene uzun ağızlıklı kadına dikti gözlerini. O zaman, Yusuf Aksu’ nun öbür yanındaki adam da söze karıştı, “Peki, buna neden gerek duyuyorsunuz?” diye sordu ressama.

“Nedeni ortada: çıtayı yüksek tutmak!” dedi ressam, ama sanki yalnız bu adama ve Yusuf Aksu’ya değil de tüm lokantaya sesleniyordu. “Çıtayı yüksek tutmalıyız, çünkü biz de tıpkı Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları gibi adrenalin menşeli bir enerji üretiyoruz; fizyolojik olarak onlardan hiçbir eksiğimiz yok; ancak biz bu güzelim maddeyi sinerjiye dönüştürmesini bilmiyoruz. Demek ki problem ortada, yani çok açık: konunun çerçevesini yeni kadrajlara yerleştirecek bir ortam dizayn etmemiz gerekiyor.”

Yusuf Aksu uzun ağızlıklı kadına dalmıştı, hiçbir şey söylemedi. Gene öbür yanındaki adam konuştu, sözünü ettiği işlemi nasıl gerçekleştireceğini sordu. İriyarı ressam sözlerinin anlaşılmamış olmasına şaşmış gibi başını salladı.

“Nasıl mı, efendim? Pozitif orman yakıcılar olarak kibriti çakacağız,” diye yanıtladı. “Zamanı ve mekânı iyi seçip tek kibritle tutuşturacağız ormanı. Tek kibritle, anlatabiliyor muyum, tek kibritle, burası çok önemli! Bunun ne demek olduğunu anlayabiliyor musunuz?”

İriyarı ressam öyle sürekli biçimde ve öyle yüksek sesle konuşuyor, omzunu da arada bir öyle zorlu bir biçimde sarsıyordu ki Yusuf Aksu iskemlesini biraz uzağa çekti, ortaparmaklarını kulaklarına bastırdı, ama, sözcüklerini birbirine bağlayamamakla birlikte, hep işitiyordu adamın sesini, ayağa kalktı, söyleşimi daha rahat sürdürebilmesi için kendisiyle yer değiştirmeyi önerdi, o da bunu bir onur saydığını söyleyerek hemen uydu önerisine, sonra, tüm gözlerin kendisine çevrildiğini görünce, çoğunluğun kendisini “pozitif orman yakıcısı” olarak göstermekte birleştiğini anlar gibi oldu, belki de yaşamında ilk kez, “Yeter! Kesin şu saçmalıkları!” diye haykırmamak için kendini güç tuttu. Ama buna gerek de kalmadı: tüm ışıklar sönüverdi birden, uzun ağızlıklı kadını göremez oldu, sonra yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek inen bir ışığın içinde, giysisinin kuyruğunu arkasında sürükleyerek sarışın bir kadın geldi, elinde mikrofon,

“Kimseye etmem şikâyet ağlarım ben halime
Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime”

diye şarkıya başladı, ancak, belki oturmaktan sıkıldıklarından, belki her türlü şarkının göbek atmaya elverişli olduğunu düşündüklerinden, belki her şey gibi şarkıların da içeriğine boş verdiklerinden, birtakım adamlar ve kadınlar hemen piste koşarak karşılıklı kalça kıvırmaya başladılar. Yusuf Aksu aralarında uzun ağızlıklı kadını aradı, göremedi. Sarışın şarkıcı daha oynak bir şarkıya başlayınca, büyük çoğunluk her şeyi bırakıp dansa koştu, bayağı boşaldı çevresi. Bu sırada, Firuz Polat’la Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç yanına geldiler, hemen sonra Bayram Beyaz’la Zeynel Duman da onlara katıldı. Zeynel Duman herkesin ayrı bir oyun oynadığını, ama hangi hava çalınırsa çalınsın, oyunlarının aynı kaldığını söyledi, ötekiler “Çok doğru!” diye onayladılar, arkasından da güldüler. Yusuf Aksu, tam bu sırada, uzun ağızlıklı kadının, elinde küçücük bir kara çanta, dans edenler arasından sıyrılmaya çalıştığını gördü, birden ayağa fırladı, “Gidiyor!” diye mırıldandı korkuyla, arkasından koşmamak için kendini zor tuttu, ama, çıkış kapısına değil de ters yöne yöneldiğini görünce, rahatladı. Ne yapacağını bilemeden, gözlerini onun gözden silindiği noktaya dikerek beklemeye başladı. Şarkıcı kadın, dans edenlerin ortasında, şen mi şen,

oynak mı oynak, *“Derdimi ummana döktüm, asumane inledim!”* diye ortalığı inletirken, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Zeynel Duman, Firuz Polat birtakım gözlemlerde bulundular, onun görüşünü de sordular, hiçbir şey işitmedi sanki, hiçbirine yanıt vermedi. Kadının dönmesi geciktikçe, bir başka kapıdan çıkmış olabileceğini düşünüyor, bu düşünce onu bunaltıyordu. En sonunda, geri döndüğünü görünce, kendini tutamadı artık, hızla koştu, masasına dönmek için dans edenler arasına dalmak üzere olduğu sırada, önüne dikildi.

“İyi akşamlar, efendim; ben Yusuf Aksu’yum,” dedi soluk soluğa, elini uzattı.

Kadın çok şaşırdı, ama elini sevinçle tuttu.

“İyi akşamlar, hocam; sizi kim tanımaz ki?” dedi.

Bir süre öyle durup karşılıklı gülümseyerek süzdüler birbirlerini. Yusuf Aksu güzel bir söz aradı, bulamadı.

“Doğru mu, gerçekten tanıyor musunuz beni?” diye sordu.

“Elbette uzaktan uzağa; oysa biz komşu sayılırız: ben de Maçka’da oturuyorum. Ama evinize çağrılmak, güzel tablolarınızı görmek mutluluğuna erişemedim.”

“Buna sevindim, çok sevindim,” diye kekeledi Yusuf Aksu, komşuluk her sorunu çözermiş gibi gözleri sevinçle parlıyordu. “Ama ben ressam değilim.”

“Biliyorum, hocam, siz bizim en büyük bilim adamımızsınız; ben güzel evinizin duvarlarını süsleyen değerli tablolarınızdan söz etmek istemiştim.”

“Ne zaman isterseniz, beni ya da tablolarımı görmeye gelebilirsiniz; beni mutlu edersiniz,” dedi Yusuf Aksu, uzun ağızlıklı kadının küçücük çantasından çıkarıp uzattığı kartı aldı, okumaya çalıştı, ama harfler titriyor, birbirine karışıyordu, okuyamadı, özenle cebine koydu.

Yüzünde anlatılmaz bir sevinçle yerine dönerken, başta Bayram Beyaz ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı olmak üzere, tüm yakınları, şaşkınlık içinde, bir kendisine, bir birbirlerine bakıyorlardı: Yusuf Aksu’nun, kadın ya da erkek, biriyle tanışmak için herhangi bir girişimde bulunduğu, herhangi bir

insana doğru koştuğu görülmemişti. Zeynel Duman anlamlı bir biçimde gülümsüyordu.

“Şimdi hocanın gözlerinin kimi aradığını anladım,” dedi.

“Hanım eski bir tanıdık, bir ilk göz ağrısı olmasın?” diye sordu Firuz Polat.

Zeynel Duman gene aynı biçimde gülümsedi.

“İlk göz ağrısı olabilir, ama eski bir tanıdık olamaz,” dedi. “İsterseniz, kendisine sorun.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir süre düşündü.

“Hiçbirimiz bunu göze alamayız, bekleyecek ve göreceğiz,” dedi.

Yusuf Aksu da onlara bekleyip görme olanağını vermek istedi sanki: yanlarına dönecek yerde, lokantanın barına gitti, burada yüksek taburelerden birine tünedi, bir rakı istedikten sonra, tezgâha sırtını döndü, karşıda bir noktaya bakmaya başladı. Dans edenler arkasına düştüğünden, uzun ağızlıklı kadını buradan daha rahat görüyordu. Dostları bu beklenmedik durum karşısında ne diyeceklerini bilemiyor, yanına yaklaşmayı göze alamıyorlardı. Ama yanında viskisini yudumlamakta olan genç bir gazeteci içli dışlı bir dost gibi kolundan dürttü.

“Sayın hocam, nerdeyse çeyrek saattir size bakıyorum: gözlerinizi Cazibe hanımdan ayıramadınız: onu çok mu beğeniyorsunuz?” diye sordu.

Yusuf Aksu bir uykudan uyanır gibi silkindi.

“Anlamadım. Hangi Cazibe hanım?” diye sordu.

Gazeteci, işi hiç uzatmadan, parmağıyla Cazibe Çelebi’yi gösterdi.

“İşte şu baktığınız Cazibe hanım,” dedi.

“Ha, evet, bu Cazibe hanım,” diye mırıldandı Yusuf Aksu.

“Onu beğeniyor musunuz, yoksa ilginç mi buluyorsunuz?”

“Peki, siz?” diye sordu Yusuf Aksu. “Siz ne diyorsunuz?”

Genç gazeteci sesini alçalttı.

“Bence çok değişik bir kadın, çok güzel bir kadın değil, ama, ne yalan söylemeli, tuhaf bir biçimde çekiyor insanı.”

“Peki, çektikten sonra?”

“Bilemem, efendim; benim duyduğuma göre, oldukça zor bir kadın: çoğu ressam arkadaşlar ona biter, ama adamı bayıltacak kadar ağır ve kararsız olduğunu söylerler,” diye yanıtladı. “Ancak, işin içindeki siz olunca, herhangi bir zorluk çıkabileceğini sanmam!”

Çevresindekiler adamı dürterek susturdular. Ama dilin insanlar arasında gerçek bildirişimi önlemek amacıyla yaratıldığını savunagelmiş olan Yusuf Aksu her şeye karşın belirli bir iletişim de sağladığını yadsıyamazdı: “İşin içindeki siz olunca, herhangi bir zorluk çıkabileceğini sanmam!” sözüyle Cazibe Çelebi’yle yakınlık kurma konusunda yüreklendirildiğini, dolayısıyla onun erişilmez bir kadın olmadığının belirtilmek istendiğini anlamıştı. Onunla daha çok konuşmak, bilgi almak isterdi. Öyle ya, erişmenin yöntemi bilinmedikten sonra, kadının erişilebilir olduğunu bilmek hiçbir şeyi değiştirmezdi. Yöntem konusunda hiçbir şey bilmiyor, Yunus’un ölümü de belleğinde duru bir suyun dibinde koca bir taş gibi duruyordu. Üstelik, hep düşünmekle, gözünü üzerinden ayıramamakla birlikte, bu kadını gerçekten isteyip istemediğini bilmiyordu; belki ender özdoyumları sırasında, göz önüne getirdiği kadın görüntüsünün yerini ona vermesi yeterdi, bilmiyordu, bilemiyordu, hiçbir şeyi yerine oturtamıyordu daha. Kesin olan bir şey varsa, hem bu kadını içinde bir eksiklik, bir boşluk biçiminde algıladığı, hem de yakındayken gözlerini, uzaktayken düşüncesini ondan koparamadığıydı.

Herkesin gözü üzerinde olduğundan, hep aynı noktaya bakması kimsenin gözünden kaçmadı, Cazibe Çelebi de kaç kez kendisiyle göz göze gelerek gülümsedi, bu gülümseme karşısında Yusuf Aksu aynı biçimde yanıt verecek yerde, bir akıma tutulmuş gibi tepeden tırnağa titredi. Ama toplantının sonlarına doğru alıştı, gülümsemeyi gülümsemeyle yanıtlamaya başladı. Bayram Beyaz olup bitenleri uzaktan uzağa, kendisine ikide bir sağlık, özellikle de zayıflama konusunda sorular soran dört beş kadının arasından, bir uzun ağızlıklı kadına, bir Yusuf Aksu’ya bakan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın, kadınları başından savdıktan sonra, Zeynel Duman’ın yanına gelerek “Ben *coup de foudre* diye buna derim işte!” dediğini işitti. Bu yabancı terimi hiç duymamıştı, bilgisizliğini ortaya

koymaktan korktuğundan, sormayı da göze alamadı; ama, bir tür kötü önseziyle, ünlü hekim ölümcül bir hastalık adı söylemişçesine ürperdi, yüzünde korkunç tanının belirtilerini görecekmiş gibi korkuyla Yusuf Aksu'ya baktı, belirtiyi görür gibi oldu, kaygısı bunaltıya dönüştü. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı kaygısını anladı, kulağına eğildi, "Hocamızın *Evrensel dilbilim*'i yazması için büyük bir aşka gereksinimi varsa, ben bu aşkı desteklemeye dünden hazırım," dedi.

Yemeğin sonunda, konuklar, lokantadan ayrılmak için önce Yusuf Aksu'nun çıkmasını beklerken, onun birden yolunu değiştirip Cazibe Çelebi'den yana dönerek gülümsediğini, Cazibe Çelebi'nin de hemen iki adım öne çıkıp tuhaf bir biçimde gülümseyerek onu beklemeye başladığını gördüler. Yusuf Aksu, bir uçurumdan atlamak üzereymiş gibi, bir süre, kararsız biçimde, öylece durdu, sonra Cazibe Çelebi'nin yanına varması için gereken üç adımı kararlılıkla attı, elini uzattı, Cazibe Çelebi'nin elini avcunda sıktı, kendisini en yakın Maçka Çarşambası'nda görmekten büyük mutluluk duyacağını söyledi. Bayram Beyaz dünyanın sonu gelmiş gibi ürperdi.

Hiç kuşkusuz, kendi açısından bakılınca, ürpermesi doğaldı: Cemile hanımın hocayı evlendirmek konusundaki düşüncelerini bilmiyor değildi, bir ölçüde hak da veriyordu ona, ama Yusuf Aksu birden tutum değiştiriyor, Maçka Çarşambaları'na çağrılacak kişiler konusunda doğrudan kendisi karar vermeye başlıyor, üstelik bir kadın çağırarak ünlü toplantıların herkesçe benimsenmiş geleneğini bozuyordu; hepsinin en kötüsüyse, bu ilerlemiş yaşında, daha bilim ve düşün alanında yapacağı çok şey varken, daha *Evrensel dilbilim*'den tek satır yazmamışken, kendisini ve dostlarını nerelere sürükleyeceği bilinmeyen bir serüvene atılmaya hazır görünmesiydi. Ne var ki, özellikle Cazibe Çelebi'nin gülümseyerek verdiği olumlu yanıttan sonra, gümrükten yeni çıkmış bir limuzinle eve dönerken, gözlerinin içi güldüğüne, daha önce hiç böyle kaygıları yokken, gelecek çarşamba konukların sofraya nasıl yerleştirileceği, kendilerine neler sunulacağı, akşamın daha başarılı olması için bir şeyler yapılıp yapılamayacağı konusunda sorular soruyor, daha da tuhafı, öneriler üretiyordu. Limuzinden iner inmez, "Bence bayan Çelebi'ye kendimizi beğendirmeliyiz!" diyerek herkesi şaşırttı: en ünlü kişileri bile önemsemeyen bu adam çakır gözleri şeytan gözlerini andıran bu geçkin kadının hoşuna gitmek için her türlü özveriye hazır görünüyordu.

Yusuf Aksu düşünde de hep Cazibe Çelebi'yle uğraştı o gece. Arabalarda, sokaklarda, lokantalarda, resim galerilerinde bulup bulup yitirdi onu; kimi zaman, uzun süre onun arkasında yürüdüğünü sandıktan sonra, yetiştiğinde bir başkasını izlemiş olduğunu gördü, yolun kıyısına oturup çocuk gibi ağlayacak ölçüde dertlendi. En sonunda, ne olduysa oldu, müze gibi bir yerde, koca bir duvarı kaplayan kocaman bir *Mona Lisa* önünde, bir sürü küçük minder üstünde, onunla karşı karşıya oturur buldu kendini. Kara eldivenli ellerini avuçlarında tutuyor, çakır gözlerinin içine tüm benliğiyle gülümseyerek bakıyordu. Ne konuşma, ne bir şey! Sözcüklerin yokluğunda, onunla eksiksiz bir anlaşmaya eriştiğini duyuyordu. Sonra, Cazibe Çelebi'nin gözleriyle yaptığı çağrı üzerine, yüreği çarpa çarpa, geniş kenarlı kara şapkadan başlayarak, üstündekileri çıkarmaya girişti. Ama, olur şey değil! Bir sonrakine geçince, çıkardıklarının yerinde gene aynı giysiler beliriyordu. Yusuf Aksu, bunu önlemek umuduyla, gittikçe daha çabuk soymaya başladı Cazibe Çelebi'yi, şapkayı, eldivenleri, uzun, kara giysiyi, incecik topuklu kara, parlak ayakkapları, çorapları bir makine hızıyla çıkarıp fırlattı, çıkarma sırasını değiştirdi, ama boşuna, Cazibe Çelebi hep aynı gülümsemeyle gülümseyerek işini kolaylaştıracak devinileri yaparken, şapkalar, çoraplar, pabuçlar, eldivenler dağ gibi yığılıyor, ama hep yeniden çıkarılacak bir eldiven, bir şapka, bir çorap kalıyordu.

Sonunda, müzeyi nerdeyse tavana dek doldurup Mona Lisa'nın gülümsemesini, hatta Cazibe Çelebi'yi bile görünmez eden bu kara şapka, ayakkabı, eldiven ve çorap yığını ortasında çırpınırken, ter içinde gözlerini açtı. Uzun süre düşte mi, yatağında mı olduğunu çıkaramadı. "Bu ne biçim düş böyle?" diye söylendi kendi kendine. "Kötü bir belirti mi? Yoksa Çelebi hanıma bir şey mi oldu?"

Üçüncü bölüm

I

Hiç değilse ilk haftalarda, bu tuhaf düşün kötü bir durumun belirtisi olduğunu doğrulayabilecek bir olay çıkmadı. Cazibe Çelebi Maçka Çarşambaları'nda boy gösteren ilk kadın olma onuruna erişti. Yusuf Aksu kendisini dairenin kapısında karşılayıp hiç yanından ayrılmamakla bu onuru bir kat daha artırdı. Yemekte de tam karşısına oturttu, böylece daha öncekilerden pek de farklı görünmeyen, ama gene de ilginç giyimini, nerdeyse yalnızca doğru çizgilerden oluşan ilginç yüzünü rahat rahat ve yakından inceleme olanağına kavuştu. Ancak, gerçek iletişim dilin bittiği ya da henüz başlamadığı yerde kurulduğundan olacak, çok istemesine karşın, onunla birkaç dakikacık olsun kesintisiz bir söyleşime giremedi. Söyleyecek söz bulmakta zorlanması yetmezmiş gibi, ya birilerinin kendisine soru soracağı tutuyor, ya Cazibe Çelebi yanındaki konukla konuşmaya girişmiş oluyor, ya da, tam bir şey söylemek üzereyken, Cemile hanımın kötü kötü baktığını görerek dili dolaşıyor, ilk sözcüğün arkasını getiremiyordu. Bir iki kez, her şeye karşın, engelleri aşıp konuşmaya başladığı zaman da Cazibe Çelebi'nin korkusu girdi araya: büyük bilim adamının karşısında ince ayrıntılara girerek gülünç düşmekten çekindi, "Çok güzel! Harika! Bayıldım!" türünden gözlemlerle konuşmayı çabucak noktaladı. Böylece, her göz göze gelişlerinde birbirlerine gülümsemekle kaldılar. Bir de, sofraya yeni bir yemek getirildiği her seferde, Yusuf Aksu başka hiçbir konuk için yapmadığını yaparak biraz daha almasını önerdi, ama, Cazibe Çelebi, tabağına yemek konulmasına izin verse bile, çoklarının tadına bile bakmıyor, arada bir dudaklarının ucuyla bir yudum su içmekten ya da uzun ağızlığının ucuna yeni bir sigara takarak dumanını usulca önüne üflemekten başka bir şey yapmıyor, neden yemediği sorulunca ya da azıcık bir şeyler yemesi söylenince de "Rejimdeyim," demekle yetiniyordu. Daha geldiği ilk akşam, yüzünün ve bedeninin hâlâ üzerinde durulmaya değer olduğunu kanıtlamak ister gibi, bu "rejim" sözcüğünü öyle çok yineledi ki sonunda Cemile hanımın tepesi attı, "İrejim! İrejim! İrejim! Başımızdaki şişmanlar da televizyonda sabah akşam irejim irejim deyip duruyorlar; ama kantara vurayım desen, her biri yüz okka çeker! Sen yemene bak!" deyip tepeleme doldurmak istedi tabağını. Herkes gibi Cazibe Çelebi de güldü ya tutumunu değiştirmedi, sanki rejim karşı çıkılması olanaksız bir gerekçe ve onu bu dünyanın nimetlerinden yalıtlayan bir görünmez duvardı.

Yemeğin sonuna doğru, genellikle konuklar rahatlar, içkinin de katkısıyla dilleri açılır, masada yerlerini değiştirir, kendilerini en iyi kimin dinleyeceğini umuyorlarsa, onun yanına otururlardı. Yusuf Aksu da o kıvamdaydı artık, Cazibe Çelebi'yle rahat bir söyleşime girişebilirdi. Yanındaki konuk kalkar kalkmaz, kendisi de kadehini alıp kalktı, hızlı adımlarla masanın yanından dolanıp Maçka Çarşambaları'nın ilk hanım konuğunun sağ yanına oturdu. Ama bu yer değiştirmede kendi sağına düşen konuk, aylardır Bayram Beyaz'a telefon üstüne telefon ederek "büyük dilci"nin "elini öpmek" istediğini yineleyen kanalizasyon ve su arıtma uzmanı Prof.Dr. Barbaros Üzümcü, bu hızlı yer değiştirmenin kendisi için yapıldığını sandı, "Hocam, çok teşekkür ederim, onur verdiniz; ben de sizin yanınıza gelebilmek için fırsat kolluyordum," dedi gür sesiyle.

"Estağfurullah, efendim," dedi Yusuf Aksu, sonra Cazibe Çelebi'ye doğru eğildi, "Umarım, buradaki ilk akşamınızda sizi fazla sıkmamışızdır," diye fısıldadı.

Cazibe Çelebi en tatlı gülümsemesiyle gülümsedi.

"Hayır, o nasıl..." diye başladı, arkasını da getirdi.

Ancak işitmeye olanak yoktu: Prof.Dr. Barbaros Üzümcü yalnız salonun öbür ucundan değil, sokaktan da işitilebilecek bir sesle, "Ben yüksek öğrenimimi Almanya'da yaptım, hocam. Alman disiplinine hayranım. Bu nedenle, öğrencilerime Alman hocalar gibi davranırım: gözlerinin yaşına bakmam!" diyordu.

"Ben bu konulardan hiçbir şey anlamam," dedi Yusuf Aksu, sonra aynı tümceyi birkaç kez yineleyerek adamın sözünü kesmeye çalıştı, Cazibe Çelebi'nin de kendisini yüreklendirmek ister gibi gülümsediğini gördü, ama hiçbir şey değişmedi: Prof.Dr. Barbaros Üzümcü konuşmasını noktasız virgülsüz sürdürüyordu: "Hayır, hocam, üniversite dışında iş yapmam, onuruma düşkün bir hocayım, paraya da değer vermem. Hiç yapmam diyorum sanmayın, hayır, hangi çağda yaşıyoruz! Ama kimsenin arkasından koşmam, kapımı çalıp da 'Bunu en iyi sen yaparsın!' derlerse, tamam, yaparım, paramı da alırım, ama para düşkünü değilim. Benim kızım babasının üniversiteden aldığı paranın beş katını kazanıyor, karım iki katını, oğlumsa yirmi katını, o Amerika'da; maalesef, üniversite hocaları layık oldukları yerde değil, hocam."

Yusuf Aksu, umutsuzluk içinde, ellerini havaya kaldırdı, olabildiğince Cazibe Çelebi’ye yaklaştı, “Görüyorsunuz, ben ona hiçbir şey sormadım,” diye fısıldadı. Cazibe Çelebi anlayışla gülümsedi gene, dünyanın en doğal şeyini yapar gibi, elini elinin üstüne koydu, sonra da çenesiyle Prof.Dr. Barbaros Üzümcü’yü gösterdi. “Almanya’dan ona yakın su arıtma ve kanalizasyon kitabı getirttim; malum, bilim ve teknik ilerliyor,” diyordu Prof.Dr.Üzümcü. “Bu yaz, Yalıkavak’taki yazlığımda, ikinci su arıtma kitabımı yazacağım. Bence bilim paradan çok daha önemli!” Cazibe Çelebi bir kez daha Yusuf Aksu’nun elinin üstüne koydu elini. Bu arada, Prof.Dr. Üzümcü “Babam Kars doğumludur, hocam; Kars’a Ruslar girince Giresun’a taşınmış, Giresunlu olmuşlar, annem Çankırılı’dır,” diyordu. “Bu nedenle, ‘Memleket neresi?’ diye sordular mı ‘Giresun-Çankırı,’ derim, çünkü Giresun-Çankırı karmasıyım. Diyeceğim...” Ama birden sert bir kaya çıktı karşısına, diyeceğini diyemedi: Cemile hanım karşısına dikilip ellerini beline koymuş, “Hocam, sözünü bitir de kahveleri getireyim!” diyordu.

Kahveler içilirken, Yusuf Aksu Prof.Dr. Barbaros Üzümcü’den uzak durdu, kahveler içildikten sonra da hemen kalkıp Cazibe Çelebi’ye kitaplık ve salondaki tablo ve eşyaları gösterdi, yanında durup tabloları gözden geçirmesini, antika eşyaları nerdeyse aşkla okşamasını izledi, sonra onu yanına oturttu, koltuğunu koltuğuna yaklaştırarak söyleşimi kesintisiz bir biçimde sürdürmek için büyük bir çaba harcadı. Böylece, son kocasından on sekiz ay önce ayrıldığını, hiç çocuğu olmadığını, çok daha genç göstermesine karşın, aralarındaki yaş farkının on yılı geçmediğini öğrendi, iyice sevindi; sonra, Cazibe Çelebi kendisini fazla geç olmamasını dilediği bir zamanda galerisine bekleyeceğini, galerisi şunun şurası iki yüz elli üç yüz metre uzakta bulunduğuna göre, bu sevinci kendisinden esirgemeyeceğini umduğunu söyleyince, birden gençleşivermişçesine, içinde sıcak bir şeyler bir yerlerden başka bir yerlere doğru aktı, sevinci coşkuya dönüştü. Coşkulu yanıtları ve Cazibe hanımın çevresinde dört dönmesiyle iyice belli etti bunu.

Ama tuvalete gitmek üzere salondan ayrılır ayrılmaz, Cemile hanım asık mı asık bir suratla karşısına dikildi.

“Hoca, ben sana bir kadın gerek dedim, ama böyle kuru deynek gibi kart bir kadın demedim,” dedi. “Yaşlı desen, yaşlı değil, genç desen, genç değil, kadın desen, kadın değil, erkek desen, erkek değil.”

Yusuf Aksu hem utandı, hem şaşırdı, gene de gülümsemeye çalıştı.

“Cemile hanım, bunları nereden çıkarıyorsun? Kim evlenecek hanım arıyor ki?” diye yanıtladı. “Ayrıca, hanımın saçlarını görmedin mi? Kapkara!”

“Boyamış, anlamadın mı?” diye fısıldadı Cemile hanım. “Çocuk mocuk doğuramaz, yani bizim işimize yaramaz. Sana bir çocuk gerek, bir oğlan çocuğu.”

Yusuf Aksu gülmeye çalıştı.

“Cemile hanım, aklını mı kaçırdın sen? Çocuğu da nerden çıkardın?” dedi.

Cemile hanım kaşlarını çattı.

“Bunca mal kime kalacak?” diye sordu.

Yusuf Aksu hiçbir şey söylemeden tuvalete doğru yürüdü, çıktıktan sonra da hızla konukların yanına döndü. Ama tam kapıdan gireceği sırada, Bayram Beyaz’ın çıktığını, Cemile hanımın ona da öfkeyle bir şeyler söylediğini işitti; konunun gene Cazibe Çelebi olduğunu düşündü, belki en çok onun esinlemesiyle yakınlık kurmaya çalıştığı kadını beğenmemesi keyfini kaçırdı. “Bu iş hiç iyi başlamadı,” diye düşündü, ağır bir hüzün oturdu içine. Bu beklenmedik değişiklik Cazibe Çelebi’nin de gözünden kaçmadı, başlangıçtaki yoğun ilginin ardından gelen bu durgunluğu yadırgadı. Ama çabucak yılıveren kadınlardan değildi.

Bir yakınının daha sonra Firuz Polat’a anlattıklarına bakılırsa, o sıralarda Yusuf Aksu’nun kafası gibi bedeni de fazla ilgilendirmiyordu onu, tek ilginç yanı, yeni bir aşk serüveniyle seçkin çevrenin gözlerini kamaştırma yolunda kullanılmaya fazlasıyla elverişli bir adam olmasıydı: hiçbir serüveninin bilinmemesi, geniş ve seçkin bir çevreyi büyüleyen çok ilginç bir adam, çok ünlü bir düşünür olması, çok büyük olduğu söylenen mal varlığı, özellikle de büyük bir müzeyi andıran evi kendisiyle uzun ve göz kamaştırıcı bir serüven yaşamak, hatta yaşamını birleştirmek için yeterli nedenlerdi, kendini tüm yaşamını ünlü kocasının yaşamını yansıtan müzeye adamış bir dul eş olarak düşünmek de hoşuna gitmiyor değildi. Ne var ki, gene bu özellikleri nedeniyle, üstüne atlar gibi görünerek eski ününe gölge düşürmek istemediğinden, girişim önceliğini ona bırakmaya ve, o şimdiden

abayı yakmış göründüğüne göre, biraz ağırdan almaya karar vermişti. Yusuf Aksu'nun bu işlerde deneyimsiz olduğunu, bunun sonucu olarak mutluluğun gecikeceğini çoktan anlamıştı; ancak, dedikleri gibi üstün bir adam olduğu doğruysa, deneyimsizliğini kısa sürede yenmesi gerekirdi; kendisinin yapacağı tek şey girişimde bulunması için ona olanak sağlamak, bu arada, kolay lokma olmadığını da göstermekti. Onu galeriye çağırmak bu yönde iyi bir adımdı.

Yusuf Aksu, daha ertesi gün, ne zamandır hiç yapmadığı bir şeyi yaptı: yalnız başına sokağa çıktı, nerdeyse yarım saat süresince, kartvizitte yazılı sokağı aradı, sonunda buldu da. Ama önüne geldiği kapının numarasına bakıp da galeriyle arasında tek bir yapı kaldığını anlayınca, bacakları titremeye başladı, öylece kaldı olduğu yerde. "Şimdi bu galeride ne yapacağım ki? Böyle çat kapı gelivermemi nasıl açıklayacağım? Çelebi hanım gelmediyse, adamlarına ne diyeceğim?" diye sordu kendi kendine. Yanıt bulamadı. Bir süre, öylece dikildikten sonra, hızla uzaklaştı oradan, soluk soluğa eve döndü. Her zamanki koltuğuna oturup gözlerini karşı kıyılarda dolaştırırken, ağladı ağlayacaktı. Gün battı, ortalık kararmaya başladı, nerdeyse işemek için bile yerinden kalkmadı. Telefon çaldı. Gene kalkmamayı düşündü. Ancak, aynı anda, çözüm beyninin içinde bir ışık gibi parlayıverdi. "Arayan Bayram hocadır, cumartesiyi beklerim, galeriye onunla giderim," dedi kendi kendine. Koşarak gidip açtı telefonu. Karşıdakinin herhangi bir şey söylemesine zaman kalmadan, "Bayram hoca, sen misin? Gel yukarı, bir şeyler içelim," dedi.

Cumartesi, tam ikiyi beş geçe, Cazibe Çelebi'ye telefon edip o gün galeriye gelmesinde bir sakınca bulunup bulunmadığını sordu. Cazibe Çelebi mutlulukla gülümsedi, "İşte oldu: iş birden hızlanıverdi, bu kadar basit!" diye düşündü; akşam, yedi sularında galeride olmasını söyledi, sonra evde ya da dışarıda baş başa bir akşam yemeği yiyebileceklerini de ekleyerek kapıyı ardına kadar açtı. O gene de kapıyla duvarı birbirinden ayıramayacak ölçüde şaşkındı: akşam, saatlerce, bir lokantada ya da onun evinde, onunla baş başa kalınca, fazlasıyla can sıkıcı, fazlasıyla beceriksiz olabileceğini, onun yakınlaşma girişimlerini karşılıksız bırakarak her şeyi berbat edebileceğini düşündü, "Biraz daha erken gelsem olmaz mı?" diye sordu. Aldığı olumlu yanıt üzerine, tam dörde çeyrek kala, elinde sokağın başındaki çiçekçiden alınmış bir gül demeti, yanında Bayram Beyaz, yüzünde en tatlı gülümsemesiyle, galerinin kapısından içeriye girdi. Cazibe

Çelebi, Bayram Beyaz'ın ustasına eşlik etmesini pek de hoş karşılamamakla birlikte, kendisine de, arkadaşına da çok iyi davrandı, elinden tutup hiç bırakmadan masasına doğru getirdi onu, kendi koltuğuna oturttu; büyük bir gururla yardımcıları ve iki dostuyla tanıştırdı, kendi eliyle İtalyan kahvesi hazırladı, kendisi de oyuncak gibi bir fincandan kahve içme inceliğini gösterdi; Yusuf Aksu, dudaklarının ucunda yapay bir gülümseme, çevresindeki her şeyi ilgiyle gözden geçirdi bir süre, sonra gözlerini Cazibe Çelebi'nin gözlerine dikti, galerinin durumu, sergiler, ressamlar, alıcılar konusunda bayağı tutarlı sorular sordu. Bu arada, galeriye gelen iki genç hanım, kim olduğunu öğrenince, çevresinde dört dönmeye başladı. O bu ilgiden pek hoşlanmadı: Cazibe Çelebi'yle bakışıp konuşmalarını kesintiye uğratıyorlardı. Fincanını sehpanın üzerine bırakarak ona doğru eğildi.

"Sizi yeniden görmek büyük mutluluk," diye fısıldadı.

"Teşekkür ederim, sizi burada görmek çok daha büyük bir mutluluk, hem de çok büyük bir onur," diye yanıtladı Cazibe Çelebi, herkes de işitti yanıtını. Ne var ki, dakikalar geçtikçe, nerdeyse hiç konuşmadan, kalkıp resimlere bakmadan, öylece oturup gözlerini gözlerine dikmesinden, ancak geceleri, çevresi kalabalıkken konuşurmuş gibi, soruları bir iki sözcüklük yanıtlarla geçiştirmesinden rahatsız olmaya başladı; Bayram Beyaz'ın bir türlü gitmek bilmemesi nedeniyle, önerinin kendisinden gelmiş olmasına karşın, birlikte akşam yemeği yeme düşüncesinden caydı.

"Sevgili hocam, benim işler çok uzayacak bu akşam, hem de sizi sıkmaktan korkuyorum, biliyorsunuz ki ben rejimdeyim," dedi.

Yusuf Aksu bu beklenmedik tutum değişikliğine bir anlam veremedi, bu nedenle de üstelemedi. Nerdeyse ağlamaklı bir sesle, "Allahaısmarladık," diyerek galeriden hızla çıktı. Başı önünde, eve geri dönerken, elini Bayram Beyaz'ın omzuna koydu, aylardır karşı karşıya oturup Cazibe Çelebi'nin tutumunu konuşuyorlarmış gibi, "Bayram hoca, sen bu işten bir şey anladın mı?" diye sordu.

"Hayır, bir şey anlamadım, hocam; ama anlaşılacak bir şey de yok; işi çokmuş, öyle diyor," dedi Bayram Beyaz.

"Ne işi çıkmış olabilir ki? Galeriler geceleri de açık mıdır?"

"Açık değildir, hocam; ama Cazibe hanımın evinde oturup çalışması ya da iş gereği başka yerlerde birtakım kişilerle buluşması gerekebilir."

Yusuf Aksu irkildi.

“Yani birtakım adamlarla mı demek istiyorsun?”

“Evet, olabilir.”

Yusuf Aksu Bayram Beyaz’ı kolundan tutup durdurdu.

“Bunu nerden çıkarıyorsun?” diye sordu. “Yaşamında bir başka adam mı var sence?”

Bayram Beyaz ustasının duygularını çoktan sezmişti, ilişki daha baştan bir tutkuya dönüşürse, serüven çok kötü bitebilirdi.

“Hayır, hocam, öyle bir şey söylemedim,” dedi. “Ben başka bir adamdan söz etmedim, bir kadınla da buluşabilir.”

“Ama bir erkekle de buluşabilir, öyle değil mi?”

“Evet, hocam, olabilir: bir erkekle de buluşabilir,” dedi Bayram Beyaz, sonra gülümsedi, “Burası Türkiye,” diye ekledi.

Yusuf Aksu birden irkildi, bu yanıtta bir tehlike belirtisi sezmişti.

“Ne demek istiyorsun, Bayram hoca?” dedi. “Başka yerde olmaz da Türkiye’de mi olur? Yani ne olur?”

“Hiçbir şey demek istemiyorum, hocam,” dedi Bayram Beyaz. “Türkiye’de neyin ne olacağı belli olmuyor da ondan böyle söyledim.”

Yusuf Aksu birden kolundan tutup kendine doğru çekti onu.

“Bayram hoca, bak, sana ne diyeceğim,” dedi: “Sen şu işi iyice bir araştır; bakalım, başka biri var mı?”

Bayram Beyaz bir an duraladı, kendisinden istenen iş şimdiye dek Yusuf Aksu için yaptıklarının hiçbirine benzemiyordu; üstelik, hem hoş bir şey değildi, hem altından nasıl kalkacağını bilemiyordu; gene de kızmadı, alınmadı, nesnel bir saptama yapar gibi, “Şimdi de bu kadına göz kulak olacağız, onu izleyeceğiz,” diye düşündü.

“Olur, hocam,” diye yanıtladı. “Elimden geleni yaparım.”

Yusuf Aksu daha bir sevgiyle kolunu okşadı.

“Sağ ol, Bayram hoca,” dedi.

Yeniden yürümeye başladılar.

Bir süredir incecikten bir bahar yağmuru başlamıştı. Ama hiç acele etmiyorlardı. Daha doğrusu, Yusuf Aksu çok ağır yürüyor, Bayram Beyaz da adımlarını onun adımlarına uydurmak zorunda kalıyordu. Bir iki kez uyarmak istedi. Ama Yusuf Aksu oralı bile olmadı: başka bir erkek olasılığı kafasını altüst etmişti: bundan önce iki kez evlenip ayrıldığına göre, önemli olan bu bir başkasının onunla olması, onun yatağına girmesi değil, kendisinin onunla olmasına, onun yatağına girmesine bir engel oluşturmasıydı. Tam apartmanın kapısından girecekleri sırada, gene durdu, gözlerini Bayram Beyaz'ın gözlerine dikti: ona gerçekten bağlanmış olmakla birlikte, saymanlık dışında kafasının fazla işlemediği konusundaki düşüncesi pek değişmemişti, şimdi birden saymanlığın yanında bir üstünlüğü daha beliriyordu: kadınlar konusundaki deneyimi. Sevdiği kadını seçerken, önyargıları rahatlıkla ayaklar altına alabildiğine göre, bu konuda tutkulu olduğu kadar da deneyimli olması gerekirdi, öyle düşünüyordu. Ne zamandır bir kadınla yaşamaktaydı, Cazibe Çelebi'yle karşılaşmasını da onun sağladığı söylenebilirdi. Kısacası, bir tür tersine dönüşle, Bayram Beyaz bir kez daha usta durumuna gelmekteydi.

"Söylesene, Bayram hoca: ne yapalım diyorsun?" dedi.

Bayram Beyaz şaşkınlıkla yüzüne baktı:

"Neyi ne yapalım, hocam?" diye sordu.

"Neyi olacak? Bu Cazibe hanımı."

"Cazibe hanımı mı?" diye yineledi Bayram Beyaz. Bir an "Bilmiyorum" demeyi geçirdi usundan, sonra birden kendi deneyimini anımsayarak toparlandı. "Hocam, bunu dert etmeyin! Sizden iyisini nerden bulacak?" dedi. "Sabredelim, o kendisi gelecektir. Kendi ayağıyla gelecektir, tıpış tıpış."

"Tıpış tıpış! Arada bir başka adam bulunsa bile mi?"

"Evet, arada bir başka adam bulunsa bile! Türkiye'de bir Yusuf Aksu daha yok!" dedi Bayram Beyaz, onun deneyimine göre, arada beş adam da olsa, kadın geleceğine gelirdi. "Evet, arada bir başka adam bulunsa bile!" diye yineledi.

Ancak Yusuf Aksu’nun önsezisi bir başka adamın varlığının tehlikeli bir öğe olduğunu söylüyordu, bir saymanlık sorunu söz konusuymuş gibi, “Bayram hoca, biz gene de önlemimizi alalım, bu işi iyice araştıralım,” dedi.

“Siz hiç üzülmeyin, hocam: ben her şeyi araştıracağım,” dedi Bayram Beyaz.

Dairesinin katına gelmişlerdi, Yusuf Aksu’nun elini sıkarak asansörden indi. Ama kapıyı çalacak yerde, öylece dikilip kaldı sahanlıkta: bu Cazibe Çelebi sorunu canını sıkmıştı birden: daha önce hiç usuna getirmemişti, ama bu yaştan sonra böyle bir serüven hocanın ününe gölge düşürebilir, düşünsel etkinliğini aksatabilir, daha da kötüsü, onunla kendisi arasındaki ilişkiyi bozabilir, her ikisini de fazlasıyla üzebilirdi. Cemile hanımın çarşamba gecesi en az bir saat süresince bu kadının hocaya göre olmadığı, yalnızca yıkım getireceği konusunda söylediklerini anımsadı. “Bu tahta karı nerden başımıza çıktı ki!” diye söylendi. Üzülmesinin daha da derin bir nedeni vardı belki: nerdeyse tıpkı Yusuf Aksu’nun bir başka erkekten ürktüğü gibi ürküyordu bu tuhaf kadından; kısacası, kıskanıyordu. Sonunda, dayanamadı, yatakta Cemile hanıma da açtı konuyu. Cemile hanım kadını hiç sevmemişti, bir uğursuzluk, bir yıkım kokusu alıyordu ondan, ama o kendilerini değil, Yusuf Aksu’yu düşünüyordu, Bayram Beyaz’a kızdı.

“Hocayı karıdan neden kıskanıyorsun ki?” dedi. “Altına sen mi yatacaksın?”

Bayram Beyaz gerçekten yerine getirilecek bir tasarı söz konusuymuş gibi bir an öyle donup kaldı.

“Ne oldu? Neden susuyorsun?” diye üsteledi Cemile hanım.

Bayram Beyaz en sonunda toparlandı.

“Hayır, ama hoca hiç kimseye benden daha yakın olmasın istiyorum herhalde,” dedi.

“Arkadaşlık başka, oynaşlık başka! Hocaya da karı gerek! Ne yaparsın, gönül bala da konuyor, boka da!” diye bağladı Cemile hanım, arkasını döndü.

İstemeyerek bile olsa, Bayram Beyaz da onayladı bu gözlemi.

“Sen artık bu işe bir şey demiyor musun?” diye sordu.

“Bana kalsa, bırakmam, gök gözleri çok uğursuz bakıyor, ama elden ne gelir, seninki kötü tutulmuş, sen, ben değil, Feriştah gelse, caydıramaz artık,” dedi Cemile hanım.

Bayram Beyaz başka bir şey sormadı. Sonraki günlerde, amacını belli etmemeye çalışarak, Cazibe Çelebi’yi yakından tanıyan insanlara ayrıntılı sorular sordu: birincisi işadamı, ikincisi futbolcu, üçüncüsü sinema oyuncusu, dördüncüsü gazinocu, beşinci, altıncı ve yedincisi gene işadamı, sekizincisi ressam olmak üzere, birbiri ardından sekiz adamla sekiz serüven yaşadığını, bu serüvenlerin üçüncüsüyle beşincisini evlilik, geri kalanlarını özgür ilişki biçiminde geçirdiğini, ancak, belki de ağırlığını iyiden iyiye duyurmaya başlayan yaş yüzünden, şöyle böyle bir yıldan beri hiçbir erkekle yakın ilişkiye girmediğini, galeri işlerinin de hiçbir erkeğin desteğini gerektirmeyecek ölçüde iyi gittiğini öğrendi. Öğrendiklerini ustasına olduğu gibi aktarmakta da bir sakınca görmedi: Cemile hanımın deyimiyle, “çok fındıklar kırmış” olmasının canını sıkabileceğini bilmiyor değildi, ama, yaşamını altüst etmektense, iş büsbütün büyümeden biraz üzüntü çekmesinin daha iyi olacağını düşünmekteydi.

Yusuf Aksu, beklenenin tersine, bayağı sevindi: seçtiği kadının bunca adamla düşüp kalkmış olması ne de olsa can sıkıcı, ama kendisiyle ilişkiye girmesini olağandışı bir olay olmaktan çıkarması dolayısıyla sevindiriciydi; aynı biçimde, daha çok sıradan kişilerle gönül ilişkisi kurmuş olması bir beğeni eksikliğine tanıklık etse bile, kendisini de kolayca sevebileceğini gösterdiğine göre, olumlu bir durum sayılırdı. Ayrıca, her deneyimin insan üzerinde olumlu bir etki bırakması bir yana, şu sırada hiç kimseyle gönül ilişkisi bulunmaması amaca ulaşmasını kolaylaştıracaktı. Bayram Beyaz’a da aktardı düşüncesini. Bayram Beyaz, kadının sıradan insanlarla düşüp kalkmaya alışmış olmasının Yusuf Aksu’nun değerinin ayrımına varmasını nerdeyse olanaksız kılacağını, şu sırada boş olmasının yarın bu boşluğu gene sıradan biriyle doldurmasını da kolaylaştırdığını düşündü ya görüşünü kendine sakladı. “Ne yapalım, hoca biraz da böyle oyalansın,” dedi içinden.

Ama, bu iş yavaş yavaş bulanık bir istek olmaktan çıkarak kesin bir ereğe dönüşüyor, Yusuf Aksu her geçen gün biraz daha fazla ateşleniyordu: telefonla konuşmaktan oldum olası hoşlanmazdı, şimdi nerdeyse her gün telefonu açıp “Sesinizi duymak istedim,” diyordu ona; sokağa çıkmaktan

her zaman tiksinmişti, çıkınca da hemen kapının önünde arabaya binmeyi yeğlerdi, şimdi, haftada iki üç kez, kimi zaman Bayram Beyaz'la birlikte, kimi zaman tek başına, resim galerisinin yolunu tutuyordu. Ancak, bir hafta, iki hafta, üç hafta, durumda elle tutulur bir ilerleme olmayınca, kaygılanmaya başladı: en az sekiz adamla ilişkisi olmuş bir kadının bu bağımsızlık döneminde, üstelik, her şey ve herkes bu ilişkiyi destekler görünürken, Cazibe Çelebi'nin bir türlü son adımı atmaması açıklanması zor bir tutumdu. Kendi payına, bu konuda elinden gelen her şeyi yaptığını, ona kendisini sevdiği konusunda sunulabilecek tüm göstergeleri sunduğunu düşünüyordu. Bayram Beyaz "Hocam, üstüne fazla düşmemiz ters sonuç vermez mi diyorsunuz?" diyerek bu gidiş gelişleri azaltmaya çalıştığı zaman da hüzünle içini çekerek "Onu görmek zorundayım," diye yanıtlıyordu. Gerçekten de, başka türlü yapamıyordu artık: korkunç bir saplantı başlamıştı yaşamında: ellerini sıkmaktan bile tiksinti duyduğu o acayip kılıklı adamlar ve kadınlar arasında bulunmaktan rahatsız oluyor, Cazibe Çelebi gibi güzel ve seçkin bir kadının bu tuhaf insanlarla düşüp kalkmasını mantığına sığdıramıyordu. Daha galerinin kapısından çıkar çıkmaz, hiç değilse onun başka bir erkeğe yönelmesini engellemiş olduğunu düşünerek rahatlıyordu. Ne var ki, çok kısa sürüyordu bu rahatlık, çünkü artık kendine egemen değildi, Cemile hanımın kendine bir kadın bulması konusunda aylarca başının etini yemesi mi etkili olmuştu bunda, ilk karşılaşmasından sonra, bunca şölende gözlerinin hep onu araması mı, galeriye uğrayıp uğramamak, orada fazla kalıp kalmamak konusundaki duralamaları mı, yoksa onun büyücü görüntüsü mü, bilemiyordu; kesin olan bir şey varsa, artık nerdeyse başka bir adam olduğu ve onu tam anlamıyla kendine bağlayamadığı için bunaldığıydı. Düşlemlerinde bile egemen değildi ona, yalnızca kendisini değil, görüntüsünü bile tutamıyordu: elinde rakı kadehi, denize karşı oturup da yüzünü gözlerinin önüne getirmek isteyince, apışıp kalıyordu öyle, yüzünün ve bedeninin ayrıntılarını bir türlü canlandıramıyordu belleğinde. Neden, hiçbir şey onun somut varlığının yerini tutamadığından mı, yoksa, ona baktığı sırada, tüm bilinci gözlerinde yoğunlaşıyor ve akıl, bellek, her şey uçup gidiyordu da ondan mı, bilemiyordu. Böylece, her seferinde tuhaf bir korkuyla titremeye başlıyor, bir yandan bilincinden, usundan, belleğinden kuşku duyarken, bir yandan da onu yitirmiş gibi bir duyguya kapılıyor, bu duygunun etkisiyle tutkusu elle tutulacak kadar somutlaşıyor, onu yeniden görmek için yanıp tutuşmaya başlıyordu. Her yeniden görüşünde rahatlıkla tanıyordu elbette, ama, belki

bu korku onu yeniden görmeye yönelten bilinçdışı bir bahane olduğu, belki gerçekten korktuğu için, görüşmek olanak içinde bulununca, kendini tutması zor oluyor, bir an önce onu yeniden görüp belleğinin "bağışlanmaz" boşluğunu doldurmak istiyor; bu nedenle, bir kez onunla bir araya geldikten sonra, gözlerini bir daha üzerinden ayıramıyor, galeride, elinde çay ya da içki bardağı, sürekli biçimde yüzünü, devinimlerini izleyerek belleğine iyice yerleştirmek istiyor, ama böyle yapınca da doğru dürüst bir söyleşim kuramıyor, gerekli yerde gerekli sözcüğü bulmakta zorlanıyordu. Ne olursa olsun, Cazibe Çelebi'ye duyduğu aşk Yusuf Aksu'nun yaşamında küçük bir devrim yarattı: her gün, hem de tek başına sokağa çıkmaya, onun galerisine kadar tek başına yürümeye başladı. Öyle ki, bir süre sonra, sokakta oynayan çocuklar gelip gidişinin ayrımına bile varmaz oldular.

Bir açılış günü, bu alışkanlık bir tür çılgınlığa dönüştü, galeriyi dolduran kalabalığın içinde, onu gözden yitirdiği anlarda, insanları iterek oraya buraya seğirtti. Başta o gün galeriye ilk kez gelen Prof.Dr. Osman Nuri Balcı olmak üzere, birkaç kişi durumun ayrımına vardı. Bir süre sonra, gözleriyle gene onu aramaya başlayınca, elinde viski kadehi, yanında dikilen saçı sarı, sakalı kara bir genç adam bu konuda gözlemde bulunacak kadar ileri gitti.

"Sayın hocam, gözlerinizi Cazibe hanımdan ayıramıyorsunuz," dedi.

Yusuf Aksu evindeki akşam yemeklerinde ya da çağrıldığı şölenlerde hiç kimsenin kendisine bu hiç tanımadığı adam gibi içli dışlı davranamayacağını düşündü, gene de, kızacak yerde, gülümsedi, durumunu gizlemeye çalışmadı.

"Evet, öyle," diye yanıtladı.

Kara sakallı adam daha bir yüreklendi o zaman.

"Aşkın gözü kördür," dedi.

Yusuf Aksu hüzünle güldü.

"Evet, aşk bakarkördür," diye yanıtladı.

Bir başka sakallı adam elini omzuna attı.

"Aşkın gözü neden kör olsun ki?" dedi. "Cazibe hanım hoş bir kadın, çok güzel bacakları var."

Yusuf Aksu birden etkileyici bir söz duymuş ya da nerede yanıldığı ortaya çıkmış gibi ürperdi: Cazibe Çelebi’nin bacaklarına hiç bakmamıştı, şimdi, iki metre ötesinde dururken bile bakamıyordu.

“Hocam, ne oldu? Başınız mı döndü? Sarardınız, titriyorsunuz,” dedi genç adam.

Yusuf Aksu kendini toparlamaya çalıştı, geriye çekilerek omzunu kurtardı, öyle durup genç adamın beşte dördü saç ve sakaldan görünmeyen yüzüne hüzünle baktı, gülümsedi.

“Her kadın kendi bacağından asılır,” dedi, yanıt beklemeden uzaklaştı.

Cazibe Çelebi biraz ötede, sergiyi açan ressamla birlikte, bir kadın portresinin önünde konuşuyordu. Kararlı adımlarla onlara doğru ilerledi, ama Cazibe Çelebi söyleşiyi kendisi için kesemeyecek kadar fazla koyulaştırmıştı. O da ister istemez önündeki kadın portresini incelemeye girişti, sonra, anlatılmaz bir sevinçle, “Ama bu o! Bu tıpkı o! Bu Çelebi hanım! Bu resmi ben almalıyım!” diye haykırdı.

O zaman, herkes şaşkın şaşkın ona bakarken, Cazibe Çelebi söyleşiyi kesip geriye döndü, sonra da umulmadık bir şey yaptı: iki koluyla beline sımsıkı sarılarak üç kez üst üste, hem de büyük bir coşkuyla yanaklarını öptü Yusuf Aksu’nun, “Hocam, siz yalnız dilbilimin değil, her alanın en büyüğüsünüz: bunca insan arasında bu portrenin benim portrem olduğunu ilk siz görüyorsunuz!” dedi, elini var gücüyle sıktı, uzanıp bir kez daha öptü yanaklarını. Yusuf Aksu sevinçten uçacak gibiydi, “Bu resmi ben alıyorum, hemen şimdi, alıp gideceğim!” dedi. Çevreleri doluvermişti birden, herkes portrenin önüne üşüşmüştü. “Sahi, ne kadar benziyor Cazibe’ye! Daha önce nasıl görmedik?” diyordu biri, bir başkası “O değil gibi, ama o! Seninki hem gizlemiş, hem göstermiş!” diye yanıtlıyor, daha bir başkası “İşte sanat budur!” diye bağlıyordu. Bir zamanlar, bir Maçka Çarşambası’nda, iki Ayvazovski görünümünün gerçeğini tanımış olan iriyarı ressam da orada bitivermişti, “İyi tabloları gerçek objeleriyle çakıştırmak çok ince bir duyarlık ister,” diye açıkladı. Yusuf Aksu adama yakalanmadan kaçmak istedi, Bayram Beyaz’ı yanına çağırdı, “Bayram hoca, şu resmi ben alıyorum. Ücreti neyse, ödeyelim, bir an önce alıp gidelim,” dedi. Cazibe Çelebi koluna girdi o zaman, bir köşeye götürdü onu, portreyi aldığını, ama serginin sonuna dek şimdi asılı bulunduğu yerde kalması gerektiğini anlattı ona. Yusuf Aksu buna üzüldü, ama serginin sonuna kadar bekleyeceğini

söyledi, sonra onun yanaklarını öpmüş olmasından aldığı güvenle, “Ne yapalım, ben de sizi görmeye biraz daha sık gelirim,” dedi.

Yeniden portrenin önüne döndüklerinde, çerçevenin alt yanına iliştirilmiş bir küçük kâğıt Yusuf Aksu’ca satın alındığını belirtiyor, çevresindeki kalabalık da azalacak yerde artıyordu. Bayram Beyaz’la Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Yusuf Aksu’yu da aralarına alıp bir köşeye çekildiler, Yusuf Aksu gözleriyle hep Cazibe Çelebi’yi izledi, onlar da, yarı şaşkın, yarı üzgün, onun bu tutkulu bakışlarını. İkisine de tutkusu büsbütün artmış gibi geldi.

Dönüşte de belli etti bunu. Dalgın mı dalgın, önden yürüyor, büyük bir olasılıkla Cazibe Çelebi’yi düşünüyordu. Bayram Beyaz tuhaf bir sıkıntı içinde onu izliyor, bu Cazibe Çelebi tutkusunun her açıdan tehlikeli olmaya başladığını düşünüyordu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya da anlattı korkusunu, derin derin içini çekti.

“Bu kadında ne buluyor, anlamıyorum,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir süre düşündü.

“Konunun uzmanı değilim, ama bana öyle geliyor ki hoca bu hanımda anneyi ve babayı bir arada buluyor,” diye yanıtladı. “Belki seni ürküten tehlike de burada.”

“Yani nasıl?”

“Nasıl olacak? Ana ve baba kimliği sevgili kimliğini bir yanılsamaya dönüştürüyor.”

Bayram Beyaz’ın kafası büsbütün karıştı, yol boyunca hep sustu.

Ana, baba ya da sevgili, Yusuf Aksu o gece de hep Cazibe Çelebi’yle uğraştı. Yatağında, bir o yana, bir bu yana dönerken, kısacık kara saçları, gözlerinin çevresindeki kalın çizgiler, ağzındaki uzun ağızlık dışında, Cazibe Çelebi’nin yüzünü bu kez de bir türlü gözlerinin önüne getiremeyince, Yunus’un sevgilisinden aldığı küçük nesneleri nasıl tutkuyla incelediğini anımsadı birden, belki onun da aynı boşluk ve bu boşluktan doğan aynı bunalım yüzünden böyle yaptığını düşündü. Portreyi anımsadı, onu eve getirmek için serginin bitmesini beklemek zorunda bırakılmasını saçma buldu.

Ertesi akşam, Boğaziçi’nde ünlü bir lokantada, ünlü bir ilaç üreticisinin kendi onuruna düzenlediği akşam yemeğinde, Cazibe Çelebi kara giysisiyle gelip artık herkesin görmeye alıştığı gibi sağ yanına oturunca, Yusuf Aksu, yüzüne bakmak yerine, kullandığı nesneleri incelemeye girişti. Fazla bir şeyi olduğu söylenemezdi: çantası, içinde sigarası, çakmağı, mendili, ruju, belki tarağı vardı, ağzında ağızlığı, saçında tokaları, bir de ellerinde file eldivenleri. Tutkuyla bakıp durdu bunlara. Sonra, umutsuzluk içinde, sorununu çözmelerinin kuşkulu olması bir yana, bunların hiçbirini alamayacağını düşündü: saçlarını bozamazdı, onu ağızlığından, sigarasından ya da çakmağından yoksun bırakamazdı, rujunu almak için hiçbir gerekçe gösteremezdi. Birden, belki sıkıntıdan, belki başka bir nedenle, bir başdönmesi içinde, Cazibe Çelebi’nin kara file eldivenini çıkarıp bardağının dibine koyduğunu görünce, belki de içinden geçeni sezdiğini, işini kolaylaştırmak için böyle yaptığını düşündü, bir an bile duralamadan eldivenlerden birini kendi önüne çekti, Cazibe Çelebi’nin kulağına eğildi, “Bu eldiveni ben alıyorum,” diye fısıldadı, o daha ne diyeceğini bilemeden, şaşkın şaşkın yüzüne bakarken, eldiveni cebine indirdi. Yemek boyunca, eli ikide bir cebine gitti, Cazibe Çelebi’nin eldivenine değil de doğrudan doğruya eline, hatta daha ötelerine, örneğin koluna, omzuna, ensesine dokunuyormuş gibi büyük bir haz duydu, bu hazzın esenliği içinde dalıp gitti, kendisiyle konuşanlara gülümsedi, sorulara kısa yanıtlar verip yeniden mutluluğuna döndü. Bilerek ya da bilmeden Yunus’a özendiğinden, Yunus, on yedi yaşında, kendisi gibi on yedi yaşındaki Canan’a nasıl davrandıysa, kendisi de bu yaşında Cazibe Çelebi’ye öyle davranmaya yöneldiğinden, zaman zaman bir başka adama dönüşüyordu nerdeyse, böylece, yüzüne dikkatle bakanlar yalnızca mutlu olduğunu değil, birden gençleşiverdiğini de görüyorlardı.

Ayrılmak üzere ayağa kalktıkları zaman, Cazibe Çelebi iyice yanına sokuldu. Eldivenin öbür tekini gösterdi.

“Bunu da ister misiniz?” diye sordu.

“Bir teki de yeter,” dedi Yusuf Aksu, bir an düşündü, “ama, diyorum ki,” diye kekeledi, “onu da evinize geldiğimde verseniz, daha iyi olur diyorum, daha evinizi görmedim.”

“Yarın akşam, yemekten sonra, çünkü, biliyorsunuz, ben pek yemek yemiyorum,” dedi Cazibe Çelebi, elini tutup var gücüyle sıktı: artık işin son

evresine geldiklerini düşündü.

“Ben de yemem,” diye atıldı Yusuf Aksu, böylece, onun “rejim”ini paylaşmak istediğini belirtmekten çok, evine daha erken gelmek, dolayısıyla daha uzun kalmak için bir olanak yaratmak düşüncesindeydi. Tasarladığı gibi, akşamın sekizine doğru, elinde çiçeği, galerinin iki kat yukarısındaki dairenin kapısını çaldı. Ama, Cazibe Çelebi’nin kendisini sevinçle karşılamasına ve hemen yanaklarını uzatmasına karşın, daha salona girer girmez, belki de erken gelmekle iyi etmediğini, gecenin, umduğunun tersine, çok ağır ve çok sıkıntılı geçebileceğini düşündü. Neden, tam olarak bilemiyordu, ama kuşkusunun her şeyden önce bu ilk kez geldiği ortamdan kaynaklandığını sezinliyordu. Kendisininki kadar olmasa da bayağı geniş bir salondu Cazibe Çelebi’nin salonu, gene de insanda bir darlık, bir sıkışıklık duygusu yaratıyordu: birbiriyle yan yana, sırt sırta küçücük koltuklar, köşelerde küçücük camlı dolaplar, küçücük sehpalar, dolapların içinde, sehpaların üzerinde küçücük el işlemeleri, biblolar, tek izmaritle doluverecek sigara tablaları, küçücük porselen kutular olgun yaşa gelmiş, seçkin bir kadının evinden çok, bir bebek odasını düşündürtüyor, her an bir şey devirmek korkusu devinimleri zorlaştırıyor, buna karşılık, olgun ve seçkin kadını büsbütün uzak, büsbütün erişilmez kılıyordu. Oturup arkasına yaslandıktan, özellikle de Cazibe Çelebi kuruyemiş ve buzlu viski getirip karşısına oturduktan, içine birkaç damla viski damlatılmış kadehini kaldırarak “Hadi, hocam, şerefe!” dedikten sonra, biraz rahatlar gibi oldu. Tüm bu küçük eşyaların, kendi evindekilerle karşılaştırılınca, sevilen kadına dokunmak, böylece sevişmeyi başlatmak için çok daha elverişli olduğunu, örneğin karşısındaki koltukta mutlulukla gülümsemekte olan Cazibe Çelebi kadehini almak için eğilince, kendisinin de eğilmesi durumunda, hem ellerinin, hem başlarının birbirine değebileceğini, ellerle başlar birbirine değince de arkasının kolaylıkla getirilebileceğini düşündü. Üçüncü kadehine geçtiği sırada, dediği gibi de oldu, ama, birdenbire, yüreği öyle hızlı çarpmaya başladı ki hemen arkasına yaslanıp gözlerini yumdu.

“Hocam, ne var, ne oldu böyle size? Yüzünüz sapsarı!” dedi Cazibe Çelebi.

Yusuf Aksu gülümsemeye çalıştı.

“Yok bir şey, yok bir şey, birden başım döndü,” diye yanıtladı.

Cazibe Çelebi kalkıp yanına geldi, koltuğuna bitişik kırmızı koltuğa oturdu, parmaklarını alnına bastırdı, sonra elini avcuna aldı, öylece tuttu, arada bir sıktı, ama cansız bir nesne gibi durdu el avcunda, en belirgin çağrılarına bile karşılık vermedi, veremedi daha doğrusu: dokunuşu, yumuşaklığı, sıcaklığı çok hoşuna gidiyordu Yusuf Aksu'nun, galeride yanaklarını öptüğü zaman da tüm yoğunluğuyla duymuştu, büyük bir haz alıyordu bundan, bunun yalnız ona, Cazibe Çelebi'ye özgü bir tat olduğunu, bu tadı duya duya yaşam boyu böyle durabileceğini düşünüyordu, ama, kendini, kendi bedenini dinleyince, hiçbir sıcaklık, hiçbir gerilme, hiçbir devinim duymuyor, buna da çok şaşıyordu: bedenini bu açıdan nerdeyse hiç kullanmadığından, hep canlı ve güçlü kaldığını sanırdı, ama, işte, kurumuştu, ya da hep böyleydi. Cazibe Çelebi de sezdi bunu. Kalktı, birkaç resim albümü getirdi, hemen yanına oturup sevdiği ressamların tablolarından örnekler gösterdi ona, açıklamalar yaptı, gözlemlerini anlattı, Yusuf Aksu gülümseyerek dinledi, ama tabloların fotoğraflarından çok, onun uzun parmaklarına, incecik dudaklarına baktı, nerdeyse hiç konuşmadı. Artık bir şeyler yapması, örneğin elini dizine koymak ya da uzanıp kısacık saçlarını okşamak, en azından gözlerinin çok güzel olduğunu söylemek gibi bir girişimde bulunmak gerektiğini düşündü, ama düşündüklerinin hiçbirini yapamadı, öyle donup kaldı. Cazibe Çelebi de hiçbir girişimde bulunmayınca, o gece hiçbir şey olmayacağını anladı. Sonra, nerdeyse aynı anda, başlarını kaldırdılar, göz göze geldiler, hiç umulmadık bir zamanda, hiç umulmadık bir biçimde burun buruna gelmiş gibi gülümsediler birbirlerine. Ama Cazibe Çelebi iliklerine kadar ürperdi: bir ürkeklik, bir korku, bir de korkunç hüzün vardı Yusuf Aksu'nun her şeyinde, "Bu adam ya hasta, ya deli!" diye düşündü. Elindeki albümü kapatıp sehpanın üstüne bıraktı, ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemeden arkasına yaslandı, gözlerini duvardaki saate dikti. Yusuf Aksu da ister istemez aynı saate baktı o zaman, "Allah Allah! Saat on ikiye geliyor, bunca zaman nasıl geçmiş!" dedi, ayağa kalktı. Kapıya geldiler, birden toparlanmış, keyfi yerine gelmiş gibiydi, öyle durup gülümseyerek Cazibe Çelebi'ye baktı.

"Bir şey unutmadınız mı?" diye sordu.

"Bilmem, neyi?" dedi Cazibe Çelebi.

"Eldivenin öbür tekini."

“Ha, evet!” dedi Cazibe Çelebi, o öyle dikilip beklerken, gidip file eldivenin öbür tekini getirdi, önce eldiveni, sonra elini uzattı.

Ama Yusuf Aksu, eldiveni alır almaz, “Allahaısmarladık” bile demeden asansöre yöneldi. Apartmandan çıktıktan sonra, beş on adım ötede, bir sokak fenerinin altında durdu, uzun uzun file eldivene baktı, hüzünle gülümsedi, “Elde edebildiğim tek şey,” diye söylendi. “İşte, eldivenin öbür teki de bizim oldu.”

Daha sonra da sık sık kullandı bu hakkı. Ama, nesini alırsa alsın, hiçbiri belleğindeki boşluğu doldurmaya yardımcı olmuyor, fazla fazla, buna hâlâ gerek varsa, Cazibe Çelebi’ye duyduğu sevginin büyüklüğünü kanıtlıyorlardı; bununla birlikte, sevgisi Yunus’un sevgisinin taşkınlığından yoksun olduğundan, kanıtlama soğuk, soyut, hatta gülünç kalıyordu. Ne olursa olsun, artık galeriden hiçbir zaman eli boş dönmemeye başladı: masasından ya da çantasından bir şeyler alıp ceketinin iç cebine koyuyordu hep, bir ağızlığını bile alıp getirdi, getirmeden önce de, galeride, bu ağızlıkla, yaşamında ilk kez sigara içmeyi denedi. Kötü kötü öksürmeye başlayınca, Cazibe Çelebi varla yok arası göbeğini tuta tuta güldü, “Siz bir çocuksunuz, siz gerçekten çocuksunuz!” dedi. Yusuf Aksu bu gözleme karşı çıkmadı: yıllardan sonra, bilerek ya da bilmeden, doğallıktan uzak bir biçimde, gençlik arkadaşının yarım bıraktığı bir çevrimi tamamlamaya çalışıyor, daha doğrusu, karşı duramadığı bir güç onu bu çevrimin akıntısında sürükleyip götürüyordu, ama ne geri dönmeyi başarabiliyordu, ne bir adım ilerlemeyi.

Bir nisan günü, örnekçesinin Cazibe Çelebi olduğunu ilk kendisinin anladığı portre geldi eve, hem de ressamın kendisi getirdi. Mutluluktan uçuyor, kendisine nasıl teşekkür edeceğini bilemediğini söylüyordu: portre çok ünlenmişti, eleştirmenler şimdiden “post-modern bir klasik” sayıyorlardı onu, öteki tabloları da tümden satılmıştı, artık ünlü ve aranan bir ressamdı. “Her şeyi size borçluyum,” dedi. “Biliyorum, çok yetenekli bir ressam değilim, ama siz şansımı döndürdünüz.” Tabloya ödenen ücreti geri vermeye kalktı. O kesin bir biçimde geri çevirdi bu isteği. Sonra ressamla birlikte, şimdiden çok ünlü portreyi salonun en güzel yerine, iki Ayvazovski’nin arasına yerleştirdiler. Derin bir oh çekti. Bu dakikadan sonra, Cazibe Çelebi’yi gözlerinin önüne getirmek isteyip de getiremeyince, portreye bakması yetecekti. Ancak, daha ressam gitmeden, arada bir baktıkça, ona pek de benzemiyormuş, sanki yanlış resim getirilmiş gibi bir

duyguya kapıldı. Gece de birkaç kez uyandı, sevdiği kadını gözlerinin önüne getirmeye çalıştı, getiremedi, yatağından kalkıp salona geldi, tüm ışıkları açtı, portrenin karşısına oturup dakikalarca baktı: "Hayır, o değil" diyemiyordu, ama "Evet, o" da diyemiyordu; kimi yanlarından, örneğin renklerden, kimi çizgilerden, kadının elindeki ağızlıkla kalem arası nesneden sergide kaç kez uzun uzun incelediği portre olduğunu görüyordu, ama portrede onu göremiyordu. "Olacak şey değil," diye söylendi. Sonraki günlerde de denedi aynı şeyi, sonuç hep aynıydı.

Buna karşılık, Cazibe Çelebi'nin galerisinden resim almak durumu düzeltecekmiş gibi, burada düzenlenen her sergiden bir tablo almaya başladı, sonra arka bölmede tutkulu alıcılarını bekleyen tablolara da el atarak aşağı yukarı her hafta bir resim getirir oldu, o günlerde hocaya naz yapıyor diye Cazibe Çelebi'ye ateş püskürmekte olan Cemile hanımın tepesini attırdı. Ama o söylenmeler karşısında hemen hiç tepki göstermiyor, tabloyu bir iki gün duvarın dibinde beklettikten sonra, yandaki daireye kaldırıyordu. Getirişinde kızdığı gibi kaldırışında da kızıyordu Cemile hanım, "Ataların çalışıp kazanmış, onların emeğini o kuru kadının döküntülerine harcıyorsun, kemiği sızlayacak heriflerin!" diyordu. Hele bir kez, bir tablonun fiyatını öğrenince, iyice tepesi attı, "Bu bir yıkım, bu bir yıkım!" diye söylendi. "Bu parayla beş altın bilezik alınır!" Yusuf Aksu gülüp geçti, hem parasını harcayacak bir yer bulduğu, hem Cazibe Çelebi'ye yararlı olduğu için fazlasıyla hoşnuttu. Ama bu da hep yerinde saymasını önlemedi: tekdüze bir biçimde birbirini izleyen bu ilkyaz günlerinde, ilişkileri ilk günlerin doluluğuna bile erişemediği gibi, birbirini izleyen bu tablolar da ilk tablonun yerini tutmuyor, onun sağladığı coşkuyu sağlamıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Yusuf Aksu bu ilerlemenin tam olarak nereye varması gerektiği konusunda kesin bir görüşe varmış da değildi. Arada bir, onun evine gittiği akşamı anımsıyor, bu akşamın bir duraklama nedeni olup olmadığını düşünüyor, olmaması gerektiği sonucuna varıyordu: ona göre, Cazibe Çelebi'yle yatağa girmek aşkın amacı değil, yalnızca bir ayrıntısıydı, çünkü, gene ona göre, gençliğinde başına geldiği gibi, insan sevmediği bir kadınla da yatağa girebiliyordu. Gene de yürümeyen bir şeyler vardı bu işte: geri kalan her şeyin olduğu gibi sürmesinden hiç yakınmazken, bu ilişkinin yerinde sayması uykularını kaçırıyor, yüzüne, bedenine, devinimlerine, sözlerine bir hüzündür yerleştiriyordu.

Şurasını da belirtmek gerekir ki, evinde uğradığı düş kırıklığına karşın, Cazibe Çelebi davranışlarında o kadar da ilgisiz ve soğuk değildi; bir kez, iki eli kanda da olsa, tüm Maçka Çarşambaları'na ve Yusuf Aksu onuruna verilen tüm akşam yemeklerine katılıyor, Yusuf Aksu'nun ikide bir galeriye, hatta, olmayacak saatlerde, galerinin iki kat üstünde bulunan evine uğramasını da güler yüzle karşılıyordu, ama hepsi buydu: evdeki düş kırıklığından sonra, on beşinde bir delikanlıdan daha deneyimsiz olan bu yaşlı tutkunu elinden tutup istediği yere götürmek varken, sonucun hiç de parlak olmayacağını düşündüğünden olacak, girişimi ondan beklemeyi gittikçe güçlenen bir onur sorununa dönüştürmekteydi. Yusuf Aksu'ysa, göstergelerini yolluyordu yalnızca, daha somut bir adım ona kesinlikle ulaşma olasılığı kadar kesin bir ayrılma olasılığını da içerdiğinden, nasıl olması gerektiğini bir türlü tasarlayamadığı kesin girişimi sürekli erteleyerek uygun zamanı bekliyor, ara adımlarla yetiniyordu. Ara adımların en önemlisi de, Bayram Beyaz'ın gözlemine inanmak gerekirse, onunla baş başa kalabilmek, örneğin herkesle birlikte gittikleri lokantalardan birine onunla yalnız gidebilmekti. Yusuf Aksu bunu da deniyordu sık sık, iki üç günde bir telefon ediyor, baş başa bir yemek yeme çağrısını yineliyor, ama hep aynı yanıtı alıyordu: rejimdeydi. Yusuf Aksu donup kalıyordu o zaman, ne diyeceğini bilemiyordu. Yalnızca bir engel değildi bu rejim: bir düşmandı, sanki kendisine yeğ tuttuğu bir karşıttı da kendisi yerine onunla buluşuyordu. Gene de yılmıyor, herkesle birlikte olunca pekâlâ geldiğini söylüyordu. Cazibe Çelebi gülüyor, kalabalıkta durumu kurtardığını, ama bir adamla lokantaya gidip de bir lokma yemeden kalkmanın açıklanması zor olduğu yanıtını veriyordu. Kimi geceler, telefonu açıp bir süre konuştuktan sonra, sesi kulaklarındayken bile tüm olarak gözlerinin önüne getiremediği bu kadını görmek konusunda sıtmalı bir isteğe kapılarak "Şimdi kalkıp yarım saatliğine sizi görmeye gelsem, ne dersiniz?" deyince de "Sakın böyle bir çocukluk yapmayın! Biliyorsunuz, rejimdeyim, başım ağrıyor, bitkinim!" diye yanıtlıyor, böylece telefonu biraz daha erken kapatmak için de bir fırsat yakalamış oluyordu. Yusuf Aksu derin derin içini çekiyor, onun adına kısaca rejim dediği bir karşıtla birlikte olduğunu düşünmekten kendini alamıyordu.

Böylece, Cazibe Çelebi başka nazlanma nedenleri arasında rejimi de kullanırken, Yusuf Aksu, bu rejim denilen sapkınlığı ona ulaşma yolunda yenmesi gereken en büyük engel olarak görmekte dayatıyordu. O yemeklerde ve galeride ikide bir rejiminden söz edip neyi ne kadar yediğini,

hangi saatte kaç gram düştüğünü ve daha kaç gram düşmeyi tasarladığını anlatırken, Yusuf Aksu bizi sevmemesi yetmiyormuş gibi bir de sevdiği adamdan söz etmekten çekinmeyen bir sevgiliyi dinlercesine, bağrına taş basarak dinliyordu onu, önüne getirilip geri çevrilen her tabağı, garsonun elinde gözden silininceye dek, kendi durumunun acı bir simgesi, daha da iyisi, kendisiyle aynı yazgıyı paylaşan bir kardeş nesne gibi izleyerek kederle içini çekiyordu. Ama konuya yalnızca kendi tutkusu açısından baktığını söylemek de haksızlık olurdu: bu iş Cazibe Çelebi'yi yatağa düşürecek diye ödü kopuyor, kendisi Cemile hanımın Tokat ve Sivas yemekleriyle karnını tıkabasa doyururken, daha da ilginci, şimdi, belki sırf bu perhiz kavramına karşı çıkma içgüdüsü, belki düşsel bir dengeleme istemiyle, eskisinden daha fazla yerken, onun için kaygılanıyor, "Nasıl yaşıyor ki?" diye söylenip duruyor, bu rejimin onun çevresinde kendisini yaşlılık üzerine konuşmalardan, bir bakıma yaşlanmadan ve kendisi, kendi bedeni, kendi yaşayışı dışında her şeyden koruyan bir zırh, bedenin hâlâ özen gerektirmesiyle yaşlanma düşüncesini kapı dışarı eden bir saydam katman olduğunu sezemiyor, hem ona üzüldüğü, hem de ona ulaşması geciktiği için, gittikçe bunalıyor, bunalım da tutkusunu artırarak dayanılmaz bir duruma getiriyordu. Gerçek bir karşıtla savaşmak çok daha kolaydı.

Bir akşam, sıkı bir yemekten sonra, bunalacak gibi oldu, kalktı, giyinip çıktı, kararlı bir biçimde Cazibe Çelebi'nin kapısını çaldı, kapı açılmadı, bir daha, bir daha bastı zile, sanki onu karşıtıyla yakalayacağından hiç kuşkusu yokmuş gibi dişlerini sıkıp bekledi. En sonunda, kapı açıldı, üzerinde pembe bir gecelikle, Cazibe Çelebi karşısında belirdi, "Saatten haberiniz var mı?" diye sordu. "Hayır, bilmiyorum," dedi Yusuf Aksu. Cazibe Çelebi sinirlendi, ama, birden, onunla göz göze geldi, tüm varlığından yayılan hüznü hem gördü, hem içinde duydu, "İçeri gelin," dedi, elinden tuttu, en yakın koltuğa götürüp oturttu, bol sulu bir viski getirdi, kendisi de birkaç damla viski damlatılmış su bardağını alıp karşısına yerleşti, nerdeyse hiçbir şey konuşmadan, diz dize içtiler öyle, Yusuf Aksu ona, o Yusuf Aksu'ya dikiyordu gözlerini, Yusuf Aksu onun görüntüsünü bir daha silinmemesiye beynine kazımaya çalışıyor, o Yusuf Aksu'nun varlığından yayılan hüznün tüm varlığını sardığını duyuyor, kimsesiz bir çocuk söz konusuymuş gibi, içinde tuhaf bir acıma duygusu büyüyor, bunu gizlemek için sürekli gülümsemeye çalışıyor, yanaklarını okşamamak için kendini zor tutuyordu. Her şey küçük bir karara bağlıydı, Yusuf Aksu birden bir girişimde bulunsa, Cazibe Çelebi hiç duralamadan kendine çekebilirdi onu, köşe dönülebilirdi.

Ancak, Yusuf Aksu, gerektiğinde “Ya o, ya ben!” demek üzere, karşıtına ne zaman yol vereceğini sorar gibi, rejiminin ne zaman biteceğini sordu. Cazibe Çelebi’nin gülümsemesi bir başka gülümsemeye dönüştü o zaman, “Rejim bir yaşama biçimidir, hocam,” dedi. Sonra onun küçük ellerine, iyice kırışmaya başlamış yüzüne, kucağında oturur gibi duran küçücük göbeğine baktı, “Dahi mahi, ama bir köylü,” diye düşündü, “içi geçmiş bir köylü: sevdiği yemeklerden belli.” Kolundaki küçücük saate baktı, “Hocam, benim uykum geldi,” dedi.

“Peki, kalktım, gidiyorum,” dedi Yusuf Aksu, dediği gibi de yaptı.

İşin tuhafı, bir iki dakika sonra, sokakta, ağır ağır evine doğru yürürken, en ufak bir kızgınlık yoktu içinde: Cazibe Çelebi’nin uykusu gelmiş, bunu da içtenlikle söylemişti. Öyle görünüyordu ki Yusuf Aksu’nun tüm bu aşk atılımları boşa dönen bir çarkın deviniminden başka bir şey değildi: tutkusu bedeninin derinliklerinden gelmiyordu, yüzeyindeydi. Belki de yüzden, tutku yüzünde, gözlerinde, ellerinde açık açık okunmaktaydı: Cazibe Çelebi’nin hep somut adımı beklerken, dostları, gazeteciler, ressamlar, hatta işadamları, devinimlerini doğru yorumluyor, yanlarından ayrılır ayrılmaz, “yılın aşkı” diye niteledikleri bu konuyu konuşmaya başlıyor, peşrevi bitirip gerçekten kucaklaşmalarını sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Dostları arasında bunu beklemeyen, gerçekleşmesini istemeyen bir kişi varsa, o da Firuz Polat’tı. Bu işe gırtlağına kadar batmış olan Bayram Beyaz bir yana bırakılırsa, yakın dostları, kendisine Maçka Çarşambaları’nda gerekli saygı ve ilgiyi göstermelerine karşın, Cazibe Çelebi’nin biraz uzağında ve serüvenin dışında kalmayı yeğler görünüyorlardı. Ancak, o, Firuz Polat, kesinlikle karşıydı bu ilişkiye; geçmişi oldukça karanlık olan bu kadının hocanın düzeyinin çok altında kaldığını, “ölümsüz düşünce”nin bayağı tutkulara tutsak edilmesinin onaylanamayacağını söylüyor, Yusuf Aksu hayranlarını, kendisi okurlarını yitirecek diye korkuyor, “Bundan sonra hocanın yaşamında bir tek olumlu değişiklik olabilir: kitabını bitirmesi,” diyordu. Zaman zaman, korkularında haklı olduğunu düşündürtecek belirtiler de yok değildi. Örneğin, bir akşamüstü, galeriye girip de Cazibe Çelebi’yi göremeyince, gözlerini kendisine diken birkaç resim tutkununa, şaşkınlığını açıklarcasına, “Bayan Çelebi’ye bakmıştım,” dedi. Ressamlar arasında, belki de Çelebi ve bayan sözcüklerini bağdaştıramadıkları için, gülenler oldu. Yusuf Aksu, hızla dışarıya çıktı, içinden ağlamak geliyordu.

Gene de pes etmedi, üstelik, kederini içine gömmeyi başardı: kalabalık üzerinde yarattığı hayranlığın yardımıyla Cazibe Çelebi'nin hayranlığını kazanmak içgüdüsüyle, birkaç hafta öncesiyle karşılaştırılınca, bayağı konuşkan olmuştu; böylece, gerek Maçka Çarşambaları, gerek hayran ve dostlarının gittikçe sıklaştırdıkları şölenlerde, büyük bunalımına karşın, daha canlı ve daha güleç bir insan oldu. Bir zamanlar, Bayram Beyaz'ı kendine bağlayabilmek için durmamacasına yeni bilgiler aradığı gibi, bu kez de, kalabalığı, dolayısıyla Cazibe Çelebi'yi kendine çekebilmek için, anılarında ve ansiklopedi sayfalarında yeni çıkışlar, yeni gözlemler, yeni nükteler, yeni söylem biçimleri aradı, yeri geldikçe kullandı. Hiç kuşkusuz, tüm yüzeyselliklerine karşın, nükteler de, gözlemler de Cazibe Çelebi'yi aşıyordu genellikle, daha çok başkalarını etkiliyordu, ama, en azından Cazibe Çelebi' nin toplantıları boşlamasını önlediğine göre, sürdürülmeye değer demekti. Şimdi, biraz da çevresindekilerin çok değişik yerlerden gelmiş olmalarının etkisiyle, en büyük uzmanı olduğu söylenen dilbilimin sınırları içinde kalmak gibi bir kaygısı yoktu; aydınların, sanatçıların, bilim ve işadamlarının ezici çoğunluğu gibi, o da her konuda görüş bildiriyordu; görüşleri genellikle herkesin görüşleriyle çakıştığı, hatta olup bitenleri pek izlemediğinden, çok daha yüzeysel kaldığı için özgün, derin ve etkin görüşler olarak algılanıyor, genellikle kesin tarih ve özel adlarla desteklendikleri için de, kendisiyle ilk kez karşılaşan sıradan bir yazarın söylediği gibi, kesinlikleri hiçbir zaman tartışma konusu olmuyordu; tam tersine, bellek gücü bir tür hokkabazlık gibi büyülüyordu insanları. Söz ettiği olayların yerleri ve tarihleri günlük dilin sözcükleri gibi bir şeydi onun için, ağzından öylesine doğal bir biçimde çıkıyorlardı ki hayran olmamak kolay değildi. Cazibe Çelebi'den çok daha üstün kadınlar onunla onun istediği ilişkiyi kurabilmek için çok şeyler verebilirlerdi. Ama Yusuf Aksu Cazibe Çelebi dışında hiçbir kadına alıcı gözle bakmıyordu.

İlk kez bir Maçka Çarşambası'na katılan felsefe profesörü Rasin Ege, onu pohpohlamak amacıyla, Yusuf Aksu bir dilcidir, her dilci dile değer verir, öyleyse Yusuf Aksu da dile değer verir türünden bir uslamlamadan yola çıkarak "adına dil dediğimiz canlı varlığın" dünyanın yüzünü, insanın içini aydınlatan, her şeyi bozmadan güzelleştiren, tanrısal bir ışık olduğunu söyleyince, Yusuf Aksu gençlik arkadaşı arkasından itmiş gibi yerinden fırladı, "Hayır, hayır! Öyle değil, tam tersi: kartonun üstüne yapılan resim nasıl kartonu salt karton olmaktan çıkarırsa, dil de ya dokunduğu her şeyi

bozar, ya da hiçbir şeye dokunmaz,” dedi, sonra da nedenlerini sıralamaya başladı.

Yazık ki, konuşmasının en coşkulu yerinde, göz ucuyla Cazibe Çelebi’ye bakacağı tuttu: Cazibe Çelebi’nin çerçeve içine alınmış gözleri sözlerinden hiçbir şey anlamadığını, bunun sonucu olarak, hiç mi hiç etkilenmediğini söylüyordu. “İşte böyle,” dedi, içini çekerek başını önüne eğdi. O sırada, çevresindekilerin düşündüklerinin tersine, kimseciklerin bilmediğini bilen büyük adam değil, yaşamın kapısını aralamaya başlayan bir delikanlıydı, soyut düzlemde bile olsa, tüm yoğunluğuyla ilkgençlik aşkını yaşamaktaydı: rejim engel niteliğini sürdürdüğünden, işi hep aynı ölçüde zordu: sevgilinin yarım saat, bir saat gibi kısa bir süre için de olsa, kendisiyle baş başa görüşmeye boyun eğmesini sağlamak, onunla diz dize oturmak, bir kirazı ağzına vermek, birkaç saniye de olsa parmaklarını avcunda tutmak, yolda yürürken, yalnızca karşıdan karşıya geçerken de olsa koluna girmek, gözlerinin içine bakmak, somurtup otururken hoş bir sözle güldürmek ona bir insan yaşamında ulaşılabilecek en büyük başarılar olarak görünüyor, tüm evreni ona göre değerlendiriyordu; kısacası, nicelerinin kendisinden yaşamı, yaşamın anlamını öğrenmeye çalıştığı Yusuf Aksu, yaşamının bu son evresinde, dünyaya daha yeni gelmiş gibiydi, yaşamı, özellikle de aşkı yeni öğreniyor, daha doğrusu, öğrenmeye çalışıyordu. Buna karşılık, tutulduğu ilk kadın onun şimdi yaşamının son evresinde geçirdiklerini çoktan geçirmiş, hem de kim bilir kaç kez yaşamıştı. Bu nedenle, ister istemez, onun delikanlı atılımlarını yavan ve aykırı buluyor, o elini tutmaya, koluna girmeye, çantasına, eldivenine, sigarasına, çakmağına dokunmaya yeltendikçe, daha erginliğe bile ulaşmamış bir çocukla cilveleşiyormuş gibi bir duyguyla irkiliyor, içinden onu oracıkta yüzüstü bırakıp gitmek geliyordu.

Daha sonra, genç bir gazeteciye anlattığı gibi, hiç kuşkusuz kendisi de ona ilgi göstermişti, ama onun kapıldığı türden duyguların itkisiyle değil, bedensel, duyumsal da değil, bir bakıma toplumsal duyguların itkisiyle, böyle çok ünlü ve çok üstün bir kişiyi baştan çıkarmayı başarmış ilk kadın ününe erişmek amacıyla girişmişti buna; Yusuf Aksu kendisi için tıpkı altı ayda bir değişen giyim biçimleri gibi bir modaydı, tüm modalar gibi de geçiciydi; üstelik, ilk atılım geçtikten sonra, şimdi onu sıkıcı bulmaya başlıyor, kimi davranışları sinirine dokunuyordu. Amacı herkesin gözleri önünde onunla bir süre büyük bir aşk yaşar gibi görünmekti; ama, şimdi,

Yusuf Aksu, beceriksiz bir delikanlı gibi, tutkusunu herkese belli ettiğine göre, onu yüzüstü bırakıp gitmenin *femme fatale* ününün pekiştirilmesi bakımından daha da yararlı olup olmayacağını düşünüyordu. Ancak, Yusuf Aksu'nun büyük ilgi odağı olduğu bir dönemde, onu yüzüstü bırakmanın, başta solcular olmak üzere, herkesin öfkesini çekmesinden korktu. Böylece, onu bırakmak yerine, tutumunu yumuşatmaya, hatta, onunla olabildiğince sık görünerek ilişkilerinin yakınlığı konusunda kuşku bırakmamaya karar verdi: söz konusu böyle bir adam olunca, görünüşle yetinmekte hiçbir sakınca yoktu. Böyle diyordu, ama, kimi tanıdıklara göre, onu bedensel olarak istediği zamanlar da olmuştu.

Yusuf Aksu, bir akşam, galeride bir süre oyalandıktan sonra, bir kez daha düş kırıklığına uğramış olmanın sıkıntısıyla, ağır ağır eve doğru yürürken, gözleri bir manav sergisine takıldı, birkaç saniye süresince, öyle durup özenle sergilenmiş meyvelere baktı, Cazibe Çelebi'yi Maçka'ya çağırışının üzerinden nerdeyse koca bir yıl geçtiğini ayrımsadı, "Koca bir yıl!" diye mırıldandı. Bir süre daha baktı meyvelere, elmaları ilk kez dallarında gördüğü akşamı, uçsuz bucaksız bahçeyi anımsadı, birden ağlamak geldi içinden: o sıralarda Cazibe Çelebi'yi tanımıyordu daha, yalnız varlığını biliyor, gittiği yerlerde gözleriyle onu arıyordu, bir eksiklik olarak duyuyordu onu, oysa gerçek eksiklik onu tanıdıktan, yani o bir eksiklik olmaktan çıktıktan sonra başlamıştı, ağır, katlanılmaz geliyordu. Nerdeyse hıçkırmaya başlayacaktı, başını önüne eğerek yürüdü. "Böyle, gecenin karanlığında, tek başıma sokaklarda yürümenin benim için ne demek olduğunu bir bilse!" diye söylendi. Buna karşın, işkenceyi uzatmak istermiş gibi, dönmek için daha uzun bir yol seçti. En sonunda, tam evinin sokağına sapmak üzereyken, Cazibe Çelebi gibi ince ve uzun, ama çok daha genç bir kadın yolunu kesti.

"Özür dilerim, siz Yusuf Aksu değil misiniz?" diye sordu.

Yusuf Aksu bir düşten uyanmış gibi, şaşkın şaşkın genç kadına baktı.

"Evet, adım Yusuf Aksu," diye yanıtladı.

"Siz çok büyük bir adamsınız, çok önemli bir bilim adamısınız, bir Türk kadını olarak, sizinle gurur duyuyorum," dedi kadın. "Kendinize iyi bakın, Türkiye'de bir Yusuf Aksu daha yok!"

Yusuf Aksu büsbütün şaşırdı.

“Bunu da nerden çıkardınız? Nerden biliyorsunuz?” diye sordu.

“Bilmiyorum, inanıyorum,” dedi kadın. “Ben de buralarda oturuyorum, ama, o kadar istememe karşın, bugüne kadar size hiç rastlayamamıştım. İzin verirseniz, elinizi sıkmak istiyorum.”

Yusuf Aksu ne söyleyeceğini bilemedi, utangaç bir çocuk gibi elini uzattı yalnızca, kadın elini coşkuyla sıkarken, o yüzünün kızardığını duydu.

“Yanaklarınızı da öpebilir miyim?” dedi kadın.

Yusuf Aksu yanıt vermedi, ama kadının uzanıp yanaklarını öpmesine sesini çıkarmadı, sonra hiçbir şey söylemeden yürüdü. Apartmanın kapısına gelince, dönüp geriye baktı: kadının, hep aynı yerde, kendisine bakmakta olduğunu gördü, Cazibe Çelebi’den çok daha genç ve çok daha güzel olduğunu düşündü, “Saçma, saçma, her şey saçma!” diye söylendi. Kapıdan içeri girerken, elinde elinin, yanaklarında dudaklarının yarattığı duyumu düşündü: güzeldi, hem de hep sürer gibiydi; buna karşılık, kadının Cazibe Çelebi’den çok daha genç ve alımlı olmasına karşın, hiçbir olağandışılığı yoktu, üç aşağı beş yukarı Cazibe Çelebi’nin ellerinin ve dudaklarının uyandırdığı duyumdu. Öyleyse onun ellerinin ve dudaklarının dokunuşunu bu kadar olağanüstü, bu kadar çekici kılan neydi? “Ben mi büyütüyorum?” diye sordu kendi kendine. Yanıt bulamadı.

Dairesinin önünde, anahtarı kilide sokacağı sırada, kapı kendiliğinden açılıverdi, karşısında Cemile hanımı gördü.

“Hoca, sana ne oldu böyle? Yüzün kâğıt gibi,” dedi.

“Bir şeyim yok,” dedi Yusuf Aksu, kapıdan içeriye girdi.

Cemile hanım arkasından gelip önüne geçti gene, yumrukları belinde, tepeden tırnağa süzdü onu.

“Gene oradan mı geliyorsun?” diye sordu.

“Evet, gene oradan geliyorum.”

“Başka bir bildiğin yer mi var ki? Varsa da orası, yoksa da orası!”

“Yok,” dedi Yusuf Aksu, derin derin içini çekti, çok uzak bir yoldan gelmiş gibi, bitkin bir biçimde koltuğuna bıraktı kendini, solgunluğunu gizlemek istercesine, yüzünü ellerinin arasına aldı, gözlerini yumdu, öylece kaldı. Gözlerini yeniden açtığında, Cemile hanım, bir elinde çok sevgili

kasetçaları, bir elinde içi kaset dolu bir naylon torba, gene başucunda dikiliyordu.

“Hoca, bak, ne getirdim,” dedi: “Bunlar sana iyi gelir.”

“Onlar ne, ilaç mı?” diye sordu Yusuf Aksu.

“İlaç değil, kaset!”

Cemile hanım torbayı halının, kasetçaları sehpanın üstüne koydu, karşıdaki koltuğun ucuna ilişti, türkülerin aşk acısını yatıştırmakta dünyanın tüm ilaçlarından daha etkili olduğunu, insanların bu nedenle bu kadar çok türkü söyleyip türkü dinlediklediklerini söyledi. Yusuf Aksu, Cemile hanımı tanımasa, kendisiyle alay ettiğini düşünecekti.

“Cemile hanım, benimle alay etmiyorsun herhalde?” dedi.

“O nasıl söz? Denemesi bedava!” diye atıldı Cemile hanım, çok önemli bir iş yapar gibi kasetçalara gözde kasetlerinden birini koydu, “Yum gözünü de dinle şunu,” dedi.

Yusuf Aksu gözlerini yumdu, ama yükselen cızırtılı sese pek kulak vermedi, sözlerini anlamaya da çalışmadı, ister yerli olsun, ister yabancı, şarkılara hiçbir zaman ilgi duymamıştı, gözlerini açıp Cemile hanıma kasetçalarını kapatmasını söylemeyi düşünürken, birdenbire, çok derinlerden gelen bir sesin, dünyanın en doğal sözünü söyler gibi, *“Yâr yüzüne yüz yıl baksam az gelir”* dediğini duydu, bir iki kez gördüklerinin yüzünü anımsayabilirken, Cazibe Çelebi’den ayrıldıktan sonra, yüzünü bir türlü gözlerinin önüne getiremeyişini düşündü, tepeden tırnağa titredi, gene gözlerinin önüne getirmeye çalıştı bir süre, olmadı, o hep silik kalan yüzü belirginleştirmeye çalışırken, bir gurbet türküsünün iki dizesi: *“Kadrimi bilmezin eline düştüm”* ve *“Eğil dağlar benim sılam görünsün”* dizeleri beyninden ve bedeninden güçlü bir elektrik akımı gibi geçti. Gözlerini açtı, ne diyeceğini bilemedi: ilk bakışta, bu dizelerle kendi durumu arasında hiçbir koşutluk yoktu, hiçbir zaman İstanbul dışına çıkmamıştı, Cazibe Çelebi’yi değerbilmez diye yargılamak da haksızlık olurdu; ama, işte, bunca yıllık evinde, yatağının üstünde, yadsınmış, bırakılmış buluyordu kendini, daha doğrusu türkünün dizeleri yadsınmış, bırakılmış bir adam olduğunu söylüyordu ona, kendisini, özellikle kendisini anlatıyordu. “Tuhaf! Çok tuhaf!” diye mırıldandı. Gurbet türküsünü izleyen türküleri daha bir dikkatle dinledi, “İnsanlar ne çok acı çekmişler!” diye düşündü. “Acı

çekmemiş olsalar, bunu böyle söyleyemezlerdi!” Ama, bir kez daha, ona öyle geliyordu ki yalnızca kendi acılarını belirtmekle kalmıyordu dizeler, acıyı yayıyor, dinleyene de dinleyenin kendi acısı olarak, hem de acının kendisinin bile ulaşamayacağı bir keskinlikle duyuruyorlardı. Bir şey daha yapıyorlardı: acının doruk noktasına ulaşmış olmaktan mı, acının paylaşıldığını, hepimiz için olduğunu görmekten mi, gereğince dile getirilmesi bir bakıma onu azaltmak olduğundan mı, bilinmez, insan, bunaltıcı bir yerden günlük güneşlik bir açıklığa çıkmış gibi, bunalımın hafiflediğini, sızının köreldiğini duyuyor, “Acı var, doğru, ama dünya da var,” diyordu.

Cemile hanım, hep öyle oturup dinlerken, usul usul ığralanıyor, bu arada, türküler anlattıkları dünyaya ondan yansıyormuş gibi, gözlerini Yusuf Aksu’dan ayırmıyor, yüzünün ve bedeninin hiçbir devinimini kaçırmamaya çalışıyordu.

“Hoca, ben artık gideyim, ama bunlar sende kalsın,” dedi, “canının istediği gibi çalıp dinlersin.”

“Ben mi? Bunları mı? Nasıl?” diye kekeledi Yusuf Aksu, uzun bir düşten uyanmış gibiydi.

Cemile hanım, yarı şaşkın, yarı üzgün, kasetçaları nasıl kullanacağını gösterdi ona, denemesini de yaptırttı, “Bunları koy, dinle, fazla da düşünme, bence değmez,” deyip doğruldu, sonra, kapıdan çıkmak üzereyken, geriye dönüp gülümsedi, “Bak, hoca, fiş prizde değilse, teyp çalışmaz, sakın unutma!” dedi. Ama, ağır ağır merdivenden inerken, gözleri yaşlarla doldu, “Allah’ın garibi!” diye söylendi. “Her şeyi en iyi o bilir diyorlar, ama bir teypi çalıştırmayı bile bilmiyor, bir kadına sarılmayı bile bilmiyor! Nasıl adam olacak ki bu adam?” Gözlerini kurulayıp evine girdi. Bayram Beyaz Yusuf Aksu’yu görmeye gitmeye hazırlanıyordu, “Otur oturduğun yerde,” dedi. “Bırak, herif bir gece de kafasını dinlesin: çok yorulmuş, erkenden yatacak!”

Yusuf Aksu yatmadı, nerdeyse hiç ara vermeden, önlü arkalı üç kaset dinledi. Üçüncü kasetin sonuna doğru, hep başkalarının acılarını dinlemesine karşın, kendi ağzıyla içini dökmüş gibi rahatladı. Hiç kuşkusuz, tam bir rahatlama denilemezdi buna, Cazibe Çelebi’nin kapısından çıktığı andaki keder içinde taş gibi duruyor, ağırlığını da, sızısını da duyuruyordu, ama, çelişkin bir biçimde, ağırlık da, sızı da eskisine göre

hem çok daha önemli, hem çok daha katlanılır bir nitelik kazanmıştı. Bu beklenmedik esenlik içinde, ne zamandır hiç kimseyle konuşmadığı, yalnızken de hiç anımsamadığı büyük soruna, yaşamının kuramına döndü birdenbire, bu dinlediği türkülerin, tüm türküler ve şarkılar gibi, ilk dile doğru bir atılım, insanın elini kolunu bağlayan, iletişimsizlik içinde boğulacak duruma getiren dilin zincirlerini koparma yolunda bir çaba olabileceğini düşündü. Aynı anda, Cemile hanımın küçük kasetçalarından, yalnızca yumuşaklığı, sıcaklığı ve perdelenimleri bile insanın içini tarihöncesinin özlemiyle dolduran bir kadın sesi yükseldi. Öyle güzel, öyle ezgili, öyle kesintisiz, öyle eklemlenimsizdi ki Yusuf Aksu türkünün sözel içeriğine kulak vermedi, yalnızca sözcüklerin yerel niteliği çekti dikkatini, bu sözcüklerin, tıpkı Cemile hanımın kimi sözcük ve deyimleri gibi, ilk dilin kendisinin olmasa da anısının benliklerden tümüyle silinmediği dönemlerin izleri ya da özlemi olabileceği geldi usuna. Ne olursa olsun, kasetteki kadının sesi gibi türküsünün ezgisi de dil öncesinden bir şeyler içeriyor, tüm insanların aynı eklemlenimsiz dili konuştuğu ve tek tek her insanın bir türküsü ya da ötüşü bulunduğu dönemden bir şeyler getiriyordu. Kalktı, yeryüzünü sorgulamak istercesine, pencereden dışarıya baktı: karşı kıyıdaki birkaç ışık noktası bir yana, her yer karanlık içindeydi. “Evet, her şey apaçık ortada,” diye söylendi: şimdi ona öyle geliyordu ki resim, heykel, yazı, tüm insan yaratımları dilden, bildiğimiz dilden önce doğmuş olabilirdi, ama müzik, yani çalgılar, ezgiler, şarkılar kesinlikle dilden sonra doğmuştu, insanlar mutlu dönemlerin yitirilmiş iletişimini yeniden sağlamak için ona başvurmuşlar, ötüşü, çığlığı, gülüşü onunla yeniden kurmuş, yaşamı onunla anlamış, onunla anlatmışlardı, bugün de aynı şeyi yapıyorlardı.

Yusuf Aksu ertesi gün de her şeyi bir yana bırakarak Cemile hanımın kasetçalarından onun türkülerini dinledi. Çoğu radyodan doldurulduğundan, arada bir, türküyü sunan kişinin kısa konuşması da geçiyor, Yusuf Aksu o zaman türküyle konuşmayı karşılaştırarak geceki gözleminde: müziği ilk dile doğru bir atılım olarak tasarlamakta haklı olduğunu düşünüyor, bir kaset bitti mi hemen arkasından bir yenisini koyuyordu. Birden, güçlü bir erkek sesi odayı dolduruverdi. Yusuf Aksu donmuş gibi öyle durup dinledi: türkünün sözleri geleceğe yönelikti: *“Bu ayda olmazsa gelecek ayda, on bir ayın birisinde gidelim!”* Ozanın eski takvime göre konuştuğunu düşünemedi, tutkun kişinin, bu ay gidemediğine göre, o yıl önünde kalan on bir aydan birinde gitmeye hazır olduğunu tasarladı; dün akşamdan beri

dinlediği türkülerde ilk kez karşılaştığı bu iyimserlik serinliğe benzer bir şeyler estirdi içinde. Cazibe Çelebi'nin rejimi karşısında fazla karamsar olmamak gerektiğini düşündü, belki o da şu on bir ayın birinde o tutkudan bu tutkuya gelebilirdi. Türkü oldukça uzun bir süre sürdürdü etkisini. Onda ilk kez alışılmıştan kopma isteği uyandırdı. Hemen kalkıp gidecek değildi, ancak gene de tuhaftı: tüm yaşamı boyunca oturmuş, evin dışında kalan her şeyden ürkmüş olduğunu unuttu, on bir ayın birinde Cazibe Çelebi'yi de alarak buralardan gitmeyi kurdu. Sonra derin derin içini çekti, "Ben bayağı saçmalıyorum: nereye gideceğim ki?" diye söylendi. Sonra kasetçalara bir kaset daha koydu.

Öğleye doğru, Cemile hanım geldi, tıraş olmuş, giyinmiş, daha kendisi uyurken hazırladığı kahvaltıyı bitirip masayı toplamış olduğunu gördü, sonra, büyük bir sevinç içinde, kasetçalarının salona açılan çalışma odasında çalmakta olduğunu ayrımsadı.

"Yav, hoca, bakıyorum, benim türküleri sevmişsin," dedi.

"Sevdim, çok sevdim," dedi Yusuf Aksu.

"Biliyordum, benim türküleri herkes sever," dedi Cemile hanım, kasetçalarının başına gitti, sesini biraz açtı, "Bak, hoca, bir Karadeniz türküsü!" diye seslendi, türküdeki adama kendisi de katıldı: *"Ağaçlar yuva dolu, kuş kadar olamadım!"* İçini çekti, gözlerini ona dikti, "Tıpkı bizimki gibi," diye söylendi. Kasetçaların sesini iyice açtı, tüm şirinliğiyle gülümsedi, "Duyuyor musun, hoca? Küçük müçüktür, ama iyi teyptir: istersen, bağırtabilirsin, kimi türküler bağırtılmak ister," dedi, sonra, düşüncesini değiştirmiş gibi, birdenbire sesi kıstı, "Neyse, biz gene de senin gibi kısık çalalım; bakarsın, Ercan'ın yerine koydukları herifin hükümete senin türkü dinlediğini yazacağı tutar, başımız belaya girer."

Söylediğine kendisinin de inanmadığını göstermek istercesine, bir kahkaha attı, bedeninin kocamanlığına karşın, keklik gibi sekerek mutfağa gitti, öğle yemeğini hazırlamaya girişti. Şimdi Yusuf Aksu, çalışma odasında, masasının başında, önünde açık bir ansiklopedi, gözleri tavanda, öylece oturuyor, yeni bir türküyü dinliyordu, yemeği birlikte yemeyi önerdi. Cemile hanım dakikasında geri çevirdi öneriyi, sonra gözlerini gözlerine dikerek Cazibe'ye gidip gitmeyeceğini sordu, "Hayır!" yanıtını alınca, "Doğrusu da bu," dedi. "Her gün her gün gidip de ne diye burnunu büyüteceksin ki? Teyp sende kalsın, otur, türkünü dinle!"

Yusuf Aksu da öyle yaptı, oturup türküsünü dinledi. Ama türküler de pek sarmadı, kasetçaları kapatıp ansiklopedilerinin arasına döndü, iki büyük duvarı kaplayan kocaman ciltler üzerinde dolaştırmaya başladı gözlerini, ama birden kendisi onlara değil de onlar kendisine bakıyorlarmış ve, bunca yıllık içli dışlılıktan sonra, kendisini acımasız bir biçimde yargılıyorlarmış gibi bir duyguya kapıldı, büzüldükçe büzüldü olduğu yerde, birkaç dakika sonra, hiçbirine el sürmeyi göze alamadan, usulca salona döndü. Pencerenin önüne oturdu. Dışarıda her şey güneşin altında ışıl ışıldı, Marmara'nın çırpıntılı suları kıvılcımlar saçıyor, hava da deniz gibi bir tür sıvıya dönüştüğünden olacak, kıvılcımlar sanki pencerelere kadar yükselerek insanın gözlerini kamaştırıyordu. Şilepler, büyüklü küçüklü tekneler ağır ağır yol almaktaydı. Yusuf Aksu'nun dilinin ucuna "On bir ayın birisinde gidelim!" dizesi geldi. Gözlerinin yaşardığını duydu: bu uçsuz bucaksız şenlik görüntüsünün içine her şeye karşın bir keder karışmış olmalıydı, öyle düşündü. Yıllar yılı, karşı kıyıda yeşilliklerin azalıp yerlerini yavaş yavaş birbirinden çirkin yapıların almasını açgözlülerin hoyratlığının değil de doğanın değişimi sonucu, gemilerin ağır ağır ilerleyişini insanların istemlerini değil de martılar ve karabataklar gibi kendi yazgılarını izlemeleri olarak görmüştü. Şimdi, bulanık bir biçimde, her şeyde insanların varlığını duyuyor, Cazibe Çelebi'ye duyduğu aşk nedeniyle onların serüvenine katıldığını sezinliyordu. Koltuğuna döndü, oturup gözlerini yumdu. Neden sonra, kırlangıç çığlıklarıyla uyandı.

Kırlangıçlar gene hep öyle mavi, ama eski parıltısını yitirip donuklaşmış gökyüzünde, kalabalık mı kalabalık, hep birlikte, çığlık çığlığa uçuyor, oluşturdukları sürüler dönüyor, bükülüyor, yükseliyor, alçalıyordu, birbirlerini sıyırırcasına, ama hiç birbirine değmeden. İçini çekti, "Gerçek dil onlarınki, yaşamdan ve devinimden ayrılmıyor hiçbir zaman," dedi kendi kendine; der demez de bunu ilk söyleyeni anımsadı, gene gözleri yaşardı. Kapı çalındığında gökyüzü çoktan kararmıştı, ama o hep aynı yerde, aynı biçimde oturuyordu. Kalkıp kapıyı açtı. Firuz Polat gene durgun ve kederli görünüyor, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gülümsüyordu. "Gün boyunca hastalarla uğraştıktan sonra, hocamızın dinlenmiş ve dost yüzüyle karşılaşmak ne güzel!" dedi. Firuz Polat'a dönerek "Değil mi?" diye sordu. O da başıyla onayladı, ama gözlemi paylaşmıyor, hem de gözlemi doğru çıkarmadığı, doğası doğasına, kafası kafasına uymayan bir kadın yüzünden dinginliğini yitirdiği için nerdeyse kızıyordu ona, saygısı ve sevgisi hep sürmekle birlikte, son günlerde *Çuvaldız*'da adını çok az anmaktaydı.

Aynı akşam, Yusuf Aksu, Bayram Beyaz ve Zeynel Duman'ın Kızıl Tosbağa'yla, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'yla kendisinin Mercedes'le geldikleri şu denize yukarıdan bakan lüks lokantada da gene asıktı suratı. Tüm soruları kısacık yanıtlarla geçiştiriyor, sonra dalıp gidiyordu. Suskunluğu dostlarına da geçti, aynı masada, her biri kendi dünyasında, sanki kıtlıktan çıkmış gibi, rakıya ve mezelere daldılar. Suskunluk öylesine ağırdı ki ne uzaklarda ışıldayan denize baktıkları vardı, ne çevrelerinde yemek yiyen, konuşan, şakalaşan insanlara. Bu nedenle, masalarının başına dikilip kendilerine, özellikle de Yusuf Aksu'ya bakarak gülümseyen kara giysili, ak gömlekli, ak kelebek kravatlı, yakışıklı genç adamın ayrımına bile varmadılar uzun süre. En sonunda, rastlantıyla başını kaldırınca, Yusuf Aksu onunla göz göze geldi, çok güçlü bir ışık vurmuş gibi gözlerini ovuşturdu, bir kez daha, uzun uzun baktı genç adama, "Ama, ama, sen, sen..." diye kekeledi.

"Evet, hocam, ben Murat, Beşinci Murat; saygılarımı sunarım," dedi genç adam.

"Ama sen, burada, böyle..." diye kekeledi Yusuf Aksu.

"Evet, hocam, ben, burada, böyle," diye yineledi genç adam. "Ben her kılığa girerim, ama baş kılığım budur, çünkü benim en iyi bildiğim ve en kolay bulduğum iş garsonluk."

Şimdi yalnızca Yusuf Aksu ve masasındakiler değil, komşu masalardaki çoğu insanlar da bir ona, bir Yusuf Aksu'ya bakmaya başlamışlardı. Beşinci Murat kızardı, gene de uzaklaşmadı; tam tersine, Yusuf Aksu'ya doğru eğildi.

"Hocam, sizin büyük bir derdiniz olmalı," diye fısıldadı. "Çok kederli görünüyorsunuz! Öyle kederlisiniz ki yüzünüze bakınca içi sızlıyor insanın."

Yusuf Aksu bir şeyler söyleyecek gibi oldu, ama yalnızca gülümsemekle kaldı, "Ne yaparsın?" dercesine elini salladı.

"Hocam, çok düşünüyorsunuz, çok da yalnızsınız, korkunç yalnızsınız," diye fısıldadı Beşinci Murat, saygıyla eğilerek uzaklaştı. Ancak, masaya bir şeyler getirildiği her seferde, o da gelerek garsonları denetliyor, her seferinde birtakım gözlemlerde bulunuyor, zararsız şakalar yapıyordu.

“Senin hoca bu akşam hiç gülmüyor,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Beşinci Murat bir süre düşündü.

“Çok düşünüyor da ondan herhalde, efendim,” diye yanıtladı. “Çok düşünüyor, ama, çok düşündüğünden, ulaştığı en özgün sonuçları bile birer yineleme gibi görüyor, bu da onu sıkıyor. Benim garson düşüncem bu, efendim.”

“Olağanüstü bir gözlem,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Sonunda, Yusuf Aksu’yu ne Beşinci Murat güldürebildi, ne arkadaşları. Ama Beşinci Murat’ı yeniden gördüğü için eskisinden daha az kederli olduğu söylenebilirdi. Lokantadan ayrılırken, gülümseyerek elini uzattı ona.

“Hani, bir akşam kalkıp bana gelecektin?” dedi.

“Geleceğim, hocam, çok yakında geleceğim,” dedi Beşinci Murat, ama sanki gelmesini engelleyen bir şey varmış gibi titriyordu sesi; en azından, Yusuf Aksu’ya böyle geldi. O akşam, eve döndükten sonra, belki on kez, “Neden gelmiyor ki?” diye sordu kendi kendine. Bir açıklama bulamadı. Ertesi sabah da gözlerinde onun görüntüsüyle uyandı, “Çok kederli görünüyorsunuz! Öyle kederlisiniz ki yüzünüze bakınca içi sızlıyor insanın,” deyişini işitir gibi oldu. Eli, nerdeyse kendiliğinden, Cemile hanımın kaset torbasına gitti, gelişigüzel bir kaset alıp kasetçalara koydu, tam başını yastığa koyup gözlerini yummak üzereyken, dört bir yana güneş dolmuş gibi oldu: bir Azeri türküsüydü dinlediği, biraz üzerinde durulunca, sözcüklerin kendine özgü söylenişleri, dizelerin kendine özgü yapısı dışında, ötekilerden ayrılan fazla bir yanı yoktu, ama, bu söyleyişler ve yapılar, insanda dilden başka bir dil kullanılıyormuş, dilin ötesine geçiliyormuş gibi bir duygu uyandırıyor, bu da, tuhaf bir biçimde, her şeyi sevince dönüştürüyordu; bir adam, yumuşacık bir kadın sesiyle, ama kararlı ve inançlı bir biçimde, sevdiği kadına, *“Sına mene, sına mene, sına yâr, sına yâr,”* dediğine göre, tüm türkü bir süreklilik, bir sürekli denge dileği olarak beliriyordu; türküyü söyleyenin bir kadın olmasına ve sözcükleri ağzında çok değişik bir biçimde döndürmesine karşın, birdenbire dalıverdiği dinginlik içinde, bu türküyü bir türkü olarak değil de kendi özgün duygularının anlatımı olarak, dünya kuruldu kurulalı ilk kez, somut bir Yusuf Aksu olarak elle tutulur bir Cazibe Çelebi’ye söylüyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Nerdeyse olduğu gibi görüyordu onu, kendisine güvence

verirken, yüzünde beliren mutluluk anlatımını izliyordu. Türküye dil aracılık ediyordu, ama bu dil türküde doğuyor, toprağı sulayan su gibi iletişim oluyordu. Dil de, işte gene aynı gözleme gelmekteydi, türkü de dil öncesinden bir şeyler içeriyor, en azından yalnızca doğanın konuştuğu ve herkesin bir dili değil, bir türküsü, bir ötüşü bulunduğu bir dönem yaşandığını iyice sezdiriyordu. Belki de bugüne kadar bu dizeleri bilmediği, daha doğrusu bugüne kadar bu dizeleri bugün olduğu gibi yaratamadığı için Cazibe Çelebi'ye ulaşamadığını düşündü. İşte, dilin ilk döneminden kalma bir yabanıllıkla aşkın sınırsızlığını söylüyordu: *"Künde yüz yol sene gurban olardım/ Gorhuram ki diyeler çoh az olar"*. Türkü biter bitmez, başa döndü, yeniden çaldı. Bu kez de aynı coşkuyu duydu. Cemile hanım kahvaltısını hazırlamaya geldiğinde, belki yirminci kez aynı türküyü dinliyordu. O gittikten sonra da sürdürdü dinlemeyi. Saat ona doğru, türkü kasetten değil de kendi gırtlağından çıkıyormuş gibi soluk soluğa, telefonu önüne çekti, iki haftadan beri ilk kez, Cazibe Çelebi'nin numarasını çevirdi, "Sakın, bir yere çıkmayın: az sonra size bir şey getireceğim," dedi.

Cazibe Çelebi onun en sonunda yaşına yaraşır bir davranışta bulunacağı sanısına kapıldı, sırtında kavuniçi bir sabahlık, ayaklarında aynı renkte terlikler, ağzında uzun bir ağızlığa takılmış ince ve uzun bir sigara, kapıyı yapay şaşkınlıkla açtı.

"Hayrola, hocam, böyle sabah sabah ne oldu?" diye sordu.

Yusuf Aksu önce yanıt vermedi, kararlı adımlarla salona gitti, yemek masasının başında bir iskemleye oturdu, biraz soluklandı, cebinden kaseti çıkarıp uzattı.

"Şunun ilk parçasını bir çalın," dedi.

Cazibe Çelebi kaseti kocaman müzik setine koydu, merakla dinlemeye başladı, önce dudak büktü, sonra gülümsedi, "Bu adam bir çocuk! Daha on altısında bir çocuk!" diye düşündü, gözlerini üzerine dikti, "Evet?" dedi.

Yusuf Aksu "Bu türkü size duygumu iletsin istiyordum!" gibi bir şeyler geçirdi içinden, ama sonunda "Çok güzel, değil mi?" diye sormakla yetindi.

Cazibe Çelebi yaşlı tutkunun nerdeyse çıldırma noktasına geldiğini kesinlikle anladı; bir kez daha, bedenine yeni yeni su yürüyen bir delikanlının bile ondan daha tutarlı davranacağını düşündü, biraz acıma, biraz da sevgiyle baktı yüzüne, fazla acımasız davrandığını, onun bunu hak

etmediğini düşündü, düşüncesine yerleşen bu “çocuk” kavramı Yusuf Aksu’yu birden gençleştirip güzelleştirmiş gibi, ona karşı dizginlenmesi zor bir istek duydu, “Güzel değil, ama siz çok tatlı bir çocuksunuz,” dedi, ilişkilerinde o güne dek attığı adımların en ilerisini attı: sağ elinin ortaparmağını sayfa çevirecekmiş gibi dilinde ıslattı hafiften, sonra onun dudaklarına bastırdı.

Yusuf Aksu bu yanıtın ve bu devinimin tüm sıkıntılarına son verecek bir çağrı olabileceğini sezinledi, ama tüm duygularını, tüm bağlılığını dile getiren türküye dudak büken, onu abartmalı bulan bir insanın en kesin aşk atılımını geri çevirmesinin de büyük bir olasılık olduğunu düşündü, ne gülümsedi, ne bir şey söyledi, öyle durdu karşısında. Böylece, yavaş yavaş, yeniden yaşlı bir adama dönüştü Cazibe Çelebi’nin gözlerinde.

“Şimdi beni yalnız bırakın,” dedi Cazibe Çelebi; “hemen giyinip işe koşacağım.”

Yusuf Aksu, tek sözcük söylemeden, başını önüne eğdi, sehpanın üstünde, kasetin yanında, küçücük bir kibrit kutusu gördü, izlenip izlenmediğini usuna bile getirmeden kasetle birlikte onu da alıp cebine attı, sonra, başı önünde, usulca çıktı, nerdeyse hiçbir şey görmeden, kurulu bir makine gibi, ağır ağır evine doğru yürüdü. “Bu işin olacağı yok,” dedi kendi kendine, ağladı ağlayacaktı. Koca bir yaşam süresince kadınsız yaşamıştı, arada bir içinde birtakım kıpırtılar, gerilmeler olsa bile, hiçbir zaman fazla bir gerilim, özellikle de fazla bir bedensel istek duymamıştı. Şimdi de duymuyordu, son adımı atmaması da bundan, bedeninin bu ağırlığından kaynaklanıyordu belki: tutkunun bedenin derinliğinden, damarlardan, sinirlerden gelmemesindendi. Ne var ki bu durum şimdi, bu yaşında, Cazibe Çelebi’den başka bir şey düşünememesini, Cazibe Çelebi yüzünden bunca acı çekmesini önlemiyordu. Öyle anlaşılıyordu ki düşüncede doğan yaralar bedenin derinlerindeki yaralardan çok daha sızılı, çok daha ölümcül olabiliyordu. “Ne olacak benim bu durumum?” diye söylendi. Belki de biricik çıkış yolu önünde diz çökmek, sanki buna gerek varmış gibi, “Sizi seviyorum, sizinle evlenmek istiyorum!” demekti. Az önce, yapılması gerekeni yapamamıştı. Yapılmayacak bir şey değildi bu, onun için daha zorunu da yapardı, gülünç olmaktan bile çekinmezdi. Ancak, “Hayır, ben istemiyorum!” derse, o zaman, o zaman yalnızca alçalışa değil, onu bir daha hiç görmemeye de boyun eğmesi gerekecekti. Bunu göze alamıyordu.

Anasız babasız bir çocuk gibi, gözleri yerde, omuzları düşük, apartmanın kapısından içeriye girmek üzere olduğu sırada, Bayram Beyaz karşısında belirdi.

“Hocam, ne oldu size böyle? Böyle nereden geliyorsunuz?” diye sordu.

Yusuf Aksu, birdenbire, zifir gibi bir karanlıktan gün ışığına çıkmışçasına gülümsedi.

“Bayram hoca, sen bana bir akıl ver: bu işi ne yapacağız?” dedi.

“Hangi işi, hocam?”

“Hangi işi olacak, Bayram hoca? Hangi işi olacak ki? Çelebi hanım işini! Artık dayanamıyorum.”

“Evet, hocam,” dedi Bayram Beyaz, bir süre düşündü, kılavuz oydu, ama tutmuş çömezinden akıl istiyordu. “Hocam, bence siz bu hanımla açık açık konuşmalısınız.”

“Onunla benim yerime sen konuşamaz mısın?”

“Konuşurum, ama, siz de bilirsiniz ki beni pek sevmez. Sinirlenebilir. Bence sizin konuşmanız daha iyi.”

“Ama yüzüme karşı hayır diyecek olursa, korkarım ki oracıkta ölürüm.”

“Osman Nuri hocaya danışsak nasıl olur, hocam?”

“Hayır, bu işe başkalarını karıştırmayalım.”

“O zaman bekleyelim, hocam.”

“Bekleyelim mi diyorsun?”

“Bekleyelim, bu arada ne yapacağımızı iyice düşünelim.”

“Peki, senin dediğin olsun,” dedi Yusuf Aksu, başı önünde, omuzları düşük, ağır ağır asansöre doğru yürüdü. Evde, bitkin bir biçimde kendini bir koltuğa attı. Güneşin altında denizin oynak ışıltıları, tekneler, karşı kıyıdaki kel yeşillikler gözlerini rahatsız etti. Kalkıp perdeleri çekti. Cebinden Cazibe Çelebi’nin evinden alıp geldiği kibrit kutusunu çıkardı. Önüne koydu. Gözlerini bu kibrit kutusuna dikip durdu öyle dakikalarca. Sanki bu kibrit kutusunun kendisi, ya da burada, kendi sehpasının üstünde durması iç parçalayıcı bir şeymiş gibi, gözlerinin yaşardığını duydu. Sonra kutuyu alıp

açtı. Yarı yarıya doluydu. Çöplerini elini yakacak noktaya gelinceye dek, kımıldamadan tutarak bir bir yaktı. Sonuncu da yanıp bitince, derin derin içini çekti. Birden başı döndü, kemikleri hamur gibi bükülüp oraya yığılacakmış gibi bir duyguya kapıldı. Gücünü toplayarak kalktı, önce kibrit kutusunu Cazibe Çelebi'den aldığı öteki nesnelerin de bulunduğu çekmeceye koydu, sonra mutfağa gitti. Bir süre, ne yapacağını bilemeden, umutsuzca çevresine baktıktan sonra, birden, kararlı bir biçimde, buzdolabına doğru yürüdü. Yarısına kadar dolu bir rakı şişesini alıp birkaç yudum içti. Başı döndü. Duvarlara tutuna tutuna yatak odasına geldi, ceketini, kravatını, hatta ayakkaplarını bile çıkarmadan, yatağının üstüne attı kendini.

Cemile hanım kendi anahtarıyla kapıyı açıp girdiği zaman, Yusuf Aksu ensesi avuçlarında, gözleri kapalı, hep öyle kımıldamadan aynı yerde yatıyordu. Kendisini salonda göremeyince, önce çalışma odasına baktı, sonra kaygıyla yatak odasının kapısını araladı. Onu öyle üzerinde sokak giysileriyle, kendinden geçmiş, belki de baygın olarak yatar görünce, yüreği küt küt vurmaya başladı, hemen koşup elini alnına koydu.

"Hoca, ne oldu, neyin var, hasta mısın?" diye sordu. "Ders bile çalışmıyorsun."

Yusuf Aksu gözlerini açtı.

"Yok, hayır, hasta değilim, şöyle bir uzandım," dedi; ancak durumuna hastalık tanısı koyduğu, dolayısıyla aşkı da bir hastalık olarak gördüğü için nerdeyse minnet duydu ona, sonra, daha da acılı bir sesle, "Ama bunalıyorum, bazı bazı yaşamak bile istemiyorum," diye ekledi.

Cemile hanım üzerine doğru eğilip yüzünü buruşturdu, bu beklenmedik açılmadan sonra, yüzüne yuvalarından fırlamış gözlerle baktı, ama hiçbir şey söylemedi. Yusuf Aksu hiçbir zaman sözünü esirgemeyen bu kadının kendisine şöyle ya da böyle bir çıkış yolu gösterebileceğini düşündü. Birden ona serüvenini anlatmaya karar verdi. Cemile hanım ayrıntılarıyla biliyordu serüveni, gene de, onun ağzından dinleyince, bir tuhaf oldu, fırsat buldukça, bu değnek gibi, üstelik çocuk doğurma yaşını çoktan geride bırakmış kadını aşağılayan gözlemlerde bulundu, sonra, hiç ara vermeden anlattığını görünce, yatağın yanına, halının üstüne bağdaş kurup oturdu, tüm benliğiyle umutsuz çırpınışların, her gün yeniden başlayan acıların öyküsüne verdi kendini, yaşamını anlatmıyormuş da zehir gibi acı bir Sivas türküsü

söylüyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Bunu esinleyen kendisi değilmiş gibi, “Tevekkeli sürekli türkü dinlemiyordu,” diye düşündü. Bunu düşünmesiyle hıçkırmaya başlaması bir oldu: Yusuf Aksu anlattı, o “Vah yavrum, vah garibim!” diye inleyerek hıçkırdı. Gerçekte, ilk dakikalardan sonra, Yusuf Aksu’nun anlattıklarını izleyebildiğini söylemek zordu, anlattıklarından çok anlatışını, sözcüklerinden çok söyleyişini dinliyor, bu da onun acısını tüm yoğunluğuyla benliğinde duymasına yetiyor, böylece, bir bakıma, Yusuf Aksu’nun yattığı yerde, gözleri tavanda, tekdüze bir biçimde anlattıklarıyla onun hıçkırıkları aynı şeyi söylüyordu.Yusuf Aksu gücü tükenip de susunca, onun hıçkırıkları da kesiliverdi. Ama ilk o topladı kendini. Önce kalkıp Yusuf Aksu’nun ayakkaplarını çıkararak halının üstüne bıraktı. Elleri belinde, bir süre dikildi öyle, çok büyük bir ödün verir gibi, “Ne yapalım, gönül kimi sevdiyse güzel o! Ben sana güzel bir kahve yapayım,” dedi, yapıp getirdi, bitirmesini bekledi. Fincanı alıp bir sehpanın üstüne bıraktı, sonra, hocanın içtiği kahve kendisine yaramış gibi, “Yahu, hoca, sen de çok kuşsun valla!” dedi. “Hadi, neyi nasıl yapacağını bilmiyorsun, sormak da yok mu? Ben burda ne güne duruyorum? Neden bana sormadın ki?”

Yusuf Aksu’nun gözleri parladı.

“Bayram hoca her şeyi biliyor; daha biraz önce akıl istedim ondan,” dedi, içini çekti.

Erkek Cemile kollarını şaşkınlık ve öfkeyle havaya kaldırıp tozlu bir bez silkeler gibi salladı.

“Bayram hoca!” diye homurdandı. “Bayram hocaymış! O sığırcık bu işlerden ne anlar?”

“Seni almayı başardı ya!” dedi Yusuf Aksu.

“O mu beni almış? O sığırcık mı? Hocam sen de sığırcıksın! O beni değil, ben onu aldım! Bunu böyle bilesin,” dedi Cemile hanım, arkasından serüveninden ayrıntılar vermeye girişti.

Ama, Cazibe Çelebi Cemile hanım gibi girişken bir kadın olmadığını yeterince belli ettiğine göre, bu ayrıntılar yararlanılabilecek hiçbir ders içermiyordu. Yusuf Aksu gene içini çekti.

“Peki, ben şimdi ne yapacağım?” dedi.

Erkek Cemile öyküsünü kesti, gözlerini Yusuf Aksu'nun gözlerine dikerek birkaç saniye düşündü, sonra, usuna geleni başıyla da onaylayarak "Başına çökeceksin," dedi.

"O ne demek?"

"Şu demek: buraya tek başına çağıracaksın, sonra tutup zorla yatağa atacaksın."

Yusuf Aksu umutsuzca başını salladı.

"Ben bunu yapamam," dedi.

Erkek Cemile gülümsedi.

"Kendine güvenemiyor musun? İstersen, ben yardım ederim sana: ağzını kapatırım, kollarını tutarım," dedi.

Yusuf Aksu gene umutsuzca başını salladı.

"Hayır, hayır! Bunu unut! Böyle bir şey yapamam," diye yanıtladı.

"Peki, öyle olsun," dedi Erkek Cemile, bir eli belinde, bir eli şakağında, birkaç dakika düşündü gene, sonra gözlerini Yusuf Aksu'nun gözlerine dikti, "Öyleyse bu pazar bir Ada gezintisine çıkalım: sen, ben, Bayram, bir de o, yalnız dördümüz, onu Ada'ya götürelim; her şeyi bana bırak sen, ille de olsun diyorsan, bu işi olmuş bil," diye ekleyerek göz kırptı. "Aç telefonu, söyle! Mayosunu almayı da unutmasın!"

Yusuf Aksu bir süre direndi, ama, Cemile hanım üsteleyince, hekimlerden umudu kestikten sonra, kocakarı ilaçlarına ya da üfürükçülerin keskin soluklarına sığınan hastalar gibi, öneride uzak bir kurtuluş umudu gördü, ayrıntılara ilişkin tek soru sormadan, "Peki, bir de bunu deneyelim," dedi, telefona gitti, Cazibe Çelebi'nin galerisinin numarasını çevirdi, çağrısını yaptıktan sonra, sanki büyünün en önemli parçasıymış gibi, mayosunu almayı da unutmamasını belirtti.

Cazibe Çelebi, Yusuf Aksu'nun sabahın köründe evine gelişini, Azeri türküsünü, tam "Bu iş oldu!" denilebileceği sırada birden gevşeyiverişini gözlerinin önüne getiriyor, "Bu adamla hiçbir şey yapılamaz! Bu defter kapandı!" diye söyleniyordu. Buna karşın, pazar günü Ada gezintisine çıkma önerisi, birdenbire, aykırılığıyla büyüledi onu; bu işin altından umulmayacak ölçüde ilginç şeyler çıkabileceğini düşündü; adama dahi

diyorlardı, dahilerden her şey beklenirdi, öneriyi geri çevirmedi: Yusuf Aksu'nun iki gün sonra kendisini kapıdan alması kararlaştırıldı. Yola çıkacakları sabahın öncesindeki akşam yeniden telefon ederek, sanki bir tek mayosu varmış gibi, "Mayonuzu almayı da unutmayın," demesi, yola çıkacakları sabah, telefonda, on dakikaya değin kapısında olacağını bildirdikten sonra, mayo konusundaki uyarısını bir kez daha yinelemesi merakını büsbütün kamçıladı. "Yapacağını mayomu giydiğim zaman mı yapacak, nedir? Bu tuhaf adamdan her şey beklenir. Kim bilir, belki de yarın sabah gözlerimi Büyükada'da bir yalıda açarım," diye düşündü.

Ama, beş dakika sonra, apartmanın önüne çıkıp da Bayram Beyaz'ı ünlü Kızıl Tosbağa'nın direksiyonunda oturur görünce, boşuna umutlanmış olduğunu düşünerek yüzünü buruşturdu; sonra, Yusuf Aksu'nun çıkmasını beklediği kapıdan, Yusuf Aksu'dan önce, başı açık, dudakları kıpkırmızı boyalı, iri göğüslerinin her an delip çıkacak gibi göründüğü, dikişleri gerilmiş, dar bir mavi bluzun altına aynı ölçüde dar bir yeşil etek, kalın bir çorap, yarım topuklu ak pabuçlar giymiş, akça pakça, tombul köylü kadının çıktığını gördü. Bayram Beyaz'ın eşi ve Yusuf Aksu'nun vazgeçilmez hizmetçisi olarak biliyordu onu, arabada bulunmasına bir anlam veremedi. Ama Cemile hanım birden ensesinden tutarak kendine doğru çekti onu, çıkartma çıkarır gibi dudaklarının izini bırakacak biçimde, yanaklarını öptü; bu arada, iyice ağırdan alarak, kaburgalarından kalçalarına, göğüslerinden göbeğine, her yanını avuçlarıyla yokladı; sonra, bir adım geriledi, horgörüyle hoşgörü arasında gidip gelen bir bakışla tepeden tırnağa süzdü, sanki onun da bildiği ve uymaya karar verdiği bir yeni düzen söz konusuymuş gibi, "Önce seni besleyip semirteceğiz; zayıf karı sinirli olur, hem de bir dirhem et bin ayıp örter," dedi. Cazibe Çelebi hiçbir şey söylemeden evine dönmeyi düşündü, ama o sırada arabadan çıkıp sevinçle kendisine doğru ilerleyen Yusuf Aksu'nun çocuksu gülüşünü gördü, tüm sevincine karşın, her şeyine sinmiş hüznü gene algıladı, bu iki insanın elinde bir tür tutsak olduğunu düşünerek ona acıdı, "Olan oldu," diye düşündü, kocaman kenarlı şapkasını başından çıkardı, Yusuf Aksu'nun ardından, iki büklüm olup arabaya bindi.

Arabada, vapur iskelesine gelinceye dek, "Dün gününüz nasıl geçti?" ya da "Hava çok sıcak, değil mi?" türünden sorulara verilen kısa yanıtlar bir yana, nerdeyse hiç konuşmadı. Ayrıca, konuşmak istemiş olması durumunda, buna olanak bulabileceğini sanmıyordu: Erkek Cemile, ön

koltuğa kurulmuş, sonsuz bir güven içinde, onun bu arabayla nasıl bütünleştiğini bilmezmiş gibi, kocasını sürekli olarak uyarıyor, karşıdan gelen, yandan geçen ya da arkadan yaklaşan araba ve otobüslerin sürücülerini eleştiriyor, yolların yetersizliği, sürücülerin bilinçsizliği konusunda televizyon izleyicisi gözlemlerinde bulunup buradan kişisel deneyimlerine geliyor, her söylediğini de kocasına onaylattırıyordu: yetkesine diyecek yoktu.

İskelede, arabanın bagajından çıkan, kırmızı ve yeşil damalı iki koca çantadan birini kocasının eline verip öbürünü kendi koltuğunun altına aldıktan sonra, aynı yetkeyi vapurda da gösterdi, hiç kimseden görüş almaya gerek görmeden, en iyi yerin üst güverte olduğunu söyleyerek en önden merdivenlere yöneldi. Üst güverte bayağı dolmuştu, hep birlikte oturabilecekleri bir yer yoktu; ama kendisi boş bir yere oturup çantasını önüne, kocasını yanına yerleştirdikten sonra, karşısında oturan iki delikanlıya şu gördükleri "yaşlı hoca"yla "hasta karısı"na yer vermelerini söyledi. Delikanlılar, yetkeyi saniyesinde sezdiklerinden olacak, tek sözcük söylemeden kalkıp uzaklaştılar. Cazibe Çelebi öfkeden dudaklarını ısırarak oturdu, Yusuf Aksu, yetkesinin her sorunu çözeceğine inandığını göstermek istercesine, Cemile hanıma mutlulukla göz kırptıktan sonra, Cazibe Çelebi'nin solundaki azıcık yere ilişti, "Yerimiz çok güzel!" dedi. Ama, o anda herkes vapurun rıhtımdan açılışını izlemeye daldığından olacak, yanıt veren olmadı. O da çevresini incelemeye girişti. Anladığı kadarıyla, burada halktan insanlar oturuyordu genellikle, ortalıkta büyük, küçük, kız, oğlan, birçok çocuk dolaşıyor, ellerinde meyveler, elma şekerleri, kaynamış mısırlar, plastik oyuncaklar, oraya buraya koşup duruyorlardı. Bilemedin üç yaşında bir sarışın kız bir elini dizine bastırıp öbür elindeki dörtte üçü yenmiş elma şekerini ağzına vermeye kalkınca, yüzü kıpkırmızı oldu, olabildiğince arkaya kaykılmaktan başka bir şey yapamadı. Genç bir kadın sarı kızı alıp götürdü de rahat bir soluk aldı. Tam bu sırada, sağ arkalarında bir yerden bir kemençe sesi yükseldi, sonra solda aynı havayı çalan bir başka kemençe sesi ikiledi, sonra, önlerde bir yerde, yeni bir kemençe aynı havaya daha da büyük bir coşkuyla katıldı, ses üçlendi. Çevrede, tüm insanların içinden bir coşku dalgası geçmiş gibi, bir kıpırtı, bir titreme oldu. Nasıl, neden olduğunu anlayamadan, Yusuf Aksu da titredi derinden derine, birden, dizlerinin üstünde bir ağırlık duydu, başını önüne eğdi, az önceki sarı kız bu kez iki elini birden dizlerine bastırmış, merakla yüzüne bakmaktaydı. Gülümsemeye çalıştı, ama yüzünde yalnızca bir şaşkınlık

anlatımı belirdi, aynı anda, genç bir kadının çocuğu bir kez daha kapıp götürdüğünü gördü, birkaç gün önce ikide bir usuna takılan Karadeniz türküsünü anımsadı: *“Ağaçlar yuva dolu, kuş kadar olamadım”*. Bir şeyleri paylaşma içgüdüsüyle Bayram Beyaz’a baktı, tombul elleri dizlerinin üstünde, kımıldamadan oturduğunu gördü; gözlerini Cemile hanıma çevirdi: yalnızca gülümsüyordu, ama ağzı kulaklarında gibiydi; “İki yıl önce bana bu Cemile hanımın böylesine canayakın olduğunu söyleseler, dünyada inanmazdım,” diye geçirdi içinden; gözlemini söz ya da bakış aracılığıyla iletmek amacıyla Cazibe Çelebi’den yana döndü, bir yerleri tırmalanıyormuş gibi yüzünü buruşturduğunu gördü. “Allah Allah! Bir yeri mi ağrıyor ki?” diye düşündü, “Hastayım,” der de hava bozulur korkusuyla soru sormadı.

Ne var ki, sorsa da duyuramazdı artık: üç kemençenin sesi de içinde olmak üzere, tüm sesleri bastıran bir alkıştır uzayıp gidiyordu bir süredir. Başını kaldırıp baktı: birkaç metre ilerideki bir açıklıkta, renk renk giyinmiş, irili ufaklı çocukların ortasında, kemençeciler bir araya gelip yan yana durmuşlardı; blucin gömlekli, blucin pantolonlu beş altı delikanlı kol kola girmiş, bir şey bekliyordu; alkışlar biraz hafifleyip kemençe sesleri yeniden yükselirken, yerlerinden kımıldamadan, ağır ağır omuzlarından aşağıya doğru inen bir dalgalanmayla titremeye, sonra, çıldırmışçasına, ama şaşırtıcı bir uyum içinde, hiç yerlerinden ayrılmadan, var güçleriyle tepinmeye başladılar. Arada bir, gene hep birlikte, birbirlerinden kopmadan, diz kırıp yere eğildikleri anlar bir yana, dakikalarca sürdü tepinip titremeleri. Yusuf Aksu hep deniz üstünde dolaşan bir araçtan bu denli yoğun bir toz yükselebilmesine şaşıyordu, ama, ikide bir, “Ne güzel! Ne güzel!” diye söyleniyor, bir an bile bir başka yana bakmadan, donmuş gibi, delikanlıların devinimlerini izliyordu. Ona öyle geliyordu ki bir aşk dansıydı bu oyun, zorlu bir aşk serüveninin anlatımıydı; beklendiği yere gelmekte ya da beklenen kararı vermekte geciken sevgilinin yol açtığı çıldırtıcı bunalımı yansıtmaktaydı; altı kişinin durmamacasına aynı devinimlerle dönmeleriyse, bunalımın kat kat artmasının göstergesi olmalıydı; varsayımı doğrulamak istercesine, kemençeciler de delikanlılara katılıp titremeye başladılar. Ama aynı yalın sesi durmamacasına yeni baştan çıkardıklarına göre, gittikçe çoğalırken bile, Yunus’un değişmez kuramını: en iyi anlatımın en yalın anlatım olduğu kuramını fazlasıyla doğruladıkları düşünülebilirdi. Bu düşüncesini iletmek amacıyla, bir kez daha, göz ucuyla Cazibe Çelebi’ye çevirdi gözlerini: Cazibe Çelebi, sanki burada değilmiş

gibi, dalgın dalgın denize bakıyordu. Ama o da bu coşkulu oyunun bir parçası olamaz mıydı? Örneğin tüm bu devinimlerin kökenindeki öğe? Yusuf Aksu titredi. Kemençelerin hızlılığı ölçüsünde tekdüze sesinde bir duraklama üzerine, yeniden oyunculara döndü gene; blucinli altı delikanlı ter içinde yerlerine dağılırken, blucinli on delikanlı daha geliyordu ortaya. Arkasında, alaycı bir ses, “Bilet parasına bunlar da dahil miydi?” diye sordu; başka bir ses, “Otur aşağı, ükelalık istemez!” diye yanıtladı, ama yanıt değildi belki de, kendi başına bir sözdü, tıpkı kalabalıktan tümüyle kopmuş görünen Cazibe Çelebi gibi.

Yeni gelen blucinli delikanlılar da aynı hava, aynı hız, aynı devinimlerle, aynı bekleme bunalımının oyununu oynadılar. Onlar da yorulup yerlerine gittikten sonra, üç kemençeci oracıkta durup kemençe çalmayı sürdürdü; “Üç kemençeye üç adam! Usta bir kemençeci üçünü birden çalabilir. Bence üç adam biraz fazla! Üstelik oynayan da yok!” dedi bir adam. Gerçekten de başka topluluk çıkmadı; ancak, oyun yeri hiç boş kalmıyordu, yaşlı, genç, ikişer, üçer ya da tek tek adamlar geliyor, “Benim sorunum da aynı!” demek istercesine, beş on saniye titredikten sonra, yan yan koşarak yerlerine dönüyorlardı. Yusuf Aksu, Uluslararası Dilbilim Günleri’nden beri ilk kez, böylesine yoğun bir kalabalığın ortasında yer alıyor, ama, sanki aşk her şeyi dönüştürmüş ve Cemile hanımın varlığı sağlam bir güvenceymiş gibi, bundan pek de fazla ürkmüyordu, hatta, arkada bir adam “Yav, bu Lazlar başka bir şey bilmezler mi!” diye söylenirken, o içinde bir şeylerin kıpır kıpır ettiğini duyuyor, “Bunların yaptıklarını ben de yapabilir miydim?” diye düşünüyordu. Bu sırada, Cemile hanımın sesini duydu: “Hoca, sen kırk yıl da çalışsan, bunlar gibi yapamazsın!” Gülümsedi, “Bu Cemile hanım insanın usundan geçeni bile seziyor!” diye düşünürken, onun da ayağa kalktığını, elindeki iyice yalanmış elma şekerini bu kez de Cazibe Çelebi’ye vermeye çalışan sarı kızı kucaklayıp birkaç metre öteye bıraktıktan sonra, kararlı adımlarla horon çekenlere doğru ilerlediğini gördü. Bir çocuk gibi sevindi. Ama Cemile hanımın büyük burunlu genç bir oyuncunun karşısına geçip oyuna başlamasıyla ayaklar havada sırtüstü yere yuvarlanması bir oldu. Dört bir yandan yükselen kahkahalar kemençe seslerini bastırdı. Bayram Beyaz hızla kendisine doğru koşarken, Cemile hanım hemen doğrulup kalktı, bir delikanlının karşısında, ötekiler gibi, olduğu yerde, en az bir dakika süresince titredi, en güzel oyunu kendisi oynamış gibi güvenli bir yürüyüşle yerine dönerken alkışlar koptu. Yusuf Aksu “Bu Cemile hanım başka türlü bir kadın,” diye düşündü. Bu sırada, vapur Büyükada’ya

yanaşıyordu. Cazibe Çelebi “Hiç böyle uzun bir Ada yolculuğu anımsamıyorum,” diye homurdandı.

Cemile hanım, hiç kimseye sormadan, tek başına kararlaştırdığı bir geziden sonra, faytoncuyu korunun eteğinde durdurdu, ağır yükü eşiyle paylaşarak sevgililerin rahat davranmalarını sağlamak düşüncesiyle, yokuşu önden tırmanmaya başladı. Bir süre sonra, yükünün ağırlığına karşın, sevgililer için örnek oluşturmak, böylece, dolaylı bir biçimde, çırağı ustanın izlemesi gereken örneğe dönüştürmek üzere, sağ elinde taşıdığı kocaman çantayı sol omzuna geçirerek kocasının elini tuttu. Yusuf Aksu davranışı beğendi, amacını da anlar gibi oldu; göz ucuyla Cazibe Çelebi’ye baktı; ama, Cazibe Çelebi, eli tutulabilecek kadar yakınında yürümesine karşın, böyle bir yakınlaşma girişimini hoş karşılayacağa benzemiyordu: kaşlarını çatmış, nerdeyse hiçbir şey görmeden yürümekteydi; kendisiyle el ele yürümek şöyle dursun, konuşmaya bile istekli görünmüyordu.

“Yoruldunuz mu? Azıcık dinlenmek istemez misiniz?” diye sordu Yusuf Aksu.

Cazibe Çelebi burnundan soluyordu, nerdeyse kendine yöneltilmiş bir aşağılama olarak algıladı bu soruyu.

“Bunu da nereden çıkardınız? Yürümeye yeni başladık!” dedi.

Bunun üzerine, yokuş boyunca bir daha ne o konuştu, ne Yusuf Aksu bir şey söylemeyi göze aldı. Denize egemen bir tepenin şimdiden kalabalıklaşmaya başlayan bir yerinde, büyük bir çamın altının seçilmesinden sonra da pek çözülmedi dilleri. Şu var ki, Cemile hanım herkesin yerine konuşuyor, herkesin yerine deviniyordu.

Önce kendi taşıdığı çantadan biri pembe, biri mavi iki örtü çıkarıp Cazibe Çelebi’ye “Tut bakalım şunun ucundan!” diyerek onun yardımıyla yan yana serdi, sonra, her biri başka bir renkte, ama hepsi de damalı dört minder çıkarıp örtülerin üzerine attı, herkese tek tek yer göstererek iki sevgilinin denize karşı oturmasını sağladı. Sonra, üstünde uçan martı resmi ve deniz yazısı seçilen bir çift mavi terlikle Cazibe Çelebi’nin önüne çömeldi, hiçbir şey söylemeden, ince iskarpinlerini kendi eliyle çıkarıp bunları giydirdi ona. Cazibe Çelebi, bunu bir tür ayaksızlaştırma edimi gibi algılayarak ürperdi. Direnmek, bir şeyler söylemek istedi. Ama, hem bunu göze alamadı, hem de Cemile hanımın başka şeyle uğraşmakta olduğunu gördü: öteki çantadan,

şapkadan güvercin çıkarır gibi, sürü sürü paketler, plastik kaplar, tabaklar, bardaklar, çatallar, bıçaklar, kaşıklar çıkarmaya girişmişti, dört yanlarında, benzer nesneler çevresinde toplanmış insanların, özellikle de çocukların şaşkın bakışları önünde, değişik kutulardan kuru köfte, haşlanmış yumurta, beyazpeynir, kaşar, biber dolması, yaprak sarması, suböreği, kısır, acılı ezme, haydari, humus, pilaki ve daha bir yığın yemek çıkarıp plastik tabaklara doldurdu; coşkulu devinimlerini Bayram Beyaz'la Yusuf Aksu hayranlık, Cazibe Çelebi şaşkınlıkla izlerken, kendisi önünde yığılı nesnelerden başka bir şey görmez gibiydi; ama birden başını kaldırdı, "Bayram hoca, sen de davran: öyle bön bön bakacağına tuzlukla biberliği bul bana, şu öteki çantadaki biraları da çıkar," dedi; o hemen buyruğunu yerine getirmeye girişirken, kendisi bir başka paketten domates, yeşil biber, salatalık, maydanoz, dereotu, nane çıkardı, salatalıkları soydu, domatesleri, biberleri doğradı, büyükçe bir plastik kabın içinde, üzerlerine tuz ekip kaşıkla karıştırdı, "Buyurun, salatamız da oldu işte!" dedi. Bayram Beyaz, herkesin birasını önüne koyarken, Cemile çantadan çıkardığı ıslak beze elini sildi, "Bayram, anam, yeşil soğanı unuttuk!" dedi. Bayram Beyaz, tertemiz bir naylon torbanın içinden, ayıklanıp uçları kesilmiş, ak kökleri pırıl pırıl bir yığın soğan çıkardı. Cemile hanım, soğanın çıkmasını beklerken, biraz soluklanıp gözlerini kendisini izleyen çocukların, çevredeki insan topluluklarının üzerinde dolaştırdıktan sonra, Cazibe Çelebi'ye döndü, "Şunlara bak, hemen hepsi çiğköfte yapıyor! Biz neden düşünmedik ki bunu!" dedi. Sonra, büyük bir güven içinde, ona her sofranın başındaki insanların memleketini söyledi: "Bak, şunlar Urfalı, şunlar Antepli, şunlar Adanalı, şunlar Maraşlı, şunlar ancak Elazizli olabilir!" Cazibe Çelebi şaşkınlıkla baktı, ama ikiz kardeşler gibi benzeşen bu insanları birbirinden nasıl ayırabildiğini sormadı, ondan ve ezici yetkesinden olabildiğince uzak durmak istiyordu. Ayrıca, Cemile hanım konuyu bir kez daha değiştirmiş, çiğköfte hazırlığı yapmadığı için dövünüyordu. Sonra birden Bayram Beyaz'a döndü, "Bana şurdan birkaç tabak daha ver!" dedi. Aldığı ak plastik tabaklara her zaman çok iyi yapmakla övündüğü yaprak sarmalarından doldurup komşu sofralara götürdü, dudaklarında ve gözlerinde kendine özgü bir gülümseme, her kümeyle birkaç sözcük konuşup tabağı bırakarak döndü. Gelip eski yerine oturdu, Bayram Beyaz'ın kulağına eğildi, "Birazdan çiğköftelerimiz de gelir," diye fısıldadıktan sonra, "Hadi, anam, biraları aç!" dedi, biralar açılır açılmaz da komutu verdi: "Buyurun, başlayın!" Yusuf Aksu, Bayram

Beyaz, kendisi, hemen giriştiler. Ancak Cazibe Çelebi, hiç işitmemiş, hatta orada bile değilmiş gibi, öylece durdu gene. Cemile hanım, kuru köftesinin üstüne salata alırken, onun hiçbir şey yemediğini hemen gördü.

“Cazibanım, neden öyle duruyorsun? Hadi, anam, davran!” diyerek önüne birkaç yeşil soğan daha koydu. “Hadi, durma! Açık hava iştah açar.”

Cazibe Çelebi gülümsemeye çalıştı.

“Siz buyurun, ben rejimdeyim,” diye yanıtladı.

Cemile hanım zorlu bir kahkaha kopardı o zaman, sonra, görüşünü tüm Büyükada’ya duyurmak istercesine, üç aşağı beş yukarı, Cazibe Çelebi’ye katıldığı ilk Maçka Çarşambası’nda söylediğini yineledi.

“Ben irejim mirejim dinlemem! Bırak, onu tepemizdeki şişmanlar düşünsün! Yatıyorlar, irejim diyorlar, kalkıyorlar, irejim diyorlar; ama, belli ki, çok yiyorlar! Kadın dediğin de yemeli! Bir dirhem et bin ayıp örter!”

Bu sırada, yandaki gezinticilerden birinden, Antepliler’den, az önce yaprak dolması götürülen plastik tabağa tepeleme doldurulmuş çiğköfte geldi.

Cemile hanım tabağı alıp coşkuyla teşekkür etti, ağzına bir sıkım çiğköfte attı, ağır ağır çiğneyip yuttu, çevreden de duyulacak bir biçimde, “Güzel olmuş, yoğuranın elleri dert görmesin!” dedi, bir sıkım çiğköfte sağ eline, bir sıkım çiğköfte de sol eline aldı, şaşkın şaşkın çevresini gözlemleyen Yusuf Aksu’ya bakarak gülümsedi, “Hoca, sen de yaklaş biraz!” diye seslendi. Cazibe Çelebi’ye eliyle yaklaşmasını belirtti, arkasından, gene tüm Büyükada’ya duyurmak istercesine, “Açın bakalım ağzınızı! Açın bakalım!” diye çınlattı ortalığı.

Yusuf Aksu yaşamında hiç çiğköfte yememişti, ama Cemile hanıma kesinlikle uymaya kararlı olduğundan, çiğköfte lokmalarını paylaşmalarını da nerdeyse simgesel bir davranış diye değerlendirdi, çocuk gibi açtı ağzını. Cazibe Çelebi direnmek istedi, ama, Cemile hanımın bir küçük çocuğu azarlar gibi, “Aç hadi!” diye bağırması üzerine, tüm komşu sofralardan kendisine dönmüş yüzlerinden zehiri sonuna dek içmek zorunda olduğunu okuyarak ağzını açabildiğince açtı. Cemile hanım edimine özellikle simgesel bir anlatım vererek sağ elindeki sıkımı Yusuf Aksu’nun, sol

elindeki sıkımı Cazibe Çelebi'nin ağzından içeriye bastırdı, sonra törensi bir sesle, "Hadi, afiyet olsun!" dedi.

Çevreden kahkahalar yükseldi. Yusuf Aksu ağzındaki biraz acı, ama çok güzel ve yepyeni tadı daha iyi duyabilmek için gözlerini yumarken, Cazibe Çelebi de aynı şeyi yaptı, ama tüm bedeni biberle karışık ıslak toprakla doldurulmuş gibi bir duyuyla yumdu gözlerini, midesinin ve bağırsaklarının ağzından dışarıya fırlamak üzere olduğunu sandı, ağzını sımsıkı kapattı, bu toprak kokusundan kurtulmak için, sonu ne olursa olsun, ağzındakini bir an önce yutmaya çalıştı. Çiğköfte parçaları gırtlağından bir yırtılma duyusu uyandırarak geçerken, gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi açıldı. Aynı anda, Cemile hanımın bir yeşil soğanı kökünden ısırdığını gördü, gözlerinin önünde diri diri bir canlı yaratığı yiyorlarmış gibi ürperdi, çiğköfteyi yutup üstüne bira içerek biraz rahatladıktan sonra da bu izlenimin etkisinden kurtulamadı, en azından, bu sofraya yalnızca çiğ ve canlı şeyler getirilmiş, yalnız soğan, salatalık, domates değil, kuru köfte, suböreği, biber dolması, yaprak dolması, haşlanmış yumurta, her şey çiğ, her şey diri diri yeniliyormuş duygusu hep sürdü. Gene de, bir kez yol açıldıktan sonra, şimdi öteki sofralardan da tabak tabak gelmeye başlayan çiğköfte dışında, hiçbirine direnmedi. Cemile hanım, yakın komşularla da söz ve yiyecek alışverişi içinde, bir yandan Urfa, Gaziantep, Adana ve Sivas çiğköfteleri tattırtıp aralarındaki ayrımlara ilişkin gözlemlerini anlatırken, bir yandan önündekileri bir makine düzenliliğiyle yerken, bir yandan da aynı şeyleri, "Ye bakalım, Cazibanım, ye de yüzüne kan gelsin!" diyerek onun önüne sürüyor, o da, bir zamanlar çevresinde bir dokunulmazlık zırhı oluşturan rejimin katı kabuğu kırıldıktan sonra, her şeye açık bir durumda, hiç tat almadan, yalnızca her şeyi çiğ yeme duyusu içinde, verileni bira desteğiyle, nerdeyse hiç çiğnemeden mideye indiriyor, Yusuf Aksu'ysa, rejim zırhı bir tansık sonucu delindiğine göre, artık her şeyin düzeldiği, kuşku döneminin çoktan geride kaldığı inancı içinde, biranın etkisiyle hafif kaymış gözleriyle mutlu mutlu ona bakıyor, ikide bir, "Ama bu çiğköfte çok güzel bir şeymiş, bizim çarşambalarda da yapalım," diyordu.

Böylece, nerdeyse iki saat süresince, yemeklerle boğuşulduktan sonra, Cazibe Çelebi şöyle beş dakika uzanılabilecek bir yatak, bir kanepe düşlerken, Cemile hanımın tek başına aldığı karar gereği, şöyle biraz dolaşarak yenilenleri sindirmek, sonra da plaja inmek üzere, sofradan kalkma hazırlıklarına girişildi. Gereksiz nesneler silkelenip gereklileri

yeniden çantalara doldurularak yokuş aşağı inilmeye başlandı. Yokuş aşağı daha çabuk inilmekle birlikte, yerdeki iğne yapraklar nedeniyle, her an kayıp düşme tehlikesiyle burun buruna geliniyordu. Cazibe Çelebi elmalar, armutlar, dilim dilim karpuzlar, salatalıklar kemiren adamlar, kadınlar, özellikle de elleri dolu olarak oraya buraya seğirten çocuklar arasında kendine bir yol bulmaya çalışırken, insanlar üstünde yaşadıkları dünyayı diri diri kemirerek tüketiyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyor, gözleri kararıyordu; üstelik, hem yeniden giymekte dayattığı yüksek topuklu ayakkapları, hem de başının fazlasıyla dumanlı olması yüzünden, herkesten daha çok kaydığından, şimdilik sözcüğün gerçek anlamında düşmemiş olmakla birlikte, yoldaşlarının birkaç metre ilerisinde yalpalayarak inmeye çalışıyordu. Cemile hanım, Yusuf Aksu’nun kolunu tutup sertçe sıktı, “Hoca, sen de çok salatasın valla!” diye çıkıştı. “Niye yalnız bırakıyorsun karıyı? Hazır yokuş aşağı zorlanırken, git, biraz elini tut şunun!” Yusuf Aksu’nun kafası en azından Cazibe Çelebi’ninki kadar dumanlıydı, ama ilk aşk serüvenini yaşayan gözüpek bir delikanlı olarak ileriye atılmak için bu uyarıyı bekliyormuş gibi, kararlılıkla yürüdü; Cazibe Çelebi’nin kolunu tuttu, sanki çok ilgilenirmişçesine, görünümün çok güzel olduğunu söyledi. Cazibe Çelebi yanıt vermedi; hafiften tökezlemesi üzerine, elini tutmaya yeltenince de “Kuzum, size ne oluyor böyle! Delirdiniz mi!” diye tersledi; hemen bir dakika sonra, Cemile hanımın deyimiyle, “semer”inin üstüne düşünce de Yusuf Aksu’nun bu kez bir sevgili eli olarak değil, herhangi bir erkek eli olarak uzattığı eli bile tutmak istemedi. Cemile hanım başlarında bitti hemen, “Cazibanım, sen ne biçim kadınsın! Tut şu herifin elini! Yola ininceye kadar da bırakma! Görüyoruz, kayıyorsun işte!” diye payladı. O zaman, Cazibe Çelebi uysalca tuttu Yusuf Aksu’nun elini, ondan aldığı güçle doğrulup kalktı. Yusuf Aksu, yaşamında böyle uzun süre, aşkla avcuna aldığı ilk kadın elini kimi zaman azıcık daha sıkı, kimi zaman azıcık daha gevşek tutarak ona kendisinin de açıklıkla belirleyemediği bir bildiri iletmeye çalışırken, Cazibe Çelebi başka bir yerde, başka bir zamanda sorusuna yanıt vermeye bile gönül indirmeyeceği bu “köylü karısı”nın saçma buyruklarına nasıl olup da hiçbir direnç göstermeden boyun eğdiğini düşünüyordu: dışarıdan bakılınca sezilemeyen, insanüstü bir gücü mü vardı, kendisi ne olacağını sonuna dek görmek istediği ya da perhizi bozmasından sonra direnme gücünü tümden yitirdiği için mi, yoksa hiçbir zaman fazla güçlü olduğunu düşünmediği, şimdi de iyiden iyiye köreldiğini sandığı tutku derinden derine hep sürdüğü ve kendisi, ayrımında bile olmadan, bu

tutkunun amacına ulaşması konusunda bu köylü kadına sığındığı için mi, bilemiyordu.

Ne olursa olsun, o güne kadar tarihsel yalıların rıhtımları ve dostların görkemli tekneleri dışında hiçbir yerden denize girmemiş olmasına karşın, herhangi bir kadın gibi plajın kapısından girmeye de, bu pazar öğle sonunda, ancak Erkek Cemile'nin becerisiyle bulunabilecek bir aile kabininin kapısını açıp "Buyur, anam, önce sen giy mayonu!" dediği zaman, büyülenmiş gibi, hiç sesini çıkarmadan içeriye girdi, bir süre sonra da, başında şemsiyeden kalır yeri olmayan bir mavi şapka, üstünde varla yok arası bir kara bikini, daha çok bir çıplak beden yığınını andıran plaja çıkmaya boyun eğdi. Aile kabininin kapısında, ak sarı bir beden, çökük bir göğüs, hafiften çıkık bir karın, dizlerine dek inen eski bir şort ve çöp gibi bacaklarla Yusuf Aksu'nun, yusyuvarlak bir pembe beden ve koca göbeğinin altında Yusuf Aksu'nunkinden de eski bir şortla Bayram Beyaz'ın, onun arkasında da içine nasıl sığabildiği çözülmesi olanaksız bir sorun olan nar kırmızısı mayosundan kocaman göğüsleri ve kat kat kalçaları dışarıya taşan, göğüsleri nerdeyse gözle görülür biçimde sürdürdükleri çaba sonunda her an mayoyu patlatıp fırlayacakmış gibi görünen Cemile hanımın birbiri ardından dışarıya çıkmasını bekledi. Hepsi çıktıktan sonra, kendisi Cemile hanımın bedenine ve mayosuna şaşkın şaşkın bakarken, bir kez daha o baskın çıktı: "Cazibanım, maşallah iyice açmışsın ya gösterecek bir şeyin yok, irejim diye diye ekmek tahtasına dönmüşsün!" dedi. Buna karşılık, Yusuf Aksu onun göğsünde, omuzlarında, sırtında açık kahverengi ve irili ufaklı çiller gördü, bir yaşlanma belirtisinden çok, bir güzellik ve seçkinlik belirtisi olarak algıladı bu çilleri, hayran hayran bakakaldı, onlara dokunmak, ellerini üstlerine koyup öylece durmak isterdi. Birden önünde tümden soyunuverse de "Seninim artık, al beni, ne yaparsan yap!" dese, yapacağı ilk şey bu çillere, özellikle de göğüslerinin arasındakilere sağ elinin işaretparmağıyla tek tek dokunmak olurdu belki. Ne olursa olsun, artık gözleri onlardan ayrılmıyordu.

Kendilerini boş yerlerden geçirerek denize götürecek yerde, bir sınavdan geçirmek ister görünen Erkek Cemile'nin arkasından, nerdeyse insanların üzerinden atlayarak, havlularına, sigara paketlerine basıp gazoz şişelerini devirerek kıyıya ulaşmaya çabaladılar. Tam kıyıda elverişli bir yer bulup oturacakları sırada, pos bıyıklı, karayağız bir adamın bu kalabalıkta nasıl şutlayabildiği anlaşılmaz kalan bir koca top Yusuf Aksu'nun sol gözünün

üstünde bir boksör yumruğu gibi patladı. Bayram Beyaz, Yusuf Aksu'yu koltuklarından yakalayıp kalçalarına dek kuma gömülü bir yaşlı kadının üstüne düşmesini önlerken, Erkek Cemile topu kaptığı gibi kaşla göz arasında çantasından çıkardığı bir çakıyla çaputa dönüştürüp pos bıyıklı adama tiksintiyle geri yolladı, sonra Cazibe Çelebi'yi kibarca elinden tutup Bayram Beyaz'ın kumlara sermeye çabaladığı havlunun üstüne oturttu, Yusuf Aksu'yu onun dizlerine yatırıp eline bir mendil tutuşturdu, "Gözünün kanını sil şu adamın!" diye buyurdu. O da, hiçbir şey söylemeden, buyruğu yerine getirmeye girişti. Hocanın gözü kanamamıştı ya kıpkırmızı olmuş, şişmeye başlamıştı, çok yakında kapanırdı belki, çok da acıyordu. Cemile hanım kabinden bir salatalık alıp geldi, çakısıyla kaşla göz arasında soydu, iri bir dilim kesip hasta gözün üzerine bastırdı.

"Hoca, nasıl, acıyor mu?" diye sordu.

"Acıyor," dedi Yusuf Aksu.

Ne var ki, ensesinde sürekli biçimde Cazibe Çelebi'nin bacaklarının, açılmış tepesinde arada bir göbeğinin tatlı yumuşaklığını duydukça, acısını unutuyor, yaşamının tüm sorunlarının temel çözüme ulaştığını sezinliyordu. Ancak, iyilik meleği işlevini yüklenmişe benzeyen Cemile hanım bu sonsuz esenlik duygusunun daha fazla sürmesine izin vermedi.

"Hoca, ya, amma da yattın! O top senin gibi delikanlı adamlara vız gelir! Hadi, kalk bakalım!" dedi, sırtından destek vererek kalkmasına yardım etti. Bu arada, daha fazla yatması durumunda, tümden kemik bacakların üzerinde kafasının da şişeceğini anıştırdıktan sonra, Cazibe Çelebi'ye bir kez daha bu rejimi bırakmasını ve kendisini örnek almasını salık verdi.

Cazibe Çelebi Cemile hanımın üzerinden yol yol terler süzülen pembe yüzüne, üçte biri mayodan taşmış, iri göğüslerine baktı, göğüslerinin arasında ve gerdanında eliyle ovuşturması sonucunda oluşmuş kirden iplikler gördü; birdenbire, beklenmedik bir tıkanma duygusuyla başını denizden yana çevirdi. Denizin çıplak insan bedenleri arasından görülebilen yerinde, irili ufaklı, bıyıklı bıyıksız, yedi sekiz dolayında insanın kırmızılı karalı bir deniz yatağını her biri bir yanından çekiştirdiğini gördü, kocaman bir leş parçasını birbirinden kapmaya, bu arada yutabildiğini yutmaya çalışan bir çakal sürüsünü izler gibi oldu, yeni bir tıkanma duygusuyla Cemile hanımdan yana döndü. Cemile hanım bir dilimini Yusuf Aksu'nun top gelen gözüne bastırdığı körpe salatalığın geri yanını topu paçavraya

çeviren çakının ucunda kendisine uzatarak “Isır!” diyordu. Güneşin altında, ışıl ışıl gözlerle kendisine bakan, açık yeşil bir kertenkeleyi ısıracakmış gibi bir duyguya kapıldı, elini ağzına götürdü hemen, ama sindirilmemiş domates, yeşil soğan, yeşil biber, bezelye, salatalık, köfte, peynir, bulgur, pirinç parçaları, çok acı bir sıvı eşliğinde, bir buçuk metre ötesine dek, çevredeki insanların üzerine fışkırdı; insanlar korkuyla yerlerinden fırlarken, plaj görevlisi koşup yanlarına geldi. Cemile hanım duruma hemen el koydu, az önce Yusuf Aksu’nun gözünün silinmesinde kullanılan havluyla Cazibe Çelebi’nin üstünü başını sildi; doktor çağırma önerisinde bulunan görevliye gülümsedi, konuya hep kafasına koyduğu amaç açısından baktığından, çenesiyle Yusuf Aksu’yu gösterdi, “Onun doktoru burada,” dedi.

Yusuf Aksu, kendisine tanınan yetkenin geçerliliğini kanıtlamak istercesine, hemen dönmenin kaçınılmaz göründüğünü bildirdi. Denize giremeden yeniden giyinmek üzere aile kabinlerine yönelmeleri gerekti.

Dönüş sırasında, faytonda, Cazibe Çelebi, gözleri tepede, yüzü solgun, büyük bir yıkımdan kurtulmuş da henüz kendine gelememiş gibi, hiç konuşmadan, arkasına yaslanıp otururken, Yusuf Aksu hep bir yerlerine dokunuyor, ateşine bakmak için elini alnına bastırıyor, elini avcuna alıp uzun uzun okşuyor, Cazibe Çelebi’yse, ya yeni uyarılardan çekindiği, ya gerçekten hasta olduğundan, hiç sesini çıkarmadan boyun eğiyordu. Yusuf Aksu, vapurda da başını dizlerine koymasını sağlayıp karşılıklı olarak birbirlerinin dizinde yatmaları gibi önemli bir töremi gerçekleştirdi. Ne olursa olsun, hiçbir zaman ona böylesine yakın olmamış, hiçbir zaman böyle uzun süre dokunmamıştı. Ayrıca, bunun daha büyük ve daha sürekli bir birlikteliğin ön belirtisi olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle, Cazibe Çelebi’nin kapısı önünde, arabadan inildikten sonra, onun çantasını kendisi aldı, hem gözleri, hem elleri, hem ağzıyla, dostlarına kendisini beklememelerini belirtti, Cazibe Çelebi çantasını almak üzere elini uzattığı zaman da vermeye yanaşmadı. Dairenin kapısında, Cazibe Çelebi çantasını bir kez daha isteyince de vermedi.

“Ben de gelmek istiyorum,” dedi.

“Çok yorgunum, hemen yatacağım,” diye yanıtladı Cazibe Çelebi, köylülere uymaya çalışan bu yaşlı adamla ilişkiyi kesme zamanının çoktan geldiğini düşündü.

“Yalnız beş dakika.”

“Yorgunum. Rahatsızım da, midem çok kötü.”

“Yalnız beş dakika! Çok önemli!”

“Yarın gelin.”

Yusuf Aksu belki de yaşamında ilk kez çok kararlı bir sesle konuştu.

“Hayır, şimdi,” dedi, “şimdi geleceğim.”

Cazibe Çelebi Yusuf Aksu’nun iyice kapanmış sol gözüne baktı, irkildi, bu konuşma böyle sürecek olursa, bu adamla beş dakikadan çok daha fazla zaman harcayacağını düşündü, aynı anda yüzünde daha önce de gördüğü hüznün yeniden ve elle tutulacak kadar belirginleştiğini gördü.

“Peki, ama yalnız beş dakika,” diyerek kapıyı açtı, dairesine girip kapıyı kapatır kapatmaz, “Siz buyurun,” diyerek tuvalete koştu, beş dakika sonra, rengi solmuş, bitkin bir durumda, en yakın koltuğa attı kendini, konuğuna oturmasını bile söylemeden, “Evet, sizi dinliyorum, yanılmıyorsam, önemli bir şey söyleyecektiniz,” dedi.

“Evet, evet, çok önemli,” diye kekeledi Yusuf Aksu, ayakta konuşamayacağını sezerek halının üstüne çöktü, sonra, hangi esinle bilinmez, ilk kez “siz”den “sen”e geçerek, “Sana tutuldum, seninle evlenmek istiyorum,” dedi.

Cazibe Çelebi bu “sen”de Erkek Cemile’nin kahkahasını duyar gibi oldu, birden kesin kararını verdi, bunu göstermek için de horgörüyle dudak büktü.

“Hayır, hocam, bu konuyu kapatalım,” dedi.

Yusuf Aksu donup kaldı.

“Peki, neden?” diye sordu.

“Neden mi, ben de bilmiyorum; kapatalım bu konuyu; çok geç oldu.”

Yusuf Aksu duyduklarına inanamıyor, saatin mi, yaşın mı, yoksa açılmanın mı geç olduğunda karar veremiyor, Cazibe Çelebi’nin şaka yaptığını düşünmek istiyordu. Ayağa kalktığını, gelip hemen önüne dikildiğini gördü, bu yakınlık beklenmedik bir umut uyandırdı içinde. Ama Cazibe Çelebi bu kez son yumruğu indirdi.

“Hocam, beş dakika demiştiniz. Artık gidin. Bu işi burada bitirelim, bir daha görüşmeyelim,” dedi.

Yusuf Aksu insanların dili gerçek bildirişimleri önlemek için bulduğunu söylerdi, ama, öyle görünüyordu ki, zaman zaman kesin bildiriler ilettiği de oluyordu: kalktı, tek sözcük söylemeden, bir kibrit kutusu bile almadan, bir kez olsun arkasına dönmeden çıktı. Büyükada gezisi az gelmiş gibi, nereye gittiğini bilmeden, ama birazdan bilek damarlarını jiletle açmayı kafasına koymuş tutkun delikanlı adımlarıyla, bir gözü kapalı, bir gözü açık, saatlerce yürüdü sokaklarda. Kafasının içi bomboştu, yalnızca ayaklarını ve gözünün zonklamasını duyuyor, bir de, ikide bir, “Dağ dağa küsmüş de tavşanın haberi bile olmamış!” diye yineleyip duruyordu.

Böylece, eve dönmesi uzayınca, Cemile hanımla Bayram Beyaz onun en sonunda “işi bağladığı” sonucuna vardılar. Cemile hanım bu işte en büyük payın kendisinde olduğunu ileri sürdü; Bayram Beyaz’sa, genellikle karısına karşı çıkmamakla birlikte, hocanın ne yaparsa hem güzel, hem tam zamanında yaptığını söyleyerek yatmaya gitti. Ama Cemile hanımı uyku tutmadı; Yusuf Aksu’yu bekleyerek kutlamaya karar verdi. Gecenin oldukça ilerlemiş bir saatinde, asansör sesini duyarak gecelikle dışarıya fırladı, daha kapısını kapatmadan yakaladı onu.

“Tamam, değil mi?” diye sordu.

“Hayır, bitti,” dedi Yusuf Aksu.

Cemile hanım kendi göğsünü yumruklamaya başladı.

“Vay, ekmek tahtası! Vay, camgöz karı! Şu işe bak! Ama böyle olacağını biliyordum, suratından anlamıştım!” diye homurdandı, mermer merdivenlere okkalı bir tükürük yolladı. Tükürüğünün arkasından aşağıya indi, kocasının yanına uzandı. Ama bir türlü uyku tutmadı: hocanın kendine bir şey yapabileceğini düşünüyor, düşündükçe ağlayacak gibi oluyor ve, bu iş şimdiden olmuş gibi, kendini suçlu buluyordu. Sonunda dayanamayıp kalktı, üst kata çıktı. Kapıyı kendi anahtarıyla açtı, Yusuf Aksu’yu yatağında umutsuz bir hasta gibi oturur buldu. Bir “ekmek tahtası” için bunca üzülmenin benimsenmesi olanaksız bir saçmalık olduğunu yineleyip durdu ona. “Ne gördün, ne buldun o tahta karıda, bilmem ki,” diye söylendi. “Gönül senin. Ama bence karı bile denmez ona! Göbeğinde beş dakika

tepinecek olsan, on beş gün yataktan kalkamaz. Ada'da gözlerinle gördün, haksız mıyım?"

Yusuf Aksu ne kızdı, ne gülümsedi.

"Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum," diye inledi yalnızca.

Cemile hanım, hep ayakta, yumrukları kalçalarının üstünde, uzun uzun baktı ona, birden gözleri doldu, ağlamamak için zor tuttu kendini.

"Hoca, sen tırlatmışsın!" dedi. "Çünkü ömründe kadın görmemişsin!"

Yusuf Aksu derin derin içini çekti, açık kalan gözünü Erkek Cemile'nin gözlerine dikti.

"Bilmiyorum, gerçekten hiçbir şey bilmiyorum," diye yineledi.

"Evet, sen tırlatmışsın!" dedi Cemile hanım, yumrukları hep kalçalarında, derin derin soluyarak dişlerini gıcırdattı; aşağıda, kapının açık olduğunu, Bayram Beyaz'ın kendisini beklediğini bilmese, üstünde ne varsa hepsini çıkarıp atarak kocaman göğüslerini hoplata hoplata hız alıp üç metre öteden, anadan doğma, Yusuf Aksu'nun antika yatağına atlayacaktı.

II

Yusuf Aksu uğradığı büyük düş kırıklığını Cemile hanımdan başka hiç kimseye, Bayram Beyaz’a bile açmadı. Ne var ki Bayram Beyaz’ın Cemile hanımdan öğrendiklerini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve Firuz Polat gibi birkaç yakın dostuna da aktarması, Cazibe Çelebi’nin sanatçı dostlarının olup biteni kendisini yüceltecek ayrıntılarla zenginleştirerek orada burada anlatmayı bir tür görev olarak benimsemeleri bir yana, Cazibe Çelebi’nin artık Maçka Çarşambaları’nda boy göstermemesi gibi, Yusuf Aksu’nun hüzünlü bakışları, amaçtan yoksun görünen devinimleri, gene sözü en aza indirgeyerek sorulara hep tek heceli sözcüklerle yanıt vermesi ve soru sorulmadıkça konuşmaması da durumu yeterince açıklıyordu. Bu konuyu kapatmak istemesine karşın, gerek Cemile hanım, gerek Bayram Beyaz kendisini avutmaya, bu kadının böyle bir sevgiye değmediğini anlatmaya çalıştılarsa da girişimleri hiçbir yarar sağlamadı. O sırada sağlık durumundan kaygı duyan Prof.Dr. Osman Nuri Balcı kendisini böyle dertli görmeye dayanamadığını, izin verirse, gidip bu kadınla bir kez de kendisi konuşmaya hazır olduğunu söyledi. Yusuf Aksu umutsuzca başını salladı, “Hayır,” dedi. Kolaylıkla kestirilebileceği gibi, Maçka Çarşambaları’nın sürekli konukları, bu oldukça uzun, ama başıyla sonu arasında fazla bir fark bulunmayan serüveni kendi aralarında sık sık konuştular. Gene kolaylıkla kestirilebileceği gibi, olanları yalnızca Cazibe Çelebi’nin “orospuluğuna” bağlayan Cemile hanım bir yana bırakılırsa, Yusuf Aksu’nun hayran ve dostları arasında hiç kimse bir açıklama bulamadı bu olumsuz sonuca, başta Firuz Polat olmak üzere, hemen hiçbiri Yusuf Aksu gibi bir adamın Cazibe Çelebi gibi bir kadına bu kadar değer verip yokluğundan bu kadar etkilenmesini de, bu kadının Yusuf Aksu gibi bir adamın aşkını karşılıksız bırakmasını da usuna sığdıramıyor, olumsuz sonucu doğanın başkaldırtıcı bir aykırılığı olarak değerlendiriyordu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, insan doğasını yakından tanıyan bir bilim adamı olarak, “Ne yaparsınız, büyük adamlar da küçük şeylerden etkilenir,” diye bağladı; olaya bir açıklama bulmak için çırpınırken, “menopoz” kavramına sarılan Y.Müh.Mim.Dr. Hulki Kalaç’ın gözlemini de “Kadınlar beşikten mezara sürekli menopoz içindedir, ama, tıp açısından bakarsan, bu kadının o dönemi çoktan aşmış olması gerekir,” diye yanıtlayarak bir kez daha konunun açıklanmazlığını vurguladı.

Yusuf Aksu'nun kendisi de, gece gündüz, Cazibe Çelebi'nin ilişkiyi böyle birdenbire, hem de en beklenmedik zamanda kesivermesine bir açıklama bulmaya çalıştı durdu. Ona göre, bu Ada gezisi sırasında aylardır süren aşk serüvenlerinde hiç olmadıkları ölçüde yakın olmuşlardı birbirlerine: birbirlerinin bedenlerini nerdeyse çıplak görmüş, birbirlerinin dizine yatmış, el ele tutuşmuşlardı. Cazibe Çelebi sonunda kendisini böyle yüzüstü bırakacaktı da bunca zaman neden sürdürmüştü ilişkiyi? Yusuf Aksu bir aldatılmışlık duygusu içinde derin derin içini çekiyor, odasında, hiçbir şeye el sürmeden, bir aşağı, bir yukarı dolaşırken, "Anlayamıyorum, anlayamıyorum," diye söyleniyordu. Ama, hiç değilse başlangıçta, anlama çabası bir bakıma geleceğe doğru bir ilerleme izlenimini yarattığından, Cazibe Çelebi'nin davranışının nedenlerine ulaşmak ona yeniden erişmekmiş gibi geldiğinden olacak, çok da acı çekmiyordu. Kendi dışında her şeyi fazlalığa dönüştüren bir eksiklik, bir boşluk duygusu çöreklenmişti içine, zaman doldurulamıyor, bu yüzden de bir türlü geçmek bilmiyordu. Şimdi tuhaf bir yönelime kapılmıştı: belki Cemile hanımın "irejim" dediği şeyden, yani, sanısına göre, sevdiği kadınla kendisi arasına dikilen en büyük engelden öç almak, belki de son kaynaşmayı yeniden bulmak istediğinden, önüne getirilen her şeyi yiyordu; ama her şeyi yemesine karşın, bu boşluğa koşut olarak, varlığının derinlerinde bir yerde bir açlık duygusudur sürüyordu. Şimdi eskisinden nerdeyse iki kat daha fazla içiyor, konuşurken dili, yürürken ayakları dolaşıyor, gene de hiç içmemiş gibi bir duygu içinde yaşıyordu.

Toplumsal yaşamını gene sürdürmekteydi, hatta sıkıntısını hafifletebilmek amacıyla, Bayram Beyaz Maçka Çarşambaları'na yeni insanlar, bu arada, bakarsın yeni bir tutku başlar düşüncesiyle, yeni hanımlar çağırıyor, dostlar da dışarıda birlikte yenilen yemekleri sıklaştırıyorlardı; ama boşluk her durumda duyuruyordu kendini, hatta, Cazibe Çelebi'yi daha çok böyle ortamlarda gördüğünden olacak, daha da acılı bir biçimde duyuruyordu. İkide bir dalıp gidiyor, değil konuşmak, soruları gereğince yanıtlamak, dostlarının konuşmalarını izlemekte bile zorlanıyordu. Ancak, bir gün, ünlü bir lokantada yenilen yemek sırasında, yaşamını yakından izleyen deneyimli bir gazeteci "Hocam, aşk konusunda ne düşünüyorsunuz?" diye sorunca, bu konuda güzel bir söz söylemek için büyük bir istek duydu, yumruğunu şakağına dayayıp uzun uzun düşündü, ama gönlünce bir yanıt bulamadı, içini çekti, "Aşk mı? Aşk başı sonu bilinmeyen bir yoldur," deyip gözlerini tavana dikti. Aynı anda, Prof.Dr.

Osman Nuri Balcı Firuz Polat'ın kulağına eğildi, "Doğru," diye fısıldadı, "kendisi, her şey bittikten sonra bile, aynı yolda yürümekte olduğuna göre."

"Haklısınız, aynı yolda yürüyüp duruyor," dedi Firuz Polat. "Bilmeden, görmeden, burnunun doğrusuna."

Ancak, hiçbir şey bilmediği, hiçbir şey görmediği doğru değildi: zaman zaman, Yusuf Aksu'ya öyle geliyordu ki bu kısır aşk her şeye karşın onu eskisinden daha duyarlı bir insan yapmış, bu kısır aşk süresince ya da bu kısır aşkın sonunda, sanki görünmez bir el kafasında bir teli bir yerden çıkarıp başka bir yere bağlayarak bundan böyle her şeyi daha bir doğru görmesini sağlamıştı. Bir gece, çok geç bir saatte, uykusu kaçıp da uzun süre Cazibe Çelebi'nin salondaki portresine baktıktan ve, bir kez daha, portrede onu bulmaktan umudu kestikten sonra, kitaplığa gidip çalışma masasının çekmecesinden bir zamanlar toplamaktan büyük bir haz duyduğu küçük nesneleri: file eldivenleri, ağızlığı, saç tokalarını ve kibrit kutularını alınış sıralarına göre masanın üstüne dizerek uzun uzun baktı, sonra hepsini elinin tersiyle itip birbirine karıştırarak kalktı, "Benim bu yaptığım saçmalık! Daha da kötüsü, özenti," dedi. Gene salona döndü, portrenin karşısına oturdu, uzun uzun baktı gene, "Evet, gösterileni olmayan bir gösteren," diye mırıldandı. Cazibe Çelebi'ye duyduğu aşkın da böyle bir şey olduğunu düşündü. Ama, içinde bulunduğu durumdan biliyordu, tutkunun nesnesinin yokluğunu ya da önemsizliğini kavramak ondan kurtulmak anlamına gelmiyordu: Yunus'un da Mersinli Canan'ın çok sıradan bir kız olduğunu anlamış olması gerekirdi. "Belki de tutkunun kendisini kavramaya çalışmak gerekir," dedi kendi kendine. Kahvaltısını edip Cemile hanımı savar savmaz, kitaplığa koştu, en ünlü ansiklopedilerde aşk maddesini okudu, derin bir düş kırıklığı içinde kapattı hepsini: hiçbiri dişe dokunur bir bilgi vermiyordu. Kalktı, birbiri ardından, felsefe, deneme, roman bölümlerini gözden geçirdi, ama bu tür kitapları hiçbir zaman sevmemişti, hem de öyle çoktular ki aralarından birini seçmeyi göze alamadı. Son bir umutla ansiklopedi ve sözlük bölümünü yeniden gözden geçirirken, alt rafta, hem de en dipte fransızca bir alıntı sözlüğü gördü. Bir tür önseziyle yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Hemen çekip aldı sözlüğü. Orasından burasından birkaç tümce okudu, "Evet, sanırım, aradığımı buldum," dedi.

Yazar adlarına göre düzenlenmiş bir sözlüktü, her birinden kopuk kopuk tümceler veriliyor, bu tümcelerde ele alınan konular da bir dizinde abece

sırasıyla gösteriliyordu: böyle bir sözlük fazla uzaklara götürmezdi insanı. Ama Yusuf Aksu yaşam boyu sözlük ve ansiklopedi maddeleriyle, yani, bir bakıma, alıntılarla beslenmişti, coşkuyla, umutla daldı alıntı sözlüğüne. Seven kişinin aç da olsa iştahsız kaldığını söyleyen Plautus'tan bir anda doğan aşkın en zor iyileşen aşk olduğunu söyleyen La Bruyère'e ve yüreklerimizi kapılarımızdan daha özenli kapatmamızı öğütleyen Goethe'ye varıncaya kadar pek çok yazarın aşkı bir hastalık olarak değerlendirdiğini gördü; kendisi şu son zamanlarda eskisinden daha çok yediğine, buna karşılık, kendisini yüzüstü bırakan Cazibe Çelebi tüm ilişkileri süresince rejimde olduğuna, aynı rejimi büyük bir olasılıkla şimdi de sürdürdüğüne göre, Plautus'un iştahsızlık savına katılmadı, La Bruyère'in gözlemi kafasını karıştırdı, Cazibe Çelebi'ye ilk görüşte mi, yoksa yavaş yavaş mı tutulduğu konusunda bir türlü karar veremedi, ama hastalık tanısını kendi durumuna yüzde yüz uygun buldu. "Hem de kolay kolay iyileşmeyen bir hastalık," diye söylendi. Bununla birlikte, dostlarından birinin saptamasına göre, hâlâ öylesine hastaydı ki, yaşadığı bunca duruma ve gözden geçirdiği bunca gözleme karşın, aşkı sevgililerin birlikte çektikleri, belki de birbirlerine geçirdikleri bir hastalık gibi görüyordu. Ancak, La Rochefoucauld "Aşkta ilk iyileşen her zaman en sağlam iyileşendir," dediğine göre, iki yanda aynı zamanda başlasa da aynı zamanda geçmeyen bir hastalık olmalıydı. Böylece, son ayrılışlarındaki bitkinliğini, solgunluğunu anımsayınca, Cazibe Çelebi'nin de uzun süre kendi duyduklarını duyduğunu, kendi yaşadıklarını yaşadığını, dolayısıyla tıpkı kendisi gibi acı çektiğini sandı; bu nedenle, dostlarının tersine, ona hiç mi hiç kızmadı. Aşk bir hastalıksa, insanın bundan kurtulmak istemesi doğaldı; erkekten daha zayıf olduğuna göre, kurtulma isteğini kadının erkekten daha önce duyması da doğaldı. Dönüp dönüp geri geldi bu alıntılara, başka alıntılar da buldu, ama, kimi ayrıntıları açıklamasına yardımcı olsalar bile, hiçbiri acısını azaltmıyordu.

Bir gün, mutfakta Cemile hanımın heceleyerek sökmeye çalıştığı bir pazar ekinde, Cazibe Çelebi'nin nerdeyse bir buçuk aydır Ege'de olduğunu, sonbaharın bu güzel günlerini Ege'de, kendinden yirmi yaş küçük bir adamla birlikte, "çok keyifli" bir tekne gezisiyle doldurmakta olduğunu okudu. "Galeriden yarım saat uzak kalsa, çok geciktim diye kıvranırdı. Bu nasıl oluyor ki?" diye düşündü. Hemen arkasından, La Rochefoucauld'nun özdeyişini anımsadı, bu kadının kendisini hiç sevmemiş olabileceğini usuna bile getirmeden, "Demek ilk iyileşen o oldu," diye mırıldandı. Bu mutlu

iyileşmenin gizini sorup kendi kurtuluşunu çabuklaştırmak amacıyla bile olsa, onu görme konusunda bastırılması zor bir istek uyandı içinde.

Cazibe Çelebi artık kendisini görmek istemediğini söylediğine göre, Yusuf Aksu'nun onu evinde araması ya da galerisine gitmesi söz konusu değildi. Ama, içindeki istek her gün biraz daha güçlenerek sürünce, bunca yıllık alışkanlıklarını ayaklar altına alarak, hemen her gün, beşle yedi arasında, yani sokağa çıkmayı hiç sevmediği bir saatte, tek başına, galeri galeri dolaşmaya başladı. Kendi kuramına göre, dilden önce gelmekle birlikte, resim hiç de ilgilendiği bir konu değildi, hatta, bir zamanlar sevgilisini hoşnut etmek için tablolara milyarlar yatırmış olmasına karşın, resimden hoşlanmadığı bile söylenebilirdi. Gene de şimdi her sergiye birkaç kez gidiyor, her resmin önünde dakikalarca oyalanıyor, ama, kafası gördüğünden çok beklediğinde oluyordu. Son günlerde aldığı kiloların görünüşünü bayağı değiştirmiş olmasına karşın, kimi galerilerde kendisini tanıyanlar çıkıyor, galeri yöneticisi ya da ressam hemen koşup yanına geliyor, oturtup ağırlamak, kahve ya da içki sunup söyleşiye girişmek istiyordu. Amacı, rastlantının yardımıyla, Cazibe Çelebi'yi görüp aşk derdinden kurtulmanın gizini öğrenmek olduğuna göre, öneriyi hemen benimseyerek oturup verilen içkiyi ağır ağır yudumluyor, bu arada, sevimli görünüp daha çok oturma olanağına kavuşmak düşüncesiyle, hiç mi hiç ilgi duymadığı bu insanlarla dostlarıyla konuştuğundan daha çok konuşuyordu. Bununla birlikte, kafası hep başka yerde olduğundan, soruları yanlış anlıyor, konuşmanın ortasında konusunu unutup bocalamaya başlıyor, adamların söyleşim çabaları sık sık başarısızlığa uğruyor, yanıtları sorulan sorunun berisinde kalıyordu. Böylece, en sonunda izin alıp gittiği zaman, büyük adam diye bildikleri yaşlı adamın şimdi yalnızca mutsuz bir âşık olduğunu uslarına bile getirmediklerinden, arkasından, “Büyük düşünür, büyük bilim adamı dedikleri de bu muymuş!” diye düşünenler, hatta gülenler oluyordu. Yusuf Aksu bu konuda da bir gözleme varmıştı; sergi seferleri dönüşü, yorgun, sinirli, umutsuz, kendini yatağa attığı zaman, durumunu her açıdan bir düşkünlük biçiminde algılayarak hep aynı gözlemi yineliyordu: sevdalı bir yaşlı adamdan daha tiksindirici bir şey olamazdı.

En sonunda karşılaştı onunla. Bir gözü kendi yaşlarında ve çok ünlü bir ressamın ilkokul öğrencilerinin resim alıştırmalarını çağrıştıran çok renkli bir tablosunda, bir gözü kapıda, dakikalardır dikilirken, birden onun içeriye süzüldüğünü gördü, daha doğrusu sezdi, yüzünü görmeden, adımını

atışından sezdi. Arkasından, sırtında ak üstüne kocaman sarı papatyalarla süslü, kısacık etekli, yani onun alıştıklarına hiç mi hiç benzemeyen bir giysi, başında geniş kenarlı, ak bir şapka, dipteki masaya doğru ilerleyişini izledi. Titremeye başladı. Düşüp bayılmaktan korktu, hemen sıvışmaya karar verdi. Ama o, masanın başına dek gidip oradakilere “Merhaba!” dedikten sonra, birden dönüp kendisine doğru yürüdü, yanına geldi, “Vay! Hocam! Bu ne sürpriz!” dedi. İster istemez çocuk resmini bırakıp ondan yana döndü o zaman, ama hiçbir şey söyleyemedi. O “Aman Tanrım! Ne kadar kilo almışsınız! Öyle kilo almışsınız ki boyunuz kısalmış! Ama, şaşılacak şey, yüzünüz çok solgun!” derken, kendisi, kılığı ve gülüşüyle, sanki başka biriymiş gibi durmakla birlikte, onun çok canlı, çok sağlıklı, nerdeyse gençleşmiş ve uzamış olduğunu gözlemledi: bir yaşam biçimi olarak nitelediği rejimi boşlamış olmalıydı. Gene La Rochefoucauld’yu anımsayarak onun artık kesinlikle iyileşmiş olması gerektiğini düşündü. Ancak herhangi bir soru soracak durumda değildi. O, hiçbir şey olmamış gibi, rahat rahat konuşurken, kendisi ezilip büzüldü, birdenbire kendisi olmaktan çıkarak bir daha hiç değişmemesiye Yunus’un kimliğine bürünmüş gibi, sürekli kekeledi, kısacık yanıtlar verdi; çevrelerinde herkes içinden geçenleri okuyormuş gibi bir duyguyla kıvranıyor, bir yandan hemen buradan uzaklaşmak, bir yandan da, çok değişmiş görünmesine karşın, böylesine candan davrandığına göre, karar değiştirmiş olabileceğini düşünerek sonuna dek beklemek istiyordu. Sonunda, o birden “İzninizle,” diyerek elini bile sıkmadan dipteki insanlara doğru yürüyünce, bir kez daha her şeyin bittiğini anladı, hızla kapıya yöneldi.

Dışarıda, bir yere yetişecekmiş gibi, ama nereye gittiğini bilmeden, hızlı adımlarla yürürken, o da bir zamanlar kendisine tutkunmuşçasına, “İyileşmiş, her şey bitmiş!” diye söylendi durdu. Sonra onun Ege gezintisine kendinden yirmi yaş küçük bir adamla çıktığını anımsadı, birden duruverdi kalabalığın içinde: yeniden hastalanmaya hazırdı da ne diye iyileşmek istemişti ki? “Anlayamıyorum, anlayamıyorum,” diye mırıldandı. Sonra, birdenbire, Cazibe Çelebi’nin daha birkaç saat önce, o çirkin tablonun önünde ışıl ışıl parlayan gözleri, dipdiri duruşu belirdi belleğinde, anladı ki hasta olan yalnızca kendisiydi; Cazibe Çelebi hiçbir zaman hastalanmamış, hastalandıysa da Ada gezintisinden çok önce iyileşmişti. Yemekten sonra, Bayram Beyaz ve Cemile hanımla günün oluntularını konuştu, şakalaştığı, güldüğü bile oldu, ama bu gözlem hiç çıkmadı usundan, yatağında da hep bunu düşündü. Bir türlü uyku tutmadı. En

sonunda, birden doğrulup oturdu, gerisinde birileri varmış gibi, gözlerini karanlığa dikti, yüksek sesle, “O zaman aşk nedir?” diye sordu.

Bu konuda ne kendi deneyimlerinden bir şey çıkarabildi, ne de kaç haftadır kafasında dönüp duran alıntılardan. “Başı sonu bilinmeyen bir yol” sözünün de hiçbir şey anlatmadığını düşündü. Şu var ki, en azından kendi durumunda, bu yanıt yokluğu sorunun yanlış sorulduğunu gösterir gibiydi: Cazibe Çelebi o resim galerisinde “İzninizle,” dediği zaman, Yusuf Aksu onu artık kesinlikle yitirdiğini düşünmüştü, ama, aynı türden konuşmalar, rastlantılara göre, ileride de yinelebileceğine, daha da önemlisi, bundan önceki karşılaşmaları da, daha sık olmaları ve yüzde yüz rastlantılara bağlanmamaları dışında, gene aynı türden karşılaşmalar olduğuna göre, onu yitirmiş olması söz konusu değildi. Bir başka deyişle, hiçbir zaman ona erişmemiş, yalnızca karşılaşmakla kalmıştı, ele geçirilmemiş olan yitirilmezdi; yitirdiği, olsa olsa, ona erişme umudu olabilirdi; tam olarak bu bile değildi belki, çünkü, onun elini tutarken, başını onun dizine koyarken, onun elini tuttuğu, başını onun dizine koyduğu düşüncesinden aldığı haz dışında, fazla bir haz duymadığı gibi, omzundaki ve göğsündeki çillere parmaklarıyla dokunma isteği dışında, hiçbir zaman daha ötesini düşlediği, örneğin bir yatak odasında, kendisinin de yardımıyla, kara giysisini, kara çoraplarını, belki gene ötekiler gibi kara külotunu hızla yere atıp gülümseyerek kendisine kollarını açışını hiçbir zaman gözlerinin önüne getirmeye çalıştığı olmamıştı. Şimdi, bulunduğu yerden bakılınca, alabildiğine soyutlaştırılmış, indirgenmiş bir kadını sevmişti; indirgenmiş bir varlıkla kaynaşmaya kalkmış, gerçekte yalnızca karşılaşmayı, yani bulma ve yitirme olanağı vermeyeni aramıştı; en azından kendi durumunda, aşkın bir hastalık olması bundandı belki. “Onu bulmuş değildim ki yitireydim!” diyordu. Bulmak ve yitirmekle bir ilgisi bulunmayan birtakım alışkanlıkları, Cazibe Çelebi’ye kaldırımdaki çiçekçiden çiçek götürme, galerisinde oturup konuşma, evinin kapısına dek kendisine eşlik etme, toplu yemeklerde onunla yan yana ya da karşı karşıya oturma, onun küçük eşyalarını alıp eve getirme alışkanlığını yitirmişti. Ortak bir düşüncenin, ortak bir duygunun coşkusunu duyduklarını bile anımsamadığına göre, bu alışkanlıkları Cazibe Çelebi’den başka bir kadınla da paylaşabilirdi. “Hayır, yitirdiğim o değil!” diye söylendi. Ne var ki, bunu bilmek bunalımını hafifletmiyordu. Daha sonra, Beşinci Murat’ın söylediği gibi, elleri hep kelepçede kalmış biri kelepçe açıldıktan sonra da ellerini bağlı sanır, bileklerinde kelepçenin varlığını hep duyardı. Yusuf Aksu da böyleydi,

özgür olduğunu bilmiyor, özgürlüğü yokluk olarak algılamakta dayatıyordu. Kısacası, Cazibe Çelebi'nin etkisi hep sürmekteydi: aşk bitmişti, ama bıraktığı acı çok daha zorluydu, acı varlığının bir parçası, belirleyici bir özelliğiydi.

Ne olursa olsun, resim galerisinde Cazibe Çelebi'yle karşılaştığı günden sonra, her şey hızla değişmeye başladı. O akşam eve gelince, yüzünün sarılığı Cemile hanımı daha ilk bakışta kaygılandırdı. Kendisinden kısa bir süre sonra gelen Bayram Beyaz da aynı kaygıyı duyarak Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya bir telefon etmeyi önerdi. Yusuf Aksu "Hayır, istemez, hiçbir şeyim yok," diye geçiştirdi. Başka herhangi bir açıklamada da bulunmadı. Nereye gittiği, ne yaptığı konusundaki tüm soruları yanıtsız bıraktı. Sofrada, rakısını her zamanki gibi içti, hatta alışılmışın üstüne çıktı. Ancak, her yudumdan sonra çatalın ucuyla aldığı küçücük beyazpeynir parçaları ya da zeytinler bir yana bırakılırsa, hemen hiçbir şey yemedi. Cemile hanımın dayatıp sinirlenmesi de fazla bir şey değiştirmedi: dener gibi yaptı, ama arkasını getirmek istemediği belliydi. Cemile hanım gene kızdı, "Ne o, sen de tahta karı gibi irejime mi başladın?" diye çıkıştı. Kızmadı, hatta gözlemi gülümseyerek karşıladı, "Boğazımdan geçmiyor," demekle yetindi. Gerçekten geçmiyor muydu boğazından? Yoksa Cazibe Çelebi kendisini şişmanlamış buldu diye hemen önlem almaya mı başlamıştı? Anlamaya olanak yoktu. Ne olursa olsun, gerek Bayram Beyaz, gerek Cemile hanım, karşılaşmayı bilmemekle birlikte, olağanüstü adamın tekdüze yaşamında bir şeylerin değiştiğini seziyorlardı. Bir de korkunç dalgınlık çökmüştü üstüne, dalıp gidiyor, dinlediği ya da söylediği sözün daha ortasına gelmeden başını unutuverdiği oluyordu.

Bununla birlikte, akşamüstleri evden çıkma alışkanlığı bir zaman daha sürdü. Gene aynı sokaklarda bir gölge gibi dolaşıp durdu. Bir küçük değişiklik varsa, o da artık resim galerilerine girmemesi, kendini bir galeri kapısında bulunca, kaçarcasına uzaklaşmasıydı. Genellikle böyle zamanlarda, başını kaldırıp ileriye doğru bakınca, Cazibe Çelebi'nin kalabalığın arasında ağır ağır yürüdüğünü görür gibi oluyor, konuşmak, kopmuş ilişkiyi yeniden kurmak için değil, bir "Merhaba, nasılsınız?" demek için bile değil, yalnızca o olup olmadığını anlamak için adımlarını hızlandırıyor, kimi zaman nerdeyse koşuyordu. Çok geçmeden, arkasından koştuğunun o olmadığını anlayarak içini çekiyor, "Çok tuhaf, olmadığı yerlerde bile hep onu görüyorum," diye söyleniyordu. Ama buna fazla

üzüldüğü yoktu: en az iki günde bir yinelendiğinden olacak, bir düş kırıklığı bile yaratmıyordu yanılgısı. Eve sıradan bir yürüyüşten döner gibi, yanakları pembeleşmiş olarak dönmesi dostlarını yanıltıyordu. Böylece, bir akşamüstü, beşinci katın salonunda, kendisini bekledikleri bir sırada, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “Bu iş yürümedi, burası kesin, ama güzel bir yan etkisi olduğu da kesin: hocanın yaşamına bir değişiklik getirdi: her akşam tek başına yürüyüşe çıkıyor, güzel havalardan yararlanıyor, bu da bir kazanç sayılır!” dediği zaman, tüm dostlar onayladı görüşünü.

Havalar gerçekten güzel gidiyordu. Hiç umurunda olmamakla birlikte, Yusuf Aksu da yararlanıyordu bundan. Hele o gün bir kasım ortası gibi değil de güzel bir eylül sonu gibiydi. O bile ayrımına vardı, Cazibe Çelebi’ nin yeni sevgilisiyle birlikte yurtdışına gittiğini duymuştu, o anda neler yapmakta olduklarını tasarlamaya çalışırken, sanki hava dünyanın her yanında aynıymış gibi, “Hava da onlardan yana,” diye mırıldandı. Maçka Parkı’ nın önündeydi. Bir çiftin kol kola buraya girdiğini gördü, Cazibe Çelebi’nin sevgilisiyle İtalya’da bulunduğunu bilmekle birlikte, kadının o olabileceğini düşündü, o da girdi parka, adımlarını hızlandırdı, tam arkalarından yetişmişken, kadının sesini işitti. “O değilmiş!” dedi kendi kendine, ama yürümeyi sürdürdü. Hiç böyle bir alışkanlığı bulunmamasına karşın, açıklık bir yerde, batmakta olan güneşe karşı, bir banka oturdu, gözlerini yumdu, dalıp gitti. Neden sonra, birdenbire, bankın arkalığı üzerinde şaklayan bir topun sesiyle gözlerini açtı. Saçları alnının ortasına doğru dümdüz kesilmiş, kocaman, kapkara gözlü, dört beş yaşlarında bir oğlan, kucağında sarılı kırmızılı bir top, merak ve şaşkınlıkla kendisine bakıyordu.

“Sen daha ölmedin mi?” diye sordu.

Yusuf Aksu şaşırdı, bu şaşkınlık içinde, bir an, yalnız bir an, çocuğun kendisini Yunus’la karıştırdığı geçti usundan.

“Sana sordum: sen daha ölmedin mi?” diye yineledi çocuk, eğilip blucininin paçalarını yukarıya kıvırdı, topunu alıp doğruldu, gözlerini gözlerine dikti, bir kez daha, “Sana sordum!” diye yineledi.

Yusuf Aksu bir tuhaf oldu.

“Ben mi? Neden? Neden ölecekmişim ki?” diye sordu.

“Ölmüş gibisin de ondan.”

“Nasıl yani?”

“Böyle işte,” dedi çocuk, dilini çenesine doğru sarkıttı, sonra gözleriyle çevreyi taradı. “Senin torunun yok mu?” diye sordu.

“Hayır, yok.”

“Yapamadın mı?”

Yusuf Aksu gülümsemeye çalıştı.

“Olmadı. Olmayınca olmuyor,” dedi. Sonra, altta kalmak istemiyormuş gibi, “Sen de benim gibi yaşlanmak ister miydin?” diye sordu.

“Neden yaşlanacakmışım? Ölmek için mi?” dedi çocuk.

“Ben yaşlandım, ama ölmedim.”

“Yakında görürsün.”

“Neyi?”

Açıklığın öbür ucunda bir genç kadın belirdi.

“Ercan, nerelere sıvıştın gene? Gel buraya!” diye seslendi.

Çocuk genç kadına doğru koşarken, Yusuf Aksu gülümsedi, “Al bir Ercan daha!” diye söylendi, sonra, bu Ercan’ın o Ercan’ı çağrıştırmasının saçmalığından bu Ercan’ın gözlemlerinin çarpıcılığına geldi, sanki çocuk karşısındaymış gibi, “Ya genç ölenler?” dedi. “Ya genç ölenler?” Aynı anda beyninde bir şimşek çaktı: Cazibe Çelebi’ye tutulalı beri Yunus’u gittikçe daha seyrek ve gittikçe daha kısa sürelerle anımsadığını, nerdeyse unuttuğunu düşündü. Kendi kendinden utandı birden, yüzünün kızardığını duydu. Sonra, bir anlamda kara gözlü çocuğun mantığını izleyerek, kendisini bile şaşırtan bir gözleme geldi: ondan uzaklaşmak bir yana, bu yaşında, hem de yaşamında ilk kez, bir kadına tutulmakla bir yanıyla daha onunla özdeşleşiyor, ama, aynı zamanda, bir bakıma onun karşısında yer alıyordu: Yunus sevgisini anlayacak düzeyin çok altında bir genç kıza doğru atılırken, her yaptığı, her söylediği güzel ve içtendi, her şeyden önce de doğaldı, kafada, yürekte, bedende, tüm varlığında bir karşılığı vardı; bu nedenle, tüm acılığına ve tüm haksızlığına karşın, kendini öldürmesi bile yaşamına bir yücelik katıyor, yaşamını da, ölümünü de doğruluyordu. Kendisi, Yusuf Aksu, şu anda, yaşlı bir adam olarak, bu parkta oturmakla, bu düşündüklerini düşünmekle, onun yapmaya gönül indirmediğini yapıyor,

yani, kendini öldürmek varken, yaşamayı sürdürüyor, onun anlamsız bulup yadsıdığı, yaşamak istemediği bir uğursuz evreyi yaşıyordu. Hem de çok gecikmiş olarak. Bir an gözlerini yumdu, kendini bilek damarlarını jiletle keserken gördü, gördüğüyle birlikte, öyle donup kaldı: öyle oturmuş, kılı bile kıpırdamıyor, ama, aynı zamanda, sürekli bir biçimde, gözünün önünde, içinde, tüm varlığında, kendi eliyle kendi bileğinin damarlarını açıyordu.

Birden dayanamaz oldu, gözlerini açtı, ayağa kalktı, başı döndü, gene oturdu. Ağladı ağlayacaktı. "Hiçbir konuda adam gibi izleyemedim onu," diye geçirdi içinden. Yunus'un ölümünden sonra bile, hep onu izlemeye, ona benzemeye çalışmış, ama hep geride kalmıştı, her şeyi yarım ve yapaydı bu yüzden. Cazibe Çelebi'ye duyduğu aşk içtendi, sevinç de, acı da vermişti, yaşamını altüst etmişti, gene de yapaydı, kendisi için çok gerilerde kalmış olması gereken bir tutkunun öykünüsüydü, doğası gereği özgünlükten uzaktı; bu nedenle, öykünüsü olmasına karşın, tam karşıtıydı onun, Yunus'un serüveninde doğal, içten, güzel olan her şey onun serüveninde yapay, gülünç, kaba, çarpık bir niteliğe bürünüyordu. Kendini gülünç ettiğini düşündü. Bu durumda jiletle bileklerini kesmesi de tüm acılığına karşın gülünç olacaktı. "Artık dönmeli," diye söylendi.

Ortalık iyice kararmış, sokak lambaları yanmıştı. Tam kalkacağı sırada, karşısında, bir adım ötesinde, karanlıktan daha kara bir kocaman köpek gördü: arka ayaklarının üstüne oturmuş, ön ayaklarının üstünde dikilip başını kendisine doğru uzatmış, karanlıkta ışıldayan gözleriyle gözlerinin içine bakıyor, sanki usundan geçenleri izliyor, gizlerini paylaşıyordu. Tepeden tırnağa titredi, kalkacak gücü bulamadı kendinde. Bir süre birbirlerine baktılar, köpeğin yüzünde, gözlerinde, hiçbir insan acısının erişemeyeceği kadar yoğun ve keskin bir acı varmış, o da yaşlı ve yalnızmış gibi geldi Yusuf Aksu'ya, gözlerinin yaşardığını duydu, bir şeylerden ya da birilerinden kaçar gibi var hızıyla uzaklaştı oradan. Bir süre sonra, yürüyüşüne ara vermeden, dönüp geriye baktı: köpek hep aynı yerde, aynı biçimde oturuyordu, yalnızca yönünü değiştirmişti, gözleriyle kendisini izliyor olmalıydı. Daha da hızlandırdı adımlarını.

Kapıdan içeriye girdiğinde soluk soluğaydı. Yeni bir Maçka Çarşambası için gelip de onu ilk kez evde bulamayan dostlar kaygıyla çevresinde toplandılar. "Ne oldu? Nerede kaldınız? Yüzünüz neden böyle sapsarı?"

türünden sorular yağdırmaya başladılar. Yusuf Aksu gülümsemeye çalıştı, “Hiçbir şeyim yok!” diye kekeledi.

“Yoksa birine mi rastladın?” diye sordu Cemile hanım.

Yusuf Aksu gene gülümsedi.

“Evet, parkta bir küçük çocukla tanıştım, adı Ercan’dı,” dedi.

Ad benzerliği gülümsemelerle karşılandı, “Ajan yaşı beşe kadar indi demek,” dedi Firuz Polat, gevrek bir kahkaha attı. Ötekiler de güldüler. Yusuf Aksu gözlerini konukların üzerinde dolaştırdı: bir Cemile hanım gülmüyor, kaygıyla kendisini süzüyordu. Gözlerinin yaşardığını duydu, bir an, onu alıp bir başka odaya götürerek başta Yunus’un ölümü olmak üzere, tüm yaşamını anlatmayı düşündü. Sonra alışılmış Maçka Çarşambaları’ndan biri daha başladı.

Alışılmıştan farklı olarak, konuklar arasında Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın yakın dostu ve kendisi gibi Valéry hayranı bir Fransız profesör vardı. Özellikle Fransız profesörün varlığı Yusuf Aksu’yu biraz canlandırır gibi oldu. İlk bakışta, pek öyle çekici bir adama benzemiyordu, sık ve dik saçları, uçları üst dudağını tümden örten Nietzsche bıyıkları, kalın, çatık kaşları ve küçücük çakır gözleri bir bilge hekimden çok, yırtıcı bir işadamını çağrıştırmaktaydı, ama, konuşmaya başlar başlamaz, en azından Yusuf Aksu için, canayakın bir insan oluverdi. Ünlü profesör, el sıkışmalarının hemen ardından, büyük dostu Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan kendisine ilişkin çok şey dinlediğini, bu arada, Paul Valéry’ye çok benzediği görüşünü de paylaştığını söyledi. Yusuf Aksu önce konuşup konuşmamakta bir kararsızlık geçirdi, sonra dümdüz, ingilizce sözcüklerle karışık, gene de bayağı düzgün bir fransızcayla, bu görüşe pek katılamayacağını bildirdi: sözü edilen düşünürü fazla tanımıyordu, ama, ansiklopedilerde gördüğü fotoğraflarına bakarak konuşması gerekirse, hiçbir benzerlik yoktu aralarında, gene ansiklopedilere bakılırsa, Paul Valéry sıradan bir insana benzetilemeyecek kadar özgün bir kişiydi. “İlgi alanlarımız da birbirinden oldukça farklı,” diye bitirdi. Fransız profesör bu sözlerde dolaylı olarak dile getirilen alçakgönüllülüğün başkaldırtıcı olduğunu belirtti, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın kurduğu benzerlikleri sıraladı. Ama Yusuf Aksu inanmış gibi görünmedi, yüzünde hep aynı mutlu gülümseme, sözlüye kalkmış bir öğrenci gibi, ansiklopedi bilgilerine dayanarak fransızca ve ingilizce adları ve yayın tarihleriyle Valéry’nin

başlıca yapıtlarını saydı, “Ben bu kitapları hiçbir zaman yazamazdım,” diye ekledi. Yalnızca Fransız hekim değil, tüm dinleyenler bir hayranlık çığlığı kopardı o zaman. Yusuf Aksu’nun yüzünde bir mutluluk anlatımı belirdi, ama mutluluğu bilgisini göstermiş ya da hayranlık uyandırmış olmasından değil, gençlik döneminde yaptığı birtakım alıştırmalar sayılmazsa, yaşamında ilk kez fransızca konuştuğu içindi.

Çocuksu bir sevinçle Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ nın yanına geldi.

“Gördünüz mü? İlk kez fransızca konuştum, hem de bir Fransız’la,” dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın gözleri yuvalarından fırlayacaktı nerdeyse, “olay”ı öğrenen öteki konuklar da aynı ölçüde şaşırdılar, eve ilk kez gelenlerden birkaçı da “Hayır, bir yanlışlık var bu işte!” diye söylendiler, ama uğraştaşı büyük haberi kendisine iletip ilk kez bir Fransız’la konuştuğu bu fransızcayı nasıl ve ne kadar sürede öğrendiğini açıklayınca, herkesten çok Fransız hekim şaşırdı, hatta bir akıma kapılmış gibi titredi, gene Yusuf Aksu’nun yanına yaklaşarak coşkuyla elini sıktı, “Şu yeryüzünde sizin gibi bir insan daha bulunabileceğini sanmıyorum, yalnızca şu fransızca bilginiz ve öğrenme biçiminiz için bile olsa, sizi ne kadar kutlasam az,” dedi. Sonra böyle bir kişiyle konuşma olanağını belki de bir daha hiçbir zaman bulamayacağını düşündü, ele geçirdiği olanaktan bencilce yararlanmak istedi, kolundan tutarak usul usul en uzak pencerenin önüne götürdü onu. Burada, yaşama biçimine, bulunduğu kent konusundaki görüşlerine, günümüzün sanatsal ve düşünsel sorunlarına ilişkin sorular sordu. Aldığı yanıtları çok da doyurucu bulmadı, tümcelerine gereğinden fazla ingilizce sözcük sokuyordu, gözlemleri oldukça sığdı, ama büyük adamın genellikle az konuştuğunu ve her şeyi bilirmiş gibi görünmekten tiksindiğini çok dinlemişti; üstelik, “bir Yusuf Aksu bile olsa”, hiç kimse ilk kez konuştuğu bir dilde görüşlerini tüm derinliğiyle açıklayamazdı. Bu nedenle, doğru olsun, yanlış olsun, işittiği her fransızca tümcede hayranlığı biraz daha arttı.

Yusuf Aksu’nun kendisine gelince, yaşamında böylesine uzun süre konuştuğu, hele konuşmaktan böylesine tat aldığı enderdi. Cazibe Çelebi’yi de, Cazibe Çelebi’nin genç sevgilisini de, Ercan’ı da tümden unutmuştu şimdi, Fransız hekimin fransızca sorularına fransızca yanıtlar vermekten başka bir sorunu kalmamıştı, yanıtların kesin ya da bulanık, hatta doğru ya da yanlış olmasının hiç mi hiç önemi yoktu, önemli olan tümce

kurabilmekti, o da, daha niceleri gibi, yalnızca tümceler kuruyor, kurduğu her doğru tümce mutluluğunu biraz daha yoğunlaştırıyordu. Bu yüzden olacak, başkalarının hayranlığı karşısında genellikle duyarsız, ilgisiz kalmış, hatta bundan rahatsızlık duymuş olmasına karşın, arada bir, göz ucuyla, uzaktan kendisini izleyen konuklara bakıyor, yüzlerindeki sevinç ve mutluluk anlatımını gördükçe, sınıfını birincilikle geçmiş bir ilkokul öğrencisi gibi seviniyordu.

Cemile hanımın, her zaman olduğu gibi, elleri belinde, başı yukarıda, “Haydi bakalım, bizim masa fazla beklemez!” diye gürlemesi üzerine, herkes ağır ağır sofraya doğru ilerlerken, Fransız hekim dostunun koluna girdi.

“Arkadaşın gerçekten olağanüstü,” dedi. “Fransa’da herhangi birinin kendi kendine türkçe öğrenip yıllardan sonra bir Türk’le karşılaşınca böyle güzel türkçe konuşması için yalnızca İsa’nın değil, Tanrı’nın da araya girmesi gerekir.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı başıyla, gözleriyle, tüm varlığıyla onayladı bu gözlemi.

“Biliyorum, usta benzersiz bir yaratık,” diye yanıtladı. “Biz dostları, bazı bazı, kimi davranışlarına bakarak, fazlasıyla saf, fazlasıyla güçsüz ve beceriksiz olduğunu düşünürüz, ama, kendi başına böylesine güzel fransızca öğrenmiş, öğrendiğini hep belleğinde tutmuş olması bile benzersiz bir insan olduğunu göstermiyor mu?”

“Hiç kuşku yok; ben de bunu söylüyorum,” dedi Fransız hekim.

Sofrada, yan yana oturduktan sonra, nerdeyse aynı anda, alnından terler aktığını gördüler, aynı anda, onu göstererek birbirlerinin kolunu sıktılar.

“Dev bir düşünceye yetişmeye çalışan bedenin yorgunluğu,” diye fısıldadı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Fransız hekim başıyla onayladı. Daha sonra, tüm yemek süresince, çok az konuştuğunu, üstelik, yalnız başınaymış gibi, ikide bir dalıp gittiğini, onun kendi sözcükleriyle, kendi düşünce evrenine döndüğünü gördü, gerçektenliğine bir kez daha inandı, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya doğru eğildi, “Bu akşama kadar senin Aksu’yu hep olduğundan daha üstün gösterdiğini düşünürdüm, çok yanılmışım, gerçekten çok yanılmışım,” dedi.

“Bu adam yıllardan sonra yeniden yazmaya başlayarak kendine ihanet etmemiş bir Valéry, daha doğrusu gerçek bir M. Teste: kendinde kuklayı tümden öldürmüş, usun bilgeliğine ulaşmış. Onun şu sözünü ettiğiniz yapıtı yazacağına inanıyorsanız, kesinlikle yanılıyorsunuz.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı başıyla onayladı.

“Evet, hocamız yazmaz, Sokrates gibi, ama Sokrates hiç değilse konuşmayı severdi,” dedi, sonra gözlerinde bir parıltı belirip söndü. “Peki, ustamızın evini gördükten sonra, onun yalnızca bir M. Teste olduğunu söyleyebilir misin?” diye sordu.

Fransız profesör gülümsedi.

“Her şeyi kitaplara taşımaya bayılırsın,” dedi. “Ama, evi gezmiş olanlar için, sorunu doğru yanıtlamak çok kolay: Yusuf Aksu aynı zamanda bir Des Esseintes.”

Bu sırada, Yusuf Aksu yanlarına geldi. Bir an sustular. Sonra Fransız profesör onu övmeye başladı. Arkasından kaç dil bildiğini sordu.

“Benimkine bilmek denir mi, bilmem,” dedi Yusuf Aksu. “Merak ederim, biraz öğrenince, hızım kesilir.”

“Neden merak edersiniz ki?”

Yusuf Aksu yıllar önce benzer bir soruya Yunus’un verdiği yanıtı anımsadı.

“Bilemiyorum, ama insan hiç bilmediği bir dili işitince, sözcükleri, tümceleri, adılları, eylemleri birbirinden ayıramaz, bir ötüş gibi dinler, insanın ilk dilinden bir şeyler bulur onda, bu yüzden öğrenmek ister,” diye yanıtladı.

“Yani neden?”

“Onda kendi kimliğini, kendi geçmişini arar, ya da kendi dilinin geçmişini.”

Fransız profesör ağladı ağlayacaktı, “Bu adam başka türlü bir yaratık. Kitabını yazmış olsaydı, olağanüstü bir şey olurdu,” diye düşündü, başka soru sormadı, herhangi bir gözlemde de bulunmadı, ama hayranlığı gözlerinden okunuyordu.

Bu hayranlığın etkisiyle olacak, toplantıdan sonra, tarihsel yapının önünde, Firuz Polat, Şemsi Çamlı, Zeynel Duman yazılması “dünya çapında bir olay” olacak *Evrensel dilbilim*’e bir kez daha döndüler, kaldırımda durup olasılıkları tartışmaya giriştiler.

“Çok ilginç,” dedi Şemsi Çamlı. “Fransız tanıyı koydu hemen: yazamayacağını, daha doğrusu, yazmayacağını söyledi.”

Firuz Polat içini çekti.

“Ama yazdırmanın bir yolunu bulmalı,” dedi.

“Bu işlerden pek anlamam, ama, doğrusunu isterseniz, ben de Fransız gibi düşünüyorum,” dedi Zeynel Duman.

Firuz Polat sinirlendi.

“Neden? Sen de hocanın bir başka Monsieur Teste olduğunu mu düşünüyorsun?” diye sordu.

“Hayır, Teste’ten Meste’ten anlamam ben, ama gözüm var, görüyorum,” dedi Zeynel Duman. “Hocayla bilgisi arasında bir uzaklık var, onu benimsiyor, ama tam olarak üstlenemiyor, üstlenmekten korkuyor nerdeyse. Bu yüzden olacak, bildiklerini ayrıntılarıyla anlatmaktan ürküyor. Vazgeçemiyor ondan, ayrılamıyor, hep çevresinde dolaşıyor, ama son adımı atamıyor.”

“Osman hoca bu adımı atması için bir aşkın yararlı olacağını düşünüyordu, o da olmadı,” dedi Şemsi Çamlı.

“Bilemiyorum, olabilir, ama yazmasını, mutlu olmasını bir aşk engelliyor sanki,” dedi Zeynel Duman.

Firuz Polat’ın kafası allak bullak olmuştu.

“Şimdi bir aşk daha mı çıktı? Nasıl bir aşk?” diye sordu.

“Bilemiyorum, belki eski bir aşk, ya da onun gibi bir şey; benimki yalnızca bir sezgi.”

Firuz Polat bu kez hiçbir şey sormadı, başını önüne eğdi. Ama, örneğin Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın düşündüğünün tersine, aşk serüveninin Yusuf Aksu’yu yapıtından uzaklaştırdığına ilişkin görüşünün bir doğrulanmasını buldu bu düşüncede.

Ancak, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da kendi görüşünü koruyor, *Evrensel dilbilim*'i hocaya ancak büyük bir aşkın yazdırtabileceğine Cazibe Çelebi serüveninin bitmesinden sonra da inanıyordu. Bu nedenle, bir akşam, muayenehanesinden ayrılmaya hazırlandığı bir sırada, sekreteri odasına gelerek Pervin hanımın kendisiyle beş dakika görüşüp görüşemeyeceğini sorduğunu söyleyince, birden Yusuf Aksu'yu anımsadı.

"Elbette, sözü mü olur? Hemen buyursunlar," diye yanıtladı.

Pervin hanım gün görmüş bir ailenin tek kızı ve uzun süre baktığı bir hastasının, ünlü bir emekli büyükelçinin dul eşiydi, güzelliği, kitaplığı ve bilgisiyle ünlüydü; tarihsel bir yapıda, Anadolu yakasında, büyük bir yalıda otururdu. Kısacası, Yusuf Aksu'yla pek çok ortak yanı bulunduğu söylenebilirdi. Küçük bir rahatsızlık nedeniyle gelmişti, ama, birkaç dakikadan beri, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın tek düşüncesi onu bir Maçka Çarşambası'na çağırmaktı. Çağırdı, olumlu yanıtı da aldı: Pervin hanım büyük ustanın sözünü çok duymuştu, onun sofrasında bulunmayı kendisi için bir onur sayıyordu. Bir sonraki çarşamba Maçka'daydı.

Zeynel Duman'ın söylediği gibi, çöpçatanlık erkek kadın, okumuş okumamış, herkesin kanında bulunduğundan olacak, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, Bayram Beyaz ve Firuz Polat'ın baş başa yaptıkları uzun görüşmeler sonucu, her şey onun Maçka'da fazla yabancılık çekmemesini, kendini yüzde yüz dost bir ortamda bulmasını sağlayacak bir biçimde düzenlenmişti. Bu amaçla, en yakın dostlar dışında hiç kimse çağrılmamış, buna karşılık, Firuz Polat yazılarında sık sık karşıtı, esin kaynağı ve akıl hocası Asude hanım, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı uzatmalı sevgilisiyle gelmiş, Cemile hanım da fazla sarsıcı çıkışlar yapmaması konusunda birkaç kez uyarılmıştı. Ama dikkatleri ilk çeken şey iki kadının çok iyi kaynaştığı oldu. Belki de sözünü çok duyduğundan, Pervin hanım karşılaşır karşılaşmaz sarılıp öptü Cemile hanımı. O da bu sarılmada yeni adayın hiç de öyle kuru bir kadın olmadığını saptama olanağını buldu. Yüzünü, ellerini, göğsünü şöyle bir gözden geçirince de kaşı, gözü, her şeyi hoşuna gitti: akça pakça bir kadındı işte, çocuk doğurma yaşını geride bırakmıştı, ama en azından hocanın kollarını doldururdu. Üstelik, gelişinden en fazla yarım saat sonra, Yusuf Aksu'nun çevresinde dört dönmeye, ikide bir eline, koluna dokunmaya, nerdeyse her nüktesine içtenlikle gülmeye başladı. İşin ilginç olduğu kadar da sevindirici yanıysa, bu yakınlığın Yusuf Aksu'nun

görkemli kitaplığında, iki koca duvarı dolduran raflarda sıralanan ansiklopedilerin önünde başlamış olmasıydı.

“Olur şey değil! Hayır, olamaz! Bu kadarı da olamaz!” diyordu Pervin hanım. “Ben bu ansiklopedi bolluğunu yalnız benim kitaplığa özgü sanırdım. Oysa sizin kitaplığın fazlası var, eksiği yok! Böyle bir şey hiç aklıma gelmezdi!” Ansiklopedi ciltlerini çok sevilen bir kedi ya da köpeği okşar gibi, uzun uzun, usul usul okşuyor, onlara gösterdiği yakınlık insanlarla yakınlık kurmasını da kolaylaştırıyor, ikide bir gözlerini Yusuf Aksu’ya dikerek anlatılmaz bir biçimde gülümsüyor, “Böyle bir şey hiç aklıma gelmezdi!” diye yineliyor, Yusuf Aksu da herkes gibi biraz şaşkınlık, biraz hayranlıkla onu izliyordu. O öyle çok konuştu, ötekiler de öyle büyük bir ilgiyle izlediler ki sofraya alışılmıştan en az bir saat geç oturuldu. Ama sofrada da hep aynı konular konuşuldu ve en çok konuşan Pervin hanım oldu. Eşinin Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinde görev yaptığı sıralarda nasıl ansiklopedi topladığını, kimi ender bulunur ansiklopedileri hangi rastlantılarla elde ettiğini, ansiklopedilerini yalıya getirirken hangi güçlüklerle karşılaştığını anlatıyor, ama en üzücü olayları anlatırken bile kahkahalar atıyor, en azından gülümsüyordu. Onu dinlerken, Yusuf Aksu’ya öyle geliyordu ki bu gülüş, bu gülümseme bu kadının konuşmasının, hatta benliğinin ayrılmaz bir parçasıydı. Sustuğu, dalıp gittiği zamanlarda bile gülümseme derinden derine sürüyordu benliğinde, kim bilir, uyurken bile, hep böyle ışıldıyordu belki. Bu nedenle gözlerini ondan ayıramıyor, aynı zamanda, şu anda yaşadıkları gerçekse, dinlediklerinin, dinledikleri gerçekse, yaşadıklarının doğru olması gerektiğini düşünüyor, Pervin hanıma duyduğu ilgi her dakika biraz daha artıyordu.

Yemeğin sonuna doğru, Pervin hanım o güne dek hiç kimsenin göze alamadığını yaparak “Hocam, sizi Cemile hanım ve şu anda burada bulunan tüm dostlarla birlikte önümüzdeki hafta uygun göreceğiniz bir günde bizim yalıda yemeğe bekleyeceğim; siz de benim ansiklopedileri görürsünüz, olur mu?” dediği zaman, biraz şaşırmış olsa bile, nerdeyse hiç duralamadan, “Evet, geliriz elbette,” diye yanıtladı. Tüm dostlar yeni bir ilişkinin başlangıcı, dolayısıyla kendi çabalarının başarısı olarak algıladılar bunu. Hatta Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Firuz Polat’la Asude hanıma doğru eğilerek “Hocamızın yaşamında yeni bir sayfa açılıyor,” diye fısıldadı.

Ertesi hafta, perşembe akşamı, Kuzguncuk’taki yalının geniş bahçesi, uçsuz bucaksız salonundaki antika eşyalar, duvarlarındaki tablolar,

pencerelerinin açıldığı görünüm, her şey, her şey konuklara Maçka'daki daireyle yarışabilecek nitelikte bir evde bulunduklarını kanıtlamaktaydı. Yorgunluk kahvelerini içtikten sonra girdikleri kitaplık da nerdeyse Maçka'daki kitaplık kadar zengin ve görkemliydi. Pervin hanım da tıpkı geçen hafta olduğu gibi, gerek konuşurken, gerek susarken, sürekli gülümsüyor, çevresine derinden derine bir mutluluk yayıyordu. Yusuf Aksu'yu nerdeyse bir sevgili gibi elinden tutup ansiklopedilerin bulunduğu bölüme getirdi, "Bakın, Diderot'nun ansiklopedisi yok bende, ama sizin kitaplıktakilerin çoğu var; sizde bulunmayanlar da var, örneğin Rus, Leh, Macar ansiklopedileri," dedi. Bu arada hep gülümsüyordu, herhangi bir şey için değil, yalnızca mutlu olduğu, başka türlü olamadığı, acı, hüzün, keder gibi şeylere bağışıklığı bulunduğu için. Yusuf Aksu, genellikle dış dünyaya kapalı olmasına karşın, bunu açıklıkla görüyor, güzel bir şey olduğunu seziyor, bu nedenle gözlerini ondan ayıramıyor, sustuğu zaman bile süren gülümsemesinden mutluluk payını almaya çalışıyordu. Ancak, bir Macar ansiklopedisinin ilk cildini eline aldığı sırada, birden yüreği göğsünü dövmeye başladı. Gözlerini yumdu. Çevresine çöken karanlığın içinde Yunus'un en az Pervin hanımınki kadar güleç yüzü doğdu, onun arkasından da Maçka'daki kitaplık belirdi, Yunus'un, uzun bir kahkahanın ardından, "Bu... bu... buraya gel: sana beni neden sevdiğini söyleyeceğim!" dediğini duydu. Aynı anda gözlerini açtı, ellerinden kaymak üzere olan cildi göğsüne bastırdı. Şaşkın şaşkın çevresine, çevresindekilere bakmaya başladı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı "Hayrola, hocam? Ne oldu böyle?" diye sordu.

"Yok bir şey, şimdi geçer," diye kekeledi Yusuf Aksu.

Bir iskemle yaklaştırdılar, hemen oturdu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı nabzını tuttu, önce yüzünü buruşturdu, sonra, Pervin hanımdan esinlenmiş gibi, o da gülümsemeye başladı.

"Doğru, yok bir şey, hocamız demir gibi," dedi.

Belki öyleydi, ama dostlarıyla kurduğu düşün gerçekleşmeyeceği kesindi: Yusuf Aksu birkaç saniyeliğine gömüldüğü karanlıkta kesinlikle anlamıştı ki Pervin hanım Cazibe Çelebi'nin değil, olsa olsa Yunus'un karşılığı olabilirdi, yani bir tür kardeşti; öte yandan, Yusuf Aksu, az önce, Yunus'u düşle gerçeğin kesiştiği noktada yeniden gördükten sonra, onun gibi insanların yalnız bir kez sevdiklerini anlamıştı, olursa olurdu, olmazsa olmazdı.

Sofraya geçildikten sonra, bir zamanlar Cazibe Çelebi'nin de yemeklerde kendisine göre genellikle bu uzaklıkta ve bu açıda oturduğunu düşündü, bir tuhaf oldu. Daha da dikkatli baktı, ondan daha aktı, saçlarını sarıya boyatmıştı, ama Cazibe Çelebi gibi kısacık kestirtecek yerde başının üstünde toplamıştı, ondan daha dolgun bir hanımdı, giysisinin önü bir V biçiminde daralarak aşağıya doğru iniyor, memelerinin başladığı yerde dar bir açı oluşturuyordu. Gene ilk kez bu üçgenin içinde, küçücük, kahverengiye çalan çiller bulunduğunu gördü. Yüzünden çok, bu çillere baktı; daha aşağılara, örneğin göğüslerinin uçlarına dek inip inmediklerini düşündü, böylece, orası burası derken, bütün bedeni çilli olarak düşündü, ama içinde en ufak bir istek yoktu.

Tam bu anda Pervin hanım "Hocam, siz hiçbir şey yemiyorsunuz," dedi.

Yusuf Aksu irkildi, Cazibe Çelebi'nin "rejim"ini anımsadı, yüzünün kızardığını duydu.

"Evet, daldım birden," dedi; sonra, ağırlayıcısının neye daldığını bilmesinden korkuyormuş gibi, "Kusura bakmayın," diye ekleyerek başını önüne eğdi. Durumu kurtarmak için, önündeki meze tabağından bir şeyler alıp ağzına attı, ama, evde olduğu gibi burada da, hem yiyecekler eski tatlarını vermiyor, hem de gırtlağından zor geçiyordu. Üst üste birkaç kez rakı kadehini başına dikti. Her dikişinde, onun yeşile çalan incecik bir sürme çerçevesinin içinden bakan, küçük, kara, ama şaşılacak ölçüde parlak gözlerini üzerine dikilmiş gördü, gene kızardı, hatta titredi. Bir şey söylemiş olmak için, "Ansiklopedilerinizden nasıl yararlanıyorsunuz?" diye sordu.

Pervin hanım, sanki bu soruyu bekliyordu, gene hep gülümseyerek konuşmaya girişti.

"Bizim gibi insanlar ellerinin altında birkaç ansiklopedi olmadan tek gün bile yaşayamayacaklarına göre, sürekli ve her konuda; çünkü hiçbirimiz sizin gibi değiliz, eksiklerimiz saymakla bitmez," diye başladıktan sonra, burada gördüklerinin dışında, Büyükada ve Kemer'deki yazlık evlerinde, hatta Bodrum'daki teknesinde bulundurduğu ansiklopedilerinden söz etti, sonra, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın araya sokuşturduğu birkaç sözcüğü basamak gibi kullanarak dünyanın ünlü ansiklopedilerinden Denis Diderot ve Jean Le Rond d'Alembert'e kadar getirdi sözü, arkasından, gene Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın bir tümcesini kullanarak, günümüzün önemli ansiklopedileri, özellikle de *Le Grand Larousse*'la *Britannica* arasındaki

ayrımlar, dolayısıyla yeri doldurulmazlıkları üzerinde durdu, sonra, gözleri gözlerinde, gülümseyerek sustu.

Yusuf Aksu, onun ansiklopediler konusundaki bilgisini de, görüşlerini de beğendi, tümüyle bu sözlerin etkisiyle olmasa bile, gözlerinin yaşardığını duydu, beklenmedik bir atılımla, bu sözleri karşılıksız bırakmamak istedi; nicedir olmayan bir şey oldu, sözler sanki kendiliklerinden yürüdü diline, bir kekeleme duygusu içinde, sol elini sol göğsünün üstüne bastırarak konuşmaya girişti.

“Benim için ansiklopedi nedir, bilir misiniz?” dedi. “Benim için ansiklopedi dil sonrası insanının başkaldırısıdır. Dil çıktı, hepimizin eşit olarak taşıdığı bilgiler gitti. Onları içimizden çıkarıp sözcüklerin, kitapların içine tıkınca, daha iyi saklarız sandık, ama parçalayıp dağıttık yalnızca, diller bölündükçe bölündü, kitaplar dağıldıkça dağıldı, bizler de bölündük ve hiçbir şey bilemez olduk. Bereket, bilgilerimizi, dolayısıyla da kendimizi toplamak için ansiklopedileri yarattık. Onlar tüm öteki kitapların üstündedir. Ama, dile dayandıklarına göre, daha çok bir özlem olarak değer taşıdıkları da kesin. Ayrıca, dile ve yazıya dayandıkları için, kendi içlerinde de sayılmaz parçalara ayrılmışlar.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı içini çekti.

“Edouard burada olacak da bu sözleri dinleyecekti ki!” diye mırıldandı.

Pervin hanımsa, ağladı ağlayacaktı.

“Hiçbir zaman bütünlüğe ulaşamayacak mıyız, hocam?” diye sordu.

Yusuf Aksu sorunun yanıtını bilmediğini biliyordu, gene de yanıtsız bırakmak istemedi, sol eli sol göğsünün üstünde, “Adam gibi bir dil kuramı yazılmalıydı, evrensel dilin kuramı; insan evrensel dili yeniden bulmalıydı,” diye kekeledi, ya da kekelediğini sandı.

Sofrada hizmet eden ak önlüklü ve ak eldivenli garson da içinde olmak üzere, herkes nerdeyse soluk bile almadan dinliyordu. Yalnız, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’yla Bayram Beyaz Yusuf Aksu’nun nicedir böyle kesintisiz konuşmadığını düşünerek çok duygulanmışlardı, hatta Bayram Beyaz’ın gözlerinde yaşlar vardı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ona doğru eğildi.

“Bu akşam hoca korkunç!” diye fısıldadı. “Hem tam bir usçu, hem de gizli bir gizemci sanki. Umarım, bu güzel hanım *Evrensel dilbilim*’i yazdırtır ona.”

Bayram Beyaz başıyla onayladı.

“Evet, bunu ben de düşündüm,” dedi.

Pervin hanım da onları haklı çıkarmak ister gibiydi.

“Çok doğru buyurdunuz, ansiklopediden daha anlamlı bir şey yoktur,” dedi. “Az da olsa, kökü içeride olan büyük bilim adamlarımız var, ama, ne yazık ki, özgün ansiklopedimiz yok.”

“Evet, çok doğru!” diye onayladı herkes. Hepsi de yakınmanın önünde gelen övgüyü sezmişti. Ayrıca, aralarında konuşmadan, hep onları dinlemişlerdi, yeni bir aşkın doğuşunu izliyormuş gibi bir duygu içindeydiler, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, izlemekle kalmamaya, bu doğumu kolaylaştırmaya çalışıyordu.

“Pervin hanımın değerli eşi geçen yıl hastanede kollarımda öldü,” dedi. “En değerli büyükelçilerimizden biriydi.”

Yusuf Aksu kızardı, sanki bir kusur işlemişti.

“Bilmiyordum, efendim, bilmiyordum, başınız sağ olsun, çok özür dilerim,” diye kekeledi.

Pervin hanım, benliğinde bu ölümün acısından iz bile kalmadığını kanıtlamak istercesine, kısa bir kahkaha attı.

“Neden?” dedi. “Neden özür diliyorsunuz ki? Eşim öleli bir yılı geçti. Hem de bunda sizin hiçbir suçunuz yok. O zaman tanışmıyorduk.”

“Bil... bil... bilmiyorum,” diye kekeledi Yusuf Aksu, “ama gerçekten üzüldüm.”

Pervin hanımın konukları bu özür dilemenin nedeni konusunda değişik varsayımlara giriştiler, ama hiçbirinde karar kılamadılar. Öyle görünüyordu ki, kendisine de sorsalar, doyurucu bir yanıt alamazlardı: belki dul bir kadını çilli göğsüyle çırılçıplak düşündüğü, belki arkadaşının patavatsızlığını kendi üzerine aldığı, belki de sözcükler diline öyle geldiği içindi: son günlerde fazla dalgındı. Ama, düşünülenin tersine, tutumunun onunla daha farklı bir yakınlık kurma tasarısından kaynaklanmadığı kesindi,

o sorunu daha açmadan kapatmıştı. Üzerine konulmuş tereyağını erittikten sonra, iyice soğumuş bonfilesinden bıçağının ucuyla küçücük bir parça koparıp gene küçücük bir ekmek parçası eşliğinde, gözleri hep Pervin hanımda, konuşmadan, uzun uzun çiğnedi, sanki bir lokma çiğnemiyor da zorunlu bir işlemi sonuçlandırıyordu.

En sonunda çiğneyip yuttu lokmasını, sonra küçük bir parça daha kopardı etinden, gene aynı uzun çiğneme başladı. Kimse konuşmuyor, herkes ona bakıyordu. Pervin hanım da, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da söyleyecek bir söz, havayı değiştirecek bir edim bulmakta zorluk çekiyordu. Kimileri korkunç bir şey bekliyor, kimileri ünlü adamın bu durumuna acımak mı, gülmek mi gerektiğini bilemiyordu, ama belki hepsinin usunda dahilerin bizden farklı oldukları düşüncesi, bir de büyük adamın çekingenliği vardı. Belki de hayran kaldığı kadın karşısında dili tutulduğunu sanıyorlardı. Bayram Beyaz hocanın birkaç hafta önce Cazibe Çelebi'yle karşılaştığını öğrenmiş, bir süredir tanık olduğu davranışı hemen bununla açıklamıştı, sessizliğini ve nesnesinden hiç ayrılmayan bakışını da bununla açıklamaya yöneliyordu. Ama ötekilerin düşündüğü gibi olmasını istiyordu. Bir ara, umduğu çıkar gibi oldu, çünkü, Yusuf Aksu, birden gülümsedi.

"Pervin hanım, denizi çok mu seversiniz?" diye sordu.

Pervin hanım hiç yoktan işkillendi.

"Bunu neden soruyorsunuz?" diye sordu.

Yusuf Aksu gene kızardı, hatta azıcık titredi.

"Bilmek için," dedi. "Denizi çok sevip sevmediğinizi bilmek için."

Pervin hanım hem bir sevgi atılımı, hem de bu yolda bir sınav sorusu gibi algıladı bunu, bu kez de o kızardı, ama gülümsemesi gölgelenmedi.

"Evet, çok," diye yanıtladı. "Peki, siz? Siz de sever misiniz denizi?"

Yusuf Aksu, gözleri hep Pervin hanımda, bir süre düşündü.

"Be... be... ben mi? Bilmiyorum," diye kekeledi. "Ben denizi sevip sevmediğimi hiç düşünmedim, özür dilerim."

"Peki, yüzerken? Yüzerken nasıl algılarsınız denizi?"

"Ben hiç denize girmedim. Uzaktan bakarım yalnızca. Her şeye baktığım gibi."

Pervin hanım, o sırada, masanın üstünde ellerinin titrediğini, hemen sonra, içindekini bitirmek üzere, kadehini ağzına götürünce, rakının bir bölümünün de çenesinden gömleğine doğru aktığını görmese, Yusuf Aksu'nun kendisiyle alay ettiğini düşünecekti. Bu durumda, ya yalnızca dahi değil, aynı zamanda bir esinli olduğunu, ya da aşk patlamasından ne yapacağını şaşırdığını düşünmek kalıyordu. Ama Yusuf Aksu, herkesi şaşırtmaya karar vermiş gibi, gözlerini ne zamandır ilk kez Pervin hanımdan koparararak masanın öbür ucundaki Bayram Beyaz'a dikti.

"Bayram hoca, biz artık kalksak mı dersiniz? Bu akşam tadım tuzum yok," dedi.

Öneri ve gözleme tüm topluluk karşı çıktıysa da Yusuf Aksu kararını değiştirmedi. Hiç kuşkusuz, kendine özgü bir aşk patlamasının göstergesi de sayılabilirdi bu davranış. Ancak, Kızıl Tosbağa'da, Cemile hanımın Pervin hanımın güzelliğinden ve zenginliğinden, Bayram Beyaz'ın da bilgisinden ve seçkinliğinden söz etmesi üzerine, "Bu konuyu kapatalım," deyince, ikisi de bu işten umudu kesmek gerektiğini anladı. Gerek zamansız ve beklenmedik ayrılış, gerek o fazlasıyla umut kırıcı yanıt Yusuf Aksu'nun tüm dostlarında büyük bir düş kırıklığı yarattı: kaç gündür kurmakta oldukları tatlı düşlerin birden yıkılıvermesini ne Prof.Dr. Osman Nuri Balcı anlayabildi, ne Firuz Polat, ne Bayram Beyaz. Cemile hanımsa, zorlu bir yumruk yemişçesine sersemlemiş, şaşkın şaşkın bakıyor, ilk kez insanlara yanıt yetiştiremiyordu. Gene de, en uygun aday bulunmuşken, kimileri bu kadar çabuk pes etmek istemiyor, Yusuf Aksu'yu yönlendirmenin hâlâ olanaklı olduğuna inanmak istiyorlardı. Bu nedenle, saatin erken olduğunu söyleyerek kendileri de hocayla yukarıya çıkmak, kahveyi onun salonunda içmek istediler. Cemile hanım, yol yordam bilen bir kadın olarak, bu kez kahvenin yanında konyak da getirdi. Ayrıca, hiç böyle bir alışkanlığı yokken, bir kadeh de kendine doldurdu. Herkes gibi sessiz sessiz içmeye başladı. Neden sonra, kadehler ikinci kez doldurulurken, Zeynel Duman "Hocam, Pervin hanımdan neden öyle kaçar gibi ayrıldık ki?" diye sordu.

"Birden işler çok ilerlemiş gibi görünecek diye korktum," dedi Yusuf Aksu. "Özellikle kendisinin bunu benim böyle istediğimi sanmasından çekindim."

"Hocam, bunun ne zararı var ki?" diye atıldı Firuz Polat. "Pervin hanım bundan hoşlanıyordu."

“Ama, hepiniz duydunuz, kocası öleli bir yıl bile olmamış daha.”

“Hocam, bu onun sorunu...”

“Hayır, hepimizin sorunu,” dedi Yusuf Aksu. “Ölülere karşı bu kadar duyarsız olmamalı.”

“Ama, hocam...”

Yusuf Aksu “Yeter!” demek istercesine elini Firuz Polat’ın elinin üstüne koydu.

“Evlenecek kadın aradığım yok, yaşlı bir adamım ben,” dedi, gözlerini ayaklarının ucuna dikti, yüzüne, devinimlerine, her şeyine kurşun gibi ağır bir hüzün çöktü gene. Dostları umutsuzlukla birbirlerine baktılar, hepsi aynı anda, Cazibe Çelebi’yi unutmadığını, kolay kolay da unutamayacağını düşündüler. Yusuf Aksu’nun Cazibe Çelebi’yi unutmadığı doğruydu, ama, o sırada, onu düşündüğü bile yoktu. Gülümsemeye çalıştı, “Benim kadına kıza gereksinimim yok,” diye ekledi.

Konuklar birbirlerine baktılar gene, gözleriyle anlaştılar: hoca bunu böyle söylediğine göre, yapılacak bir şey yok demekti. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı Firuz Polat’a göz kırptı, kalkmaya yeltendiler. Aynı anda, arkada bir yerden, Cemile hanımın sesi yükseldi: “Hoca, hoca, sen bana baksana!” Yalnızca hoca değil, herkes ona dikti gözlerini. O da, iki kez öksürdükten sonra, uzun bir konuşmaya girişti: her zaman söylemişti, iyi bir eş gerekti hocaya, bu eşin de en kısa zamanda kucağına bir oğlan vermesi gerekti; sırf çocuk uğruna yaşı yaşına, başı başına uymayan bir kadınla evlenmek istemiyorsa, sevenleri bunu anlarlardı; ama, Cazibe Çelebi gibi bir ekmek tahtasıyla değil, Pervin hanım gibi akça pakça, eti budu yerinde, pişirdiği yenir, sözü dinlenir, üstelik profesörler gibi bilgili bir kadın getirecek olursa, şu boş ev şenleniverirdi, yaşlı bile olsa, arada bir Pervin hanımın üstüne çıkıp içini temizlerse, kafası daha iyi çalışırdı, o bir türlü yazılmayan kitabı da yazardı belki. Böyle diyordu Cemile hanım, dönüp dolaşıp hep aynı şeylere geliyordu. Başka bir zamanda olsa, gülerlerdi. Ama, o gece, Cemile hanım bir destan ya da tragedya kahramanı gibi konuşuyordu, sıradan sözleri bambaşka bir hava içinde, bir kaçınılmazlık anlatımıyla ulaşıyordu dinleyenlere. Çok içten konuştuğu için mi? Yusuf Aksu’ya beslediği olağandışı sevginin etkisiyle mi? Bu coşkulu sevginin etkisiyle Sivas ilinin dili onun ağzında her sözcüğü, her vurgusuyla benzersiz bir ağıtın öğelerine

dönüştüğünden mi? Ne olursa olsun, konuşması gittikçe öyle hızlanıyor, o da bu hız içinde Sivas ilinin dilinden öyle sözcükler bulup çıkarıyordu ki konuklar, ağzından her çıkanı bir ezgi gibi dinlemelerine karşın, söylediklerinin yarısını kaçırıyorlardı.

Sonunda, biraz yavaşlar gibi olunca, Zeynel Duman araya girdi.

“Cemile hanım, iyi konuşuyorsun, hoş konuşuyorsun da şu dilini kıramadın gitti,” dedi.

Cemile hanım birden sustu, derin bir uykudan uyandırılmış gibi, şaşkın şaşkın karşısındaki insanların yüzlerinde dolaştırdı gözlerini, sonra Zeynel Duman’ın gözlerine dikti.

“Yani ne yapacağım? Dilimi nasıl kıracağım?” diye sordu.

“Yani İstanbullular gibi konuşamaz mısın diyordum,” dedi Zeynel Duman, Cemile hanımın bakışları karşısında sinmiş gibiydi.

Cemile hanım, gözleri hep Zeynel Duman’ın gözlerinde, kımıldamadan durdu öyle. İstanbul ve Anadolu kırması kılığı, kocaman kara gözleri ve bol giysinin altından bile kendilerini belli eden kocaman göğüsleriyle görkemli bir tarihöncesi heykelini andırıyordu. Hayranlıkla kendisine bakanlara öyle geliyordu ki, düşüp kalktığımız insanların yüceliğinden ya da düşkünlüğünden bize de bir şeyler geçtiğini söyleyen Hakkı Köse’nin savına uygun olarak, Cemile hanım her şeye karşın eskisinden daha üstün bir Cemile hanımdı.

“Nasıl diyordun, Zeynel abi?” diye sordu.

“Şu dilini biraz kıramaz mısın diyordum.”

Cemile hanım ağzına tatsız bir şey almış gibi yüzünü buruşturdu.

“Kırmasına kırarım da senin Bayram Erkek Cemile’ sini nerede bulur o zaman?” dedi. Sözlerinin yerini bulup bulmadığını anlamak istercesine tek tek süzdü karşısındakileri. “Evet, bir şeycik kalmaz Cemile’den; iki şey gitti mi ara ki bulasın Cemile’yi.”

“O iki şey ne peki?”

“Biri kır dediğin dilim, biri de anamın evinin hep burnumda tüten kokusu.”

“Nasıl bir koku?”

“Ne bileyim nasıl bir koku! Karacaoğlan’ın diyemediğini ben mi diyeceğim sana?”

Cemile hanım arkasını da getirecek, Karacaoğlan’ın diyemediğini bile diyecekti belki, ama tüm bedeni zorlu bir hıçkırıkla sarsılmaya başladı birden, aynı anda gözlerinden boşalan yaşları eliyle gizlemeye çalışarak kapıya koştu, hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti. Bayram Beyaz da kısa bir duralamadan sonra arkasından koştu. Ötekiler, birer suçlu gibi, arkalarından bakakaldılar. Bir süre sonra, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı saatine baktı, “Eh, bayağı geç olmuş,” dedi. Konuklar kalktılar, birbiri ardından Yusuf Aksu’nun elini sıkıp kapıya yöneldiler. Yusuf Aksu daha da durgunlaşmıştı. Cemile hanımı böylesine içlendiren şeyin ne olabileceğini düşünüyordu. Bir ara, dilbilimcilerin daha az çaba yasasının bu konuda bir açıklama sağlayabileceğini düşündü. Bu yasa açısından bakılınca, Cemile hanımın türkçesi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın türkçesine göre daha ileri bir evreyi gösterirdi. Hiç kuşkusuz, daha yalın, daha kıvrak, daha yumuşaktı: sözcükler, tümceler yalnızca biçim değil, içerik olarak da yumuşuyor, nesneleri daha yakından saracak bir düzeye geliyorlardı, böyle olmalıydı; Cemile hanım belki de bu nedenle herkesten daha rahat anlatıyordu anlatacağını. Ama, bir gelişim söz konusuysa, bu gelişim, Yunus’un yıllar önce söylediği gibi, olsa olsa daha doğala, daha uyumluya, daha ezgisele, kısacası ilk dile yaklaşma yolunda bir çaba olabilirdi. “Evet, böyle,” diye mırıldandı. “Dilciler daha az çaba yasası deyip geçiyorlar, ama insanlar, dünyanın her yanında, hem de ayrımında bile olmadan, yitik dili arıyorlar, evet, yitik dili.”

O sırada, biri birkaç adım ötesinden bakacak olsa, koltuğunda öyle donup kaldığını, belki soluk bile almadığını düşünebilirdi. Oysa sınırsız bir esenlik içinde yüzüyor, en sonunda dil konusunda çok önemli bir gerçeğe ulaşmış olmanın mutluluğunu duyuyor, bu gerçeğin Yunus’un tüm kuramını temellendirebileceğini sezinliyordu. “Yunus’a sonuna kadar inanmakta haklıydım,” diye düşündü. Kendi kendine gülümsedi. Bu buluşu kutlamak üzere, bir avuç leblebi eşliğinde bir bardak bira içmek istedi. Kalktı, hep aynı esenlik içinde, ağır ağır mutfağa gitti, dolaptan bir bira çıkarıp açtı, bardağa doldurdu, özel kutudan bir küçük tabağa leblebi koydu. Bir elinde bira bardağı, bir elinde leblebi tabağı, mutfağın kapısına doğru yürürken, bir iskemlenin üstünde Cemile hanımın kasetçalarını gördü, mutlulukla

gülümsedi. Salonda, bardakla tabağı koltuğunun önündeki sehpaya bıraktıktan sonra, tam oturmak üzereyken, denizin üstünde ayın yansımalarını gördü. Bira bardağıyla leblebi tabağını yeniden alıp pencereye en yakın koltuğun yanındaki sehpanın üzerine bıraktı. Oturdu, birasından bir yudum alıp ağzına birkaç leblebi attı. Gene kalktı, unuttuğu bir şey varmış gibi öyle durup düşündü bir süre, sonra, kararlı adımlarla, mutfağa yöneldi, Cemile hanımın kasetçalarını alıp geldi, prize takıp sehpanın üstüne koydu, düğmesine bastı. Kendisi ağır ağır birasını içip leblebisini yerken, kasetçalarda birkaç türkü birbirini izledi, ama öylesine önündeki görünüme dalmıştı ki sanki işitmiyordu. Sonra, dinleyeceği tuttu, sıradan bir erkek sesinin

“Yıkılası karlı dağın ardına
Yürür gider bir gözleri sürmeli”

dediğini duydu, tepeden tırnağa sarsıldı, Cazibe Çelebi’nin Büyükada’da, çam ağaçlarının altında, kendisinin iki adım önünde, yokuş aşağı yürüdüğünü gördü birden, gözleri yaşlarla doldu, nice yıldan sonra ilk kez, anlatılmaz bir acı içinde, hıçkıra hıçkıra ağladı bir süre, sonra, hıçkırıklar biraz hafifler gibi olunca, elinin tersiyle gözlerini sildi, “Neden ağlıyorum ki?” dedi kendi kendine. “Bir gözleri sürmeli”nin Cazibe Çelebi’yi anımsattığı kesindi, “karlı dağ” da çamlıkla, hatta kendisinin bulunmadığı tüm uzamlarla özdeşleştirilebilirdi, ama Cazibe Çelebi’ yi fazla düşünmüyordu, düşünse de acı çekmiyordu, bitmişti bu serüven, kesinlikle bitmişti. Öyleyse? Öyleyse gözyaşlarının kaynağı Cazibe Çelebi değildi, Cazibe Çelebi yüzünden çektiği acılar da değildi, türkünün sözlerinde, türkünün sözleriyle kendi bitmiş serüveni arasında kurulan bağıntıdaydı, büyük bir olasılıkla, acıyı bu bağıntı geri getirmişti.

Bir an, soluğu kesilecek gibi oldu. Arkasına yaslandı, gözlerini şimdi tam karşısında duran aya dikti, altmışından sonra başlayan gülünç aşk serüvenini de yüreğinin ya da kafasının değil, sözcüklerin, sözcüklerin taşıdığı masalların belirlemiş olabileceğini düşündü. Öyleyse, gerçek buysa, her şeyi dil belirliyorsa, bu dil doğamızın bir parçasıydı, öyleyse ilk dil özleminden söz edilemezdi. İnsanlığın ilk dili yitirdiği doğru olsa bile, doğaldan doğal olmayana geçildikten sonra, doğal olmayandan doğala geçiş nasıl gerçekleşecekti? Böyle bir geçiş gerçekleşse bile, bulunan dil yitirdiğimizi düşündüğümüz dil olabilir miydi? Yeryüzündeki bunca dil tek bir doğal dile mi varırdı? “Sanırım, yanıldık,” diye mırıldandı.

Yanılmışlardı, Yunus'un kuramı yanlıştı, yıllar yılı bir yanlışı savunmuştu. Ama bir üzüntü yoktu içinde, tam tersine, türkünün araya girmesinden önceki esenliğe yeniden kavuşmuştu.

Ertesi sabah, saat ona doğru, Cemile hanımın kapıyı vurmasıyla uyandı. Uyanınca ilk düşündüğü şey yaşamının büyük yanılgısı oldu, ama, bir kez daha, bundan rahatsızlık duymadı; tam tersine, kendi yanılgısını değil de bir karşıtının yanılgısını ortaya koymuş gibiydi. Cemile hanımı da kendisiyle kahvaltı sofrasına oturmaya zorladı. Ancak Cemile hanımın üçüncü çayları doldurmasından sonra konuştu.

“Cemile hanım, dün gece neden öyle ağlayarak kaçtın?” diye sordu.

“Damarıma bastılar, ben de ağladım,” dedi Cemile hanım.

“Zeynel'e mi kızdın yani? Damarına bastı da ne yaptı ki? Bir soru sordu yalnızca.”

“Dertlerimi depreştirdi,” dedi Cemile hanım, gözleri doldu. “Daha ne olsun ki?”

“Sen koku dedin, o da nasıl bir koku dedi. Ne var bunda? Nasıl bir koku ki?”

“Ne bileyim nasıl bir koku?” dedi Cemile. “Memleketin, mahallenin, evin, büyüklerin, küçüklerin, kedilerin, köpeklerin, yelin, her şeyin kokusu işte. Arada bir gelir insanın burnuna, ama ne zaman, bilemezsin, durup dururken, tıpkı kulak çınlaması gibi, gelir birden, anlarsın ki Hasan kızı Cemile'sin, yani sen sensin...”

Cemile hanım sustu, başını önüne eğip gözlerinin yaşını sildi. Yusuf Aksu, susmuş olmasına karşın, hâlâ onu dinliyordu sanki, nerdeyse soluk bile almadan onu dinliyor, bu arada, Firuzağa'daki evin sesini ve kokusunu duyar gibi oluyordu.

“Peki, dilin?” dedi.

“Dilime ne olmuş ki?” dedi Cemile hanım. “Dilim de kokar öyle. Başka türlü konuşursam, yani dilimi kırarsam, el içinde el olur çıkarım.”

“Evet, böyle: dil koşullandırıyor her şeyi. Cemile hanım bir yitik dili aramıyor; tam tersine, kendi diline dört elle yapışıyor, onunla özdeşleşiyor, Cemile hanım her yerde kendi dilinin içinde,” diye geçirdi içinden, bu

arada, özellikle memleketini, evini, mahallesini, evlerinin önünden geçen dereyi, anasını, kardeşlerini, dedesini, komşularını anlatırken, dudaklarını şapırdatmasına bakılırsa, gırtlağında, dilinde, damağında, dudaklarında sözcüklerin tadını hep duyuyordu. “Her yerde kendi dilinin içinde,” dedi gene içinden. Herkes böyle değildi belki; belki insanların büyük çoğunluğu dilini yitirmişti; kesin olan bir şey varsa, o da Cemile hanımın dilini yitirmediği, kendi dilinin içinde soluk aldığıydı. “Cemile hanım, birkaç haftalığına memlekete gitmek istemez misin?” diye sordu.

“İstemem, yeminliyim,” dedi Cemile hanım, birden kalktı, hızla çıkıp gitti.

“Bu kez neye kızdı ki?” diye mırıldandı Yusuf Aksu, gözlerini onun çıktığı kapıdan ayıramadı uzun süre. Cemile hanımın memlekete gitmeyi bu kadar kolay yadsımasının onun dili ve kokusuyla hep içinde olmasından, orada oraya gitmeden de yaşayabilmesinden kaynaklandığını sezinler gibi oldu. İçi anlatılmaz bir esenlik duygusuyla doldu.

Bu esenlik bir süre yetti Yusuf Aksu’ya, sonra, umulmadık mutsuzluklar gibi umulmadık mutlulukların da insanı ister istemez karşı karşıya getirdiği soru belirdi: “Neden?” Başlangıçta hiçbir neden gelmedi usuna, sonra, “Belki Cemile hanımın dilinin etkisi,” dedi kendi kendine. Bu dilin kuşların türküsüne benzediğini düşündü. Ama, nerdeyse aynı anda, tüm varlığı beklenmedik bir kuşkuyla sarsıldı. “Belki de yanılıyorum!” diye söylendi. O sözleri kuşların türküsüne benzetmek yanlıştı belki, belki doğallık çok başka bir şeydi; belki onun kişisel sözleriydi yalnızca, onun kendi yaşamının, kendi kişisel duyarlılığının ürünleriydi, hani şu çocuğun, şu Ercan’ın sözleri gibi. Belki kendi durumu da bunun başka bir kanıtıydı: şimdi, şurada, koltuğunda otururken, beyninin, belki de bedeninin içinde bir yerlerden sözcükler, kendi anadilinin sözcükleri geçmekteydi, damarlarında kanının dolaştığı gibi. Şimdi ona öyle geliyordu ki insan ancak içinde kendi kişisel sözcükleri tükendiği zaman tükenirdi. “Gene de dil tüm yaşamımın bir yanılgı olmasını önlemedi,” dedi kendi kendine, içini çekti, “Hep dille uğraştım, onu aşağılamaya, olduğunun tersi gibi göstermeye çalıştım, o da benden öcünü aldı.” Gözü karşı duvarda bir noktada, hiç kımıldamadan oturdu bir süre, sonra kaşları çatıldı. “Ya Yunus’un kuramları?” dedi. “O bütün bunları nerden çıkarıyordu ki?” Eski günlere gitti. Yunus’un nasıl, nerede, neden yanıldığını anlamaya çalıştı. Sonunda, aynı görüşe bağlandıklarını bile bile, Yunus’un da yanılmış olduğunu kesinlemenin

başkaldırtıcı bir haksızlık olduğunu düşündü. Kendince bir açıklama da buldu: aynı kuram Yunus'un ağzında düşün, ezginin, gençliğin ve başkaldırının anlatımı olarak kalmıştı hep, kendisiyse, budalaca, duruma değil de içeriğe bakmıştı; bir de bu içeriği bu yaşında savunmaya kalkınca, bir başka deyişle, arı çocukluk düşünü yaşlılık günlerine dek taşıyınca, alabildiğine yozlaştırmıştı onu. Başka bir açıklama bulamıyordu. Aynı içerik yerine göre yanlış ya da doğru, tutarlı ya da tutarsız olabilir miydi? "Gerçek ortada," dedi. "Nice yıldır hep Yunus'a bağlı kalmaya çalıştım, ama ondan her gün biraz daha uzaklaşmaktan başka bir şey yapamadım."

Ertesi gün, sabaha karşı, gözlerini açtığı zaman, ilk anımsadıkları bu düşünceleri oldu, ama her şeyden önce çok önemli bir şeyini, nerdeyse varlığının vazgeçilmez bir parçasını yitirmiş gibi bir duygu içindeydi. Belki de bu yüzden, uzun süre öyle uzanıp kaldı yatağında, bir şeylerden korkar gibi, tavana bakıp durdu. Ama o sabah yalnız kendisi değil, kentin tüm insanları yatağa mıhlanmıştı sanki: dışarıdan en ufak gürültü gelmiyordu. Kalktı, salona gitti, bir pencere açtı, derin derin soluk aldı. Çok mu erkendi daha, sokağa çıkma yasağı mı vardı, yoksa dünyanın sonu mu gelmişti, dışarıda her şey durmuş gibi görünüyordu. Aşağıdaki yoldan bir araba geçmesini bekledi, en sonunda uzakta hızla ilerleyen bir sarı araba gördü, yaklaşmasını, dönemeçte gözden silinmesini izledi, pencereden gelen soğuk havanın tüm bedenini diken diken etmesine aldırmadan, bir süre de denize baktı. Pervin hanımı anımsadı, hemen arkasından, iriyarı ressamın karşısındaki görünümle Ayvazovski'nin tabloları arasında kurduğu koşutluğu düşündü: adama inanmıştı, ama, o gün bugün, görünümle tabloları karşılaştırmayı hiç denememişti. Ayvazovski'nin tablolarına doğru yürüdü, ancak, onlardan önce Cazibe Çelebi'nin portresine takıldı gözleri. Donup kaldı: ilk günden sonra silinip giden benzerlik geri dönüp portrenin tüm gözelerine yeniden yerleşmişçesine, kadın şimdi tüm somutluğuyla karşısındaydı. "İyi de neden? Neden bu sabah?" diye söylendi Yusuf Aksu. "Sözlerimiz gibi gözlerimiz de gerçeği çok ender olarak kavradığından mı?" Sorusunun yanıtını ondan çıkarmak istercesine, uzun süre portreye dikti gözlerini. Yanıt bir türlü gelmedi, ama bir zamanlar gözlerinin önünde canlandırabilmeyi bile erişilmez bir mutluluk saydığı yüzün şimdi, tüm canlılığıyla karşısında dururken, kendisine sevinç de, üzüntü de vermediğini anladı, "Belli, her şey bitti, artık iyileştim," dedi yüksek sesle, ona da duyurmak ister gibi, "Evet, iyileştim!" diye yineledi. Şu var ki iyileşmiş

olmak, bir sevinç getirmek şöyle dursun, yaşamının boşa geçtiğini eskisinden de keskin bir biçimde duyuruyordu.

Ertesi hafta, İstanbul'u "site" adı altında kitleye kapalı yaşama alanlarıyla donatmakta olan çok ünlü bir işadamının şölenini onurlandıracaktı. Ünlü bir lokantada verilecek şölene birlikte gitmek üzere, önde Bayram Beyaz, arkada Firuz Polat ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, kapıdan sessizce girdiler. Onun koltuğundan kalkıp ev kılığıyla, uykulu gözlerle kendilerine doğru geldiğini görünce, üçü de bir tuhaf oldu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı elini alnına koydu bir süre.

"Hocam, neyiniz var?" diye sordu.

"Hiçbir şeyim yok," dedi Yusuf Aksu. "Evet, hiçbir şeyim yok, sorun da bu: dil konusunda hiçbir şey bilmediğimi, savunduğum görüşlerin tümden yanlış olduğunu anladım."

Dostları karşı çıkmaya yeltendiler, ama onları susturdu.

"Benim dil kuramım baştan sonra yanlış," dedi, aynı anda gözlerinin yaşlarla dolduğunu duydu. "Bunu şimdi söylüyorum size, çünkü ben de yeni anladım," diye kekeledi.

Tüm dostları bir elektrik akımına kapılmış gibi sarsıldı, hepsinin rengi attı. Öyle kalakaldılar bir süre. Önce Prof.Dr. Osman Nuri Balcı topladı kendini.

"Hocam, siz neler söylüyorsunuz?" dedi. "Siz ne söylediğinizin ayrımında mısınız?"

"Evet, kesinlikle," dedi Yusuf Aksu.

"Hocam, içimde öyle bir duygu var ki sizinki yalnızca bir kuşku," diye atıldı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, çok güzel ingilizce ve fransızca konuşan, ingilizceyle fransızca dışında da bunca dil bilen bir adamın dil konusunda yanlış bir kuram üretebileceğini düşünemiyordu. "Bilirsiniz, her konuda değişik kuramlar vardır, ama kendi içlerinde hepsi de geçerli olabilir."

Yusuf Aksu suçlu bir çocuk gibi başını önüne eğdi.

"Kuram sözcüğü çok abartmalı," dedi. "Benimki bir çocukluk düşüydü, yani bir saçmalıktı."

Bayram Beyaz, hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, yüzünde korkak bir gülümseme, Yusuf Aksu'nun omzunu okşadı.

"Bilirsiniz, hocamız şakayı sever: bize şaka yapıyor," dedi.

"Hayır, gerçeği söylüyorum," dedi Yusuf Aksu: "Bunca zaman, istemeden, kendimi de, sizleri de aldattım: bunu sizlere söylemek zorundayım, herkese söylemek zorundayım."

Bayram Beyaz'ın yüzü kararıverdi birden, dudakları titremeye başladı.

"Ama biz yanlış olmadığını biliyoruz," dedi.

"Kuramın ne olduğunu tam olarak bilmiyorsunuz ki yanlış olmadığını bilesiniz."

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı elini avuçlarına aldı.

"Sevgili hocam, hepimiz zaman zaman bildiğimizden kuşkuya düşeriz, ama bu durumlar geçicidir, büyütmemek gerekir," dedi.

"Yanıldığımdan kuşkum yok," dedi Yusuf Aksu, bir söylev verecekmiş gibi ayağa kalktı. "Yanıldığımı kesinlikle biliyorum; bunu sizlere de, tüm dostlarımıza da duyurmak zorundayım."

Durduğu yerde sallanıyordu, nerdeyse düşecek gibiydi. Firuz Polat koluna yapıştı, yeniden koltuğuna oturttu.

"Hocam, bu sizinki geçici bir kuşku," dedi. "Zaman zaman her yaratıcının kapılabileceği kuşkulardan biri. En iyisi, bu konuyu burada kapatalım: bize inanmış olanları düş kırıklığına uğratmaya hakkımız yok."

Yusuf Aksu gene direnmek istedi.

"Bunu herkese duyurmak zorundayım, çünkü sizler bana yanlışlarım için değer verdiniz," dedi.

O zaman, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı elini sımsıkı tuttu.

"Hocam, Firuz doğru söylüyor: buna hakkınız yok!" dedi kararlı bir sesle. "Bizim de hakkımız yok: sizin dostlarınız olarak buna izin veremeyiz."

"Ama dürüstlük..."

“Bu iş dürüstlükten daha önemli. Hayır, hocam, hakkımız yok,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Bayram Beyaz’la Firuz Polat da coşkuyla desteklediler kendisini. İnsanların, tam da bu nedenle, yanlış bulduğunu söylediği kuramın doğru, yeni ve yararlı olduğuna inandıkları için kendisine hayranlık duyduklarını, şimdi onları düş kırıklığına uğratmanın kimseye bir yarar sağlamayacağını, kısacası, bugün ulaştığı sonucu gizli tutmasının topluma karşı bir borç olduğunu söylediler. Bu arada, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı elini yeniden omzuna koydu, “Hocam, siz de çok iyi bilirsiniz ki halk doğruya inanmaz her zaman; tam tersine, sizi konu dışında bırakarak söylüyorum, genellikle yanlışı yeğ tutar,” dedi. Yusuf Aksu pek de inanmadı bu gerekçelere, ama, dostlarının isteklerine boyun eğdi. Kendisi için verilen şölene geç kalmamak istiyorsa, bir an önce giyinmesi gerektiği söylenince de kalkıp giyinmeye gitti.

Firuz Polat hüzünle arkasından baktı.

“Şu budala kadın hocayı fazla sarstı,” diye mırıldandı.

“Bence bu konuyu o kadar da büyütmemek, iyi yanından almak gerek,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. Ona göre, Yusuf Aksu’nun aşkta uğradığı düş kırıklığı kendisini en sonunda çalışmaya yöneltebilirdi, yanıldığını söylemesi de bunun kanıtı sayılırdı: kuşku duyuyorsa, araştırmalarını sürdürüyor demekti, öyleyse bu açılmayı *Evrensel dilbilim*’in gelişmesinde önemli bir evre olarak görmek olanaklıydı. “Umarım, dediğim gibi olur, bu akşam lokantada herhangi bir saçmalık yapmaz.”

Yusuf Aksu lokantada bir saçmalık yapmadı; tam tersine, bir yandan rakının, bir yandan oldukça uzun bir süredir tanımadığı insanlar arasına karışmamış olmanın etkisiyle, herkese iyi davrandı, herkesle kırk yıllık bir dost gibi konuştu. Firuz Polat onu nice zamandır ilk kez bu kadar rahat, bu kadar şen ve canlı gördüğünü söyledi, dostları da mutlulukla onayladı. Gözlemi kendisine iletseler, kendisi de onaylardı belki. Dostları, özellikle de Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, yanında oturan dazlak kafalı, iriyarı patronun kendisine sürekli olarak yaptığı “site” ve gökdelenlerden, iş yaşamının ve yüklenicilerin sorunlarından söz etmesine kızıyor, sonunda canını sıkmasından korkuyordu. Ama Yusuf Aksu kendisini hiç mi hiç ilgilendirmeyen sıkıcı ayrıntıları gülümseyerek dinlemekteydi: dil konusuna girmesin de neden söz ederse etsindi. Patronun koca bir bölmeyi kaplayan

uzun masadaki öbür komşularla ilgilenmek üzere yerinden kalkması üzerine, çok pullu bir giysi giymiş tombul eşinin kaynana, gelin ve torun ilişkileri konusuna girmesi karşısında da sarsılmadı, aynı biçimde, ilgiyle dinler göründü. Bununla birlikte, konuşmanın en ateşli yerinde, öteki bölmede, büyük bir yuvarlak masadan kalkmakta olan insanlar arasında ince, uzun boylu bir adama takıldı gözleri: onu tanıyordu, ama nereden, çıkaramıyordu. Birden, şaşkınlık içinde, adamın iki yanındaki iki kadına bir şeyler söyledikten sonra, gülümseyerek kendi masasına, hatta dosdoğru kendisine yöneldiğini gördü, yüreği göğsünü parçalamak istercesine çarpmaya başladı. Patronun üç koruması birden ortaya fırlayarak Yusuf Aksu'yu korumaya, yani adamın onun yanına gelmesini önlemeye çalıştılar, ama uzun boylu adam daha çabuk davranarak elini omzuna koydu.

“Kusura bakmayın, eski sınıf arkadaşıma bir merhaba deyip gideceğim,” dedi adamlara, sonra, gülümseyerek, Yusuf Aksu'nun kulağına eğildi, “Beni tanıyamadın mı?” diye sordu.

“Tanıdım. Tanımaz olur muyum? Sanırım, iki yıl birlikte okuduk,” dedi Yusuf Aksu, ayağa kalkmak istedi, ama arkadaşı elini omzuna bastırarak engelledi, patronun boş bıraktığı iskemleye oturunca da vazgeçti. “Sen okulu bitirmeden ayrıldın, Amerika'ya gittin,” diye sürdürdü.

“Evet, öyle oldu,” dedi adam, gözlerini gözlerine dikti, “Sana bakıp durdum bu akşam, hey gidi Yuyunus, yaşlanmış ya hiç değişmemiş dedim,” diye ekledi.

“Ben Yuyunus değilim!” dedi Yusuf Aksu.

“Hoppala! Gene başlama! Yuyunus'sun, artık kekelemiyorsun, dilin iyice açılmış, boyun da bayağı uzamış gibi, doğru, ama eski bir kekeme olduğun kesin!” dedi adam, durdu, uzun bir soluk aldı, “Bilirsin, seni pek sevmezdik,” diye sürdürdü. “Kekemeliğine bakmadan, tuhaf savlarınla kafamızı karıştırıp dururdun. Kısacık boyunla, herkese yukarıdan bakardın.”

Yusuf Aksu ne diyeceğini bilemiyordu.

“Yok canım!” diye kekeledi.

“Bırak şimdi, Kuşların Oğlu! Beni kandıracağını mı sanıyorsun?” dedi adam. “Bir de salak arkadaşın vardı, hiç yanından ayrılmazdı, sen ne dersen

onu yinelerdi. Çok da benzerdi sana, yalnız o sarışındı, sen kumral!”

Yusuf Aksu titremeye başladı.

“Sen her şeyi birbirine karıştırıyorsun,” diye kekeledi, “Yuyunus daha okulu bitirmeden öldü, bilmiyor musun?”

“Gene numaraya başlama, dostum, ölen sen değildin, o salak arkadaşındı. O zaman ben Amerika’daydım.”

“Benden iyi mi bileceksin?” dedi Yusuf Aksu.

“Benden iyi mi bileceksinmiş! Adam işletmekten bıkmadın mı hâlâ?” diye atıldı arkadaşı. Sonra ağzını iyice kulağına yaklaştırdı. “Her neyse, seni gördüğüme sevindim, Yuyunus,” diye ekledi, biraz daha eğildi, “Kuşların Oğlu, sen entel çocuktun, piranhalar arasında işin ne, anlayamadım,” deyip yanağını öptü, sonra da, eski arkadaşının herhangi bir yanıt vermesine zaman kalmadan, kapıda kendisini bekleyen arkadaşlarına doğru yürüdü.

Yusuf Aksu eski okul arkadaşının kapıda kendisi gibi uzun boylu bir sarışın kadının koluna girerek coşkuyla bir şeyler anlatmaya başladığını gördü, kapıdan çıkıncaya kadar ardından baktı. Gözden silinince de varlığından bir şeyler eksilmiş gibi ürperdi. Düşünüyor, düşünüyor, adamın adını bir türlü çıkaramıyordu, ama Yunus’a en çok karşı çıkanlardan biri olduğunu çok iyi anımsıyordu: kaç kez kavga etmelerine ramak kalmıştı. Öyleyse, alay etmek gibi bir amaç gütmemişse, Yunus’la kendisini nasıl karıştırabilirdi? “Anlayamıyorum, hiçbir şey anlayamıyorum,” dedi kendi kendine. Bu sırada, Firuz Polat, elinde kadehi, patronun hâlâ doldurmamış olduğu iskemleye oturdu.

“Hocam, o arkadaş kimdi?” diye sordu.

“O mu? Eski bir okul arkadaşı, ama adını bir türlü çıkaramadım,” dedi Yusuf Aksu.

“Okul arkadaşı mı?”

“Evet, adını anımsayamadım ya bundan kuşkum yok.”

“Anladım, hocam, teşekkür ederim,” diye yanıtladı Firuz Polat, ama şaşkın görünüyordu, Yusuf Aksu’nun da bir zamanlar herkes gibi bir öğrenci olmasını, bu da yetmezmiş gibi bir takma adı bulunmasını

benimsemekte güçlük çekiyordu sanki. Yusuf Aksu'nun yanından kalktıktan sonra, bir iskemle ötedeki Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın yanına geldi, "Hocanın öğrenciliğinde bir takma adı bulunabileceği, hele kekeme olabileceği kırk yıl düşünsem usuma gelmezdi," dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da bu söze şaşmış gibi göründü.

"Gerçekten mi? Hiç anlamamış mıydın?" diye sordu.

"Neyi?"

"Hoca'nın eskiden kekeme olduğunu."

Yusuf Aksu konuşmayı işitti, tepeden tırnağa titredi, yerinden fırlayıp onları buradan alıp götürmek, büyük dostu Yunus'a ilişkin tüm gizlerini anlatmak, böylece dil konusunda neden yanıldığını da göstermek yolunda güçlü bir istek duydu. Ama, tam bu sırada, şişman patron yanına döndü, "Bakın, hocam, size ne göstereceğim," deyip önüne taşınır bir bilgisayar koydu, sonra kapağını açtı, bir iki işlemden sonra, ekrana renkli bir yapı görüntüsü getirdi, "Hocam, şuna bir bakar mısınız?" dedi.

Yusuf Aksu eğilip baktı, ama yaşamında ilk kez gördüğü bilgisayara bakmasının istendiğini sandı, çok güzel bir aygıta benzediğini söyledi. Adamın öncelikle ekrandaki görüntüye bakmasını istediğini anlayınca, biraz daha eğildi, uzun uzun baktı, sonra şaşırıp kaldı.

"Çok tuhaf, bu bizim apartmana benziyor," dedi.

"Evet, hocam, sizin apartman," diye doğruladı adam, biraz daha sabırlı olmasını rica ederek başka görüntülere geçti, önce en az otuz katlı bir gökdelen, arkasından, görkemli biçimde döşenmiş, geniş mi geniş daireler, girişler, odalar, mutfaklar, banyolar gösterdi, hep aynı küçük noktaya dokunarak birbiri ardından otuz sayfa çevirdi belki, "Nasıl, beğendiniz mi, hocam?" diye sordu.

"Beğendim, çok güzel," dedi Yusuf Aksu. "Bu yapı nerede? Amerika'da mı?"

Ünlü işadamı, yarı mutlu, yarı kuşkulu, bu yapının şimdilik hiçbir yerde bulunmadığını, ancak, koşullarda anlaşabilirlerse, çok yakın bir gelecekte, Maçka'da, kendi apartmanının ve bahçesinin yerinde yükselebileceğini

söyledi. Yusuf Aksu iliklerine dek ürperdi, “Ne oluyor böyle? Her şeyin sonu mu geliyor, yoksa her şey tersine mi dönüyor?” diye düşündü.

“Yani siz bizim apartmanı yıkmak mı istiyorsunuz?” diye kekeledi.

“Yerine bu güzel gökdeleni dikmek üzere, hocam,” dedi adam. “Ama bunun sizin çıkarınıza olduğundan bir an bile kuşku duymadık.”

O zaman, Yusuf Aksu bozmaktan çok hoşlandığı deyimi belki ilk kez doğru olarak söyledi.

“Dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı!” dedi en yüksek sesiyle, elindeki kahve fincanını masanın üstüne bıraktı, gözleriyle Bayram Beyaz’ı aradı: karşıda, üç iskemle solunda, bir kadına onun artık inanmadığı evrensel dil kuramının önemini anlatıyordu. “Bayram hoca, çok geç oldu,” diye seslendi.

Bayram Beyaz bu beklenmedik uyarı karşısında biraz şaşırdı, ama tümcesini bile tamamlamadan ayağa fırladı. Nerdeyse hiç kimsenin elini sıkmadan, ünlü işadamına teşekkür edip izin istemeden, topluluğa şöyle bir el salladı, dostlar kapıya yöneldiler hemen, arkadan kovalayan varmış gibi, Kızıl Tosbağa’ya atlayıp uzaklaştılar. Yusuf Aksu yol boyunca hiç konuşmadı, Bayram Beyaz’ın sorularını da yanıtsız bıraktı. Yalnız, asansöre binecekleri sırada, elini omzuna koyarak anlatılmaz bir hüzünle gözlerini gözlerine dikti.

“Bayram hoca, senin işine karışmam, ama ben bundan böyle hiç kimsenin çağrısına gitmeyeceğim,” dedi, yanıt, yorum istemediğini belirtmek istercesine gözlerini yere dikti. Bayram Beyaz “İyi geceler, hocam,” diyerek asansörden inerken de şöyle bir elini oynatmakla yetindi. Yatak odasında, paltodan pantolona, her giysisini bir başka iskemle ya da sehpanın üstüne fırlattıktan sonra, kendini bir külçe gibi yatağa bıraktı. Perdeler çekilmemişti, tavanda dışarıdaki yaşamın hangi devinimlerine göre, bilinmez, birtakım solgun ışıklar durmamacasına biçim ve yer değiştirmekteydi. Bir süre onları izledi. Sonra, bir kez daha, şişman patronun yanıtı çınladı kulaklarında: “Yerine bu güzel gökdeleni dikmek üzere!” Bir an, tavandaki ışık oyunlarını apartmanın yıkılışının ilk belirtileri gibi algıladı. “Yoksa her şey çökmeye mi başladı?” diye söylendi. Son günlerde olup bitenler, Cazibe Çelebi’yle son karşılaşması, parktaki çocuk geçti gözlerinin önünden. Tüm bunları açıklayabiliyor, açıklayamayınca da

suçu rahatlıkla kalın kafalılığına yükleyebiliyordu. Ama o akşam olanları anlayamıyordu: kendisi için şölen düzenleyen adam durup dururken bunca yıllık apartmanını yıkıp yerine gökdelen dikmek istiyor, iki yıl birlikte okuduğu okul arkadaşı onu kendisinin Yunus, Yunus'un kendisi olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Bütün bunların bir amacı olmalıydı. Cazibe Çelebi'nin kendisinden yüz çevirmesinin, Maçka Parkı'ndaki çocuğun konuşmasının, aşkının ve kuramının geçersizliğinde karar kılmasının da bir amacı, dolayısıyla bir açıklaması bulunması gerekirdi. Kendisini bir yalancı olarak mı tanıtacaklardı bundan böyle? Rousseau'yu düşündü birden: ansiklopediler yaşamıyla yapıtları arasındaki çelişkilerden söz ederdi, ama o bir sürü yapıt vermişti, oysa kendisi hiçbir şey yapmadan zaman öldürüyordu. Karşısında bir dinleyen varmış gibi, "Peki, neden?" diye sordu. "Neden şimdi?" Yalanın en sonunda ortaya çıkması mı gerekiyordu? Öyle bile olsa, suç kendisinde miydi? Yaşamı baştan sona yalan olmuşsa, sürekli yalana başvurduğu için değil, başkalarına boyun eğdiği için olmuştu; üstelik, başkalarına uymak başkalarının arkasından gitmek bile değildi, o susmuştu yalnızca, suçu sesini çıkarmamaktı: bu kocaman apartmanı ve daha nicelerini karşılıksız olarak kendisine vermişlerdi, sesini çıkarmamıştı; adını büyük dilciye çıkarmışlardı, direnmeye çalışmış, ama sonunda boyun eğmek zorunda kalmıştı; insanlar, kendilerini aldatmak pahasına, yükselttikçe yükseltmişlerdi onu, bu ülkeyi kurtarabilecek tek insan olduğunu söyleyenler bile çıkmıştı; şimdi, yanıldığını, dolayısıyla kendisini böylesine yüceltenlerin de yanıldıklarını açıklamak istediği zamansa, "Hayır, buna hakkın yok!" diyorlardı. Yalancı kimdi?

Işığı yakıp kalktı, kitaplığa gitti, *Yalnız gezenin düşlemleri*'nin dördüncü bölümünü bir kez daha açtı, yercesine okumaya girişti. Hepsini de açık, anlaşılır ve doğru bulduğu nice tümceden sonra, "Yalan söylemek ortaya çıkarılması gereken bir gerçeği gizlemektir" tümcesi gözlerinin önünde bir ışık gibi çaktı. Derin bir soluk aldı, "Tüm bu yabancılara Yunus'tan söz etmek içimden gelmedi, benim için fazla değerliydi; bunun dışında hiçbir şeyi gizlemedim," dedi kendi kendine. Gizlememişti, gizlemek bir yana, zaman zaman yanlışı düzeltmeye çalışmıştı, ama, işte, çevresinde herkes yanlışı düzeltmesine karşı çıkıyordu; bu akşam rastladığı sınıf arkadaşı kimliğini değiştirmek istiyor, yapsatçı evini başka şeye dönüştürmeye kalkıyordu. Okumayı sürdürdü. Bir iki sayfa sonra bir tümce daha çekti dikkatini: "Yanlış konuşmak ancak aldatma amacına yöneldiği zaman yalan söylemektir, aldatma amacı da, hep zarar verme amacıyla birleşmek şöyle

dursun, kimi zaman karşıt bir amaç taşır!” Bu tümceyi de biliyordu. Gözlerini raflardaki ansiklopedilere dikip düşündü bir süre, sonra, birdenbire, kitabı elinin tersiyle itti. “Bu adam yalanı hoş göstermek için elinden ne gelirse yapmış!” diye söylendi. Kim bilir, insanlar belki bu nedenle, yalanla gerçek arasındaki sınırı kaldırdığı için böylesine yüceltmişlerdi onu. “Ya beni?” diye sordu kendi kendine. Kesin bir yanıt bulamadı. Bununla birlikte, yatağına döndükten sonra, sabahın üçüne doğru, ona öyle geldi ki yavaş yavaş güvenlerini ve inançlarını sarsmaya yöneldiği için insanlar kendisinden öç alıyorlardı; belki de elbirliğiyle bir tuzak hazırlıyorlardı. “Yalancılığın cezası,” diye düşündü, ama, yalancı olmak için ille de yalan söylemek gerekmiyordu, hatta, Rousseau’nun yalan söyleme edimini bir suç olmaktan çıkarmak için bunca çaba harcamasına bakılırsa, en kötü yalanlar söylenmeyen yalanlardı belki de. “Buyur, çıkabilirsen çık işin içinden,” diye mırıldandı.

Uzun süre çıkamadı işin içinden, artık ne zaman kendisiyle baş başa kalsa, hemen yaşamının ayrıntılarına girmeye, gerçektenliğini sorgulamaya başlıyor, er ya da geç yalan kavramına gelip üst üste sorular sıralıyor, ama hiçbirini doyurucu bir biçimde yanıtlayıp rahata eremiyordu. Ancak dostlar arasında biraz soluk alıyordu. Onların da ne yapacakları belli olmuyor, hiç beklenmedik bir zamanda yarayı büsbütün kanatabiliyorlardı. Örneğin yapsatçının şöleninden birkaç hafta sonra, bir Maçka Çarşambası’nın ardından, salonda yalnızca çok yakın dostların kaldığı bir sırada, Yusuf Aksu tüm bu sıkıntıları unutmuş görünüyordu, Bayram Beyaz’a, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya, Zeynel Duman’a, Firuz Polat’a sevgiyle gülümsüyor, böylesine içten dostları bulunduğu için mutluluk duyuyordu; başkaları kendisine tuzak kurmak istemiş olsalar bile, bu insanlardan iyilikten başka bir şey beklenemezdi. Bu sırada, Cemile hanım her zamanki güvenli yürüyüşüyle yanlarına geldi, Yusuf Aksu’ nun koltuğunun sağındaki sehpanın üzerine iyice sararmış bir vesikalık fotoğraf bıraktı.

“Bunu senin ufak kitapların arasında buldum: pıt demiş burnundan düşmüş gibi sana benziyor: ya sensin, ya kardeşin,” dedi.

“Kardeşim mi? Ne kardeşi?” diye kekeledi Yusuf Aksu, fotoğrafı avcuna alıp baktı: tanıştıkları ilk ayların, hatta ilk günlerin içinden Yunus’un alaylı alaylı kendisine baktığını gördü, gırtlağına taş gibi bir şey oturdu, gözlerinin yaşardığını duydu. Cemile hanımın onu kendisine benzetmesi

Yunus’un bir şakasıymış gibi bir duygu uyandı içinde, hüzünle gözlerini yumdu.

“Anladım, ölmüş kardeşinin resmi! Kusura kalma, böyle üzüleceğini bilemedim!” dedi Cemile hanım, fotoğrafı elinden almak istedi.

Yusuf Aksu, hiçbir şey söylemeden, parmaklarını fotoğrafın üstüne kapattı yalnızca. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, biraz da havadaki ağırlığı dağıtmak düşüncesiyle, yapay bir kahkaha attı.

“Çok tuhafsın, Cemile hanım!” dedi. “Bu evde her bulduğun fotoğraf hocanın ölmüş kardeşinin fotoğrafı mı olacak? Örneğin bir sınıf arkadaşı ya da herhangi bir akrabası olamaz mı?” Gülümseyerek hocaya baktı, gözlerini yummuş olduğunu görünce Bayram Beyaz’a döndü, “Her zaman söylemişimdir: dahilerin fazla kardeşi yoktur, çünkü kardeşler birbirine benzer, dahilerse hiç kimseye benzemez. Bu nedenle Johann Sebastian Bach’ın birçok kardeşi bulunması hep şaşırtmıştır beni,” diye ekledi.

“Beni de,” diye doğruladı Bayram Beyaz. Ancak alışılmış bir katılma sözünden başka bir şey değildi bu, sorulsa, neyin söz konusu olduğunu bile söylemezdi belki. Gözlerini Yusuf Aksu’ya dikmiş, ürküntü içinde bakıyor, çevresinde beş insan ve baksın diye getirilmiş bir fotoğraf varken, gözlerini yumup hiçbir şey söylemeden öylece durmasının can sıkıcı “bir şeyler”in göstergesi olmasından korkuyordu. Sessizliği bozmak ve hocanın gözlerini açmasını sağlamak için sesini yükselterek “Evet, beni de,” diye yineledi. “Size yürekten katılıyorum, hocam.”

Bu arada, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı fotoğrafı usulca çekip almış, yakın gözlüğünü de takmış, dikkatle inceliyordu.

“Çok ilginç: hoca nerdeyse hiç değişmemiş,” dedi. “Saçları koyulaşmış, hepimiz gibi o da yaşlanmış azıcık, ama ana çizgiler hiç değişmemiş.”

Ötekiler de baktılar, aynı kanıya vardılar. Hatta Zeynel Duman Cemile hanımın kardeş varsayımını saçma buldu.

“Cemile hanıma hiç akıl ermez. Hocanın çocukluk fotoğrafının kardeşinin fotoğrafı olabileceğini nerden çıkardı ki? Uyku fazla bastırdı da ondan herhalde,” dedi.

Önce Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, sonra tüm konuklar kalktılar bunun üzerine, birbirinin ardından Yusuf Aksu’ya iyi geceler dileyip çıktılar.

Ancak Yusuf Aksu iyi bir gece geçiremeyeceğini biliyordu: bu fotoğraf kafasını fazla karıştırmıştı. Yalnız kalınca, dakikalar süresince, Yunus'un fotoğrafına baktı. Sonra fotoğrafı alıp yatak odasına, duvardaki gümüş çerçeveli aynanın önüne gitti, bir kendine, bir Yunus'un fotoğrafına baktı; on dört, on beş yaşında bir çocuğun fotoğrafını altmışlık bir adamın gerçek görüntüsüyle karşılaştırmak gülünçtü; gene de, fotoğrafa bakılınca, benzerlik yadsınamayacak ölçüde açıktı, en azından bu fotoğrafta tek tek çizgileri, ağzı, burnu, gözü, çeneyi, kulağı aşan bir benzerlik buluyordu. "Tıpkı iki kardeş gibi," diye geçirdi içinden. Hemen arkasından, "Olamaz, ben saçmalıyorum, basbayağı oynatıyorum," dedi kendi kendine. Bir kez daha fotoğrafa dikti gözlerini: çok iyi anımsıyordu: Yunus'un kendisi vermişti bu fotoğrafı, o zaman ne kendisi herhangi bir benzerliğin ayrımına varmıştı, ne de o; ama, işte, bu fotoğraf Yunus'a benzediği kadar da kendisine benziyordu. Kalktı, kitaplığa gitti, birtakım çekmeceleri karıştırdı, okul yıllarından kalma üç fotoğrafını bulup Yunus'un fotoğrafının yanına dizdi, soluğu kesilir gibi oldu: Yunus'un saçlarının daha açık, kendi saçlarının daha koyu görünmesi bir yana bırakılırsa, dört fotoğrafın dördünün de aynı kişiyi gösterdiği söylenebilirdi. Peki, ama o zaman nasıl ayrımına varmamıştı bu benzerliğin, o zaman kendisine benzemeyen fotoğraf şimdi nasıl benzerdi? Değişen neydi? Bellekteki görüntü mü? Yoksa bakış mı? Değişen yalnızca bakışsa, o zaman mı daha doğru görüyordu, şimdi mi? Sorusuna yanıt ararken, birdenbire yapsatçının yemeğinde kendisinin Yunus olduğunda dayatan sınıf arkadaşı geldi gözlerinin önüne. Kafası büsbütün karıştı. "Çok tuhaf, Yunus'la birlikte bir resim de çektirmedik hiçbir zaman," diye söylendi, bir kez daha, uzun uzun baktı fotoğrafa, "Ama benzerlik ortada: bu nerdeyse benim!" dedi yüksek sesle. "Peki neden?" Cemile hanımın fotoğrafı verirken söylediklerini anımsadı, titremeye başladı. "Hayır! Cemile hanım hep kafasını karıştırır insanın, olur mu öyle şey? Yunus nasıl kardeşim olabilir ki?" diye söylendi.

Eski günlere gitti ister istemez, Refika hanımla Enis bey arasındaki ilişkinin ayrıntılarını tek bir olgunun ansiklopedinin değişik maddelerine dağılmış özelliklerini arar gibi bir zamandan başka bir zamana, bir ortamdan başka bir ortama, bir olaydan başka bir olaya atlayarak belirlemeye çalıştı. Örneğin Maçka'daki daireye ilk gelişlerinde, annesiyle Enis bey arasında birdenbire kurulan yakınlık karşısında, önceden tanıştıklarından kuşkulanmış olduğunu anımsamıyor değildi. O zamanlar Maçka'daki dairede oturan ve Yunus'un "az deli dedemiz" dediği çok yaşlı

adam da, annesinin Enis beyle uzun söyleşilere daldığı sıralarda parmağıyla uzaktan onları göstererek anlamlı bir biçimde gülümserken, aralarında öteden beri sıkı bir ilişki bulunduğunu anlatmaya çalışmış olabilirdi. Yusuf Aksu o zamanlar da kapılmıştı böyle bir kuşkuya, ama, hemen arkasından, "Birbirlerini önceden tanıyorlarsa, bunu ne diye gizlesinler ki?" diye düşünmüştü. Bu yüzden, en az dört beş kez, annesi *"Gül yüzlülerin şevkine gel nuş edelim mey"* diye hafiften şarkıya başlayınca, Enis beyin *"İşret edelim yâr ile şimdi demidir hey"* diye tamamlaması bir tanışıklık belirtisi sayılabilirdi kuşkusuz, ama bir rastlantı da olabilirdi: annesiyle Ahmet Nusret beyin ezbere bildiği bir şarkıyı Enis bey neden bilmesindi? Ayrıca, şimdi düşünüyordu da önceden tanışıyor olmaları önemli değildi; önemli olan ilişkilerinin düzeyiydi, bu düzeyin de çok yüksek olmaması gerekirdi: Refika hanım gibi yoksul bir ilkokul öğretmeni bir zamanlar Enis beyin sevgilisi olmuş olabilir miydi? Olmuşsa, nasıl, hangi koşullarda, nerede, ne kadar bir süre? Hiçbir yanıt bulamadan, gözleri karanlıkta, öylece durdu. "Ya bu ilişkide benim yerim?" dedi. Enis beyin oğlu olabilir miydi? Bir akşam rakı almak için çıkıp geri dönmeyen baba öyküsü bir ölçüde doğruluyordu bunu, Yunus'un sınıfa girer girmez kendisine yönelmesi de, aralarında başlayan büyük dostluk da ilk bakışta bunu doğrular gibiydi, ama böyle bir dostluğu kardeşlik içgüdüsüyle açıklamak abartmalı olurdu, Yunus'un bunu kardeş olduklarını bilerek yapmış olması daha da saçmaydı, kendisinden hiçbir şeyi gizleyemeyecek ölçüde içtendi, bir rastlantıydı hepsi; üstelik, Yunus'un odasında onun annesinin resmini görmüştü, Yunus'la aşağı yukarı yaşıt olduklarına göre, Enis beyin böylesine güzel bir kadınla evliyken, başka bir kadınla ilişki kurması çok uzak bir olasılıktı. Kuşkusuz, en önemlisi, Yunus'un ölümünden sonra, Enis beyin kendisini evlat edinmesi ve annesiyle evlenmesi, her şeyini onlara bırakması, bu arada Refika hanımın Enis beyin her önerisini düşünmeden benimsemesi de bir belirti sayılırdı. Ama o zaman Enis bey nedenlerini açıklamıştı, annesinin sevgilisi, kendisinin babası olsa, bunu da söylerdi. Kim ne diyebilirdi ki? Birbirleriyle daha çok görüşebilmek için Yunus'u Londra'dan getirtip Yusuf'la arkadaş olmalarını sağlamaya da hiç gereksinimleri yokmuş gibi görünüyordu. Lisedeki ilk yıllarında da yaşlı coğrafya öğretmeni, "sessiz çalışma dersleri"nde konuştukları zamanlarda, belki yirmi kez, "Hey, ikizler, kesin gevezeliği, kitabınızı okuyun!" diye seslenirdi ya kendisi hiçbir zaman bir kardeşlik, hatta bir benzerlik anlamı çıkarmamıştı bundan, arkadaşları da çıkarmamışlardı, adamın hep bir arada

oldukları için böyle söylediğini düşünmüştü. “Gene de çok tuhaf!” diye söylendi. Öyle donup kaldı, bir süre hiçbir şey düşünemedi.

Öyle görünüyordu ki Yusuf Aksu hiçbir zaman çıkamayacaktı bu işin içinden, çünkü her olasılık karşıt olasılığı da birlikte getiriyordu. “Çok kötü!” diye söylendi: yaşamını kuramamıştı, kuramını kuramamıştı, şimdi de geçmişini kuramıyordu. Her şey boşluktaydı sanki, ya da her şey bir çocukluk arkadaşına indirgenmişti, onun çevresinde dönmüştü, her şeyini, babasını bile ondan almıştı, kâğıt üzerinde onun babasının oğlu olarak görünüyordu, ama onun kardeşi olup olmadığını bilmiyordu. “Ya annem?” dedi. Ter içinde kaldı birden, içinde bir şeyler koptu, tüm bedenini ateş bastı. Annesi de, hep annesi gibi görünmüş olmasına karşın, kendi annesi olmayabilirdi, Londralı Enis onu da tutmuş olabilirdi, Yunus’un odasının duvarında fotoğraflarını gördüğü çok güzel kadın Yunus’un da, kendisinin de annesi olabilirdi, ya da, tam tersine, kendi annesi diye bildiği Refika hanım yalnızca Yunus’un annesi olabilirdi, her şey kopuk, her şey darmadağandı, bütün gibi görünse de darmadağındı, ansiklopedi maddeleri gibi. “Aklımı kaçıracağım!” diye geçirdi içinden. “Belki kaçırdım bile.”

Birden Yunus’u tanımadığı günlere gitti: annesiyle mezarlığa gidişleri geldi gözlerinin önüne, onun da yalnızca annesi vardı, babası yoktu, tıpkı kendisi gibi, ama şimdi ona öyle geliyordu ki mezarda yatan kadının annesinin annesi olduğu da kuşkuluydu, şimdi her şey kuşkuluydu. Ansiklopedi karıştırarak ders hazırlamaları ve kendisine armağan ettiği görkemli ansiklopediler geldi usuna. Bunlar da Firuzağa’yla Maçka arasında bir bağın varlığının belirtisi sayılabilirdi. “Ama neye yarar ki? Neyi açıklar ki?” diye söylendi. Refika hanımın ansiklopedi tutkusu Enis beyle eski bir tanışıklığın belirtisi olabileceği gibi daha sonra birbirlerine çabucak ısınıvermelerini sağlayan bir rastlantı da olabilirdi. Birden, yeni bir şimşek çaktı beyninde, “Peki, o ev?” dedi, “O ev ne oldu ki?” Bir kez daha ışığı yakıp çalışma odasına gitti, köşede duran dolabı açıp Enis beyden kalma tapuların yerleştirildiği dosyaları karıştırmaya başladı. Zeynel Duman tek tek elden geçirip düzene sokmuştu hepsini, ama o kadar çoktu ki. En sonunda, gün ağarırken, “Tamam, Kumrulu Sokak!” diye haykırdı. Sonra öyle çöküp kaldı olduğu yerde, çocukluğunun geçtiği ev de Enis beyin malıydı, Enis beyden kendisine kalmıştı. Öyleyse annesiyle öteden beri bir bağıntısı olmalıydı adamın. Yaşamı boyunca temelsiz bir kurama bağlanmıştı, ama bunu kesinlikle söyleyebilirdi. “Nasıl bir bağıntı peki?”

diye söylendi, bir kez daha, bağıntının varlığından öte bir kesinliğe gidemedi, her şey bir duman ve uğultu içindeydi. Artık düşünemiyordu. Her şeyi olduğu gibi bıraktı, kendini yatağına attı. Çok geçmeden de uyudu.

Ama sorularının sonu gelmedi bir daha. Daha doğrusu, aynı soruları dönüp dönüp yeniden sordu günlerce, bir türlü kesin bir yanıtta karar kılamadı: kimi zaman Yunus'un gerçekten kardeşi olduğundan kuşku duymuyor, kimi zaman da onun gerçekten yaşadığından bile kuşkuya düşmesine ramak kalıyordu.

Gene bu tür kuşkularla boğuştuğu bir günün sonunda, Maçka'da, yakın dostlarının son günlerde çok önemsenen bir siyasal konuya daldıkları sırada, birdenbire Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın sözünü kesti.

"Hocam, izin verirseniz, size bir soru soracağım: üvey kardeşler birbirine ne kadar benzer?" dedi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı "İşte tam hocaya göre bir soru!" diye geçirdi içinden, ama ne düşüneceğini, ne diyeceğini bilemedi, sonra kendini toplamaya çalıştı.

"Hangi üvey kardeşler, hocam?" diye sordu.

"Örneğin baba bir, anne ayrı erkek kardeşler," dedi Yusuf Aksu. "Huyları benzer mi? Görünüşleri benzer mi? Nerelerde uyuşmazlar? Nerelerde uyuşurlar? Sonra, daha önce hiç görüşmemiş olmaları durumunda, bir yerde karşılaşırlarsa, birbirlerini tanırlar mı?"

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı bir süre şaşkın şaşkın baktı Yusuf Aksu'ya: şaka mı yapıyordu, yoksa saçmalıyor muydu, anlayamadı: bir zamanlar "ana ayrı, baba ayrı kardeşiz" deyişine benzer bir kendine özgü şaka yapmak istememişse, kafasının iyice karışmış olması gerektiğini düşündü.

"Bilemiyorum ki, hocam, benzeşmenin ve benzeşmemenin o kadar çok biçimleri olabilir ki," diye kekeledi.

"Diyelim ki ilk kez on dört, on beş yaşlarında karşılaşmaları durumunda...."

"Birbirlerini tanıyamazlar, büyük olasılıkla, tanıyamazlar."

Herkes susmuş, şaşkınlıkla onlara bakıyordu. Yusuf Aksu daha da şaşırtıcı bir şey yaptı: hırkasının cebinden Cemile hanımın yaklaşık üç hafta

önce kitaplıkta bulduğunu söylediği vesikalık fotoğrafı çıkarıp Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya uzattı.

"Bu ben miyim, kardeşim mi?" diye sordu.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı fotoğrafı elleri titreyerek, ama uzun uzun gözden geçirdi.

"Bu sizsiniz, bundan en ufak bir kuşkum yok, hocam," dedi; elinde daha fazla tutmaktan korkarmış gibi, Yusuf Aksu'ya geri verdi.

"Öyleyse benim kendimden başka kardeşim yok," dedi Yusuf Aksu, fotoğrafı cebine koydu, bir an düşündü, sonra, düşünce değiştirmiş gibi, "Ama beni gördüğünüz için böyle söylüyorsunuz; bunu ben çektirmiş olsam, ama siz beni değil de bana çok benzeyen birini tanısanız, fotoğrafın onun fotoğrafı olduğunu söylemez miydiniz?"

"Söylerdim kuşkusuz, ama bu çok uzak bir olasılık."

Hep oralarda dolaşan, ikide bir durup konuşmaları dinleyen, zaman zaman en çetrefil sorulara bile yanıt getiren Cemile hanım da içinde olmak üzere, hiç kimse bir anlam veremedi bu konuşmaya. Ancak, başta Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, tüm yakın dostları Yusuf Aksu'nun zor bir dönem geçirdiğini, büyük bir olasılıkla araştırmaları nedeniyle kafasının fazla karıştığını, sorusunun öncelikle bir dil sorusu olduğunu, yüreğini daraltan bilimsel kuşkularını "yanlış kişiler"e de açabileceğini düşünerek kendisini kalabalık içine fazla çıkarmamaya karar verdiler. Kararlarını uygulamaları hiç zor olmadı: bundan böyle gösterişli akşam yemeklerine katılmak istemediğini kendisi söylemişti; Maçka toplantıları on beş günde bire indirilip çok yakın ve çok güvenilir dostlarla sınırlandı mı sorun çözüldü demekti. Nasıl olsa, kendisinin de durgunluğu üzerindeydi: uzun konuşmaları oldum olası sevmemişti, şimdi eskisinden de az konuşuyor, sorulara kısacık ve genellikle beklenmedik yanıtlar veriyor, insanı dinlemiyormuş, dinlese de söyleneni doğru dürüst anlamıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu. Dostları fazlasıyla üzülüyordu buna, ama avunma nedenleri de yok değildi. Örneğin Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, bu durumun geçici olduğunu kesinledikten sonra, "Hocanın aklı fikri yanıldığını söylediği noktada şimdi, yakında bu son kuşkuyu da aşacak ve kuram koca bir inci gibi ışıl ışıl ortaya çıkacak," dedi, ötekiler de bu görüşü gönülden paylaştılar. Bu arada, "dilbilimsel" kuşkularının ağırlığını biraz olsun

hafifletmek için haftada birkaç kez Maçka'ya gelip geç saatlere kadar oturuyor, en az haftada bir kez de Boğaz'a götürüyorlardı onu. Ancak Yusuf Aksu'nun durgunluğu, kuşkusu, umutsuzluğu ortadaydı, kolay kolay geçeceğe de benzemiyordu. Kızıl Tosbağa'da, Bayram Beyaz'ın yanında çocuklar gibi sevindiği, gülüp eğlendiği zamanlar çok gerilerde kalmıştı.

Bu yüzden olacak, bir akşam, dokuz buçuk sularında, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ile Firuz Polat, Bayram Beyaz'ı da alarak 12 numaraya geldiklerinde, yüzünün güldüğünü görünce, bayağı şaşırdılar. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, sık sık yaptığı gibi, elini uzunca bir süre avcunda tuttu.

"Hocam, bu akşam sizi çok iyi gördüm," dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi.

"İyi bir uyku çektim de ondan belki," diye yanıtladı.

"Hocam, bu saatte ne uykusu?" diye sordu Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Yusuf Aksu gizemli bir biçimde gülümsedi.

"Şurada oturdum, ansiklopedi karıştırıyordum, birden içim geçmiş," dedi, sonra, bir giz verircesine, "Onların arasına katılır gibi," diye ekledi.

"Onlar mı? Onlar kim, hocam?"

Yusuf Aksu gene gizemli bir biçimde gülümsedi, sehpanın üstünde duran ansiklopedi cildini iki eliyle alıp Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'ya uzattı.

"Ansiklopedilerdeki adamlar, yani, genellikle, ünlü ölüler," dedi. "Öyle bir esti, ünlü kişilerin doğum ve ölüm tarihlerini karşılaştırayım dedim. Epeyce de karşılaştırdım. Ne çıkardım, biliyor musunuz?"

"Ne çıkardınız, hocam?"

"Ünlü insanlar genellikle kırkla altmış dolaylarında ölüyor; öyle yetmişi, sekseni bulanlar çok az! Pascal kırk dokuz yaşında ölmüş, Descartes elli dört yaşında."

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gülümsedi.

"Herkes Victor Hugo olamaz, hocam," dedi.

"Sizin Rimbaud otuz yedisinde gitmiş. Ben üçünü de geçtim. Ama, ölüm açısından, ünlülerle benim gibi sıradan kişiler arasında bir ayrım yoktur

herhalde.”

“Hocam, o ne biçim söz öyle?”

“Öyle bir söz, ama insan altmışını bulunca...”

“Hocam, böyle şeyler düşünmemelisiniz.”

Yusuf Aksu elini bilgece yüreğinin üstüne koydu.

“Peki, doktor, düşünmeyelim,” diye bağladı, “konuyu değiştirelim.”

Konuyu değiştirdiler, ama, belki uykunun, belki ölüm düşüncesinin etkisiyle, dostlarının son günlerde saptadıklarının tersine, Yusuf Aksu’nun yüzü hep güldü o akşam, konuştu, şakalar yaptı. Eski günler geri dönmüş gibi geldi herkese. Birdenbire açıldığı, bir iki nükte yaptığı, dostlarının sözlerine güldüğü oluyor, ama, hemen arkasından, gene dalıp gidiyordu. Gündüzleri, onlardan uzaktayken de çok farklı değildi.

Bu son günlerde, Cemile hanım evden çıkmıyor, temizliğinden mutfak işlerine, her şeyi kotarıp denetliyor, rahat etmesi, bir isteği olursa, dakikasında yerine getirilmesi için elinden geleni yapıyor, yapılacak başka bir şey kalmayınca da karşısında bir koltuğa bağdaş kurup oturarak örgüsünü örüyor, öyle dalıp gittiğini görünce, onu biraz olsun şenlendirebilmek için, çocukluğunun Sivas’ına ilişkin eğlenceli öyküler anlatıyordu. Zaman zaman onu güldürüp konuşturmayı başardığı da oluyordu. Ama, bir kez daha, çok kısa sürüyordu böyle zamanlar: Yusuf Aksu dalıp gidiyor, söyleneni işitmez oluyordu. Cemile hanım “Hey gidinin orospusu, hey gidinin cam gözlüsü!” diye geçiriyordu içinden, Yusuf Aksu’nun Cazibe Çelebi’yi çoktan unutmuş olmasına karşın, her şeyin kaynağının o olduğundan kuşku duymuyor, onu diri diri parçalayabileceğini düşünüyor, yüreği iyiden iyiye kabarmış bir durumda, gözlerini Yusuf Aksu’ya dikerek derin derin içini çekiyor, “Kendine gel, bir tahta parçası için bu kadar üzme canını!” diye haykırmamak için kendini zor tutuyordu. Öyle görünüyordu ki hüzün bir kalın tabaka gibi sarmıştı Yusuf Aksu’nun varlığını, bedeninde, bakışlarında, devinimlerinde, her şeyindeydi, gülerse de onun arkasından gülüyor, bu yüzden şakaları ve kahkahası insanı çelişkinliğiyle daha çok sarsıyor, üzerindeki hüzün ister istemez karşısındakini de sarıyordu, nerdeyse hiç gülmemesini yeğ tutacaktı.

Ama o da, ötekiler de onu güldürmek, oyalamak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Özellikle Bayram Beyaz bu konuda çabalarını son noktasına dek götürüyor, işten dönüp çantasını eve bırakır bırakmaz ona uğrayarak bir isteği olup olmadığını soruyor, olumsuz yanıt alınca, arabaya atlayıp şöyle bir gezintiye çıkmayı, bir yerlerde bir iki kadeh bir şeyler içmeyi öneriyor, ancak önerileri çoğu kez geri çevriliyordu: Yusuf Aksu hiçbir şey istemiyordu. Ustasını sarmış görünen hüzün Bayram Beyaz'ı da sarmaya başlıyordu o zaman, o da karşısına oturup susuyordu. İnsanlar toplumu ve dünyayı anlamak, her alanda yollarını belirleyecek bir kuram, tutarlı bir dünya görüşüne ulaşmak için gelmişlerdi ona, sonra, yavaş yavaş, kuram ve dünya görüşü geriye atılmış, yalnızca kişi kalmıştı. En azından kendisi için, tek amaç onun yakınında bulunmak, onu hoşnut etmekti artık, tek mutluluk nedeni, tek tutku buydu; kökeninde bilim aşkı bulunmakla birlikte, bu tutku bilim aşkından çok daha güçlü bir şeydi. Bayram Beyaz, bunu hiç kimseyle konuşmamış olmakla birlikte, öteki dostların da aynı duyguları, aynı tutkuyu paylaştıklarından kuşku duymuyor, arkasından, onunla böyle karşı karşıya oturup susmanın bile bir ayrıcalık olduğunu düşünüyor, "Hocam, ne dersiniz, Osman Nuri hocayla Firuz'u çağıralım mı? Çok sevinirler," diyordu. Yusuf Aksu uykuda gülümser gibi gülümsüyordu o zaman, "Hayır, hayır, rahatsız etmeyelim!" diye yanıtlıyordu.

Bu son günlerde, birini çağırmak söz konusu oldu mu onun usuna Beşinci Murat gelmekteydi. Neden, bilmiyordu, ama hep çok yakın bir dost gibi anımsıyordu onu, anımsamaktan da öte, özlüyordu. Öyle ki, arada bir, çevirdiğini söylediği, ama çevirmediği kitabı açıp şurasından burasından okuyor, işin tuhafı, okuduklarında ondan bir şeyler buluyordu. "Şimdi ne yapıyor acaba?" diyordu kendi kendine. "Acaba hep aynı yerde mi?" Çalıştığı lokantanın adını da, yerini de unutmamıştı. Bazı bazı, Bayram Beyaz gidip bir yerlerde bir şeyler yemeyi önerince, ona bu lokantanın adını söylemesine ramak kalıyordu. "Çoktan ayrılmıştır belki," diye düşünüyordu sonra, "hiçbir şeyi tam olarak belli değil ki!" Tek bildiği, onun kimliğinin de kendisininki gibi belirsiz göründüğü ve Yunus gibi onun da hep beklenmedik şeyler yaptığıydı. "Bir gün gene göreceğim onu: ya o bana gelecek, ya ben ona gideceğim," diyordu.

Bunun için pek de uygun bir zaman seçmedi. Nisan başlarında yağmurlu bir pazar günü, sırtında balıkçı yakalı kazaklarından biri, pencerenin önünde oturuyor, ölümüne sıkılıyordu. Sabahtan beri, kimi kez Bayram Beyaz, kimi

kez Cemile hanım, kimi kez ikisi birden kendisini Sivaslılar Gecesi'ne götürmeyi önerdiler. Ama o, her seferinde, İstanbul'da bir otele değil de ta Sivas'a gitmek söz konusuymuş gibi, "Bu havada oralara kim gider? Ayrıca, canım hiç istemiyor," diye kesip attı. Ortalık kararırken, artık İstanbullu olmaya yönelmiş Sivaslı hanım kılıklarının en güzelini giymiş olarak, Cemile hanım bir kez daha geldi, ama bu kez öneriyi yinelemedi, ışıkları yaktı, ellerini beline koyup uzun uzun baktı ona, "Karanlıkta uyukluyorsun gene, ben sofranı hazırlamasam, hiçbir şey yemeyeceksin: sofrayı hazırlayıp gideceğim," dedi. Aynı anda, Yusuf Aksu, oturduğu koltuğunda dönünce, bir yırtılma sesi duydu, bir bomba patlamış gibi, korkuyla yerinden fırladı, önce pantolonunun ağını yokladı, sonra eğilip koltuğa baktı, yaklaşık beş santimetre uzunluğunda bir yırtık gördü, yüreği yerinden fırlayacakmış gibi çarpmaya başladı.

"Cemile hanım, buraya gelsene!" diye seslendi, parmağıyla bir akrep gösterir gibi koltuktaki yırtığı gösterdi, "Bu ne?" dedi.

Cemile hanım eğilip baktı, gidip salonun tüm ışıklarını yaktı, döndü, bir kez daha baktı.

"Ne olacak, yırtık," dedi.

Yusuf Aksu hiçbir şey anlamamış gibi bakıyordu.

"Ne yırtığı?" diye sordu.

Cemile hanım öteki sözcüğü söyleyip söylememek arasında bir an duraladıktan sonra, "Kıç yırtığı!" diye gürledi. "Başka ne olsun ki? Her hafta bunca kıç konup kalkıyor üstüne! Koltuklar eski, her şey çürümüş bu evde! Başka ne olsun ki?"

"Bu koltuk benim koltuğum, en çok ben oturuyorum bu evde."

"Daha iyi ya: sürekli oturuyorsun! Eskiyecek elbette," dedi Cemile hanım, sonra gülümsemeye çalıştı. "Ama sana göre hava hoş," diye ekledi, "her şeyin eskisini seviyorsun, karının bile kartını seçtin!"

Yusuf Aksu, bilmediği bir dil konuşulmuş gibi, şaşkın şaşkın bakmakla yetindi. Ama, sonra, tek tek üzerlerine eğilerek tüm koltukları gözden geçirdi. Her birinin çevresinde en az iki üç dakika dönüyor, her yanına inceden inceye bakıyor, titrediği, bir yırtıkla daha karşılaşmaktan ödü koptuğu görülüyordu. Başka bir yırtık bulamadı, ancak, soruları yanıtsız

bırakmasından, ikide bir başını ellerinin arasına alıp kötü kötü düşünmesinden, yemeği hazırlanınca, “Hele dursun, sonra yerim,” demesinden de anlaşıldığı gibi, ufacık bir yırtık kafasını altüst etmeye yetmişti. Çıkmadan önce iki dakikalığına yukarıya gelen Bayram Beyaz da açıkça gördü bunu. Parayı pulu hiç mi hiç umursamayan bu adamın umulmadık eşya düşkünlüğü karşısında şaşırdı. Yırtığın bir önemi olmadığını, kolaylıkla onarılabileceğini, üzerine kılıf geçirilebileceğini, kumaşının değiştirilebileceğini, gerekirse, tıpkı eskisi gibi bir kumaş ısmarlamanın da olanaksız olmadığını anlatmaya çalıştı. Yusuf Aksu sanki işitmedi. Her şeyin sonuna, korkunç bir yıkılışa doğru ilerlediğini, koltuktaki yırtığın da yıkılışın bir belirtisi olduğunu düşünüyordu. Belirtiyi birilerinden gizlemek, dolayısıyla korkunç sonu geciktirmek istercesine, yırtığın üstüne oturdu, uzun süre kalkmadı. Yemeği masanın üstünde iyice soğumuş olmalıydı, ama, şimdiden dünya değiştirmişçesine, açlık duymuyordu, sonsuz bir güçsüzlük duyuyordu yalnızca. Bir an, yalnız bir an, Beşinci Murat garson kılığıyla gözlerinin önünde belirdi.

Bu belirti birdenbire yaşama döndürdü onu. Kalktı, sofraya gitti, ağzına bir lokma ekmek attı, kadehine rakı doldurdu. Elinde kadeh, koltuğuna geri döndü, ama oturmadı, öyle durup yırtığa baktı bir süre, sonra gidip salonun ışıklarını söndürdü, pencere önündeki koltuklardan birine oturdu. Yağmur hep yağıyordu. “Sanki gök delinmiş gibi,” diye söylendi, gülümsedi. Gene Beşinci Murat geldi gözlerinin önüne. “Onunla en rahat bu akşam konuşabilirim,” dedi. Rakısını ağır ağır içti. Kalkıp giyindi, sırtına bir pardösü geçirdi. Kapıyı kilitleyip çıktı. Kapının önünde, kısa bir kararsızlık geçirdi: yağmur kötü yağıyordu, saat bayağı ilerlemişti, görünürlerde bir taksi de yoktu. Ama kararsızlığı uzun sürmedi: yıllardır ilk kez geç saatte sokağa yalnız çıktığını usuna bile getirmeden, yağmurun altında caddeye doğru yürüdü.

Lokantanın kapısından sırılsıklam içeriye girdiği anda, iriyarı ve çok esmer bir görevli önüne dikildi.

“Babalık, nereye böyle?” diye sordu.

Yusuf Aksu hemen kapının yanındaki küçük bir masayı gösterdi.

“Şuraya oturacaktım,” dedi.

“Rezervasyonun var mı?”

“Ne rezervasyonu?”

“Babalık, sen daha rezervasyonun ne olduğunu bilmiyorsun, bir de İstanbul’un en iyi lokantasında yemek yemeye kalkıyorsun, olmaz ki, ama olmaz ki! Burası nezih bir yer!” dedi iriyarı adam, koluna yapıştı, daha birkaç ay önce en büyüğünden en küçüğüne tüm çalışanlarının çevresinde dört döndüğü lokantanın kapısına doğru sürükledi onu. Tam kapıdan çıkacakları sırada, Yusuf Aksu parlak yakalı kara garson giysisi ve kara kelebek kravatıyla Beşinci Murat’ı karşısında gördü, “Ne oluyor?” dediğini işitti.

“Amcayı dışarıya götürüyorum, rezervasyonsuz gelmiş, hem de bu kılıkla,” dedi iriyarı adam, aynı zamanda, yüzünde bir tiksinti anlatımı, Yusuf Aksu’nun sırılsıklam pardösüsünün yakasını sağ elinin iki parmağıyla tutup yukarı doğru kaldırdı.

“Sen kimi dışarı attığını biliyor musun, salak?” diye bağırdı Beşinci Murat, kaşla göz arasında, Yusuf Aksu’yu kendi yanına çekti, nerdeyse aynı anda, iriyarı adamın çenesine bir yumruk attı, kendi yüzüne inen bir yumrukla da yere devrildi.

Yusuf Aksu önce bir kara giysililer kalabalığının içinde, sonra bir küçük odada buldu kendini. Kimi bağırıyor, kimi ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu, kendisine şöyle bir dönüp bakan bile yoktu. Gözleriyle Beşinci Murat’ı arıyor, onu da göremiyordu, ancak, konuşmalardan iriyarı adamın da, Beşinci Murat’ın da işten atıldıklarını anlar gibi oldu. Tam kalkıp sessizce sıvışmayı düşündüğü sırada, Beşinci Murat az öncekine benzemeyen bir kılık ve kıpkırmızı bir sol gözle karşısında belirdi.

“Hadi, hocam, buradan çıkalım,” dedi. “Nereye istiyorsanız, götüreyim sizi.”

Dışarıda, yağmur dinmişti. Belki bu nedenle, belki de en sonunda lokantadaki kargaşanın dışında bulunduklarından, insanların üzerine çamurlar sıçratarak hızla geçip giden arabalara, bayağı geniş görünen kaldırımda önüne çıkanlara çarpmadan geçmemeye yemin etmiş görünen kişilere karşın, sokak bir dinginlik duygusu veriyordu. Beşinci Murat Yusuf Aksu’yu bir kamyon gibi üzerine gelen iriyarı bir delikanlıdan korumak için kenara çekti. Sonra ne yapmayı düşündüğünü sordu. Onun lokantaya kendisini görmek için geldiğini öğrenince, hem sevindi, hem şaşırdı. Bir

süre, ne diyeceğini bilemeden, öyle dikilip durdu. Sonra saatine baktı, kendi kendisiyle konuşur gibi, “O zaman, en iyisi Birleşmiş Milletler’e gitmek,” dedi.

“Birleşmiş Milletler’e mi?” diye kekeledi Yusuf Aksu.

“Yani Top Bodrum’a,” diye açıkladı Beşinci Murat. “Her türlü adam geldiği için Birleşmiş Milletler diyorlar; buraya çok yakın,” diye açıkladı Beşinci Murat, biraz aykırı bir yer olmakla birlikte, orada istedikleri kadar oturup konuşabileceklerini söyledi. Yusuf Aksu için yerin fazla önemi yoktu, gene de iki yanında iki kocaman adam dikilen bir kapıdan geçerken ürperdi, beş altı basamak aşağıda, önlerinde nerdeyse kendiliğinden açılan ikinci bir kapıdan daha geçtiler. Yusuf Aksu önce dumandan hiçbir şey göremedi, sonra, yavaş yavaş, tam karşısına düşen barda olsun, sıkışık bir biçimde yan yana, art arda yerleştirilmiş küçük masalarda olsun, sanki onlar içeriye girer girmez bahar gelmişçesine, kısa kollu ya da kolsuz, ama hepsi de dar, çoğu ışıl ışıl pullu, yeşil, sarı, mor, turuncu giysiler içinde, kimi kadına, kimi erkeğe benzeyen, kimi dazlak, kimi uzun ve sarı saçlı, omuzları kolları ve göğüsleri biçim biçim dövmeli insanlar alaylı gözlerle kendilerine baktılar bir süre; arkasından, ortak bir buyruğa uyar gibi, hep birlikte, uzunca bir “Oooo!” çektiler. Sonra geniş salonun çiğ ışığı yumuşak ve soluk bir mora dönüştü. Beşinci Murat koluna girdi, “Şöyle, hocam, soldan dümdüz ileriye, şu en dipteki masaya gidelim,” dedi. Gidip oturdular.

Beşinci Murat kendisini böyle tuhaf görünüşlü insanlarla dolu bir yere getirdiği için özür diledi, sonra güldü, “Ama bayağı geç oldu; ayrıca, bu kadar karanfili başka hiçbir yerde bir arada göremezsiniz,” dedi. Yusuf Aksu bu insanların hangi açıdan aykırı olduklarını sorunca da güldü, “Bunlar, nasıl söylemeli, hemen her şeyi olmadığı yerde arayanlardır, hocam,” diye yanıtladı. Tanım ansiklopedi tanımlarına pek uymuyordu, gene de Yusuf Aksu anlamakta fazla zorlanmadı. Bu arada, lokantada olanları anımsadı, işinden atılmasına çok üzüldüğünü, buna kendisinin yol açmasının daha da üzücü olduğunu söyledi, şimdi ne yapmayı düşündüğünü sordu. Beşinci Murat gene güldü, “Siz bunu hiç dert etmeyin, efendim; ben çok iyi bir garsonum, ne zaman istesem, iş bulurum, hemen şu anda, şuracıkta bile,” dedi, gene güldü, “Olmazsa, çeviri yaparım,” diye ekledi. Bu sırada rakı ve çerez geldi, kadeh tokuşturdular. Beşinci Murat, kadehini

bırakmadan, gözlerini Yusuf Aksu'nun gözlerine dikti, "Beni görmek istediğinizi söylemiştiniz, hocam," dedi.

"Evet, öyle," dedi Yusuf Aksu, ama arkasını getiremedi; uzun bir süre, Beşinci Murat'ın biri sağlam, biri iyice kızarıp küçülmüş, ama her ikisi de kendisine dikilmiş gözlerine baktı. Belki de yaşamında ilk kez bir insanın gözlerine böyle uzun süre baktığını düşündü, en sonunda, "Benim bir dil kuramım olduğunu söylerler," diye kekeledi.

"Bilmez olur muyum, hocam?" diye atıldı Beşinci Murat. "O konudan hiç anlamam, ama, işittiklerimden çıkardığım kadarıyla, çok güzel bir kuram."

Yusuf Aksu bir yergi karşısındaymış gibi yüzünü buruşturdu.

"Şimdi anladım ki bu kuram baştan sona yanlış!" dedi. "Yanlış, uydurma..."

"Daha iyi ya!" dedi Beşinci Murat. "Daha iyi ya! Kuramınız yanlışsa, kesinlikle doğru yoldasınız demektir, kuramınızın yanlış olması ve sizin bunu söylemeniz doğru yolda olduğunuzun en kesin kanıtı."

"Ama nasıl olur?"

"Nasılını sizin benden daha iyi bilmeniz gerekir. Günümüzde her şey öylesine yolundan çıktı ki doğruyu ancak görünenin, söylenenin, doğru diye bilinenin dışında, daha da iyisi, karşısında bulabiliriz. Yanlış doğru karşıtlığı çoktan suyu çıkmış bir şey. Bu nedenle, yanlış bile olsa, kuramınıza saygım sonsuz."

Yusuf Aksu şaşkınlıkla dinliyor, dostunun mantığını anlamakta güçlük çekiyordu. Birden Yunus geldi gözlerinin önüne, ister doğru olsun, ister yanlış, sırf herkesin söylediğinin dışında kalan bir şey söylemekle bile boyun eğenlerden olmadığını kanıtladığını ileri sürerdi o, bu Beşinci Murat'a neden yakınlık duyduğunu sezinler gibi oldu, gene de düşüncesinde dayattı.

"Başka kuramlar doğru ya da yanlış demiyorum ben," dedi. "Ben kendi kuramımın yanlış olduğunu biliyorum yalnızca, buna kesinlikle inanıyorum."

"Peki, neden?"

Yusuf Aksu gözlerini yere dikti.

“Benimki bir çocukluk düşüydü yalnızca, bir arkadaşımla birlikte kurduğumuz bir düş, daha doğrusu, benim değil, arkadaşımın çocukluk düşüydü,” diye kekeledi, sonra, birdenbire, nerdeyse hiç tanımadığı, gerçek adını bile bilmediği bu genç adama yıllar yılı hiç kimseye vermediği bir gizi verdiğini ayrımsayarak şaşırdı, titremeye başladı.

Ama Beşinci Murat dakikanın öneminin ayrımında değildi.

“İyi ya, bir çocukluk düşüyse, kendi içinde gerçektir, tüm düşler gibi,” diyordu. “Kendi içinde gerçek olduğuna göre de ne doğruluğu tartışılabilir, ne yanlışlığı. Sonra, bir düşünün, hocam, yaşamınızı arkadaşınızın çocukluk düşüne adamanız çok güzel bir şey. Bana sorarsanız, siz gene de bu dünyada en çok bu düşe inanıyorsunuz, şimdi de inanıyorsunuz.”

Bu sözler Yusuf Aksu’yu biraz rahatlatır gibi oldu, ama, aynı zamanda, kafasını karıştırıyordu.

“Ben felsefe yapmıyorum, kuramımın yanlış olduğunu söylüyorum!” dedi yüksek sesle. “Bir çocukluk düşünü altmışından sonra da sürdürmek, kaba, çirkin, tiksindirici geliyor bana, artık katlanamıyorum. Herkese haykırmak istiyorum bunu.”

“Sakın ha! Sakın ha!” diye atıldı Beşinci Murat, birden ürperdi. Çevrelerindeki çok tuhaf kılıklı ve çok tuhaf yüzlü insanlar kendilerine bakmaya, konuşmalarına kulak kabartmaya başlamışlardı. Yusuf Aksu’nun yüzünde, bakışlarında ve duruşunda yürek burkucu bir acı anlatımı vardı. Bu işin bir bilgi sorunu değil, bir yaşam sorunu olduğunu anladı. Gene de yaşamdan çok, kuramın ve kuramcının onuru kaygılandırıyordu onu. “Bundan herhangi bir kimseye söz ettiniz mi?” diye sordu.

“Evet, ettim: Bayram hocaya, Zeynel’e, doktora, Firuz beye,” dedi Yusuf Aksu.

“Onlar ne dediler peki?”

“Hiç kimseye söylemememi, unutmamı.”

“Doğrusunu söylemişler.”

“Neden peki? Böylesi yalanı sürdürmek olmuyor mu?”

Beşinci Murat bir süre düşündü.

“Hayır, hocam, olmuyor,” diye yanıtladı. “Benim bildiğim kadarıyla, siz kuramınızı hiçbir zaman ayrıntılı bir biçimde açıklamadınız, insanlar da açıklayın diye tutturmadılar.”

“Doğru, açıklamadım, şunu bu adamlara anlatayım demedim hiçbir zaman, zorladıkları zaman bir iki ipucuyla yetindim. İnanmak istediler, inandılar.”

“Neden, bilmiyor musunuz?”

“Hayır, bunu hiçbir zaman anlayamadım.”

“Hiçbir şeyi sorgulamadıkları gibi sizin kuramınızı da sorgulamıyorlardı. Kuramınızın ayrıntıları fazla ilgilendirmiyordu onları, doğru olup olmaması da ilgilendirmiyordu. Sizin dilbilimcilerin dillerinden düşürmedikleri bir adam vardı hani, neydi adı?”

“Saussure.”

“Evet, Saussure. Saussure’ün kuramını bilmek ya da bilmemek umurlarında olmadığı gibi sizin kuramınızı bilmek ya da bilmemek de umurlarında değildi. İlgilenmedikleri bir şeyin doğru olup olmamasıyla ilgilenmeleri saçma olmaz mıydı?”

“Peki, ilgilendikleri neydi?”

“Onları ilgilendiren sizdiniz, hocam. Bunca çakal, bunca üç kâğıtçı arasında sizi doğru bir kuramı olan adam olarak biliyorlardı, çoklarına bunu böyle bilmek yetiyordu.”

“Ama doğru diye bir şey de var.”

“Evet, var, ama doğru tuhaf bir şeydir, hiçbir zaman aranmaz, bazı bazı kaşıkta çıkan bir taş, oltaya takılan bir eski pabuç gibi beklenmedik, istenmedik zamanlarda karşımıza çıkıp keyfimizi kaçırır.”

“Ama aynı konuda doğru kuramı açıklayanlar da vardı.”

“Onlar mı? Onlar tuzu kuru olanlardı: başkalarının açıklamış olduğunu, kitapların yazdığını açıklıyorlardı. Sizinle karşılaştırılamazlar.”

“Ama yanlış bilgi nasıl böyle kolaylıkla benimsenebilir ki? Kuramımın yanlış olduğunu bilir de insanlara söylemezsem, dürüstlük nerde kalır?”

“Hocam, söyledim ya, onlar doğru ya da yanlış bilgiyi değil, sizi benimsemişlerdi. Hem de kuramınız gerçekten yanlışsa, bunu sizin benden çok daha iyi bilmeniz gerekir, çünkü onu önce siz kendiniz benimsediniz. Ama, bana kalırsa, yanlış bilgi her zaman doğru bilgiden daha kolay benimsenmiştir, çünkü daha kolay, daha yaygın, her yanda o var. Bir düşünün, insan ancak bir konuda uzman olabiliyor, bu tek konuda da her şeyi bilemiyor. Ya geri kalan alanlar? Dünya bilgisizlik üzerine kurulmuş. Doğru bilgiden başta uzmanlar kuşku duyar. Doğruları doğru olarak görüp söyleyen insanların çevresi çabucak boşalıverir.”

“İnsanlar bana söylediklerimin doğru olmadığını bildikleri için mi ilgi duyuyorlardı peki? Yanılan yalnızca ben miydim?”

Beşinci Murat gözlerini tavana dikerek bir süre düşündü.

“Hayır, sanmıyorum, hocam,” dedi. “Siz doğrunun kendisini değil, umudunu, gizemini getirmiştiniz. Bir de kişiliğinizin çekiciliği vardı, özellikle de zenginliğinizin, evinizin, kitaplığınızın, ansiklopedilerinizin çekiciliği. Yanlış anlamayın, ama, dedikleri gibi, insan ekonomik bir hayvandır: toplulukları hep böyle kişiler çekti: insanlar düşlerindeki yüceliği, doğruluğu, güzelliği buluyorlardı sizde.”

Yusuf Aksu genç arkadaşının mantığını anlamaz olmuştu. Bu nedenle tartışmaya girmedi. Başını önüne eğip sustu. Sonra, birden, omzuna bir el indi, irkilerek başını kaldırdı: üzerinde parlak kırmızı bir ceket, parlak yeşil bir gömlek, bir eli kendisinin, bir eli parlak yeşil ceketli, parlak kırmızı gömlekli, sarı saçlı bir incecik delikanlının omzunda, iriyarı post-modern ressam mutlulukla gülümseyerek kendisine bakıyordu.

“İyi akşamlar, hocam; sizi bu akşam en güzel yüzünüzle görüyorum,” diye söze girişti; elini omzuna daha da güçlü bir biçimde bastırarak Yusuf Aksu’nun ayağa kalkmasını önledi, sonra arkadaşını gösterdi, daha önce sık sık sözünü etmiş gibi, “Hocam, bu Kürşat,” dedi.

“Memnun oldum, iyi akşamlar,” diye yanıtladı Yusuf Aksu. “İşler nasıl?”

“Bizim işler iyi de ülke dökülüyor, hocam,” diye atıldı ressam. “Kaç kez söyledim, sizin gibi birinin ileriye atılması gerekiyor.”

“Ne için? Pozitif orman yakmak için mi?”

“Evet, hocam, pozitif orman yakmak için.”

“Bunun için ne yapmak gerekir?”

“Gerekeni gereken yerde ve gereken zamanda gerektiği gibi yapmak.”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Çok zor bir iş, bana göre değil,” dedi. “En iyisi bu işe sizin girişmeniz, çünkü yöntemi bilen sizsiniz.”

Ressam gözleriyle boş bir iskemle aradı, bulamadı, sonra birden Beşinci Murat’a dikti gözlerini.

“Anlıyorum, hocam,” dedi: “Arkadaşınız çok yakışıklı.”

Beşinci Murat birden dikleniverdi.

“İnsanları bulundukları yere göre yargılamayın, biz buraya geçerken uğradık,” dedi.

Ressam güldü.

“Ben de geçerken uğramıştım, yirmi beş yıl oldu, bir daha çıkamadım,” diye yanıtladı.

Beşinci Murat Yusuf Aksu’ya döndü.

“Evet, hocam, ne demiştiniz?” diye sordu.

Post-modern ressam bir Beşinci Murat’a, bir Yusuf Aksu’ya baktı, gülümseyerek omuz silkti, sonra, eli Kürşat’ın omzunda, hiçbir şey söylemeden uzaklaştı.

“Evet, hocam?” dedi Beşinci Murat.

Yusuf Aksu gözlerini dostunun gözlerine dikti.

“Dostum, kötünün daha kötüsü de var: benim yalnız kuramım değil, kimliğim de kuşkulu, daha doğrusu, çalıntı,” dedi. “Evet, böyle, çalıntı, bunu ilk kez sana söylüyorum.”

Beşinci Murat sanki kendisinden söz ediliyormuş gibi tepeden tırnağa titredi.

“Nasıl?” diye sordu.

O zaman, Yusuf Aksu rakısından bir yudum daha aldı, iskemlesini masaya biraz daha yaklaştırdı, dostuna doğru eğildi, annesiyle yalnız

geçirdiği günlerden ve daha kendisi doğmadan çekip gitmiş olan babası konusunda genellikle yanıtsız kalan sorularından başlayarak yaşamını anlatmaya girişti: annesiyle birlikte ilkokula gidip gelişlerini, biraz da annesinin zorlamasıyla başlayan ansiklopedi tutkusunu, kolejde Yunus'la karşılaşmasını ve aralarında kurulan büyük dostluğu, kuram oluşturma düşlerini, Yunus'un ölümünü, Maçka'ya taşınmalarını ve sonrasını daha yeni okunmuş bir romanı özetler gibi, bir bir anlattı.

Öykü bittiğinde, Beşinci Murat bir düşten uyanmış gibiydi.

“Hocam, öyle bir öykü anlattınız ki insan baştan sona uydurma olup olmadığını düşünüyor,” dedi. “Bütün bunlar gerçekse, kuramınızın da gerçek olması gerekir. Gerçek mi?”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Evet, bildiğim kadarıyla,” diye yanıtladı.

“Demek öyle,” dedi Beşinci Murat, yüzünü ellerinin arasına aldı, bir süre düşündü. “O zaman, benim görüşümü soruyorsanız, siz gerçekten o Enis beyin oğlu, Yunus'un kardeşisiniz: burası kesin! Baksanıza, adlarınız bile birbirine çok yakın: Yunus, Yusuf, iki kardeş adı. Yalnızca ikiz değilsiniz. Hatta, neden olmasın, ikiz bile olabilirsiniz!” Durdu, biraz daha düşündü. “Ama, şu da var: bu adam sizin babanız değilse, Yunus'un da babası olmaması büyük olasılık. Hocam, çok karışık bir öykü bu,” dedi, yüzünü ellerinin arasına aldı gene, içinden bir şeyler fışkırtmak istermiş gibi sıktı, bir süre daha düşündü, içini çekti. “Hocam, isterseniz kızın bana, sizin için tüm yaptıklarına karşın, ben bu Londralı Enis'i sevmedim,” diye ekledi. “Eli uçkurunda, zayıf ve korkak bir adam. Böyle bir babası olmasa, Yunus o köylü kızına tutulmazdı belki.”

“Peki, tüm bunları neden yaptılar?” diye kekeledi Yusuf Aksu. “Neden her şeyi çorbaya çevirdiler?”

“Kim bilir?” dedi Beşinci Murat. “Belki korkaklıklarından yaptılar, belki de oyun oynamak istediler.”

“Kime?”

“Herkese, herkesten önce de kendi kendilerine. Eğlenmek için.”

Yusuf Aksu, yüzünde, duruşunda anlatılmaz bir hüzün, uzun süre sustu öyle. Neden sonra, birden Beşinci Murat'ın elini tuttu.

"Peki, annem?" diye sordu. "Annem gerçek annem miydi?"

Beşinci Murat şaşırdı, bir süre düşündü.

"Sanırım, evet," dedi. "Ama biri çıkar da 'Hayır, değildi,' derse, buna şaşmam."

"Ya benim durumum?" dedi Yusuf Aksu, bunalım içinde, nerdeyse soluk bile almadan, gelecek yanıtı bekledi.

"Sizin durumunuz iyice yasallaşmış artık. Ama, bana sorarsanız, başlangıçta durumların en güzeliydi."

"Nasıl yani?"

"Piçlerin koşulu insan koşullarının en iyisidir, çünkü deliksiz bir özgürlüktür. *Vatikan'ın zindanları*'nı okumadınız mı?"

"O nedir?"

"André Gide'in bir romanı."

"Okumadım, ben roman okumam."

"Belki de gereksiniminiz yoktu: roman okumak bir yaratıma katılmaktır, ama siz nasıl olsa bir yaratıcısınız."

"Beni bırak, bilimle de bir ilgim bulunmadığını söyledim sana," dedi Yusuf Aksu. "Yani gerçeği olduğu gibi anlatan bir roman yaratım mıdır diyorsun?"

"Evet, hocam, gerçek doğruları ancak romanlarda buluruz."

"Ama roman hep uydurma öyküler anlatmaz mı?"

"Doğru, roman gerçeği olduğu gibi anlatmaz, efendim," dedi Beşinci Murat. "En azından kişilerin adlarını değiştirir. Kişilerin adlarını değiştirmek de, siz benden daha iyi bilirsiniz, her şeyi altüst etmektir. Sizinle adlarımızı değiştirdiğimizi düşünelim!" Gözlerini Yusuf Aksu'ya dikerek düşündü bir süre. "Ama, bana sorarsanız, bunca yıldır sizin yaptığınız da bu: gerçek diye bilinenin tam tersini söylemek, ya da onu baş aşağı getirmek," diye ekledi.

“Baş aşağı getirmek mi?”

“Evet, öyle.”

“Ama, yanılmıyorsam, sen de benim düşüncelerimi beğenirdin.”

“Kesinlikle. Ama gerçeği baş aşağı getiriyorsunuz da onun için beğeniyorum. Her şeyi baş aşağı getirmek, her şeyin tersini söylemek gerek artık, gerekeni gereken yerde ve gereken zamanda gerektiği gibi yapmak gerektiğini söylerken, arkadaşınız bunu vurgulamak istiyordu belki. Her şey öylesine yolundan çıktı ki doğruyu ancak olanın, görünenin, söylenenin dışında, daha da iyisi, karşısında bulabiliriz. Bu nedenle, yanlış olduğunu söylediğiniz dakikadan beri ben sizin dil kuramınızı çok önemli bir kuram olarak görüyorum. Hele Yunus’un öyküsünü dinledikten sonra.”

“Ama düşüncemin yanlış olduğunu da anıştırmıyor musun?”

Beşinci Murat gülümsedi.

“Az önce de söyledim ya, yanlış doğru karşıtlığı çoktan suyu çıkmış bir karşıtlık,” dedi. “Biz, bu çağa karşı çıkan bireyler olarak, olanı tersinden almak durumundayız. Bu nedenle görüşlerinize büyük saygı duyuyorum, yanlış olduklarına inanmıyorum. Ama hiç değilse Dostoyevski’yi okumuş olmanızı isterdim. Dostoyevski’yi de okumadınız mı gerçekten?”

“Hayır, okumadım.”

“Buna üzüldüm, ama, az önce de söyledim, siz büyük bir bilim adamısınız: herkesin görmediğini görürsünüz.”

Yusuf Aksu derin derin içini çekti.

“Hayır, kesinlikle,” dedi. “Bunca yıl yaşadım, şimdi yaşadıklarımdan hiçbir şey anlamadığımı görüyorum, kendi yaşamımın olaylarını bile yeni yeni anlamaya çalışıyorum. Senin bana yardımcı olacağını sanıyordum, tek umudum sendin. Sen de bana roman okumamı söylüyorsun.”

“Ben de fazla bir şey anlamış değilim, hocam,” dedi Beşinci Murat. “Ama yaşamak için yaşamı anlamak gerekmiyor.”

Yusuf Aksu daha bir şaşkınlıkla bakmaya başladı genç dostuna, karşısında Beşinci Murat’ı değil de Yunus’u görüyormuş gibi bir duyguya kapıldı, gözlerini yumdu.

“Hayır, hayır, olamaz!” diye mırıldandı, sonra gözlerini açtı, uzun uzun baktı, içini çekti. “Ben, yaşam bir yana, kim olduğumu bile anlamış değilim. Kimim ben?” dedi, birden hıçkırmaya başladı.

Çevredekiler merakla bir Yusuf Aksu’ya, bir Beşinci Murat’a bakmaya başlamışlardı.

“Hocam, çok geç oldu,” diye fısıldadı Beşinci Murat. “Uykusuzluk size yaramıyor. Kalkalım artık, sizi evinize götüreyim.”

Yusuf Aksu söyleşiyi sürdürmek istiyordu daha, ama Beşinci Murat kalkmıştı bile, direnemedi, daracık aralıklardan insanlara çarpa çarpa çıkıp bir taksiye bindiler. Apartmanın kapısına geldikleri zaman, ortalık ağarmaya başlamıştı. Ama, tam yatağına gitmek üzereyken, birden kitaplığa yöneldi, tüm ışıkları yaktı, binlerce kitabın ortasında, bir suçlu gibi, öylece dikilip durdu bir süre. “Ne kadar da yazmışlar!” diye geçirdi içinden. Sonra raflarda Dostoyevski’yi aradı. Çok geçmeden buldu: ingilizce, fransızca, türkçe, bir sürü Dostoyevski vardı. “Hangisinden başlamalı? O kadar çok ki!” diye söylendi. Şaşkın, kararsız, bir süre daha dikildi öyle. En sonunda, birini çekti. Açtı, okudu: “Ben hasta bir adamım... Kötü bir adamım. Hiçbir çekici yanım yok.” Kitabı kapatıp ışıkları söndürdü. Salona geldi. Elinde Dostoyevski’nin kitabı, iyice ağarmaya başlayan gökyüzünde kara bulut kümelerinin, karşı konulmaz bir yazgıya uyar gibi, hep aynı yönde, ağır ağır kayıp gidişini izledi; arada bir, çok kısa bir süre, nereden geldiği anlaşılamayan, gümüş rengi bir ışığa batmış bir kuş sürüsünün, bu kara bulutların önünde ve içinde, nerdeyse umutsuz bir çabayla kanat çırparak yükseldikten sonra, kanatları açılabildiklerince açılmış olarak, öylece donmuş gibi, az önce geldikleri yerlere, yani aşağılara doğru süzüldüklerini gördü, iliklerine dek titredi. İçini çekerek uzaklaştı pencereden, bir süre de koltuğunun başında dikildi, hiçbir şey düşünmeden, koltuktaki yırtığa baktı, baktıkça üşüdüğünü duydu. İçini çekerek yatak odasına doğru yürüdü.

Düşünde, yüzünü yıkadıktan sonra, aynaya bakınca, karşısında, tüm yüzeyi kaplamış olarak, sararmış vesikalık fotoğrafı gördü, gözlerini ovuşturdu, havlusuyla aynayı silmeyi denedi, yüz kımıldamadan karşısında duruyordu. Oradan çıkıp yatak odasındaki aynaya koştu, gene aynı kımıltısız, yarım, soluk görüntü çıktı karşısına. Görüntü kendisinin miydi, Yunus’un mu, bilemiyordu artık, düşünmüyordu da. Ama karşısında bu soluk ve kımıltısız görüntüyü bulmak tüylerini ürpertiyordu. Bir aynadan

bir aynaya koşup durdu, hep aynı şey, hep aynı şey: görüntü kendisinden önce gelip yerleşmiş oluyordu. Uyandığında ter içindeydi. Yüreği hızlı hızlı çarpıyordu.

“Benim sonum geldi,” diye mırıldandı.

III

Birkaç saat sonra, salonda, Cemile hanımla otururken de bu üç sözcük daracık bir odanın içinde dönüp dolaşıp cama çarpan bir sinek gibi ikide bir bilincine vurdu. Cemile hanım, kucağında bayağı ilerlemiş bir örgü, kocaman koltuklardan birinin üstüne bağdaş kurup oturmuş, ikide bir Yusuf Aksu'nun yüzüne bakıyor, burada bir öyküyü izler gibi, kimi zaman gülümsüyor, kimi zaman derin derin içini çekiyor, "Mübarek adam!" diye mırıldanıyordu. Sonra birden koltuğunda, küçücük elleri kucağında, çocuk gibi uyuduğunu ayrımsadı, sonra da hafiften horlamaya başladığını. Bedenini bir titremedir aldı o zaman: sevdiklerinin horlaması çocukluğundan beri ürkütürdü onu. Yusuf Aksu'nun durumunu iyiye yormadı. Akşamüstü onu uyur bulsa, anlardı; bu saatte, ama yatağında uyur bulsa, gene anlardı. Erkenden kalkmış, tıraşını olmuş, giyinmiş, kahvaltısını etmişti. Şu anda uyanık olması gerekirdi; sabahın on birinde bu uyku olsa olsa kötü bir şeylerin belirtisi olabilirdi. Bu nedenle, Cemile hanım gittikçe kederleniyor, içinden ağlamak, daha da kötüsü, bir şeyleri kırmak, birilerini yumruklamak geliyordu. "Mübarek adam! Yazık değil mi sana?" diye söylendi. Ona kızdığı, apartmanın iyeliğini elinde bulundurmasını haksızlık saydığı günler çok gerilerde kalmıştı. Şimdi, yüzünde insanın içini karartan bir yorgunluk anlatımı, koltuğunda uyuklamasını izlerken, daha önce de birkaç kez düşündüğü gibi, onun şu zayıf bedenini zorla altına alıp kendi bedeniyle yoğurarak kemiklerine dek yumuşatması durumunda, tahta göğüslü karıyı içinden bir hava kabarcığı gibi çıkartamaz mıydı, böylece onu yaşama yeniden döndüremez miydi, dönüp dolaşıp bu soruyu soruyordu kendi kendine. Şu var ki, düşünce hoşuna gitmekle birlikte, içinde hiçbir istek kıpırtısı duymamasının da gösterdiği gibi, cinsellikle ilgisi yoktu bunun; tersine, oğulsuz bir kadın olarak, Cemile hanım kocasının kocasından en az on yaş büyük ustasını bir tür oğul olarak görüyor, kendi işini kendi göremeyen, güçsüz, sessiz, beceriksiz, nerdeyse sakat bir oğul olarak değerlendirdiği için de üstüne kanat geriyordu. Tümüyle bilincinde olmasa bile, zaman zaman bu duyguya kendini öyle bir kaptırıyordu ki oğula kocasını da ortak ediyor, belki biraz da benzeşmelerinin etkisiyle, yani Bayram Beyaz da son zamanlarda nerdeyse Yusuf Aksu kadar yaşlı göründüğünden, bir adım daha atıp küçüğü büyüğe, büyüğü küçüğe dönüştürerek "Bunu da bizim gibi kısır bıraktı," diye homurdanıyor, sonra, oğulun tüm sorumluluğu kendi üzerlerindeymiş gibi,

“Başka türlü de olamazdı: karşısına karı diye öyle bir tahta parçası çıkardık ki!” diye ekliyordu. Koltukta, öyle büzülmüş, bir örümcek gibi, uzun ve bükük kollarıyla bacakları arasında küçücük başı ve bedeniyle, uyumasını izlerken de kısırlığı dönüşsüz biçimde kesinleşmiş bir insan karşısında bulunduğunu düşündü; sonra, birdenbire, büsbütün küçülmesinden korkmuş gibi, omuzlarından tutup sarsmaya başladı.

“Hoca, uyan, uyan artık!” diye seslendi.

Yusuf Aksu gözlerini açtı, uzun süre, ilk kez gördüğü bir yüze bakar gibi baktı Cemile hanımın yüzüne, sonra nerdeyse mutlulukla gülümsedi.

“İçim geçmiş!” dedi.

“Hep de için geçer!” diye yanıtladı Cemile hanım. “Hep böyle için geçmese, içi geçmiş bir karının arkasına düşer miydin?”

Yusuf Aksu gene gülümsedi.

“Bırak şimdi o konuyu, o defter çoktan kapandı,” dedi.

Büyük bir kavgadan çıkmış gibi yorgundu; gün boyunca hiçbir şey yapmadı nerdeyse, ansiklopedilerinin hiçbirine el sürmedi, BBC ya da FI’i de aramadı. Akşamüstü, Bayram Beyaz, alışılmış Boğaz gezintisine hazır olup olmadığına bakmaya gelip de koltuğunda uyukladığını görünce, çok şaşırdı, “Hocam, bugün cumartesi, yoksa unuttunuz mu?” diye sordu. “Hayır, unutmadım,” diye yanıtladı Yusuf Aksu. Çok yorgun olduğunu söyleyerek geziyi ertelemeyi önerdi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan da özür diledi, “Hiç iyi değilim bugün, şuradan şuraya yürümek bile gözümde büyüyor, yaşlılıktan herhalde,” diye ekledi. “Hocam, ne yaşlılığı, şaka mı ediyorsunuz?” diye atıldı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. Ama o duymadı sanki, hiç yeri yokken, “İnsan eli ayağı tutarken ölmeli,” diyerek herkesi şaşırttı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “Bu da nerden çıktı şimdi, hocam?” dedi. “Bizim için” böyle şeyler düşünmenin henüz çok erken olduğunu söyledi. Yusuf Aksu hüzünlü bir gülümsemeyle yetindi.

Ama, birkaç gün sonra, Bayram Beyaz ve Cemile hanımla aynı konuyu konuşurken, “Korkarım, ben haklıyım,” dedi: kendini birkaç ay öncesine göre bile daha yorgun, daha güçsüz buluyordu. Öyle belirgin bir ağrısı yoktu, Bayram Beyaz’ın telefonu üzerine, işini bitirir bitirmez Maçka’ya gelen Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, yaptığı çok uzun “muayene”de dilinde,

gırtlağında, göğsünde, karnında, kaslarında en küçük bir olumsuz belirtiye rastlamadı; ancak, yüzüne eskisinden nerdeyse hiç farklı olmayan, gene de bakanlara tuhaf bir biçimde yeşile çalar gibi görünen bir başka deri geçirilmiş gibiydi, bir de yerinden kalkmakta zorluk çekiyor, yürümesi gerekince, en azından başlangıçta, bir yerlere tutunmak gereksinimini duyuyordu. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı “Hocam, hiçbir şeyiniz yok: hastalık sizin kafanızda; aynı kafa bizde olsa, biz yerimizden kalkamazdık, ancak siz başka bir insansınız, silkinmelisiniz,” dedi.

Ertesi sabah da pek öyle silkinmiş gibi görünmüyordu. Kahvaltıdan sonra, yırtılmış koltuğa oturup başını önüne eğdi, içi boşalmış da yalnız kabuğu kalmış gibi, sevinçsiz, üzüntüsüz, kendi boşluğuna öyle bir dalıp gitti ki Cemile hanım onu böyle görünce tepeden tırnağa titredi, “Bu adam düzelmeyecek!” diye geçirdi içinden, gözlerinin yaşardığını duydu; üzüntüsünü gizlemeye çalışmadan, “Bana bak, hoca, böyle dertli dertli oturma; biraz kalk Allahını seversen, biraz ders çalış!” dedi. Oğlunun iyileşmesinden umudu kestikten sonra, hiç değilse kalan günlerini iyi geçirsin diye elinden geleni ardına koymayan bir anayı andırmaktaydı. “Hoca, sana söylüyorum, kalk biraz ders çalış. Nasıl olsa, sen her zaman çalışacak bir şey bulursun,” diye üsteledi.

Yusuf Aksu kederli kederli gülümsedi.

“Çalışacağım da ne olacak?” diye sordu.

“Ne bileyim ne olacak? Allah çalışmayan kulunu sevmez.”

Yusuf Aksu bir yanıt aradı, bulamadı. Üzerinde oyalanabileceği bir konu gelmiyordu usuna. Ama birden, durup dururken, Beşinci Murat’ın gülümseyen yüzü gözlerinin önüne geldi, hemen doğruldu, “Tamam, Cemile hanım, iyi olur, ben biraz ders çalışayım,” dedi. Kalktı, kararlı adımlarla kitaplığa gitti, *Delikanlı*’nın, *Ezilmişler*’in, *Karamazov kardeşler*’in, *Cinler*’in, *Suç ve ceza*’nın, *Budala*’ nın ingilizce ve türkçe çevirilerini raflarından alıp masanın üstüne yığdı. Bunu yaparken, pişmanlığa benzer bir duygu sıyırdı bilincini: bir ara, Yunus’un ardından, çinceye ve japoncaya bile merak sarmış, bayağı da yol almıştı, ama, anımsadığı kadarıyla, ne Yunus, ne kendisi, hiçbir zaman rusça öğrenmeyi düşünmemişlerdi. “Neden?” dedi kendi kendine. “Neden hiç düşünmedik ki bunu?” Bir şeyler kabardı içinde, coşkuyu andıran bir şeyler, Dostoyevski’nin kitaplarını olduğu gibi bırakarak dilbilgisi kitaplarının

bulunduğu bölmeden bir rusça dilbilgisi alıp hemen öğrenmeye girişmeyi düşündü, ama, nerdeyse aynı anda, korkunç bir güçsüzlük duydu, doğrulmaya yeltenirken, yeniden oturdu, öylece, kımıldamadan durdu bir süre, "Hayır," dedi: artık çok geçti, rusçayı da, başka bir dili de öğrenecek güç yoktu artık içinde, bunu duyuyordu, karşısında kendisini bir dinleyen varmış gibi, "Benim sonum geldi," dedi. Bu sezgi rahatını kaçırmadı. Tek rahatsızlığı kafasından geçenleri birileri görüyor, isteksizliğini, güçsüzlüğünü izliyormuş gibi bir duyguya kapılmış olmasıydı. Kim olabilirdi ki? Londralı Enis mi, Yunus mu, Refika hanım mı, hiç karşılaşmadığı bir yabancı mı? "Ben saçmalıyorum," diye söylendi. Sıkıntısını dağıtmak, belki de sıkıntının derin nedenini: okumayı geciktirmek ister gibi, kitapları tek tek eline alıp şöyle bir gözden geçirdi. Kimilerinin okunmadığı, sayfalarının bile açılmadığı hemen belli oluyordu. "Ne diye aldılar ki öyleyse?" dedi içinden. "Okumayacaklardı da ne diye alıp kitaplığa koydular ki? Gösteriş için mi?" Tam bunu düşündüğü sırada, bayağı okunmuş, yıpranmış, kimi satırlarının altı çizilmiş bir ingilizce *Budala* geldi eline. "Allah Allah!" diye söylendi. Biraz alaylı bir biçimde, belki de kendisine en uygun düşen kitabın bu olduğunu düşündü. Ancak, tam okumaya girişmek üzereyken, alışkanlığı ağır bastı, ansiklopedi bölümüne yöneldi. Önce *Britannica*'dan Dostoyevski maddesini okudu, ilgisi artar gibi oldu, sonra bir yazarlar sözlüğünü açtı, Fyodor Mihailoviç Dostoyevski'nin yaşam öyküsünü içer gibi okudu, bitirince, doymamış gibi, istemeye istemeye başını kaldırdı. Ama sözlüğü kapatmadı, bir süre de Dostoyevski'nin uzun, seyrek sakalları ve dalgın bakışlarıyla İsa'yı düşündürten fotoğrafına baktı, kitaplarının adlarını yeniden okudu, "Ne çok kitap yazmış bu adam! Bunca acı, bunca bunalım, bunca serüven içinde bunca kitap yazmaya nasıl zaman bulmuş! Ben onun tersiyim, hep oturdum, hem de gençliğimden beri hep aynı evde oturdum, ama tek kitap yazmadım, yazamadım, tek bir yazı bile yazmadım, bir mektup bile yazmadım yaşamım boyunca!" diye düşündü. O tuhaf duyguya gene kapıldı: birileri hem içeriden, hem dışarıdan kendisini izliyordu sanki, bir kez daha gözlerini çevresinde dolaştırdı. Sonra, bir esinli gibi, ama kararlı bir biçimde, elini Dostoyevski'nin bu evde en çok okunmuş kitabına, *Budala*'ya doğru uzattı. İlk kez görüyormuş gibi, yüksek sesle okudu başlığını: *The Idiot*. "Bana en uyanı bu," dedi.

Belki başlığın yarattığı ilginin, belki kitabın bu evde çok okunmuş olmasının, belki genç dostunun salık verdiği bir edime girişmenin, belki de,

Cemile hanımın istediği gibi, ders çalışma duygusunun etkisiyle, hemen okumaya girişti, okudukça, derinlerden çıkıp yavaş yavaş çevreyi sarmaya başlayan bir su gibi, esenliğe benzer bir duyu sardı benliğini. Kasım sonlarında, bir sabah, saat dokuz sularında, Varşova-Petersburg treninin bir üçüncü mevki kompartmanında, yolculuğun sonuna doğru, şafaktan beri pencere yanında karşı karşıya oturan iki genç adam arasında başlayan söyleşi, söyleşiye katılan öteki yolcular, hepsinin birbirlerini gözlemlemesi, sonra tanışmalar, sonra prens Lev Nikolayeviç Muşkin'in ağırlığını gittikçe daha belirgin bir biçimde duyuran içten ve yalın kişiliği, şaşırtıcı gözlemleri. Adları karıştırıyordu, kimi ayrıntıları kaçırdığını da bilmiyor değildi. Gene de, çocukluğunda okuduğu masallar bir yana, yaşamında okuduğu bu ikinci roman bayağı sarmaya başlıyordu onu. Saussure gibi, Martinet gibi değildi, hem okunması belli bir tat veriyor, hem de anlattığı anlaşılıyordu. Hele prens Muşkin konuşmaya başladı mı doğrudan kendisine sesleniyormuş gibi dikkat kesiliyordu insan. Kendini kapıp koyverdi böylece, yolcuların Petersburg garında inişine, prens Muşkin'le Rogojin'in ayrılışına gelinceye kadar, hiç yerinden kalkmadan, en az bir buçuk saat okudu belki. Cemile hanım sofrayı kurmaya gelmese, okumasına hiç ara vermeyecekti. O da gördü bunu, "Bak, ne güzel, istedin mi çalışıyorsun, kitabı da küçültmüşsün, iyi etmişsin!" dedi.

Yusuf Aksu, yemek boyunca, prens Muşkin'in Petersburg'da nereye gidebileceğini düşündü durdu, kendini onun yerine koydu, yabancısı olduğu, içinde hiç kimseyi doğru dürüst tanımadığı bu kentte, böyle tek başına, böyle beş parasız, ne yapabileceğini tasarlamaya çalışırken, lokması gırtlağında kaldı, gözlerini yumdu, "Ölmek bundan daha iyi, çok daha iyi!" diye geçirdi içinden. Prensin bu işin içinden nasıl çıkacağını daha çok merak etmeye başladı. Sonunda, Cemile hanım gider gitmez, yemeği yarıda bırakıp kitaplığa koştu. Sonunun ne olacağını bilmemekle birlikte, general Epançin'in dairesine alındığını okuyunca, onunla görüşüp görüşemeyeceği belli olmamakla birlikte, biraz olsun rahatladı. En sonunda, generalin odasına girişini, sonra generalin eşi ve kızlarıyla tanışmasını, onlarla yemek yemesini de öncelikle bu açıdan değerlendirdi. Prens Muşkin, kendisine budala gözüyle bakmalarına karşın, akıllı bir adamdı, bunu görmekle kalmıyor, o güzel bir yanıt verdiği zaman, kendisi vermiş gibi gururlanıyordu. Ancak, okurken oldukça iyi anlamakla birlikte, onun dış odada uşakla, çalışma odasında generalle, dairede generalin eşi ve kızlarıyla konuştuklarını, idam cezası, çocuklar ve Nastasia Filipovna'nın fotoğrafı

konusunda söylediklerini okuduktan sonra, “Bu Muşkin tıpkı bizim Cemile hanım gibi konuşuyor,” dedi kendi kendine. Birkaç sayfa daha okudu, gerçekte Muşkin’in söyleminin bir başka söylemin, Dostoyevski’nin söyleminin uzantısı olduğunu algıladı, sonra, kafasında sözcüklere dökemese bile, bu algı bir kesinliğe dönüştü, kalktı, kitabın öteki çevirilerini alıp yerine döndü, prensin idam cezası konusunda söylediklerini bir de türkçe ve fransızca çevirilerinden okudu, “Bu adam her dilde kendi dilini konuşuyor,” diye söylendi, yeniden ilk kitaba dönüp kaldığı yerden sürdürdü okumasını.

Prens Muşkin’in Gabriel Ardalinoviç’le kiralık odasına gitmek üzere yola çıkacağı sırada, durup durup yeniden yükselen zil sesi de *Budala*’nın satırları arasından geliyormuş gibi bir duyguya kapıldı, bir süre böyle dinledi zil sesini, sonra ayılır gibi oldu, “Cemile hanım neden kendi anahtarıyla açmıyor ki şu kapıyı!” diye söylendi. Kitabı bırakıp kapıya gitti. Karşıdan, kapıcı Ramazan efendinin biraz gerisinden, Beşinci Murat’ın kendisine gülümsemekte olduğunu görünce, bir sevinç çığlığı kopardı, “Gel içeri, Beşinci Murat, gel içeri!” dedi.

Beşinci Murat, belki de sarhoşlukla verilen gizler yüzünden, böyle bir karşılama beklemiyordu, çok soğuk karşılanmaya da hazırdı; bu nedenle, biraz şaşırdı. Gene de daha sabahtan hazırladığı sözleri söyledi: “Hocam, kusura bakmayın, geçen gece hiç iyi görünmüyordunuz, merak ettim, gelip sizi gözlerimle görmek istedim.”

“Çok iyi ettin, gel, buyur,” dedi Yusuf Aksu. “Ne yaptın, yeni bir iş bulabildin mi?”

“Buldum, hocam,” diye yanıtladı Beşinci Murat. “Her kalıba girerim ben, her işin ucundan tutarım; bu nedenle, gözümü yükseklere dikmediğim sürece, işsiz kalmam.”

“Bu yüzden mi bir görünüp bir görünmez oluyorsun?”

“Olabilir; arkadaşlar bana Karabatak derler.”

“İyi bulmuşlar,” dedi Yusuf Aksu, kolundan tutup kitaplığa, Dostoyevski’nin romanlarını yığdığı masanın başına getirdi onu. “İyi adam sözünün üstüne gelir mi derlerdi?” diye sordu.

Beşinci Murat soruyu işitmedi sanki.

“Vay, hocam, Dostoyevski’ye başlamışsınız!” dedi sevinçle. “Buna çok sevindim işte; hangisinden başladınız?”

Yusuf Aksu konuğuna yer gösterdi, kendisi de eski yerine oturdu.

“Geçen gün *Yeraltından*’ı açmıştım; yarı deli bir adam konuşuyordu, çok da güzel konuşuyordu, ama fazla dağıtıyordu anlattığını, daldan dala atlayıp duruyordu; kendisinden de, anlattıklarından da hoşlanmadım, bıraktım. Bu sabah *Budala*’ya giriştim, bayağı da okudum,” dedi.

“Peki, neden *Budala*’yı?”

Yusuf Aksu *Budala’*nın ingilizce çevirisini ona doğru itti.

“Bu evde en çok bunu okumuşlar,” dedi.

“Kimler?”

“Ne bileyim kimler, bu evde benden önce yaşamış olanlar.”

Beşinci Murat “Anladım, atalarınız!” dercesine başını salladı, kitabı aldı, sayfalarını çevirdi, kimi sayfalarda altı çizilmiş satırlara baktı, dalıp gitti bir süre, sonra Yusuf Aksu’ya döndü.

“Evet, çok okuyan olmuş, ama Enis beyin onlar arasında bulunduğunu hiç sanmam,” dedi. “Peki, siz? Siz bu kez sıkılmadınız, değil mi?”

“Hayır, sıkıldım diyemem, tam tersine!” diye yanıtladı Yusuf Aksu. “Hatta insanı bağlayan, sürükleyen bir şey var bu kitapta, hele prens Muşkin konuşmaya başladı mı her şeyi unutuveriyorsun, yüreğin küt küt ediyor. Öyle çekici bir insan ki. Dili de anlatılamayacak kadar doğal. Ama anlamadığım bir şey var. Bütün bunlar birer öykü, insanlar durmadan gidip geliyor, rastlaşıyor, konuşuyor, iyi hoş da bu insanların gerçekten yaşayıp yaşamadıkları bile belli değil. Gerçekten yaşamış, yaptıkları söyleneni yapmış, söyledikleri söyleneni söylemiş olsalar bile, çoktan geçip gitmiş hepsi, kitap 1868’de bittiğine göre. Bütün bunlar ne kazandırıyor bize, ne öğretiyor?”

“Hocam, beni şaşırtıyorsunuz!” dedi Beşinci Murat, yüzü allak bullak olmuştu. “Her şey öğrenmek, öğrenci ya da araştırmacı gibi öğrenmek değil ki.”

“Peki, önemli olan ne sence?”

“Yaşamak, bir de yaşamayı bilmek, bir de yaşamın değerini bilmek. Bir de görmek, evet, görmek, en iyisi bu. Bunu Dostoyevski kadar hiç kimse öğretemez bize. Dostoyevski her şeyin özüne götürür insanı, her şeyin özünü gösterir, olduğu gibi.”

“Nasıl yani?”

Beşinci Murat, nerdeyse sinirli bir devinimle, *Budala*’nın türkçesini aldı, sayfalarını hızla çevirmeye başladı. Sonra kitabı Yusuf Aksu’nun önüne koydu.

“Şurayı okudunuz mu, hocam? Şu idamlığın son dakikaları konusunda anlatılanları?” dedi. “*Ona öyle geliyordu ki bu beş dakikada öyle çok yaşam yaşayacaktı ki şimdilik ölümü düşünmeye hiç gerek yoktu.* Sonra şurası, hocam,” diyerek bir iki sayfa daha çevirdi. “Evet, bir de şurasını okuyalım, hocam! *Daha yaşayacak çok zamanım var, bu üç sokak geçilecek daha, sonra şu sokak, sonra sağ yanında bir fırın bulunan sokak... Fırına gelinceye kadar çok zamanımız var daha!* Ölmek üzere olan adamın bu yaşam tutkusu, yaşamın bu karşı konulmaz, bu ölümü unutturan gücü! Sonra, biraz düşünecek olursak, bu dizginlenmez, bu eylemi bile gölgede bırakan düş gücü, düşün gerçekle eşdeğerliliği, hatta üstünlüğü... *Bu beş dakikada öyle çok yaşam yaşayacaktı ki...* Belki yalnız Dostoyevski’de bulursunuz bunu; yaşamın her dakikası, her saniyesi değerlidir, anlamsız olduğunu düşündüğümüz zaman bile değerlidir; Dostoyevski bize bunu öğretir. Ayrıca, bu serüven onun kendi kişisel serüveni.” Sayfaları elleri titreyerek, ama hızlı bir biçimde, geriye doğru çevirmeye başladı. Yüzü bir tuhaf olmuştu. “Hocam, bir de şunu dinleyin, biliyorum, daha bugün okudunuz, ama gene de dinleyin,” dedi. Gözlerinde yaşlar vardı, elleri gibi sesi de titriyordu. “*Adam öldürdü gerekçesiyle öldürmek kıyanın kendisiyle bile oransız bir cezadır. Bir idamlığın öldürülmesi bir katilin öldürmesinden çok, ama çok daha korkunçtur. Katillerin öldürdüğü, bir ormanda ya da başka yerde boğazladığı adam son âna kadar kurtulacağını umut eder. Gırtlağı kesildikten sonra bile, insanın hâlâ umut ettiği, kaçmaya çalıştığı, aman dilediği durumlar anlatılır. Oysa burada son umut, ölümü on kez daha katlanılır kılan umut,* kesinlikle *alınmıştır elinden. Burada, cezayı korkunç kılan yargı kararı ve ondan kurtulmanın olanaksız olduğu olgusudur, yeryüzünde bundan daha korkunç işkence yoktur, inanın bana.”* Sesi karıncalanıyordu, durdu, derin derin soluk aldı. “Ölüm cezasının insandışılığını ve bağışlanmazlığını hiç kimse böylesine doğru, böylesine

etkili bir biçimde sergilememiştir, hocam," diye sürdürdü. Bir sayfa daha çevirdi, gözlerini kitapta bir noktaya dikerek gülümsedi, sonra gene okumaya girişti: *"Belki de ölüme mahkûm edilmiş, işkenceden geçirilmiş, en sonunda da 'Hadi, git, bağışlandın!' denilmiş bir adam vardır bu dünyada. Belki bu adam anlatabilir.* Evet, vardır bu adam, Dostoyevski'nin kendisidir, herhalde biliyorsunuz. Yani öykü deyip geçmemek gerekir."

"Peki, Dostoyevski bu dakikaları yaşamamış olsaydı?.."

"Bunları yaşamamasına karşın tasarlayabilmiş olması daha da büyütürdü onu."

Yusuf Aksu büyülenmiş gibi konuğuna bakıyordu; kendisi de okumuştu bunları, ama onun duyduğu coşkuyu duymamıştı. Coşku Beşinci Murat'tan mı kaynaklanıyordu, yoksa Dostoyevski'den mi, bilemiyordu. Ona da söyledi bunu.

"Olabilir, hocam," dedi Beşinci Murat. "Prens Muşkin de general Epançin'in kızlarının tepkisizliği karşısında böyle şaşırır." Durdu, gözlerini yumdu. *"Siz gülüyorsunuz, oysa ben... Bu öykü beni öylesine sarstı ki bu beş dakikanın düşlerini gördüm.* Böyle söyler onlara," diye ekledi. "Hocam, alınmayın, ama sizde de bu adamdan, bu Lev Nikolayeviç Muşkin'den bir şeyler var. Belki size en çok bu nedenle saygı duyuyorum."

"Olabilir, ben de az budala değilim."

"Bunu demek istemedim, hocam."

"Demek istemiş olsan da haksız sayılmazsın," diye yanıtladı Yusuf Aksu, yüzüne konmaya çalışan bir sineği kovmak ister gibi elini salladı. "Bütün bunlar çok acıklı, fazla daldın mı bunaltır. Beni de bunalttı biraz."

"Hayır, hocam!" diye atıldı Beşinci Murat. "Burada Dostoyevski'den söz ediyoruz. Dostoyevski en büyük acılar içinde bile gülümsetir insanı. General İvolgin'in konuşmalarını, sürekli uydurma huyunu düşünün."

"Onunla tanışmadım daha."

"Tanışacaksınız, daha neler göreceksiniz."

"Evet, tanışacağım herhalde," dedi Yusuf Aksu, içini çekti. "Ama, ne olursa olsun, bütün bunlar birer öykü."

Beşinci Murat oturuyordu, birden kitabı eline alıp ayağa kalktı, Yusuf Aksu'nun önüne dikildi.

"Evet, öyle, ama bu öykülerde her şey gerçek yaşamdakinden çok daha doğru, çok daha derin ve çok daha keskin."

"Öyle mi diyorsun?"

"Hocam, bir düşünün, geçen akşam size babanızın kim olduğunu bile söylemediklerini konuşuyorduk. Her şeyi öyle bir gizlemişlerdi ki annenizin anneniz olduğundan bile kuşku duyar olmuştunuz."

Yusuf Aksu'nun gözleri dumanlandı.

"Evet, öyle," dedi, içini çekti. "Hiçbir zaman hiçbir şeyin tam doğrusunu söylemediler bana, hep bir şeyler gizlediler, yani beni aldattılar."

"İyi mi yaptılar peki?"

"Hayır, iyi yapmadılar."

"Öyleyse bakın," dedi Beşinci Murat. Gene *Budala*'yı eline aldı, göz kararıyla bir yerinden açıp baktı, bir iki sayfa çevirdi. "Bakın, hocam, şunu dinleyin," dedi. "Bakın, herkesin budala saydığı prens Muşkin ne diyor: *Bir çocuğa kesinlikle her şey söylenebilir, kesinlikle her şey; büyüklerin çocukları ne kadar kötü tanıdıklarını görmek her zaman sarsmıştır beni.* Dostoyevski böyledir, hep soyutun içinde yaşayan İvan Karamazov bile Tanrı'ya karşı çocukları tutar. Bir de şu sözleri dinleyin: *Çocuklara yalan söylemenin utanç verici olduğunu, gizlemek için ne yapılırsa yapılsın, her şeyi önceden bildiklerini söylüyordum hepsine."* Okuyup bitirdikten sonra, gözlerini Yusuf Aksu'ya dikti, gözlerinin yaşardığını gördü. "Ne diyorsunuz, hocam?" diye sordu.

"Adam haklı," dedi Yusuf Aksu titrek bir sesle. "İnsanlar yalansız yaşamalıydı, ama benim bu konuda konuşmaya hakkım yok."

"Kardeşiniz yüzünden mi?"

Yusuf Aksu yanıt vermedi, elinin tersiyle gözlerini kurulayarak başını önüne eğdi. Sonra birden gülümsemeye başladı.

"Ama sen bu kitabı ezbere biliyorsun!" dedi.

Beşinci Murat'ın yüzü mutlulukla aydınlandı.

“Tam olarak değil, hocam, ama en az yılda bir kez yeniden okurum bu romanı,” dedi. “Dostlarla buluşur gibi. Hani, prens Muşkin de söyler ya, insan bir hapisanede düş kurarak yıllarını geçirebilir; ben de, böyle bir duruma düşecek olsam, koğuşta arkadaşlara ya da, hücredeysem, kendi kendime *Budala*’yı, *Cinler*’i, *Suç ve ceza*’yı, *Karamazov kardeşler*’i, hatta yalnızca *Budala*’yı anlatarak mutlu olabilirim.”

Yusuf Aksu inanmamış gibi ona baktı bir süre, içini çekti.

“Hapisane, evet,” dedi. “Ben de bu hapisanede pek mutsuz değildim.”

“Hocam, bunu nasıl...”

Sözünün arkasını getiremedi: Cemile hanım, kollarında sıra sıra altın bilezikler, birden içeriye girdi, gülümseyerek onlara bakmaya başladı.

“Şu işe bak, bizim kaçak çocuk da buradaymış! Hiç haberim olmadı,” dedi. “Ne zaman geldin sen?”

Beşinci Murat saatine baktı.

“Bir saat oldu belki,” dedi.

“Bir saat oldu da hocan sana bir bardak su bile vermedi mi?” diye sordu Cemile hanım. “Dur sana bir kahve yapayım.”

Beşinci Murat gene saatine baktı.

“Teşekkür ederim, ama ben çok geciktim, hoca da kitabını okuyacak,” dedi, hemen kalkmaya yeltendi.

“Hemen kalkma, biraz daha otur,” dedi Yusuf Aksu. “Cemile hanımın kahvesini iç.”

Beşinci Murat oturmasını istemesinin gerçek nedenini anlamak ister gibi Yusuf Aksu’ya dikti gözlerini: dalıp gitmiş, sanki kendisinin orada olduğunu bile unutmuştu, arada bir kaşlarını çatmasından kafasını karıştıran bir sorunla cebelleştiği anlaşılıyordu. Kahvesini içip bitirmesinden sonra da cebelleşme hep sürer gibiydi. Bir süre daha bekledi, sonunda Yusuf Aksu’nun kolay kolay buraya ve bu dakikaya dönmeyeceğini anladı. Birkaç kez öksürdü.

“Hocam, ben kahvemi bitirdim,” dedi.

Yusuf Aksu derin bir uykudan uyandırılmış gibi titredi, bir süre, hiçbir şey söylemeden yüzüne baktı.

“Sana bir şey söyleyecektim,” dedi: “Bu senin *Budala* bizim kuramın yanlışlığını bir kez daha kanıtlıyor.”

“Öyle mi, hocam? Nasıl kanıtlıyor?”

“Şöyle: bu romandaki insanlar da, Dostoyevski’nin kendisi de çok doğal konuşuyorlar, tıpkı bizim Cemile hanım gibi. Ne söyleseler içlerinden, yüreklerinden geliyor, yalan söyledikleri zaman bile. O zaman, anlıyorsun ki insanın eli, kolu, yüreği, beyni ne kadar doğalsa, dili de o kadar doğal.”

“Bir de Stepan Trofimoviç’i dinlemeliydiniz, hocam, Şatov’u, Kirilov’u dinlemeliydiniz. Stepan Trofimoviç yalan söylerken de doğaldır.”

“Dinlemek, bunu çok güzel söyledin. Daha onların konuştuğu yere gelmedim.”

“Gelemezsiniz, çünkü bu adamlar *Cinler*’dedir.”

“Ya, öyle mi?” dedi Yusuf Aksu, utanmış gibi ayaklarının ucuna dikti gözlerini, ama birden bir akıma kapılmış gibi titredi, gözlerini konuğunun gözlerine dikti.

“Kekeleye kekeleye kuramını anlatırken, arkadaşım Yunus da en az onlar kadar doğaldı,” dedi. “Her söylediğini kendi içinde oluşturup benimsiyor, sonra aynı doğallıkla bize aktarıyordu. Kuramı benliğinin bir parçasıydı, kendisi ne kadar gerçekse, kuramı da o kadar gerçekti. O dediğin adam gibi, neydi onun adı?”

“Stepan Trofimoviç. Peki, siz anlatınca?”

“Ben onun söylediğini yinelemekle kalıyordum, ama söylediklerim dilimle bütünleşmiyordu, birer yalana dönüşüyordu o zaman. Basbayağı yalan söylüyordum.”

“Ama herkes size inanıyordu.”

“Onlar beni Yunus sanıyorlardı, işin tatsız yanı da burası.”

Beşinci Murat’ın kafası karışıyor, Yusuf Aksu’nun iyice saçmaladığını düşünmeye başlıyordu.

“Yani aynı kuram arkadaşınız anlatırken doğruydu, ama siz anlatınca yanlış oluyor, öyle mi, hocam?” diye sordu. “Bunu mu söylemek istiyorsunuz?”

“Evet, bunu.”

“Ama, aynı kuram söz konusu olduğuna göre, bir çelişki yok mu burada?”

“Yok, çünkü Yunus’un kuramı her şeyiyle uyum içindeydi, anlattı mı içtenlikle anlatıyordu. Ama benim ağzımda her geçen gün biraz daha yalan oluyordu. Artık taşıyamaz oldum. Bu düşüncelerin benim olmadığını her seferinde haykırmam gerekirdi. Yaşamım boyunca hiç yalan söylemedim, ama tüm yaşamım yalan olup çıktı. Tüm yaşamım, baştan sona.”

Beşinci Murat hiçbir şey söylemedi, dalıp gitti bir süre, sonra birden gözlerini Yusuf Aksu’nun gözlerine dikti.

“Hocam, kötü bir dönem geçiriyorsunuz, çok yorgun olduğunuz da belli, ama şu kuramı şimdi, şuracıkta, sizin ağzınızdan dinlemeyi öyle isterdim ki,” dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Siz bir yere yetişmeyecek miydiniz?” diye sordu.

“Evet, yetişecektim, ama çoktan vazgeçtim.”

“Yanlışlığı kesinleşmiş bir kuram anlatılmaya değer mi?”

“Değer, arkadaşınızın kuramı olarak hep doğru kaldığına göre.”

Yusuf Aksu duraladı; kuramını anlatmayı gerçekten gereksiz buluyordu, ama birden Beşinci Murat’la göz göze geldi; dinlemeye çok istekli olduğunu gördü, isteğini geri çeviremeyeceğini anladı, “Peki, seni kırmayalım,” dedi, hemen başladı: insanların başlangıçta konuştukları doğal dili, yazının bulunuşunu, yazının bulunuşundan sonra, yazıdan yola çıkılarak yaratılan eklemlenimli dilleri, bu dillerin yetersizliğinin yol açtığı iletişimsizliği, iletişimsizliğin yarattığı yitik dil özlemini, yitik dil özleminin değişik belirimlerini anlattı, hem de başlangıçta hiç ummadığı biçimde, coşkuyla, birden düşünce değiştirmiş, ağzından çıkan her sözcüğe inanıyormuş gibi. En az bir saat sonra, sözlerini bitirdiği zaman, Beşinci Murat ağladı ağlayacaktı.

“Hocam, ben ömrümde böyle güzel, böyle tutarlı bir şey dinlemedim,” diye kekeledi. “Başlı başına bir şiir, daha doğrusu, bir destan.”

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Şiir, yani bilimsel bir kuram değil,” dedi alçak sesle, kendi kendine konuşur gibi. “Yani geçersiz...”

“Ben bilimsel konulardan anlamam, hocam,” diye atıldı Beşinci Murat. “Geçersiz derseniz, karşı çıkmam; ama benim için, benim baktığım açıdan yüzde yüz geçerli.”

“Siz hangi açıdan bakıyorsunuz ki?” diye sordu Yusuf Aksu, umutla umutsuzluk arasında bocalar gibiydi.

Beşinci Murat bir süre düşündü, sonra, birdenbire, yüzü nerden geldiği anlaşılmayan bir ışıkla aydınlanır gibi oldu.

“Diyelim ki Dostoyevski açısından, hocam,” dedi. “Dostoyevski kendi gerçeğini Prens Muşkin olarak biçimlendirdi, siz de kendi gerçeğinizi böyle bir dil kuramı olarak biçimlendirdiniz.”

“Kuramı ben biçimlendirmiş olsaydım, söylediğin doğru olabilirdi,” dedi Yusuf Aksu. “Ben yalnızca orda burda yineledim, hem de kendi kuramımmış gibi. Yani hep yalan söyledim.”

“Hiçbir şey ne yüzde yüz gerçek, ne de yüzde yüz yalandır,” dedi Beşinci Murat. “Bunu da en iyi Dostoyevski gösterir bize. Diyeceğim...”

Birden sustu: Yusuf Aksu’nun yüzünün her saniye biraz daha keskinleşen bir acıyla altüst olduğunu gördü, karşı çıkmaktan vazgeçti. Öyle anlaşılıyordu ki Yunus Aksu kuramını açıklarken ne kadar içtense, Yusuf Aksu da bu kuramın kendi ağzında yalana dönüştüğünü söylerken o kadar içtendi; üstelik, Yunus Aksu’nun kendisi içten de olsa, kuramı yanlıştı, Yusuf Aksu’nun acısı hem içten, hem gerçek, hem de haklıydı: bunca yıldır onun adıyla anılan, onunla birlikte göklere çıkarılan kuram bilimsel geçerlilikten yoksundu. Yusuf Aksu bunca insanın, bu arada, kendisinin, sandığı adam değildi. Gene de, ona kalırsa, hiçbir zaman hiç kimseyi aldatmamış, hiçbir zaman hiç kimseye, hatta kendi kendine bile yalan söylememişti. Şu ortamda bir benzerine daha rastlanamayacak kadar içten, cömert, sevecen bir insandı. Yasal babasının gerçek oğlu, sınıf arkadaşının

gerçek kardeşi olup olmamasının hiç önemi yoktu. Bu kimlik ona yeterdi. Onu avutmak istedi.

“Hocam, açıkladığınız düşüncelerin ölmüş bir arkadaşınızın düşünceleri olduğunu açıklamadınız, doğru,” dedi. “Evet, doğru, ama o yaşarken de benimsediğiniz, kesinlikle üstlendiğiniz düşüncelerdi bunlar, onlara bağlı kaldınız, onları kendi kimliğinizden ayırmadınız; başkalarıyla paylaşmaya da çalışmadınız. Suç sizde değil.”

Beşinci Murat Yusuf Aksu’yla göz göze geldi, tepeden tırnağa titredi, ak kâğıt üstüne yazılmış gibi tüm düşüncesini okudu gözlerinde: bu adam tüm yetersizliklerini, tüm yanılgılarını anlamış ve yiğitçe üstlenmişti, kendisini avutmaya, düşüncesini değiştirmeye çalışmak boşunaydı. Bunu görüp de hiçbir şey yapamamanın üzüntüsü içinde başını önüne eğdi. Aynı anda, Yusuf Aksu’nun sesini duydu.

“Başkaları, evet, bu da kafamı karıştırıyor: ben yanıldım, tamam, hem de kabaca yanıldım,” diyordu. “Peki, onlar beni neden böyle yücelttiler ki? Biliyorum, eleştirenler, alaya alanlar da oldu, ama kimi sağcıyım diye alay etti, kimi solcuyum diye. Bilgisizliğimi hiç kimse yüzüme vurmadı. Evet, bir ölçüde başkalarının da payı var bunda. Benim en güçlü yanım belleğimdi, hiçbir zaman belleğimi övmediler; belleğimi aklım sandılar. Neden? Bunu bana açıklayabilir misin?”

“Hocam, bunu nasıl söylersiniz?” diye atıldı Beşinci Murat. “Ne kadar bilgili olduğunuzu herkes biliyor: hangi büyük savaşın nerede, ne zaman yapıldığını, hangi filozofun hangi kitapları yazdığını sorsam, hemen söylersiniz. Bu da çok güzel bir şey.”

“Bunlar bilinenin bilgisi, hepsi bir bellek sorunu,” dedi Yusuf Aksu. “Ama dili anlayamadım, hiçbir şeyi anlayamadım, hiçbir şeye doğru bir açıklama bulamadım. Gene de insanlar el üstünde tuttu beni. Neden? Soruma yanıt vermedin.”

Beşinci Murat çok sağlıklı görünen bir insanda ölümcül bir hastalık yakalamış bir hekim gibiydi o anda: tüm saygısına karşın, yaşlı adamın düşünsel düzeyini olduğu gibi, belki olduğundan da kötü gördüğünden, üzüntüsünü belli etmekten korkuyor, bu çok sevdiği adamdan bir an önce kaçmak istiyordu. Başını kaldırmayı göze alamadı.

“Geçen gece de söylemiştim, hocam,” dedi, “insanlar yanlışı doğruya, bilgisizliği bilgiye yeğ tuttuklarından.”

“Peki, neden?”

“Sanırım, bir tür aşağılık duygusuyla, hocam, yüceltecekleri kişinin kendi düzeylerine yakın olmasını istediklerinden,” diye yanıtladı Beşinci Murat. Göğsü hızlı hızlı inip kalkıyordu. “Ama herkes yanılabilir, hocam,” diye sürdürdü. “Sizin o eşsiz kardeşiniz bile yanıldıktan sonra...” Arkasını getiremedi, soluğu kesilmiş gibi, öylece oturdu bir süre. Sonra, birden, “Hocam, çok geç oldu,” dedi, kalktı, Yusuf Aksu’nun elini bile sıkmadan kapıdan dışarıya attı kendini. Asansörde, kapıda, sokakta, bu eve bir daha dönmeyeceğini, Yusuf Aksu’nun yüzünü bir daha görmeyeceğini biliyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Yusuf Aksu, kirpikleri bile kıpırdamadan, onun sessizce kapattığı kapıya baktı bir süre, derin derin içini çekti, sonra, kısa süren bir esenlik duyusunun ardından, birdenbire tüm benliğini sarıveren bunalıma karşın, ya da bu bunalım yüzünden, *Budala*’yı önüne çekip bıraktığı yerden okumaya girişti. Ancak, Beşinci Murat’ın roman ve yazarı konusunda anlattıklarının etkisiyle olacak, şimdi yaptığı okumaktan çok daha fazla, çok daha başka bir şeydi: suda balık gibi dolaşıyordu kitabın içinde, değişik kişilerin ardından değişik yerlere girip çıkıyor, konuşmaları, tartışmaları izliyor, şaşırıyor, üzülüyor, hatta kızıyordu. Buna karşın, kitabı kapatması durumunda, Muşkin, Rogojin, Nastasia Filipovna, Aglae İvanovna, Lebedev, Kolya, Hippolit ve tüm ötekiler serüvenlerini sürdürürken, kendisi olup bitenlere tanık olma olanağını yitirecekmiş gibi, bir an bile okumaya ara vermek istemiyordu. Cemile hanımın arada bir tepesine dikilerek “Hoca, gene soğutmuşsun yemeğini. Acıkmaz susamaz mı oldun!” demesine bakılırsa, Zeynel Duman’ın da söylediği gibi, *Budala*’nın bir köşesinde gizlice bir şeyler atıştırdığı bile söylenebilirdi.

Böylece, Beşinci Murat’ın gelişinden iki gün sonra, sabahın üçüne doğru, soluk soluğa bitirdi kitabı. Bitkin mi bitkin bir durumda, başını koltuğun arkalığına dayayıp gözlerini yumdu. O zaman, beyninin ya da gözlerinin içinde, kaç gündür içinde devindiği alanlar, aralarında yaşadığı kişiler yeniden belirdi, ama bu kez hiçbir düzene uydukları yoktu: kimi kişiler, yerler ve oluntular hiç mi hiç belirmezken, kimi yerler, kişiler ve oluntular ikide bir geri dönmekteydi. Yusuf Aksu, şöyle böyle bir saat sonra, dönüp

dolaşıp hep aynı oluntulara geldiğini ayrımsadı. Bir anlatı değil de bir ülke, bir kent söz konusuymuş gibi, "İnsanlar ne kadar yalan söylüyor burada!" diye mırıldandı. General İvolgin, Kolya'nın babası, öylesine yalana gömülmüştü ki doğruyu ancak unuttuğu için, uydurduğunu sanarak, yani ender bir rastlantı sonucu söylüyordu; kimileri, yalan söyleme tutkusunun doruğunda bile, ta içlerinde, sözlerine inanılmadığını, inanılmasına olanak da bulunmadığını sezinliyor, gene de yalanı sürdürüyorlardı. Yalan her yerdeydi, her ağızda, her beyindeydi, yalnızca Kolya'nın babası değil, herkes yalan söylüyordu, en içten görünen açılmaların ardında bile bir gizli hesap, yani bir yalan gizleniyordu, arılık örneği Lev Nikolayeviç Muşkin bile anlayışla karşılıyordu bunu, yalanı bağışlanır kılmak için de *çiftil düşünceler* diye bir kavram atıyordu ortaya. Gözlemlerini bir sonuca bağlamak istercesine, "Evet, böyle," diye söylendi. Gece boyunca hiç uyumamış olmasına karşın, beyni almış başını gidiyor, hep *Budala*'nın içinde, kişiden kişiye, yalandan yalana geçiyordu.

"Yalnız burada, *Budala*'da mı?" diye söylendi. "Hemen her yerde!" Onlar da *Budala*'nın oluntularıymış gibi Maçka Çarşambaları, görkemli akşam yemekleri, Pervin hanımın yemeği geçti gözlerinin önünden, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın alıntılarla örülen konuşmalarını, Firuz Polat'ın kendisini benzersiz bir bilim adamı olarak gösteren yazılarını anımsadı. Her yerde benimsendiğine, ikide bir değişik kılıklar içinde karşımıza çıktığına göre, gerçeğe giden yol da yalandan mı geçiyordu yoksa? Dostoyevski'nin kitabı yalanı ortaya çıkarıp büyüterek gözle görülür kılıyor, böylece, ister istemez, insanın içinde gerçeğe dönme isteğini uyandırıyordu. "Ama nasıl? Nasıl dönülür ki gerçeğe?" diye sordu kendi kendine. Sonra, birdenbire, "Belki de Yunus'un kuramıyla!" dedi. Hep koltuğun arkalığına dayalı duran başını kaldırıp doğruldu. Bir süre, özlemi her insanın benliğinin derinliklerinde yatan alabildiğine arı bir ilk dil varsaydığına göre, olasılığın hiç de zayıf olmadığını, Bayram Beyaz'ın yaşamın gizini anlama konusunda tüm umutlarını bu kuramı öğrenmeye bağlamış olmasının da bu önseziyi doğruladığını düşündü. Bayram'ı, Firuz Polat'ı, Zeynel'i, doktoru, Beşinci Murat'ı boşu boşuna düş kırıklığına uğratmamış mıydı? Ama, birden, bayağı aydınlanmış olan odanın içinde, Beşinci Murat'ın yüzünü görür gibi oldu, kendisini dinleyen biri varmış gibi, "Hayır!" dedi yüksek sesle. Hayır! Cemile hanım eklemlenimli bir dilin içinde kalarak korumuştu varlığını. "Ama keşke yalnızca dilde, sözcüklerde sürseydi!" diye söylendi. Ancak, *Budala* da, kendi yaşamı da

gösteriyordu ki yalan sözcüklerde değildi yalnız, edimlerde, düşüncede, içgüdüde, her yerde, her şeydeydi.

Kolejin ağaçlık yolunda, dudaklarında anlatılmaz gülümsemesi, Yunus'un kendisine doğru koştuğunu, sonra gelip kolunu omzuna attığını görür gibi oldu. "Yunus yaşasaydı," diye mırıldandı, "Yunus yaşasaydı..." Yunus yalanın önünü keserdi belki, yanlarına yaklaştırmazdı. Yunus on yedi yaşında ölmüş ve kendi yaşamında yalanın saltık egemenliği başlamıştı. Tüm suç kendisindeydi belki: yalan yolunda ilk adımı Enis beyin yasal babalığına karşı çıkmamakla atmıştı, sonra onun annesiyle evlenmesine boyun eğmekle. Sonra yalan genişlettikçe genişletmişti alanını. Cemile hanımın kitaplar arasında bulduğu fotoğrafı anımsadı birden, yüzünün kızardığını duydu. Herkes onun fotoğrafı olduğunu söylemiş, ama kendisi sürekli susmuştu, "Hayır, benim fotoğrafım değil, Yunus'un fotoğrafı o!" diyememişti. Bütün bunların bir nedeni, bir açıklaması olmalıydı. Hiç değilse kimliği konusunda yalandan arınmış bir gerçeğe ulaşmalıydı. Gerçek neredeydi? Enis bey babası, Yunus kardeşi, Refika hanım annesi miydi? Bunları bilmesi gerekirdi. Hiç değilse bunları. Ama nasıl? Yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı gene, soluğu kesilecek gibi oldu. Birden Yunus'un evi belirdi gözlerinin önünde, annesinin duvarda asılı fotoğrafı, çekmecesindeki deste deste fotoğraflar, defterler belirdi. "Oraya çıkmalıyım," diye mırıldandı. "Oraya, Yunus'un evine. Bunu neden daha önce düşünmedim?"

Fırlayıp kalktı, kararlılığını kanıtlamak istercesine, ışıkları yaka yaka dairenin girişine gitti, bu eve yerleşeli beri nerdeyse hiç bakmadığı yana, sola yöneldi, iliklerine dek titredi. Burada, iki kocaman dolap bir başka dünyanın kapısı gibi yükseliyor, dahası, gözle görülür biçimde, bakıldıkça büyüyormuş gibi bir izlenim uyandırarak insanı ürpertiyordu. Gene de yılmadı, içindeki ürpertiye karşın, ikisini de ilk kez görüyormuş gibi baktı bir süre, biçimlerini, bezemlerini gözden geçirdi, sonra, titreye titreye, iyice yaklaştı, gözlerini yumdu, ellerini içerdikleri gizli bir anlamı okumak istermiş gibi bezemlerin girinti ve çıkıntılarının üzerinde dolaştırdı; hiçbir şey çıkaramamış gibi yüzünü buruşturdu; dolaplardan birini bir eliyle önden, bir eliyle arkadan kavradı, tüm gücünü kollarında toplayarak öne doğru çekmeyi denedi. Kımıldatamadı bile. Sırtını duvara dayayıp ayağıyla arkadan itmeye çalıştı, ama dolap kocaman bir kayanın görünen yanıydı sanki, kımıldamıyordu. Ötekini de kımıldatamadı. Birkaç adım geriye

çekilip uzun uzun süzdü dolapları; anlatılmaz bir eziklik ve umutsuzluk duygusu içinde, ışıkları tek tek söndürüp odasına döndü, yatağa attı kendini. Ama, yüzünde, ellerinde, ayaklarında, çarşafların soğukluğunu duyunca, kendi yatağında değilmiş, bu yabancı yatak karanlıkta hiçbir şeyini seçemediği bir dünyada hiç bilmediği bir yerlere doğru sürükleniyormuş gibi bir duyguya kapıldı, göğsünde sanki az önce yerinden oynatmaya çalıştığı dolaplar üstüne yıkılmış gibi soluk kesen bir ağırlık duydu, boğulur gibi oldu, zorlu bir çabayla doğrulup oturdu, başucundaki abajuru yaktı, korkuyla çevresinde dolaştırdı gözlerini: hep kendi odasındaydı, eşyalar hep bildik eşyalar, yatak kendi yatağıydı. Gene de, soluk almakta zorlanmasından, yüreğinin göğsünü parçalamak istercesine çarpmasından, gözlerinin yanmasından anlıyordu, bir şeyler dönüşsüz bir biçimde, derinden derine değişmişti, hiçbir şey eskisi gibi değildi, bir başka dünyanın ağır havası sarmıştı her şeyi. Birden, beklenmedik bir güç ve nereden geldiğini anlayamadığı bir esinle fırlayıp kalktı, çalışma odasına gitti, masasının alt çekmecesini açtı, bir tahta kutu çıkardı, eski kalem, çakı, kitap açacağı, kalemtıraş türünden bir sürü nesne arasından bir anahtar aldı, düşünceleriyle edimleri yüzde yüz süredeşmiş ya da bedeni anlığının tekil komutlarına uyuyormuş gibi, daha da hızlı ve kararlı bir biçimde, kendi yatak odasının iki kapı ötesindeki odanın Refika hanımla Enis beyin ölümünden beri hiç açılmayan kapısının önüne gitti, korkudan ya da soğuktan dişleri birbirine vura vura anahtarı kararlı bir biçimde kilide soktu, iki kez çevirdi, odaya girip kapıyı kapattı, elektrik düğmesini çevirdi, yanmadı. Elektriğin yanmaması bir tehlike belirtisiymişçesine, hızla dışarı çıkıp yeniden kilitledi kapıyı, anahtar elinde, öylece, şaşkın şaşkın durdu bir süre, sonra gene girişteki dolaplara gitti, kapaklarını yokladı, hepsi de kapalıydı, yeniden odasına dönüp bir külçe gibi yatağa attı kendini.

Karmakarışık ve hepsi de insanın yüreğini ağzına getiren, korkunç düşlerle dolu bir uykunun ardından, yatağında doğrulduğu zaman, fazlasıyla bitkindi, yüzünü kim görse, ağır hasta olduğunu söylerdi, ama, aynı zamanda, her şeyinde çoktan kararını vermiş bir insan havası vardı. Hep bu hava içinde yüzünü yıkadı, giyindi, çayını ısıtıp kahvaltısını hazırladı. Bu sırada, Cemile hanım kapıyı kendi anahtarıyla açıp eve girdi, onun kahvaltı etmekte olduğunu görünce, yüzü mutlulukla ışıyıverdi, ama, durmadan konuşması yetmezmiş gibi, ikide bir yerli yersiz sorular sordu, o da, konuşmaya hiç istekli olmadığını belli edecek biçimde, tek hecelik yanıtlar verdi hep, kahvaltısını bitirdikten sonra da salona geçip bir koltuğa oturdu,

elinde bir gazete, uyuklamaya başladı. Cemile hanımın “Sen bugün ters yanından kalkmışsın; ben evime gidiyorum!” deyip söylene söylene çıkmasıyla, gazeteyi fırlatması, Yunus’un evine ulaşmayı engelleyen dolapların anahtarlarını aramak üzere, elinde anahtar, annesiyle Enis beyin yatak odasını açıp içeriye dalarak pencerelerin perdelerini açması bir oldu. Öyle ki perdelerden birinin yırtılıp en büyük parçasının elinde kaldığını bile ayrımsamadı. Elinde bu bir ucu yeri süpüren perde parçası, sıkıştırılmış bir hayvan gibi, bir o yana, bir bu yana seğirtti, önce yatağa, sonra bir dolaba çarptı, hızı tükenmiş gibi durup çevresine bakmaya başladı, donup kaldı: koca oda hoyratça parçalanan dev bir kuş yuvasıymış gibi, kimi tavandan iner görünen, kimi yerden tavana doğru yükselen, ama çoğu hep aynı yükseltide dönenen tüylerle doluydu, öyle çoktular ki bir adım ötesi görünmüyordu. Yüreği göğsünü dövmeye başladı gene, tuhaf bir korkuya kapıldı, gidilecek bir yer, yardımına sığınılacak bir kimse aradı, bula bula kendini buldu. Kendisi de, en azından görünüşüyle, tüm odayla bütünleşmiş gibiydi: elleri, kolları, başı, omuzları, ayakları, bir anda tüm odayı sarmış olan kül rengi tüylerle kaplanmıştı, hâlâ da başına, kaşlarına, kirpiklerine konup duruyorlardı. Ne olursa olsun, kendi varlığının bilincine vardıktan sonra, her yanı kaplayan bu irili ufaklı tüylerin yıllardır kapalı kalmış odada oluşmuş toz tüyleri olduğunu anladı, biraz rahatlar gibi oldu. Yavaş yavaş tüyler yere inip de çevresini iyi kötü seçmeye başlayınca, elindeki perde parçasını gördü, ne düşüneceğini bilemedi, usulca yere bıraktı, beş kapısının beşinin de anahtarı üzerinde duran, ama tüm yüzeyi tozla kaplı bir gömme dolaba yöneldi, pencereye en yakın kapının anahtarını bir hırsız gibi, elleri titreyerek çevirdi, bir uçtan bir uca, yan yana, sıkışık bir biçimde asılmış, omuzları birer parmak tozla kaplı, ama çoklarının üstündeki sırmalardan ve pullardan bir başka dönemden kaldıkları anlaşılan, sayılamayacak kadar çok erkek ve kadın giysisi buldu karşısında, hiçbir şey düşünmeden, öyle durup baktı bir süre, sonra yere diz çökerek giysilerin aşağısındaki dört sıra çekmeceden en üsttekini kendine doğru çekti, içindekileri yere, dört parmak tozla kaplı halının üstüne boşalttı, gene bir tüy bulutu yükseldi, bir iki dakika hiçbir şey göremedi, ama, ne yaptığını düşünmeden, ikinci bir çekmeceyi de bir başka yana boşalttı, tüylerin yere inmesini beklerken, birden bir tuhaf korku çöktü içine, gözlerini yumdu, tüm bedeni titremeye başladı. Gözlerini açtığı zaman, toz tüyleri dünyanın tüm seslerini yok etmişçesine, derin bir sessizlik içinde, bir değil, beş değil, belki yirmi kadının yaşam boyu eskitemeyeceği kadar çok, renk renk, biçim

biçim kadın çamaşırlarından oluşan, kocaman bir yığın buldu önünde, bir tuhaf oldu. Bir ikisini pencereye doğru tutup baktı, hepsi de öyle tozlu, öyle de tuhaftı ki kendi annesinin de, Yunus'un annesinin de çamaşırları olmaları olanaksızdı, bunlar da bir başka dönemin, belki yüz yıl öncesinin çamaşırlarıydı. Belki de hiçbir zaman giyilmemiş çamaşırlardı. Öbür yığına yöneldi: o da gene garip çamaşırlardan, uzun donlardan, sırma nakışlı gömleklerden ve çoraplardan oluşuyordu, büyük bir olasılıkla bir zamanlar erkekler giyiyordu bunları, ama ne Enis bey, ne babası, ne dedesi için yapılmış olabilirlerdi. Öyleyse? Öyleyse bu evde, annesiyle Enis beyin yatak odasında ne arıyorlardı? Enis bey, babası, dedesi, dedesinin babası ölülerinin giysilerini ortadan kaldırmayı bir uğursuzluk ya da saygısızlık mı saymışlardı? Çok eskilerden gelen bir süreklilik, bir soyluluk yanılsaması yaratmak mı istemişlerdi? Yoksa, Refika hanımla Enis bey, odalarına çekildikten sonra, bir başka çağın kılıklarına bürünüp bir başka yaşama dalarak yalanı iki katına mı çıkarıyorlardı? “Yoksa ben düş mü görüyorum?” diye sordu kendi kendine, ama öyle şaşkın, öyle bitkindi ki karar veremedi. Ellerini dizlerine bastırarak güçlükle kalktı, duvara tutuna tutuna çıktı odadan.

Hep aynı biçimde, duvara tutuna tutuna, mutfağa gidip bir bardak su içti, pencereyi açıp derin derin soluk aldı, bir an bu serüvenden vazgeçmeyi düşündü, ama, hemen arkasından, yukarıdan gelen bir buyruğa uyarcasına, Enis beyin yatak odasına geri döndü, toz tüylerini yeniden havalandırmak korkusuyla ayaklarının ucuna basarak gömme dolabın önüne geldi, ikinci kapıyı açtı. O da, aynı biçimde, bir başka dönemin başlık, giysi ve çamaşırlarıyla doluydu. Üçüncü de, dördüncü de öyle. Sonuncu kapının anahtarını nedenini kendisinin de anlamadığı bir korkuyla, elleri titreyerek çevirdi. Enis beyin ve Refika hanımın gene oldukça eski bir döneme bağlanan, ama bildik giysileri çıktı karşısına. Doğal olan burada bulunmaları değil de bulunmamalarıymış gibi ürperdi birden. Dudaklarında, ellerinde, tüm bedeninde bir zorlu titreme, öyle durup bu geçmiş zaman giysilerine baktı bir süre. Yaşayan kişilerin yaşayan giysileri olarak beşte dördünü ölü giysilerinin kapladığı bir dolaba sığındıktan sonra, kendileri de birer ölü giysisine dönüşmüşlerdi nicedir, ölümün şaşmaz utkusuna tanıklık etmekten başka bir işlevleri kalmamıştı. Yıllar yılı bu sayısız ölüm tanıklarının yanı başında yaşayıp da ağırlıklarını ve soğukluklarını duymamış olmasına şaştı.

Ne yaptığını düşünmeden, dolabın önüne, tozların içine oturdu, yüzünü ellerinin arasına aldı. Haklıydı, zonklayan alnında, titreyen kollarında ve bacaklarında, tüm iliklerinde duyuyordu: her şey ölüme tanıklık ediyordu bu odada, her şey ölümün egemenliğindeydi, ama, öyle görünüyordu ki, bu evde yaşamış olanlar, Enis bey, babası, amcası, dedesi, dedesinin dedesi bir süreklilik ve yerleşmişlik düşünü gerçekleştirmeye çalışmış, ölüm kendi dışında her türlü süreklilik ve yerleşmişliği olanaksız kıldığı için de onların göstergelerine: giysilerine, eşyalarına, kitaplarına sarılmış, onları özenle saklamak istemişlerdi. Ama o, Yusuf Aksu, annesinin ölümünün ardından, kapıyı kilitleyip anahtarını çekmecesine koyarak odayı bir ölüm alanına dönüştürdükten sonra, tüm bu giysiler, bu başlıklar, bu eldivenler, bu çamaşırlar kendilerini taşımış olanların süreksizliğine ve iğretiliğine tanıklık ediyorlardı, bir de kendi süreksizliklerine, kendi iğretiliklerine ve gereksizliklerine. Bu düşünce, daha doğrusu, bu duyumsama Yusuf Aksu'yu öylesine sarstı ki, bir süre hiç kımıldamadan oturduktan sonra, bu odaya neden geldiğini bile unuttu. "Ne arıyorum ki burada?" dedi kendi kendine. "Burada işim ne benim?" Bir anahtarı bulmaya gelmişti; ama, görünüşe bakılırsa, bu odayı ölüme bırakmanın ve daha nice benzer davranışın karşılığını ödüyordu aynı zamanda: kendisi de içi boş gömlekler ve eldivenler gibi iğreti ve süreksizdi. Özellikle kendisi. "Öyle ya, kim olduğum bile belli değil," diye mırıldandı. "Bir adım var, doğru, ama şu dolaptaki giysiler gibi iğreti." Beşinci Murat'ın getirdiği kitap geldi birden gözlerinin önüne, Penanlar'ın adlandırma yordamlarını anımsadı: onların sürekli bir adı olmuyordu hiçbir zaman; gene de, adları çevrelerindeki insanların yaşam ve ölüm karşısındaki konumuna göre belirlendiğinden, hep kendi ortamlarındaydılar. Kendisi, yıllardır aynı yerde dönenmesine karşın, hep bir yabancı olarak kalmıştı. Bu odaya da yabancıydı, hiçbir şeyi yerinden oynatmamaya özen göstererek kalktı, ayaklarının ucuna basarak çıktı, banyoya gitti, yabancılığını daha bir kesinleştirmek ister gibi, uzun uzun yüzünü yıkadı.

Ne olursa olsun, karşı konulması zor bir güç onu yıllardır girilmemiş olan yatak odasına doğru çekiyordu. Bir düşte ilerler gibi, ağır, sessiz adımlarla buraya döndü gene, Refika hanımla Enis beyin giysilerinin bulunduğu bölümün önünde durdu. Bir süre, öyle dikilip bekledi. Sonra, yaptığının ayrımında olmadan, giysileri yukarıdan aşağıya doğru, iki eliyle yoklamaya başladı; Enis beyin ceketlerinden birinin cebinden bir meşin cüzdan çıktı yalnızca; alıp pencerenin önüne geldi, hiç öyle meraklanmadan, bir ölünün

cüzdanını karıştırdığını da düşünmeden, gözlerine tek tek baktı. Yalnız birinde, son gözde, tek başına bir iki buçuk liralık durmaktaydı. Bu kâğıt parayı tanıyordu, dolaşımdan kalkalı yıllar olmuştu; yerinden çıkarmadan, uzun uzun baktı iki buçuk liralığa; dolaşımdan kalktıktan sonra, yıllar yılı, bir ölünün cüzdanında, harcanmayı beklemiş olduğunu düşündü, gözleri yaşardı, cüzdanı yerine koydu. Eğildi, en yukarıdakinden başlayarak çekmeceleri halının üstüne boşaltmaya başladı. Önce Enis beyin gömlekleri, pijamaları, fanilaları, atletleri, donları, çorapları, mendilleri dağıldı, bu gömlekler, çamaşırlar, çoraplar ve mendiller fazla etkilemedi onu: ölüm ortamına yeterince alışmıştı. Bununla birlikte, bir başka çekmeceden annesinin çamaşırları dökülmeye başlayıp da Firuzağa'daki evde de giydiği mavi çiçekli, kolları ve yakası fırfırlı gecelik ayaklarının dibine düşünce, birden olduğu yere çöküverdi, geceliği dizlerinin üstüne doğru çekti, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hiçbir şey düşünmeden, hatta hiçbir anıya takılmadan, yarım saat ağladı belki. Sonra, yavaş yavaş, gözyaşları tükendi. Gözyaşları tükenince, sanki gözlerinin önünden bir perde çekildi: kalktı, yatağın iki yanındaki iki komodinden kendisine daha yakın olanına doğru yürüdü. Açtığı ilk çekmecede, bir sürü ayrışık nesne, yüzükler, broşlar, kolyeler arasında, bir anahtar demeti buldu. Nerdeyse sevinç içinde, odadan hızla çıkıp kapıyı kilitleyerek anahtarı cebine koydu, elinde yeni bulduğu anahtar demeti, Yunus'un asma katının kapısını gizleyen dolaplara koştu, anahtarları dolapların kilidinde tek tek denedi. Sondan bir önceki anahtar iki dolabı da açtı. Her ikisi de kalın bir toz tabakasıyla kaplı kitaplarla doluydu, tozlarının dört bir yana dağılmasından korkarcasına, birkaçını usulca çekip baktı, meşin ciltli elyazmalarıydı. Sanki elinde tuttukları kitap değil de kitap ölüleriymiş gibi, zangır zangır titredi gene, kitapları yerlerine bırakıp dolapları kilitledi, salona gitti, kendini bir koltuğa atıp gözlerini yumdu. Tüm bedeni hâlâ titriyor, yüreği sesi dışarıdan duyulacak oranda hızlı çarpıyordu. Hiçbir şey düşünemiyor, yalnız, ta doğduğu günden beri, hiç ayrımında olmadan, ölülerin, tanıdık, tanımadık, sayısız ölülerin tozları içinde, bu tozları sürekli ciğerlerine çekerek yaşadığını kavrıyordu. Belki her şey bu bilinmedik ölülerin işiydi. Belki yalan da onların tozları içinde yaşarken, yazgımızı onların yazgısından soyutlamamızdan kaynaklanmaktaydı. Bunu düşününce, birden ter içinde kaldı, kolunu kıpırdatmayı bile büyük bir çabaya dönüştüren bir güçsüzlük çöktü üstüne, arayışını bir süre ertelemeye karar verdi.

Akşamüstü, Cemile hanım gelince, onu gene aynı koltukta, gözleri tavana dikili, öyle bomboş oturur buldu. O da bir ölünün dolabını açmış gibi ürperdi.

“Hoca, yavrum, ne oldu sana böyle? Yüzün kâğıt gibi, hem de toza toprağa batmışsın,” dedi.

Yusuf Aksu kımıldar gibi oldu, ancak Cemile hanımın sesi artık kendisinin bulunmadığı bir dünyadan geliyormuş gibi, hiçbir şey söylemeden, uzak uzak baktı yalnızca, belki dördüncü, belki beşinci soruşunda, başka yanıt bulamadığından, az önce küçük odada tablolarını gözden geçirdiğini, üstünün orada tozlanmış olması gerektiğini söyledi. Cemile hanım pek inanmış gibi görünmedi, ama, daha iyi bir açıklama bulamadığından olacak, üstelemedi. Buna karşılık, çok bitkin göründüğünü bir kez daha belirtti. Yusuf Aksu da onayladı bu gözlemi, pek iyi olmadığını, belki az sonra yatacağını söyledi.

“O zaman biraz bekle,” dedi Cemile hanım. “Bayram’a tarhana çorbası yapmıştım, sana da getireyim: iç de öyle yat.”

“Vallahi içerim,” dedi Yusuf Aksu.

Bununla birlikte, çorba önüne konulup da içmeye başlayınca, hâlâ insanların yediklerini yiyip içtiklerini içebilmesine nerdeyse şaştı, çorba bitinceye kadar, olağanüstü olduğu oranda gereksiz ve anlamsız bir edimi gerçekleştiriyormuş gibi baktı ellerine. Acıkmıştı, çorba da bayağı lezzetliydi, çocukluğunda yaptığı gibi içine ekmek doğramayı bile düşündü, ama, tuhaf bir biçimde, çorba içmekten çok bir oyun oynar ya da yeni koşulunun gerektirdiği bir töreme uyar gibiydi. Ne olursa olsun, çorbanın çok iyi geldiği, çelişkin bir biçimde, kendisini canlandırdığı açıktı. Öyle görünüyordu ki bol ekmek eşliğinde çorbasını içtikçe, yalnızca canlanmakla, daha birkaç dakika öncesine kadar içinde bunalacak gibi olduğu sıkıntıdan sıyrılmakla kalmıyor, düşüncede ve duyguda olmasa bile duyumda, çizginin bu yanına geçiyor, bu yüzden olacak, çorbasını bir türlü bitirmek istemiyor, gittikçe daha ağırdan alıyordu. Gene de bitirdi sonunda, onun çorba içişini daha önce hiç karşılaşmadığı bir edimi izler gibi izleyen Cemile hanıma gülümsedi.

“Cemile hanım, bunun üstüne bir de orta içerim hani,” dedi.

Kendisi de, Cemile hanım da şaştı bu söze, ama her şey daha annesiyle Enis beyin yatak odasına girmediği, Yunus'un küçük dairesinin kapısının önünü kapatan dolapları açmadığı zamanlardaki gibi geçti: Cemile hanım kahveyi yapıp getirdi, o da ağır ağır, tadını çıkara çıkara içti, gözlerini Cemile hanıma dikerek kendisini de şaşırtan bir mutlulukla gülümsedi, "Şimdi temiz bir uyku çekebilirim," dedi.

"Bayram işten dönünce uğramasın mı?" diye sordu Cemile hanım.

"Hayır, zahmet etmesin: ben şimdi bir yattım mı sabaha kadar uyurum artık. Nasıl olsa, yarın bütün gün birlikteyiz."

"O zaman, uyu sen, ben gidiyorum," dedi Cemile hanım.

O da dediği gibi yaptı: sıradan akşamlardaki gibi soyundu, pijamasını giydi, dişlerini fırçaladı, yatağına girip yorganı üstüne çekti, bir iki dakika içinde de uyudu. Tek ayrım, gecenin birine doğru, kötü bir düş görmüş ya da kötü bir düşün kapısından içeri girmek üzereymiş gibi yüreği çarpa çarpa, ter içinde uyanmış olmasıydı, uyanır uyanmaz, birileri yapacaklarını kendi yerine, kendinden önce, en küçük ayrıntılarına kadar belirleyip sırası geldikçe iletiyormuş gibi, "Evet, o kitapları başka yere, Enis beyin yatak odasına taşımak gerek," dedi kendi kendine. Birileri devinimlerini de aynı biçimde yönlendiriyormuş gibi, kalktı, yatağının başucundaki komodinin çekmecesinden anahtarları aldı, Enis beyin yatak odasının kapısını ardına kadar açtıktan sonra, girişe geldi, Yunus'un dairesine giden kapıyı kilidinin bulunduğu, yani açıldığı yandan kapatan dolabın kapılarını açtı, içindeki elyazması kitapları Enis beyin yatak odasına taşıyıp duvar diplerine üst üste yerleştirmeye başladı. Olabildiğince ağır ve dikkatli yapıyordu işini, toz kaldırmamaya özen gösteriyordu. Gene de en ufak devinimde, örneğin bir kitap yerinden oynatıldı mı, bir desteden alınıp başka bir destenin üstüne konuldu mu bulut gibi bir toz kalkıyor, döşemeye inecek yerde çevreye dağılıyor, yalan ve ölüm gibi, yaşayan ve yaşamayan her şeyin gözeneklerine sızmaya yöneliyordu. Bunun yanında, ortalığa tuhaf bir kapalılık, bir küf kokusu yayılıyor, onun da aynı biçimde, ağır ağır nesnelerin gözeneklerine işlediği seziliyordu. Bu yüzden olacak, bir yerden bir yere kitap taşımıyormuş da bir mezarı açmak için üstündeki beton kalıpları kaldırıyormuş gibi bedeni diken diken oluyordu. Bununla birlikte, dün geceden beri buna alıştığı için mi, yoksa, bir yarı bilinçlilik durumunda, nerdeyse dışarıdan gelen bir buyruğa uyduğu için mi, bilinmez, bu işlem

pek de sarsmıyordu onu. Önce alt rafları boşalttı, sonra, bir iskemlenin üstüne çıkarak üst raflardakileri indirip taşıdı, tüm kitaplar Enis beyin yatak odasına yığıldıktan sonra, kapısını kilitleyip anahtarını yerine koydu, bir süpürge alıp girişi ve geçtiği tüm yerleri özenle süpürdü. Buzdolabından bir bardak su alıp ağır ağır içti.

Girişe döndü, tümden boşalmış dolabı bir eliyle önünden, bir eliyle arkasından kavrayarak öne doğru kaydırmaya çalıştı; ama kımıldatamadı bile, yaşamında ilk kez böyle bir beden işine girişiyor, bu nedenle, her şeyi deneye deneye yapıyordu. En sonunda, dolabı birkaç santim de olsa kaydırdı; sonra iki eliyle birden arka yanına yapışarak öne çekmeye çalıştı, bayağı ileriye getirdiğini, dolabın arkasına girmesine elverecek kadar bir açıklık oluştuğunu gördü. Dolabın arkasına girip ellerini duvara dayadı, bedeniyle iterek biraz daha kaydırdı. Aynı anda, Yunus'un evine açılan kapıyı gördü; birkaç dakika sonra, ölü ya da diri, genç ya da yaşlı, onu karşısında bulacakmış gibi bir duyguya kapıldı, soluğu kesildi, tepeden tırnağa titredi. Toparlanmaya çalıştı, "Ben saçmalıyorum!" diye geçirdi içinden, kapının önüne geldi, tokmağı çevirdi, kapı nerdeyse kendiliğinden açılıverdi. Karşısında, yarı karanlık içinde, döner merdiveni gördü. Adımını atmak üzereyken, yeni bir titreme aldı bedenini, soluğunun kesildiğini, bacaklarının bedenini taşıyamayacağını anladı, geri döndü, duvarlara tutuna tutuna salona gitti, en yakın koltuğa bıraktı kendini. Sanki bir zorlayan varmış gibi, "Yapamam, bunu yapamam, hayır, yapamam," diye mırıldandı. Neden, nasıl, bilmiyordu, ama, en azından o sırada, Yunus'un odasına çıkmayı hem zorunlu, hem dönüşsüz bir adım olarak algılıyor, korkudan dişleri birbirine vuruyordu. Bu nedenle, dönüşsüz adımı erteleyip yatağına dönünce, başını yastığa koyar koymaz, uyudu.

Ne olursa olsun, öyle görünüyordu ki, birkaç gündür, özellikle Beşinci Murat'la dertleştiği geceden bu yana, Yusuf Aksu'nun yaşamında yeni bir bölünme daha başlamıştı: ardışık bir biçimde, kimi zaman yalnızca devinim olup duygudan, düşünceden yalıtlanıyor, kimi zaman da düşünce, duygu ve anıların ağırlığı altında eziliyor, her şeyini onlar yönlendirmeye başlıyordu. İki varlığı birbirinden tümüyle habersiz olmasa da bağımsızdı sanki. Böylece, ertesi sabah, uyandığı zaman, bedeninde bir güçsüzlük ve uyuşukluk, içinde bir ağırlık, bir yalıtlanmışlık duyusu vardı. İki gecedir yaşadığı bunalımlardan sıyrılmıştı sanki. Gün boyunca, Cemile hanım ya da Bayram Beyaz'la konuşurken, yasak savar gibi kısa yanıtlar verdiyse de

belirli bir canlılık gösterdi, önüne getirilen yemeği nazlanmadan yedi, akşamüstü de Bayram Beyaz'ın Zeynel Duman, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı ve Firuz Polat'la birlikte Boğaz'da bir iki kadeh rakı içme önerisini geri çevirmedi.

Gerek Kızıl Tosbağa'da yaptıkları Boğaz yolculuğu, gerek geldikleri küçük lokantada alışılmış mezeler ve buzlu rakı son bir iki günde yaşadığı bunalımı, yorgunluk ve uykusuzluğu yavaş yavaş unutturdu. Buralara yalnız Bayram Beyaz'la birlikte geldikleri, yani daha Cazibe Çelebi'yle karşılaşmadığı, Maçka Çarşambaları'nın bile başlamadığı, Yunus'u da yalnızca benzersiz bir dost olarak düşündüğü dinginlik günlerinde yeniden buldu kendini. Dostlarına gülümsedi, tabağına ne konulduysa yedi, sorulan her soruyu yanıtladı, nüktelere güldü. Kendisi de bir iki kez nükte yaptı, sözcüklerle oynadı. Onun Bayram Beyaz'la konuştuğu bir sırada, Firuz Polat Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın kulağına eğilerek hocanın kötü serüvenin etkisinden sıyrılmış göründüğünü söyledi, o da başıyla onayladı. Tam bu sırada, iki masa ötelerinde, paralarını denkleştirerek hesaplarını ödeyen uzun boylu, incecik bir genç adamla kendisinden de ince bir genç kız yollarını şaşırmış gibi onların masasına yöneldiler, genç adam önde, genç kız biraz daha geride, Yusuf Aksu'nun tam karşısında durdular, genç adam kendini ve arkadaşını tanıttı: ikisi de tıp öğrencisiydi. Sözlerinin etkisini artırmak istercesine bir iki kez öksürdükten sonra, “Hocam, daha ne kadar bekleyeceksiniz?” diye sordu.

Yusuf Aksu küçük döner merdiveni görür gibi oldu birden, tüm bedeninin ürperdiğini duydu.

“Neyi?” diye sordu.

“Neyi olacak, hocam?” diye atıldı delikanlı. “Neyi olacak? Bu gidişe ‘Dur!’ demek için, bu ülkenin yönetimini ele almak için! Buramıza geldi artık, her şeyimizi bozuyor, yozlaştırıyor, elde kalanını da satıyorlar, ulusça esir pazarına çıkarılmadığımız kaldı.”

Küçük lokantada herkes yemeyi içmeyi bırakmış, bir genç adama, bir Yusuf Aksu'ya bakıyordu: genç adam yanıt bekliyor, Yusuf Aksu da bir karar vermesi söz konusuymuş gibi başını önüne eğmiş düşünüyordu. En sonunda, başını kaldırdı.

“Gerçekten bu kadar kötü mü durum?” diye sordu.

“Kötü de söz mü, hocam? Siz çok daha iyi görüyorsunuz kuşkusuz. Eyleme geçme zamanı geldi de geçiyor bile.”

“Olabilir, ama ben ne yapabilirim ki?”

“İsterseniz, bir şeyler yapabilirsiniz, hocam; siz Yusuf Aksu’sunuz. Örneğin bir parti kurabilirsiniz. Halk sizin arkanızdan gelecektir.”

Firuz Polat gülümsedi.

“Doğrusu, iyi bir düşünce,” diye onayladı.

Yusuf Aksu bir an genç adamın kendisiyle alay ettiğini sandı, ama bakışındaki içtenliği algılamakta gecikmedi, gülümsemeye çalıştı.

“İlginize teşekkür ederim, ama ben düşündüğünüz adam değilim,” dedi.

“Gene de bir şeyler yapmak gerekir, efendim,” dedi genç adam.

Yusuf Aksu genç adamla sevgilisine öyle acı bir umutsuzlukla baktı ki ikisi de güçlü bir akıma kapılmış gibi titredi. Hiçbir şey söylemeden, saygıyla eğilip gittiler.

Zeynel Duman genç adamla arkadaşı gözden silininceye kadar arkalarından baktı.

“Delikanlının gözlerindeki umutsuzluğu gördünüz mü? İnsanın içini parçalıyordu,” dedi. “Bu ülkenin insanları belki hiçbir zaman böylesine umutsuz olmamışlardı. Umut bağlayacakları hiçbir şey yok, ne bir insan, ne bir öğreti...”

“Sanırım, haklısın, sanki üstümüze ölü toprağı serpilmiş,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, sonra gülümsedi, elini Firuz Polat’ın omzuna attı, “Bizim Firuz nerdeyse her hafta televizyonda görünür, köşesinin başındaki fotoğrafı da her altı ayda bir güncelleştirilir. Ama halkımız hocamızı daha çok tanır,” diye ekledi.

Firuz Polat bu gözlem karşısında ne güldü, ne sinirlendi.

“Elbette öyle olacak,” diye yanıtladı. “Benimki yalnızca görünmek.”

“Peki, hocanınki?”

“Hocanınki olmak.”

“Gerçekten, *être* ve *paraître*,” diye mırıldandı Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

“Yani?”

“Yani gerçekten öyle olmak ve gerçekten öyleymiş gibi görünmek. Bu karşıtlık kimilerince çok önemli bir karşıtlıktır.”

Yusuf Aksu son sözcüğü işitince, başını sert bir yere çarpmış gibi sarsıldı, gözlerini tabağına dikti, öylece dalıp gitti, yüzüne Beşinci Murat’ı da sarsmış olan o koyu hüzün çöktü gene, insanların yalnız kendi yaşamlarını değil, başkalarının yaşamını da yalana bulamak için ellerinden geleni yaptıklarını düşündü. Bayram Beyaz bir rahatsızlığı olup olmadığını sordu, yanıt alamadı, sorusunu bir kez daha yineledi, gene yanıt alamadı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı birden kendi benliğini de sarıveren bir hüzünle Yusuf Aksu’ya dikti gözlerini, Mallarmé’nin ünlü dizesini düşündü: *“Un cygne d’autrefois se souvient que c’est lui”*. Sonra Bayram Beyaz’a döndü. “*Un cygne d’autrefois se souvient que c’est lui,*” diye fısıldadı: “*Bir geçmiş zaman kuğusu anımsıyor ki o kendisi!* Hoca yorgun görünüyor: isterseniz, kalkalım artık.”

Öneriye de, gözleme de hiç kimse karşı çıkmadı. Böylece, hesap ödenir ödenmez çıktılar. Yusuf Aksu’yla Bayram Beyaz Kızıl Tosbağa’ya yöneldiler, Firuz Polat’la Zeynel Duman Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın Mercedes’ine. Zeynel Duman “Hocam, size bir şeyler soracaktım,” diyerek özellikle öne, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın yanına oturdu, arabayı kaldırmasını bekledi, sonra, yolda biraz ilerleyince, “Hocam, bu akşam hocayı nasıl buldunuz?” diye sordu.

“Bana biraz yorgun gibi göründü, ama keyfi yerindeydi,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “İyiydi yani.”

“Hepsi bu mu?”

“Ateşine ve nabzına bakmadım.”

Zeynel Duman yüzünü buruşturdu. Yusuf Aksu’nun zor bir sorunla boğuşmakta olduğunu sezinlemişti, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gibi bir adamın bunu görmemesi tuhafına gidiyordu.

“Peki, hocam, kuramının yanlışlığı konusunda söylediklerine ne diyorsunuz?” diye sordu.

“Kendisine söylediğimi, yani her bilim adamı gibi onun da geçici bir kuşkuya kapıldığını,” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı. “Sen başka türlü mü düşünüyorsun?”

Zeynel Duman başını önüne eğdi, yanıt vermedi.

Firuz Polat da söze karıştı o zaman.

“Evet, Zeynel, ne diyorsun?” diye üsteledi.

Zeynel Duman bir süre de Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın ellerinin kararlı devinimlerini izledi.

“Ben hocanın söylediğinin doğru olduğuna inanıyorum,” dedi.

“Yani?”

“Yani kuramının yanlış olduğuna.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı nerdeyse önündeki arabaya bindirecekti.

“Hadi, canım, böyle olsa, bunu en başından görmez miydi?” dedi. “Bunca yıl görmedi de şimdi nasıl görüyor? Beyin hücreleri azaldığı için mi?”

“Hayır, hocam, kendini geliştirdiği için, şimdi kafası ve yüreği daha iyi çalıştığı için,” dedi Zeynel Duman, “çevresinden aldıklarıyla zenginleştiği için.”

“Çevresinden aldıklarıyla!” diye yineledi Firuz Polat, bir kahkaha attı.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı da güldü.

“Zeynel’ciğim, sen her şeyi saptırmaya başladın,” dedi. “Hoca kimden ne almış ki?”

“Kimden olacak? Hepimizden,” diye yanıtladı hemen Zeynel Duman. “Ama öncelikle Cemile hanımdan, bir de, ne derseniz deyin, Cazibe Çelebi’den.”

“Cemile hanımla Cazibe Çelebi; şimdi iyice saçmaladın!” dedi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı.

Zeynel Duman hiç sarsılmadı.

“Saçmaladığımı sanmıyorum, hocam,” diye yanıtladı. “Hoca, aramıza katıldıktan sonra, kendine, kendi geçmişine ilk kez dışarıdan bakmaya başladı da ondan belki. Ama Beşiktaş’a gelmişiz! İzninizle ben burada ineyim.”

Zeynel Duman Beşiktaş’ta indi, karşı kaldırıma geçip iskeleye yöneldi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı öyle durup arkasından baktı bir süre, sonra gülmeye başladı. “Bu çocuk oynatmış!” dedi. “Her şeyi abartır böyle, her şeye tersinden bakar. Hoca demir gibi bence! Hiçbir sorunu yok. Olsaydı, önce bana açardı.”

Yanında oturmasına ve yol boyunca arabada hiç konuşmamasına karşın, Bayram Beyaz da ustasının herhangi bir sorunu olabileceğini düşünmedi. Onun suskunluklarına da, dalgınlıklarına da alışkındı. Bir ara, “Hocam, böyle derin derin ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Yanıtını da saniyesinde aldı: Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın söz ettiği karşıtlığı, yani gerçekle yalanı düşünmekteydi. Ama, Bayram Beyaz’a bakılırsa, kendini tümüyle bu düşünceye verdiğini söylemek işi biraz abartmak olurdu: yaklaşık beş dakika sonra, Rumelihisarı mezarlığının önünden geçerken, “Bayram hoca, biraz yavaşlar mısın?” dedi. Araba yavaşlayınca, ay ışığında hafiften ışıldayan mezar taşlarına ve ağaçların karaltılarına nerdeyse özlemle baktı, “Olmamak ve görünmemek. Bu da karşıtlığın bir başka yüzü. Ne güzel mezarlık,” diye mırıldandı.

“Hocam, o delikanlıyı mı düşünüyorsunuz?” dedi Bayram Beyaz.

Yusuf Aksu şaşkınlıkla başını çevirdi.

“Hangi delikanlıyı?” diye sordu.

“Şu sizi göreve çağıran delikanlıyı.”

“Ha, anladım!” dedi Yusuf Aksu. “Hayır, onu düşünmüyordum. Tek düşündüğüm uyumak.”

Oysa uyumayacağını kendisi de biliyordu.

Evine dönüp kapıyı arkasından kapatır kapatmaz canlanıverdi. Pijamasını ve terliklerini giydikten sonra, kararlı adımlarla Yunus’un evinin kapısına yöneldi. Bir gece önce yaptığı gibi dolabı önce elleriyle çekti, sonra arkasına geçip bedeniyle iterek Yunus’un evinin kapısına geldi, onu

uyandırmaktan korkarcasına usulca açtı kapıyı. Elinde fener, bir gölge gibi usulca içeriye girip yeniden kapattı. Aynı anda, düşündüğünün tersine, bildik ve dost bir yere değil de bilinmedik ve düşman bir yere gelmiş gibi büyük bir korkuyla yüreği çarpmaya başladı, düşecek gibi oldu. Merdivenin karşısında, durdu, duvara yaslandı, korkunç şeyler görmekten ürkmüş gibi fenerini de söndürdü. Uzun süre bekledi böyle. Toz tüylerine kaç gündür alışmıştı, döner merdiveni kaplamış olmaları da doğaldı, ama, bu küçük döner merdiveni çıkmaya karar verdiği zaman, üzerini örtmüş olan iki parmak kalınlığındaki toz bir başka dünyanın eşiğinde olduğunu, havalanıp dört bir yana dağıldıkları, her şeyi bir kefen gibi örttükleri zaman, kendisinin de bu öteki dünyanın bir parçası olacağını düşündü. Böylece, çok yavaş bir biçimde, ayaklarının ucuna basarak, on iki basamak merdiveni en az on iki dakikada çıktı. Çıktığı her basamakta durup soluk aldı, sanki izlenmekten korkuyormuş gibi dönüp geriye baktı, el fenerinin ışık yolunda havalanan toz tüylerinden başka bir şey göremedi. Yukarıda, daracık sahanlıkta, Yunus'un dairesinin kapısında, topu topu on iki basamak çıkmasına karşın, soluk soluğa kaldı, elini yüreğinin üstüne bastırarak öyle dikilip bekledi bir süre, sanki bu gerginliğe dayanamamaktan, dolayısıyla girişiminin sonunu getirememekten korkuyordu. Bir ara geri dönmeyi düşündü. Gene de tokmağı çevirip kapıyı itti sonunda. Kapı inler gibi bir ses çıkararak açıldı. Yusuf Aksu bu kadarcık bir devinimle bile havalanıveren toz tüyleri arasında arkadaşının odasına girdi. Tam bu sırada, fareye benzer bir hayvanın ayakları arasından hızla ileri atıldığını gördü. Eli yüreğine gitti. Bir süre de bu hayvanın, büyük olasılıkla farenin yarattığı ürpertiyi yenmek için bekledi kapının önünde.

Ortalık daha yeni yeni aydınlanmaya başladığı, perdeler de kapalı olduğu için, odanın nerdeyse yarı karanlık içinde bulunması bir yana, her şeyin üstünü tümden kapatmış olan toz tabakası karanlığı hem daha bir koyulaştırıyor, hem alabildiğine acılaştırıyordu. Coşkulu gençlik günlerinin ve büyük dostluklarının birincil ortamı olan bu odanın bir eskilik, bırakılmışlık, bir ölüm ortamına dönüşmüş olduğunu görmenin korkunçluğunu düşünemese de duyuyor, bu ölüm odasının havası kendi benliğini de kuşattığından olacak, ağlamadan, inlemeden, burnunu bile çekmeden, ama fazlasıyla şaşkın ve bitkin bir durumda, gözlerini çevresinde dolaştırıyordu. Birdenbire, çevresinde ya da kendi içinde, sanki bir tansık gerçekleşti: yeni bir koku duydu, Yunus'un kokusunu, yaşadığı günlerde bile pek dikkatini çekmemiş olan, ama şimdi onun olduğundan hiç

kuşku duymadığı kokusunu. Belki odanın nesnelerine sinmiş, o gün bugün hiç çıkmamıştı, belki Cemile hanımın ev ve memleket kokusu gibi kendi içindeydi, belki de bir yanılsamaydı yalnızca, ama, ne olursa olsun, geçici bir biçimde de olsa, bayağı rahatlatıyordu insanı, durumun acılığına karşın, nicedir özlemiyle yanıp tutuştukları kişiye en sonunda yeniden kavuşmanın eşiğine gelmiş olanların duyduklarına benzeyen, tatlı bir esenlik duygusu veriyor, bir şeylerin derinden derine sürmekte olduğunu, her şeyin bitmediğini sezdiriyordu. Bu yüzden olacak, iyice yaklaşmak istedi ona, kaynağına varıp orada durmak istedi. Pencerelerin perdelerini açtı, sonra, elinde aşağıdan getirdiği bir bez, incitmekten korkarcasına, usul usul, duvardaki resimlerden başlayarak nesnelerin üzerindeki tozları almaya başladı. İlkin, ölümden yaşama döner gibi, Yunus'un annesinin yüzü ışıldamaya başladı, yıllar önce, çocukluk günlerindeki gibi, hep aynı biçimde gülümsemesi biraz şaşırttı onu; sonra Mersinli Canan'ın bir vesikalık fotoğraftan büyütülmüş görüntüsü, Sonra Yunus'u Londra'daki evlerinin kapısında, kendisinin iki katı köpeğiyle yan yana oturur gösteren çocukluk fotoğrafı, sonra, öteki duvarda, insansız bir görünüm gün ışığına çıktı. Aynı duvarda, Yunus'un gitarı hep eski yerinde asılı durmaktaydı: tozdan duvarla bütünleşmiş, onun ayrılmaz bir parçası olmuştu. Elinde bez, yatağın çevresinden dönüp önüne gelmişken, birden duruverdi: bu odada zamanla her şey tek bir bütün, tek parça bir kabuk oluşturmuş gibi geldi, çok geçmeden onun da kabuğu olacakmış, bir daha buradan dışarı çıkamayacakmış gibi bir duyguya kapıldı, korkmadı, ürkmedi, yalnız, bir kez daha, tepeden tırnağa titredi. Bir de bedeninde incecikten bir sızı başladı, kollarının gücünü yitirdiğini, bacaklarının her an bükülebileceğini duydu, ama korkudan olduğu gibi kederden de uzaktı, daha şimdiden Yunus'un hep bir şenlik ortamı olmuş evindeydi. Odanın her dakika biraz daha aydınlanması da bu izlenimi güçlendiriyordu. Tam bunu böyle duyduğu dakikada, iki pencerenin birinden anlatılamayacak ölçüde güçlü bir ışık doldu içeriye. Güneşin ışığı mı? Öyle olmalıydı. Ama kalın bir toz tabakasını aşıp da geldiğinden, nerdeyse tümden dönüşmüş olarak, kaynağı kendinde bulunan bir ışık olarak geliyor, Yusuf Aksu'nun gittikçe daha çok gömüldüğü yalıtlanmışlık duygusunu daha bir güçlendiriyordu.

Böylece, artık koşulunu ve ortamını kesinlikle benimsediğinden olacak, elindeki toz bezini yere bıraktı. Yunus'un yıllardır kapalı kalmış odasında değil de kendi odasındaymışçasına, su içinde balık gibi, onun masasına doğru ilerledi, iskemlesini azıcık geriye çekti, tozunu silmeden oturdu, dört

bir yana toz tüyleri dağıldı. Ancak, artık bunu çok doğal bulduğundan olacak, ayrımına varmamış gibi davrandı. Oda artık aydınlık içinde olmakla birlikte, beş parmak toz altında kalmış masanın abajurunun düğmesine bastı, yanmamasına hiç şaşmadı. Üst çekmecelerden birini açtı. Çekmecenin içi bile tozla kaplıydı. Bir yığın kâğıt geldi eline, tozlarını silkeleyip okumayı denedi, ama hepsi de delik deşikti, gözlerine dolan yaşlar da çabasını sürdürmesine elvermedi, kâğıtları yerine bıraktı. Bir alttaki çekmeceyi açtı, eline bir kazak geldi, Canan'ın kırmızı kazağına dokunmakta olduğunu anladı, ürpererek geri çekti elini: dokunmasına gerek yoktu, her şey anımsadığı gibiydi, Yunus'un burada yaşamış olduğu gerçekti, bir zamanlar Yunus'la dost oldukları, bu odada birlikte çalıştıkları, birlikte eğlendikleri gerçekti, ama tozlarını sildiği tüm bu eski nesnelerin hiçbiri kendi gerçek kimliği konusunda bir ipucu vermiyordu.

Kalktı, masanın başında, öylece dikildi bir süre, ne olduğunu kendisinin de bilmediği bir şeyler bekledi. Gözleri karardı, düşmemek için yatağın üstüne oturdu, öylece, hiçbir şey yapmadan, yarım saat oturdu belki. Bu yarım saat süresince, nereden geldiği bilinmeyen bir üşümeyle dişleri birbirine vuracak ölçüde titrerken, buraya kimliğini kesinleştirebilmek düşüncesiyle geldiğini unuttu. "Ben ne diye geldim ki buraya? Burada ne arıyorum? Yoksa her şeyi unuttum mu?" diye düşündü durdu. Yeniden ayağa kalktığında, gene başı döndü, yıkılacak gibi oldu. Birden, gene dıştan gelen bir buyruğa uyarcasına, önce yatak örtüsünü, sonra yorganı kaldırdı, tüm yastık ve ak çarşafın büyük bir bölümü, özellikle de yastığa yakın yerleri Yunus'un kanına bulanmış, yalnız kurumuş kan başka bir renge, çok soluk bir kahverengiye dönüşmüştü, bu renkli yerleri parmaklarının ucuyla uzun uzun okşadı, Yunus'un yüzünü ve ellerini okşuyormuş gibi bir duygu içinde. Yastığı kaldırdı, yorganı silkeledi, güveler ya da fareler Yunus'un kâğıtları gibi yorganı da delik deşik etmişti, en büyük toz tüyleri buradan havalandı. Bir iki dakika hiçbir şey göremedi. Sonra, tozlar ve tüyler yere inince, her iki bileğinde de incecikten bir karıncalanma, Yunus'un bileklerini kesen jileti aradı, bulamadı. O zaman, bedeni kurumuş kanla örtülü yerlerle örtüşecek biçimde, hiçbir şeyi yerinden oynatmamaya özen göstererek, usulca, yatağın üzerine uzandı. Yorganı üstüne, ayaklarını karnına doğru çekti, Yunus'un annesinin resmine baktı, sonra onu köpeğiyle yan yana gösteren fotoğrafa dikti gözlerini, ona benzeyip benzemediğini, onun kardeşi olup olmadığını düşünmedi, hiçbir şey düşünmedi; başını yastığın tozlarına gömdü yavaşça, öyle ki dışarıdan gelen biri bu masa, bu

iskemleler ve bu yatak gibi onun da bu odanın ayrılmaz ve kımıldamaz bir parçası olduğunu sanabilirdi. Ama birden hıçkırmaya başladı. Gözyaşları öylesine derinlerden geliyordu ki kendi acısına ağlamıyordu sanki, Yunus'un acısına da ağlamıyordu, şimdi buradan çok uzaktaymış gibi gelen dünyanın acısına ağlıyordu, dünya böyle kurulduğu, böyle yalanla yoğrulduğu için ağlıyordu, yeni doğmuş bebek nasıl ağlarsa, öyle. Yarım saat, bir saat ağladı böyle. En sonunda, tüm bedeni titremeye, dişleri birbirine vurmaya başladı, ama, aynı zamanda, bileklerinden tüm bedenine bir serinlik, bir esenlik duyusu yayılıyor, her saniye, inançla, bileklerinden kanlar boşanmasını, Yunus'un kurumuş kanlarıyla kaynaşarak süreksizliği, bölünmüşlüğü ve çok uzun sürmüş ayrılığı sona erdirmesini bekliyordu. Çok geçmeden, herhangi bir jiletin aracılığına gerek kalmadan, beklediğinin gerçekleşmekte olduğunu da sezinledi: kanının ılık ılık aktığını, yavaş yavaş tüm yatağa, tüm odaya yayıldığını duyuyordu, ama bunlar gerçek mi, yoksa düş müydü, bilmiyordu artık, hiçbir şey bilmiyordu.

Ek

Birkaç saat sonra, Cemile hanım kahvaltısını hazırlamak üzere gelip de salon, kitaplık, yatak odası, mutfak, hiçbir yerde kendisini bulamayınca, şaşırıp kaldı, yumrukları kalçalarında, öylece dikilip düşündü bir süre, “Nerede olabilir ki bu adam?” diye söylendi, bir kez daha dolaştı her yeri, yatak odasında, akşam çıkardığı giysilerin koltuğun üstünde durduğunu görünce, pijamasını aradı, bulamadı, büsbütün şaşırdı, “Allah Allah! Göğe mi çekildi bu herif?” dedi kendi kendine, tepeden tırnağa titredi. Telefona koştu, kocasına hemen gelmesini söyledi.

Bayram Beyaz da inceden inceye araştırdı ortalığı. Ama Cemile hanımın saptadıklarını saptamakla kaldı. Ne yapacaklarına karar veremeden, kendi dairelerine dönmek üzereyken, Cemile hanımın hiç kullanılmadığı için duvarın ayrılmaz bir parçasına dönüşen, bu nedenle varlığının bile ayrımına varılmayan dolaplara bir göz atacağı tuttu, göz atmasıyla da birinin öne çekilmiş olduğunu görerek “Bu dolap yerinde değil!” diye haykırması bir oldu. Biraz daha yaklaştılar, arkadaki aralık kapıyı gördüler, donup kaldılar. Cemile hanım, bu apartmanda bilmediği, girmediği bir yer bulunduğunu görmenin şaşkınlığı içinde, bayılacak gibi oldu. Bereket, ikisi de oldukça çabuk topladı kendini, Cemile hanım önde, Bayram Beyaz arkada, dizleri titreye titreye döner merdivenden yukarıya çıktılar, ikisi aynı anda, aynı korkunç çığlığı kopardılar: Yusuf Aksu, üzerinde hâlâ tozlar uçuşan bir yatakta, kan içinde yatıyordu. Cemile hanım “Yavrum! Ciğerim! Bunu da mı görecektim!” diye inleyerek eşiğe yığıldı. Bayram Beyaz düşmemek için bir yerlere tutundu, hocanın öldüğünü, büyük bir olasılıkla da öldürüldüğünü düşünüyordu. Odayı şöyle bir gözden geçirdikten sonra, Cemile hanımın üstünden atlayıp Yusuf Aksu’nun yanına geldi: burnundan kan sızmakta, ama belli belirsiz de olsa hâlâ soluk almaktaydı. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’yı aradı. O da cankurtaranla geldi, büyük dostunu hemen alıp hastanesine götürdü.

Yusuf Aksu’nun yüksek tansiyon sonucu rahatsızlanıp hastaneye kaldırıldığını kimi gazeteler birinci sayfalarında ve ayrıntılı bir biçimde, kimi gazeteler iç sayfalarında kısaca bildirdi, televizyonlarsa, resmi bir kimliği bulunmadığı, şarkıcı, sunucu, sinemacı, manken ulamına da girmediği için hiç sözünü etmediler. Hastanede, büyük olay Yusuf

Aksu’nun varlığıyla kurumu onurlandırmasından çok, dostu ve hekimi Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın “tam kırk sekiz saat” süresince, ikişer saatlik iki uyku molası dışında, hastasının başından hiç ayrılmamasıydı: en büyüğünden en küçüğüne, tüm hastane görevlileri bunu konuşuyor, bu da, onların gözünde, zengin ve bilgin olarak, Yusuf Aksu’nun önemini artırıyor, herkes sağlığı konusunda bilgi alıp bilgi veriyordu. Ne var ki, zenginliği bir yana bırakılacak olursa, burada da Yusuf Aksu’ya ilişkin tüm bilgilerin eksik ve çarpık kalmaya yargılı olduğu anlaşılmaktaydı. Şimdi Cemile hanım bile baştan sona çarpık bilgiler veriyordu dostlara. Yusuf Aksu, amacını gerçekleştirememiş bile olsa, her şeyden önce kimliğini kesinleştirecek izler bulabilmek için çıkmıştı Yunus’un odasına; Cemile hanım, duvardaki fotoğrafları şöyle bir gözden geçirdikten sonra, Yunus’un annesini Yusuf Aksu’nun annesi, sevgilisini de gene Yusuf Aksu’nun sevgilisi yapıvermişti. “Annesi öyle güzelmiş ki, Gürcü gibi! Ben ömrümde böyle güzel kadın görmedim,” diyor, hemen arkasından da Yusuf Aksu’nun hiç evlenmemiş olmasını duvardaki kocaman fotoğrafından başka, çekmecede de Yunus Aksu’yla bir ağaç altında yan yana otururken çekilmiş bir fotoğrafı bulunan esmer genç kızın varlığıyla açıklıyordu. Başta Bayram Beyaz ve Prof.Dr. Osman Nuri Balcı olmak üzere, herkes benimsiyordu yorumunu. Daha ilginci, Cemile hanımla Bayram Beyaz asma kata gelinceye kadar Yusuf Aksu’nun burnundan öyle çok kan boşanmıştı ki bu taze kanın altında Yunus’un kanının izleri görünmez olmuştu. Böylece, kanı da içinde olmak üzere, Yunus Aksu’nun olan ne varsa, hepsi Yusuf Aksu’nun oluyor, Yunus Aksu Yusuf Aksu’nun varlığında eriyerek nerdeyse tümden yok oluyordu. Yusuf Aksu’ya ilişkin son yanlış bilgiyse, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’nın büyük dilcinin hastanede en çok üç gün kaldıktan sonra, eskisinden de sağlıklı olarak kitaplarının arasına döneceğini tüm habercilere muştulamış olmasına karşın, gelişinden on gün sonra bile, ne zaman taburcu olacağı konusunda sağlıklı bir bilgi verilememesiydi. Göründüğü kadarıyla, durum hiç de iç açıcı değildi.

Hastanede ilk iki gün tam bir kargaşa içinde geçti, ancak alınan kanlar, çekilen röntgenler, birbiri ardından gelip her biri bir başka yanını gözden geçiren “hocalar”, şimdi etkisini yitirmiş olan yüksek tansiyon dışında, en ufak bir açıklama sağlayamadı, hastanın durumunda da fazla değişiklik olmadı, Yusuf Aksu hep aynı biçimde güçsüz, sessiz ve dalgındı. Ağzını açıp tek sözcük söylememesine karşın, hekimler bilincinin tümüyle yerinde olduğunda birleşiyorlardı. Gün boyunca, değişik servislerden genç

hekimler, hemşireler ikide bir odasına dalarak onun için yapılacak bir şey kalıp kalmadığını araştırıyor, hastanenin kodamanları sık sık uğrayarak durumunu yeniden gözden geçiriyorlardı. Oysa boş gözlerle hep aynı noktaya bakıyordu.

Hastalık haberi hastane sınırlarını aştıktan sonra, çevresi iyice şenlendi: bir zamanlar Maçka Çarşambaları'na katılma ya da ünlü lokantalarda onunla tanışıp konuşma onuruna erişmiş yazarlar, dilciler, felsefeciler, toplumbilimciler, bankacılar, sanayiciler, politikacılar, hatta düşün ve iş evrenine yeni katılmış, bu nedenle de kendisiyle hiç karşılaşmamış olan kimi önemli kişiler, çiçeklerini, kolonyalarını, son çıkan Japon çalarsaatlerini, başucu radyolarını, hesap makinelerini ya da, varsa, yeni yayımlanmış kitaplarını alıp hastaneye koşuyor, sırasıyla kanepeye ilişip gözlerini gözlerine dikiyor, yüzünün insana kendi ölümünün soğukluğunu duyuran varla yok arası yeşili karşısında kapıldıkları ürküntüyü belli etmemeye çalışarak gülümsüyorlardı. Bayram Beyaz, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı'nın da görüşünü aldıktan sonra, hocanın büsbütün yorgun düşmemesi için, geliş gidişleri düzene sokarak olabildiğince kısa kesmek istedi, biraz üzülerek bile olsa, Cemile hanım da ses çıkarmadı buna, hatta bir süre sonra titiz bir bekçi gibi davranmaya başladı. Bununla birlikte, odadan konukların ayağı çekilince, her şeyin daha hüzünlü olduğu kesindi.

Üçüncü gün, bu hüznü birazcık hafifletmek düşüncesiyle, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı dış odadaki küçük masanın üstüne gelenlerin iletilerini yazabilecekleri meşin ciltli bir defter koydurttu. Herkesi hoşnut etti bu defter. Hastaneye gelenler hocayla görüşememenin üzüntüsünü duygularını yazıya dökerek giderdiler, Bayram Beyaz'la Cemile hanım da akşamları onunla kendi yöntemlerince avundular: hoca içeride horlarken, Bayram Beyaz okudu, Cemile hanım ağladı. Çoğu sıradan şeylerdi yazılanların, hocaların hocasına "acil şifalar" diliyor, Türk düşüncesine katkılarının daha yıllarca süreceğine inandıklarını kesinliyor ya da onun ne önemli bir insan olduğunu anlatmaya çalışıyorlardı, ama Cemile hanım için her biri bir şiirdi sanki, en sıradanı bile onu ağlatmaya yetiyordu. Yalnız biri tepesini attırdı. Şakacı bir kişi "Şimdi ölüm döşeğinde yatmakta olan Yusuf Aksu'yu övmek için kullanılan sözlerin tam karşıtları onu yermek için kullanılsaydı, kullananlar yaşam boyu içeride yatardı," diye yazmıştı. Bayram Beyaz çetrefil tümceyi açıklayınca, Cemile hanım öylesine sinirlendi ki nerdeyse

defteri parça parça edecekti. Defteri parçalamadı, ama, “böyle dümbeleklerle” karşılaşmaktan korktuğundan olacak, bir daha ilgilenmedi.

Artık Yusuf Aksu’dan başka hiç kimseyi, hiçbir şeyi gözü görmüyor, bir an bile yanından ayrılmıyor, “El benim elim değil, Fadime anamızın eli,” diye mırıldanarak ağzına su ya da ilaç veriyor, alnının terini siliyor, yatağını düzeltiyor, hiçbir şey yapmadığı zaman da gözlerini gözlerine dikerek soluğunu soluğuna uyduruyor, böylece, kendi soluğu kesilmedikçe, onun da soluk almayı sürdüreceğine inanmaya çalışıyordu. Gene de inancı sık sık sarsılıyor, hiç beklenmedik zamanlarda, kendini dış odaya atarak hıçkırmaya başlıyordu. Herkes biraz onun gibiydi. Prof.Dr. Osman Nuri Balcı günde birkaç kez karşısına oturup gözlerini üzerine dikerek dakikalarca bakıyor, sonra birden röntgen filmlerini, tomografi raporlarını, değişik inceleme sonuçlarını fırlatıp atarak hekimliğinin ilk yıllarına dönmüşçesine, yeni bir “muayene”ye girişiyor, en az çeyrek saat süresince, dokunulmadık, dinlenmedik yerini bırakmıyor, sıkıntıyla başını sallayarak, kötü bir haber verir gibi, “Anlayamıyorum, hiçbir şeyi yok,” diyordu. Herkes susuyordu bu açıklama karşısında, yalnız Cemile hanım, gözleri dolu dolu, “Öyleyse neden böyle cansız, neden böyle uyuklayıp duruyor?” diye soruyordu. “Bu daha ne kadar sürecek?” Prof.Dr. Osman Nuri Balcı soruya varla yok bir gülümsemeyle yanıt veriyor, hiçbir şeyi olmayan bir adamın gittikçe zayıflayıp güçten düşmesini açıklayamamanın sıkıntısı içinde, bir koltuğa oturuyor, hepsinin üstüne çöken ağır havayı dağıtmak umuduyla konuyu değiştirerek kimi zaman günlük olaylardan, kimi zaman tıp alanındaki gelişmelerden söz açıyor, kimi zaman yeni öğrendiği bir fıkrayı anlatıyor, sonra, gelişinde olduğu gibi, Bayram Beyaz’la Firuz Polat’ı da yanına alıp çıkarken, Cemile hanımdan uzakta, daha kesin bir bilgi almak isteyen dostlarının koluna girerek umutsuzca başını sallıyor, “Yok, hiçbir şeyi yok; ama bana öyle geliyor ki hoca artık yaşamak istemiyor,” diyordu. “Kesmiş artık bizimle ilişkisini; konuşmuyor, yemiyor, içmiyor; ilaçlar da sanki hiç kanına karışmadan, dönüşmeden geçiyor damarlarından, bedenini dolaştıktan sonra, geldiği gibi çıkıp gidiyor. Hoca artık başka yerde, ya da gerçekten başka türlü yaratık, ben hiç böyle bir şey görmedim!” Öyle görünüyordu ki ağır bir hastalığı olsa sevinecekti; ama, şimdi tansiyonu da düşürüldükten sonra, hiçbir hastalığı bulunmaması, ateşi bile çıkmaması hastalıkların en kötüsü olarak beliriyordu.

“Hocam, anlayamıyorum, nasıl olur!” diyordu Bayram Beyaz.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı umutsuzca başını sallıyordu.

“İnan ki ben de bilmiyorum,” diye yanıtlıyor, “Unutmayalım ki hocamız başka türlü bir insan, bir dahi,” diye ekliyordu. “Konuşturabilseydik, belki anlardık. Ama konuşmuyor; konuşacağı da yok, sanırım.”

Gerçekten öyle görünüyordu: bir daha konuşmamaya kararlı gibiydi. Ama konuştu sonunda: hastaneye gelişinin on ikinci gününde, bir sabah, yüzüne bakmadan nabzını, beden ısısını elindeki kâğıda geçiren genç hekim odadan çıkmak üzereyken, arkasından seslendi.

“Doktor bey, durum nedir?” diye sordu.

Genç hekim, sanki ses bir başka dünyadan gelmiş gibi, tepeden tırnağa titredi, sonra esas duruşa geçti.

“Göstergeleri değerlendirmeye çalışıyoruz, efendim,” dedi.

Yusuf Aksu gülümsedi.

“Ama bir türlü değerlendiremiyorsunuz, öyle değil mi?” dedi. “Ne denir? Ben de hiç değerlendiremedim göstergeleri. Anlaşılan, tıp göstergeleri de dil göstergeleri gibi nedensiz.”

Genç hekim şaşırdı.

“Anlayamadım, efendim,” dedi.

Yusuf Aksu gene gülümsedi.

“Nedensiz, yani saymaca, yani kendi içinde bir mantığa dayanmayan,” diye açıkladı.

Genç hekim alnını kırıştırarak bön bön baktı.

“Anladım, efendim,” dedi, ama gene hiçbir şey anlayamadığı belliydi.

On dakika sonra, işittiği tümceleri kendisine birkaç kez üst üste, sözcüğü sözcüğüne yinelemesine karşın, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’dan da anlaşılır bir yanıt alamadı, ancak “konuşmuş olduğu vaka”nın bu ülkenin gelmiş geçmiş düşünürlerinin en büyüklerinden biri, ilkelerini çiğnememiş bir tür Paul Valéry, daha doğrusu yaratıcısının çok üstünde bir M. Teste olduğunu öğrendi. “Vaka”nın bedeninden elde edilen göstergeler gibi bunlardan da pek bir şey anlamamakla birlikte, bu uzun ve dostça açıklamalar karşısında yüreklenerek konuyu azıcık değiştirdi.

“Hocam, ‘vaka’mız Nükhet Duru’nun ikiziymiş diyorlar, doğru mu?” diye sordu.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı uzun uzun, gittikçe artan bir tiksintiyle baktı genç yardımcısının yüzüne.

“Çık dışarı!” dedi.

Ama, genç hekimi kovmasından hemen sonra, sağ eli, nerdeyse kendiliğinden, şakağına sert bir tokat gibi indi: hoca, konuştuğuna göre, ya “açılmış” ya çok daha kötü bir evreye girmiş demekti, kendisiyse, hâlâ koltuğunda oturuyordu. Yusuf Aksu’nun odasına koştu. Kapıdan içeri girdiğinde, Cemile hanımla Bayram Beyaz Yusuf Aksu’nun üzerine eğilmişler, onun bilinçli mi, bilinçsiz mi olduğunu kestiremedikleri mırıldanmalarını dinliyorlardı. Kendisi de onlara katıldı, bir süre dinledi.

“Hocam, kiminle konuşuyorsunuz? Ne anlatıyorsunuz?” diye sordu.

Yusuf Aksu gözlerini şöyle bir açıp gene yumdu, sonra, anlaşılır bir biçimde, “Hiçbir şey anlatmıyorum,” diye yanıtladı. “Ben kimseye bir şey anlatmıyorum.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, elinde olmadan gülümsedi.

“Peki, ne yapıyorsunuz öyleyse?” diye sordu.

“Düşünüyorum.”

“Öyle mi? Ne düşünüyorsunuz?”

Yusuf Aksu bir kez daha gözlerini açtı, sanki tavanda bir şeyler aradı.

“Sö... sö... sö... sözcükler,” diye kekeledi. “Sözcükler, sözcükler, sözcükler...”

Sonra sesi duyulmaz oldu.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı kederle içini çekti, gözlerini kuruladı, Yusuf Aksu’nun, bir kolu seruma bağlı, çenesi yukarıda, ağzı yarı açık, dudaklarını kıpırdatışını izledi, umutsuzca başını salladı.

“Artık gidiyor,” diye mırıldandı. “Çağımızın en büyük düşünce çarklarından biri durmak üzere.” Benzetmesini beğendiğinden olacak, aynı anda, Yusuf Aksu’nun ölümünden sonra, ona ilişkin ilk yazıyı yazmayı,

yazısında bu benzetmeyi de kullanmayı düşündü. “Çağımızın en büyük düşünce çarklarından biri,” diye yineledi.

Sonra, çarkın durmak üzere olduğundan hiçbirinin kuşkusu kalmadığı bir anda, Yunus Aksu’nun sesi hem duyulur, hem anlaşılır oldu, ama hep aynı sözcükleri yineliyordu: “Şişman adam, şişman adam, şişman adam, şişman adam...”

Bayram Beyaz yaşlı gözlerini Prof.Dr. Osman Nuri Balcı’ya dikti.

“Şişman adam,” diye yineledi. “Beni mi söylemek istiyor dersiniz?”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı gülümsemekten kendini alamadı.

“Pek de öyle şişman sayılmazsın,” diye fısıldadı. “Ama olabilir de.”

“Ama bana hiçbir zaman şişman dememişti,” dedi Bayram Beyaz.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı sıkıntıyla elini salladı.

“O zaman bilemeyeceğim,” diye yanıtladı.

Cemile hanım hâlâ soluğunu Yusuf Aksu’nun soluğuna uydurmaya çalışıyor, gözyaşlarını da böyle tutuyordu.

“Yoksa Azrail mi?” dedi. “Azrail şişman mı görünüyor gözüne?” Memlekette, Azrail’in ölmekte olan insanın başucuna her kılıkta gelebildiğini çocukluğundan beri çok işitmişti. Tepeden tırnağa titredi, Yusuf Aksu’nun öleceğinden kuşkusu kalmadı, kendini odadan dışarıya atmak istedi, ama yerinden kalkacak gücü bulamadı. Sonra, birdenbire, herkes gibi o da tüm varlığıyla Yusuf Aksu’ya dikti gözlerini: Yusuf Aksu birden yerinden doğrulmak ister gibi oldu, sonra başı gene yastığa düştü. “Kuşlar,” diye mırıldandı. “Yunus kuşları...” Uzun uzun titredi, bir an, çok korkmuş ya da çok şaşırmış gibi gözlerini büyük büyük açtı. Başını kaldırmak, doğrulup oturmak istedi sanki, çok derin bir soluk aldı, “Evet, o, *Evrensel dilbilim,”* diye sürdürdü. *“Evrensel dilbilim*’i ben yazmadım.”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, bunca hekimlik deneyimine karşın, ustanın ya öbür dünyadan, ya öbür dünyaya bakan bu şaşkın gözlerinden ürkmüş gibi, tek eliyle ikisini birden kapattı, sonra, çok yumuşak ve inandırıcı olmasını istediği bir sesle, “Hayır, hocam, siz onu yaşamınızla yazdınız,” diye fısıldadı.

Yusuf Aksu hiçbir şey duymadı, ama, bir tansık gerçekleşmiş gibi, birden sesini yükseltti: “Bileğimin kanı durmuyor,” dedi; bir kez daha, gözlerini büyük büyük açarak çevresinde dolaştırdı. “Bileğimin kanı durmuyor,” diye inledi yeniden. “Durmuyor, hayır, durmuyor...”

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, zorlu bir yumruk yemiş gibi sallandı.

“Hocam, ne oluyor? Hocam, siz neler anlatıyorsunuz?” diye bağırdı. “Hocam, ne oluyor?”

Hocadan yanıt gelmedi, son mırıldandığı üç sözcük fazla mı ağır gelmişti, yoksa kan olup bilek damarlarından mı boşanmıştı, bilinmez, Yusuf Aksu artık yaşayanların sesinin ulaşamadığı yerdeydi.

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı hemen o akşam yazıp ertesi gün gazetesine yolladığı “Fikir dünyamızda bir meteor: Yusuf Aksu” başlıklı yazıya “Çok değerli okurlarım, hepinizin çok iyi tanıdığı büyük düşünür ve dilcimiz Yusuf Aksu artık aramızda yaşamıyor, ama, inanınız bana, gittikçe zayıflayan nabzı bu yaşama gözlerini yummasından bir iki saniye öncesine kadar başparmağımın altında usul usul atmaktaydı,” diye başlıyor, bu “en büyük dost”unu örnek bir Doğu bilgesi ve sözcüğün tam anlamıyla Batılı bir bilim adamı, kusursuz bir filozof olarak tanımladıktan sonra, bir yandan Kaşgarlı Mahmut, Ahizade Hüseyin Efendi ve Yunus Emre, bir yandan Sokrates, Descartes, Paul Valéry ve Ferdinand de Saussure’le karşılaştırıyor, “bin yıllık bir sentezin en görkemli örneği” olan büyük bir yurttaşı yitirmiş olmanın acısına ağır bir suçluluğun üzüntüsünü de ekleyerek, bu işte değişmez doğa yasasının en ufak payı yokmuş gibi, onu hepimizin, özellikle de “bu gönül Karun’una gönül kapısını kapatanlar”ın öldürdüğünü söylüyor, böylece, basın ve düşün dünyamızın “sorumsuz” üyeleri ve ülke yönetiminde belirli bir payı bulunan tüm “sorumlular” yanında, Cazibe Çelebi’yi de üstü kapalı bir biçimde okşamış oluyordu. Yazısının sonlarında, hocadan “*Evrensel dilbilim* yazarı Prof.Dr. Yusuf Aksu” diye söz etmiş olan bir gazeteyi hafiften iğneleyerek basınımızda sık sık gözlemlenen “tüyler ürpertici bilgi ve ilgi yoksulluğu”ndan yakınıyor, son sözünü değiştirerek “*Evrensel dilbilim*’i yazmak isterdim!” biçimine soktuktan sonra, değiştirilmiş tümcenin derin anlamını ve kendisinin bu değiştirilmiş tümceye verdiği yanıtı açıklıyor, bunun arkasından da “benzerine birkaç yüzyılda bir rastlanan bu ulu Türk büyüğü”nün yaşamıyla yazdığı bu kitabı yazıya dökmenin genç Türk dilbilimcileri için kutsal bir

görev, büyük Türk ulusu için tek avuntu olacağını kesinliyor ve yazıyı Mallarmé'nin Edgar Allen Poe için yazdığı ünlü *"sonnet"* nin ilk dizesiyle noktalıyordu: *Tel qu'en lui-même enfin l'éternité le change!*

Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, yazısının bir yerinde, büyük ustaya duyduğu derin saygı ve sevgiye karşın, böyle durumlarda genellikle gözlemlenenin tersine, okur karşısında duygusallığa düşmekten özenle kaçındığını, bu "yüce bilge"nin son soluğunu vermesinden sonra, biraz elleri titremiş olmakla birlikte, gözlerini gözlerinden yaşlar boşanmadan kapatmayı başardığını söylüyordu. Ama, Maçka'daki görkemli dairenin salonunda, onun sevenleri arasında otururken, yazar ve hekim olarak başardığını dost olarak başaramıyordu: ikide bir gözlüğünü çıkarıp gözlerini kuruladığı, kimi zaman da basbayağı hıçkırdığı görülüyordu. Şu var ki, aşağı yukarı herkesin aynı durumda olması bir yana, Cemile hanımla Bayram Beyaz'ın dövünmeleri yanında, onun ölçülü gözyaşlarının sözü bile olmazdı. Gerçekten de, Cemile hanım, acının etkisiyle memlekete dönmüşçesine, halının üstüne bağdaş kurup oturmuş, elleri dizlerinin üstünde, hüngür hüngür ağlıyor, bir dakika soluklanırsa, on dakika "Yavrum, yavrum!" diye inleyerek dizlerini dövüyor, o böyle dizlerini dövmeye girişince de Bayram Beyaz olayı hemen o anda öğrenmiş gibi höykürmeye başlıyordu. Üstelik, her ikisi de, Yusuf Aksu'dan sonra yaşamayı bir aykırılık sayarcasına, ağızlarına sudan başka bir şey koymak istemiyorlardı.

Ancak, oldukça geç bir saatte, Prof.Dr. Osman Nuri Balcı, daha önce en az beş kez kesinlikle, hatta nerdeyse öfkeyle geri çevrilen öneriyi bir kez daha yineleyince, direnmediler: mutfakta, tüm gözlerden uzakta, sıcak bir mercimek çorbasının ardından, ikişer pizza, birer kazandibi yiyip üstüne de buz gibi birer maden suyu içtikten sonra, hem Yusuf Aksu'nun ölümüne düşündükleri ölçüde üzülmediklerini ayrımsadılar, hem de eski güçlerini bayağı topladılar. Toplamaları da iyi oldu. Özellikle Bayram Beyaz ustasının ününe yaraşır bir cenaze hazırlamak için dört bir yana koşup durduğu için çok yorgundu.

Ertesi gün, tam "Neyse, tüm hazırlıklar tamam!" denilirken, anakent belediyesinden gelen bir yetkili sayın başkanın büyük ustaya Rumelihisarı mezarlığında "güzel bir yer ayırttığını" bildirince, Bayram Beyaz bir an her şeyi büsbütün kara gördü, "Hayır, olmaz!" diye haykırmak geldi içinden. Ama, daha iki hafta önce, haftalık Boğaz gezintilerinin sonuncusundan dönerken, Yusuf Aksu'nun bu mezarlığın önünde, "Çok güzel mezarlık!"

diye söylendiğini anımsadı. Belediye yetkilisine coşkuyla teşekkür etti, hiç kimsenin görüşünü almaya gerek görmeden, ölüm bildirimlerinde gerekli değişiklikleri yaptırtmak üzere telefonun başına oturdu. Böylece, biraz daha yoruldu, ama, ertesi gün, gerçekten görkemli bir mezarlıkta, gerçekten görkemli bir cenaze töreni oldu.

Mezarlıktan çıktıktan sonra, tek başına, ağır ağır, arabasına doğru yürürken, ustasına karşı son çömezlik görevini de eksiksiz yapmış olmanın verdiği rahatlığa karşın, içine yalnızca çok değerli bir varlığı yitirmiş olmaktan gelmeyen bir büyük sıkıntı çöküyor, son dua da okunduktan sonra, her biri bir başka yana yönelen insanlara bakarak yalnızca hocanın mezarını değil, kendisini de bırakıp gidiyorlarmış gibi bir duyguya kapılıyor, bundan böyle dönüşsüz bir biçimde yaşamın dışına savrulduğunu düşünüyordu. Bu karanlık düşünceler içinde Kızıl Tosbağa'nın yanına gelip de ceplerinde anahtarını ararken, birdenbire, ablak yüzlü, seyrek saçlı, kaytan bıyıklı, hafiften tombul bir genç adam dikildi karşısına.

"Hocam, yardımcı olabilir miyim?" diye sordu.

Bayram Beyaz irkildi, hiçbir şey düşünemeden, hiçbir şey söyleyemeden, öyle durup tepeden tırnağa süzdü genç adamı, dudaklarını ısırdı: bu çocuğu daha önce bir yerlerde görmüş gibiydi. Nerede? Daha çok bir aynada sanki. Öyle ya, yüzü yüzünü, beden yapısı beden yapısını andırıyordu, kılığı da kılığını. Ama en az on beş yaş gençti kendisinden. "Bizim oralardan olmalı," diye düşündü.

"Nerelisin?" diye sordu.

"Tokatlıyım."

"İçinden mi?"

"Hayır, köylüğündenim, efendim."

Bayram Beyaz gülümsedi.

"Belli oluyor," diye söylendi.

Genç adam sorusunu bir kez daha yineledi:

"Yardımcı olabilir miyim?"

Bayram Beyaz gene gülümsedi.

“Yardımcı mı? Adın ne senin?”

“Benim adım, tuhafınıza gidecek, Bayram, efendim.”

Bayram Beyaz gene dudaklarını ısırdı.

“Öyle mi? Rastlantı ve zorunluluk dedikleri bu olmalı,” diye söylendi. “Peki, soyadın?”

“Soyadım Sarı.”

Bayram Beyaz öylece dikilip kaldı olduğu yerde.

Genç adam, tombul elleri göbeğinin üstünde, başını önüne eğip bekledi bir süre, sonra sorusunu bir kez daha yineledi:

“Yardımcı olabilir miyim?”

Bayram Beyaz bu kez dudaklarını ısırmadı; tam tersine, ağır ağır yayılan bir ışık gibi, dudaklarından tüm yüzüne, yüzünden tüm varlığına incecikten bir gülümseme yayıldı. Sonra, birdenbire, paltosunun iç cebinde bulduğu anahtar tomarını genç adamın avcuna koydu.

“Olabilirsin, Bayram hoca,” dedi, “örneğin beni eve götürebilirsin.”

[1] Yusuf’un ilk soyadının Elbasan olduğunu hemen belirtelim.